

MINΩIKON ZΩMA

ΜΙΝΩΙΚΟΝ ΖΩΜΑ

ΥΠΟ

ΕΦΗΣ ΣΑΠΟΥΝΑ - ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1971

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΜΟΥ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Συντομογραφίαι	ια'
Κατάλογος εικόνων	ιβ'
Κατάλογος πινάκων	ιζ'
Κατάλογος έγχρώμων πινάκων.....	ιθ'
Πρόλογος	κα'
ΖΩΜΑ	1
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ	3
Προανακτορική περίοδος	5
Παλαιοανακτορική περίοδος	7
Νεοανακτορική περίοδος	29
'Ολόλυφα	30
'Ανάλυφα	46
Τοιχογραφίαι	53
Σφραγίδες και σφραγίσματα.....	64
Μετανακτορική περίοδος	79
ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ	86
Τύπος Α' (Ζώνη μετά αΐδοιοθύλακος)	88
Τύπος Β' (Περίζωμα σχήματος βραχείας «φούστας»)	92
Τύπος Γ'	98
Τύπος Δ' (Τύπος Πισκοκεφάλου)	101
Τύπος Ε' ('Επιτραχήλιον ή έπιστήθιον)	101
Τύπος Στ' (Χλαΐνα).....	104
Τύπος Ζ' (Περίζωμα πεταλοειδές και λογχοειδές)	110
Τύπος Η'	115
Τύπος Θ' (Περίζωμα τύπου περισκελίδος)	120
Τύπος Ι' (Περίζωμα εκ δέρματος ζώου)	122
Αΐδοιοθύλαξ	123
'Ανδρικών περίζωμα φερόμενον υπό γυναικών	125
ΖΩΝΗ	131
Κόμβος	139
ΥΛΗ	144
ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΙΣ	153
Παλαιοανακτορική περίοδος	153
Θέματα	154
Νεοανακτορική περίοδος	157
Θέματα	157
Διάταξις των θεμάτων	183

Διακόσμησις παρυφῶν περιζωμάτων	185
Χρώματα καὶ χρωματικοὶ συνδυασμοὶ	186
Κατασκευὴ διακοσμητικῶν θεμάτων	191
ΤΟ ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ	196
Μυκηναϊκὸν περίζωμα	196
Τὸ περίζωμα εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.....	203
Τὸ περίζωμα εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον	206
ΤΟ ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΤΩΝ ΚΕΦΤΙΟΥ	224
Εὑρετήριον ὀνομάτων	237
Εὑρετήριον τόπων	241
Γενικὸν εὑρετήριον.....	244
Πίναξ ἀντιστοιχίας ἀριθμῶν Μουσείων καὶ Καταλόγου.....	249

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ

AA	Archäologischer Anzeiger.
AAA	'Αρχαιολογικά 'Ανάλεκτα ἐξ 'Αθηνῶν.
ΑΔ	'Αρχαιολογικὸν Δελτίον.
AE	'Αρχαιολογικὴ 'Εφημερίς.
AJA	American Journal of Archaeology.
AM	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung.
Anat. Stud.	Anatolian Studies, Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara.
Annuario	Annuario della Scuola Archeologica di Atene.
ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ	A. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, Βαφικὴ, βαφικαὶ ὕλαι καὶ χρῆσις αὐτῶν, Λαογραφία 14, 1952, σ. 71 - 124.
Archaeology	Archaeology. A Magazine Dealing with the Antiquity in the World.
BANTI	L. BANTI, I culti minoici e greci di Haghia Triada, Annuario, N.S., III - V, 1941 - 3, σ. 9 - 74.
BATES	O. BATES, The Eastern Libyans, London 1914.
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique.
BIESANTZ	H. BIESANTZ, Kretisch - mykenische Siegelbilder, Marburg 1954.
B. Metr. M.A.	Bulletin of the Metropolitan Museum of Art, New York.
BOARDMAN	J. BOARDMAN, The Cretan Collection in Oxford, Oxford 1961.
BOSSERT I	H. BOSSERT, Altkreta, Berlin 1921.
BOSSERT II	H. BOSSERT, Altsyrien, Tübingen 1951.
BSA	Annual of the British School at Athens.
BULLE	H. BULLE, Orchomenos I, die ältesten Ansiedlungsschichten, München 1907.
CAH	Cambridge Ancient History, Revised Edition.
CMS	Corpus der minoischen und mykenischen Siegel.
DEMARGNE	P. DEMARGNE, Aegean Art, the Origins of Greek Art, London 1964.
DESROCHES-NOBLECOURT	CH. DESROCHES - NOBLECOURT, Life and Death of a Pharaoh, Tutankhamen, London 1965.
EC	Études Crétoises.
Έργον	Τὸ Έργον τῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας.
ERMAN	A. ERMAN, Ägypten und ägyptisches Leben im Altertum, Tübingen 1885.
FORBES	R. J. FORBES, Studies in Ancient Technology, IV, V, Leiden 1956, 1957.
FRANKFORT	H. FRANKFORT, Cylinder Seals, London 1939.

- FURUMARK I A. FURUMARK, *The Mycenaean Pottery, Analysis and Classification*, Stockholm 1941.
- FURUMARK II A. FURUMARK, *The Settlement at Ialysos and Aegean History c. 1550 - 1400 B. C.*, *Op. Arch.* 6, 1950, σ. 150 - 271.
- GLOTZ G. GLOTZ, *La Civilisation Égéenne*, Paris 1923.
- HAZZIDAKIS I J. HAZZIDAKIS, *Tylosos à l' époque minoenne*, Paris 1921.
- HAZZIDAKIS II J. HAZZIDAKIS, *Les Villas minoennes de Tylosos*, EC III, Paris 1934.
- Hesp. *Hesperia*, *Journal of the American School of Classical Studies at Athens*.
- HOGARTH D. G. HOGARTH, *The Dictaeon Cave*, BSA 6, 1899 - 1900, σ. 94 - 116.
- HUTCHINSON R. W. HUTCHINSON, *Prehistoric Crete*, London 1962.
- ILN *The Illustrated London News*.
- Jahrb. RGZM *Jahrbuch des Römisch - germanischen Zentralmuseums Mainz*.
- JdI *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*.
- JEJ *The Journal of Egyptian Archaeology*.
- JHS *Journal of Hellenic Studies*.
- KANTOR H. KANTOR, *The Aegean and the Orient in the Second Millennium B. C.*, *AJA* 51, 1947, σ. 3 - 103.
- KARO G. KARO, *Die Schachtgräber von Mykenai*, München 1930-33.
- KENNA V. E. G. KENNA, *Cretan Seals*, Oxford 1960.
- KILLEN J. T. KILLEN, *The Wool Industry of Crete in the Late Bronze Age*, BSA 59, 1964, σ. 1 - 15.
- Κρητ. Χρον. *Κρητικά Χρονικά*.
- LANGE - HIRMER K. LANGE - M. HIRMER, *Egypt*, London 1957.
- LEVI D. LEVI, *Le cretule di Haghia Triada - Zakro*, *Annuario* 8 - 9, 1925 - 6, σ. 71 - 201.
- LORIMER H. L. LORIMER, *Homer and the Monuments*, London 1950.
- LUCAS A. LUCAS - J. HARRIS, *Ancient Egyptian Materials and Industries*, London 1962.
- MACKENZIE D. MACKENZIE, *Cretan Palaces and the Aegean Civilization II*, BSA 12, 1905 - 6, σ. 216 - 258.
- MARINATOS-HIRMER S. MARINATOS - M. HIRMER, *Kreta und das mykenische Hellas*, München 1959.
- MARINATOS, Kleidung S. MARINATOS, *Kleidung - Haar- und Baarttracht*, *Archaeologia Homerica*, I, A - B, Göttingen 1967.
- MATZ F. MATZ, *Crete and Early Greece*, London 1962.
- Mon. Ant. *Monumenti Antichi*.
- Mon. Piot *Fondation Eugène Piot. Monuments et Mémoires*.
- MONTELIUS O. MONTELIUS, *La Grèce Préclassique*, Stockholm 1924 - 8.
- MÜLLER W. M. MÜLLER, *Asien und Europa in altägyptischen Denkmälern*, Leipzig 1893.
- MYRES J. L. MYRES, *Excavations at Palaikastro. II. § 13, The Sanctuary Site of Petsofa*, BSA 9, 1902 - 3, σ. 356 - 387.
- NILSSON M. NILSSON, *The Minoan - Mycenaean Religion and its Survival in Greek Religion*, Lund 1950.
- ÖJh *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts in Wien*.

Op. Arch.	Opuscula Archaeologica.
Op. Ath.	Opuscula Atheniensia.
ΠΑΕ	Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.
PENDLEBURY	J.D.S. PENDLEBURY, The Archaeology of Crete, New York 1963.
PERSSON I	A. PERSSON, The Royal Tombs at Dendra near Midea, Lund 1931.
PERSSON II	A. PERSSON, New Tombs at Dendra near Midea, Lund 1942.
PERSSON III	A. PERSSON, The Religion of Greece in Prehistoric Times, California 1942.
PICARD	CH. PICARD, Les Religions préhelléniques, Paris 1948.
ΠΛΑΤΩΝ	N. ΠΛΑΤΩΝ, Τὸ ἱερὸν Μαζῆ (Καλοῦ Χωριοῦ Πεδιάδος) καὶ τὰ μινωικά ἱερὰ κορυφῆς, Κρητ. Χρον. 5, 1951, σ. 96 - 160.
PM	A. EVANS, The Palace of Minos at Knossos, I-IV, New York 1964.
PORADA	E. PORADA, Corpus of Ancient Near Eastern Seals I-II. The Collection of Pierpont Morgan Library, Washington 1948.
RA	Revue Archéologique.
RE	PAULYS, Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung.
REG	Revue des Études Grecques.
REUSCH	H. REUSCH, Die zeichnerische Rekonstruktion des Frauenfrieses im Böotischen Theben, Berlin 1956.
RODENWALDT I	G. RODENWALDT, Tiryns II, Die Fresken, Athen 1912.
RODENWALDT II	G. RODENWALDT, Der Fries des Megarons von Mykenai, Halle 1921.
ΣΑΚΕΛΛΑΠΙΟΥ	A. ΣΑΚΕΛΛΑΠΙΟΥ, Μυκηναϊκή σφραγιδογλυφία, Ἀθῆναι 1966.
SCHACHERMEYR	F. SCHACHERMEYR, Das Keftiu - Problem, ÖJh 45, 1960, σ. 44 - 68.
SMITH	W. S. SMITH, Interconnections in the Ancient Near East, London 1965.
STROMENGER-HIRMER	E. STROMENGER - M. HIRMER, Fünf Jahrtausende Mesopotamien, München 1962.
Syria	Syria, Revue d' Art Oriental et d' Archéologie.
VAN HOORN	G. VAN HOORN, Eine minoische Bronze in Leiden, JdI 30, 1915, σ. 65 - 73.
VENTRIS - CHADWICK	M. VENTRIS - J. CHADWICK, Documents in Mycenaean Greek, Cambridge 1956.
VERCOUTTER I	J. VERCOUTTER, Essai sur les relations entre Égyptiens et Préhellènes, Paris 1954.
VERCOUTTER II	J. VERCOUTTER, L' Égypte et le Monde Égéen Préhellénique, Le Caire 1956.
WACE	A.J.B. WACE, A Cretan Statuette in the Fitzwilliam Museum, Cambridge 1927.
WACE - STUBBINGS	A.J.B. WACE - F.H. STUBBINGS, A Companion to Homer, London 1963.

- WAINWRIGHT G.A. WAINRIGHT, Keftiu : Crete or Cilicia?, JHS 51, 1931, σ. 1 - 38.
- WEBSTER T.B.L. WEBSTER, From Mycenae to Homer, London 1958.
- WILKINSON - BIRCH J. WILKINSON - S. BIRCH, Manners and Customs of the Ancient Egyptians, London 1878.
- WOOLLEY L. WOOLLEY, The Beginnings of Civilization, History of Mankind, I 2, London 1963.
- XANTHUIDIDES S. XANTHUIDIDES, The Vaulted Tombs of Messara, Liverpool 1924.
- ZERVOS C. ZERVOS, L'art de la Crète néolithique et minoenne, Paris 1956.
- ZΩPA Π. ΖΩΠΑ, Τα πολυτελή φορέματα των κρητομυκηναίων κυριών, Ἀθῆναι 1956.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- Είκ. 1. Περιζώματα Παλαιοανακτορικών ειδωλίων εκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 7 - 8, 10 - 15).
 Είκ. 2. Περιζώματα Παλαιοανακτορικών ειδωλίων εκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 16 - 25).
 Είκ. 3. Περιζώματα Παλαιοανακτορικών ειδωλίων εκ Μαζᾶ (ἀρ. 30) καὶ Τραοστάλου (ἀρ. 31 - 41).
 Είκ. 4. Περιζώματα Παλαιοανακτορικών ειδωλίων εκ Τυλίσου (ἀρ. 42 - 51).
 Είκ. 5. Περιζώματα Παλαιοανακτορικών ειδωλίων εκ Ψυχροῦ (ἀρ. 52), Πισκοκεφάλου (ἀρ. 54 - 8) καὶ Κόφινα (ἀρ. 60 - 70).
 Είκ. 6. Περιζώματα ειδωλίων Παλαιοανακτορικών χρόνων εἰς Συλλογὴν Μεταξᾶ (ἀρ. 71) καὶ Νεοανακτορικών χρόνων εκ Κνωσοῦ (ἀρ. 72), Γουρνιῶν (ἀρ. 73), Ἀρχανῶν (ἀρ. 74) καὶ Τυλίσου (ἀρ. 75 - 7).
 Είκ. 7. Περιζώματα Νεοανακτορικών ειδωλίων Μ. Βρύσης (ἀρ. 79), Κατσαμπᾶ (ἀρ. 80), Leiden (ἀρ. 81), Σκοτεινοῦ (ἀρ. 82 - 4), Πραισοῦ (ἀρ. 85), Βρετ. Μουσείου (ἀρ. 86) καὶ Μαλίων (ἀρ. 87).
 Είκ. 8. Περιζώματα Νεοανακτορικών ειδωλίων εκ Ψυχροῦ (ἀρ. 88 - 93, 97 - 101).
 Είκ. 9. Περιζώματα Νεοανακτορικών ειδωλίων ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 102 - 7), Παλαικάστρου (ἀρ. 108) καὶ ἐτέρων εἰς Βιέννην (ἀρ. 109 - 10) καὶ Συλλογὴν Μεταξᾶ (ἀρ. 111).
 Είκ. 10. Περιζώματα ἐπὶ Νεοανακτορικών ἀναγλύφων εκ Κνωσοῦ (ἀρ. 112 - 9), Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 120 - 2), Βαφειοῦ (ἀρ. 123), Κατσαμπᾶ (ἀρ. 124) καὶ Μαλίων (ἀρ. 125).
 Είκ. 11. Περιζώματα ἐπὶ Νεοανακτορικών τοιχογραφιῶν εκ Κνωσοῦ (ἀρ. 127 - 8, 130, 132, 138, 140), Τυλίσου (ἀρ. 129) καὶ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 143).
 Είκ. 12. Περιζώματα ἐπὶ Νεοανακτορικών τοιχογραφιῶν εκ Κνωσοῦ (ἀρ. 131α - γ, 133).
 Είκ. 13. Περιζώματα ἐπὶ σφραγίδων εκ Κνωσοῦ (ἀρ. 144 - 6, 150, 154 - 5, 157, 159 - 60, 166), Ζάκρου (ἀρ. 147, 151, 164), Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 148, 163 - 4), Ἀστρακῶν (ἀρ. 156), Πραισοῦ (ἀρ. 165), Καστρίου (ἀρ. 167), Κνωσοῦ (ἀρ. 168) καὶ Ζάκρου (ἀρ. 169).
 Είκ. 14. Περιζώματα ἐπὶ σφραγιδολίθων καὶ σφραγισμάτων Συλλογῆς Γιαμαλάκη (ἀρ. 170), Ζάκρου (ἀρ. 171, 175 - 7, 179, β), Κνωσοῦ (ἀρ. 172, 183), Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 173 - 4, 180 - 1, 148, α, γ), Σκλαβοκάμπου (ἀρ. 182), Μαλίων (ἀρ. 185), Σμύρνης (δ), Cabinet des médailles (ε), Βρετ. Μουσείου (στ) καὶ Ashmolean (ἀρ. 186).
 Είκ. 15. Μετανακτορικά δείγματα περιζωμάτων εκ Γριβίγλων (ἀρ. 188), Κάμπου Λακωνικῆς (ἀρ. 189), Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 190 - 3), Ἀρχανῶν (ἀρ. 195), Ἀξοῦ (ἀρ. 196), Γόρτυνος (ἀρ. 197), Τυλίσου (ἀρ. 198), Κνωσοῦ (ἀρ. 200 - 1), Ἀγ. Πελαγίας (ἀρ. 202).
 Είκ. 16-20. Περιζώματα τύπου Α΄.
 Είκ. 21-29. Περιζώματα τύπου Β΄.
 Είκ. 30-32. Περιζώματα τύπου Γ΄.
 Είκ. 33. Περιζώμα τύπου Δ΄.
 Είκ. 34-37. Περιζώματα τύπου Ε΄.

- Εικ. 38-40. Περιζώματα τύπου Στ'.
- Εικ. 41-54. Περιζώματα τύπου Ζ'.
- Εικ. 55. Ταινία συνοδεύουσα περίζωμα τύπου Ζ'.
- Εικ. 56-61. Περίζωμα τύπου Η'.
- Εικ. 62. Περίζωμα τύπου Θ'.
- Εικ. 63. Τομαί ζωνών περιζωμάτων.
- Εικ. 64. Διακοσμητικά θέματα περιζωμάτων Παλαιοανακτορικής περιόδου.
- Εικ. 65. Τμήματα περιζωμάτων εκ τοιχογραφιών της Κνωσού.
- Εικ. 66. Μηρός και πρόσωπον εις τοιχογραφίαν εκ Κνωσού.
- Εικ. 67. Τμήματα περιζωμάτων μετά στικτής διακοσμήσεως εκ τοιχογραφιών της Κνωσού.
- Εικ. 68. Τμήματα περιζωμάτων μετά φυλλοειδών και ζωικών κοσμημάτων τοιχογραφιών της Κνωσού.
- Εικ. 69. Τμήματα ύφασμάτων και ζώνης (δ) επί τοιχογραφιών εκ Κνωσού.
- Εικ. 70. Σταυροειδής διακόσμησις περιζωμάτων επί τοιχογραφιών εκ Κνωσού.
- Εικ. 71. Φολιδωτά θέματα περιζωμάτων επί τοιχογραφιών εκ Κνωσού.
- Εικ. 72. Φολιδωτά και τρίλοβα θέματα επί τοιχογραφιών εκ Κνωσού.
- Εικ. 73. Διακοσμήσεις ζωνών και παρυφών περιζωμάτων εις τοιχογραφίας εκ Κνωσού.
- Εικ. 74. Ζώναι περιζωμάτων εκ της τοιχογραφίας της πομπής εκ Κνωσού.
- Εικ. 75. Ζώνη και περίζωμα τοιχογραφίας εκ Κνωσού.
- Εικ. 76. Σταυροειδή και φυτικά θέματα εις τεμάχια τοιχογραφιών εκ Κνωσού.
- Εικ. 77. Περιδέραια γραπτά επί πηλίνων ειδωλίων.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

- 1 Ειδώλια Προανακτορικών χρόνων ἐκ Τραπέζας Λασηθίου.
- 2α Ειδώλιον ἐξ Ἀγ. Τριάδος.
- 2β Ειδώλιον ἐκ Πορτί (ἀρ. 1).
- 3α Ειδώλιον ἐκ Πορτί.
- 3β Ειδώλιον ἐκ Κουμάσας.
- 4 Ειδώλιον ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 10).
- 5α - δ Ειδώλια ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 11,12).
- 6α - γ Ειδώλια ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 14,15).
- 7α - β Ειδώλια ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 13,9).
- 8α - β Ειδώλια ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 16,17).
- 9 Ειδώλιον ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 18).
- 10α - γ Ειδώλια ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 21,24,25).
- 11α - β Ειδώλιον ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 22).
- 12α - β Ειδώλια ἐκ Μαζᾶ (ἀρ. 30) καὶ Τραοστάλου (ἀρ. 31).
- 13α - γ Ειδώλια ἐκ Τραοστάλου (ἀρ. 32,39).
- 14α - γ Ειδώλια ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 43,47,48).
- 15α - γ Ειδώλια ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 42,46).
- 16α - β Ειδώλιον ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 50).
- 17α - γ Ειδώλια ἐκ Πισκοκεφάλου (ἀρ. 55,56) καὶ Κόφινα (ἀρ. 64).
- 18α - β Ειδώλια ἐκ Κόφινα (ἀρ. 63,65).
- 19α Ειδώλιον ἐκ Κόφινα (ἀρ. 70).
- 19β - γ Ειδώλιον ἐξ Ἀρχανῶν (ἀρ. 74).
- 20α - γ Ειδώλιον ἐξ Ἀγ. Κυρίλλου.
- 21α - β Ειδώλιον ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 75).
- 22α - β Πλάγται ὄψεις τοῦ εἰδωλίου πίν. 21.
- 23α - γ Ειδώλια ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 76,77).
- 24α - δ Ειδώλιον ἐκ Μεγ. Βρύσης (ἀρ. 79).
- 25 Ειδώλιον ἐκ Κατσαμπᾶ (ἀρ. 80).
- 26α - γ Ειδώλια ἐκ Σκοτεινοῦ (ἀρ. 83) καὶ Ἀζύμου Μαλίων (ἀρ. 87).
- 27α - δ Ειδώλια ἐκ Σκοτεινοῦ (ἀρ. 84), Πραισοῦ (ἀρ. 85) καὶ Ψυχροῦ (ἀρ. 89).
- 28α - δ Ειδώλια ἐκ Ψυχροῦ (ἀρ. 92,97).
- 29α - γ Ειδώλια ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 103,105,107).
- 30α - δ Ειδώλια ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 106) καὶ Παλαγκάστρου (ἀρ. 108).

- 31α - β 'Ανάγλυφα ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 112,117).
- 32α - β Τεμάχιον ἀναγλύφου ἀγγείου ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 118).
- 33α - β Ποτήριον ἐξ 'Αγ. Τριάδος (ἀρ. 120).
- 34α - β 'Αγ. Τριάς. 'Αγγεῖον θεριστῶν (λεπτομέρειαι) (ἀρ. 121).
- 35α Τεμάχιον ἀναγλύφου ἀγγείου ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 119).
- 35β Χρυσὴ λαβὴ ξίφους ἐκ Μαλίων (ἀρ. 125).
- 36α - β Μικρογραφικαὶ τοιχογραφίαι ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 127,128).
- 37α - β Μικρογραφικαὶ τοιχογραφίαι ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 129).
- 38 Λεπτομέρεια τοιχογραφίας ταυρομαχίας ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 131).
- 39α Λεπτομέρεια τοιχογραφίας Βασιλέως - 'Ιερέως ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 130).
- 39β Τεμάχια τοιχογραφίας ταυρομαχίας ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 133).
- 40α Λεπτομέρεια ρυτοφόρου ἐκ τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ.138α).
- 40β Τοιχογραφία τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν μαύρων ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 140).
- 41α - β Λεπτομέρειαι δύο μορφῶν ἐκ τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 138β, 138γ).
- 42α Μορφὴ ἐπὶ μιᾷ τῶν πλαγίων ὀψεων τῆς σαρκοφάγου ἐξ 'Αγ.Τριάδος (ἀρ. 142).
- 42β-γ 'Ιερεὺς φέρων δέρμα ζώου ἐκ Mari.
- 43 Λεπτομέρεια μιᾷ τῶν μακρῶν πλευρῶν τῆς σαρκοφάγου ἐξ 'Αγ. Τριάδος (ἀρ. 143).
- 44α Λεπτομέρεια σαρκοφάγου 'Αγ. Τριάδος (ἀρ. 143).
- 44β Τεμάχιον εἰδωλίου ταύρου ἐκ Σκοτεινοῦ.
- 45α Εἰδώλιον εἰς Συλλογὴν Μεταξῶ ('Ηράκλειον).
- 45β 'Αγ. Τριάς. Λεπτομέρειαι ἀγγείου θεριστῶν (ἀρ. 121γ).
- 46α - γ Εἰδώλια ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 187) καὶ Γριβίγλων (ἀρ. 188).
- 47α - β Εἰδώλιον ἐξ 'Αγ. Τριάδος (ἀρ. 192).
- 48α - β Εἰδώλια ἐξ 'Αξοῦ (ἀρ. 196) καὶ Γόρτυνος (ἀρ. 197).
- 49α Λεπτομέρεια ἐκ τοῦ «λαβάρου» τῆς Ur.
- 49β Πόρπαι ἐξ Alaça Hüyük.
- 50α Τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Mari.
- 50β Τοιχογραφία ἐκ Πύλου.
- 51α Σχέδιον τοιχογραφίας ἐκ Μυκηνῶν...
- 51β Σχέδιον τοιχογραφίας ἐκ Beni - Hassan.
- 51γ Σύριος εἰς παράστασιν αἰγυπτιακοῦ μνημείου.
- 51δ Λεπτομέρειαι ζωνῶν Συρίων εἰς παραστάσεις αἰγυπτιακῶν μνημείων.
- 52α Αἰγύπτιος ἱερεὺς φέρων δέρμα ζώου.
- 52β - γ Λεπτομέρειαι ἐνδυμάτων ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τῶν Keftiu τοῦ τάφου τοῦ Rekhmara.
- 53α - β Εἰδώλιον ἐκ Ras Shamra.
- 54α Λεπτομέρεια τοιχογραφίας ἐκ Mari.

54β Ἐλεφαντίνη σφραγίς ἐξ Ἀρχανῶν.

54γ Λεπτομέρεια ἐνδύματος ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τῶν Keftiu τοῦ τάφου τοῦ Rekhmara.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΓΧΡΩΜΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ

Αα-γ. Λεπτομέρειαι τῆς τοιχογραφίας τῆς ταυρομαχίας ἐκ Κνωσοῦ.

Βα-β. Λεπτομέρειαι ἐκ τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς ἐκ Κνωσοῦ.

Γ-Ε. Τεμάχια τοιχογραφιῶν ἐκ Κνωσοῦ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ θέμα τῶν ἐπὶ μέρους ἐκδηλώσεων τοῦ μινωικοῦ βίου εἶναι πεδῖον πρακτικῶς ἀνεξερευνήτων. Ἡ τέχνη, ἡ θρησκεία καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Μινωιτῶν, ἡ χρονολογία τοῦ πολιτισμοῦ των ἀποτελοῦν τὸν κύριον στόχον τῶν μελετητῶν. Ἐλάχιστα ἡ ἔρευνα ὑπεισέρεχεται συστηματικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησεν ἓνα τόσον ὑψηλῆς στάθμης πολιτισμόν. Ἡ ἀνάγκη ὅμως τῆς μελέτης τοῦ τομέως τούτου εἰς τὸ παρὸν στάδιον τῆς μινωικῆς ἀρχαιολογίας καθίσταται ἐπιτακτική. Αἱ νέαι ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι τόσον εἰς τὸν αἰγαιακὸν χῶρον, ὅσον καὶ εἰς τὰς περὶ τοῦτον περιοχὰς ἔδωσαν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπει πλέον γενικεύσεις, ἀλλ' ἀπαιτεῖ τὴν ἐκ νέου συστηματικὴν μελέτην πολλῶν προβλημάτων ἐπὶ καθαρῶς ἐπιστημονικῶν βάσεων.

Προβλήματα τινὰ τοῦ «καθημερινοῦ βίου» τῶν Μινωιτῶν μὲ εἶχον ἀπασχολήσει ἤδη ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν μου χρόνων, ὅτε διὰ πρώτην φορὰν ἐργάσθην εἰς τὴν Κρήτην. Ἡ πολυετής ἐν συνεχείᾳ παραμονή μου εἰς τὴν νῆσον, ἡ συμμετοχή μου εἰς τὰς περισσοτέρας συγχρόνους κρητικὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἀναστηλώσεις, ὡς ἐπίσης εἰς τὰς ἐργασίας ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ἡ συνεχὴς ἐπαφὴ μὲ τὰ πράγματα, ἔθεσαν ὠριμωτέρας βάσεις διὰ τὴν μελέτην τῶν θεμάτων τὰ ὁποῖα μὲ ἐνδιέφερον.

Εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος ὠδηγήθην ἀπὸ τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ ἔνδυμα ἦτο δυνατόν νὰ δώσῃ περισσοτέρας πληροφορίας διὰ τὸν μινωικὸν βίον ἀπὸ ὅτι κανεὶς θὰ ἀνέμενεν, ἐφ' ὅσον ἡ μελέτη θὰ ἐγένετο δι' ὅλων τῶν κλασσικῶν μεθόδων ἐρεύνης ἐνὸς ἀρχαιολογικοῦ προβλήματος.

Κατ' ἀρχὴν συνελέγην μετὰ προσοχῆς τὸ ὑλικόν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδημοσίευστον, τὸ ὁποῖον προσωπικῶς ἐσχεδιάσα. Ἠκολούθησεν ἡ τυπολογικὴ κατὰτάξις, ἡ ἐρμηνεία τοῦ τρόπου κατασκευῆς καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς διαρκείας ἐκάστου τύπου, ἀνεζητήθησαν τὰ ἐντόπια καὶ τὰ ξένα στοιχεῖα καὶ αἱ τοπικαὶ παραλλαγαὶ ἐντὸς τῆς Κρήτης, παρετηρήθη ποῖαι τάξεις ἔφερον ἕκαστον τύπον καὶ ἐξητάσθησαν αἱ περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας αἱ γυναῖκες εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην ἔφερον ἀνδρικὸν ἔνδυμα. Εἰδικῶς ἐξητάσθησαν αἱ ζῶναι τῶν μινωικῶν περιζωμάτων, οἱ τύποι καὶ οἱ τρόποι κατασκευῆς τούτων, ἐπίσης δὲ οἱ μαγικοθρησκευτικῆς, μὴ πραγματικῆς χρήσεως, κόμβοι, οἵτινες συνοδεύουν πολ-
λάκις τὸ περιζῶμα. Ἰδιαιτέρως ἠρευνήθησαν, παρὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν πηγῶν, τὰ ὑλικά καὶ αἱ μέθοδοι κατασκευῆς τοῦ μινωικοῦ περιζώματος, κυρίως ὅμως

ή διακόσμησις τούτου, ήτοι τὰ διακοσμητικά θέματα, ή διάταξις και οί τρόποι κατασκευής τούτων, αί μέθοδοι βαφής, τὰ χρώματα και οί χρωματικοί συνδυασμοί. Ἐξητάσθη επίσης ή παρουσία όμοίων τύπων περιζωμάτων εις τόν μυκηναϊκόν κόσμον, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τοὺς Χετταίους, τήν Μεσοποταμίαν, τήν Συρίαν, τήν Κύπρον και τήν Αἴγυπτον ὡς και ή πιθανή σχέσις των πρὸς τὸ μινωικόν. Τέλος διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ νέου ὕλικου ἐπεχειρήθη ή ἀπόδειξις ἀπὸ μινωικῆς πλευρᾶς τῆς αἰγαιακῆς καταγωγῆς τῶν Keftiu.

Βασικά βοηθήματα διὰ τήν συγγραφὴν τῆς μελέτης ὑπῆρξαν, πλὴν, φυσικά, τοῦ αἰγαιακοῦ ὕλικου και τῶν πορισμάτων τῆς Γραμμικῆς Β' Γραφῆς, στοιχεῖά τινα ἀντληθέντα ἐκ συγγενῶν ἐπιστημῶν, τῆς λαογραφίας και τῆς ἐθνολογίας, κυρίως ὅμως ἐκ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν λαῶν τῆς Αἰγύπτου και τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ μελέτη τῶν αἰγυπτιακῶν συλλογῶν εις τὰ ἐν Leiden, Βερολίνῳ, Karlsruhe μουσεῖα, εις τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου, εις τὸ ἀρχαιολογικόν μουσεῖον τῆς Φλωρεντίας, εις τὸ Βρεττανικόν Μουσεῖον, εις τὸ Ashmolean Museum τῆς Ὁξφόρδης, εις τὸ Metropolitan Museum τῆς Νέας Ὑόρκης, εις τὸ Museum of Fine Arts τῆς Βοστώνης, τῶν ἀντικειμένων τῶν προερχομένων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Mari εις Λοῦβρον και τῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ur εις τὸ University Museum τῆς Φιλαδελφείας και εις τὸ Βρεττανικόν Μουσεῖον ὑπῆρξε πολὺτιμος, ὡς επίσης ή μελέτη τοῦ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος αἰγαιακοῦ ὕλικου, κυρίως τῶν συλλογῶν τοῦ Ashmolean Museum τῆς Ὁξφόρδης, τοῦ Fitzwilliam Museum τοῦ Cambridge, τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, τοῦ Metropolitan Museum τῆς Νέας Ὑόρκης και τοῦ University Museum τῆς Φιλαδελφείας, ὡς και μεμονωμένων ἀντικειμένων ἀποκειμένων εἰς τινα τῶν προαναφερθέντων μουσείων, ὡς επίσης εις τὰ μουσεῖα τοῦ Würzburg, τοῦ Μονάχου και εις τὸ Fogg Art Museum τῆς Βοστώνης. Τοὺς διευθυντάς και ἐπιμελητάς τῶν συλλογῶν τῶν μουσείων τούτων εὐχαριστῶ και πάλιν.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μελέτης τοῦ μινωικοῦ ζώματος ἐλπίζεται ὅτι θὰ εἶναι χρήσιμα ὄχι μόνον διὰ τήν σπουδὴν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Μινωιτῶν, ἀλλὰ και διὰ τινας ἐπὶ μέρους τομεῖς τῆς μινωικῆς ἐρεῦνης, τήν θρησκείαν, τήν τέχνην, τήν βιοτεχνίαν, τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις. Τὸ ἔνδυμα, ἴσως ὅσον και αἱ τέχναι τῆς ἐποχῆς, ἀποτελεῖ φορέα ἀλληλεπιδράσεων, ἀξιόλογον διὰ τήν συγκριτικὴν ἀρχαιολογίαν. Ἡ μελέτη τῶν τρόπων ζωῆς, μίαν ἐκφρασιν τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ή ἔνδυσις, δύναται νὰ συντελέσῃ εις τήν ἐνκολωτέραν κατανόησιν τῆς ψυχοσυνθέσεως τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς, τήν ὁποίαν ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν, εἰ μὴ μόνον διὰ κριτηρίων τῶν σημερινῶν χρόνων.

Εὐχαριστίαι ἐκφράζονται εις τὸν καθηγητὴν κ. Σπ. Μαρινᾶτον διὰ τήν ἀποδοχὴν τοῦ θέματος και διὰ τήν παρασχεθεῖσαν βοήθειαν κατὰ τήν συγγραφὴν τῆς μελέτης, ή ὁποία ὑπεβλήθη τὸ 1967 ὡς διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ εις τήν

Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὸν καθηγητὴν κ. Ν.Μ. Κοντολέοντα ἐπαναλαμβάνοντα τὴν εὐνοϊκὴν εἰσήγησιν εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ καθηγητοῦ κ. Μαρινάτου μετὰ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ. Πολύτιμοι ὑπῆρξαν αἱ συζητήσεις μου ἐπὶ τοῦ θέματος μετὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Πλάτωνος, καθὼς ἐπίσης μετὰ τῶν καθηγητῶν κ. Ε. Akurgal, L. Banti, H. van Effenterre, F. Schachermeyr καὶ τῶν κκ. S. Hood καὶ M. Cameron, τοὺς ὁποίους εὐχαριστῶ. Τὸν καθηγητὴν κ. Ν. Πλάτωνα, τὸν ἔφορον κ. Σ. Ἀλεξίου καὶ τοὺς ἐπιμελητὰς κκ. Κ. Δαβάραν καὶ Ἰ. Σακελλαράκην εὐχαριστῶ διὰ τὴν παραχώρησιν ἀ δημοσιεύτου ὕλικου ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Κόφρινα, Τυλίσου, Τραοστάλου, Σκοτεινοῦ, Ἀρχανῶν καὶ Ἀγ. Κυρίλλου. Τὸν κ. Ν. Μεταξῆν εὐχαριστῶ διὰ τὴν παραχώρησιν ἀ δημοσιεύτου ὕλικου ἐκ τῆς Συλλογῆς του.

Εὐχαριστίαι ἐκφράζονται εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ εἰς τὸν Γενικὸν Γραμματέα αὐτῆς καθηγητὴν κ. Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον διὰ τὴν πρόθυμον ἀποδοχὴν τῆς ἐκτυπώσεως τῆς μελέτης καὶ διότι συμπεριέλαβε ταύτην μετὰ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας. Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν τοῦ γραφείου δημοσιευμάτων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον ἐπέδειξε τοῦτο κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἐκτυπώσεως.

Διὰ τὴν λήψιν τῶν φωτογραφιῶν εὐχαριστῶ τοὺς κκ. L. von Matt, P. Gautel, Ἀ. Ζώην, Γ. Ξυλούρην καὶ τὰς δίδας Ἰ. Ἰωαννίδου καὶ Α. Μπαρτζιώτου, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλεται τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῶν φωτογραφιῶν, ὡς ἐπίσης αἱ ἐγχρωμοὶ λήψεις. Τὸν ζωγράφον κ. Κ. Ἡλιάκην εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἐκπόνησιν τοῦ χάρτου. Τέλος εὐχαριστῶ τὸν σύζυγόν μου διὰ τὴν πολύτιμον βοήθειάν του καθ' ὅλα τὰ στάδια τῆς μελέτης.

Ε. Σ. Σ.

ΖΩΜΑ

Ὁ ὅρος ζῶμα χρησιμοποιεῖται ὡς τίτλος τῆς παρούσης μελέτης, διότι συμφώνως πρὸς τοὺς Σχολιαστὰς τοῦ Ὀμήρου, τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τοὺς νεωτέρους μελετητὰς καλύπτει ἅπαντα τὰ εἶδη τοῦ μινωικοῦ ἀνδρικοῦ περιζώματος, τὰ ὅποια ἐξετάζονται ἐνταῦθα.

Ἡ λέξις ζῶμα προέρχεται ἐκ τοῦ ρήματος ζώννυμι καὶ ἔχει παραγῶγους τὰς μεταγενεστέρας λέξεις ζῶσμα, περίζωμα καὶ διάζωμα (λατινιστὶ *subligaculum*) ¹ ἐχούσας τὴν αὐτὴν σημασίαν. Παρ' Ὀμήρῳ ἡ λέξις ἀπαντᾷ τετράκις εἰς τοὺς στίχους Δ 187 καὶ 216 καὶ Ψ 683 τῆς Ἰλιάδος καὶ εἰς τὸν στίχον ξ 482 τῆς Ὀδυσσεΐας. Καὶ εἰς μὲν τοὺς στίχους Δ 187 καὶ 216 τῆς Ἰλιάδος καὶ εἰς τὴν Ὀδύσειαν, συμφώνως πρὸς τοὺς Σχολιαστὰς τοῦ Ὀμήρου καὶ τοὺς λεξικογράφους, ἡ λέξις ζῶμα ἔχει πιθανῶς τὴν σημασίαν τοῦ χιτῶνος ἢ τοῦ θώρακος ², εἰς τὸν στίχον Ψ 683 τῆς Ἰλιάδος ὁμοῦς ἔχει σαφῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ μεταγενεστέρου περιζώματος ἢ διαζώματος, τοῦ περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ τὰ αἰδοῖα ἐνδύματος, ὡς δηλαδὴ πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ σύνηθες προομηρικὸν ἔνδυμα ³.

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ *subligaculum* σπανίως ἀπαντᾷ ἡ λέξις ζῶμα εἰς τοὺς μετὰ τὸν Ὀμηρον συγγραφεῖς. Οὕτω ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὸν Ἡσίοδον ⁴ καὶ τὸν Ἀλκαῖον ⁵. Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἡ λέξις λαμβάνει τὴν σημασίαν τοῦ ἐνδύματος ⁶ ἢ τοῦ ἐπιδέσμου καὶ τοῦ ζωστήρος ⁷. Συχνό-

1. *Subligaculum* ἢ *subligar* ἢ *cinctus*, VARRO Ling. Lat. V 114. ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ VII 51. Βλ. DAREMBERG-SAGLIO λ. *subligaculum cinctus*.

2. ΜΕΓΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΝ 413,50. λ. ζῶμα. ΦΩΤΙΟΥ Λεξικὸν λ. ζῶμα EBELING, Lexicon Homericum, Lipsiae 1885, λ. ζῶμα. DINDORFIUS, Scholia in Homeri Odysseam, Oxford 1855. Τὴν λέξιν ἐρμηνεύουν ὡς τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ θώρακος οἱ E. MAAS, Scholia Graeca in Homeri Iliadem, Oxford 1888, καὶ HELBIG, Das Homerische Epos, Leipzig 1887, σ. 292.

3. ΜΕΓΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΝ, λ. ζῶμα καὶ περίζωμα. EBELING, ἔ.ἀ. MAAS, ἔ.ἀ. DAREMBERG-SAGLIO, λ. *cinctus*. LIDDELL-SCOTT-JONES λ.ζῶμα. LORIMER, σ.375.

4. Ἔργα καὶ Ἡμέραι στ. 345: Γείτονες ἄζωστον ἔκινον ζώσαντο δὲ πηοί.

5. E. DIEHL, Ἀπ. 54: Ζώματα καὶ κυπάσσιδες, ἐρμηνεύεται ὡς περιζώματα καὶ πολεμικοὶ χιτῶνες.

6. ΣΟΦ. Ἦλ., 451: καὶ ζῶμα τοῦμόν οὐ χλιδαῖς ἡσκημένον. ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ VII 1: Τὸ δὲ ζῶμα ἐπιτήθειον ἐνδύειν, παρὰ δὲ Αἴσχ. πεζοφόρα ζώματα.

7. Βλ. Λεξικά ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ καὶ LIDDELL-SCOTT-JONES ἐν λ.

τερον ή λέξις εἶναι σύνθετος. Εἰς τὸν Θουκυδίδην εὐρίσκεται ὡς διάζωμα ¹, ἐνῶ εἰς τὸν Ἀθήναιον ², τὸν Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσεά ³, τὸν Πανσανίαν ⁴, τὸν Πλούταρχον ⁵, τὸν Πολύβιον ⁶ καὶ τὸν Στράβωνα ⁷ ὡς περιζωμα. Ἡ λέξις περιζωμα ἀπαντᾷ ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν ⁸.

Οὕτω ὑπὸ τὴν λέξιν ζῶμα (*ζῶσμα*, *διάζωμα*, *περίζωμα*, *subligaculum*) περιλαμβάνεται πᾶν ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον τὰ τ' αἰδῶ ἀμφικαλύπτει ⁹, δηλαδὴ στενὴ ἢ πλατεῖα ζώνη ὑφάσματος ἢ ἐξ ἐτέρας ὕλης, καλύπτουσα τὴν αἰδῶ καὶ τοὺς μηροὺς ἢ τμήμα τούτων. Ἐπίσης ἡ «ποδιά», εἶδος «φούστας» ἢ αἱ περισκελίδες ¹⁰, δηλαδὴ τὸ ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον ἔφερον οἱ ἄνδρες κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ἔνδυμα σύνηθες καὶ κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους, φερόμενον ὑπὸ τῶν ἀθλητῶν, τῶν χωρικῶν, τῶν παλαιστῶν, τῶν τεχνιτῶν κλπ.

1. I 6 : τὸ δὲ πάλαι καὶ ἐν τῷ Ὀλυμπιακῷ ἀγῶνι διαζώματα ἔχοντες περὶ τὰ αἰδοῖα οἱ ἀθληταὶ ἡγωνίζοντο καὶ οὐ πολλὰ ἔτη ἐπειδὴ πέπανται.

2. IV 1706 : διακενῆς ἔστηκ' ἐγὼ ἔχων μάχαιραν προσέτι δὲ περιεζωσμένος.

3. X 17 : ἀχίτων περιζωμάτιον ἔχων.

4. I 44. 1 : δοκῶ δὲ οἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸ περίζωμα ἐκόντι περιρρῶναι.

5. Ρωμύλος 21 : διαθέουσιν ἐν περιζώμασι γυμνοί.

6. II 9. 3 : εἰσελθόντες τῶν δ' Ἐπιδαμνίων ἀνάκως ἅμα καὶ ῥαθύμως αὐτοὺς παραδεξαμένων ἐν αὐτοῖς τοῖς περιζώμασιν ὡς ὕδρευσόμενοι, μαχαίρας ἔχοντες.

7. XV 1. 73 : τὰ δὲ κομισθέντα δῶρα προσήνεγκαν ὅκτῳ οἰκείται γυμνοὶ ἐν περιζώμασιν.

8. Γένεσις III 7 : καὶ ἔρραφαν φύλλα σκῆς καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς περιζώματα.

9. Ἰλ. B 262.

10. DAREMBERG-SAGLIO, ἐν λ. *subligaculum* ἢ *subligar*, LIDDELL - SCOTT-JONES ἐν λ. ζῶμα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Εἰς τὸ πρῶτον τμήμα τῆς μελέτης τοῦ μινωικοῦ ζώματος δίδεται ὁ κατάλογος τῶν μνημείων, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν τὴν κυρίαν πηγὴν διὰ τὴν σπουδὴν τούτου. Ἡ ἀνάγκη τοῦ καταλόγου προήλθεν ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι μέγα μέρος τοῦ ὕλικου, τὸ πλεῖστον ἴσως, εἶναι ἀδημοσίευτον καὶ ὥς ἐκ τούτου ἐλλείπουν τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα διὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν μελέτην, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι εἰς μικρότατον τμήμα τοῦ δημοσιευθέντος ὕλικου ἔχει γίνεи λεπτομερὴς περιγραφή τοῦ ἐνδύματος, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραπέμψωμεν.

Πρὸς εὐκολωτέραν χρῆσιν ὁ κατάλογος διαιρεῖται κυρίως εἰς τρεῖς μεγάλας χρονολογικὰς ομάδας : Παλαιοανακτορικὴν, Νεοανακτορικὴν καὶ Μετανακτορικὴν. Διὰ τὴν Προανακτορικὴν περίοδον ἐλάχιστος λόγος γίνεται, λόγῳ τῆς ἀσφαλείας ἥτις ὑπάρχει εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐνδύματος. Ἡ χρονολογικὴ κατάταξις τῶν λοιπῶν ἔχει γίνεи ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δημοσιεύσεων ἢ τῶν περιληπτικῶν ἀνακοινώσεων τῶν ἀνασκαφῶν. Δὲν ἐγένετο προσπάθεια χρονολογήσεως τῶν μνημείων τὰ ὅποια εἶναι τελείως ἀχρονολόγητα, διότι οὕτω θὰ παρεξέκλινεν ἡ μελέτη τοῦ κυρίου σκοποῦ της. Οὕτω ταῦτα ἐτοποθετήθησαν εἰς διαφόρους ομάδας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ομοιότητος τοῦ περιζώματος πρὸς ἕτερα τῆς αὐτῆς κατηγορίας.

Ἡ Παλαιοανακτορικὴ περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ εἰδῶλια ἀποτελοῦν τὸ κύριον ὕλικόν, διαιρεῖται εἰς ομάδας ἀναλόγως τοῦ τόπου προελεύσεως. Ἡ σειρὰ τῶν ομάδων εἶναι χρονολογικὴ, κυρίως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρώτων ἐκθέσεων τῶν ἀνασκαφῶν, ἐφ' ὅσον αἱ πλεῖσται εἶναι ἀδημοσίευτοι.

Ἡ Νεοανακτορικὴ περίοδος, ἡ ὁποία περιλαμβάνει ποικίλον ὕλικόν, διαιρεῖται εἰς ομάδας ἀναλόγως τοῦ εἶδους ἐκάστου μνημείου (ὀλόγλυφα, ἀνάγλυφα κλπ.), ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ομάδος, ἥτις δίδει πληρέστερον τὸ ἐνδυμα (ὀλόγλυφα) καὶ διαδοχικῶς ἐξικνουμένη μέχρι τῶν ἀπλουστέρων παραστάσεων (σφραγίδες - σφραγίσματα).

Τὸ Μετανακτορικόν ὕλικόν δὲν διαιρεῖται εἰς ομάδας, διότι περιλαμβάνει ὀλίγα παραδείγματα.

Εἰς τὴν ἀναγραφὴν ἐκάστου μνημείου δὲν περιλαμβάνονται ἕτερα στοιχεῖα πλὴν τῆς λεπτομεροῦς περιγραφῆς τοῦ ἐνδύματος. Περιληπτικῶς μόνον ἀναφέρεται τὸ θέμα, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατόν. Δίδεται ὁμῶς ὁ ἀριθμὸς

τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου (ἐν συντομογραφίᾳ Μ.᾽Η.) ἢ ἐτέρου τινὸς Μουσείου, ἢ προέλευσις, πολλάκις σημειοῦται κάτωθεν ἐκάστου ἔργου ὁ ἀκριβὴς χῶρος ἀνευρέσεως, ἐὰν οὗτος εἶναι γνωστός, τέλος δὲ δίδεται ἡ βιβλιογραφία τοῦ μνημείου. Ἡ ἔλλειψις ἀριθμοῦ παρὰ τὴν συντομογραφίαν Μ.᾽Η. δηλοῖ συνήθως ὅτι τὸ μνημεῖον εἶναι ἀκατάγραφον.

Περισσότερα τοῦ ἐνὸς εἰδῶλια, συνήθως ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου προελεύσεως, ἔχοντα ὅμοιον τύπον περιζώματος, λαμβάνουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν καταλόγου, ἀναφερομένων ὅμως τῶν ἀριθμῶν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν καταλόγου λαμβάνουν ἐπίσης περιζώματα διαφορετικοῦ τύπου ἀπεικονιζόμενα εἰς τὸ αὐτὸ μνημεῖον, τῶν διαφόρων τύπων διακρινόμενων διὰ μικρῶν γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου (π.χ. ἀρ. 121 α, β). Εἰς τινὰς περιπτώσεις ὅμως δίδονται δύο ἀριθμοὶ εἰς τὸ αὐτὸ μνημεῖον (π.χ. ἀρ. 142, 143), διότι ὁ ἕτερος τῶν ἀριθμῶν περιλαμβάνει παραλλαγὰς, αἱ ὁποῖαι χρήζουσιν ἰδιαίτερας σημειώσεως.

Εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν εἰδωλίων ἡ λέξις πλαστικός (-ν) (αἰδοιοθύλαξ, περιζῶμα, ζώνη) δηλοῖ τὴν ἀνάγλυφον ἀπόδοσιν ἢ τὴν ἐπίθεσιν ἐτέρου τεμαχίου πηλοῦ, προκειμένου περὶ τῶν πηλίνων εἰδωλίων, γραπτὸς (-ν) δὲ τὴν ἀπόδοσιν διὰ χρώματος.

Τὰ σχέδια συνήθως ἀποδίδουν τὴν προσθίαν καὶ τὴν ὀπισθίαν ὄψιν (ἀριστερὰ ἢ προσθία, δεξιὰ ἢ ὀπισθία) πολλάκις ὅμως ἀποδίδεται καὶ ἡ πλαγία ὄψις, ἐὰν προστίθεται δι' αὐτῆς ἐνδιαφέρον τι στοιχεῖον.

Εἰς τὰ σχέδια δὲν ἔχει τηρηθῇ ἡ αὐτὴ κλίμαξ καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ποικιλίαν τοῦ ὕλικου (τοιχογραφίαι - σφραγίδες). Τὰ εἰδῶλια καὶ τὰ ἀνάγλυφα συνήθως ἀποδίδονται εἰς τὸ φυσικὸν τῶν μέγεθος, πολλάκις ὅμως καὶ ταῦτα μεγεθύνονται ὀλίγον διὰ νὰ δοθοῦν σαφέστερον αἱ λεπτομέρειαι ἢ σμικρύνονται, ἐφ' ὅσον καὶ διὰ τοῦ μικροτέρου μεγέθους δίδονται τὰ ἀπαραιτήτα διὰ τὴν μελέτην στοιχεῖα, χωρὶς νὰ καταλαμβάνεται τεράστιος χῶρος.

Ὁρισμένοι τοιχογραφίαι (ἀρ. 127, 129, 131, 134, 140, 141) ἔχουν ἀποδοθῇ σχεδὸν εἰς τὸ φυσικὸν τῶν μέγεθος, ἄλλαι ὅμως λόγῳ τοῦ ὑπερβολικοῦ μεγέθους τῶν (ἀρ. 130, 138) ἔχουν κατὰ πολὺ σμικρυνθῇ.

Αἱ ζῶναι τῶν μορφῶν τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς (ἀρ. 138) δίδονται σχεδὸν εἰς τὸ φυσικὸν τῶν μέγεθος, διότι δὲν ἔχουν ἄλλοτε ἀπεικονισθῇ σαφῶς καθὼς καὶ τὰ ἀδημοσίευτα τεμάχια τοιχογραφίων. Αἱ σφραγίδες τέλος καὶ τὰ σφραγίσματα ἀποδίδονται εἰς τὰς κλίμακας τῶν ἢ εἰς ἐλαφρῶς μεγαλυτέραν, ὡσάκις πρόκειται νὰ ἀποδοθοῦν σαφέστερον στοιχεῖα διακοσμητικά.

Οὕτω τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα τῶν σχεδίων ἐκπληροῦν τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον κατεσκευάσθησαν, δηλ. τὴν μορφήν τῶν περιζωμάτων καὶ ὅχι τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ρυθμοῦ, τῆς κινήσεως ἢ τοῦ μεγέθους τῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ἐξετάζονται.

Τὰ σχέδια εἶναι γραμμικά, δὲν ἀποδίδονται δὲ οἱ πλαστικοὶ ὄγκοι τοῦ σώματος πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τῆς μορφῆς τοῦ περιζώματος. Ὁ-σάκις ὑφίσταται ἀνάγκη πλαστικῆς ἀποδόσεως στοιχείου τινός (π.χ. τοῦ αἰδοιοθύλακος κάτωθεν τοῦ περιζώματος), τοῦτο ἀποδίδεται διὰ πυκνῶν λοξῶν γραμμῶν. Συμπληρώσεις γίνονται συνήθως διὰ διακεκομμένων γραμμῶν, ὅπου θεωροῦνται ἀσφαλεῖς. Τὰ ἀσαφεῖ στοιχεῖα δηλοῦνται διὰ πυκνῶν σειρῶν στιγμῶν.

Εἰς τὰ σχέδια τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ καστανὸν ἐπὶ τοῦ λευκοῦ ἀποδίδονται διὰ μέλανος. Ἡ διασάφησις τούτων ὅμως γίνεται εἰς τὴν περιγραφὴν. Ἡ πολὺπλοκος διακόσμησις περιζωμάτων τινῶν (ἀρ. 125, 138) δὲν ἀποδίδεται εἰς τὰ σχέδια τοῦ καταλόγου, ἀλλὰ εἰς ἐκεῖνα τοῦ περὶ τῆς διακοσμῆσεως κεφαλαίου. Τέλος μνημεῖά τινα ἀναφερόμενα εἰς τὸν κατάλογον ἀπεικονίζονται μόνον εἰς τὸ περὶ διακοσμῆσεως κεφάλαιον, λόγῳ τοῦ μεγαλυτέρου ἐνδιαφέροντος τὸ ὁποῖον παρουσιάζουν διὰ τὸν τομέα τοῦτον.

ΠΡΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἐκ τῶν δύο ομάδων τῶν εἰδωλίων τῆς Προανακτορικῆς περιόδου, τῶν «Κυκλαδιζόντων» καὶ τῶν «Λιβυκῶν», ὀλίγα καὶ ἀσαφεῖ στοιχεῖα ἔχομεν διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἐνδύματος.

Ὡς γνωστὸν, τόσον τὰ Κυκλαδικά, ὅσον καὶ τὰ Κυκλαδικῆς ἐπιδράσεως εἰδώλια παρουσιάζουν ἐγχαράκτως τριγωνικὴν διαμόρφωσιν τῆς αἰδοῦς, ἥτις ὅμως εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν δήλωσιν τοῦ ἐνδύματος. Οὕτω διαμορφοῦνται τὰ εἰδώλια τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν τάφων τῆς Μεσαρᾶς ¹ καὶ τινα τῶν ὁστεῖνων εἰδωλίων ἐκ Τραπέζας Λασηθίου ² (πίν. 1), εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἐγχαράξις συνεχίζεται καὶ ὀπισθεν. Ὁ Pendlebury ³ θεωρεῖ μὲν τὰ εἰδώλια τῆς Τραπέζας ὡς ΠΜ III μιμήσεις Κυκλαδικῶν, ἐρμηνεύει ὅμως τὸ τρίγωνον ὡς ζώνην καὶ περίζωμα καὶ τὸ πρόσθιον τμήμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ γόνατος ὡς «ποδιάν» ⁴. Ὁμοίως ἐρμηνεύεται καὶ τὸ ἀνάγλυφον

1. XANTHUIDES, σ. 23-24, πίν. XV, XXI.

2. M. 'H. 269-274.

3. PENDLEBURY, σ. 86.

4. H.W. and J.D.S. PENDLEBURY-M.B. MONEY-COUTTS, Excavations in the Plain of Lassithi. I. The Cave of Trapeza, BSA 36, 1935-6, σ. 119, εἰκ. 25, πίν. 18.

Θεωρῶ λανθασμένην τὴν ἐρμηνείαν τοῦ τμήματος τούτου τοῦ σώματος ὡς «divided apron». Ἡ «ποδιά» ἐμφανίζεται ἀδιαίρετος μόνις κατὰ τὴν ΜΜ III περίοδον (ἀρ. 84, 86, 98, 109), ὥστε ἡ τόσον πρῶτος ἀπόδοσίς της εἰς τὰ εἰδώλια τῆς Τραπέζας, ἄνευ μάλιστα τῆς παρεμβολῆς ἐτέρων δειγμάτων, νὰ εἶναι ἀδικοιολόγητος. Τὸ ἐρμηνευόμενον ὡς «ποδιά» τμήμα τοῦ σώματος δὲν δηλοῖ εἰ μὴ τοὺς εὐτραφεῖς μηρούς, συμφώνως πρὸς τὴν νεολιθικὴν παράδοσιν. Ἡ βαθεῖα χάραξις μεταξὺ τῶν ποδῶν ὑπάρχει ἐξ ἄλλου καὶ εἰς

τρίγωνον τοῦ ΠΜ III ἐλεφαντίνου εἰδωλίου ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου τῆς Ἀγ. Τριάδος¹ (πίν. 2α) ὑπὸ τῆς Banti² καὶ τῶν Pendlebury-Money-Coutts³.

Ὁ τρόπος ἀποδόσεως τοῦ περιζώματος τοῦ εἰδωλίου τῆς Ἀγ. Τριάδος ἴσταιται πλησιέστατα πρὸς τὸ ὀλίγον μεταγενέστερον εἰδώλιον ἐκ Πορτί⁴ (πίν. 2β), ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ εἰκονίζῃ περίζωμα κατὰ τὸν ρεαλιστικὸν τρόπον τῆς ἐπομένης περιόδου. Ἡ ὑπαρξίς ἐμπροσθεν τριγώνου δηλοῖ συνήθως τὴν αἰδῶ καὶ ταύτην φαίνεται ὅτι ἀποδίδει καὶ τὸ εἰδώλιον τῆς Ἀγ. Τριάδος, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται χρονικῶς πλησιέστατα εἰς τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖται περίζωμα τύπου «φούστας» ἢ ἀπλοῦς αἰδοιοθύλαξ, ἐπιμήκους τύπου. Εἰς τύπος περιζώματος μετὰγωνιώδους διαμορφώσεως κατὰ τὸ ἀνώτερον, ὀπίσθιον ὅμως, τμήμα ἀπαντᾷ βεβαίως ἀπὸ τῆς ΜΜ I περιόδου καὶ ἐξῆς (ἀρ. 21, 30, 46, 63, 64, 101), ἀλλὰ ἔχει διακοσμητικὸν καὶ μόνον χαρακτήρα. Εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους ἀπαντᾷ ἡ γωνία καὶ ἐμπροσθεν, ὡς εἰς τὸ εἰδώλιον ἐξ Ἀρχανῶν (ἀρ. 74), ἐν συνδυασμῷ ὅμως μετὰ αἰδοιοθύλακος. Πιθανὸν εἰς τὸ εἰδώλιον τῆς Ἀγ. Τριάδος ἔχομεν μίαν συγκεχυμένην ἀπόδοσιν τῆς αἰδοῦς. Ἴσως ἐνταῦθα ὁ καλλιτέχνης, ὡς παρατηρεῖται ἄλλωστε καὶ εἰς τὰ εἰδώλια τῆς Τραπεζας, προσήρμοσε τὸν γνωστὸν Κυκλαδικὸν τύπον ἀποδόσεως τῆς αἰδοῦς πρὸς τὴν νέαν τεχνικὴν τῆς ἀναγλύφου ἀποδόσεως τοῦ περιζώματος.

Ὁ τύπος τῶν «Λιβυκῶν» ἢ Λιβυκῆς ἐπιδράσεως εἰδωλίων φέρει συνήθως εἶδος μανδύου καλύπτοντος ὁλόκληρον τὸ σῶμα. Πρῶτος ὁ Halbherr⁵, ὅστις ἀνεῦρεν εἰδώλια τοῦ τύπου τούτου εἰς τὸν θολωτὸν τάφον τῆς

τὰ γυνὰ κυκλαδικὰ εἰδώλια. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἐκείνων καὶ τῶν τῆς Τραπεζας ὀφείλεται εἰς τὴν γενικὴν ἀπόδοσιν τῶν μορφῶν. Τὰ εἰδώλια τῆς Τραπεζας εἶναι ἐν γένει βαρύτερα, τετράγωνα καὶ ἄνευ ἀναλογιῶν κατὰ τὸ κατώτερον κυρίως τμήμα τοῦ σώματος. Ἡ «ζώνη» πάλιν καὶ τὸ «περίζωμα» δὲν ἔχουν ἀποδοθῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς ὅλα τὰ εἰδώλια τῆς ὁμάδος τῆς Τραπεζας, τὰ ὁποῖα καὶ τυπολογικῶς παρουσιάζουν ἀντιστοιχίαν πρὸς τὰ ἐκ Κυκλάδων εἰδώλια, ἐνθα ὅμως ἀποδίδεται ἡ αἰδῶς καὶ ὄχι τὸ περίζωμα. Οὕτω τὸ ὑπ' ἀρ. 9 τῆς εἰκ. 25, τοῦ ἄρθρου τῶν PENDLEBURY-MONEY-COUTTS, τὸ παρουσιάζον τρίγωνον, ἔχει ἀντίστοιχον τὸ τοῦ πίν. 10,2 Κυκλαδικόν (X. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Κυκλαδικά, ΑΕ 1898). Τὸ ὑπ' ἀρ. 8 Μινωικόν, ἐνθα ὑπάρχουν μόνον δύο καμπύλαι, τὸ τοῦ πίν. 10,4 Κυκλαδικόν, τὸ δὲ ὑπ' ἀρ. 12 Μινωικόν, ἐνθα κανονικὸν τρίγωνον μετὰ διπλῶν γραμμῶν συνεχιζομένων ὀπισθεν, τὸ ὑπ' ἀρ. 10,1 Κυκλαδικόν. Προφανῶς λοιπὸν ὁ καλλιτέχνης εἶχεν ὑπ' ὄψει τοὺς τύπους τῶν Κυκλαδικῶν εἰδωλίων, ἀλλὰ τοὺς ἀπέδωσε κατὰ διάφορον τρόπον, προσθέσας καὶ ἐν εἶδος ζώνης.

1. M. 'H. 125.

2. BANTI, La grande tomba a tholos di Haghia Triada, Annuario 13-14, 1930-31, σ. 191, ἀρ. 131, εἰκ. 58m. M. 'H. 125.

3. PENDLEBURY-MONEY-COUTTS, ἔ.ἀ. σ. 121.

4. XANTHUIDES, πίν. XXXIX,b, ἀρ. 171.

5. HALBHERR παρὰ XANTHUIDES, σ. 25.

Ἄγ. Τριάδος, ἐδήλωσε τὴν συγγενειάν των πρὸς τὰ Αἴγυπτο - Λιβυκὰ εἰδώλια, τὰ γνωστὰ ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν τάφων. Τὴν ἄποψιν ταύτην ἐδέχθη καὶ ὁ Ξανθοῦιδης ¹ διὰ τὰ εἰδώλια τοῦ Πλατάνου καὶ τῆς Κουμάσας. Ὁ Evans ² ἐπίσης ἐτόνισε τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ εἰδώλια τῶν τάφων τῆς Nagada καὶ τῆς Ἱεράκων Πόλεως, τὰ ὅποια συνέκρινε καὶ πρὸς τὰ γυναικεῖα εἰδώλια τῆς MM I περιόδου, προσθέσας ὅτι εἶναι «foreign to Minoan usage, the upper part of the man's body, with few exceptions such in the case of certain late sacerdotal types of Syrian derivation, being left uniformly bare». Ἡ Banti ³ δὲν ἐδέχθη τὴν Αἰγυπτιακὴν ἐπίδρασιν, ἀντιθέτως δ' ὑπεστήριξε ὅτι ὁ τύπος κατὰγεται ἐκ τῶν νεολιθικῶν εἰδωλίων. Τέλος οἱ Pendlebury - Money - Coutts ⁴ καὶ ὁ Nilsson ⁵ ἐτάχθησαν πρὸς τὴν ἄποψιν τῶν Halbherr καὶ Evans. Ὁ Evans ⁶ συγχρόνως ἔθεσε τὸ πρόβλημα, ἐὰν τὸ ἔνδυμα τῶν εἰδωλίων τῆς ομάδος ταύτης ἀντιπροσωπεύῃ τὸ σύγχρονον ἔνδυμα τῶν Μινωιτῶν. Δυστυχῶς τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐλεγχθῇ, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ὑλικοῦ τῆς Προανακτορικῆς περιόδου. Ἡ ἄποψις ὅμως τοῦ Evans, ὅτι οἱ ἄνδρες οὐδέποτε ἔφερον ἔνδυμα καλύπτον ὁλόκληρον τὸ σῶμα, πλὴν τοῦ μεταγενεστέρου Συριακοῦ τύπου, ἀπεδείχθη λανθασμένη ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τοῦ ἀνευρεθέντος εἰς νεωτέρας ἀνασκαφάς. Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἀμέσως ἐπομένην περίοδον (ἀρ. 41, 50, 51).

Ἀσφαλὲς στοιχεῖον διὰ τὸ Προανακτορικὸν ἔνδυμα ἀποτελοῦν μόνον τὰ δύο πλαστικὰ ἔργα ταυροκαθαπτῶν ἐκ Κουμάσας ⁷ (πίν. 3β) καὶ Πορτί ⁸ (πίν. 3α) ὡς καὶ εἰδώλιον ἐκ τῆς θόλου τῆς Ἄγ. Τριάδος ⁹. Καὶ εἰς τὰ τρία παραδείγματα ἀποδίδεται περὶ τὴν ὁσφὺν ἀπλὴ ζώνη.

ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Παλαιοανακτορικῆς περιόδου ἔχομεν ἤδη σαφεῖς ἐνδείξεις διὰ τὸν τύπον τοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος. Αἱ σφραγίδες δὲν δύνανται βεβαίως νὰ ἀποτελέσουν μέγα βοήθημα, διότι αἱ μορφαὶ ἀποδίδονται εἰς ταύτας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δι' ἀφηρημένης τεχνικῆς, δηλοῦσης κυρίως τὰ

1. XANTHUIDES, σ. 25, πίν. XV, ἀρ. 222, 223, XXI, ἀρ. 130, 131.

2. PM II, σ. 32.

3. BANTI, ἔ.ἀ. σ. 244-245.

4. PENDLEBURY-MONEY-COUTTS, ἔ.ἀ. σ. 119.

5. NILSSON, σ. 294.

6. PM II, σ. 32.

7. XANTHUIDES, πίν. II, XXVIII. M. Ἡ. 4126.

8. Αὐτόθι σ. 62, πίν. VII, XXXVII. M. Ἡ. 5052.

9. BANTI, ἔ.ἀ. σ. 189, ἀρ. 130, εἰκ. 58 n. M. Ἡ. 124.

χαρακτηριστικά τοῦ φύλου καὶ ὄχι τὰς λεπτομερείας τοῦ ἐνδύματος. Ἐκ τῶν ἱερῶν κορυφῆς ὅμως προῆλθε πλῆθος εἰδωλίων, τὰ ὅποια εἶναι χρησιμώτατα διὰ τὸν ρεαλιστικὸν τρόπον τῆς ἀποδόσεως τοῦ περιζώματος.

Ἐκ τῶν ομάδων τῶν εἰδωλίων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ν. Πλάτωνος περὶ τῶν μινωικῶν ἱερῶν κορυφῆς ¹ δὲν περιλαμβάνονται ἐνταῦθα τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ ἱεροῦ κορυφῆς τοῦ Γιούκτα, τὰ ὅποια ἔχουν ἀπολεσθῇ ², καθὼς ἐπίσης τὰ εἰδώλια τοῦ Χamaiζίου, λόγῳ ἀπουσίας στοιχείων ἐνδεικτικῶν διὰ τὴν μελέτην τοῦ ἐνδύματος. Ἀντιθέτως περιλαμβάνονται νέαι ομάδες εἰδωλίων, αἵτινες ἤλθον εἰς φῶς διὰ νεωτέρων ἀνασκαφῶν.

Οὕτω περιλαμβάνονται ἐπὶ μεγάλοι ομάδες εἰδωλίων ἐκ Πετσοφᾶ, Καρφίου, Μαζᾶ, Τραοστάλου, Τυλίσου, Πισκοκεφάλου καὶ Κόφινου καὶ τινὰ μεμονωμένα εὐρήματα ἐκ Πορτί καὶ Ψυχροῦ.

Πορτί

1. Μ. Ἡ. 171. Πίν. 2β.

Εἰδώλιον ἐκ στεατίτου. Πλαστικὴ ζώνη καὶ αἰδοιοθύλαξ.

Ἀνευρέθη ἐντὸς τῆς θόλου Π, ἣτις ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τῆς ΠΜ III μέχρι τῆς ΜΜ I περιόδου. Ὁ Ξανθουδίδης θεωρεῖ τὸ εἰδώλιον τοῦτο ὡς λίαν ἀνεπτυγμένον τύπον καὶ ἐντελῶς νέον εἰς τὴν μινωικὴν τέχνην, ὃ Pendlebury δὲ τὸ χρονολογεῖ εἰς τὴν ΜΜ I περίοδον.

XANTHUIDES, σ. 67, πίν. VIII ἀρ. 171, XXXIXb.

PENDLEBURY, σ. 115, πίν. XIV, 1.

ZERVOS, σ. 191, εἰκ. 231.

DEMARGNE εἰκ. 136.

Πετσοφᾶς

Τὰ εἰδώλια τοῦ Πετσοφᾶ προέρχονται ἐκ τῶν Ἀγγλικῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1902 - 1903. Ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ J. Myres ³. Τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα, ὃ χαρακτήρ τοῦ ἱεροῦ, αἱ στάσεις τῶν εἰδωλίων κλπ. ἐξητάσθησαν λεπτομερῶς τόσον ὑπὸ τοῦ Myres, ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ Ν. Πλάτωνος ⁴. Τὰ εἰδώλια χρονολογοῦνται γενικῶς ὑπὸ τῶν μελετητῶν εἰς

1. ΠΛΑΤΩΝ, σ. 96-160.

2. Αὐτόθι σ. 145, σημ. 120.

3. MYRES, σ. 356-387.

4. ΠΛΑΤΩΝ, σ. 120-122.

τὴν πρώτην περίοδον τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων, ἤτοι εἰς τὴν MM I ¹, τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν τὰ χρονολογοῦν εἰς τὴν MM Ia ².

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν εἰδωλίων ἔχει χρησιμοποιηθῇ διπλὴ τεχνική, πλαστικὴ καὶ ζωγραφικὴ. Πλαστικῶς δηλοῦνται πάντοτε ὁ αἰδοιοθύλαξ καὶ τὰ ἐγχειρίδια (ἀρ. 3, 6, 8, 9, 23), ὅταν ὑπάρχουν, ἐνίοτε ἡ ζώνη (ἀρ. 6, 7, 11, 23), τρεῖς δὲ μόνον τὸ περίζωμα (ἀρ. 15, 20, 22).

Διὰ ζωγραφίσεως δηλοῦται συνήθως τὸ περίζωμα, ἐνίοτε δὲ ἡ ζώνη (ἀρ. 7, 11) ³, τὰ ὑποδήματα καὶ τὰ κοσμήματα. Διὰ τὴν ἀπόδοσιν τούτων χρησιμοποιοῦνται τὸ λευκόν, τὸ καστανέρυθρον καὶ τὸ μέλαν χρῶμα. Συνηθέστερον χρησιμοποιεῖται τὸ λευκόν χρῶμα διὰ τὴν δήλωσιν τοῦ περιζώματος (ἀρ. 7 - 14, 16 - 19, 23 - 25), πλουτιζόμενον ἐπίσης δι' ἐπιθέτου στίλβοντος μέλανος καὶ φωτεινοῦ καστανερόυθρου. Τὸ καστανέρυθρον, τὸ ὁποῖον εὐκόλως ἀπολεπίζεται, χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν δήλωσιν τῆς ζώνης (ἀρ. 21) καὶ διὰ κοσμήματα ἐπὶ τοῦ λευκοῦ (ἀρ. 10, 16). Τέλος τὸ μέλαν χρησιμοποιεῖται διὰ λεπτομερείας ἐπὶ τοῦ λευκοῦ (ἀρ. 7, 8, 11, 13, 18), ἐνίοτε δὲ καὶ ὡς βασικὸν χρῶμα, πλουτιζόμενον διὰ φωτεινοτέρων λεπτομερειῶν (ἀρ. 12, 21) ⁴. Ὡς κατεφάνη ἀνωτέρω, τὸ κύριον χρῶμα πρὸς δήλωσιν τοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος εἰς τὰ εἰδώλια τοῦ Πετσοφᾶ εἶναι τὸ λευκόν, ἕκαστον ὅμως τῶν τριῶν χρησιμοποιουμένων χρωμάτων δέχεται συχνάκις παραπληρωματικὰς λεπτομερείας ἐκ τῶν δύο ἐτέρων.

Τέσσαρα εἰδώλια ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 2) δὲν σώζουν ἔχνη αἰδοιοθύλακος. Ἡ τελεία γυμνότης λοιπὸν εἶναι σπανία κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον. Συνηθέστερον κρύπτεται ἡ αἰδώς ⁵.

2. M. Ἡ. 3423, 4881, 4884, 4885.

Εἰδώλια ἄνευ ζώματος, γυμνά.

3. M. Ἡ. 3413, 3423a, 3438, 4882.

Εἰδώλια. Πλαστικὸς αἰδοιοθύλαξ. Ἡ ζώνη, ἥτις θὰ ἦτο γραπτὴ, ἀπεσβέσθη.

1. MYRES, σ. 361. EVANS, PM I, σ. 151. PENDLEBURY, σ. 116. MARINATOS-HIRMER, σ. 81.

2. ΠΛΑΤΩΝ, σ. 150.

3. Γραπτὴ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ἡ ζώνη καὶ εἰς τινὰ παραδείγματα (ἀρ. 3-5), εἰς τὰ ὅποια οὐδὲν ἔχνος ταύτης διακρίνεται, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ δηλουμένου αἰδοιοθύλακος καὶ τοῦ ἐγχειριδίου.

4. Ὡς καὶ εἰς τὸ γυναικεῖον εἰδῶλιον M. Ἡ. 4879 (εἰκ. 64 ι).

5. Καὶ εἰς τὰ εἰδώλια τοῦ Χαμαιζίου δὲν δηλοῦται ἐπίσης ἡ αἰδώς. Πιθανῶς ὁ τεχνίτης ἠθέλησε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα τὰ γενικὰ μόνον χαρακτηριστικά, παραλείψας προσέτι καὶ τινὰς λεπτομερείας, ὡς π.χ. τὸ στόμα. Δυνατὸν ὅμως ἢ μὴ ἀποδοσις τῆς αἰδοῦς νὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς τὴν κάλυψιν ταύτης, ὑπαγορευομένην ὑπὸ αἰσθητικῶν

4. M. 'H. 3417, 3419.

Ειδώλια. Ένδυμα ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ὑπ' ἄρ. 3, μετὰ προσθήκης πλαστικοῦ ἐγχειριδίου. Ἡ ζώνη, ἥτις θὰ ἦτο γραπτή, ἀπεσβέσθη.

5. M. 'H. 3405.

Ειδώλιον. Αἰδοιοθύλαξ, ἐγχειρίδιον καὶ κόμβος πλαστικά. Ἡ ζώνη, ἥτις θὰ ἦτο γραπτή, ἀπεσβέσθη.

MYRES, σ. 362, 364 - 367, πίν. X, 1.

ZERVOS, σ. 192, πίν. 232.

MARAGHIANNIS - KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXXIII, 13.

MARINATOS - HIRMER, σ. 81, πίν. 15.

DEMARGNE, εἰκ. 133, 137.

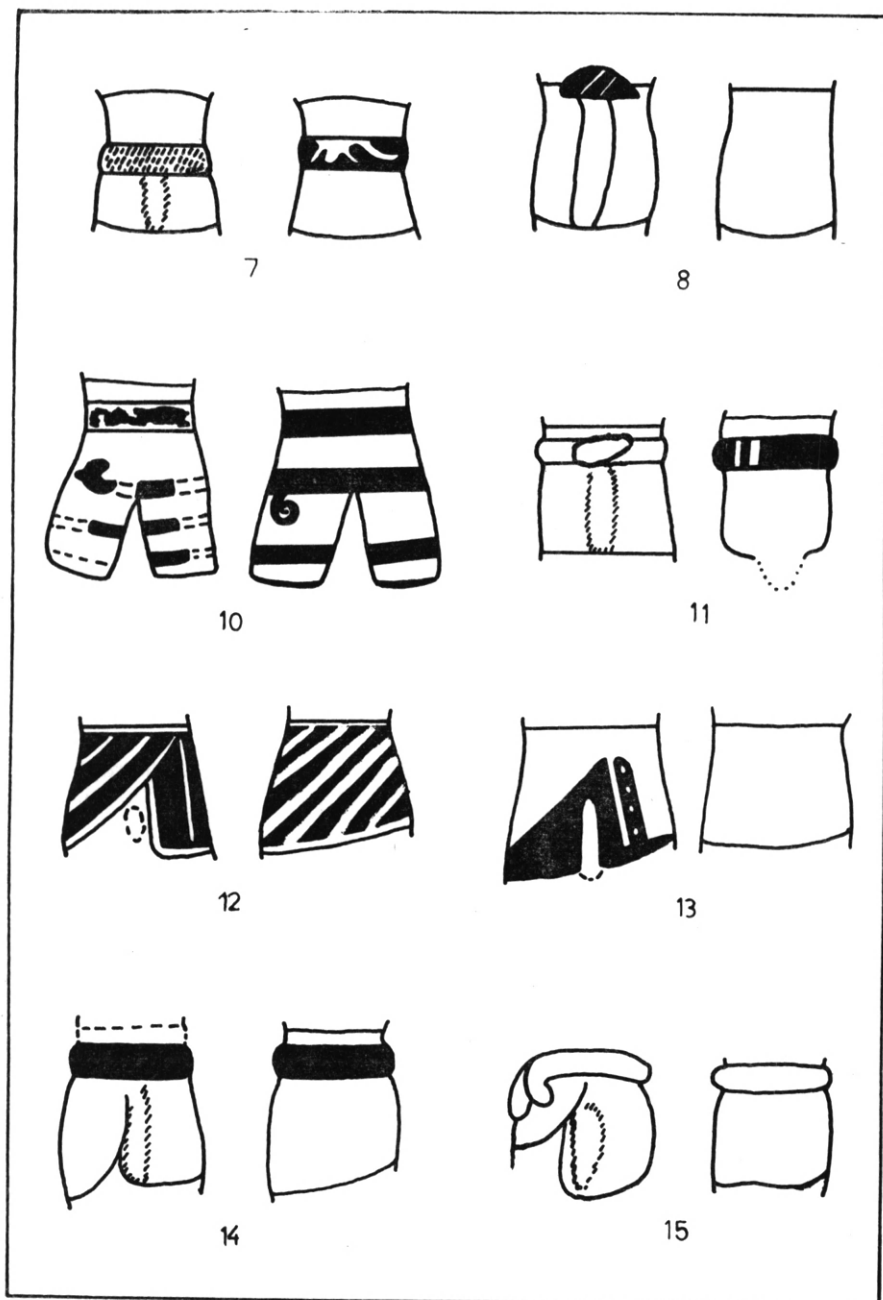
6. M. 'H. 4878.

Ειδώλιον. Αἰδοιοθύλαξ, ζώνη, κόμβος καὶ ἐγχειρίδιον μετὰ τριῶν ἐμπιέστων ἡλων πλαστικά. Ἄπαντα, ὡς καὶ τὸ σῶμα, βεβαμμένα δι' ἐρυθροῦ.

ἡ θρησκευτικῶν αἰτίων, ἴσως ἀκόμη νὰ ὀφείλεται εἰς ἡθελημένην προσπάθειαν τοῦ καλλιτέχνου νὰ τονίσῃ τὴν παντελεῖ γυμνότητα.

Ἡ παράστασις γυμνῶν μορφῶν δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν Αἰγαιακὸν χῶρον κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους (W. MÜLLER, *Naktheit und Entblössung*, Leipzig 1906), ἡ γυναικεία δὲ γυμνὴ μορφή ἔχει ἐνωρὶς συγκριθῇ πρὸς τὴν ἀνατολικὴν θεὰν τῆς γονιμότητος (CONTENAU, *La déesse nue Babylonienne*, Paris 1914, σ. 130. EVANS, *PM I*, σ. 51. Πρβ. NILSSON, σ. 293, 397. PICARD, σ. 110. ZERVOS, *L'art des Cyclades*, Paris 1957, σ. 44). Ἡ γυμνότης τῶν ἀνδρῶν ὅμως δὲν ἔχει πάντοτε τὸν αὐτὸν χαρακτήρα. Κατὰ τὸν W. MÜLLER (ἐ.ἀ. σ. 59) ἡ γυμνότης συνηθίζεται εἰς τοὺς πολεμιστάς τῶν πρωτογόνων λαῶν ἢ εἰς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν ὡς ἔνδειξις πένθους (ἐ.ἀ. σ. 7), καθίσταται δ' ἐπίσης καὶ ἱερατικὴ, ὡς συμβολίζουσα τὴν γονιμότητα (ἐ.ἀ. σ. 6). Εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν υἱοθετεῖται ὑπὸ τῶν θεῶν, τῶν δαιμόνων καὶ τῶν νεκρῶν (ἐ.ἀ. σ. 7). Ἐὰν ἐξαιρεθοῦν ὅμως αἱ εἰδικαὶ αὐταὶ περιπτώσεις, τόσον οἱ ἄνδρες, ὅσον καὶ αἱ γυναῖκες συνήθως ἐκάλυπτον τὴν αἰδῶ.

Ἡ ἐρμηνεία τῶν λόγων τῆς καλύψεως τοῦ σημείου τούτου τοῦ σώματος χρήζει εἰδικῆς μελέτης. Ἡ λέξις αἰδῶς, σημαίνουσα τὸν ἀπὸ παντὸς αἰσχροῦ ἡθικὸν φόβον (LIDDELL-SCOTT-JONES ἐν. λ. αἰδῶς) ἢ πᾶν ὅ,τι προκαλεῖ συστολήν (ἐρμηνεία τῶν LIDDELL-SCOTT-JONES εἰς τοὺς στ. B 262 καὶ O 657 τῆς Ἰλιάδος), δεικνύει ὅτι πλὴν τῶν πρακτικῶν λόγων, διὰ τοὺς ὁποίους ἐκάλυπεν ὁ ἄνθρωπος τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ σώματος ὡς π.χ. τὴν προφύλαξιν ἐκ τοῦ ψύχους, ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι συναισθηματικοὶ ὡς λ.χ. ἡ ἐντροπὴ «for modesty sake» (MACKENZIE, σ. 247) ἢ καὶ θρησκευτικοὶ (GLOTZ, σ. 81). Πιθανώτερον λοιπὸν φαίνεται ὅτι ἡ αἰδῶς εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸ ὅποιον δύναται νὰ ἐνταχθῇ ὁ Μινωικὸς, ἐκαλύφθη διὰ ψυχολογικοὺς καὶ αἰσθηματικοὺς λόγους, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Γραφήν (Γένεσις III 7), ἐνθα οἱ πρωτόπλαστοι περιβάλλονται ζώματα μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ ὄχι διὰ θρησκευτικούς λόγους, οἵτινες, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐπιβάλλουν μᾶλλον τὴν τελείαν γυμνότητα.

Εικ. 1. Περιζώματα Παλαιονακτορικών ειδωλίων εκ Πετσοφά (αρ. 7-8, 10-15).

7. Μ. 'Η. 3422. Εἰκ. 1.

Εἰδώλιον. Περίζωμα γραπτὸν διὰ λευκοῦ, ἀπὸ τοῦ στομάχου μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ περιζώματος. Ζώνη πλαστική, ἑλλειπτικῆς τομῆς, βεβαμμένη διὰ καστανομέλανος καὶ κεκοσμημένη διὰ λευκῆς σπειροειδοῦς διακοσμήσεως. Τὸ χρῶμα ἔμπροσθεν ἐξίτηλον.

8. Μ. 'Η. 3420. Εἰκ. 1.

Εἰδώλιον. Περίζωμα ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 7. 'Η ζώνη ἐνταῦθα ἑλλεῖπει. Κακότεχνον πλαστικὸν ἐγχειρίδιον ἐντὸς θήκης, βεβαμμένης διὰ μέλανος, κεκοσμημένης δὲ διὰ λοξῶν λευκῶν γραμμῶν.

9. Μ. 'Η. 4880. Πίν. 7β.

Εἰδώλιον. Περίζωμα ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 8, βεβαμμένον διὰ μέλανος ἐντονώτερον τοῦ λοιποῦ σώματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἴχνη λευκοῦ. Αἰδοιοθύλαξ καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ περιζώματος καὶ ἐγχειρίδιον πλαστικά. Τὸ εἰδώλιον φέρει περιδέραιον μετὰ περιάπτου εἰς σχῆμα κρινοειδοῦς (εἰκ. 77,β).

10. Μ. 'Η. 3408. Εἰκ. 1 καὶ πίν. 4.

Εἰδώλιον. Περίζωμα γραπτὸν δι' ἐξιτήλου λευκοῦ ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, κεκοσμημένον διὰ τεσσάρων πιθανῶς δὲ πέντε ἐρυθρῶν ὀριζοντίων ταινιῶν, ἐξ ὧν ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἄνω εὐρυτέρα, δηλοῦσα πιθανῶς τὴν ζώνην. Μεταξὺ τῶν ταινιῶν πιθανῶς τμήματα σπειρῶν δι' ἐξιτήλου ἐρυθροῦ. Τὸ περίζωμα δὲν εἶναι συνεχὲς εἰς τὸ μετὰ τῶν μηρῶν τμήμα, δίδον ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν περισκελίδος. Λεπτομερεστέρα παρατήρησις ὁμῶς δεικνύει ὅτι τὸ ὕφασμα δὲν περιβάλλει ἓνα ἕκαστον τῶν μηρῶν κεχωρισμένως. 'Εφ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τῆς ἑλλιποῦς διατηρήσεως, φαίνεται ὅτι ὁ καλλιτέχνης κατεσκεύασεν ἀφ' ἑνὸς εἰδώλιον μετὰ δισταμένων ποδῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἠθέλησε νὰ ἀποδώσῃ μακρὸν περίζωμα, παραβλέψας τὰς τεχνικὰς δυσκολίας. Τὸ εἰδώλιον φέρει περιδέραιον μετὰ περιάπτου σχήματος στιγμορόδακος, τοῦ ὁποῖου ὁ κεντρικὸς πυρὴν εἶναι ἐρυθρὸς καὶ αἱ περὶ τοῦτον στιγμαὶ λευκαί (εἰκ. 77,γ).

MARAGHIANNIS - KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXXIII, 9.

ZERVOS, σ. 195, πίν. 235.

11. Μ. 'Η. 3415. Εἰκ. 1 καὶ πίν. 5α.

Εἰδώλιον. Βραχὺ περίζωμα, γραπτὸν διὰ λευκοῦ, ἐξιτήλου εἰς τινα σημεῖα, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν. Εἰς τὸ μέσον τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς πιθανῶς πεταλοειδῆς ἐπιμήκυνσις. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ περιζώματος. Ζώνη πλαστική, τομῆς ἑλλειπτικῆς, βεβαμμένη διὰ καστανομέλανος, ἐξιτήλου ἔμπροσθεν, κεκοσμημένη δὲ

διὰ καθέτων λευκῶν γραμμῶν. Ἐγχειρίδιον πλαστικόν. Ἰχνη λευκοῦ ἐπὶ τῆς ράχεως καὶ τῶν χειρῶν ἀποτελοῦν ἐνδειξιν, ὅτι ἡ μορφή πιθανῶς ἔφερε χειριδωτὸν περικόρμιον, ἀνοικτὸν ἔμπροσθεν.

12. Μ. Ἡ. 3425. Εἰκ. 1 καὶ πίν. 5β-δ.

Εἰδῶλιον. Περίζωμα γραπτὸν διὰ μέλανος μετὰ βραχυτέρας καὶ ἐστρογγυλευμένης τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἐνθα κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα, τριγωνικὸν ἄνοιγμα, κεκοσμημένον διὰ λοξῶν λευκῶν γραμμῶν καὶ λευκῶν παρυφῶν. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, ἀποκεκρουμένος. Τὸ εἰδῶλιον φέρει περιδέραιον, ψέλλιον εἰς τὴν δεξιάν χεῖρα καὶ ὑψηλὰ λευκὰ ὑποδήματα.

13. Μ. Ἡ. 4873 καὶ ἕτερον ὅμοιον, ἀκατάγραφον. Εἰκ. 1 καὶ πίν. 7α.

Εἰδῶλια. Περίζωμα ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 12 (ἐνταῦθα ἡ δεξιὰ πλευρὰ δὲν στρογγυλοῦται), γραπτὸν διὰ λευκοῦ, κεκοσμημένον δὲ κατὰ τὴν ἐτέραν τῶν στενῶν πλευρῶν διὰ λεπτῆς καθέτου μελαίνης ταινίας, ἐφ' ἧς σειρὰ λευκῶν στιγμῶν. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, βεβαμμένος διὰ λευκοῦ, μὴ συνδεόμενος πρὸς τὸ περίζωμα. Τὸ εἰδῶλιον ὑπ' ἀρ. 4873 φέρει περιδέραιον μετὰ περιάπτου συνισταμένου ἐκ μιᾶς καθέτου καὶ δύο ὀριζοντίων γραμμῶν, ἀποληγόν εἰς δίσκον (εἰκ. 77, ε).

14. Μ. Ἡ. 3409, 4872. Εἰκ. 1 καὶ πίν. 6α.

Εἰδῶλια. Περίζωμα γραπτὸν διὰ λευκοῦ, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, μετ' ἐστρογγυλευμένης τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἐνθα κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα μικρὸν τριγωνικὸν ἄνοιγμα. Πλαστικός αἰδοιοθύλαξ καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ περιζώματος. Ζώνη πλαστική, τομῆς ἐλλειπτικῆς, βεβαμμένη διὰ καστανομέλανος, ἀρχομένη ὀλίγον κάτωθεν τῆς ἀνωτέρας παρυφῆς τοῦ περιζώματος. Τὸ ὑπ' ἀρ. 3409 εἰδῶλιον φέρει περίζωμα ὀλίγον μακρότερον καὶ ἐγχειρίδιον πλαστικόν. Ἀμφότερα φέρουν λευκὰ ὑψηλὰ ὑποδήματα.

15. Μ. Ἡ. 3424. Εἰκ. 1 καὶ πίν. 6β-γ.

Εἰδῶλιον. Περίζωμα πλαστικόν, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, βραχυνόμενον καὶ καμπυλούμενον κατὰ τὸ πρόσθιον δεξιὸν τμήμα, ἐνθα σχηματίζεται τριγωνικὸν ἄνοιγμα. Πλαστικός αἰδοιοθύλαξ, καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ περιζώματος. Ζώνη πλαστική, τομῆς ἐλλειπτικῆς, τῆς ὁποίας τὰ δύο ἄκρα ἐφαπτόμενα κάμπτονται κατ' ἀντίθετον φοράν.

MYRES, σ. 361, 362, 364, 366, 367, πίν. X, 6.

MARAGHIANNIS - KARO, Antiquités Crétoises, I, Candie 1912, πίν. XXXIII, 12.

ZERVOS, σ. 190, εἰκ. 230.

16. Μ. 'Η. 3418. Εἰκ. 2 καὶ πίν. 8α.

Εἰδώλιον. Περίζωμα ὁμοιον πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 15 (ἐνταῦθα στρογγυλοῦται ἡ ἀριστερὰ πλευρὰ καὶ δὲν κρύπτεται ὁ αἰδοιοθύλαξ), γραπτὸν διὰ λευκοῦ, κεκοσμημένον καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν διὰ θαλαστῆς ἐρυθρᾶς ταινίας. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, βεβαμμένος διὰ λευκοῦ, ἐξηρημένος ἀπὸ πλαστικῆς ζώνης, βεβαμμένης διὰ καστανομέλανος, ἐφ' ἧς ἵχνη ἐρυθρᾶς διακοσμῆσεως. Πλαστικὸν ἐγχειρίδιον ἐντὸς θήκης βεβαμμένης διὰ μέλανος, κεκοσμημένης δὲ διὰ παχειῶν λευκῶν γραμμῶν.

MARAGHIANNIS - KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXXIII, 8.

17. Μ. 'Η. 3434. Εἰκ. 2 καὶ πίν. 8β.

Εἰδώλιον. Περίζωμα γραπτὸν διὰ λευκοῦ, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, βραχυνόμενον τοξοειδῶς κατὰ τὴν πλαγίαν ὀψιν τοῦ δεξιοῦ μηροῦ. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ περιζώματος. Ζώνη πλαστική, ἡμικυλινδρικής τομῆς, βεβαμμένη διὰ λευκοῦ. Τὸ εἰδώλιον φέρει λευκά, ὑψηλά ὑποδήματα.

18. Μ. 'Η. 3407. Εἰκ. 2 καὶ πίν. 9.

Εἰδώλιον. Περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, ἐντόνως βραχυνόμενον κατὰ τὸν δεξιὸν μηρόν, γραπτὸν διὰ λευκοῦ, κεκοσμημένον δὲ κατὰ τὴν παρυφὴν τῆς ἀριστερᾶς στενῆς πλευρᾶς, τὴν ἐξικνουμένην μέχρι τοῦ δεξιοῦ μηροῦ, διὰ μελαίνης ταινίας, ἐφ' ἧς θαλαστή λευκὴ γραμμὴ. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ περιζώματος. Κατὰ τὸ δεξιὸν τμήμα τοῦ περιζώματος δύο ἄκρα κόμβου πλαστικά, βεβαμμένα διὰ καστανομέλανος, κεκοσμημένα δὲ διὰ λευκῶν στιγμῶν. Ἐγχειρίδιον πλαστικὸν μετὰ δύο ἥλων. Τὸ εἰδώλιον φέρει ὑψηλά, λευκά ὑποδήματα.

MYRES, σ. 362, 364, 365, πίν. IX, X, 7.

MARAGHIANNIS - KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXXIII, 2.

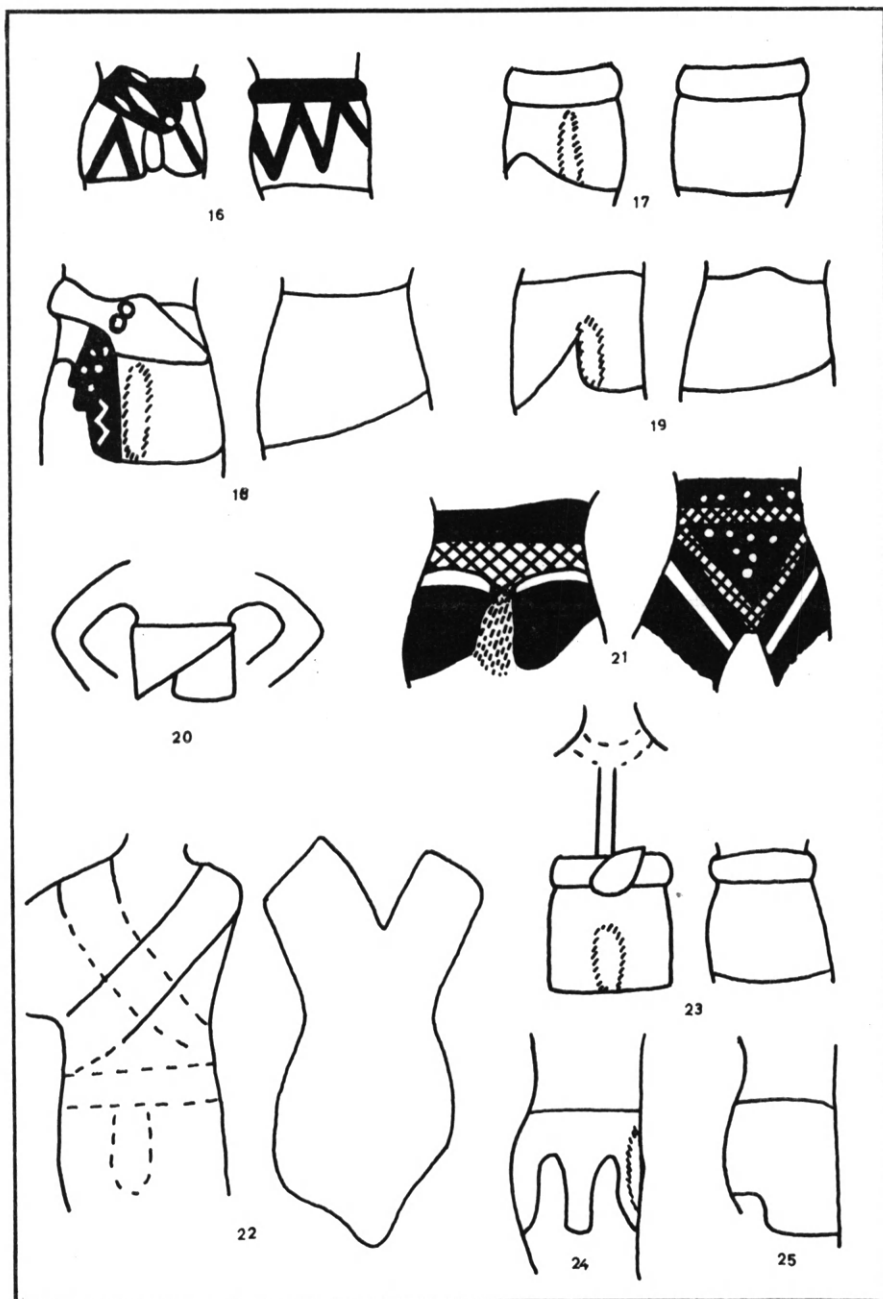
ZERVOS, σ. 193, πίν. 233.

19. Μ. 'Η. 3411. Εἰκ. 2.

Εἰδώλιον. Περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, γραπτὸν διὰ λευκοῦ, βραχυνόμενον κατὰ τὸν δεξιὸν μηρόν, ἐνθα κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα σχηματίζει τριγωνικὸν ἄνοιγμα. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, καλυπτόμενος ὑπὸ τῆς ἀριστερᾶς παρυφῆς τοῦ περιζώματος. Τὸ εἰδώλιον πιθανῶς ἔφερεν ὑψηλά, λευκά ὑποδήματα.

20. Μ. 'Η. 4876. Εἰκ. 2 (προσθία ὀψις).

Εἰδώλιον. Περίζωμα πλαστικὸν ἀπὸ τοῦ στήθους μέχρι καὶ τῶν γλου-

Εἰκ. 2. Περιζώματα Παλαιοανακτορικῶν εἰδωλίων ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 16-25).

των. Τὸ δεξιὸν τμήμα τούτου, βραχυνόμενον ἔμπροσθεν, εἶναι τριγωνικὸν καὶ ζώννυται περὶ τὸ στήθος, οὕτως ὥστε ἡ αἰχμή τοῦ τριγώνου καταλήγει ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν μασχάλην.

21. Μ. 'Η. 4874. Εἰκ. 2 καὶ πίν. 10α.

Εἰδωλίον. Διπλοῦν περίζωμα, τὸ ἐν γραπτὸν διὰ μέλανος, τὸ δ' ἕτερον δι' ἐρυθροῦ, δηλούμενον εἰς τὴν εἰκόνα 2 διὰ διαγραμμίσεως. Τὸ μέλαν, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ὀσφύος, καλύπτει τὴν κοιλιακὴν χώραν καὶ τοὺς γλουτοὺς, κοσμεῖται δὲ διὰ λευκῶν παρυφῶν καὶ στιγμῶν κατὰ τὸ ὀπίσθιον τμήμα. Τὸ ἐρυθρὸν ἀποτελεῖται ἐκ ζώνης, ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς προσθίας πλευρᾶς τῆς ὁποίας ἄρχεται ταινία, ἥτις, καλύπτουσα τὸν καὶ πλαστικῶς ἀποδοθέντα ἀποκεκρουμένον νῦν αἰδοιοθύλακα, διέρχεται μεταξὺ τῶν μηρῶν καί, διχαζομένη ὀπισθεν, στερεοῦται εἰς δύο σημεῖα τῆς ζώνης.

22. Μ. 'Η. 4877. Εἰκ. 2 καὶ πίν. 11.

Εἰδωλίον. Περίζωμα πλαστικόν. Εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν ἐνιαῖον τεμάχιον, καλύπτον τὸ σῶμα ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τῶν μηρῶν, λήγει εἰς ὀξὺ εἰς τὸ κατώτερον τμήμα καὶ συνεχίζεται ἔμπρὸς διὰ δύο πρὸ τοῦ στήθους διασταυρουμένων πλατέων τελαμώνων, οἵτινες θὰ ἐστερεοῦντο προφανῶς εἰς ζώνην μὴ σωζομένην, ἥτις θὰ συνεκράτει ἐπίσης καὶ τὸν ἀποκεκρουμένον νῦν αἰδοιοθύλακα.

MYRES, σ. 365, πίν. X, 11.

23. Μ. 'Η. 3416. Εἰκ. 2.

Εἰδωλίον. Περίζωμα γραπτὸν διὰ λευκοῦ ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικὸς, καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ περιζώματος. Ζώνη πλαστική, ἐλλειπτικῆς τομῆς, φέρουσα ἴχνη λευκοῦ χρώματος καὶ ἐγχειρίδιον πλαστικόν. Εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα κάθετος λευκὴ ταινία ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς ζώνης ἀπολήγει εἰς περιλαίμιον, τὸ ὅποιον σώζει ἐλάχιστα ἴχνη λευκοῦ χρώματος. Ἰχνη λευκοῦ χρώματος καὶ εἰς τὴν ράχιν.

MARAGHIANNIS – KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXXIII, 1.

24. Μ. 'Η. 3443. Εἰκ. 2 (πλαγία δεξιὰ ὄψις) καὶ πίν. 10β.

Ἡμίτομον εἰδωλίον. Περίζωμα γραπτὸν διὰ λευκοῦ, ἀπαρτιζόμενον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν ἐκ δύο φύλλων μετ' ἐστρογγυλευμένων γωνιῶν. Κατὰ τὴν πλαγίαν ὄψιν τοῦ μηροῦ ὀρθογωνία γλωσσοειδῆς ἔκφυσις. Κάτωθεν τοῦ περιζώματος διακρίνεται ὁ ἐξέχων αἰδοιοθύλαξ.

MYRES, πίν. XII, 35.

25. Μ. 'Η. 3444. Εἰκ. 2 (πλαγία δεξιὰ ὄψις) καὶ πίν. 10γ.

Ἡμίτομον εἰδωλίον. Περίζωμα γραπτὸν διὰ λευκοῦ, ἀπὸ τῆς ὀσφύος

μέχρι καὶ τοῦ ἄνω τμήματος τοῦ μηροῦ εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα, βραχυνόμενον δὲ εἰς τὸ ὀπίσθιον, ἔνθα καλύπτει μόνον τοὺς γλουτούς.

Καρφί

Ὁ Ν. Πλάτων εἰς τὴν περὶ τῶν μινωικῶν ἱερῶν κορυφῆς μελέτην τοῦ ¹ ἔδειξεν ὅτι εἰς τὴν κορυφὴν Καρφί τοῦ Λασηθίου, ἔνθα ἀνεσκάφη ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς ² ὑπομινωικός συνοικισμός, ὑπῆρχε ΜΜ Ι ἱερὸν κορυφῆς, τὰ εὐρήματα τοῦ ὁποίου ἦσαν ὁμοίας φύσεως πρὸς τὰ τῶν λοιπῶν ἱερῶν κορυφῆς, ἂν καὶ περισσότερον ἄτεχνα. Εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ καταλόγου ἀναφέρονται αἱ περιγραφαὶ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τοῦ Ν. Πλάτωνος ³.

26.

Εἰδώλιον. Αἰδοιοθύλαξ καὶ ζώνη πλαστικά.

H. W. and J.D.S. PENDLEBURY and M.B. MONEY - COUTTS, BSA 38, 1937 - 38, σ. 98, πίν. XXXIII, 1.

ΠΛΑΤΩΝ, σ. 143.

27.

Εἰδώλια, φέροντα αἰδοιοθύλακα μετὰ ζώνης, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐγχειρίδιον.

ΠΛΑΤΩΝ, σ. 143, πίν. Z 2, 2, 4, 8, 9, 18, 19.

28.

Εἰδώλιον. Περίζωμα γραπτὸν διὰ λευκοῦ.

ΠΛΑΤΩΝ, σ. 143.

Μαζᾶ

Τὸ ἱερὸν κορυφῆς Μαζᾶ, κείμενον παρὰ τὸ Καλὸ Χωριὸ Πεδιάδος, ἠρευνήθη κατὰ τὸ ἔτος 1947 ὑπὸ τοῦ Ν. Πλάτωνος ⁴. Κατὰ τὸν ἀνασκαφέα ⁵ ὁ χαρακτήρ του εἶναι ὁμοιος πρὸς τὸν τῶν λοιπῶν ἱερῶν κορυφῆς καὶ δὴ τὸν τοῦ Πετσοφᾶ. Τὰ εἰδώλια ὅμως ἐνταῦθα εἶναι ὀλιγώτερα εἰς ποσότητα καὶ πτωχότερα εἰς ἐμφάνισιν. Τὸ ἐπίχρισμα ἐλλείπει, ὥς ἄλλωστε καὶ τὸ ἐπίθετον χρῶμα, πιθανῶς δὲ τοῦτο ὀφείλεται ὄχι μόνον εἰς τὴν ποιό-

1. ΠΛΑΤΩΝ, σ. 142-4.

2. Excavations in the Plain of Lasithi. III. Karphi, BSA 38, 1937-8, σ. 97-8.

3. Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἴδω προσωπικῶς τὰ εἰς τὸ Μουσεῖον Ἑρακλείου εἰδώλια, τὰ ὁποῖα πιθανῶς εὐρίσκονται εἰς δυσπρόσιτον θέσιν εἰς τὰς ἀποθήκας.

4. ΠΛΑΤΩΝ, Ἡ ἀρχαιολογικὴ κίνησις ἐν Κρήτῃ κατὰ τὰ ἔτη 1941-1947, Κρητ. Χρον. 1, 1947, σ. 639.

5. ΠΛΑΤΩΝ, σ. 104.

τητα τοῦ πηλοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπιφανειακὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἀναθημάτων. Ἡ διατήρησις τῶν πάντως δὲν βοηθεῖ ἱκανῶς εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἐνδύματος. Τὰ εἰδῶλια χρονολογοῦνται ὑπὸ τοῦ ἀνασκαφέως εἰς τὴν ΜΜ Ια περίοδον ¹.

29. Μ. Ἡ. 9849 – 9852.

Εἰδῶλια. Πλαστικὴ δὴλωσις αἰδοιοθύλακος. Ἡ ζώνη, ἥτις θὰ ἦτο γραπτὴ, ἀπесβέσθη.

ΠΛΑΤΩΝ, σ. 105, πίν. Ε 1, 3-6.

30. Μ. Ἡ. 9854. Εἰκ. 3 καὶ πίν. 12α.

Εἰδῶλιον. Πλαστικὴ ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς, διὰ τοῦ καταπίπτοντος ἀριστεροῦ ἄκρου τῆς ὁποίας καλύπτεται ἡ αἰδῶς. Γωνιώδης διαμόρφωσις τῆς ζώνης εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα.

ΠΛΑΤΩΝ, σ. 106, πίν. Ε 1,7.

ZERVOS, σ. 194, πίν. 234.

Τραόσταλος

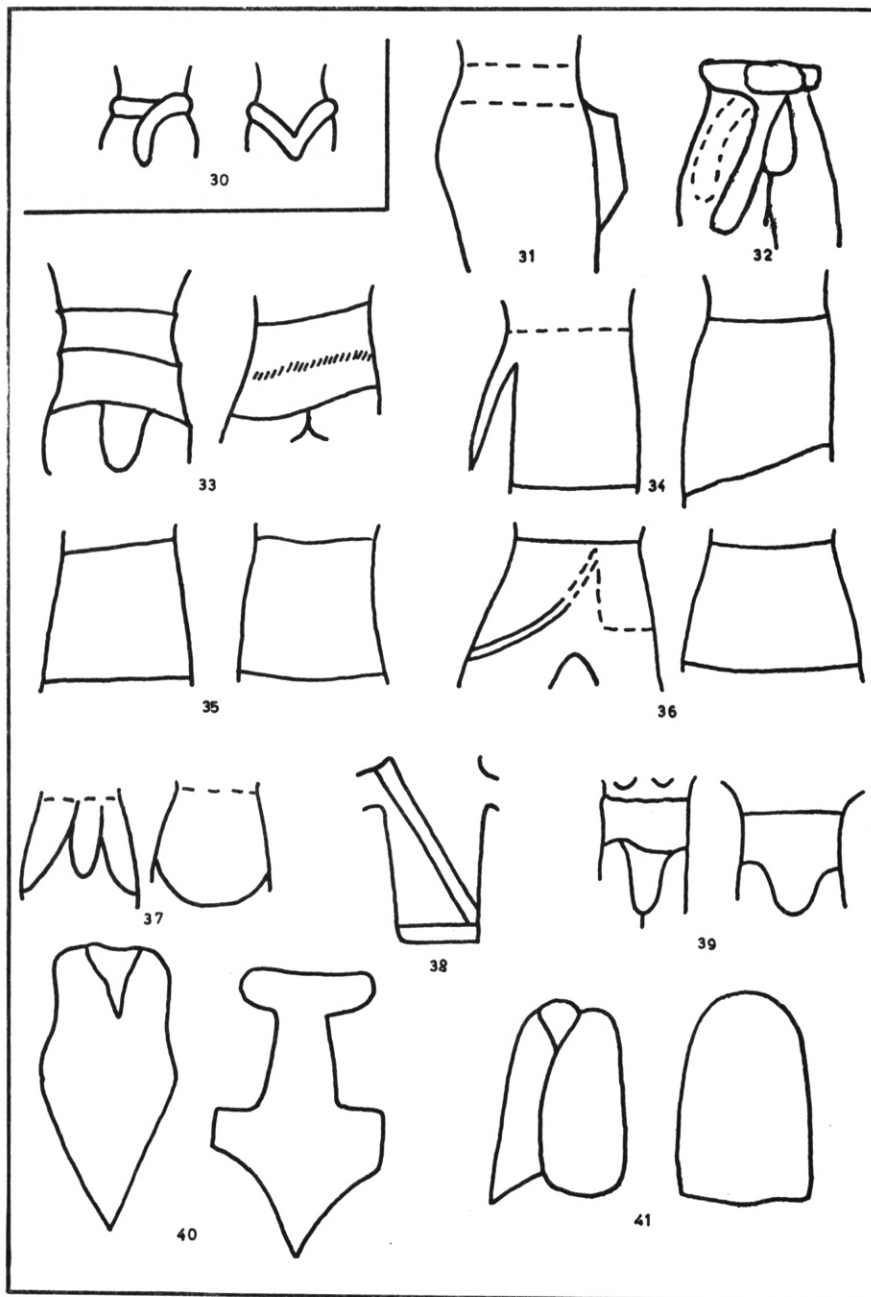
Εἰς τὴν θέσιν Τραόσταλος, πλησίον τῆς Ζάκρου καὶ μεταξὺ τῶν χωρίων Ἀζοκέραμος καὶ Χοχλακιές, ἀνεσκάφη τὸ 1963 ὑπὸ τοῦ Κ. Δαβάραιερὸν κορυφῆς, χρονολογηθὲν εἰς τὴν ΜΜ Ι περίοδον ². Τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τὸ ἱερὸν εἰδῶλια παρουσιάζουν ποικιλίαν τύπων, ἀποδεικνύονται δὲ χρησιμώτατα διὰ τὴν μελέτην τοῦ μινωικοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος.

Τὸ περίζωμα ἀποδίδεται εἰς τὰ εἰδῶλια τοῦ Τραοστάλου εἴτε πλαστικῶς (ἀρ. 32, 33, 35 (δύο παραδείγματα), 36, 39-41) εἴτε γραπτῶς διὰ λευκοῦ χρώματος (ἀρ. 34, 35, 37), ἄνευ ὅμως προσθέτου τινὸς διακοσμῆσεως. Ὁ αἰδοιοθύλαξ ἀποδίδεται πλαστικῶς (ἀρ. 31, 33, 37) ἐνῶ ἡ ζώνη πλαστικῶς (ἀρ. 32) ἢ γραπτῶς (ἀρ. 38). Ἀπαντῶσιν ἐνταῦθα νέαι ποικιλίαι τοῦ γνωστοῦ ἐκ Πετσοφᾶ τύπου τῆς ζώνης μετὰ τοῦ αἰδοιοθύλακος, ὡς ἡ κομβουμένη ζώνη, τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα πίπτουν ἐλευθέρως πρὸς τὰ κάτω (ἀρ. 32), καὶ ἡ εὐρεῖα δις ἐλίσσομένη ζώνη (ἀρ. 33). Μοναδικὴ εἶναι ἡ διαγώνιος ταινία, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τῆς ζώνης ἐξικνουμένη μέχρι τοῦ ὤμου (ἀρ. 38), ἰδιόρρυθμον δὲ σχῆμα ἀποδίδει τὸ ἐπιτραχήλιον (ἀρ. 40). Τέλος εἰς Τραόσταλον παρατηρεῖται καὶ ἓν ἐνδιαφέρον δεῖγμα χλαίνης (ἀρ. 41).

31. Μ. Ἡ. α) 16608, 16611, 16624. β) 16470, 16629 - 16631, 16681. Εἰκ. 3 (πλαγία δεξιὰ ὄψις τριγωνικοῦ τύπου) πίν. 12β.

1. ΠΛΑΤΩΝ, σ. 150.

2. ΑΛΕΞΙΟΥ, Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Κρήτης, ΑΔ 18, 1963, Β2, σ. 313.

Είκ. 3. Περιζώματα Παλαιοανακτορικών ειδωλίων εκ Μαζᾶ (ἀρ. 30) καὶ Τραοστάλου (ἀρ. 31-41).

Ειδώλια. Πλαστικός αἰδοιοθύλαξ, τριγωνικός (α) (πίν. 12β) ἢ ἐπιμήκης (β). Ἡ ζώνη, ἥτις θὰ ἦτο γραπτὴ, ἀπεςβέσθη.

32. Μ. Ἡ. 16607. Εἰκ. 3 (προσθία ὄψις) καὶ πίν. 13α.

Εἰδώλιον. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, ἐξηρητημένος ἀπὸ ζώνης, ὡσαύτως πλαστικῆς. Ἡ ζώνη στερεοῦται δι' ἐπιμήκους πλαστικοῦ τεμαχίου, πιθανῶς πόρπης, τὰ δὲ ἄκρα τῆς, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕτερον ἀποκεκρουμένον, πίπτουν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ.

33. Μ. Ἡ. 16640. Εἰκ. 3.

Εἰδώλιον. Πλαστικὸν περιζῶμα εἰς σχῆμα εὐρείας ταινίας, ἥτις περιβάλλει δις τὴν ὀσφύν, καλύπτουσα τὴν περιοχὴν τοῦ στομάχου καὶ τμῆμα τῶν γλουτῶν. Κάτωθεν τοῦ περιζώματος πλαστικός αἰδοιοθύλαξ.

34. Μ. Ἡ. 16641. Εἰκ. 3.

Εἰδώλιον. Περίζωμα γραπτὸν διὰ λευκοῦ, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, βραχυνόμενον κατὰ τὸ δεξιὸν τμῆμα, ἔνθα σχηματίζεται τριγωνικὸν ἄνοιγμα, δηλούμενον καὶ δι' ἐγχαράξεως.

35. Μ. Ἡ. 16462, 16613, 16614. Εἰκ. 3.

Εἰδώλια. Περίζωμα πλαστικὸν (εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 16462 εἰδώλιον γραπτὸν διὰ λευκοῦ) ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, συνερραμμένον κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευράς.

36. Μ. Ἡ. 16634, 16660. Εἰκ. 3.

Εἰδώλια. Περίζωμα πλαστικόν, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, εὐθὺ ὀπισθεν, ἔμπροσθεν δὲ βραχυνόμενον καὶ στρογγυλούμενον κατὰ τὴν δεξιάν πλευράν, ἔνθα δηλοῦται δι' ἐγχαράξεως ἡ παρυφή. Πιθανῶς ἐσχηματίζετο τριγωνικὸν ἄνοιγμα.

37. Μ. Ἡ. 16609. Εἰκ. 3.

Εἰδώλιον. Περίζωμα γραπτὸν διὰ λευκοῦ, πιθανῶς ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, ἀνοικτὸν ἔμπροσθεν ἔνθα ἀποστρογγυλοῦνται ἀμφότερα τὰ ἄκρα, διακρινόμενου οὕτω τοῦ πλαστικοῦ καὶ βεβαμμένου διὰ λευκοῦ αἰδοιοθύλακος.

38. Μ. Ἡ. 16473. Εἰκ. 3.

Εἰδώλιον σωζόμενον ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ ἄνω. Ζώνη γραπτὴ διὰ λευκοῦ, ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῆς ὁποίας διήκει τελαμῶν διαγωνίως μέχρι τοῦ δεξιοῦ ὤμου. Εἰς τὸ ὀπίσθιον τμῆμα ἡ ταινία ἐξηλείφθη.

39. Μ. Ἡ. 16439. Εἰκ. 3 καὶ πίν. 13β-γ (προσθία, πλαγία ὄψις).

Εἰδώλιον πιθανῶς γυναικός. Περίζωμα πλαστικὸν σχήματος πλατείας ταινίας ἀρχομένης ὀλίγον κάτωθεν τοῦ στήθους καὶ ληγούσης ἔμπροσθεν

εἰς ἐπίμηκες, ὀπισθεν δὲ εἰς πεταλοειδὲς φύλλον. Οἱ μῆροὶ παραμένουν ἀκάλυπτοι.

40. Μ. 'Η. 16442. Εἰκ. 3.

Εἰδώλιον. Ζῶμα πλαστικὸν ἀπὸ τῶν ὧμων μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μῆρῶν, εἰς σχῆμα ἐπιτραχηλίου, μετὰ τριγωνικοῦ ἀνοίγματος πρὸ τοῦ στήθους. Εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν κατέρχεται ἐκ περιλαιμίου συνεχομένου πρὸς τὸ πρόσθιον τμήμα πλατεῖα ταινία, εὐρυνομένη συνεχῶς διὰ νὰ σχηματίσῃ τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ ζώματος, τὸ ὁποῖον λήγει ὀπισθεν ὡς καὶ ἔμπροσθεν εἰς ὀξύ.

41. Μ. 'Η. 16598. Εἰκ. 3.

Εἰδώλιον. Εὐρεῖα, πλαστικὴ χλαῖνα, καλύπτουσα τὸ σῶμα ἀπὸ τῶν ὧμων μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μῆρῶν.

Τύλισος

Κατὰ τὸ ἔτος 1963 ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Στ. Ἀλεξίου ἀνασκαφὴ ἐνὸς τυχαίως ἀνακαλυφθέντος ΜΜ Ι ἱεροῦ κορυφῆς παρὰ τὴν Τύλισον, εἰς θέσιν Πέρα Κορφῆ, ἔνθα ἤλθεν εἰς φῶς μέγας ἀποθέτης ἀναθηματικῶν εἰδωλίων¹ λίαν ἐνδιαφερόντων διὰ τὴν μελέτην τοῦ ἐνδύματος.

Τὸ περίζωμα εἰς τὰ εἰδώλια τῆς Τυλίσου ἀποδίδεται κατὰ τὸ πλεῖστον πλαστικῶς ἢ πλαστικῶς καὶ γραπτῶς (ἀρ. 50) ἅπαξ δὲ μόνον γραπτῶς (ἀρ. 48) μετὰ πλαστικοῦ ὅμως, ὡς συνήθως, αἰδοιοθύλακος. Ἡ ζώνη ἀποδίδεται συνήθως πλαστικῶς (ἀρ. 42 - 44, 46, 47, 49), ἅπαξ ὅμως γραπτῶς διὰ καστανοῦ (ἀρ. 48). Τὸ καστανὸν χρησιμοποιεῖται ἐπίσης διὰ τὴν διακόσμησιν (ἀρ. 46) ἢ ὡς ἐπίθετον χρῶμα ζώνης ἢ αἰδοιοθύλακος πλαστικῶς ἀποδοθέντων (ἀρ. 42, 48) ἢ τέλος διὰ τὴν ἀπόδοσιν γραπτοῦ περιζώματος (ἀρ. 48). Τέλος ἅπαξ χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ μέλαν χρῶμα ὡς ἐπίθετον περιζώματος πλαστικῶς ἀποδοθέντος (ἀρ. 50). Διὰ πρώτην φορὰν ἐμφανίζεται εἰς Κρήτην ὁ μετὰ σταυρουμένων ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν ἱμάντων τύπος περιζώματος (ἀρ. 48), μοναδικοὶ δ' ἐπίσης εἶναι δύο τύποι χλαίνης (ἀρ. 50, 51) καὶ ἡ πτωχὴ ζώνη (ἀρ. 43, 47).

42. Μ. 'Η. 16897. Εἰκ. 4 καὶ πίν. 15α.

Εἰδώλιον. Πλαστικὴ ζώνη, ἑλλειπτικῆς τομῆς, βεβαμμένη διὰ μέλανος, τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας πίπτουν εἰς τὴν δεξιὰν πλευράν. Ἄτεχνος ἀπόδοσις

1. ΑΛΕΞΙΟΥ, 'Η ἀρχαιολογικὴ κίνησις ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ ἔτος 1963, Κρητ. Χρον. 17, 1963, σ. 404. ΑΛΕΞΙΟΥ, 'Αρχαιότητες καὶ μνημεῖα Κρήτης, ΑΔ 19, 1964, Β3, σ. 440.

πλαστικοῦ αἰδοιοθύλακος, ὅστις, ἀποτελούμενος ἐξ ἀπλῆς λωρίδος διερχομένης μεταξὺ τῶν μηρῶν, θὰ ἐστερεοῦτο εἰς τὸ κέντρον τῆς προσθίας καὶ τῆς ὀπισθίας ὀψεως τῆς ζώνης, οὐχὶ δὲ χαμηλότερον ταύτης, ὡς ἀπεδόθη ἐνταῦθα.

43. Μ. 'Η. 16896. Εἰκ. 4 καὶ πίν. 14α.

Εἰδώλιον. Πτυχωτὴ πλαστικὴ ζώνη, ἀναδιπλουμένη εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα, ἐνθα καταπίπτει τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων της.

44. Μ. 'Η. 16898, 16934, 16935, 16986, 16987. Εἰκ. 4.

Εἰδώλιον. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, ἀποτελούμενος ἐξ ἀπλῆς λωρίδος διερχομένης μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ στερεουμένης εἰς τὸ κέντρον τῆς προσθίας καὶ τῆς ὀπισθίας ὀψεως πλαστικῆς ζώνης, ἐλλειπτικῆς τομῆς.

45. Μ. 'Η. 16899. Εἰκ. 4.

Εἰδώλιον. Περίζωμα πλαστικὸν ἀρχόμενον ὀλίγον κάτωθεν τοῦ στήθους καὶ λήγον κατὰ τὸ ἀνώτερον τμήμα τῶν μηρῶν, στενούμενον κατὰ τὸ ὀπίσθιον δεξιὸν τμήμα. Ἐλλιπὲς κατὰ μικρὸν ἀποκρουσθὲν τμήμα τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς.

46. Μ. 'Η. 16895. Εἰκ. 4 καὶ πίν. 15β-γ.

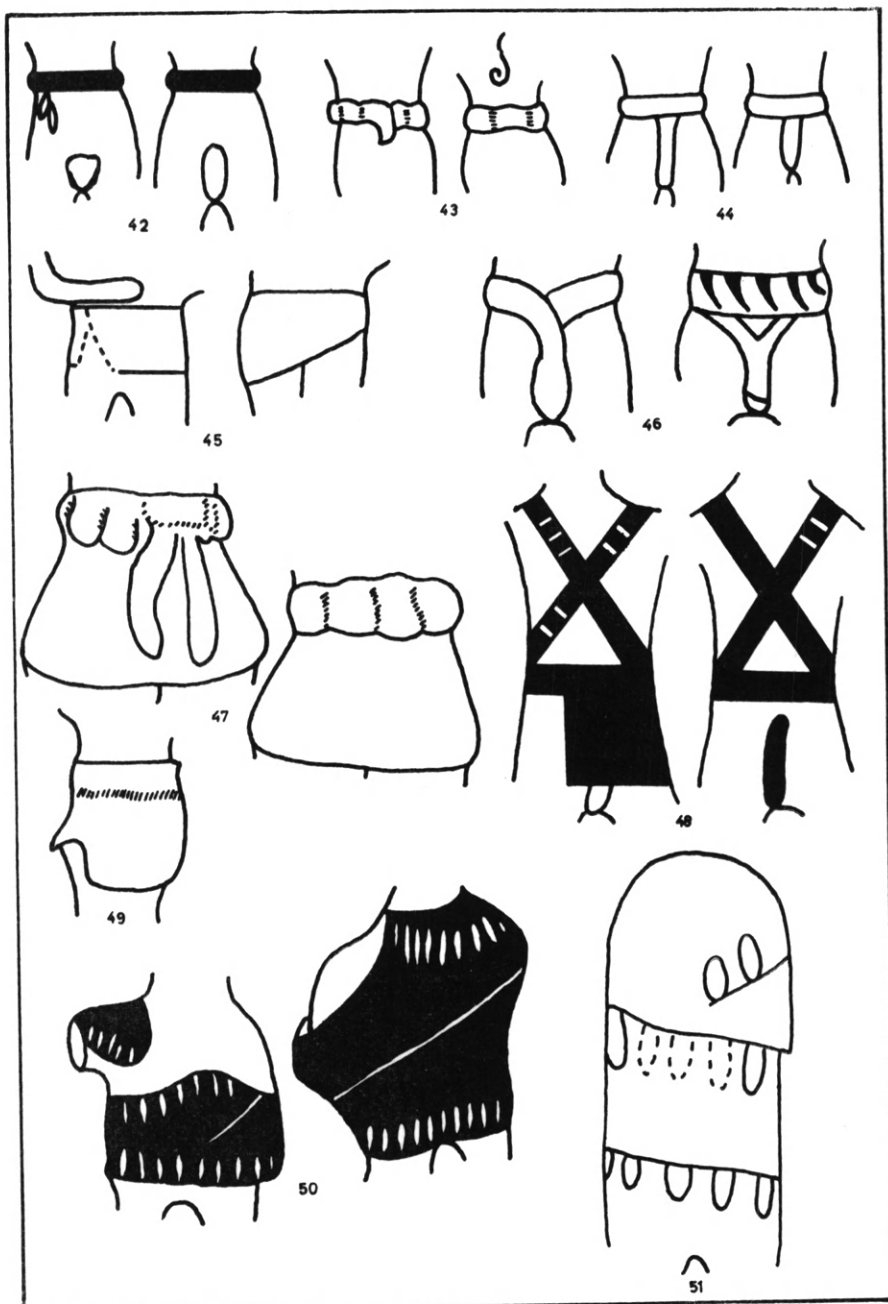
Εἰδώλιον. Πλαστικὸν περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ ζώνης ἐλλειπτικῆς τομῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν συνέχεται ταινία πιθανῶς στρεπτή, σχηματίζουσα τὸν αἰδοιοθύλακα, διερχομένη δὲ μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ διχαζομένη ὀπισθεν στερεοῦται εἰς δύο σημεῖα τῆς ζώνης. Ἡ ζώνη κοσμεῖται διὰ καστανῆς ὀδοντώσεως, ἐξιτήλου ἔμπροσθεν.

47. Μ. 'Η. 16893. Εἰκ. 4 καὶ πίν. 14β.

Εἰδώλιον. Περίζωμα πλαστικόν, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν. Πλαστικὴ πτυχωτὴ ζώνη, κομβουμένη διὰ κυλίνδρου, ἀφ' οὗ καταπίπτουν τὰ ἄκρα ταύτης.

48. Μ. 'Η. 16891. Εἰκ. 4 καὶ πίν. 14γ.

Εἰδώλιον. Περίζωμα γραπτὸν διὰ καστανοῦ, ἐξιτήλου κατὰ τὴν ὀπισθίαν πλευράν. Ζώνη ἐξηρητημένη ἀπὸ δύο ἱμάντων, κοσμουμένων δι' ἐπιθέτων λευκῶν γραμμῶν, διασταυρουμένων ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Ἀπὸ τῆς ζώνης ἐξαρτᾶται ἔμπροσθεν τεμάχιον ὑφάσματος, καλύπτον τὸν αἰδοιοθύλακα καὶ τὸν ἀριστερὸν μηρόν. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός καὶ γραπτὸς διὰ καστανοῦ, ἀποτελούμενος ἐξ ἀπλῆς λωρίδος στερεουμένης εἰς τὸ κέντρον τῆς προσθίας ὀψεως τῆς ζώνης. Ἡ λωρίς διερχομένη μεταξὺ τῶν μηρῶν θὰ ἐστερεοῦτο εἰς τὸ κέντρον τῆς ὀπισθίας ὀψεως τῆς ζώνης, οὐχὶ δὲ χαμηλότερον, ὡς ἀπεδόθη.

Εικ. 4. Περιζώματα Παλαιοανακτορικών ειδωλίων εκ Τυλίσου (άρ. 42-51).

49. Μ. 'Η. 16890. Είκ. 4 (πλαγία ἀριστερά ὄψεις).

Εἰδώλιον γυναικός. Ἀσαφής ἀπόδοσις πλαστικοῦ περιζώματος ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, ἔνθα τὸ ἄκρον σημειοῦται δι' ἐγχαράξεως, βραχύτερον κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα. Αἰδοιοθύλαξ πλαστικός, τριγωνικοῦ σχήματος, καλυπτόμενος ὑπὸ τοῦ περιζώματος. Ζώνη πλαστική.

50. Μ. 'Η. 16892. Είκ. 4 καὶ πίν. 16.

Εἰδώλιον. Πλαστικὸν ζῶμα βεβαμμένον διὰ μέλανος ἐξιτήλου, περιβάλλον τὸ σῶμα ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, ἐλλιπὲς κατὰ μικρὸν τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου. Τὸ στῆθος παραμένει ἀκάλυπτον. Κάθετοι ἐγχαράξεις εἰς τὴν παρυφήν. Λοξαὶ πτυχαὶ κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις δηλοῦνται δι' ἐγχαράκτων γραμμῶν.

51. Μ. 'Η. 16894. Είκ. 4 (ὀπισθία ὄψεις).

Εἰδώλιον. Πλαστικὸν ζῶμα μετὰ κροσσῶν εἰς τὰς παρυφάς, ἐλισσόμενον τρις περὶ τὸ σῶμα, καλύπτει καὶ τὰς χεῖρας.

Ψυχρὸ

52. Metropolitan Museum N. 'Υόρκης. Είκ. 5.

Τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Ψυχροῦ, μολονότι θεωρεῖται κίβδηλον, περιλαμβάνεται ἐνταῦθα διὰ τὴν ἀληθοφάνειαν τοῦ ἐνδύματος καὶ κυρίως τῆς πτυχωτῆς ζώνης, τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν καλῶς ἐκ πλαστικῶν ἔργων (ἀρ. 43, 47 κλπ.).

Ἐγχειρίδιον μετ' ἐγχαράκτου παραστάσεως εἰς τὴν μίαν ὄψιν ἀνδρὸς προσβάλλοντος κάπρον. Ὁ ἀνὴρ φέρει περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, ἔνθα διπλῇ ἐγχαράξει δηλοῖ τὴν παρυφήν. Τὸ δεξιὸν τμήμα τούτου ἐκφεύγει πρὸς τὰ ὀπίσω λόγῳ τῆς σφοδρᾶς κινήσεως, φέρει δὲ δύο στιγμάς. Ζώνη πλατεῖα, κοσμουμένη διὰ καθέτων παραλλήλων γραμμῶν, τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας δηλοῦνται πίπτοντα ἐλευθέρως ἔμπροσθεν.

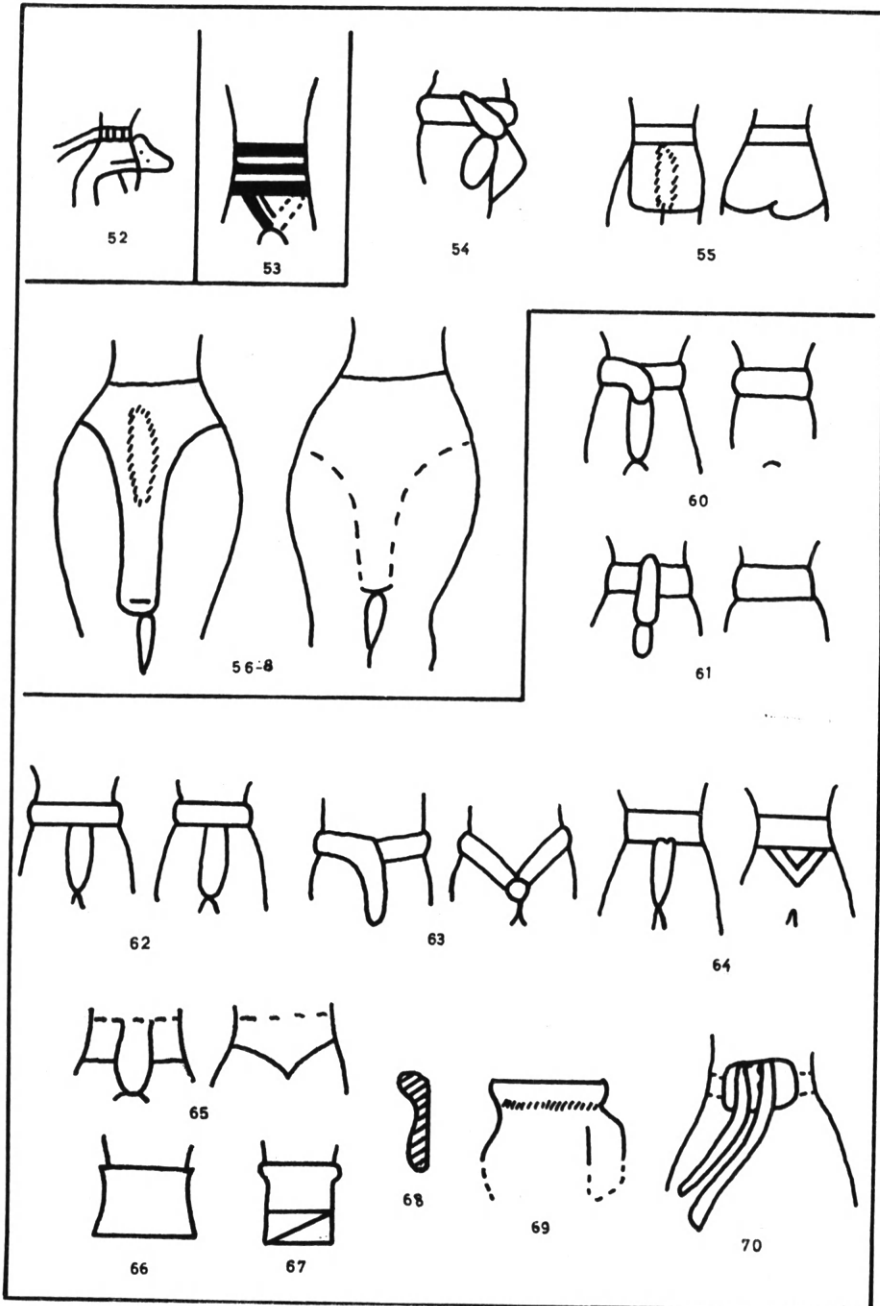
Τὸ ἐγχειρίδιον, τὸ ὁποῖον πιθανῶς προέρχεται ἐκ Ψυχροῦ, χρονολογεῖται ὑπὸ τοῦ Evans περὶ τὰ μέσα τῆς MM II περιόδου.

EVANS, PM I, σ. 718, εἰκ. 541. III, σ. 112, εἰκ. 62.

53. Μ. 'Η. 2183. Είκ. 5 (ὀπισθία ὄψεις).

Εἰδώλιον. Πλατεῖα ζώνη γραπτὴ διὰ μέλανος, πολλαχοῦ ἐξιτήλου, κοσμουμένη διὰ δύο λευκῶν ὀριζοντίων ταινιῶν. Κάτωθεν ταύτης καὶ εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα σώζεται λευκὴ καὶ μέλαινα λοξὴ ταινία, δηλοῦσα προφανῶς ὅτι τὸ περίζωμα εἶναι ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 46.

Τὸ εἰδώλιον, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τοῦ σπηλαίου τοῦ Ψυχροῦ,

Εἰκ. 5. Περιζώματα Παλαιοανακτορικῶν εἰδωλίων ἐκ Ψυχροῦ (ἀρ. 52-53),
Πισκοκεφάλου (ἀρ. 54-58) καὶ Κόφινα (ἀρ. 60-70).

χαρακτηρίζεται υπό του Hogarth λόγω του μέλανος και του λευκού καμαραϊκού του χρώματος ως ἕν εκ τῶν «earliest Cretan figurines known».

HOGARTH, σ. 106, εἰκ. 37,1.

Πισκοκέφαλο

Τὰ εἰδῶλια τὰ ἐνδιαφέροντα τὴν μελέτην τοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος προέρχονται κυρίως ἐκ δύο θέσεων τοῦ Πισκοκεφάλου, τὸ ὅποῖον ἡρευνήθη κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν Evans, Μαρινάτου καὶ Πλάτωνος ¹, ἐκ Βουρβουλίδα (ἀρ. 57) καὶ ἐκ τῆς θέσεως Κατρίνια (ἀρ. 54a, 55, 56), ἐνθα ἐγένετο τὸ 1952 μικρὰ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ². Ὑπὸ τοῦ Μαρινάτου ³ χρονολογοῦνται εἰς τὴν MM I - II περίοδον, ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ⁴ εἰς τὴν MM II - III, ὑπὸ τοῦ Demargne ⁵ εἰς τὴν MM II, τέλος ὑπὸ τοῦ Hutchinson ⁶ μεταξὺ τῆς MM II καὶ τῆς MM III περιόδου. Εἰς τὰ εἰδῶλια τοῦ Πισκοκεφάλου ὁ αἰδοιοθύλαξ ἀποδίδεται πλαστικῶς, ἡ ζώνη πλαστικῶς (ἀρ. 54) ἢ γραπτῶς διὰ λευκοῦ (ἀρ. 55) καὶ τὸ περίζωμα συνήθως πλαστικῶς (ἀρ. 56 - 58), ἐνίοτε ὅμως γραπτὸν διὰ λευκοῦ (ἀρ. 55). Ἐπαξ τὸ πλαστικὸν περίζωμα σώζει ἔχνη ἐπίσης λευκοῦ χρώματος (ἀρ. 56). Νέος τύπος περιζώματος, ὅστις ἀπαντᾷ μόνον εἰς Πισκοκέφαλον, εἶναι τὸ περίζωμα μετὰ δύο φύλλων, ἐνὸς ἔμπροσθεν καὶ ἐνὸς ὀπισθεν, μειουμένων πρὸς τὰ κάτω (ἀρ. 56 - 58) ⁷.

54. α) Μ. Ἡ. 9760 καὶ ἕτερον ἀκατάγραφον.

Εἰδῶλιον. Πλαστικὸς ἐπιμήκης αἰδοιοθύλαξ. Ἡ ζώνη, ἥτις θὰ ἦτο γραπτὴ, ἀπεσβέσθη.

Κατρίνια.

β) Μ. Ἡ. 6110.

Εἰδῶλιον. Πλαστικὸς αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους σχήματος. Ζώνη

1. ΠΛΑΤΩΝ, σ. 124-140. ΠΛΑΤΩΝ, Ἡ ἀρχαιολογικὴ κίνησις ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ ἔτος 1952, Κρητ. Χρον. 6, 1952, σ. 475.

2. ΠΛΑΤΩΝ, Ἡ ἀρχαιολογικὴ κίνησις ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ ἔτος 1952, ἔ.ἀ.

3. MARINATOS-HIRMER, σ. 81.

4. ΠΛΑΤΩΝ, Ἡ ἀρχαιολογικὴ κίνησις ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ ἔτος 1952, ἔ.ἀ. Παλαιότερον ὁ Πλάτων ἐχρονολόγησε τὰ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1952 εὑρήματα εἰς τὴν MM Ia περίοδον (ΠΛΑΤΩΝ, σ. 150).

5. DEMARGNE, σ. 104.

6. HUTCHINSON, σ. 219.

7. Τὸ περίζωμα ἐνταῦθα δὲν ἀποδίδεται ὡς συνήθως δι' ἐπιθέσεως φύλλου πηλοῦ (βλ. κατωτ. κεφ. Τυπολογίας) ἀλλὰ διὰ κυμάνσεως τῶν ἐπιπέδων τοῦ εἰδωλίου, μετ' ἑγκαράκτου περιγράμματος κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα, δηλουμένων πλαστικῶς μόνον τῶν κατωτέρων παρυφῶν.

πλαστική, έλλειπτικής τομής, έλισσομένη δις περί τήν όσφύν.
γ) Μ. 'Η. 2918. Είκ. 5 (πλαγία δεξιά όψις).

Ειδώλιον. Αίδοιοθύλαξ τριγωνικού σχήματος, ζώνη έλλειπτικής τομής και έγχειρίδιον πλαστικά. Τό έν άκρον τής ζώνης πίπτει επί τοϋ δεξιοϋ μηροϋ.

55. Μ. 'Η. 9749. Είκ. 5 και πίν. 17α.

Ειδώλιον. Περίζωμα γραπτόν δια λευκοϋ από τής όσφύος μέχρι τοϋ άνω τμήματος τών μηρών, σχηματίζον τριγωνικόν άνοιγμα εις τήν πλαγίαν όψιν τοϋ δεξιοϋ μηροϋ. Αίδοιοθύλαξ πλαστικός, καλυπτόμενος υπό τοϋ περιζώματος. Ζώνη γραπτή δι' έντονωτέρου λευκοϋ.

Κατρίνια.

ZERVOS, σ. 277, πίν. 395.

56. Μ. 'Η. 9755. Είκ. 5 και πίν. 17β.

Ειδώλιον. Περίζωμα πλαστικόν, από τής όσφύος μέχρι τοϋ κάτω τμήματος τών μηρών, αποτελούμενον έκ δύο μακρών φύλλων, ένός έμπροσθεν και ένός όπισθεν, μειουμένων πρός τά κάτω. Κάτωθεν τοϋ προσθίου φύλλου διαφαίνεται ό αίδοιοθύλαξ. 'Η όπισθία πλευρά αποδίδεται άμελέστερον τής προσθίας. Σώζονται ίχνη λευκοϋ χρώματος.

Κατρίνια.

57. Μ. 'Η. 9825. Είκ. 5.

Ειδώλιον. Περίζωμα όμοιον πρός τό τοϋ ύπ' άρ. 56. Δέν σώζονται ίχνη λευκοϋ.

Βουρβουλίδα.

HUTCHINSON, Unpublished Objects from Palaikastro and Praisos II, Miscellaneous Finds, BSA 40, 1939 - 40, σ. 43, πίν. 20B, 7.

58. Μ. 'Η. 2037. Είκ. 5.

Ειδώλιον. Περίζωμα όμοιον πρός τό τοϋ ύπ' άρ. 57.

Φέρεται προερχόμενον έκ Πισκοκεφάλου.

FORSTER, Praesos. The Terracottas, BSA 8, 1901 - 2, σ. 273 - 4, είκ. 1.

HUTCHINSON, έ.ά.

Κόφινας

Είς τήν κορυφήν τών 'Αστερουσίων Κόφινας, πλησίον τοϋ χωρίου Καπετανιανά Μονοφατισίου, άνεσκάφη τό 1961 υπό τών Ν. Πλάτωνος και Κ. Δαβάρα εις αποθέτης ίεροϋ κορυφής ΜΜ III χρόνων ¹. Μεταξύ

1. ΠΛΑΤΩΝ-ΔΑΒΑΡΑΣ, 'Αρχαιότητες και μνημεία Κρήτης, ΑΔ 17, 1961-2, Β, σ. 287. ΑΛΕΞΙΟΥ, 'Η άρχαιολογική κίνησις έν Κρήτη κατά τό έτος 1961, Κρητ. Χρον. 17, 1963, σ. 384.

τῶν εὐρημάτων ὑπῆρχον καὶ ἐνταῦθα εἰδώλια ἀνδρῶν, κατεσκευασμένα ἐκ κιτρινωποῦ, κεραμοχρόου ἢ πορτοκαλλοχρόου τραχέος πηλοῦ. Ἐλάχιστα δείγματα διατηροῦν τὰ ἄκρα, οὐδὲν δὲ σώζεται ἀκέραιον.

Εἰς τὰ εἰδώλια τοῦ Κόφινά το ἔνδυμα ἀποδίδεται πάντοτε πλαστικῶς. Ἡ εὐρεῖα ζώνη εἶναι λίαν συνήθης (ἀρ. 66 - 68), δις δὲ ἀπαντᾷ καὶ ἡ κυρτεπίπεδος ζώνη (ἀρ. 67, 68).

Ἐκ τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὸν κατάλογον εἰδωλίων, ἐν (ἀρ. 71) εὐρίσκεται εἰς τὴν Συλλογὴν Μεταξῶ.

59. Μ. Ἡ. 14159, 14167, 14205, 14249.

Εἰδώλια. Πλαστικὴ ζώνη ἑλλειπτικῆς τομῆς, συγκρατοῦσα τὸν ἐπίσης πλαστικὸν ἐπιμήκη αἰδοιοθύλακα.

60. Μ. Ἡ. 14147, 14169. Εἰκ. 5.

Εἰδώλια. Πλαστικὴ ζώνη, ἑλλειπτικῆς τομῆς, ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τῆς ὁποίας σχηματίζεται ὁ αἰδοιοθύλαξ. Τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς ζώνης πίπτει ἐπὶ τοῦ πρώτου.

61. Μ. Ἡ. 14168, 14238, 14242. Εἰκ. 5.

Εἰδώλια. Ζώνη καὶ αἰδοιοθύλαξ πλαστικά. Ζώνη εὐρεῖα. Ὁ αἰδοιοθύλαξ ἀποτελεῖται ἐκ ταινίας, τῆς ὁποίας τὸ ἐν ἄκρον καλύπτει τὴν αἰδῶ, τὸ δὲ ἕτερον, διερχόμενον κάτωθεν τῆς ζώνης καὶ ἀναδιπλούμενον, πίπτει ἐπὶ τοῦ πρώτου.

62. Μ. Ἡ. 14157. Εἰκ. 5.

Εἰδώλιον. Πλαστικὴ ζώνη, ἑλλειπτικῆς τομῆς, ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς προσθίας πλευρᾶς τῆς ὁποίας ἄρχεται πλαστικὴ ταινία, ἥτις, καλύπτονσα τὴν αἰδῶ καὶ διερχόμενη μετὰ τῶν μηρῶν, στερεοῦται εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τῆς ζώνης.

63. Μ. Ἡ. 14158. Εἰκ. 5 καὶ πίν. 18α.

Εἰδώλιον. Πλαστικὴ ζώνη ἑλλειπτικῆς τομῆς, διὰ τοῦ ἐνὸς καταπίπτοντος ἄκρου τῆς ὁποίας σχηματίζεται ὁ αἰδοιοθύλαξ. Γωνιώδης διαμόρφωσις ταύτης κατὰ τοὺς γλουτοὺς. Ἐπὶ τῆς σχηματιζομένης γωνίας δισκοειδὲς κομβίον.

64. Μ. Ἡ. 14251. Εἰκ. 5 καὶ πίν. 17γ.

Εἰδώλιον. Πλαστικὴ εὐρεῖα ζώνη, ἐπιπέδου τομῆς. Εἰς τὸ κέντρον τῆς προσθίας πλευρᾶς ταύτης στηρίζεται ὁ πλαστικὸς ἐπιμήκης αἰδοιοθύλαξ, εἰς τὸ ὀπίσθιον δὲ τμήμα καὶ ἐπὶ τῶν γλουτῶν σχηματίζεται τρίγωνον ἐκ λεπτοτέρας ταινίας.

65. Μ. Ἡ. 14213. Εἰκ. 5 καὶ πίν. 18β.

Εἰδώλιον. Βραχὺ πλαστικὸν περίζωμα ἀποτελούμενον ἐξ εὐρείας ταινίας περὶ τοὺς γλουτοὺς καὶ τὴν κοιλιακὴν χώραν, λήγον ὀπισθεν εἰς ὀξύ.

Πλαστικός αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους σχήματος. Τὸ περὶ τὴν ὀσφὺν τμήμα ἑλλείπει.

66. Μ. 'Η. 14204, 14237, 14239, 14243. Εἰκ. 5 (προσθία ὄψις).
Εἰδώλια. Εὐρεῖα πλαστικὴ ζώνη, ὀρθογωνίου τομῆς. Ἐλλείπει τὸ κάτωθεν τῆς ζώνης τμήμα τῶν εἰδωλίων.

67. Μ. 'Η. 14125. Εἰκ. 5 (προσθία ὄψις).
Εἰδώλιον. Εὐρεῖα πλαστικὴ ζώνη, ἐλισσομένη δις περὶ τὴν ὀσφύν. Τὸ ἀνώτερον τμήμα κυρτοῦται.

68. Μ. 'Η. 14202. Εἰκ. 5 (τομὴ ζώνης).
Εἰδώλιον. Εὐρεῖα πλαστικὴ κυρτεπίπεδος ζώνη περὶ τὴν ὀσφύν, ἀποδοθεῖσα ἀσαφῶς.

69. Μ. 'Η. 14245. Εἰκ. 5 (πλαγία δεξιὰ ὄψις).
Εἰδώλιον. Ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς καὶ αἰδοιοθύλαξ τριγωνικοῦ σχήματος, πλαστικά, ἀσαφῶς ἀποδοθέντα.

70. Μ. 'Η. 14161. Εἰκ. 5 (προσθία ὄψις) καὶ πίν. 19α.
Εἰδώλιον. Κατὰ τὸ μέσον τῆς προσθίας πλευρᾶς τῆς ὀσφύος πλαστικὸν κυλινδρικὸν ἀντικείμενον, εἶδος πόρπης, ἀφ' οὗ ἐξέρχονται τὰ δύο ἄκρα τῆς ζώνης, πλαστικῶς ἀποδοθέντα. Ἡ ζώνη θὰ εἶχεν ἀποδοθῇ διὰ χρώματος, νῦν ἐξιτήλου.

71. Ἡράκλειον. Συλλογὴ Μεταξᾶ. Ἀρ. 726. Εἰκ. 6.
Εἰδώλιον. Περίζωμα πλαστικόν, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν. Περὶ τὴν ὀσφύν πλαστικὴ ζώνη, ἐλλειπτικῆς τομῆς, τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας λήγουν εἰς τρίφυλλα, ἀποδοθέντα διὰ τριῶν πλαστικῶν στιγμῶν. Κατὰ τὸ κέντρον τῆς προσθίας πλευρᾶς τῆς ζώνης κυλινδρικὸν σύστημα κομβώσεως, ἐφ' οὗ τρίτη ταινία, δυσσερμήνευτος, ὡς καὶ ὁ ὅλος τρόπος προσδέσεως τῆς ζώνης.

ΝΕΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Τὸ ὑλικὸν τῆς Νεοανακτορικῆς περιόδου ἐμφανίζεται πλουσιώτερον. Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν ὀλογλύφων καὶ ἀναγλύφων δειγμάτων καὶ αἱ τοιχογραφίαι δίδουν σαφεστέραν εἰκόνα, τόσον διὰ τὸ σχῆμα τῶν περιζωμάτων, ὅσον καὶ διὰ τὴν διακόσμησίν του. Τὸ ὑλικὸν ταξινομεῖται ἐνταῦθα εἰς τέσσαρας μεγάλας ὁμάδας, ἀναλόγως πρὸς τὴν τεχνικὴν: εἰς ὀλόγλυφα ἔργα, ἀνάγλυφα, τοιχογραφίας καὶ σφραγίδας - σφραγίσματα. Ἐκ τῶν πληρεστέρων περιόπτων, ὀλογλύφων μορφῶν, βοηθοῦμεθα εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν μικρογραφικῶν παραστάσεων τῶν περιζωμάτων. Βασικὴ ὁμάς διὰ τὸ σχῆμα εἶναι τὰ ὀλόγλυφα, ἐνῶ διὰ τὴν διακόσμη-

σιν αἱ τοιχογραφίαι. Εἰς ἐκάστην ομάδα ἡ ταξινόμησις προχωρεῖ ἐκ τῶν ἀπλουστερῶν πρὸς τὰς συνθετωτέρας μορφάς, δὲν διασπῶνται ὁμῶς τὰ μεγάλα σύνολα κατὰ τοὺς τόπους τῆς εὐρέσεώς των.

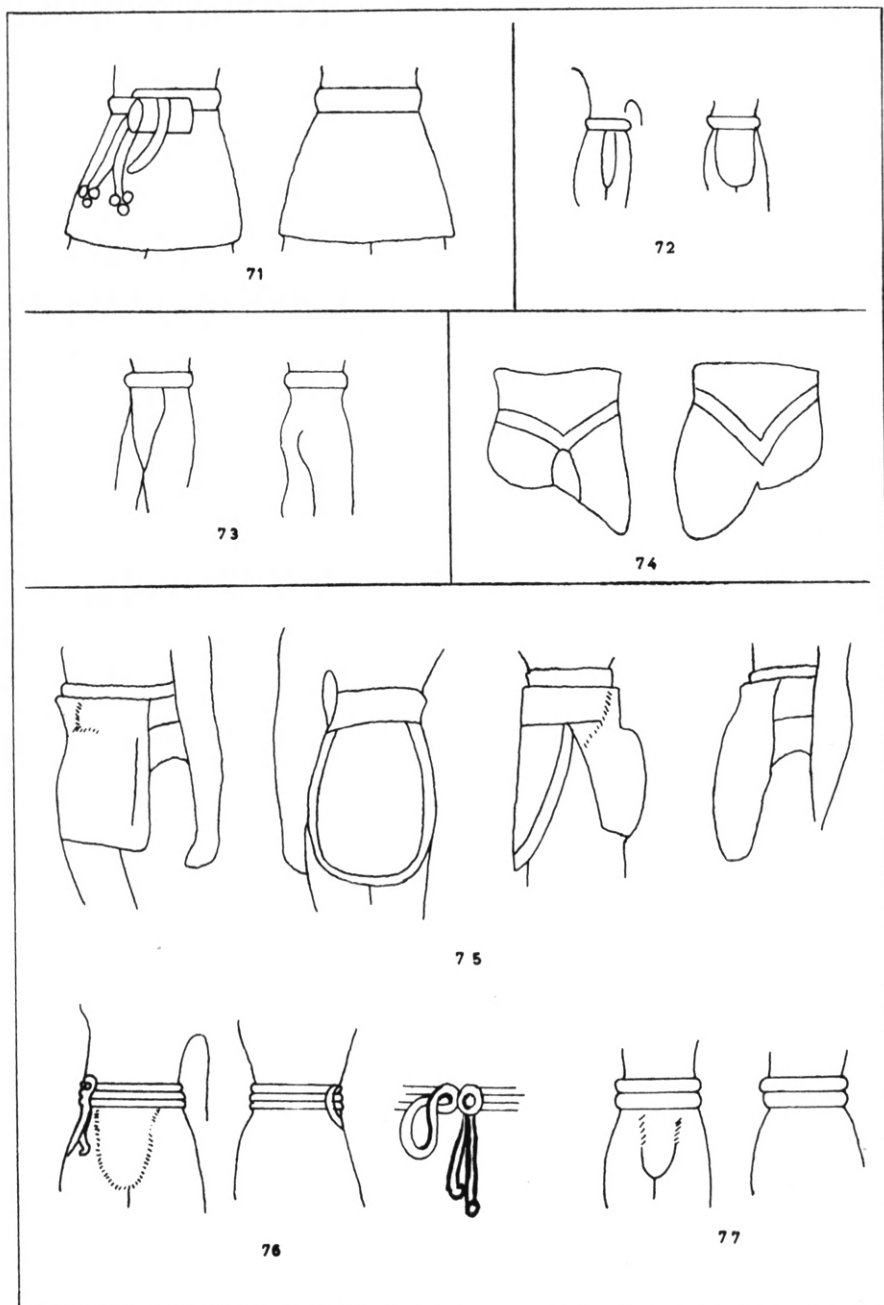
Α' Ὁλόγλυφα

Ἡ ΜΜ III καὶ ἡ ΥΜ I περίοδος ἀποτελοῦν τὴν μεγάλην ἐποχὴν τῆς μινωικῆς μικροπλαστικῆς, κυρίως δὲ τῆς χαλκοπλαστικῆς, λόγῳ τοῦ ἐντόνου ἰδεαλισμοῦ, τῆς πληθωρικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς κινήσεως τῶν εἰδωλίων. Αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας μᾶς δίδουν τὰ εἰδώλια διὰ τὴν σπουδὴν τοῦ ἐνδύματος εἶναι ἀντίστοιχοι τῆς τοιαύτης ἀκμῆς τῆς τέχνης, ἂν καὶ περιορίζονται κυρίως εἰς τὸ σχῆμα τῶν περιζωμάτων, λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν χαλκῶν (ἀρ. 72 - 73, 75 - 78, 80 - 107, 109 - 111)¹, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πήλινα εἰδώλια (ἀρ. 74, 108) καὶ τὰ λίθινα (ἀρ. 79). Δυστυχῶς ὁμῶς διὰ τὰ περισσότερα τῶν εἰδωλίων, τὰ στρωματογραφικὰ στοιχεῖα τὰ ὅποια τὰ συνοδεύουν εἶναι ἐλάχιστα, αἱ συνθῆκαι εὐρέσεως ἀσαφεῖς, οὕτω δ' ἡ χρονολόγησις εἶναι δυσχερὴς, κυρίως διὰ τὰς δύο μεγάλας ομάδας, τοῦ Ψυχροῦ (ἀρ. 88 - 101) καὶ τῆς Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 102 - 107).

Τὰ εἰδώλια δὲν προέρχονται πλέον ἀποκλειστικῶς ἐξ ἱερῶν κορυφῆς, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνακτόρων, τῶν οἰκιῶν, τῶν ἱερῶν καὶ τῶν σπηλαίων, ἐξ ὧν τῶν περιοχῶν τῆς Κεντρικῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης, ἐκ τῆς Κνωσοῦ (ἀρ. 72), τῶν Ἀρχανῶν (ἀρ. 74), τῆς Τυλίσου (ἀρ. 75 - 77), τῆς Μεγάλης Βρύσης (ἀρ. 79), τοῦ Κατσαμπᾶ (ἀρ. 80), τοῦ Σκοτεινοῦ (ἀρ. 82 - 84), τῶν Μαλίων (ἀρ. 87), τῆς Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 102 - 107), τοῦ Ψυχροῦ (ἀρ. 88 - 101) καὶ ἐκ τῶν Γουρνιῶν (ἀρ. 73), τῆς Πραισοῦ (ἀρ. 78, 85) καὶ τοῦ Παλαικάστρου (ἀρ. 108). Τὰ πλεῖστα τούτων εὐρίσκονται εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ὀλίγα δὲ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, εἰς Leiden (ἀρ. 81), Βρετ. Μουσεῖον (ἀρ. 86, 98), Βιέννην (ἀρ. 109, 110) καὶ Ὁξφόρδην (ἀρ. 100 - 101), τινὰ τῶν ὁποίων προέρχονται ἐκ Ψυχροῦ. Τέλος ἐν εἰδωλίον (ἀρ. 111) εὐρίσκεται εἰς τὴν Συλλογὴν Μεταξᾶ (Ἡράκλειον).

Ἡ φύσις τοῦ χαλκοῦ, ἐξ οὗ κατασκευάζονται τὰ πλεῖστα τῶν εἰδωλίων, ἀλλὰ καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς τέχνης τῶν Νέων Ἀνακτόρων, δὲν ἐπιτρέπουν σαφὴ ἀπόδοσιν τοῦ περιζώματος, ὥς συνέβαινε κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, πολλάκις δὲ τὸ πλάσιμον τοῦ σώματος συγχέεται πρὸς τὸ περίγραμμα τοῦ ἐνδύματος. Ἡ τεχνικὴ, διὰ τῆς ὁποίας ἀποδίδεται τὸ περίζωμα, εἶναι ἢ τοῦ ἐλαφροῦ ἀναγλύφου, εἷς τινὰς δὲ περιπτώσεις χρησιμοποιεῖται ἢ ἐγγράφους διὰ τὴν δήλωσιν τοῦ περιγράμματος (ἀρ. 74, 79, 80, 106) ἢ τῆς παρυφῆς (ἀρ. 75, 81, 86, 91, 97, 98, 106).

1. Τὸ ὑπ' ἀρ. 79 εἶναι ἐκ στεατίτου.

Εικ. 6. Περιζώματα ειδωλίων Παλαιοανακτορικών χρόνων εις Συλλογήν Μεταξά (ἀρ. 71) καὶ Νεοανακτορικών χρόνων ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 72), Γουρνιῶν (ἀρ. 73), Ἀρχανῶν (ἀρ. 74) καὶ Τυλίσου (ἀρ. 75-77).

Κνωσός

72. Μ. 'Η. 704. Είκ. 6.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Φέρει ζώνην ἑλλειπτικῆς τομῆς, περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ πεταλοειδοῦς φύλλου καλύπτον τμήμα τῶν γλουτῶν καὶ αἰδοιοθύλακα ἐπιμήκους τύπου.

Ἀνευρέθη παρὰ τὴν ἀνατολικὴν παραστάδα τῶν νοτίων προφυλαίων τῆς πρώτης φάσεως τοῦ Ἀνακτόρου καὶ περιλαμβάνεται εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ εὐρεθέντος πλησίον κτιστοῦ ἀποθέτου, τὸν ὁποῖον ὁ Evans χρονολογεῖ εἰς τὴν MM IIIβ περίοδον.

Τὸ εἰδῶλιον χρονολογεῖται ὑπὸ τοῦ Boardman εἰς τὴν YM II περίοδον.

EVANS, PM II, σ. 702, III, πίν. XXXIXa.

ZERVOS, σ. 344, εἰκ. 501.

BOARDMAN, σ. 6, σημ. 2, 170.

PLATON, Crete, Geneva 1966, εἰκ. 31.

Γουρνιά

73. Μ. 'Η. 612. Είκ. 6.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Φέρει ζώνην ἑλλειπτικῆς τομῆς καὶ τριγωνικὸν φύλλον εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα, κάτωθεν τοῦ ὁποῖου διαφαίνεται ὁ ἐξέχων αἰδοιοθύλαξ, οὐχὶ δὲ περίζωμα περὶ τοὺς γλουτούς, ὡς ὑπετέθη ὑπὸ τῆς ἀνασκαφῆς.

Εὐρέθη ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, ἡ χρονολόγησις τοῦ ὁποῖου δὲν εἶναι βεβαία, λόγφ ἑλλείψεως κεραμεικῆς ¹. Ὑπὸ τοῦ Evans χρονολογεῖται εἰς τὴν MM III - YM I περίοδον.

H. BOYD - HAWES, Gournia, Philadelphia 1908, σ. 48, πίν. XI, B.21.

EVANS, PM IV, σ. 198, εἰκ. 153.

ZERVOS, σ. 276, εἰκ. 394.

Ἀρχάνες

74. Μ. 'Η. Εἰκ. 6 καὶ πίν. 19β-γ.

Πήλινον εἰδῶλιον. Ζώνη ἀποδοθεῖσα διὰ διπλῆς ἐγχαράξεως, σχηματίζουσα γωνίαν τόσον εἰς τὴν ὀπισθίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν, ἔνθα ἐνοῦται μετὰ τοῦ πλαστικοῦ ἐπιμήκους αἰδοιοθύλακος.

Ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1964 τοῦ ἀνακτορικοῦ κτηριακοῦ

1. Πρβ. ΑΛΕΞΙΟΥ, 'Η μινωικὴ θεὰ μεθ' ὑψωμένων χειρῶν, Κρητ. Χρον. 12, 1958, σ. 186-7.

συγκροτήματος τῶν Ἀρχανῶν, παρὰ τοὺς ἀμφικοίλους βωμούς ¹. Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον.

Τύλισος

75. Μ. Ἰ. 1762. Εἰκ. 6 (προσθία, πλαγία ἀριστερά, ὀπισθία, πλαγία δεξιὰ ὄψις) καὶ πίν. 21-2.

Χαλκοῦν εἰδώλιον ἡλικιωμένου ἀνδρός. Περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, σχηματίζον εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα ὀρθογώνιον φύλλον, εἰς τὸ ὀπισθεν δὲ πεταλοειδές, κοσμούμενον κατὰ τὴν παρυφὴν διὰ διπλῆς ἐγχαράξεως.

Αἱ πλάγαι ὄψεις τῶν μηρῶν ἀκάλυπτοι. Ζώνη εὐρεῖα, σχηματιζομένη ἐκ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ περίζωμα ὑφάσματος. Αἰδοιοθύλαξ ἐξέχων κάτωθεν τοῦ περιζώματος.

Τὸ εἰδώλιον χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ, ΑΕ 1912, σ. 223, πίν. 17.

HAZZIDAKIS I, σ. 58, πίν. VI.

EVANS, PM III, σ. 449, εἰκ. 313.

ZERVOS, σ. 316, εἰκ. 458.

SCHACHERMEYER, σ. 54 σημ. 15, εἰκ. 37b.

DEMARGNE, εἰκ. 220.

76. Μ. Ἰ. 1831. Εἰκ. 6 (προσθία, ὀπισθία ὄψις, πλαγία δεξιὰ ὄψις ζώνης) καὶ πίν. 23α-β.

Χαλκοῦν εἰδώλιον νέου λατρευτοῦ. Λεπτὴ, ἐλλειπτικῆς τομῆς ζώνη, ἐλισσομένη τρίς περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ δεδεμένη εἰς τὴν δεξιάν πλευράν διὰ περιπλόκου κόμβου, τὰ ἄκρα τοῦ ὁποίου πίπτουν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ. Ἐλαφρῶς ἐξέχων αἰδοιοθύλαξ, καλυπτόμενος πιθανῶς διὰ τριγωνικοῦ τεμαχίου ὑφάσματος ἀποδοθέντος ἀσαφῶς.

Εὐρέθη δυτικῶς τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς ὑπὸ χωρικοῦ. Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον.

HAZZIDAKIS II, σ. 95, πίν. XXVI.

ZERVOS, σ. 345, εἰκ. 502 - 3.

MARINATOS - HIRMER, εἰκ. 108.

DEMARGNE, εἰκ. 222 - 3.

1. I. and E. SAKELLARAKIS, The First Untouched Royal Burial Found in Crete, ILN 26. 3. 1966. I. ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Κρήτης, ΑΔ 20, 1965, Χρον. σ. 559-61.

77. Μ. 'Η. 1832. Εἰκ. 6 καὶ πίν. 23γ.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Διπλῇ ἐλλειπτικῇς τομῇς ζώνῃ καὶ αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους τύπου.

Εὐρέθη ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 76, χρονολογεῖται δ' ἐπίσης εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον ¹.

HAZZIDAKIS II, σ. 95, πίν. XXVI.

ZERVOS, σ. 313, εἰκ. 455.

Πραισὸς

78. Μ. 'Η. 206.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Ἀπλοῦς αἰδοιοθύλαξ.

BENTON, Unpublished Objects from Palaikastro and Praisos. II, Bronzes from Palaikastro and Praisos, BSA 40, 1939-40, σ. 56, 58, εἰκ. 33A.

ZERVOS, σ. 314, εἰκ. 456.

Μεγάλη Βρύση

79. Μ. 'Η. 219. Εἰκ. 7 καὶ πίν. 24.

Εἰδῶλιον ἐκ στεατίτου. Περίζωμα καλύπτον τὸ ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν μηρῶν τμήμα, πλὴν τῆς πλαγίας ὀψεως τοῦ δεξιοῦ μηροῦ, τοῦ ὁποῖου καλύπτεται μόνον τὸ ἀνώτερον τμήμα. Τραπεζοειδῆς διαμόρφωσις τῆς προσθίας ὀψεως τοῦ περιζώματος, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς στρογγυλοῦται. Διπλῇ ἐγχάραξις [κατὰ τὴν παρυφήν. Κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα τραπεζοειδῆς ἐγχάραξις δηλοῦσα πτυχώσεις ἢ ἕτερον τεμάχιον ὑφάσματος. Κάτωθεν τοῦ περιζώματος διαφαίνεται ἐξέχων αἰδοιοθύλαξ.

Τὸ εἰδῶλιον, τὸ ὁποῖον εἶναι τυχαῖον εὔρημα, χρονολογεῖται εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙ - ΥΜ Ι περίοδον.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ, ΑΔ 2, 1916, σ. 165, εἰκ. 1.

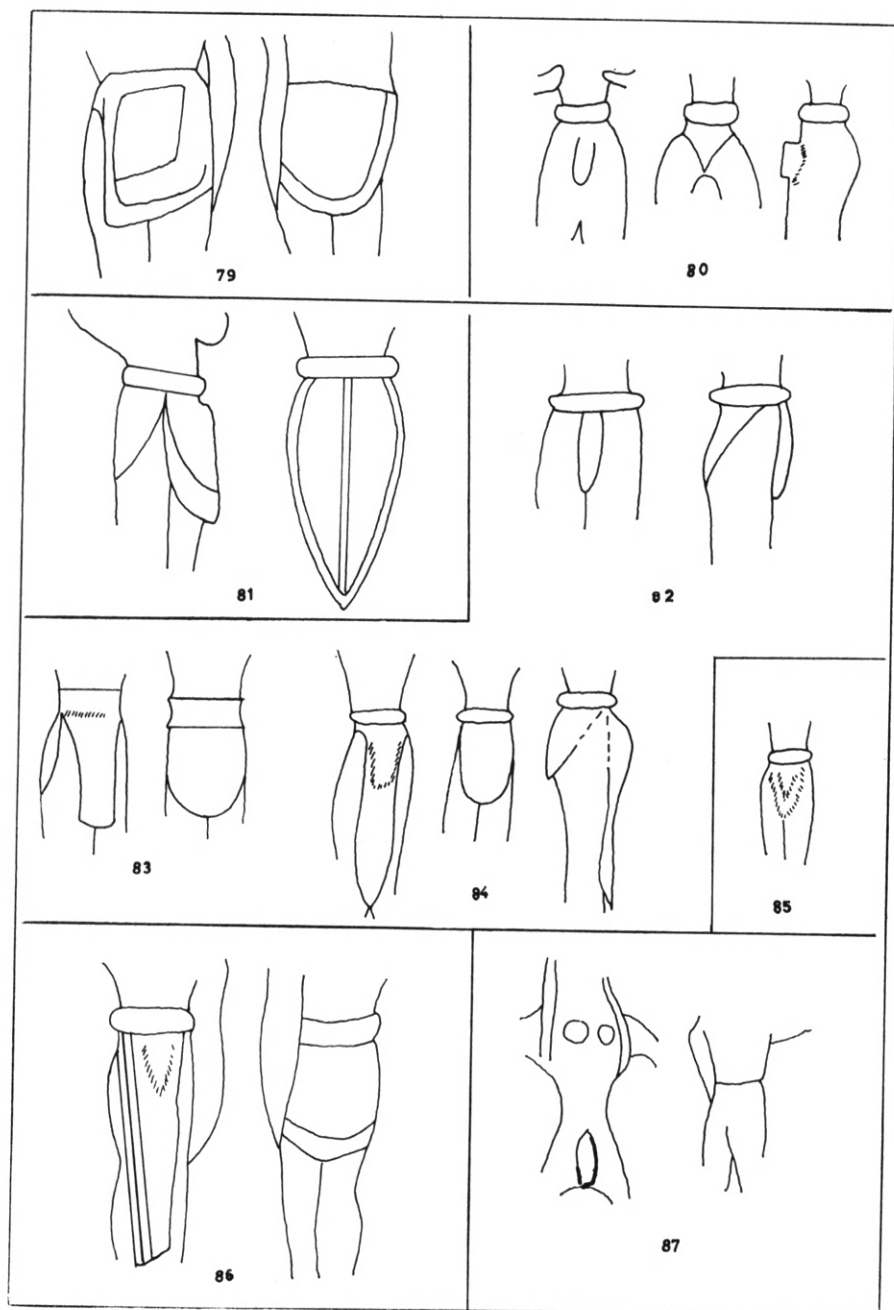
ZERVOS, σ. 317, εἰκ. 459.

DEMARGNE, εἰκ. 221.

Κατσαμπᾶς

80. Μ. 'Η. 1829. Εἰκ. 7 (προσθία, ὀπισθία, πλαγία ἀριστερὰ ὄψις) καὶ πίν. 25.

1. "Ὁμοιον πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 77 εἶναι τὸ ὑπ' ἀρ. Μ. 'Η. 2510, κατασχεθὲν εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Εικ. 7. Περιζώματα Νεοανακτορικών ειδωλίων Μ. Βρύσης (άρ. 79), Κατσαμπά (άρ. 80), Leiden (άρ. 81), Σκοτεινού (άρ. 82-84), Πραισοῦ (άρ. 85), Βρετ. Μουσείου (άρ. 86) καὶ Μαλίων (άρ. 87).

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Ἐγχάρακτος ἀπόδοσις περιζώματος τριγωνικοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον καλύπτει τοὺς γλουτοὺς. Ἐπιμήκης πλαστικὸς αἰδοιοθύλαξ. Ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς.

Τὸ εἰδῶλιον, τὸ ὁποῖον εἶναι τυχαῖον εὔρημα, χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ, ΑΔ 2, 1916, σ. 168 - 9, εἰκ. 3.

EVANS, PM II, σ. 235, εἰκ. 132.

ZERVOS, σ. 315, εἰκ. 457.

PLATON, Crete, Geneva 1966, εἰκ. 31.

Φαιστός (;)

81. Μουσεῖον Leiden. Εἰκ. 7.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ δύο πεταλοειδῶν ἐπαλλήλων φύλλων διαφόρου μήκους εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν καὶ ἑνὸς λογχοειδοῦς εἰς τὴν ὀπισθίαν, μετὰ διπλῆς ἐγχαράξεως κατὰ τὴν παρυφὴν καὶ ἐτέρας ὁμοίας κατὰ τὸ κέντρον, ἥτις διαιρεῖ τὸ φύλλον καθέτως εἰς δύο τμήματα. Ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς.

Τὸ εἰδῶλιον φέρεται ὡς εὑρεθὲν πλησίον τῆς Φαιστοῦ, χρονολογεῖται δὲ εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον.

VAN HOORN, σ. 65 κέ.

EVANS, PM III, σ. 461, εἰκ. 322.

ZERVOS, σ. 340 - 1, εἰκ. 496 - 7.

SCHACHERMEYR, σ. 53 σημ. 15, εἰκ. 37e.

DEMARGNE, εἰκ. 218.

Σκοτεινὸ

Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου Σκοτεινοῦ τοῦ εὑρισκομένου δυτικῶς τοῦ ὁμωνύμου χωρίου συνελέγησαν, κατὰ γενομένην ἔρευναν ὑπὸ τοῦ Κ. Δαβάρα, μεταξὺ εὑρημάτων διαφόρων ἐποχῶν καὶ τρία χαλκᾶ εἰδῶλια ἀνδρῶν, χρονολογηθέντα εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον¹. Εἰς τὰ εἰδῶλια τοῦ Σκοτεινοῦ τὸ περίζωμα ἀποδίδεται δι' ἐλαφροῦ ἀναγλύφου.

82. Μ. Ἡ. 2575. Εἰκ. 7 (προσθία, πλαγία δεξιὰ ὄψις).

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξαρτᾶται αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους σχήματος εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν καὶ πεταλοειδές, ἀσαφῶς δεδηλωμένον, φύλλον εἰς τὴν ὀπισθίαν, καλύπτον τοὺς γλουτοὺς.

1. ΑΛΕΞΙΟΥ, Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Κρήτης, ΑΔ 18, 1963, Β2, σ. 312.

83. Μ. 'Η. 2573. Εἰκ. 7 καὶ πίν. 26α - β.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, ἀποτελούμενον ἐκ δύο φύλλων, ἐνὸς ὀρθογωνίου εἰς τὴν προσθίαν ὀψιν καὶ ἐνὸς πεταλοειδοῦς βραχυτέρου εἰς τὴν ὀπισθίαν. Ἡ πλαγία ὀψις τῶν μηρῶν ἀκάλυπτος. Εὐρεῖα πεπλατυσμένη ζώνη.

84. Μ. 'Η. 2574. Εἰκ. 7 (προσθία, ὀπισθία, πλαγία δεξιὰ ὀψις) καὶ πίν. 27α - β.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ δύο φύλλων, ἀρχομένων ἀπὸ τῆς ὀσφύος, ἐνὸς ἐπιμήκους λογχοειδοῦς εἰς τὴν προσθίαν ὀψιν, τὸ ὅποιον φθάνει μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν κνημῶν, καὶ ἐνὸς πεταλοειδοῦς εἰς τὴν ὀπισθίαν, καλύπτοντος τοὺς γλουτούς. Ζώνη ἑλλειπτικῆς τομῆς.

Πραισὸς

85. Μ. 'Η. Εἰκ. 7 (προσθία ὀψις) καὶ πίν. 27γ.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Εἰς τὴν προσθίαν ὀψιν τριγωνικὸν τεμάχιον ὕψους, ἀσαφῶς ἀποδοθέν, καλύπτει τὴν αἰδῶ. Ζώνη ἑλλειπτικῆς τομῆς.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον.

ZERVOS, σ. 343, εἰκ. 499.

*Αγνωστος προέλευσις

86. Βρεταννικὸν Μουσεῖον. Εἰκ. 7.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα σχηματίζον ἔμπροσθεν μακρὸν λογχοειδὲς φύλλον ἐξικνούμενον μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν κνημῶν, μετὰ διπλῆς ἐγχαράκτου παρυφῆς κατὰ τὴν δεξιὰν πλευράν, ὀπισθεν δὲ πεταλοειδὲς φύλλον καλύπτον καὶ τὴν πλαγίαν ὀψιν τῶν μηρῶν, μετ' ἐγχαράκτου παρυφῆς. Κάτωθεν τοῦ περιζώματος διαφαίνεται ἐξέχων αἰδοιοθύλαξ τριγωνικοῦ τύπου. Ζώνη ἑλλειπτικῆς τομῆς.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙ περίοδον.

PRYCE, A Minoan Bronze Statuette in the British Museum, JHS 41, 1921, σ. 86 κέ., εἰκ. 1, πίν. Ι.

EVANS, PM ΙΙΙ, πίν. XXXIX c1-3.

Μάλια

87. Μ. 'Η. Εἰκ. 7 καὶ πίν. 26γ.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον γυναικός. Αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους σχήματος, δηλούμενος πλαστικῶς. Ἐγχάραξις εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα δηλοῖ πιθανῶς ζώνην.

*Ανευρέθη εις τὴν θέσιν *Αζυμο, πλησίον τῶν Μαλίων, χρονολογεῖται δὲ εις τὴν ΥΜ Ι περίοδον.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ, ΑΔ 2, 1916, σ. 166-7, εἰκ. 2.

Ψυχρὸ

Τὰ πλεῖστα τῶν εἰδωλίων τοῦ Ψυχροῦ προέρχονται ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Hogarth ¹ τῶν ἐτῶν 1899 - 1900 (ἀρ. 88, 92, 97, 100, 101), ἐν ἐκ τῆς παλαιότερας σκαφικῆς ἐρεύνης τῶν Halbherr - Χατζιδάκη ² (ἀρ. 89), τινὰ δὲ προσεκομίσθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ὑπὸ ἰδιωτῶν (ἀρ. 90, 91, 99). Εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου εὐρίσκεται ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τούτων (ἀρ. 88-97, 99), τινὰ ὅμως εὐρίσκονται εἰς Ὁξφόρδην (ἀρ. 98, 100, 101).

Ἡ μινωικὴ καταγωγὴ τῶν εἰδωλίων δὲν ἀνεγνωρίσθη ἐξ ἀρχῆς. Ὁ Hogarth ³ εἶχε θεωρήσει τὰ πλεῖστα τούτων ὡς ἀνήκοντα εἰς μεταγενεστέρους ἑλληνικοὺς χρόνους. Πρῶτος ὁ Pendlebury ⁴ ἐχρονολόγησε ταῦτα εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙ - ΥΜ Ι περίοδον, τὴν αὐτὴν χρονολογίαν δὲ ἐδέχθη προσφάτως καὶ ὁ Boardman ⁵, ἐπιχειρήσας τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν εὐρημάτων τοῦ Ψυχροῦ. Τὴν μινωικὴν ὁμάδα τῶν χαλκῶν τοῦ Ψυχροῦ κατατάσσει ὁ Boardman εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙ-ΥΜ Ι περίοδον, ὑποθέτει ὅμως ὅτι μεταξὺ τούτων ὑπάρχουν καὶ τινὰ προερχόμενα καὶ ἐκ τῆς ΥΜ ΙΙΙ περιόδου, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως κεραμεικῆς τῶν χρόνων τούτων.

Τὰ πλεῖστα τῶν εἰδωλίων τοῦ Ψυχροῦ ἀποδίδουν ἀσαφῶς τὸ περίζωμα, ἥτοι μόνον τὸν ἐξέχοντα αἰδοιοθύλακα (ἀρ. 88) ἢ εὐθείαν (ἀρ. 90) ἢ γωνιώδη (ἀρ. 93-95) ἔκφυσιν εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ ποδός, δηλοῦσαν τὸ κατώτερον ἄκρον πεταλοειδοῦς ἢ λογχοειδοῦς περιζώματος. Εἰς τὰ καλύτερον διατηρούμενα εἰδώλια (ἀρ. 89, 97, 98, 100) συναντῶμεν ὅμως πλήρεις τὸν λογχοειδῆ καὶ τὸν πεταλοειδῆ τύπον. Ἐν εἰδῶλιον (ἀρ. 95) φέρει διαγώνιον ἱμάντα, ἕτερον (ἀρ. 92) εἶδος κόμβου μὴ πραγματικῆς χρήσεως. Εἰς τὰ εἰδώλια τοῦ Ψυχροῦ συχνάκις χρησιμοποιεῖται ἡ ἐγχάραξις διὰ τὴν δήλωσιν κεκοσμημένων παρυφῶν (ἀρ. 91, 97, 98).

1. HOGARTH, σ. 94-116.

2. Βλ. HALBHERR-ORSI, Scoperte nell' Antro di Psychrò, Museo Italiano di Antichità Classica, 2, 1888, σ. 905-10.

3. HOGARTH, σ. 107.

4. PENDLEBURY, σ. 216.

5. BOARDMAN, σ. 5. Ὁ BOARDMAN ἐν τούτοις πιστεύει ὅτι πολλὰ δύνανται νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΙ.

88. M. 'H. 423. Εἰκ. 8 (δεξιὰ πλαγία ὄψις).

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Πλαστικὸς αἰδοιοθύλαξ.

HOGARTH, σ. 107, πίν. X,9.

MARAGHIANNIS-KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXIX, 1.

BOARDMAN, σ. 7 σημ. 5.

89. M. 'H. 205. Εἰκ. 8 καὶ πίν. 27δ.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ ζώνης ἑλλειπτικῆς τομῆς καὶ λογχοειδοῦς φύλλου εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν, μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν μηρῶν. Εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν ἀποδίδεται ἀσαφῶς πεταλοειδὲς περίζωμα.

HALBHERR-ORSI, *Scoperte nell' Antro di Psychrò*, Museo Italiano di Antichità Classica 2, 1888, σ. 908, πίν. 13,1.

MARAGHIANNIS-KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXIX, 7.

BOARDMAN, σ. 7.

90. M. 'H. 1814. Εἰκ. 8.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. 'Η ἀπόδοσις τοῦ περιζώματος ἀσαφής. Εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν ἐπιμήκης αἰδοιοθύλαξ, εἰς τὴν ὀπισθίαν δὲ πιθανῶς μακρὸν φύλλον μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν. Πιθανὴ ὑπαρξίς ζώνης.

BOARDMAN, σ. 8 σημ. 1.

91. M. 'H. 204. Εἰκ. 8.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ τριγωνικοῦ φύλλου καλύπτοντος τὸ πρόσθιον τμήμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν καὶ τὸν ἐξέχοντα τριγωνικοῦ τύπου αἰδοιοθύλακα. Κατὰ τὴν παρυφὴν κοσμεῖται πιθανῶς διὰ δύο ἀκμῶν. Τὸ περίζωμα δὲν δηλοῦται ὀπισθεν. Διπλῇ κυλινδρική ζώνη ἔμπροσθεν, καθισταμένη ὀπισθεν μονὴ λόγφ ἀτελοῦς κατασκευῆς.

MARAGHIANNIS-KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXIX, 4.

BOARDMAN, σ. 8 σημ. 1.

92. M. 'H. 426. Εἰκ. 8 (προσθία ὄψις) καὶ πίν. 28 α-β.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους σχήματος, συγκρατούμενος ὑπὸ ζώνης ἑλλειπτικῆς τομῆς, τὴν δεξιὰν πλευρὰν τῆς ὁποίας διαπερᾷ κόμβος μὴ πραγματικῆς χρήσεως. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν ταύτης στερεοῦται ἐγχειρίδιον.

HOGARTH, σ. 107, πίν. X, 8.

BOARDMAN, σ. 7 σημ. 5.

93. M. 'H. 431. Εἰκ. 8 (δεξιὰ πλαγία ὄψις).

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Ἀσαφῆς δῆλωσις περιζώματος. Εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν αἰδοιοθύλαξ τριγωνικοῦ τύπου ἢ λογχοειδὲς φύλλον λῆγον εἰς ὁξὺ καὶ καλύπτει τὸν τριγωνικὸν αἰδοιοθύλακα. Εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν καὶ κατὰ τὸ κατώτερον τμήμα τῶν μηρῶν τριγωνικὴ ἔκφυσις δηλοῖ πιθανῶς τὸ τέλος λογχοειδοῦς περιζώματος. Δὲν διακρίνεται ζώνη.

HOGARTH, σ. 107, πίν. X, 5.

MARAGHIANNIS-KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXIX, 2.

BOARDMAN, σ. 7 σημ. 5.

ZERVOS, σ. 311, πίν. 453.

94. M. 'H. 436.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Ἀσαφῆς ἀπόδοσις περιζώματος. Γωνιώδεις ἐκφύσεις εἰς τὸ μέσον τῶν κνημῶν κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὀψεις δηλοῦν ἀσφαλῶς τὰ κατώτερα ἄκρα λογχοειδῶν φύλλων.

95. M. 'H. 434.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἀποδοθὲν ἀσαφῶς, λῆγον ἔμπροσθεν καὶ εἰς τὸ ὕψος τῶν γονάτων εἰς ὁξὺ. Κατὰ τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν καὶ ἄνωθεν τῆς ὀσφύος διακρίνεται ἀνάγλυφος ἱμάς, διήκων διαγωνίως ἀπὸ τῆς βάσεως τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὤμον. Δὲν δηλοῦται ζώνη. Εἰς τὸ ἀριστερὸν πρόσθιον τμήμα ἐγχειρίδιον γλωσσοειδές.

96. M. 'H. 432, 435.

Χαλκᾶ εἰδῶλια. Περίζωμα ἀποδοθὲν ἀσαφῶς, πιθανῶς καλύπτει τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῶν γονάτων.

BOARDMAN, σ. 6 σημ. 2.

97. M. 'H. 425. Εἰκ. 8 καὶ πίν. 28 γ-δ.

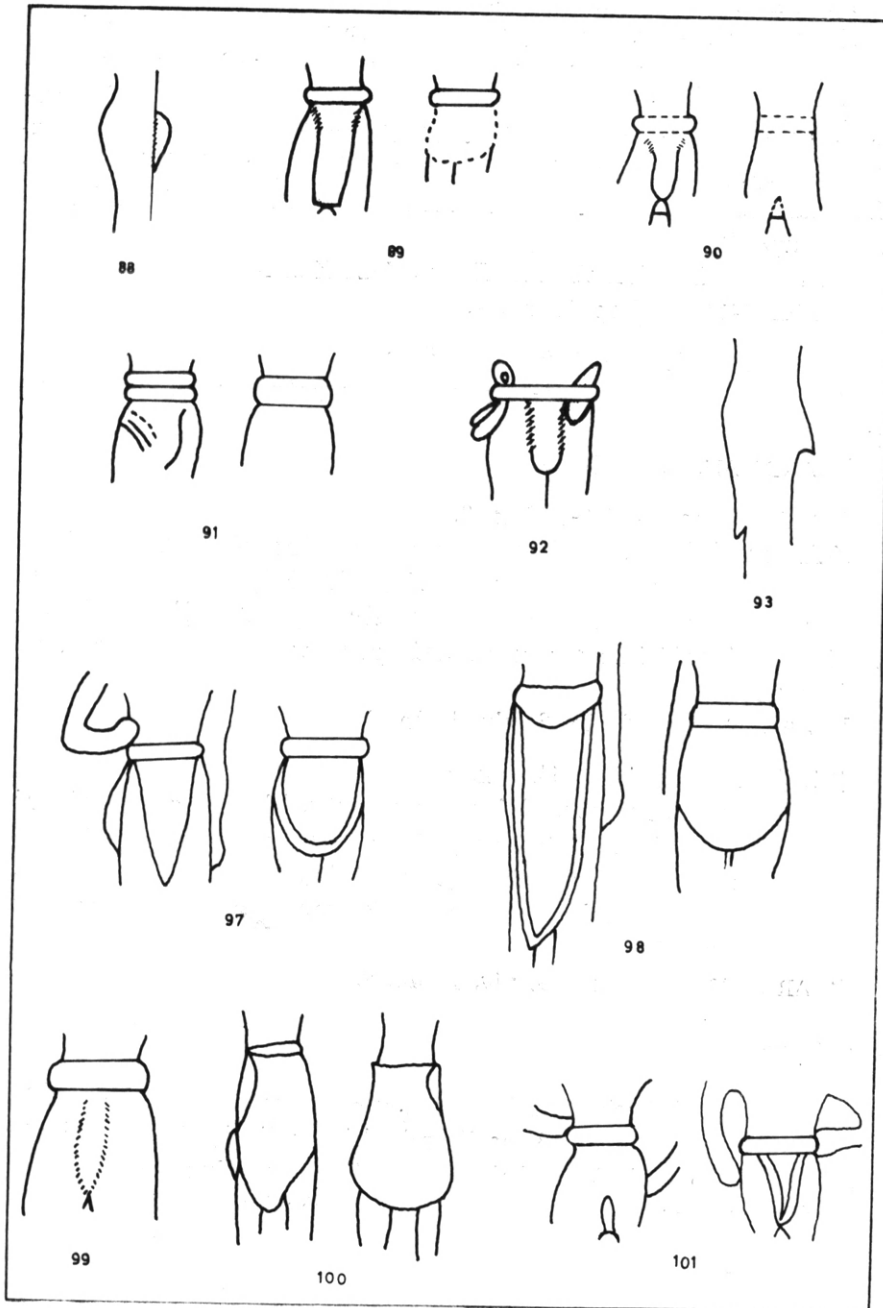
Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ δύο φύλλων ἀρχομένων ἀπὸ τῆς ὀσφύος, ἐνὸς λογχοειδοῦς ἔμπροσθεν ἐξικνουμένου μέχρι τῶν γονάτων καὶ ἐνὸς πεταλοειδοῦς ὀπισθεν μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, μετὰ παρυφῆς δηλουμένης διὰ διπλῆς ἐγχαράκτου γραμμῆς. Ζώνη ἑλλειπτικῆς τομῆς.

HOGARTH, σ. 107, πίν. X, 7.

MARAGHIANNIS-KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXIX, 10.

ZERVOS, σ. 459, εἰκ. 761.

BOARDMAN, σ. 7 σημ. 5.

Εικ 8. Περιζώματα Νεοανακτορικών ειδωλίων εκ Ψυχρού (άρ. 88-93, 97-101).

98. Ashmolean. AE 23. Εἰκ. 8.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ δύο φύλλων ἀρχομένων ἀπὸ τῆς ὀσφύος, ἐνὸς λογχοειδοῦς ἔμπροσθεν μετ' ἐγχαράκτου παρυφῆς, ἐξικνουμένου μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν κνημῶν, καὶ ἐνὸς πεταλοειδοῦς ὀπισθεν, ἐξικνουμένου μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν μηρῶν. Πλατεῖα ζώνη, σχηματίζουσα γωνίαν εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν. Τὸ εἰδῶλιον χρονολογεῖται ὑπὸ μὲν τοῦ Evans εἰς τὴν MM III περίοδον, ὑπὸ δὲ τοῦ Boardman εἰς τὴν YM I.

EVANS, PM I, σ. 681, εἰκ. 501. III πίν. XXXIX b, 1-2.

BOARDMAN, σ. 10 ἀρ. 1, πίν. 1.

99. M. 'H. 2395. Εἰκ. 8 (προσθία ὄψις).

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους σχήματος. Ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς.

BOARDMAN, σ. 8, πίν. VI.

100. Ashmolean. AE 595. Εἰκ. 8.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῶν γονάτων, σχηματίζον ἄνοιγμα εἰς τὴν δεξιὰν πλευράν, ἔνθα τὸ ὕφασμα ἀναδιπλοῦται. Ἡ παρυφή τοῦ περιζώματος ἔμπροσθεν μὲν λήγει εἰς ὀξύ, ὀπισθεν δὲ καμπυλοῦται. Ἀναδίπλωσις κατὰ τὸ ἀνώτερον πρόσθιον τμήμα δημιουργεῖ εἶδος ζώνης.

BOARDMAN, σ. 10, ἀρ. 3, πίν. 1, ἀρ. 3.

101. Ashmolean. AE 1554. Εἰκ. 8.

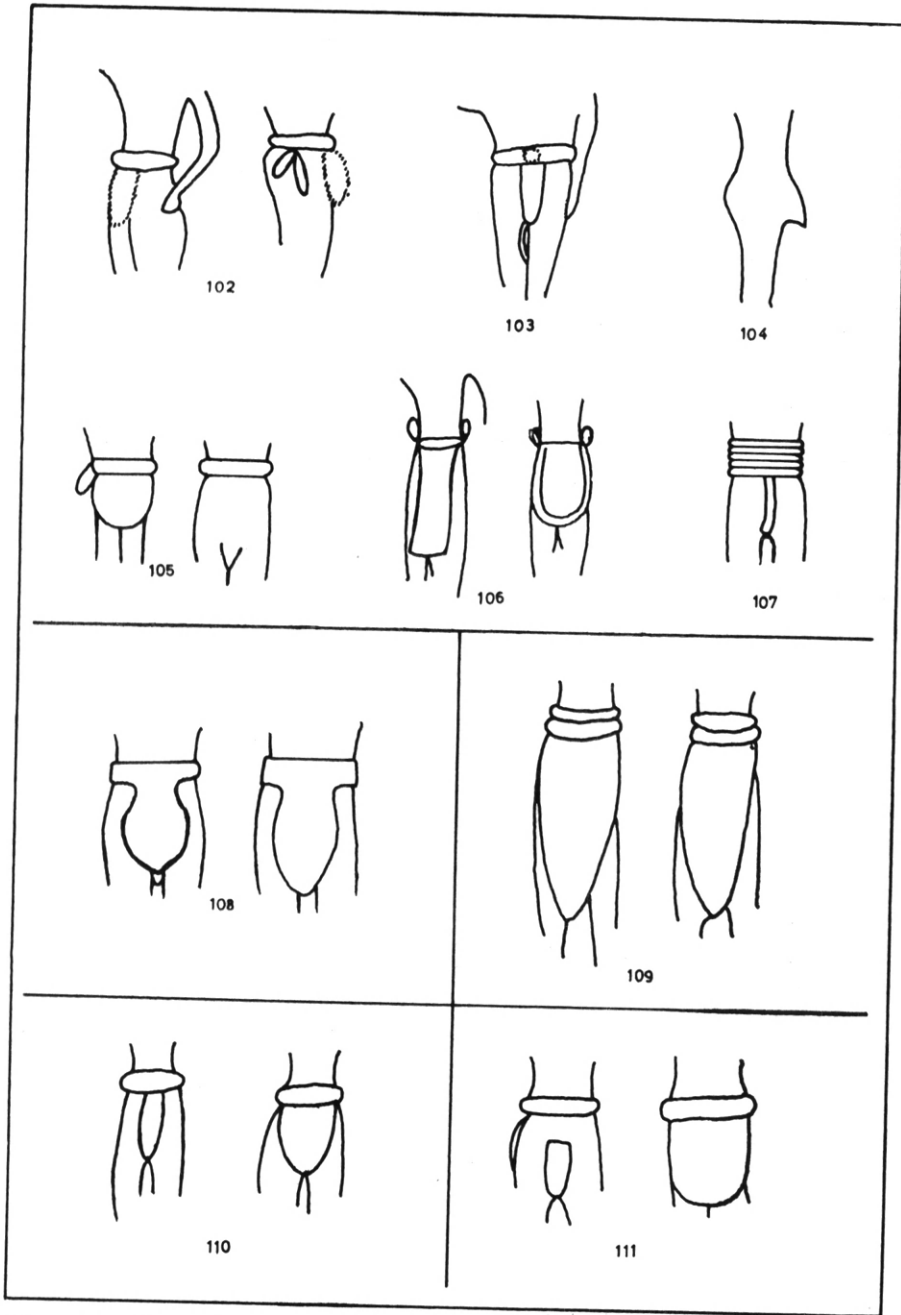
Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς. Ἐπιμήκης αἰδοιοθύλαξ ἀποδοθεὶς πολὺ κατώτερον τῆς ζώνης. Οὗτος συνέχεται πιθανῶς πρὸς ταινίαν, ἥτις, διερχομένη μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ διχαζομένη εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα, σχηματίζει χαλαρὸν ἀνάγλυφον τρίγωνον, τὸ ὅποτον στερεοῦται εἰς δύο σημεῖα τῆς ζώνης.

BOARDMAN, σ. 11, ἀρ. 9, πίν. II, ἀρ. 9.

Ἀγία Τριάς

Τὰ εἰδῶλια τὰ ὅποια ἀναφέρονται κατωτέρω προέρχονται κυρίως ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἔτους 1903 τῆς Piazzale dei Sacelli (ἀρ. 102 - 105) ¹ τῆς Ἀγ. Τριάδος, δύο δ' ἐξ αὐτῶν εὐρέθησαν ἀργότερον τυχαίως (ἀρ. 106 - 107), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν (ἀρ. 107) εἰς τὸν διάδρομον τὸν ἄγοντα ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς

1. HALBHERR, Scoperti ad Haghia Triada presso Festos, Mon. Ant. 13, 1903, σ. 72. BANTI, σ. 52.

Εἰκ. 9. Περιζώματα Νεοανακτορικῶν εἰδωλίων ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 102-107), Παλαικάστρου (ἀρ. 108) καὶ ἐτέρων εἰς Βιέννην (ἀρ. 109-110) καὶ Συλλογὴν Μεταξᾶ (ἀρ. 111).

εἰς τὸ μέγαρον. Δυστυχῶς δὲν ἔχουν δημοσιευθῇ συστηματικῶς καὶ ἡ χρονολόγησις των συζητεῖται, ὅπως δὲ παρατηρεῖ ὁ Boardman ¹, δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ χρονολόγησις τῆς Banti, ἡ ὁποία τὰ τοποθετεῖ εἰς τὴν περίοδον μετὰ τῆς YM III καὶ τῆς Γεωμετρικῆς ².

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἔνδυμα καὶ τὴν ἀπόδοσιν τούτου, τὰ εἰδῶλια τῆς Ἀγ. Τριάδος ὁμοιάζουν πρὸς τὰ τοῦ Ψυχροῦ. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν εἰδωλίων τῆς Ἀγ. Τριάδος τὸ περίζωμα ἀποδίδεται ἀσαφῶς (ἀρ. 102 - 105), ἂν καὶ δηλοῦται ὁ τρόπος προσδέσεως τῆς ζώνης δι' ἀπλοῦ κόμβου (ἀρ. 102, 105) ἢ πλαστικοῦ δίσκου (ἀρ. 103). Μοναδικὸς εἶναι ὁ τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου δένεται εἰς τὰ πλάγια τὸ περίζωμα ἐνὸς εἰδωλίου (ἀρ. 106) καὶ ἡ πολλάκις ἐλίσσομένη περὶ τὴν ὀσφὺν ζώνη (ἀρ. 107).

Τὸ περίζωμα εἰς τὰ εἰδῶλια τῆς Ἀγ. Τριάδος ἀποδίδεται πλαστικῶς. Μόνον εἰς ἓν εἰδῶλιον (ἀρ. 106) ἡ παρυφή τοῦ περιζώματος τονίζεται δι' ἐγχαράξεως.

102. Μ. Ἡ. 749. Εἰκ. 9 (προσθία, πλαγία δεξιὰ ὄψις).

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Ἐξέχων ἐπιμήκους τύπου αἰδοιοθύλαξ. Ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς, τὰ δύο ἄκρα τῆς ὁποίας πίπτουν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ.

Τὸ εἰδῶλιον χρονολογεῖται ὑπὸ τοῦ Ζερβοῦ εἰς τὴν YM I περίοδον.

MARAGHIANNIS-KARO, *Antiquités Crétoises*, I, Candie 1912, πίν. XXVI, 1.

ZERVOS, σ. 344, εἰκ. 500.

103. Μ. Ἡ. 750. Εἰκ. 9 (προσθία ὄψις) καὶ πίν. 29α.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Ἐπιμήκης αἰδοιοθύλαξ ἐξαρτώμενος ἀπὸ ζώνης ἐλλειπτικῆς τομῆς, εἰς τὸ κέντρον τῆς προσθίας πλευρᾶς τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἐλαφρῶς ἀνάγλυφος δίσκος. Κάτωθεν τοῦ αἰδοιοθύλακος καὶ μεταξὺ τῶν μηρῶν λεπτὴ ἀνάγλυφος ταινία. Ὅπισθεν ἀπεδόθη ἀσαφῶς.

104. Μ. Ἡ. 752. Εἰκ. 9 (πλαγία δεξιὰ ὄψις).

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Ἀσαφῆς ἀπόδοσις περιζώματος. Ἐξέχων αἰδοιοθύλαξ τριγωνικοῦ σχήματος ἢ κατώτερον ἄκρον λογχοειδοῦς φύλλου, καλύπτοντος ἐξέχοντα αἰδοιοθύλακα.

105. Μ. Ἡ. 753. Εἰκ. 9 καὶ πίν. 29β.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον ἰσχυρῶς ὠξειδωμένον. Ἀσαφῆς ἀπόδοσις περιζώματος ἀποτελουμένου ἐκ δύο φύλλων, ἐνὸς πεταλοειδοῦς ἔμπροσθεν μέχρι

1. BOARDMAN, σ. 6 σημ. 1.

2. Ὁ ZERVOS (σ. 310, 344, 472), χρονολογεῖ δύο εἰδῶλια (ἀρ. 102, 106) εἰς τὴν YM I περίοδον, ἓν τρίτον δὲ (ἀρ. 107) εἰς τὴν YM III.

τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν καὶ ἑνὸς λογχοειδοῦς ὀπισθεν μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν κνημῶν. Ζώνη ἑλλειπτικῆς τομῆς, δεδεμένη εἰς τὴν δεξιάν πλευράν, τῆς ὁποίας τὸ ἔν ἄκρον πίπτει ἐλευθέρως.

106. M. 'H. 2054. Εἰκ. 9 καὶ πίν. 30 α-β.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἔμπροσθεν μὲν ἐξ ὀρθογωνίου ἐπιμήκους φύλλου, ἐξικνουμένου μέχρι τῶν γονάτων, τὸ περίγραμμα τοῦ ὁποίου ἀποδίδεται δι' ἀπλῆς ἐγχαράξεως, ὀπισθεν δὲ ἐκ πεταλοειδοῦς μέχρι τοῦ κατωτέρου τμήματος τῶν μηρῶν, τὴν παρυφὴν τοῦ ὁποίου κοσμεῖ διπλῇ ἐγχάραξις. Κατὰ τὴν ὁσφὺν καὶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοῦ περιζώματος ἀνὰ εἰς κόμβος. Ἀντὶ ζώνης ἀπλῇ ἀναδίπλωσις τοῦ προσθίου φύλλου.

Τὸ εἰδῶλιον χρονολογεῖται ὑπὸ τοῦ Ζερβοῦ εἰς τὴν YM I περίοδον.
ZERVOS, σ. 310, εἰκ. 452.

107. M. 'H. 2308. Εἰκ. 9 (προσθία ὄψις) καὶ πίν. 29γ.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Αἰδοιοθύλαξ ἀποτελούμενος ἐκ ταινίας διερχομένης μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ στερεουμένης εἰς τὸ κέντρον τῆς προσθίας καὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς ζώνης, ἐλισσομένης πεντάκις περὶ τὴν ὁσφύν.

Τὸ εἰδῶλιον χρονολογεῖται ὑπὸ τοῦ Ζερβοῦ εἰς τὴν YM III περίοδον.
ZERVOS, σ. 472, εἰκ. 783.

Παλαίκαστρον

108. M. 'H. 3904. Εἰκ. 9 καὶ πίν. 30 γ-δ.

Πήλινον εἰδῶλιον. Πλαστικὸν περίζωμα ἐξαρτώμενον ἐκ πεπλατυσμένης ζώνης καὶ ἀποτελούμενον ἐκ δύο φύλλων, ἑνὸς πεταλοειδοῦς ἔμπροσθεν ἐξικνουμένου μέχρι τῶν γονάτων καὶ ἑνὸς λογχοειδοῦς ὀπισθεν μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν κνημῶν. Αἱ πλάγαι ὄψεις τῶν μηρῶν ἀκάλυπτοι.

Τὸ εἰδῶλιον χρονολογεῖται ὑπὸ τοῦ Schachermeyr εἰς τὴν YM I περίοδον, ὑπὸ δὲ τοῦ Ζερβοῦ εἰς τὴν YM III.

DAWKINS, Excavations at Palaikastro, BSA 10, 1903 - 4, σ. 212.

DAWKINS, BSA Suppl. I, 1923, σ. 12, πίν. XXIV.

SCHACHERMEYR, σ. 54 σημ. 15, εἰκ. 37a.

ZERVOS, σ. 459, εἰκ. 763.

*Ἀγνωστος προέλευσις

109. Βιέννη. Antikensammlung 921. Εἰκ. 9.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἐξαρτώμενον ἐκ ζώνης ἑλλειπτικῆς τομῆς, ἐλισσομένης δις περὶ τὴν ὁσφύν καὶ ἀποτελούμενον ἐκ δύο λογχοειδῶν

φύλλων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρόσθιον φθάνει μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν κνημῶν, τὸ ὀπίσθιον δὲ εἶναι ἐλαφρῶς βραχύτερον.

Τὸ εἰδῶλιον εὐρέθη τὸ 1882 ὑπὸ τῶν Halbherr καὶ Fabricius, χρονολογεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ Bossert εἰς τὴν YM II - III περίοδον.

R. VON SCHNEIDER, Neuere Erwerbungen der Antikensammlung des Österreichischen Kaiserhauses in Wien, AA 7, 1892, σ. 48, ἀρ. 62.

BOSSERT I, εἰκ. 149b, 150b.

110. Βιέννη, Antike Sammlung. Εἰκ. 9.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἐξαρτώμενον ἐκ ζώνης ἐλλειπτικῆς τομῆς, σχηματίζον ὀπισθεν πεταλοειδῆς φύλλον, καλύπτον τοὺς γλουτοὺς. Αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους τύπου. Τὸ εἰδῶλιον χρονολογεῖται ὑπὸ τοῦ Bossert εἰς τὴν YM II - III περίοδον.

R. VON SCHNEIDER, Neuere Erwerbungen der Antikensammlung des Österreichischen Kaiserhauses in Wien, AA 7, 1892, σ. 48, ἀρ. 63.

BOSSERT I, εἰκ. 149a, 150a.

111. Ἡράκλειον, Συλλογὴ Μεταξᾶ. Εἰκ. 9.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Περίζωμα ἐξαρτώμενον ἐκ ζώνης ἐλλειπτικῆς τομῆς, σχηματίζον ὀπισθεν πεταλοειδῆς φύλλον. Τὸ ἐν ἄκρον τῆς ζώνης πίπτει ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ. Αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους τύπου, μὴ συνδεόμενος πρὸς τὴν ζώνην.

Β'. Ἀνάγλυφα

Τὰ ἀνάγλυφα, ὥς καὶ τὰ ὀλόγλυφα ἔργα, βοηθοῦν περισσότερο εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ σχήματος καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ περιζώματος. Μοναδικὰ κεκοσμημένα παραδείγματα ἀποτελοῦν ἡ χλαῖνη τοῦ ἡλικιωμένου ἀνδρὸς εἰς τὸ ἀγγεῖον τῶν θεριστῶν ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 121γ) καὶ τὸ περίζωμα τοῦ ἀκροβάτου τῶν Μαλίων (ἀρ. 125).

Καὶ ἐνταῦθα, ὥς καὶ εἰς τὰ ὀλόγλυφα ἔργα, συγχέονται συχνάκις τὰ περιγράμματα τῶν περιζωμάτων πρὸς τοὺς μυῶνας τοῦ σώματος καὶ δὲν δίδεται πάντοτε σαφῶς ἡ εἰκὼν τοῦ ἐνδύματος.

Εἰς τὰ ἀνάγλυφα ἔργα ἀποδίδεται ἡ μία ὄψις τοῦ ἐνδύματος, συνήθως ἡ πλαγία, ἅπαξ δὲ (ἀρ. 117) ἡ ὀπισθία. Τῇ βοηθείᾳ ὅμως τῶν ὀλογλύφων εὐκόλως δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν τὸν τύπον εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἕκαστον ἐξ αὐτῶν.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἀναγλύφων προέρχονται ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 112 - 119) καὶ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 120 - 122), ἀναφέρονται ὅμως ἐπίσης μεμονωμένα δείγματα ἐκ Κατσαμπᾶ (ἀρ. 124), Μαλίων (ἀρ. 125) καὶ Ψυχροῦ (ἀρ. 126). Περιλαμβάνεται ἐπίσης ἐνταῦθα τὸ περίζωμα τῶν ἀνδρῶν τῶν ποτηρίων

τοῦ Βαφειοῦ (ἀρ. 123) ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, διότι ἀποδίδεται σαφέστερον ὁ τύπος τοῦ πεταλοειδοῦς περιζώματος, ὁ ὅποιος εἶναι μινωικὸν δημιούργημα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Κνωσός

112. Μ. Ἰ. 8557. Εἰκ. 10 καὶ πίν. 31α.

Ἀνάγλυφον ἐκ πηλοῦ. Ἀνδρική μορφή πρὸς τὰ δεξιὰ, φέρουσα πεταλοειδὲς περίζωμα, τοῦ ὁποίου ἐξαίρεται ἡ παρυφή, καλύπτον τοὺς γλουτοὺς καὶ τὸ ἀνώτερον τμήμα τῶν μηρῶν. Αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους σχήματος, κάτωθεν τοῦ ὁποίου διακρίνεται τριγωνικὴ λωρίς, πιθανῶς ἄκρον κόμβου. Ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς, ἣτις δὲν διακρίνεται σαφῶς ἀπὸ τοῦ περιζώματος.

Ἀνευρέθη εἰς τὴν οἰκίαν «τῶν θυσιασθέντων ταύρων».

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΒ περίοδον.

EVANS, PM II, σ. 753, εἰκ. 487.

PENDLEBURY, σ. 167.

113. Μ. Ἰ. 426. Εἰκ. 10.

Τεμάχιον ρυτοῦ ἐκ στεατίτου μετὰ παραστάσεως πομπῆς πρὸς ἱερὸν κορυφῆς. Αἱ δύο πρὸς τὰ ἀριστερὰ κινούμεναι μορφαὶ λατρευτῶν φέρουν πεταλοειδὲς περίζωμα καλύπτον τοὺς γλουτούς, αἰδοιοθύλακα καὶ ζώνην ἐλλειπτικῆς τομῆς, ἅπαντα ἀσαφῶς ἀποδοθέντα.

Τὸ τεμάχιον χρονολογεῖται εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΒ-ΥΜ Ια περίοδον.

EVANS, The Palace of Knossos. Provisional Report for the Year 1903, BSA 9, 1902-3, σ. 130, εἰκ. 85.

EVANS, PM II, σ. 752, εἰκ. 486.

PENDLEBURY, σ. 214, πίν. XXXVII, 4.

NILSSON, σ. 183, εἰκ. 87.

ZERVOS, σ. 331, εἰκ. 483.

114. Μ. Ἰ. 2397. Εἰκ. 10.

Τεμάχιον ρυτοῦ ἐκ στεατίτου μετὰ παραστάσεως προσφορᾶς κανίστρου. Ὁ λατρευτής, ὁ ὅποιος κύπτει πρὸς τὰ δεξιὰ, φέρει λογχοειδὲς περίζωμα, καλύπτον τὸ ὀπίσθιον τμήμα μέχρι τοῦ κατωτέρου τμήματος τῶν μηρῶν καὶ ζώνην ἐλλειπτικῆς τομῆς.

Τὸ τεμάχιον χρονολογεῖται εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΒ-ΥΜ Ια περίοδον.

ΑΛΕΞΙΟΥ, Νέα παράστασις λατρείας ἐπὶ μινωικοῦ ἀναγλύφου ἀγγείου, Κρητ. Χρον. 13, 1959, σ. 346 κέ., πίν. ΛΔ', ΛΕ'.

ΑΛΕΞΙΟΥ, Μινωικοὶ ἱστοὶ σημαίων, Κρητ. Χρον. 17, 1963, πίν. ΙΣΤ'.

115. Μ. Ἰ. 5. Εἰκ. 10.

Δύο πλακίδια ἐκ φαγεντιανῆς, ἀνήκοντα εἰς τὸ λεγόμενον «μωσαϊκὸν

πόλεως». Εἰς ἕκαστον πλακίδιον παρίσταται μία μορφή φέρουσα κυλινδρικήν ζώνην καὶ περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, ἐλαφρῶς μακρότερον ἔμπροσθεν, ἔνθα λήγει εἰς ὀξύ.

Ἀνευρέθησαν εἰς τὸ «δωμάτιον τῶν πινακίδων».

Χρονολογοῦνται εἰς τὴν MM III περίοδον.

EVANS, PM I, σ. 308, εἰκ. 228. II, σ. 754.

116. Ashmolean. Εἰκ. 10.

Τεμάχιον ἀγγείου ἐκ στεατίτου μετὰ παραστάσεως ἀνδρὸς καὶ ζώου, κάτωθεν τῶν ὁποίων εἰκονίζεται κρᾶνος. Ὁ ἀνὴρ, ὅστις εἰκονίζεται κινούμενος πρὸς τὰ δεξιὰ, φέρει ἀσαφῶς ἀποδοθέντα ἑλλειπτικῆς τομῆς ζώνην καὶ περίζωμα, ἀποτελούμενον ἐκ πεταλοειδοῦς φύλλου, καλύπτοντος τοὺς γλουτούς, μετὰ ἐπιμήκουσ τύπου αἰδοιοθύλακος.

Ἀνευρέθη βορειοδυτικῶς τοῦ ἀνακτόρου.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν MM III περίοδον.

EVANS, PM III, σ. 185, εἰκ. 128.

117. M. Ἡ. 256. Εἰκ. 10 καὶ πίν. 31β.

Τεμάχιον λιθίνου ἀγγείου μετὰ παραστάσεως παλαιστοῦ ἐκ τῶν ὀπισθεν, ὁ ὁποῖος φέρει κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην καὶ περίζωμα ἐκ τριγωνικοῦ φύλλου μετ' ἐγχαράκτων παρυφῶν, καλύπτον τοὺς γλουτούς.

ΣΑΠΟΥΝΑ-ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ μινωικοῦ ἀναγλύφου, AAA 2, 1968, σ. 404, εἰκ. 5.

118. M. Ἡ. 255. Εἰκ. 10 καὶ πίν. 32.

Τεμάχιον ρυτοῦ ἐκ στεατίτου μετὰ παραστάσεως παλαιστοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἀσαφῆς ἀπόδοσις τοῦ ἐνδύματος. Πιθανῶς φέρει περίζωμα πεταλοειδοῦς τύπου, καλύπτον τοὺς γλουτούς καὶ αἰδοιοθύλακα τριγωνικοῦ σχήματος. Ζώνη ἑλλειπτικῆς τομῆς.

Ἀνευρέθη βορειοανατολικῶς τοῦ ἀνακτόρου.

EVANS, The Palace of Knossos, Provisional Report of the Excavations for the Year 1901, BSA 7, 1900-1, σ. 96, εἰκ. 31.

EVANS, PM I, σ. 689, εἰκ. 510.

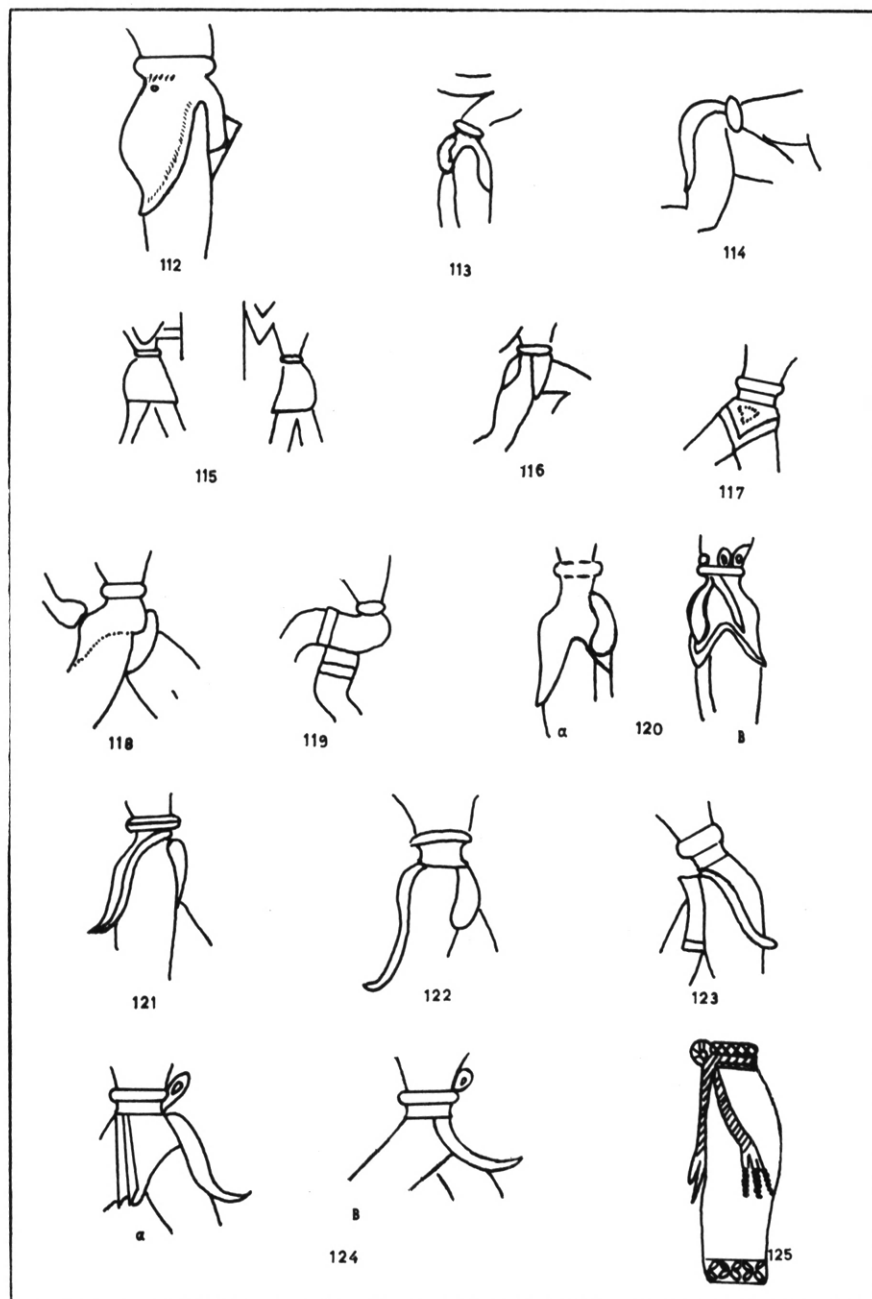
PENDLEBURY, σ. 213, πίν. XXXVII, 4.

ZERVOS, σ. 330, εἰκ. 480.

119. M. Ἡ. 257. Εἰκ. 10 καὶ πίν. 35α.

Τεμάχιον ρυτοῦ ἐκ στεατίτου μετὰ παραστάσεως γενειοφόρου τοξότου πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐντὸς λέμβου. Ὁ ἀνὴρ φέρει ζώνην ἑλλειπτικῆς τομῆς καὶ περίζωμα τύπου περισκελίδος, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν μηρῶν, μετὰ διπλῆς ἐγχαράξεως κατὰ τὴν παρυφήν.

Ἀνευρέθη κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου.

Εικ. 10. Περιζώματα ἐπὶ Νεοανακτορικῶν ἀναγλύφων ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 112-119), Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 120-122), Βαφειοῦ (ἀρ. 123), Κατσαμπᾶ (ἀρ. 124) καὶ Μαλίων (ἀρ. 125).

EVANS, The Palace of Knossos. Provisional Report of the Excavations for the Year 1901, BSA 7, 1900-1, σ. 44, εικ. 13.

K. MÜLLER, Frühmykenische Reliefs aus Kreta und vom griechischen Festland, JdI 30, 1915, σ. 262, εικ. 10.

EVANS, PM III, σ. 106, εικ. 59.

LORIMER, σ. 279, εικ. 35.

ZERVOS, σ. 330, εικ. 481.

Ἁγία Τριάς

120. M. Ἡ. 341. Εἰκ. 10 καὶ πίν. 33.

Ποτήριον τῆς ἀναφορᾶς.

α) Ὁ πρὸς τὰ δεξιὰ βλέπων ἀξιοματοῦχος φέρει κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην, μὴ διακρινομένην σαφῶς, καὶ περίζωμα πεταλοειδοῦς τύπου, καλύπτον τοὺς γλουτοὺς καὶ τὸ ἀνώτερον τμήμα τῶν μηρῶν. Βραχύτερον φύλλον καλύπτει πιθανῶς τὸ πρόσθιον τμήμα, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου διακρίνεται αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους τύπου.

β) Ὁ πρῆγκις φέρει περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, μετ' ἀναγλύφου παρυφῆς, βραχυνόμενον κατὰ τὴν πλαγίαν ὄψιν. Ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς, ἀφ' ἧς ἐξαρτᾶται αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους σχήματος καὶ ἐγχειρίδιον, παρὰ τὸ ὅποσον διακρίνεται ὁ κόμβος προσδέσεως ταύτης.

Τὸ ποτήριον χρονολογεῖται εἰς τὴν YM I περίοδον.

K. MÜLLER, Frühmykenische Reliefs aus Kreta und vom griechischen Festland, JdI 30, 1915, σ. 244, εικ. 1-2.

EVANS, PM II, σ. 791, εικ. 516.

PENDLEBURY, σ. 214, πίν. XXXVII, 2.

ZERVOS, σ. 364 - 7, εικ. 534 - 7.

MARINATOS-HIRMER, σ. 102, εικ. 100 - 2.

DEMARGNE, εικ. 231.

121. M. Ἡ. 184. Εἰκ. 10 καὶ πίν. 34, 45β.

Ἀγγεῖον θεριστῶν.

α) Οἱ θερισταὶ φέρουν δις ἐλισσόμενῃν περὶ τὴν ὀσφύν, ἐλλειπτικῆς τομῆς, ζώνην (τινὲς ὁμῶς ἀπλὴν ἐπίπεδον), στενότατον περίζωμα λογχοειδοῦς τύπου, καλύπτον τοὺς γλουτοὺς καὶ τὸ ἀνώτερον τμήμα τῶν μηρῶν, τοῦ ὁποίου ἐξαίρεται ἡ παρυφή, καὶ αἰδοιοθύλακα ἐπιμήκους τύπου ἐξαρτώμενον ἐκ τοῦ περιζώματος.

β) Μία ἐκ τῶν μορφῶν, ἡ τοῦ σείοντος τὸ σεῖστρον, φέρει πιθανῶς περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ δύο φύλλων, ἐνὸς ἔμπροσθεν καὶ ἐνὸς ὀπισθεν, σωζόμενον μόνον κατὰ τὸ ἀνώτερον τμήμα.

γ) Ἡ γηραιά μορφή φέρει χλαίνην, ἥ ὁποία καλύπτει τὸ σῶμα ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν (τὸ κατώτερον τμήμα ἐλλεῖπει) πλὴν τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ κοσμεῖται διὰ φολιδωτοῦ κοσμήματος. Εἰς τὸ κατώτερον τμήμα πυκνοὶ κροσσοί.

Τὸ ἀγγεῖον χρονολογεῖται εἰς τὴν YM I περίοδον.

SAVIGNONI, *Il vaso di Haghia Triada*, *Mon. Ant.* 13, 1903, σ. 77-122, εἰκ. 2-4, πίν. 1-3.

K. MÜLLER, *Frühmykenische Reliefs aus Kreta und vom griechischen Festland*, *JdI* 30, 1915, σ. 251 κέ., εἰκ. 4-6.

MONTELIUS, *La Grèce Préclassique*, I, Stockholm 1924, πίν. 41.

PENDLEBURY, σ. 213, πίν. XXXVII, 3.

ZERVOS, σ. 376-7, εἰκ. 552-5.

MARINATOS-HIRMER, σ. 102, πίν. 103-5.

DEMARGNE, εἰκ. 233-4.

122. M. Ἡ. 342, 498. Εἰκ. 10.

Κωνικὸν ρυτὸν. Αἱ μορφαὶ φέρουν πλατεῖαν, κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην, στενὸν περίζωμα λογχοειδοῦς τύπου ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν μηρῶν καὶ αἰδοιοθύλακα ἐπιμήκους τύπου.

Τὸ ρυτὸν χρονολογεῖται εἰς τὴν YM I περίοδον.

K. MÜLLER, *Frühmykenische Reliefs aus Kreta und vom griechischen Festland*, *JdI* 30, 1915, σ. 247 κέ., εἰκ. 3.

MONTELIUS, *La Grèce Préclassique*, I, Stockholm 1924, πίν. 40,1.

EVANS, *PM I*, σ. 688 κέ., εἰκ. 508. IV, σ. 20 κέ., εἰκ. 10.

PENDLEBURY, σ. 213, πίν. XXXVII, 1.

MATZ, *Die Ägäis*, *Handb. der Arch.* II, 1, München 1950, σ. 256.

ZERVOS, σ. 370-3, εἰκ. 544-7.

MARINATOS-HIRMER, σ. 103, πίν. 106-7.

DEMARGNE, εἰκ. 230, 232.

Βαφειὸς

123. Ἀθήναι, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον 1758, 1759. Εἰκ. 10.

Χρυσᾶ ποτήρια. Αἱ μορφαὶ φέρουν κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην, περίζωμα πεταλοειδοῦς τύπου ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, καλύπτον τοὺς γλουτοὺς καὶ τμήμα τῆς πλαγίας ὤψεως τῶν μηρῶν, μετὰ διπλῆς ἐγχαράξεως κατὰ τὴν παρυφήν. Ὁ αἰδοιοθύλαξ ἀποτελεῖ συνδυασμὸν τοῦ ἐπιμήκους πρὸς τὸν τριγωνικὸν τύπον. Εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τοῦτου ἐγχαράξις.

Τὰ ποτήρια χρονολογοῦνται εἰς τὴν YM I περίοδον.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Ἐρευναι ἐν τῇ Λακωνικῇ καὶ ὁ τάφος τοῦ Βαφειοῦ, ΑΕ 1889, σ. 159 κέ., πίν. 9.

EVANS, PM III, σ. 180, εἰκ. 123-7.

MARINATOS - HIRMER, σ. 119, πίν. 178-85.

DEMARGNE, εἰκ. 282-285.

Κατσαμπᾶς

124. Μ. Ἰ. 345. Εἰκ. 10.

Ἐλεφαντίνη πυξίς.

α) Ἡ πρώτη κινουμένη πρὸς τὰ ἀριστερὰ μορφή φέρει κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην καὶ περιζῶμα καλύπτον τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, βραχυνόμενον κατὰ τὴν πλαγίαν ὄψιν. Εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα αἱ δύο στεναὶ πλευραὶ τοῦ ὑφάσματος πίπτουν ἐλευθέρως, ἀναδιπλούμεναι ἐκάστη πρὸς ἀντίθετον φοράν. Ἐτερον τεμάχιον ὑφάσματος διπλοῦται ὀπισθεν ὑπὸ τὴν ζώνην, σχηματίζον βρόγχον ἄνωθεν ταύτης, καὶ πίπτει μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν δίκην λογχοειδοῦς φύλλου.

β) Αἱ ἑτερεὶ δύο μορφαὶ φέρουν κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην, ὀπισθεν δὲ στενὸν τεμάχιον ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον διπλοῦται ὑπὸ τὴν ζώνην, σχηματίζον βρόγχον ἄνωθεν ταύτης καὶ πίπτει ἐπὶ τῶν μηρῶν δίκην λογχοειδοῦς φύλλου.

Ἡ πυξίς χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ Ιβ ἢ εἰς τὴν ΥΜ ΙΙ περίοδον.

Ἔργον 1963, σ. 178, εἰκ. 191.

ΑΛΕΞΙΟΥ, Ἀνασκαφαὶ Κατσαμπᾶ, ΠΑΕ 1963, σ. 193-4, πίν. 156-7.

ΑΛΕΞΙΟΥ, ILN 14.8.1965, σ. 32, εἰκ. 6, 7.

ΑΛΕΞΙΟΥ, Ὑστερομινωικοὶ τάφοι λιμένος Κνωσοῦ (Κατσαμπᾶ), Ἀθῆναι 1967, σ. 72, πίν. 30-3.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, Ἐλεφαντοστᾶ ἐκ τῶν Ἀρχανῶν, Atti e Memorie del 1° Congresso Internazionale di Micenologia, Roma 1968, σ. 246 σημ. 13.

Μάλια

125. Μ. Ἰ. 636. Εἰκ. 10 καὶ πίν. 35β.

Χρυσὴ λαβὴ ξίφους μετὰ παραστάσεως κυβιστητῆρος. Ὁ ἀνὴρ φέρει μακρὸν περιζῶμα τύπου περισκελίδος, ἐξικνούμενον ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν καὶ εὐρεῖαν κυρτεπίπεδον ζώνην. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ περιζώματος κοσμεῖται δι' ἀτέρμονος θέματος, ἢ παρυφὴ του δὲ διὰ σειρᾶς τετραφύλλων. Τὸ ἄνω κομπύλον τμήμα τῆς ζώνης κοσμεῖται δι' ἐγγαράκτου δικτυωτοῦ, τὸ κατώτερον δὲ καὶ ἐπίπεδον τμήμα διὰ διαγραμμίσεως. Ἡ εὐρεῖα ζώνη στερεοῦται εἰς τὸ κατώτερον τμήμα δι' ἐτέρας λεπτοτέρας στρε-

πτῆς, τῆς ὁποίας ὁ κόμβος διακρίνεται εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα, τὰ δὲ ἄκρα τῆς πίπτουν μέχρι τοῦ μέσου τοῦ περιζώματος καὶ λήγουν εἰς τριπλοῦς θυσάνους, εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὁποίων λεπταὶ ἐγγήρακτοι γραμμαὶ δηλοῦν πιθανῶς ψήφους.

Ἡ λαβὴ χρονολογεῖται εἰς τὴν MM III περίοδον.

CHAROUTHIER, Deux épees d'apparat découvertes en 1956 au palais de Malia, EC V, σ. 24 κέ., προμετωπίς καὶ εἰκ. 7, 12, 18, πίν. VIII, X-XX.

ZERVOS, σ. 300, εἰκ. 427-8.

MARINATOS-HIRMER, σ. 99, πίν. 69.

DEMARGNE, εἰκ. 152.

ΣΑΠΟΥΝΑ-ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ μινωικοῦ ἀναγλύφου, AAA 2, 1968, σ. 400, εἰκ. 1.

Ψυχρὸ

126. Ashmolean. AE 617.

Χαλκοῦν ἔλασμα μετὰ παραστάσεως λατρευτικῆς σκηνῆς. Ὁ ἀνὴρ φέρει περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, λήγον ἔμπροσθεν εἰς ὀξύ, μετὰ διπλῆς ἐγγαράξεως κατὰ τὴν παρυφήν.

Τὸ ἔλασμα χρονολογεῖται εἰς τὴν YM Ia περίοδον.

EVANS, PM I, σ. 632-3, εἰκ. 470.

NILSSON, σ. 171, εἰκ. 72.

BOARDMAN, σ. 46, 47, ἀρ. 217, εἰκ. 21, πίν. XV.

Γ'. Τοιχογραφίαι

Αἱ τοιχογραφίαι ἀποτελοῦν πολυτιμώτατον ὑλικὸν τόσον διὰ τὴν μελέτην τοῦ σχήματος ὅσον καὶ διὰ τὴν τῆς διακοσμήσεως τοῦ ἐνδύματος. Τὸ σχῆμα τῶν περιζωμάτων διαγράφεται σαφέστατα, ἀποδίδεται δ' ὀρθῶς συνήθως ἐν κατατομῇ, σπανιώτερον δὲ κατ' ἐνώπιον (ἀρ. 132, 140), ὡς ἐλέγχεται ἐκ τῶν ὀλογλύφων ἔργων. Μόνον εἰς μίαν περίπτωσιν (ἀρ. 130) ἀποδίδεται καὶ ἡ παρυφή τῆς μὴ ὀρατῆς πλευρᾶς, ὡς νὰ εἰκονίζετο τὸ ὀπίσθιον τμήμα τοῦ περιζώματος. Εἰς τινὰ παραδείγματα (ἀρ. 127, 129) τὸ γνωστὸν ἤδη λογχοειδὲς φύλλον, τὸ ὁποῖον καλύπτει ὀπισθεν τοὺς μηρούς, ἐπιμηκύνεται καὶ στενοῦνται, ἀποδίδεται δὲ μόνον κατὰ μικρὸν τμήμα τῆς πλαγίας ὀψεως τῶν μηρῶν, ὥστε οἱ γλουτοὶ παραμένουν ἀκάλυπτοι. Ἡ πλουσία χρωματικὴ κλίμαξ τῶν τοιχογραφιῶν ἐπιτρέπει ἐξ ἄλλου τὴν γνῶσιν τῶν χρωμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν περιζωμάτων.

Τὰ πλεῖστα τῶν παραδειγμάτων προέρχονται ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 127-128,

130-141), ἐν δ' ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 129). Ἐνταῦθα περιλαμβάνονται ἐπίσης τὰ περιζώματα τὰ ἀπεικονιζόμενα ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 142 - 143), διότι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ περιζώματος τὰ ἐνδύματα τῶν μορφῶν τῆς σαρκοφάγου ἀποτελοῦν τὴν συνέχειαν καὶ τὸ τέλος τοῦ ΥΜ Ι τύπου. Ἄπασαι αἱ τοιχογραφίαι εὐρίσκονται εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, πλην μιᾶς (ἀρ. 132) ἀποκειμένης εἰς τὸ Ashmolean.

Τὸ ὕλικόν κατατάσσεται κυρίως κατὰ τὸ σχῆμα τῶν περιζωμάτων, οὐχὶ δὲ κατὰ τὴν διακόσμησιν, ἥτις ἐξετάζεται λεπτομερῶς εἰς ἴδιον κεφάλαιον.

Κνωσὸς

127. Μ. Ἡ. 62. Εἰκ. 11 καὶ πίν. 36α.

Νέος ἀξιωματοῦχος. Φέρει λευκὴν ζώνην καὶ περίζωμα. Ζώνη πλατεῖα. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ δύο στενῶν λογχοειδῶν φύλλων, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρόσθιον καλύπτει τὸν αἰδοιοθύλακα, τὸ δὲ ὀπίσθιον μικρὸν τμήμα τῆς πλαγίας ὀψεως τῶν μηρῶν.

Ἀνευρέθη εἰς τὸν ἀποθέτην τῶν μικρογραφικῶν τοιχογραφιῶν.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙβ περίοδον.

EVANS, PM III, σ. 83, εἰκ. 46.

128. Μ. Ἡ. 49. Εἰκ. 11 καὶ πίν. 36β.

Μικρογραφικὴ τοιχογραφία μετὰ παραστάσεως ἱεροῦ ἄλλους. Αἱ ἀνδρικοὶ μορφαὶ φέρουν λευκὴν ζώνην καὶ περίζωμα. Ζώνη κυρτεπίπεδος ἀπλῆ. Περίζωμα ἀπαρτιζόμενον ἐκ δύο λογχοειδῶν φύλλων, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ὀπίσθιον ἐλαφρῶς μακρότερον.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙ περίοδον.

EVANS, PM III, σ. 49, 67, πίν. XVIII.

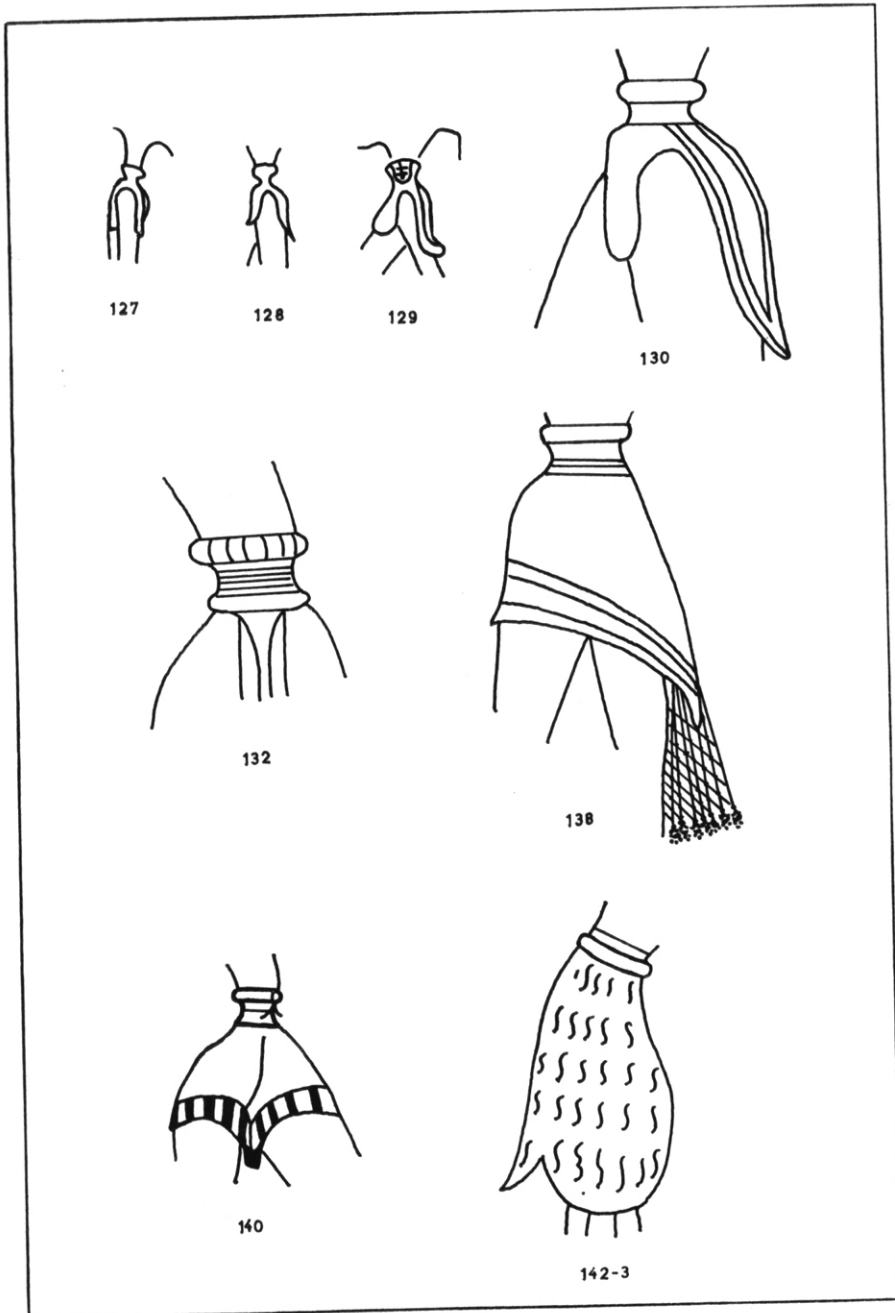
Τύλισος

129. Μ. Ἡ. 89. Εἰκ. 11 καὶ πίν. 37.

Τρεῖς παλαισταί. Φέρουν λευκὴν ζώνην καὶ περίζωμα. Ζώνη πλατεῖα. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ δύο φύλλων, ἑνὸς πεταλοειδοῦς ἔμπροσθεν, ἐξικνουμένου μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, καὶ ἑνὸς λογχοειδοῦς ὀπισθεν, ἐξικνουμένου μέχρι τοῦ κατωτέρου τμήματος τούτων, τὸ ὁποῖον δὲν καλύπτει τοὺς γλουτοὺς. Μία τῶν μορφῶν ¹ φέρει εἰς τὸ κέντρον τῆς λευκῆς ζώνης ἐπὶ πεταλοειδοῦς τεφρολεύκου ἐπιφανείας μίαν κάθετον γραμμὴν, διασταυρουμένην πρὸς δύο ὀριζοντίας, διὰ κιτρίνου χρώματος.

Ἡ τοιχογραφία χρονολογεῖται εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙβ-ΥΜ Ι περίοδον.

1. ΧΑΤΖΙΑΔΑΚΗ, Τύλισος μινωική, ΑΕ 1912, πίν. 19γ.

Είκ. 11. Περιζώματα ἐπὶ Νεοανακτορικῶν τοιχογραφιῶν ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ.127-128, 130, 132, 138, 140), Τολίσου (ἀρ.129) καὶ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ.143).

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ, Τύλισος μινωική, ΑΕ 1912, σ. 225, πίν. 19.

HAZZIDAKIS I, σ. 63, πίν. VIII.

EVANS, PM III, σ. 35, εικ. 17a,b.

PENDLEBURY, σ. 158.

HUTCHINSON, σ. 181.

REUSCH, σ. 53.

Κνωσός

130. Μ. 'Η. 44. Εικ. 11 και πίν. 39α.

Βασιλεύς-Ίερεύς. Αἰδοιοθύλαξ καὶ περίζωμα ἀποδοθέντα διὰ κυανοῦ χρώματος. Αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους τύπου. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ πεταλοειδοῦς φύλλου, καλύπτοντος ὀπισθεν τοὺς γλουτοὺς καὶ τὸ ἀνώτερον τμήμα τῶν μηρῶν, κοσμούμενον δὲ δι' ἐρυθρὰς παρυφῆς. Σῶζεται τμήμα μόνον τῆς ζώνης, ἣτις συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ Evans ὡς κυρτεπίπεδος. Τὸ λευκὸν φύλλον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ δὲν ἀποδίδεται εἰς τὸ σχέδιον, διότι οὐδὲν ἀρχαῖον τεμάχιον τούτου σῶζεται.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν YM Ia περίοδον.

EVANS, The Palace of Knossos. Provisional Report of the Excavations for the Year 1901, BSA 7, 1900-1, σ. 16, εικ. 6.

EVANS, PM II, σ. 775, προμετωπὶς καὶ πίν. XIV. 'Επίσης IV, σ. 400.

PENDLEBURY, σ. 198, πίν. XXXII, 1.

MATZ, σ. 117, εικ. 27.

ΣΑΠΟΥΝΑ-ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ μινωικοῦ ἀναγλύφου, AAA 2, 1968, σ. 403, εικ. 4.

Τοιχογραφίαι ταυρομαχιῶν.

Αἱ μορφαὶ αἱ εἰκονιζόμεναι εἰς τὰς τοιχογραφίας ταύτας προέρχονται ἐκ σειρᾶς συνεχομένων πινάκων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα τμήματα εὐρίσκονται εἰς τὸ Μουσεῖον 'Ηρακλείου, ἐν τεμάχιον δὲ εἰς τὸ Ashmolean.

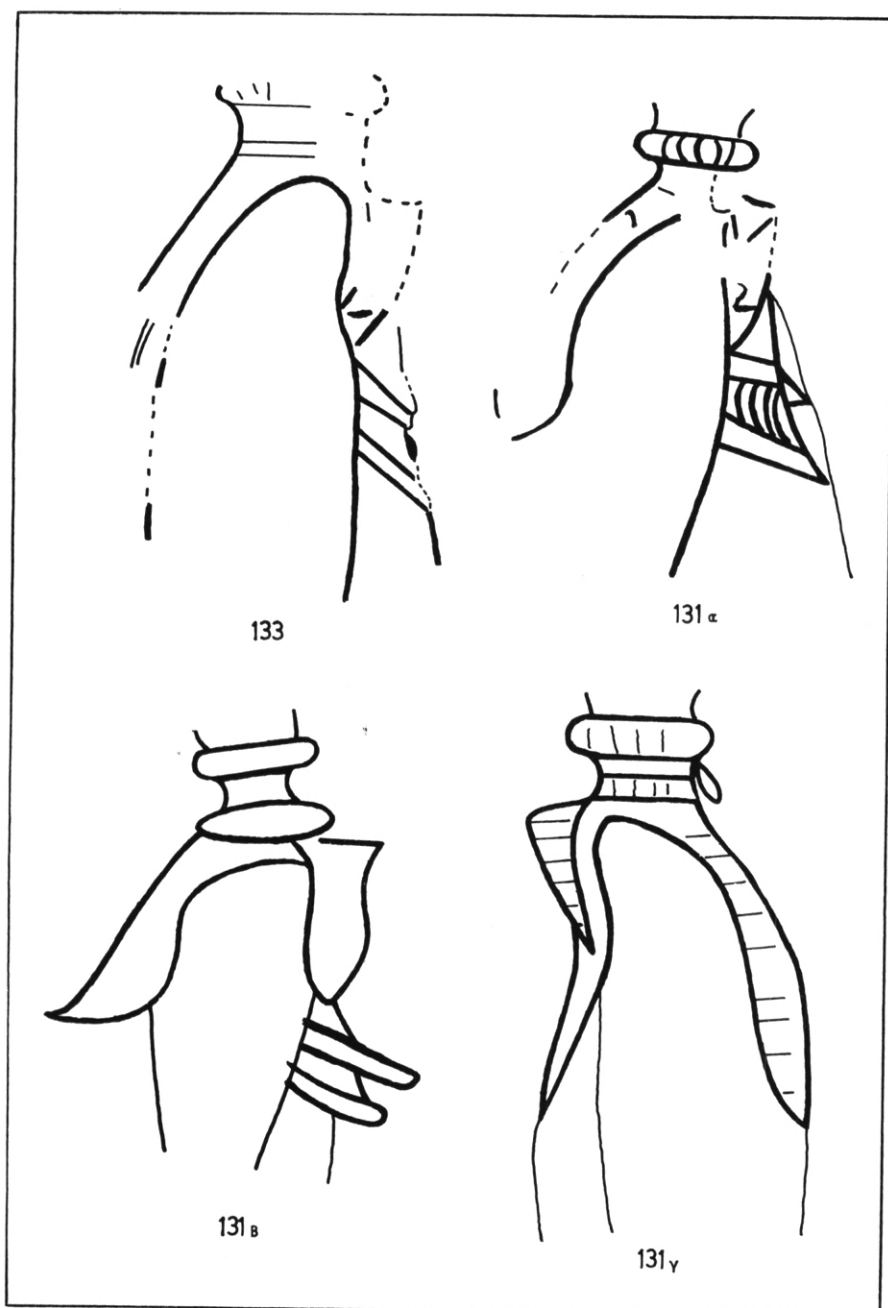
'Ανευρέθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πτέρυγα τοῦ ἀνακτόρου.

Χρονολογοῦνται εἰς τὴν YM Ib περίοδον.

131. Μ. 'Η. 19. Εικ. 12, πίν. 38 καὶ ἔγχρ. πίν. Α.

'Ο πίναξ περιλαμβάνει τρεῖς μορφάς, ἐξ ὧν αἱ δύο γυναικεῖαι καὶ ἡ μία ἀνδρική.

α) 'Η πρώτη ἐξ ἀριστερῶν γυναικεῖα μορφή φέρει εὐρεῖαν, κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην, περίζωμα πεταλοειδοῦς τύπου ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, καλύπτον τὸ ὀπίσθιον τμήμα τούτων καὶ τοὺς γλουτοὺς, καὶ αἰδοιοθύλακα τριγωνικοῦ τύπου. Πιθανῶς ἀπὸ τῆς ζώνης κρέματα ταινία, ἣτις εὐρύνεται εἰς τὸ κατώτερον τμήμα. 'Αμφότερα

Εικ. 12. Περιζώματα ἐπὶ Νεοανακτορικῶν τοιχογραφιῶν ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 131α-γ, 133).

τὰ ἄκρα της πίπτουν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ. Τὸ ἔνδυμα ἀποδίδεται διὰ κιτρίνου χρώματος. Τὸ πεταλοειδὲς φύλλον κοσμεῖται διὰ μελαινῶν ὀριζοντίων ταινιῶν, τῶν ὁποίων ἐλάχιστα ἴχνη σώζονται. Τὸ κυρτὸν τμήμα τῆς ζώνης, ὁ αἰδοιοθύλαξ καὶ ἡ παρυφή τῆς ταινίας κοσμοῦνται διὰ καμπύλων ἐρυθρῶν γραμμῶν εἰς κάθετον διάταξιν.

β) Ἡ μεσαία ἀνδρική μορφή φέρει εὐρεΐαν, κυρτεπίπεδον διπλὴν ζώνην, περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ πεταλοειδοῦς φύλλου ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, καλύπτον τοὺς γλουτοὺς καὶ αἰδοιοθύλακα τριγωνικοῦ τύπου, ἅπαντα ἀποδοθέντα διὰ πορτοκαλλόχρου. Πιθανῶς ἀπὸ τῆς ζώνης κρέμαται λευκὴ ταινία μετὰ πορτοκαλλόχρου παρυφῆς, εὐρυνομένη εἰς τὸ κατώτερον τμήμα. Ἀμφότερα τὰ ἄκρα της πίπτουν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ.

γ) Ἡ τρίτη ἐξ ἀριστερῶν γυναικεία μορφή φέρει κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην, διηρημένην ὀριζοντίως εἰς τρία τμήματα, περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ δύο λογχοειδῶν φύλλων ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν καὶ ἐξέχοντα τριγωνικὸν αἰδοιοθύλακα ἄνωθεν τοῦ προσθίου φύλλου, ἅπαντα ἀποδοθέντα διὰ κιτρίνου χρώματος. Ἡ ζώνη, πλὴν τῆς κεντρικῆς ταινίας, κοσμεῖται διὰ καθέτων, ὁ αἰδοιοθύλαξ καὶ τὸ ὀπίσθιον τμήμα τοῦ περιζώματος δι' ὀριζοντίων ἐρυθρῶν γραμμῶν. Ἀπὸ τῆς κεντρικῆς ταινίας τῆς ζώνης ἐκφύεται λοξή, παχεῖα γραμμὴ κιτρίνου χρώματος, δηλοῦσα πιθανῶς κόμβον, δι' οὗ θὰ ἐστερεοῦτο ἡ ζώνη.

EVANS, *The Palace of Knossos. Provisional Report of the Excavations for the Year 1901, BSA 7, 1900-1*, σ. 94.

EVANS, *PM III*, σ. 209 κέ., εἰκ. 144.

PENDLEBURY, σ. 198.

HUTCHINSON, σ. 277.

MARINATOS-HIRMER, σ. 91, πίν. XVII.

ZERVOS, σ. 457, εἰκ. 756.

132. Ashmolean. Εἰκ. 11.

Γυναικεία μορφή κατ' ἐνώπιον. Φέρει κυρτεπίπεδον διπλὴν ζώνην κυανοῦ χρώματος, κοσμουμένην διὰ καθέτων γραμμῶν κατὰ τὸ ἄνωτερον κυρτὸν τμήμα, δι' ὀριζοντίων δὲ κατὰ τὸ ἐπίπεδον, καὶ περίζωμα πορτοκαλλόχρου χρώματος, τοῦ ὁποίου σώζεται μικρὸν τμήμα καλυπτόμενον διὰ κυανοῦ γλωσσιδίου ἐκκινούντος ἀπὸ τῆς ζώνης.

EVANS, *PM III*, σ. 216 κέ., πίν. XXI. Ἐπίσης IV, σ. 21-2, εἰκ. 11.

133. M. Ἡ. 33. Εἰκ. 12 καὶ πίν. 39β.

Γυναικεία μορφή πρὸς τὰ δεξιὰ. Φέρει ζώνην, περίζωμα καὶ αἰδοιοθύλακα, ἅπαντα κυανοῦ χρώματος. Ζώνη κυρτεπίπεδος ἀπλῆ, διηρημένη ὀριζοντίως εἰς τρία τμήματα, εἰς τὸ κυρτὸν τμήμα τῆς ὁποίας διακρίνονται

κάθετοι μέλαιναι γραμμαί. Περίζωμα ἀποτελούμενον ἐκ πεταλοειδοῦς φύλλου ὀπισθεν, συνεχόμενον πρὸς τὸν τριγωνικοῦ τύπου αἰδοιοθύλακα. Πιθανῶς ἀπὸ τῆς ζώνης πίπτει λευκὴ ταινία μετὰ κυανῶν παρυφῶν εὐρυνομένη εἰς τὸ κατώτερον τμήμα. Ἀμφότερα τὰ ἄκρα τῆς πίπτουν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ. Κάτωθεν τοῦ περιζώματος καὶ τοῦ αἰδοιοθύλακος διακρίνονται ἴχνη προγενεστέρου στρώματος (προσχεδίου), βεβαμμένου διὰ κιτρινωποῦ μετ' ἐρυθρῶν ταινιδῶν.

Πιθανῶς ἡ μορφὴ αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν πίνακα τοῦ Ashmolean.

134. Μ. Ἡ. 74. Εἰκ. 66.

Μηρὸς μετὰ τμήματος περιζώματος μορφῆς πρὸς τὰ ἀριστερά καὶ τμήμα προσώπου ἐτέρας ἀνδρικήs μορφῆς. Τὸ περίζωμα σώζεται μόνον κατὰ τὸ ὀπίσθιον τμήμα καὶ ἀποτελεῖται ἐκ πεταλοειδοῦς φύλλου, καλύπτοντος τοὺς μηροὺς τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ μέσου τούτων. Τὸ περίζωμα εἶναι βεβαμμένον διὰ κιτρίνου χρώματος, μετ' ἐρυθρᾶς διακοσμῆσεως, ἥτις συνίσταται εἰς πλατείας ζώνας, αἵτινες κοσμοῦνται διὰ στικτῆς θλαστῆς γραμμῆς, εἰς τὰ ἐνδιάμεσα τμήματα τῆς ὁποίας ἀντικόρυφα τριγωνίδια διὰ συνεχοῦς γραμμῆς. Αἱ ζῶναι διαιροῦνται διὰ λεπτῶν, διπλῶν μελαινῶν γραμμῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων σειρὰ ἐρυθρῶν στιγμῶν. Μέλαινα πλατεῖα παρυφὴ ἔμπροσθεν κοσμεῖται διὰ δύο σειρῶν λευκῶν στιγμῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων κίτρινα φυλλοειδῆ κοσμήματα εἰς κάθετον διάταξιν. Ἐτέρα στενοτέρα ὀπισθεν δηλοῖ πιθανῶς τὸ περίγραμμα τοῦ περιζώματος.

Τὸ τεμάχιον ἀνευρέθη νοτίως τοῦ διαδρόμου τῆς πομπῆς.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ II περίοδον.

EVANS, PM II, σ. 751, εἰκ. 485.

135. Μ. Ἡ. 78. Εἰκ. 68α καὶ ἔγχρ. πίν. Δβ.

Τμήμα μηροῦ καὶ περιζώματος μορφῆς πρὸς τὰ ἀριστερά. Περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 134, βεβαμμένον διὰ κυανοῦ, κεκοσμημένον δὲ δι' ὀριζοντίων σειρῶν στικτῶν μελαινῶν σπειρῶν μετὰ παχέος κεντρικοῦ πυρήνος μεταξὺ διπλῶν λεπτῶν γραμμῶν. Παρυφὴ ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ὑπ' ἀρ. 134.

136. Μ. Ἡ. Ἀκατάγραφα. Εἰκ. 65α, γ, 68β, δ, ε, ζ καὶ ἔγχρ. πίν. Γβ, Δβ. Τεμάχια περιζωμάτων ὁμοίων πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 134.

α) (Εἰκ. 68β). Τμήμα κυανοῦ περιζώματος μορφῆς πρὸς τὰ δεξιὰ, κοσμούμενον διὰ μελαινῶν διπλῶν φολίδων, μετὰ παρυφῆς ὁμοίας πρὸς τὴν τοῦ ὑπ' ἀρ. 134. Ζώνη κιτρίνου καὶ κυανοῦ χρώματος μετὰ μελαίνης τῆς κατωτέρας σωζομένης παρυφῆς.

β) (Εἰκ. 68δ). Τμήμα κυανοῦ περιζώματος μορφῆς πρὸς τὰ δεξιὰ, κοσμούμενον διὰ καστανερόθρου ἐσχηματοποιημένου ζωικοῦ ἢ φυτικοῦ

θέματος μετὰ κιτρίνου πυρήνος. Παρυφή ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ὑπ' ἀρ. 134. Κιτρίνη ζώνη μετὰ μελαίνης τῆς κατωτέρας σωζομένης παρυφῆς.

γ) (Εἰκ. 68ε). Τμήμα κυανοῦ περιζώματος μορφῆς πρὸς τὰ δεξιὰ, κοσμούμενον διὰ καστανεύθρων ἐσχηματοποιημένων φυτικῶν ἢ ζωικῶν θεμάτων μετὰ κιτρίνου πυρήνος εἰς κάθετον διάταξιν. Παρυφή ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ὑπ' ἀρ. 134. Δεξιὰ διακρίνεται τμήμα ἐτέρου φύλλου τοῦ περιζώματος μετὰ λευκῆς καὶ μελαίνης διακοσμήσεως.

δ) (Εἰκ. 68ζ). Τμήμα κυανοῦ περιζώματος μορφῆς πρὸς τὰ δεξιὰ, κοσμούμενον διὰ μελανῶν ἀνεστραμμένων φολιδωτῶν. Παρυφή ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ὑπ' ἀρ. 134. Κιτρίνη ζώνη μετὰ μελαίνης τῆς κατωτέρας σωζομένης παρυφῆς, κοσμουμένη δι' ἐρυθρῶν καμπύλων γραμμῶν.

ε) Τμήμα κυανοῦ περιζώματος κοσμούμενον διὰ μέλανος τριλόβου. Παρυφή βαθυτέρου κυανοῦ χρώματος, κοσμουμένη διὰ ζωικοῦ ἢ φυτικοῦ θέματος, ὁμοίου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 136β, γ.

ς') (Εἰκ. 65α). Τμήμα μηροῦ μορφῆς πρὸς τὰ δεξιὰ μετὰ λευκοῦ περιζώματος, κοσμουμένου κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα διὰ κλαδοσχήμεων, κατὰ τὸ ὀπίσθιον δὲ διὰ θλαστῶν γραμμῶν εἰς ὀριζοντίαν διάταξιν, διακοπτομένων ὑπὸ λεπτῶν καθέτων. Παρυφή μέλαινα μετὰ λευκῶν φυλλοειδῶν. Μικρὸν τμήμα μέλανος αἰδοιοθύλακος. Σώζεται τὸ κατώτερον τμήμα ζώνης (;) μέλανος χρώματος.

ζ) (Εἰκ. 65γ). Τμήμα μηροῦ καὶ περιζώματος μορφῆς πρὸς τὰ δεξιὰ. Περιζώμα κιτρίνου χρώματος, πλὴν μικροῦ λευκοῦ τριγώνου εἰς τὸ ἀνώτερον πρόσθιον τμήμα, κοσμούμενον δι' ἐρυθροῦ ἀβακωτοῦ, ὀριζομένου πλαγίως καὶ ἄνω διὰ μελαίνης ταινίας. Παρυφή τεφροῦ χρώματος, κοσμουμένη διὰ παχειῶν καὶ λεπτῶν μελαινῶν ταινιῶν.

Ἔτερα τεμάχια παρομοίων περιζωμάτων (εἰκ. 68γ, στ, η) ἀναφέρονται εἰς τὸ περὶ διακοσμήσεως κεφάλαιον.

137. Μ. Ἡ. 30.

Τμήμα μηροῦ γυναικὸς πρὸς τὰ ἀριστερά. Σώζεται μικρὸν τμήμα κυανοῦ περιζώματος πεταλοειδοῦς πιθανῶς τύπου, κοσμουμένου διὰ δύο καθέτων σειρῶν λευκῶν στιγμοροδάκων μετὰ ἐρυθροῦ ἢ κιτρίνου πυρήνος ἐναλλάξ, μεταξὺ τῶν ὁποίων κάθετοι κίτρινοι ταινίαι φέρουσαι σειρὰν ὀριζοντίων ἐρυθρῶν γραμμῶν.

Ὁ Evans νομίζει ὅτι πρόκειται περὶ ἀνδρικῆς μορφῆς, διὰ τοῦ λευκοῦ ὅμως δηλοῦται τὸ γυναικεῖον σῶμα.

Ἀνευρέθη εἰς τὸν φωταγωγὸν τὸν κείμενον νοτίως τῆς αἰθούσης τῶν διπλῶν πελέκεων.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον.

EVANS, PM III, σ. 331, εἰκ. 220.

138. Μ. 'Η. 8-13. Είκ. 11, πίν. 40α, 41 καὶ ἔγχρ. πίν. Β.

Τοιχογραφία τῆς πομπῆς. Οἱ δωροφόροι περιβάλλονται διὰ περιζώματος, τὸ ὁποῖον καλύπτει τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, λήγοντος εἰς ὃξὺ κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα, ἔνθεν ἄρχεται δικτυωτόν, τὸ ὁποῖον λήγει εἰς κρινοειδῆ κοσμήματα. Ζώνη κυρτεπίπεδος ἀπλῆ. Τὰ ἐνδύματα τῶν μορφῶν διαφοροποιοῦνται μόνον κατὰ τὴν διακόσμησιν.

α) Ρυτοφόρος. Είκ. 70β, 73α καὶ πίν. 40α.

Τὸ πορτοκαλλόχρουν περίζωμα κοσμεῖται διὰ καστανερύθρων ἀτερμόνων σταυροειδῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρίσκονται ἐρυθροὶ εἰς τὸ κέντρον καὶ κυανοὶ εἰς τὰς κεραίας στιγμοδόακες. Κατὰ τὸ κατώτερον τμήμα εὐρεῖα παρυφὴ κοσμουμένη δι' ὀδοντωτοῦ μέλανος κοσμήματος («adder mark») ἐπὶ ἀνοικτῆς κυανῆς ἐπιφανείας, κάτωθεν δὲ τούτου ἐτέρα ταινία διὰ σκοτεινοῦ κυανοῦ χρώματος.

Τὸ κυρτὸν τμήμα τῆς ζώνης κοσμεῖται διὰ σειρᾶς ζευγῶν μελαινῶν σπειρῶν ἐπὶ πορτοκαλλόχρου ἐπιφανείας, ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τῶν ὁποίων κυαναὶ ταινίαι, ἐφ' ὧν κάθετοι μέλαιναι γραμμαί. Τὸ ἐπίπεδον κυανοῦν τμήμα κοσμεῖται διὰ μελαινῶν σπειρῶν ἢ κισσοειδῶν.

EVANS, PM II, σ. 729, εἰκ. 456ε.

β) Μορφὴ ὑπ' ἄρ. 20. Είκ. 72α, 74α, πίν. 41α καὶ ἔγχρ. πίν. Ββ.

Κίτρινον περίζωμα κοσμοῦμενον διὰ φολιδωτοῦ κοσμήματος σχηματιζομένου ἐκ δύο μελαινῶν λεπτῶν γραμμῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων σειρὰ ἐρυθρῶν στιγμῶν, καὶ πληρουμένου δι' ἐρυθρῶν φυλλοειδῶν κοσμημάτων. Κατὰ τὸ κατώτερον τμήμα εὐρεῖα κυανῇ παρυφῇ, κοσμουμένη δι' ὀριζοντίων γραμμῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων σειρὰ καθέτων παχειῶν ταινιῶν, ἐναλλάξ μελαινῶν καὶ κυανῶν, μετὰ λεπτῆς μελαίνης γραμμῆς εἰς τὸ κέντρον.

Τὸ κυρτὸν τμήμα τῆς ζώνης κοσμεῖται διὰ μελαίνης τρεχούσης σπείρας ἐπὶ κυανοῦ βάθους, ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τῆς ὁποίας γράφονται λευκὰ τρίγωνα, τὸ ἐπίπεδον δὲ διὰ δύο ταινιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἀνωτέρα εἶναι μέλανος χρώματος καὶ φέρει σειρὰν κιτρίνων ροδάκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων κίτριναι γωνίαι, ἡ κατωτέρα δὲ ταινία σειρὰν μετοπῶν, ἐναλλάξ μελαινῶν καὶ κυανῶν μετὰ καθέτου μελαίνης γραμμῆς εἰς τὸ μέσον.

EVANS, PM II, σ. 729, εἰκ. 456β.

γ) Μορφὴ ὑπ' ἄρ. 21. Είκ. 72γ, 74β, πίν. 41β καὶ ἔγχρ. πίν. Βα.

Περίζωμα κυανοῦν κοσμοῦμενον διὰ μέλανος δικτυωτοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου λευκὰ ἀνεστραμμένα κισσοειδῆ, ὑπογραμμιζόμενα διὰ στιγμῶν. Κατὰ τὸ κατώτερον τμήμα εὐρεῖα παρυφὴ ἐκ κιτρίνων ταινιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων σειρὰ καθέτων μελαινῶν μετοπῶν, ἐναλλασσομένων πρὸς κυανᾶς, μετὰ καθέτου γραμμῆς κατὰ τὸ κέντρον.

Τὸ κυρτὸν τμήμα τῆς ζώνης κοσμεῖται διὰ σειρᾶς κιτρίνων ροδάκων ἐπὶ μέλανος ἐδάφους, μεταξὺ τῶν ὁποίων κίτρινα πλήρη τριγωνίδια. Ἄνω-

θεν καὶ κάτωθεν τούτου λεπτότεραι κίτριναι ταινίαι. Τὸ ἐπίπεδον τμήμα κοσμεῖται διὰ δύο ταινιῶν, ἐξ ὧν ἡ ἀνωτέρα φέρει μελαίνας σπείρας ἐπὶ κυανοῦ βάθους, ἡ κατωτέρα δὲ σειρὰν μελαινῶν καθέτων ταινιῶν, ἐναλλασσομένων πρὸς κιτρίνας, αἱ ὁποῖαι διαιροῦνται εἰς δύο διὰ λεπτῆς καθέτου γραμμῆς. Κάτωθεν ταύτης λεπτοτέρα κιτρίνη ταινία.

EVANS, PM II, σ. 729, εἰκ. 456c.

δ) Μορφὴ ὑπ' ἀρ. 22. Εἰκ. 70γ, 73γ.

Τὸ κυανοῦν περιζῶμα κοσμεῖται δι' ἀτέρμονος θέματος μελανῶν σταυροειδῶν, εἰς τὸ κέντρον τῶν ὁποίων ρόμβος ἐν περιγράμματι.

Τὸ κυρτὸν τμήμα τῆς ζώνης κοσμεῖται διὰ σειρᾶς κιτρίνων ροδάκων ἐπὶ μέλανος ἐδάφους, μεταξὺ τῶν ὁποίων κιτρίνου χρώματος γωνίαι. Ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τούτων κίτριναι ταινίαι. Τὸ ἐπίπεδον τμήμα κοσμεῖται διὰ δύο ταινιῶν ὀριζομένων διὰ διπλῶν μελαινῶν γραμμῶν. Ἡ ἀνωτέρα κυανῇ ταινίᾳ φέρει μέλαιναν τρέχουσιν σπεῖραν, ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τῆς ὁποίας γράφονται λεπτὰ τρίγωνα. Ἡ κατωτέρα κιτρίνη ταινία κοσμεῖται διὰ μελανῶν ροδάκων μετὰ στιγμῆς εἰς τὸ κέντρον.

EVANS, PM II, σ. 729, εἰκ. 456d.

Ἡ τοιχογραφία τῆς πομπῆς χρονολογεῖται ὑπὸ τῶν Μαρινάτου, Matz καὶ Demargne εἰς τὴν YM I ἐποχὴν, ὑπὸ τῶν Evans, Pendlebury, Hutchinson καὶ Reusch εἰς τὴν YM IB, τέλος δ' ὑπὸ τοῦ Schachermeyr εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς YM II περιόδου.

EVANS, PM II, σ. 705-6, 725-6, 734, 755, εἰκ. 450, πίν. XII, XXV-XXVII.

PENDLEBURY, σ. 199.

SCHACHERMEYR, σ. 54, εἰκ. 41.

ZERVOS, ἔγχρ. πίν. 4.

MARINATOS-HIRMER, σ. 89, πίν. XV.

HUTCHINSON, σ. 283.

MATZ, σ. 116.

DEMARGNE, σ. 139, εἰκ. 181-2.

REUSCH, σ. 42-3.

139. M. Ἡ. 29. Εἰκ. 72ε.

Κατώτερον τμήμα περιζώματος ὁμοίου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 138, κοσμούμενον δι' ἀτέρμονος τριλόβου θέματος ἐρυθροῦ χρώματος, πληρουμένου ἐναλλάξ διὰ κιτρίνου καὶ κυανοῦ. Ἐντὸς τῶν τριλόβων ἐρυθρὰ ἐσχηματοποιημένα παυροειδῆ. Παρυφὴ κοσμουμένη διὰ μετοπῶν, ἐναλλάξ κιτρίνων, κυανῶν καὶ λευκῶν, μεταξὺ καθέτων μελαινῶν ταινιῶν. Ἐντὸς τῶν κιτρίνων καὶ κυανῶν μετοπῶν λεπταὶ κάθετοι γραμμαί.

Τὸ τεμάχιον ἀνευρέθη εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ λιθίνου θρανίου.

Χρονολογείται εἰς τὴν YM I περίοδον.

FYFE, Painted Plaster Decoration of Knossos, Journ. of the Royal Inst. of Brit. Architects, 10, 1901, σ. 128, εἰκ. 69.

EVANS, PM III, σ. 297-8, εἰκ. 194.

Ἔτερα τεμάχια περιζωμάτων (εἰκ. 69α, 70α, δ, 71γ, 76γ) ὁμοίου τύπου, μετὰ πλουσίας διακοσμήσεως, ἀναφέρονται εἰς τὸ περὶ τῆς διακοσμήσεως κεφάλαιον.

140. M. Ἡ. 94. Εἰκ. 11 καὶ πίν. 40β.

Τοιχογραφία τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν μαύρων.

α) Ὁ ἀρχηγὸς φέρει ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν λῆγον εἰς ὄξυ κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα περίζωμα κιτρίνου χρώματος μετὰ λευκῆς παρυφῆς, κοσμουμένης διὰ καθέτων παραλλήλων μελαινῶν ταινιῶν. Ζώνη κυρτεπίπεδος ἀπλῆ, λευκὴ, ἄνωθεν τῆς ὁποίας λεπτὴ κιτρίνη ταινία ὑπὸ τὸ κυρτὸν τμήμα, δεδεμένη εἰς κόμβον κατὰ τὴν προσθίαν ὄψιν.

β) Ἡ ἑτέρα μορφή φέρει ὅμοιον περίζωμα κυανοῦ χρώματος μετὰ κιτρίνης ἀντι λευκῆς παρυφῆς.

Ἡ τοιχογραφία ἀνευρέθη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς «οἰκίας τῶν τοιχογραφιῶν».

Χρονολογείται εἰς τὴν YM II περίοδον.

EVANS, PM II, σ. 755, πίν. XIII.

PENDLEBURY, σ. 200.

SCHACHERMEYR, σ. 54, εἰκ. 40.

SCHACHERMEYR, Die minoische Kultur des alten Kreta, Stuttgart 1964, σ. 275, εἰκ. 141.

141. M. Ἡ. 76. Εἰκ. 67α καὶ ἐγχρ. πίν. Γα.

Τμήμα μηροῦ μορφῆς πρὸς τὰ ἀριστερά, μετὰ καστανερύθρου αἰδοιοθύλακος, κοσμουμένου διὰ θλαστῶν μελαινῶν ταινιῶν εἰς ὀριζοντίαν διάταξιν, περιεχουσῶν σειρὰν λευκῶν στιγμῶν¹.

Σαρκοφάγος Ἀγ. Τριάδος. M. Ἡ.

142. Πίν. 42α.

Εἰς μίαν τῶν στενῶν πλευρῶν τῆς σαρκοφάγου καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν ζώνην ἀπεικονίζεται ἀνδρική μορφή βαίνουσα πρὸς τὰ ἀριστερά, φέρουσα περίζωμα κυανοῦ χρώματος ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν,

1. Ὁ αἰδοιοθύλαξ οὗτος ἀνήκει ἀσφαλῶς εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. M. Ἡ. 77 τεμάχιον τοιχογραφίας, τὸ ἀπεικονίζον περίζωμα Ζ' (εἰκ. 75 καὶ ἐγχρ. πίν. Δα).

λήγον ἔμπροσθεν εἰς ὄξύ, κοσμούμενον διὰ μέλανος δικτυωτοῦ καὶ παρυφῆς ἐκ δύο πορτοκαλλοχρόων ταινιῶν μετὰ καθέτων μελαινῶν γραμμῶν.

143. Εἰκ. 11 καὶ πίν. 43, 44α.

Εἰς τὴν μίαν τῶν μακρῶν πλευρῶν τῆς σαρκοφάγου αἱ τρεῖς ἀνδρικοὶ μορφαὶ αἱ κομίζουσαι δῶρα πρὸς τὸν νεκρὸν, ὥς καὶ ἡ σπένδουσα γυνή, φέρουν περίζωμα ἐκ δέρματος ζώου, ὅμοιον πρὸς τὸ φερόμενον ὑπὸ τῆς πρὸ τοῦ βωμοῦ ἱσταμένης γυναικὸς κατὰ τὴν ἐτέραν πλευρὰν τοῦ μνημείου. Τὸ περίζωμα, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ὀσφύος, φθάνει καμπυλούμενον μέχρι τοῦ κατωτέρου τμήματος τῶν κνημῶν καὶ φέρει κατὰ τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν μικρὰν οὐράν. Εἶναι λευκοῦ χρώματος καὶ κοσμεῖται, πλὴν τοῦ φερομένου ὑπὸ τῆς πρὸ τοῦ βωμοῦ ἱσταμένης μορφῆς, διὰ καθέτων σιγμοειδῶν θεμάτων, δηλούντων τὸ τρίχωμα τοῦ ζώου, κυανῶν (εἰς δύο τῶν ἀνδρικῶν μορφῶν τῶν κομίζουσῶν δῶρα), καστανῶν (εἰς τὴν μεσαίαν τῶν ἀνδρικῶν μορφῶν) ἢ κιτρίνων (εἰς τὴν σπένδουσαν γυναικείαν μορφήν). Τὸ περίζωμα τῆς ἐτέρας γυναικείας μορφῆς, τῆς τελοῦσης πρὸ βωμοῦ θυσίαν, κοσμεῖται διὰ πορτοκαλλοχρόων κλαδοσχήμεων. Τὸ περίζωμα ἀπασῶν τῶν μορφῶν συγκρατεῖται διὰ καστανερύθρου ζώνης ἑλλειπτικῆς τομῆς, πλὴν τῆς σπενδούσης γυναικὸς, τῆς ὁποίας ἡ ζώνη εἶναι κυανοῦ χρώματος.

PARIBENI, Il sarcofago dipinto di Haghia Triada, Mon. Ant. 19, 1908, σ. 1 κέ., εἰκ. 5, πίν. I-II.

EVANS, PM βλ. Index ἐν λ. *Burials*.

PENDLEBURY, σ. 248.

ZERVOS, σ. 456-7, εἰκ. 753-5.

MATZ, Götterscheinung und Kultbild im minoischen Kreta, Wiesbaden 1958, σ. 398 κέ., εἰκ. 10-3.

MARINATOS-HIRMER, σ. 106, πίν. XXVII-XXX.

DEMARGNE, εἰκ. 191-2, 194.

Δ'. Σφραγίδες καὶ Σφραγίσματα

Ἡ ὁμὰς τῶν σφραγίδων καὶ τῶν σφραγισμάτων λόγῳ τοῦ μικρογραφικοῦ χαρακτῆρός των εἶναι ἡ ὀλιγώτερον σαφὴς εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν περιζωμάτων, ἀποτελεῖ ὅμως σημαντικὸν βοήθημα, κυρίως διὰ τὴν προσθήκην νέων τύπων εἰς τοὺς ἤδη γνωστοὺς ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων τέχνης. Αἱ σφραγίδες (ἀρ. 149, 152-153, 156-158, 165, 167-168, 172, 185-186) ἐξετάζονται ὁμοῦ μετὰ τῶν σφραγισμάτων (ἀρ. 144-148, 150-151, 154-155, 159-164, 166, 169-171, 173-184), δὲν γίνεται δὲ διαχωρισμὸς εἰς τὴν κατάταξίν των, διότι ἀμφότερα ἀντιπροσωπεύουν τὴν αὐτὴν μορφήν τέχνης.

Εἰς τὸν κατάλογον περιλαμβάνονται κυρίως σφραγίδες καὶ σφραγίσμα-

τα εύρισκόμενα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ἐκ τῶν ὁποίων μία (ἀρ. 170) ἀνήκει εἰς τὴν Συλλογὴν Γιαμαλάκη. Περιορισμένη χρῆσις γίνεται τῶν σφραγίδων τῶν εύρισκομένων εἰς ἕτερα Μουσεία (Μ. Μπενάκη, ἀρ. 152, Ashmolean, ἀρ. 153, 158, 167, 172, 186), λόγῳ ἀμφιβολιῶν περὶ τῆς γνησιότητός των. Αἱ μυκηναϊκαὶ σφραγίδες δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὸν κατάλογον, ἀναφέρονται ὅμως ὡςάκις πρόκειται νὰ συγκριθοῦν πρὸς περιζώματα ἀπεικονιζόμενα εἰς μινωικὰς σφραγίδας.

Αἱ περιλαμβανόμεναι εἰς τὸν κατάλογον σφραγίδες καὶ σφραγίσματα προέρχονται ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 144-146, 150, 154-155, 157, 159, 160, 166, 168, 172, 183, 186), Ζάκρου (ἀρ. 147, 151, 164, 169, 171, 175-179), Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 148, 161-163, 173-174, 180-181, 184), Κυδωνίας (ἀρ. 152, 158), Ἀστρακῶν (ἀρ. 149), Ἀγ. Πελαγίας (ἀρ. 153), Ἀρχανῶν (ἀρ. 156), Πραισοῦ (ἀρ. 165), Καστρίου (ἀρ. 167), Φαιστοῦ (ἀρ. 170), Σκλαβοκάμπου (ἀρ. 182) καὶ Μαλίων (ἀρ. 185).

Τὸ ὕλικόν κατατάσσεται ἐνταῦθα συμφώνως πρὸς τὸ σχῆμα τῶν περιζωμάτων, ἐκ τῶν ἀπλουστερῶν πρὸς τὰ συνθετώτερα.

Κνωσὸς

144. Μ. Ἡ. 336. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα. Παλαιστής πρὸς τὰ ἀριστερά, φέρων ἑλλειπτικῆς τομῆς ζώνην.

Ἀνευρέθη εἰς τὰ θησαυροφυλάκια τοῦ ἱεροῦ.

EVANS, The Palace of Cnossos. Provisional Report for the Year 1903, BSA 9, 1902-3, σ. 56, εἰκ. 35.

EVANS, PM I, σ. 689, εἰκ. 509. III, σ. 504, εἰκ. 349.

BIESANTZ, σ. 127, L 1, B3.

KENNA, σ. 43, εἰκ. 70.

145. Μ. Ἡ. 350. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως ἀνδρὸς πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐντὸς λέμβου, παρὰ τὴν ὁποίαν θαλάσσιον τέρας. Ὁ ἀνὴρ φέρει ἑλλειπτικῆς τομῆς ζώνην.

Ἀνευρέθη εἰς «SW. Basement Deposit».

EVANS, The Palace of Knossos. Provisional Report for the Year 1903, BSA 9, 1902-3, σ. 58, εἰκ. 36.

EVANS, The Minoan and Mycenaean Element in Hellenic Life, JHS 32, 1912, σ. 291, εἰκ. 3.

EVANS, PM I, σ. 698, εἰκ. 520. IV, σ. 952, εἰκ. 921.

ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, Μινωικὴ καὶ ὁμηρικὴ Σκύλλα, ΑΔ 10, 1926, σ. 51 κέ., 58, εἰκ. 2.

ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, "Απαξ ἔτι περὶ Μινωικῆς Σκύλλης, ΑΔ 11, 1927-8, σ. 53-4, εἰκ. 1.

NILSSON, σ. 38, εἰκ. 5.

PENDLEBURY, σ. 172, εἰκ. 29c.

146. Μ. 'Η. 160 - 1. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως κυνοκεφάλου πρὸς τὰ ἀριστερά, ὁ ὅποιος φέρει τριπλὴν ἑλλειπτικῆς τομῆς ζώνην. Πρὸ αὐτοῦ γηραιὰ μορφή φέρουσα εἶδος χιτῶνος μετὰ βραχειῶν χειρίδων, μὴ ἀπεικονιζομένη ἐνταῦθα.

Ἀνευρέθη εἰς τὸ «δωμάτιον τῶν σφραγισμάτων» (Room of the clay seals).

EVANS, The Palace of Knossos. Provisional Report of the Excavations for the Year 1901, BSA 7, 1900 - 1, σ. 18, εἰκ. 7a

EVANS, PM II, σ. 763, εἰκ. 491. IV σ. 387, εἰκ. 321.

NILSSON, σ. 373, εἰκ. 181.

BIESANTZ, σ. 131, L 1, F 1.

KENNA, σ. 56, σημ. 6.

WACE-STUBBINGS, σ. 469, εἰκ. 42.

Ζάκρον

147. Μ. 'Η. 52. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως τεσσάρων ἀνδρῶν, οἵτινες φέρουν ζώνην ἑλλειπτικῆς τομῆς ἢ κυρτεπίπεδον καὶ αἰδοιοθύλακα ἐπιμήκους τύπου.

HOGARTH, The Zakro Sealings, JHS 22, 1902, σ. 77, ἀρ. 2, πίν. VI 2.

BIESANTZ, σ. 129, L 1, C 145.

***Αγία Τριάς**

148. Μ. 'Η. 586. Εἰκ. 13 - 14.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως τεσσάρων ἀνδρικών μορφῶν. Οἱ τρεῖς ἄνδρες (εἰκ. 13) φέρουν πιθανῶς ζώνην καὶ πεταλοειδὲς περίζωμα ὀπισθεν, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν. Ἡ τετάρτη μορφή (εἰκ. 14) φέρει χλαῖνην ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τοῦ μέσου τῶν κνημῶν, ἐλισσομένην δις περὶ τὸ σῶμα, κοσμουμένην δὲ διὰ θαλαστῆς γραμμῆς καὶ κροσσωτῶν παρυφῶν.

LEVI, σ. 142, ἀρ. 141, εἰκ. 157, πίν. IX.

DEMARGNE, La robe de la Déesse minoenne, RA 29-30, 1948, σ. 282, εἰκ. 7.

KENNA, σ. 50 σημ. 12.

Ἄσπρακοι

149. Μ. Ἡ. 1460. Εἰκ. 13.

Σφραγιδοκύλινδρος μετὰ παραστάσεως ἀρμάτων καὶ μυθικῶν ζώων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἄνδρες.

α) Μία μορφή φέρει πεταλοειδῆς περίζωμα, πιθανῶς μετὰ πτυχώσεων καὶ ζώνην ἑλλειπτικῆς τομῆς.

β) Τρεῖς ἀνδρικοὶ μορφαὶ φέρουν ἑλλειπτικῆς τομῆς ζώνην.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ ΙΒ περίοδον.

EVANS, PM IV, σ. 426, εἰκ. 351.

FRANKFORT, σ. 304, εἰκ. 107.

DEMARGNE, *La Crète Dédalique*, Paris 1947, σ. 81, εἰκ. 1.

KENNA, σ. 64, εἰκ. 138.

Κνωσός

150. Μ. Ἡ. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως πότιος θηρῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, φέροντος ζώνην ἑλλειπτικῆς τομῆς καὶ λῖαν ἀσαφῆς περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, ἴσως λογχοειδοῦς τύπου, καλύπτον τὴν πλαγίαν ὄψιν τῶν μηρῶν, ἢ πεταλοειδοῦς μετ' ἐξεχούσης παρυφῆς. Αἰδοιοθύλαξ ἐπιμήκους τύπου.

Ὁ Evans εἰς τὸ δημοσιευόμενον σχέδιον ἀποδίδει μόνον ζώνην καὶ αἰδοιοθύλακα.

Ἀνευρέθη εἰς «Archives Deposit».

EVANS, PM IV, σ. 581, εἰκ. 566.

Ζάκρον

151. Μ. Ἡ. 91. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως ἀνδρικῆς μορφῆς πρὸς τὰ δεξιὰ, κρατούσης δόρυ. Λῖαν ἀσαφῆς ἀπόδοσις τοῦ περιζώματος. Πιθανῶς φέρει κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην καὶ ἐπιμήκη αἰδοιοθύλακα.

LEVI, σ. 184, ἀρ. 196, εἰκ. 234, πίν. XVIII.

BIESANTZ, σ. 129, L 1, C 146 - 200.

Κυδωνία

152. Μουσεῖον Μπενάκη. Εἰκ. 13.

Σφραγὶς μετὰ παραστάσεως πότιος θηρῶν κατ' ἐνώπιον, φέροντος ἑλλειπτικῆς τομῆς ζώνην.

Χρονολογείται εις τὴν ΥΜ ΙΙ περίοδον.

EVANS, PM I, σ. 708, εἰκ. 532. IV σ. 467, εἰκ. 392.

NILSSON, σ. 148, εἰκ. 56.

CHITTENDEN, *The Master of Animals*, Hesp. 16, 1947, σ. 109, πίν. XVII d.

BETTS, *Notes on a Possible Minoan Forgery*, BSA 60, 1965, σ. 203 κέ., πίν. 55.

Ἁγία Πελαγία

153. Ashmolean. Εἰκ. 13.

Σφραγὶς μετὰ παραστάσεως κυνηγοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ, φέροντος περιζῶμα ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 150.

EVANS, PM IV, σ. 577, εἰκ. 559.

Κνωσὸς

154. Μ. Ἡ. 396. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως ταυροπαιδιᾶς. Λίαν ἀσαφὴς ἡ ἀπόδοσις τοῦ περιζώματος. Ὁ ταυροκαθάπτῃς πιθανῶς φέρει ἐλλειπτικῆς τομῆς ζώνην καὶ περιζῶμα ἀποτελούμενον ἐκ πεταλοειδοῦς ἢ τριγωνικοῦ φύλλου ὀπισθεν. Αἰδοιοθύλαξ πιθανῶς τριγωνικοῦ τύπου.

Ὁ Evans εἰς τὸ δημοσιευόμενον σχέδιον ἀποδίδει διπλὴν ταινιοειδῆ ζώνην.

Ἀνευρέθη εἰς τὰ θησαυροφυλάκια τοῦ ἱεροῦ.

EVANS, PM I, σ. 694, εἰκ. 514. III σ. 218, εἰκ. 149. IV σ. 506, εἰκ. 451.

155. Μ. Ἡ. 663. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως πότιος θηρῶν πρὸς τὰ ἀριστερά. Ὁ ἀνὴρ φέρει ἐλλειπτικῆς τομῆς ζώνην, περιζῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, ἀποτελούμενον ἐξ ἑνὸς τριγωνικοῦ φύλλου, καὶ αἰδοιοθύλακα ἐπιμήκους τύπου. Τὸ περιζῶμα κοσμεῖται διὰ λοξῆς διαγραμμίσεως, πλὴν τῆς παρυφῆς.

EVANS, PM IV, σ. 607, εἰκ. 597 A, h.

CHITTENDEN, *The Master of Animals*, Hesp. 16, 1947, σ. 111, πίν. XVII b.

Ἀρχάναι

156. Μ. Ἡ. 989. Εἰκ. 13.

Χρυσοῦς δακτύλιος μετὰ παραστάσεως σκηνῆς λατρείας. Αἱ δύο ἀν-

δρικαὶ μορφαὶ φέρουν κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην καὶ πεταλοειδὲς περίζωμα, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν. Ὁ αἰδοιοθύλαξ ἀποδίδεται ἀσαφῶς, πιθανῶς τριγωνικοῦ τύπου, ἴσως δ' ἐκ τῆς ζώνης ἐξαρτᾶται ταινία, τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα πίπτουν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ, ἐνθα ἐντόνως δηλοῦνται αἱ παρυφαί.

Ἀνευρέθη εἰς τὴν ἀσύλητον βασιλικὴν ταφὴν τοῦ θολωτοῦ τάφου Α'.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, Archanes 1965, Report on the Excavations, Kadmos 4, 1965, σ. 179.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, The First Untouched Royal Burial Found in Crete, ILN 26. 3. 1966, σ. 32.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Κεντρικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Κρήτης, ΑΔ 21, 1966, Χρον. σ. 412.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, Minoan Cemeteries at Archanes, Archaeology 20, 1967, σ. 280, εἰκ. 13.

Κνωσὸς

157. Μ. Ἡ. 161. Εἰκ. 13.

Σφραγὶς μετὰ παραστάσεως μινωταύρου πρὸς τὰ ἀριστερά, ὁ ὁποῖος φέρει ἐλλειπτικῆς τομῆς ζώνην καὶ περίζωμα πεταλοειδοῦς τύπου ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τῶν μηρῶν μετ' ἐμφανῶς δηλουμένης παρυφῆς.

Ἀνευρέθη εἰς τὸ «δωμάτιον τῶν σφραγισμάτων».

EVANS, The Palace of Knossos. Provisional Report of the Excavations for the Year 1901, BSA 7, 1900 - 1, σ. 19, εἰκ. 7b.

EVANS, PM I, σ. 359, εἰκ. 260 e.

NILSSON, σ. 375, εἰκ. 182.

Κυδωνία

158. Ashmolean. Εἰκ. 13.

Σφραγὶς μετὰ παραστάσεως πότιος θηρῶν κατ' ἐνώπιον, φέροντος ἐλλειπτικῆς τομῆς ζώνην καὶ ὀρθογώνιον φύλλον καλύπτον τὴν αἰδῶ.

EVANS, Mycenaean Tree and Pillar Cult, JHS 21, 1901, σ. 163, εἰκ. 43.

EVANS, PM IV, σ. 467, εἰκ. 391 bis.

CHITTENDEN, The Master of Animals, Hesp. 16, 1947, σ. 109, πίν. XVIIIb.

NILSSON, σ. 357, εἰκ. 168.

Κνωσὸς

159. Μ. Ἡ. 166. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως ποτνίας θηρῶν καὶ λατρευτοῦ πρὸς τὰ

ἀριστερά. Ἀσαφής ἀπόδοσις τοῦ ἐνδύματος τοῦ δευτέρου, ὁ ὁποῖος φέρει ἑλλειπτικῆς τομῆς ἢ κυρτεπίπεδον ἀπλῆν ζώνην, περίζωμα πιθανῶς πεταλοειδοῦς τύπου ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν καὶ αἰδοιοθύλακα ἐπιμήκους τύπου.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν MM III περίοδον.

Ἀνευρέθη εἰς τὸ κεντρικὸν ἱερόν.

EVANS, The Palace of Knossos. Provisional Report of the Excavations for the Year 1901, BSA 7, 1900 - 1, σ. 28-29, εἰκ. 9.

EVANS, The Palace of Knossos. Provisional Report for the Year 1903, BSA 9, 1902 - 3, σ. 37.

EVANS, PM II, σ. 809, εἰκ. 528. III σ. 463, εἰκ. 323. IV σ. 607, εἰκ. 597 A,e.

PENDLEBURY, σ. 219, 221, εἰκ. 39e.

CHITTENDEN, The Master of Animals, Hesp. 16, 1947, σ. 109, πίν. XVI a.

NILSSON, σ. 83, 178, 353, εἰκ. 162.

BIESANTZ, σ. 86, 135, L 1, K 1.

KENNA, σ. 56, σημ. 10.

WACE-STUBBINGS, σ. 472, εἰκ. 47.

160. M. Ἡ. 343. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως ἀνδρὸς πρὸς τὰ δεξιὰ μετὰ λέοντος. Ὁ ἀνὴρ φέρει ἀσαφῶς ἀποδοθεῖσαν ζώνην, κυρτεπίπεδον διπλῆν ἢ διπλῆν ἑλλειπτικῆς τομῆς καὶ περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, βραχύτερον κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα, λήγον δ' ὀπισθεν εἰς δεξιόν.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν MM IIIβ περίοδον.

Ἀνευρέθη εἰς τὰ θησαυροφυλάκια τοῦ ἱεροῦ.

EVANS, The Palace of Knossos. Provisional Report for the Year 1903, BSA 9, 1902 - 3, σ. 56, 59, εἰκ. 38, ἀρ. 47.

EVANS, PM I, σ. 505, εἰκ. 363 b, σ. 680, εἰκ. 500 e. II σ. 831, εἰκ. 547. III σ. 465, εἰκ. 324 A.

LEVI, σ. 155, εἰκ. 164 O.

NILSSON, σ. 354, 400, εἰκ. 163.

CHITTENDEN, The Master of Animals, Hesp. 16, 1947, σ. 109, 112, πίν. XVII e.

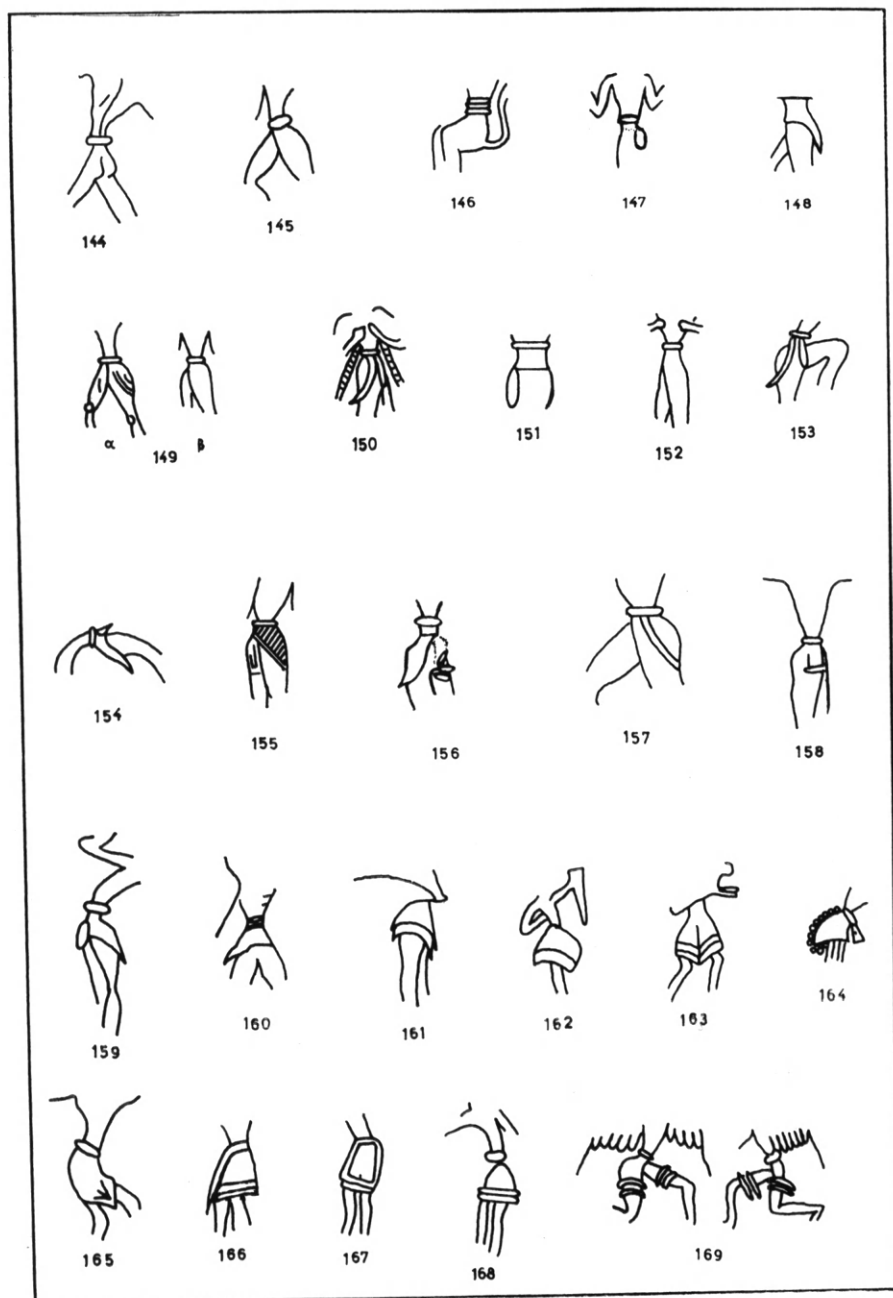
LORIMER, σ. 137.

BIESANTZ, σ. 127, L 1, B 2.

Ἀγία Τριάς

161. M. Ἡ. 508. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως τοξότου πρὸς τὰ δεξιὰ, φέροντος ζώνην

Εἰκ. 13. Περιζώματα ἐπὶ σφραγίδων ἐκ Κνωσοῦ, (ἀρ.144-146,150,154,155,157,159,160,166), Ζάκρου (ἀρ. 147, 151, 164), Ἐγ. Τριάδος (ἀρ. 148, 163-164), Ἀστρακῶν (ἀρ. 156), Πραισοῦ (ἀρ.165), Καστρίου (ἀρ.167), Κνωσοῦ (ἀρ.168) καὶ Ζάκρου (ἀρ.169).

ἀποδοθεῖσαν ἀσαφῶς καὶ περίζωμα διπλοῦν, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, ἀπολήγον εἰς ὀξὺ ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Τὸ ἀνώτερον τεμάχιον βραχύτερον.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ Ια περίοδον.

EVANS, PM I, σ. 505, εἰκ. 363 b, σ. 680, εἰκ. 500 f. II, σ. 754, εἰκ. 488, σ. 832, εἰκ. 548.

LEVI, σ. 137, εἰκ. 150, ἀρ. 134, εἰκ. 164 P, πίν. XIV.

NILSSON, σ. 355, εἰκ. 164.

CHITTENDEN, *The Master of Animals*, Hesp. 16, 1947, σ. 110.

KENNA, σ. 49, 53.

162. M. 'H. 507. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως μορφῆς πρὸς τὰ δεξιὰ, προσφερούσης κωνικὸν ρυτὸν εἰς θεότητα. Ἡ μορφή φέρει περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῶν γονάτων, λήγον ἔμπροσθεν εἰς ὀξὺ καὶ κοσμούμενον δι' εὐρείας παρυφῆς.

Ἀντὶ τῆς μιᾶς ὀριζοντίας ἐσωτερικῆς γραμμῆς εἰς τὰς παλαιότερας δημοσιεύσεις ἀποδίδονται δύο. Ὁμοίου τύπου περίζωμα φέρει μορφή κατερχομένη ἐξ οὐρανοῦ εἰς χρυσοῦν δακτύλιον ἐκ Κατσαμπᾶ εἰς Ashmolean¹, ταυτιζομένη ὑπὸ τοῦ Nilsson² πρὸς γυναικεῖαν θεότητα.

PRINZ, *Bemerkungen zur altkretischen Religion*, AM 35, 1910, σ. 163-4.

EVANS, PM II, σ. 768, εἰκ. 500.

LEVI, σ. 142, εἰκ. 158, ἀρ. 142, πίν. XIV.

NILSSON, σ. 346, εἰκ. 157.

KANTOR, σ. 86, πίν. 22h.

163. M. 'H. 585. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως ἀνδρικῆς μορφῆς κατ' ἐνώπιον, κρατούσης ζῶν. Ἡ μορφή φέρει περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν μηρῶν, λήγον ἔμπροσθεν εἰς ὀξὺ. Εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα ἀποδίδεται ἡ συρραφή. Ἡ παρυφή κοσμεῖται διὰ δύο λοξῶν γραμμῶν.

LEVI, σ. 133, ἀρ. 127, εἰκ. 143, πίν. IX.

KENNA, σ. 50, σημ. 12.

Ζάκρον

164. M. 'H. 63. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως δύο μορφῶν πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἡ μία φέρει βραχὺ περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῶν γονάτων, λήγον ὀπισθεν εἰς

1. PM II, σ. 250, εἰκ. 147b.

2. NILSSON, σ. 39, εἰκ. 7.

ὀξύ. Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ὀπισθίου τμήματος κοσμεῖται διὰ σειρᾶς στιγμῶν. Ζώνη πιθανῶς ἐλλειπτικῆς τομῆς, κάτωθεν τῆς ὁποίας τρίγωνον δηλοῖ πιθανῶς τὸ ἄκρον αὐτῆς.

HOGARTH, Excavations at Zakro in Crete, BSA 7, 1900 - 1, σ. 133.

HOGARTH, The Zakro Sealings, JHS 22, 1902, σ. 78, ἀρ. 9, πίν. VI,9.

BIESANTZ, σ. 129, L 1, C 1-144.

KENNA, σ. 53.

Πραισὸς

165. M. 'H. 145. Εἰκ. 13.

Σφραγὶς μετὰ παραστάσεως ταυροπαιδιᾶς. Ὁ ταυροκαθάπτης φέρει ζώνην ἐλλειπτικῆς τομῆς καὶ περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν μηρῶν, λῆγον ἔμπροσθεν εἰς ὀξύ, μετ' ἐμφανῶς δηλουμένης παρυφῆς.

Χρονολογεῖται ὑπὸ μὲν τοῦ Kenna εἰς τὴν YM II περίοδον, ὑπὸ δὲ τοῦ Schachermeyr εἰς τὴν YM II - III.

ZERVOS, σ. 415, εἰκ. 644.

SCHACHERMEYR, σ. 54, σημ. 17.

MARINATOS - HIRMER, σ. 105, εἰκ. 117.

KENNA, σ. 61, εἰκ. 134.

DEMARGNE, εἰκ. 238, 240.

Κνωσὸς

166. M. 'H. 116. Εἰκ. 13.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως ἀνδρικῆς μορφῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ πρὸ κυνοκεφάλου. Ἡ μορφή φέρει πιθανῶς ζώνην ἐλλειπτικῆς τομῆς πίπτουσιν ἔμπροσθεν καὶ περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ κατωτέρου τμήματος τῶν μηρῶν, λῆγον ἔμπροσθεν εἰς ὀξύ. Ἡ παρυφή δηλοῦται διὰ διπλῆς ἐγχαράκτου γραμμῆς.

Καστρί

167. Ashmolean, 1938. 1921. Εἰκ. 13.

Σφραγὶς μετὰ παραστάσεως βουκολικῆς σκηνῆς. Ὁ πρὸς τὰ ἀριστερὰ στρέφων ἀνὴρ φέρει περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι περίπου τῶν γονάτων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου φέρεται ἕτερον, ἐλαφρῶς βραχύτερον, ἐκ λεπτοτέρου προφανῶς ὑφάσματος, κάτωθεν τοῦ ὁποίου διαφαίνεται τὸ πρῶτον.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν MM III - YM I περίοδον.

EVANS, PM IV, σ. 569, εἰκ. 543.

KENNA, σ. 124, ἀρ. 242.

Κνωσός

168. Ashmolean 1938. 1026. Είκ. 13.

Σφραγίς μετά παραστάσεως βουκολικής σκηνής. Ὁ πρὸς τὰ ἀριστερὰ στρέφων ἀνὴρ φέρει ζώνην ἑλλειπτικής τομῆς καὶ περίζωμα κωδωνοειδοῦς σχήματος, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν μηρῶν, μετὰ διπλῆς στολιδωτῆς παρυφῆς.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον.

EVANS, PM IV, σ. 564, εἰκ. 535.

KENNA, σ. 131, ἀρ. 300.

Ζάκρον

169. Μ. Ὑ. 31 καὶ 36. Είκ. 13.

Δύο σφραγίσματα μετά παραστάσεως πτερωτῶν δαιμόνων, οἵτινες φέρουν ἑλλειπτικής τομῆς ζώνην καὶ περίζωμα τύπου περισκελίδος, ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι περίπου τῶν γονάτων, ἡ παρυφή τοῦ ὁποῖου κοσμεῖται διὰ διπλῆς στολίδος.

Χρονολογοῦνται εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙ περίοδον.

Ὅμοιου τύπου περίζωμα φέρουν αἱ μορφαὶ εἰς σφραγιδόλιθον τοῦ Cabinet des Médailles ¹ καὶ εἰς τὸν χρυσοῦν δακτύλιον ἐκ Σμύρνης ².

HOGARTH, The Zakro Sealings, JHS 22, 1902, σ. 80-1, ἀρ. 34, 36, εἰκ. 12-3, πίν. VII.

ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗΣ, Γοργὼ ἢ Μέδουσα; , AE 1927 - 8, σ. 165, εἰκ. 14 - 5.

CHAROUTHIER, Deux épées d' apparat découvertes en 1956 au palais de Malia, EC 5, σ. 48, εἰκ. 19a.

Φαιστός

170. Μ. Ὑ. Συλλογὴ Γιαμαλάκη. 3316. Είκ. 14.

Σφραγίς μετά παραστάσεως μινωταύρου πρὸς τὰ ἀριστερά, φέροντος περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 169.

XENAKI, Les Cachets Minoens de la Collection Giamalakis, Paris 1958, σ. 63, ἀρ. 379, πίν. IX, XXVIII.

Ζάκρον

171. Μ. Ὑ. 200. Είκ. 14.

Σφράγισμα μετά παραστάσεως δύο ἀνδρῶν φερόντων περίζωμα ὁμοίου

1. PM IV, σ. 575, εἰκ. 555.

2. PM III, σ. 225, εἰκ. 158.

τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 169. Αἱ περισκελίδες τοῦ ἐνὸς φέρουν ἀπλῆν στολίδα. Ἑλλείπει ἡ ζώνη.

LEVI, σ. 184, ἀρ. 200, εἰκ. 238, πίν. XVIII.

Κνωσὸς

172. Ashmolean 1938. 956. Εἰκ. 14.

Σφραγὶς μετὰ παραστάσεως ἀλιέως πρὸς τὰ ἀριστερά. Ὁ ἀνὴρ φέρει περιζῶμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 169, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀριστερὰ περισκελὶς ἀποδίδεται ἐλαφρῶς λοξῶς πρὸς τὰ ἄνω. Ζώνη ἐλλειπτικῆς τομῆς, ἐλισσομένη περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ πίπτουσα χαλαρῶς ἐπὶ τῆς κοιλίας, ἔνθα σχηματίζεται διπλοῦν ἡμικύκλιον.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν MM III περίοδον.

EVANS, PM I, σ. 677, εἰκ. 497. IV σ. 500, εἰκ. 440.

KENNA, σ. 47, εἰκ. 88, σ. 119, ἀρ. 205.

Ἁγία Τριάς

173. M. Ἁ. 115. Εἰκ. 14.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως τοξότου πρὸς τὰ ἀριστερά, φέροντος περιζῶμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 169.

Εἰς τὰς παλαιότερας δημοσιεύσεις δὲν ἀπεδόθη τὸ ἔνδυμα.

LEVI, σ. 122, ἀρ. 112, εἰκ. 128, πίν. IX, XII.

KENNA, σ. 50.

174. M. Ἁ. 115. Εἰκ. 14.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως σκηνῆς μάχης. Ἡ κεντρικὴ μορφή, ἥτις εἰκονίζεται ἐκ τῶν ὀπισθεν, φέρει περιζῶμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 162. Κατὰ τὸν ἀριστερὸν πόδα ἀπλῆ στολὶς.

LEVI, σ. 123, ἀρ. 115, εἰκ. 131, πίν. XII.

EVANS, PM IV, σ. 512, εἰκ. 456 b.

Ζάκρον

175. M. Ἁ. 71. Εἰκ. 14.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως λατρευτικῆς σκηνῆς. Αἱ δύο πρὸς τὰ δεξιὰ κινούμεναι μορφαὶ φέρουν περιζῶμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 143. Ἀπὸ τῆς ζώνης καταπίπτει εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τῆς μιᾶς μορφῆς ἐπίμηκες τεμάχιον.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν YM I περίοδον.

HOGARTH, The Zakro Sealings, JHS 22, 1902, σ. 78, εικ. 5, ἀρ. 6, πίν. VI.

EVANS, PM I, σ. 435, εικ. 312b.

NILSSON, σ. 157, εικ. 64.

DEMARGNE, La robe de la Déesse minoenne, RA 29 - 30, 1948, σ. 282, εικ. 4.

BIESANTZ, σ. 129, L 1, C 1 - 144.

KENNA, σ. 53.

176. M. 'H. 18, 18a. Εικ. 14.

Δύο σφραγίσματα μετὰ παραστάσεως δύο μορφῶν βαίνουσῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, αἵτινες φέρουν περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 175. Ἐλ-
λείπει ἡ ζώνη, τὸ ὀπίσθιον δ' ἐπίμηκες τεμάχιον εἶναι μακρότερον.

LEVI, σ. 179, ἀρ. 186, εικ. 224, πίν. XVIII.

BIESANTZ, σ. 129, L 1, C 146 - 200.

177. M. 'H. 44. Εικ. 14.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως δύο μορφῶν βαίνουσῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, ἐξ ὧν ἡ πρώτη πιθανῶς γυναικεία. Ἀμφότεραι φέρουν περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 143, πλὴν τῆς οὐρᾶς καὶ τῆς ζώνης, ἅτινα ἐλ-
λείπουν.

HOGARTH, Excavations at Zakro in Crete, BSA 7, 1900 - 1, σ. 133.

HOGARTH, The Zakro Sealings, JHS 22, 1902, σ. 78, ἀρ. 8, εικ. 6, πίν. VI.

BIESANTZ, σ. 129, L 1, C 1 - 144, πίν. 7, 42.

KENNA, σ. 53.

178. M. 'H. 188.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως δύο μορφῶν βαίνουσῶν πρὸς τὰ ἀρι-
στερά, αἵτινες φέρουν περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 177.

LEVI, σ. 180, ἀρ. 188, εικ. 226, πίν. XVIII.

BIESANTZ, σ. 129, L 1, C 146 - 200.

179. M. 'H. 70. Εικ. 14.

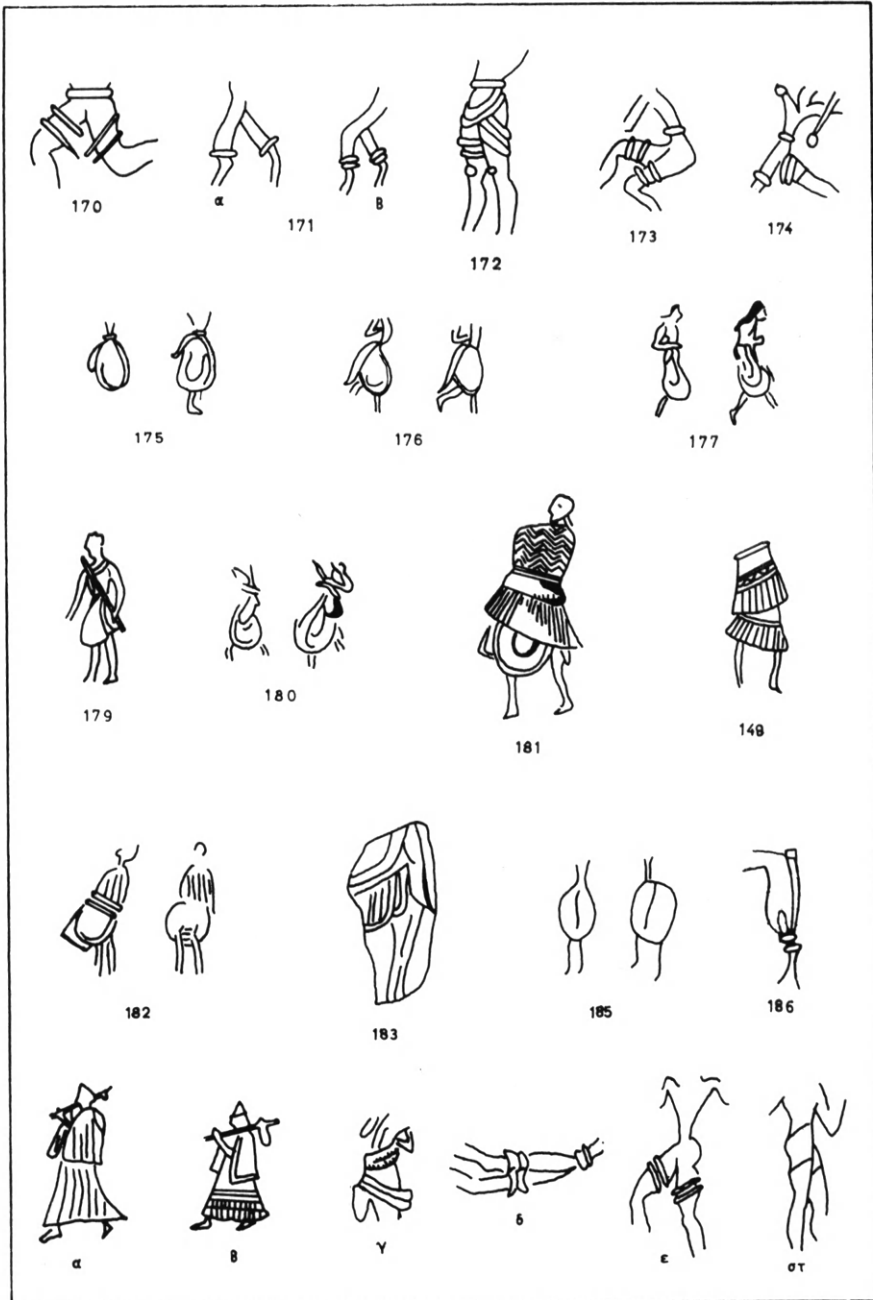
Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως δύο ἀντωπῶν ἀνδρικῶν μορφῶν, αἵ-
τινες φέρουν περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 177. Ἡ εἰκονιζο-
μένη μορφή φέρει καὶ περικόρμιον.

HOGARTH, The Zakro Sealings, JHS 22, 1902, σ. 78, ἀρ. 7, πίν. VI.

BIESANTZ, σ. 129, L 1, C 1 - 144.

Ἁγία Τριάς

180. M. 'H. 485. Εικ. 14.

Εικ. 14. Περιζώματα ἐπὶ σφραγιδολίθων καὶ σφραγισμάτων Συλλογῆς Γιαμαλάκη (ἀρ. 170), Ζάκρου (ἀρ. 171, 175 - 177, 179,β), Κνωσοῦ (ἀρ. 172, 183), Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 173, 174, 180, 181, 148,α,γ), Σκλαβοκάρπου (ἀρ. 182), Μαλίων (ἀρ. 185), Σμύρνης (δ), Cabinet des Médailles (ε), Βρετ. Μουσείου (στ) καὶ Ashmolean (ἀρ. 186).

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως θεᾶς ἐν μέσῳ δύο λατρευτῶν, οἱ ὅποιοι φέρουν περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 175.

EVANS, *The Palace of Knossos. Provisional Report for the Year 1903*, BSA 9, 1902 - 3, σ. 60.

EVANS, *The Ring of Nestor*, JHS 45, 1925, σ. 12.

LEVI, σ. 138, ἀρ. 135, εἰκ. 151, πίν. XIV.

CHAPOUTHIER, *Les Dioscures au service d'une déesse*, Paris 1935, σ. 189, εἰκ. 20.

NILSSON, σ. 156, 225, 352, εἰκ. 63.

KENNA, σ. 50 σημ. 12.

181. M. 'H. 441. Εἰκ. 14.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως δύο μορφῶν βαινουσῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, αἵτινες φέρουν περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 176. Ἡ δεξιὰ μορφή φέρει ἄνωθεν τοῦ περιζώματος χλαίνην μετὰ μακρῶν κροσσῶν εἰς τὸ κατώτερον τμήμα, κοσμουμένην δι' ὀριζοντίων θλαστῶν γραμμῶν εἰς τὸ ἀνώτερον. Περὶ τὴν ὀσφὺν πλατεῖα, ἐλλειπτικῆς τομῆς ζώνη.

SAVIGNONI, *Il vaso di Haghia Triada*, Mon. Ant. 13, 1903, σ. 113, εἰκ. 9.

LEVI, σ. 131, εἰκ. 141, ἀρ. 125, πίν. XIV.

NILSSON, σ. 156, εἰκ. 62.

KENNA, σ. 51, εἰκ. 101.

Σκλαβόκαμπος

182. M. 'H. 611. Εἰκ. 14.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως δύο ἀνδρικῶν μορφῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, αἵτινες φέρουν περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 177. Τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ σώματος καλύπτεται διὰ βραχείας κροσσωτῆς χλαίνης. Ἡ ἀριστερὰ μορφή φέρει διπλὴν ἐλλειπτικῆς τομῆς ζώνην.

MAPINATOΣ, *Τὸ Μινωικὸν μέγαρον Σκλαβοκάμπου*, AE 1939 - 41, σ. 88, πίν. 4,1.

BIESANTZ, σ. 130, L 1, E 1 - 17.

Κνωσὸς

183. M. 'H. 168. Εἰκ. 14.

Σφράγισμα σῶζον μικρὸν τμήμα τῆς παραστάσεως ἀνδρικῆς μορφῆς πρὸς τὰ ἀριστερά, ἥτις φέρει πιθανῶς περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 181.

Ἁγία Τριάς

184. M. Ἡ. 592.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως σκηνῆς λατρείας. Ἡ ἀνδρική μορφή φέρει περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 175.

LEVI, σ. 131, εἰκ. 140, ἀρ. 124, πίν. IX.

KENNA, σ. 49, 50 σημ. 12.

Μάλια

185. M. Ἡ. 1457. Εἰκ. 14.

Σφραγὶς μετὰ παραστάσεως δύο ἀνδρικῶν μορφῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, αἵτινες φέρουν περίζωμα ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 177, ἀλλ' ἐλαφρῶς βραχύτερον.

Ἀνευρέθη τὸ 1933 εἰς τὰ χώματα τῆς ἀνασκαφῆς.

Κνωσὸς

186. Ashmolean 1938. 955. Εἰκ. 14.

Σφραγὶς μετὰ παραστάσεως δύο ἀκροβατῶν φερόντων κυρτεπίπεδον, διπλῆν (;) ζώνην, ἐκ τοῦ προσθίου τμήματος τῆς ὁποίας ἐκφύονται ἄκρα ταινίας ἢ λογχοειδῆ φύλλον.

EVANS, PM IV, σ. 500 - 2, πίν. LIV j, εἰκ. 443.

KENNA, σ. 118, ἀρ. 204, πίν. 9.

ΜΕΤΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἡ Μετανακτορική περίοδος εἶναι ἡ πτωχοτέρα ἀπὸ ἀπόψεως ὕλικου διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ μινωικοῦ ἐνδύματος. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀνακτόρων στερούμεθα ἐνὸς τῶν πολυτιμοτέρων βοηθημάτων, τῶν τοιχογραφιῶν. Εἰς τὰς λοιπὰς ἐκδηλώσεις τῆς τέχνης εἰσβάλλει ἐντόνως τὸ μυκηναϊκὸν στοιχεῖον, δυσκόλως δὲ διακρίνονται τὰ ἀμιγῶς μινωικὰ ἔργα. Τοῦτο ἰσχύει τόσον διὰ τὰ εἰδῶλια, τὰ ὁποῖα κατασκευάζονται συνήθως ἐκ πηλοῦ καὶ φέρουν γραπτὴν ἐσχηματοποιημένην διακόσμησιν, ὅσον καὶ διὰ τὰς σφραγίδας, κυρίαν πηγὴν διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ περιζώματος τῶν Μετανακτορικῶν χρόνων.

Τὸ περίζωμα συνεχίζεται χρησιμοποιούμενον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς τὰς μορφάς, τὰς ὁποίας γνωρίζομεν παλαιότερον, πλὴν τοῦ λογχοειδοῦς τύπου, ὁ ὁποῖος ἐξαφανίζεται. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἔλλειψις δειγμάτων τοῦ βορείου μυκηναϊκοῦ χιτῶνος, ἥτις ὅμως δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ, ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀκαταλληλότητα τοῦ τύπου εἰς τὸ ἡπι-

ον κλίμα της Κρήτης, ἀλλ' ἴσως ἐπίσης διότι καὶ οἱ Μυκηναῖοι τῆς νήσου θὰ ἔφερον τὸ μινωικὸν περίζωμα, τὸ ὁποῖον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εἶχον πρὸ πολλοῦ υἱοθετήσει.

Τὰ εἰδῶλια εἶναι κυρίως πήλινα (ἀρ. 187, 190 - 4, 197 - 8), ὀλίγα χαλκᾶ (ἀρ. 188, 195 - 6), ἐν μόνον μολύβδινον (ἀρ. 189) καὶ προέρχονται ἐκ διαφόρων περιοχῶν, ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 190 - 4), Κνωσοῦ (ἀρ. 187), Γριβίγλων (ἀρ. 188), Ἀρχανῶν (ἀρ. 195), Ἀξοῦ (ἀρ. 196), Γόρτυνος (ἀρ. 197) καὶ Τυλίσου (ἀρ. 198). Περιλαμβάνεται ἐπίσης εἰς τὸν κατάλογον τὸ εἰδῶλιον ἐκ Κάμπου τῆς Λακωνίας (ἀρ. 189), διότι τὸ περίζωμά του εἶναι καθαρῶς μινωικόν, σπανίου τύπου διὰ τὴν μυκηναϊκὴν Ἑλλάδα. Τέλος περιλαμβάνονται δύο σφραγίδες (ἀρ. 199, 202) καὶ δύο σφραγίσματα (ἀρ. 200 - 1) ἐξ Ἰσοπάτων (ἀρ. 199), Κνωσοῦ (ἀρ. 200 - 1) καὶ Ἀγ. Πελαγίας (ἀρ. 202), ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τελευταία εὐρίσκεται εἰς Ashmolean. Ἄπαντα τὰ λοιπὰ παραδείγματα εὐρίσκονται εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, πλὴν τοῦ ἐκ Κάμπου Λακωνικῆς (ἀρ. 189), ἀποκειμένου εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον.

Κνωσὸς

187. Μ. Ἡ. 3864 Πίν. 51.

Εἰδῶλιον ἐκ πηλοῦ. Φέρει περικόρμιον χειριδωτὸν μετ' ἀνοιγμάτων κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὀψεις, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ὀπίσθιον, τὸ ὁποῖον πληροῦται διὰ δικτυωτοῦ, εἶναι εὐρύτερον, καὶ περίζωμα συνδεόμενον πρὸς τὸ περικόρμιον, ἀποτελούμενον ἐκ ζώνης εὐθείας ὀπισθεν, διαμορφουμένης δ' εἰς γωνίαν ἔμπροσθεν, ἀποδοθὲν διὰ καστανοῦ μετ' ἐγχαράξεως δίκην πλοχοῦ. Κατὰ τοὺς γλουτοὺς καρδιόσχημον κόσμημα.

Ὅμοιον περίζωμα ἀπαντᾷ εἰς τὸ εἰδῶλιον ἐκ Γόρτυνος ¹.

Ἀνευρέθη εἰς τὸ ἱερὸν τῶν διπλῶν πελέκεων.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΒ περίοδον.

EVANS, PM II, σ. 339, εἰκ. 192.

PENDLEBURY, σ. 255.

ZERVOS, σ. 460, εἰκ. 765.

MARINATOS - HIRMER, σ. 107, πίν. 132 κάτω.

PLATON, Crète, Geneva 1966, εἰκ. 96.

Γρίβιγλα Μυλοποτάμου

188. Μ. Ἡ. 2314. Εἰκ. 15 καὶ πίν. 51.

Χαλκοῦν εἰδῶλιον. Φέρει ζώνην ἐλλειπτικῆς τομῆς καὶ περίζωμα ἀπὸ

1. Μ. Ἡ. 15137. LEVI, Annuario 35-36, 1957-8, σ. 392.

τῆς ὁσφύος μέχρι τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τῶν μηρῶν, κάτωθεν τοῦ ὁποίου διαφαίνεται ὁ ἐπιμήκους τύπου αἰδοιοθύλαξ.

Χρονολογεῖται ὑπὸ μὲν τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν ΥΜ Ι περίοδον, ὑπὸ δὲ τοῦ Μαρινάτου εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΙ.

ΠΛΑΤΩΝ, Χρονικά, Κρητ. Χρον. 5, 1951, σ. 441.

GALLET DE SANTERRE, Chronique des Fouilles en 1951, BCH 76, 1952, σ. 240, πίν. Xb.

ZERVOS, σ. 454, 455, εἰκ. 751, 752.

MARINATOS - HIRMER, σ. 106, πίν. 121.

Κάμπος Λακωνικῆς

189. Ἐθνικὸν Μουσεῖον. 3301. Εἰκ. 15.

Εἰδώλιον ἐκ μολύβδου. Φέρει περίζωμα τὸ ὁποῖον καλύπτει τοὺς γλουτοὺς καὶ τὴν κοιλιακὴν χώραν, σχηματίζον τρίγωνον ὀπισθεν καὶ ἔμπροσθεν, ἔνθα ἐλαφρῶς βραχύνεται, καὶ πλατεῖαν ζώνην, ἣτις συνέχεται πρὸς τὸν ἐπιμήκους τύπου αἰδοιοθύλακα, ὁ ὁποῖος πίπτει ἄνωθεν τοῦ περιζώματος.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Τάφος θολωτὸς ἐν Κάμπῳ, ΑΕ 1891, σ. 191.

TSOUNTAS - MANATT, The Mycenaean Age, London 1897, πίν. XVII.

MARINATOS - HIRMER, σ. 124, πίν. 224 - 5.

Ἁγία Τριάς

190. Μ. Ἁ. 3064. Εἰκ. 15, προσθία ὄψις.

Πήλινον εἰδώλιον. Φέρει περίζωμα τριγωνικῶς διαμορφούμενον κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄψεις μετὰ στενῆς παρυφῆς, δηλουμένης διὰ καστανῶν λεπτῶν γραμμῶν καὶ κοσμουμένης διὰ σειρᾶς ἐναλλήλων γωνιῶν. Ζώνη πλαστική, τομῆς ἐλλειπτικῆς, κοσμουμένη διὰ καστανῶν στιγμῶν.

BANTI, σ. 57, εἰκ. 48.

191. Μ. Ἁ. 3531. Εἰκ. 15 (προσθία ὄψις).

Πήλινον εἰδώλιον. Φέρει ζώνην ἐλλειπτικῆς τομῆς καὶ πεταλοειδὲς κάλυμμα τῆς αἰδοῦς, ἀποδοθέντα πλαστικῶς.

BANTI, σ. 57

192. Μ. Ἁ. 3054. Εἰκ. 15 καὶ πίν. 47α-β.

Πήλινον εἰδώλιον. Φέρει εὐρεῖαν πλαστικὴν πεταλοειδοῦς σχήματος χλαίνην, ἥ ὁποία καλύπτει τὴν πλάτην καὶ στερεοῦται κατὰ τὸ στήθος διὰ δύο ταινιῶν κομβουμένων διὰ δίσκου. Κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν τμήμα κο-

σμεῖται διὰ ζατρικιοειδοῦς, γραπτοῦ διὰ καστανομέλανος. Κατὰ τὰ δύο ἄκρα ἀνὰ μία ὀπή.

BANTI, σ. 58, εἰκ. 50 a - b.

193. M. 'H. 3065. Εἰκ. 15.

Πήλινον εἰδώλιον, πιθανῶς γυναικός. Φέρει πλαστικὴν, ἑλλειπτικῆς τομῆς, ζώνην, κοσμουμένην δι' ἐμπιέστων κύκλων, πιθανῶς δὲ αἰδοιοθύλακα.

194. M. 'H. 3064.

Πήλινον εἰδώλιον. Φέρει ζώνην ἑλλειπτικῆς τομῆς καὶ αἰδοιοθύλακα, ἀποδοθέντα πλαστικῶς.

Ἀρχάναι

195. M. 'H. 2508. Εἰκ. 15 (προσθία, πλαγία ὄψις).

Χαλκοῦν εἰδώλιον. Φέρει ζώνην ἑλλειπτικῆς τομῆς, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁποίας σχηματίζεται κόμβος. Τριγωνικὸν τεμάχιον ὑφάσματος καλύπτει τὴν αἰδῶ.

Τυχαῖον εὑρημα.

ΑΛΕΞΙΟΥ, Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Κρήτης, ΑΔ 18, 1963 Β2, σ. 312.

Ἀξῶς

196. M. 'H. 2507. Εἰκ. 12 καὶ πίν. 48α.

Χαλκοῦν εἰδώλιον. Φέρει ἑλλειπτικῆς τομῆς ζώνην καὶ περίζωμα κωδωνόσχημον ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν κνημῶν, μειούμενον καὶ καμπυλούμενον κατὰ τὸ κέντρον τῆς προσθίας καὶ τῆς ὀπισθίας ὀψεως.

Τυχαῖον εὑρημα.

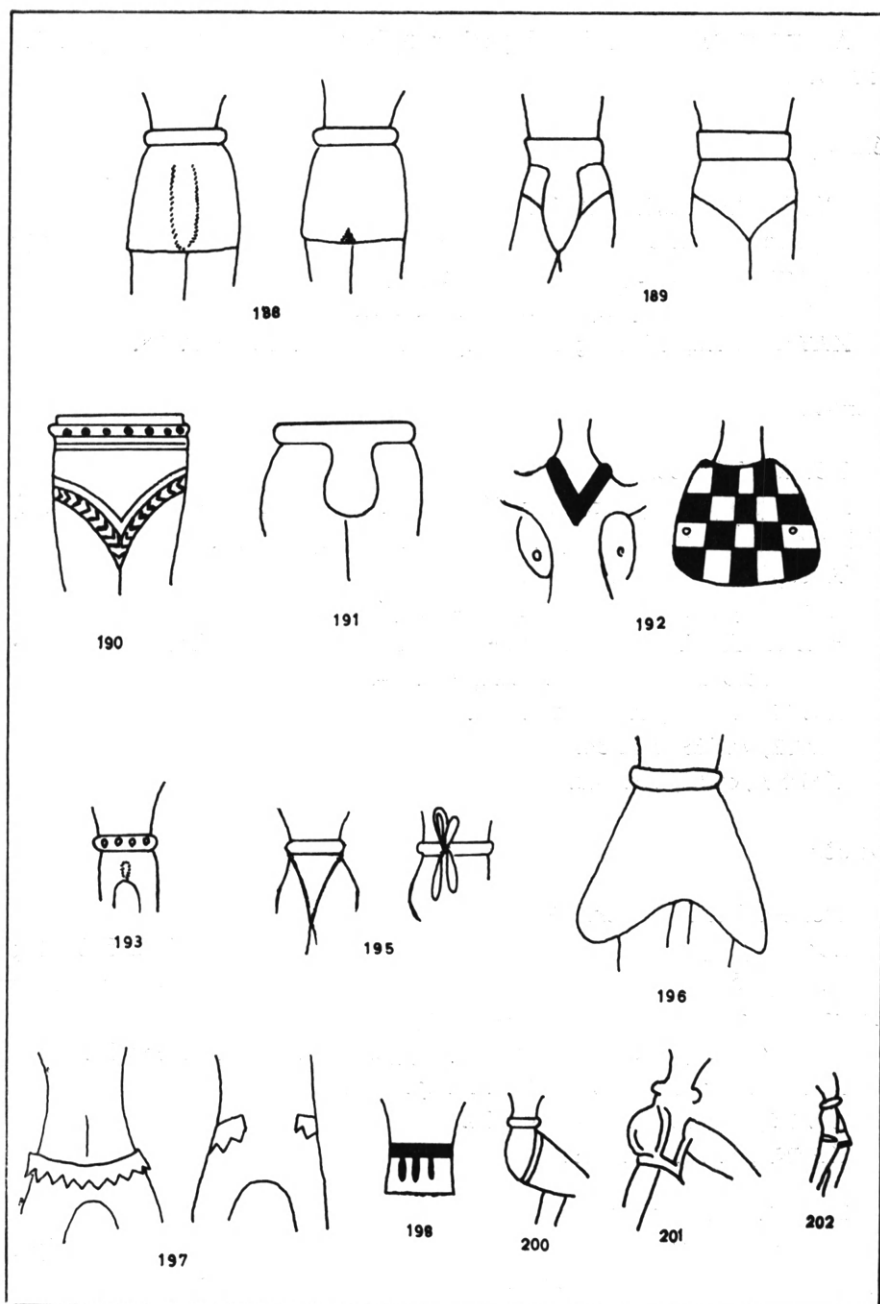
ΑΛΕΞΙΟΥ, Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Κρήτης, ΑΔ 18, 1963, Β2, σ. 313, πίν. 363β.

Γόρτυς

197. M. 'H. 15113. Εἰκ. 15 καὶ πίν. 48β.

Πήλινον εἰδώλιον. Φέρει βραχὺ πλαστικὸν περίζωμα ἐν εἶδει ζώνης, τὸ ὁποῖον καλύπτει τὸ πρόσθιον καὶ τὸ πλάγιον τμήμα τῆς ὀσφύος, μετ' ὀδοντώσεως κατὰ τὸ κατώτερον τμήμα. Πιθανῶς τοῦτο ἀπετέλει τὴν παρυφὴν ἀποσβεσθέντος γραπτοῦ περικορμίου.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ I ἢ τὴν ΥΜ III περίοδον.

Εικ. 15. Μετανακτορικά δείγματα περιζωμάτων εκ Γριβίγλων (άρ. 188), Κάμπου Λακωνικής (άρ. 189), 'Αγ. Τριάδος (άρ. 190-193), 'Αρχανών (άρ. 195), 'Αξοῦ (άρ. 196), Γόρτυνος (άρ. 197), Τυλίσου (άρ. 198), Κνωσοῦ (άρ. 200-201), 'Αγ. Πελαγίας (άρ. 202).

ΑΛΕΞΙΟΥ, 'Η μινωική θεά μεθ' ὑψωμένων χειρῶν, Κρητ. Χρον. 12, 1958, σ. 199.

Τύλισος

198. Μ. 'Η. 7082. Εἰκ. 15.

Πήλινον εἰδώλιον, πιθανῶς γυναικός. Φέρει περὶ τὴν ὀσφὺν γραπτὴν ζώνην, ἀπὸ τῆς ὁποίας κρέμονται τρεῖς κροσσοί.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΙ περίοδον.

ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ, Τύλισος Μινωική, ΑΕ 1912, σ. 230, εἰκ. 38.

Ίσόπατα

199. Μ. 'Η. 900.

Σφραγὶς μετὰ παραστάσεως δύο ἀνδρικῶν μορφῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ καλύτερον διακρινομένη φέρει ἑλλειπτικῆς τομῆς ζώνην.

'Ανευρέθη εἰς τὸν τάφον Ι.

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΙα-β περίοδον.

EVANS, The Tomb of Double Axes and Associated Group at Knossos, Archaeologia 65, Oxford 1924, εἰκ. 14.

EVANS, PM II, σ. 766, εἰκ. 496.

MATZ, σ. 139, πίν. 34.

KENNA, σ. 66, εἰκ. 143.

Κνωσὸς

200. Μ. 'Η. 267. Εἰκ. 15.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως ἀνδρὸς ἀμέλγοντος ἀγελάδα, ὁ ὁποῖος φέρει ζώνην ἑλλειπτικῆς τομῆς καὶ περίζωμα πεταλοειδές, καλύπτον τοὺς γλουτούς, μετ' ἐμφανῶς δηλουμένης παρυφῆς.

'Ανευρέθη εἰς τὸν «ἀποθήτην τῶν ἀρχείων» (Archives Deposit).

Χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΙ περίοδον.

EVANS, PM IV, σ. 564, εἰκ. 534.

KENNA, σ. 57, εἰκ. 119.

201. Μ. 'Η. Εἰκ. 15.

Σφράγισμα μετὰ παραστάσεως ἀνδρὸς καὶ ἀγελάδος. 'Ο ἀνὴρ φέρει κυρτεπίπεδον ἀπλὴν ζώνην καὶ περίζωμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τῶν μηρῶν, λήγον ἔμπροσθεν εἰς ὀξύ, μετ' ἐμφανῶς δηλουμένης παρυφῆς. Ἐτέρα διπλὴ λοξὴ γραμμὴ δηλοῖ πιθανῶς ταινίαν πίπτουσαν ἀπὸ τῆς ζώνης.

Ἀνευρέθη εἰς τὸν «ἀποθέτην τῶν ἀρχείων» (Archives Deposit).
EVANS, PM IV, σ. 564, εἰκ. 533.

Ἁγία Πελαγία

202. Ashmolean. Εἰκ. 15.

Σφραγιδοκύλινδρος μετὰ παραστάσεως ἀνδρὸς κρατοῦντος πληγω-
μένον γρῦπα. Ἀσαφὴς ἀπόδοσις τοῦ ἐνδύματος. Ὁ ἀνὴρ φέρει ζώνην ἐλ-
λειπτικῆς τομῆς καὶ περίζωμα πιθανῶς τύπου περισκελίδος, μετὰ παρυφῆς
δηλουμένης διὰ δύο ὀριζοντίων γραμμῶν.

EVANS, PM IV, σ. 496, εἰκ. 436.

FRANKFORT, σ. 302, εἰκ. 105.

KENNA, σ. 139, ἀρ. 357.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ

Οί μελετηταὶ ἐπεχείρησαν συχνάκις εἰς γενικά ἔργα περὶ τῆς τέχνης ἢ καὶ τῆς ἐνδυμασίας νὰ δώσουν μίαν εἰκόνα τοῦ μινωικοῦ ἐνδύματος, ἥτις ὑπῆρξε συνήθως ἐλλιπής, ἐφ' ὅσον σπανίως ἀπηριθμήθησαν καὶ τὰ κυριώτερα εἶδη τοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος ¹. Προσπάθεια συναγωγῆς περισσοτέρων τύπων ἐγένετο ὑπὸ τῶν Glotz ² καὶ Abrahams ³. Ὁ Myres, ὅστις ἐδημοσίευσε τὰ εἰδώλια τοῦ Πετσοφᾶ ⁴, δὲν ὑπείσθηθεν ἐπίσης εἰς γενικὴν θεώρησιν τοῦ μινωικοῦ περιζώματος, παραλείψας προσέτι καὶ τινὰς ἐνδιαφέροντας τύπους εἰδωλίων. Ἡ μελέτη ἐξ ἄλλου τοῦ μινωικοῦ περιζώματος ὑπὸ τοῦ Mackenzie ⁵ εἶναι χρήσιμος κυρίως διὰ τὰ ἐν αὐτῇ ἐθνολογικὰ συμπεράσματα. Ὁ Evans εἰς τὸ μνημειῶδες ἔργον του ⁶ συχνάκις ἀναφέρεται εἰς τὸ μινωικὸν ἔνδυμα, καθορίζει τοὺς κυρίους τύπους τούτου, δὲν ἐπιχειρεῖ ὅμως λεπτομερῆ ἀνάλυσίν των. Τὸν Nilsson ⁷ τέλος ἀπασχολεῖ κυρίως τὸ θρησκευτικὸν ἔνδυμα.

Συστηματικώτερον ἐμελετήθησαν τινὲς τῶν τύπων τοῦ περιζώματος παλαιότερον ὑπὸ τοῦ van Hoorn ⁸, ἐσχάτως δὲ ὑπὸ τοῦ Schachermeyr ⁹, εἰς τὸ λίαν ἐνδιαφέρον περὶ Keftiu ἄρθρον του, τοῦ Vercoutter ¹⁰ καὶ τοῦ Μαρινάτου, εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον τῆς Archaeologia Homerica.

---

1. MARIA MILINGTON EVANS, Chapters on Greek Dress, London 1893, σ. 4. ET. H. ABRAHAMS, Greek Dress, London 1908, σ. 1-14. E. BUSCHOR, Beiträge zur Geschichte der griechischen Textilkunst, München 1912, σ. 13. H. R. HALL, Ancient History of Near East, London 1913, σ. 49. R. DUSSAUD, Les Civilisations Préhelléniques dans le bassin de la Mer Égée, Paris 1914, σ. 60. L. HEUZEY, Histoire du costume antique, Paris 1922, σ. 3. M. BIEBER, Entwicklungsgeschichte der griechischen Tracht, Berlin 1934, σ. 21. AGNES CARR VAUGHAN, The House of the Double Axe, London 1959, σ. 126.

2. GLOTZ, σ. 83-88.

3. ET. H. ABRAHAMS, ἔ.ἀ. σ. 5.

4. MYRES, σ. 361-367.

5. MACKENZIE, σ. 233-249.

6. EVANS, PM, Index, λ. Dress Minoan.

7. NILSSON, σ. 155-164.

8. VAN HOORN, σ. 65-73.

9. SCHACHERMEYR, σ. 53 κέ.

10. VERCOUTTER II, σ. 241-304.

Πρὶν εἰσελθωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν τύπων πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ τελεία γυμνότης ἦτο σπανία εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην (ἀρ. 2) ¹. Συνήθως ἡ αἰδῶς ἢ καὶ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ σώματος καλύπτεται διὰ περιζώματος, τὸ ὅποσον δὲν ἔχει ὡς μόνον σκοπὸν τὴν προστασίαν τοῦ φέροντος ἀπὸ τοῦ ψύχους, ἀλλὰ δεικνύει ἐπίσης τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποκρύψεως τῆς αἰδοῦς ².

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ περίζωμα ἀποτελεῖ κοινὸν τύπον ἐνδύματος εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, ἀπαντῶντα εἰς τὴν Ἰταλίαν (*subligaculum*, *subligar*), τὴν Αἴγυπτον (*Schent*) ³, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὴν Ἀσίαν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἡ παρουσία τοῦ ἰδίου εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Κρήτην, χώρας ψυχροτέρας τῆς Ἀφρικῆς, ἔνθα ἀπαντᾷ πρὸ τῆς χρήσεως τοῦ χιτωνίσκου, φερόμενον τόσον ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν ⁴, παρουσιάζει μέγα ἐνδιαφέρον κυρίως διὰ τὴν ἐθνολογίαν, δεικνύον πιθανῶς ὄχι μόνον τὴν καταγωγὴν τοῦ ἐνδύματος, ἀλλὰ καὶ τῶν λαῶν οἵτινες τὸ φέρουν. Ὁ Mackenzie ⁵ ὑπέθεσεν ὅτι ἡ καταγωγὴ τοῦ περιζώματος δὲν πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς ξένα πρότυπα, ἀλλ' εἰς τὴν διαρκῆ ἐξέλιξιν τοῦ ἐνδύματος, τὸ ὅποσον ἔφερον οἱ νεολιθικοὶ κάτοικοι. Ὁ ἴδιος μελετητὴς τονίζει ὅμως ἀλλαχοῦ τὴν σχέσιν τούτου πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ πιστεύει ὅτι πατρίς του πρέπει νὰ ὑπῆρξεν ἡ Ἀφρικὴ ⁶, θεωρῶν τὴν παρουσίαν του εἰς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Μεσογείου ὡς ἐνδεικτικὴν μετακινήσεως λαῶν ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν ⁷.

Διὰ μεθοδολογικοὺς λόγους τὸ μινωικὸν ἀνδρικὸν ἔνδυμα διαιρεῖται εἰς δέκα βασικοὺς τύπους, ἕκαστος τῶν ὁποίων περιλαμβάνει καὶ τὰς ὑποδιαιρέσεις τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν παραλλαγὴν τοῦ τύπου. Ἡ χρονολογικὴ κατὰ τάξιν περιλαμβάνεται ἐπίσης εἰς τὴν ἐξέλιξιν ἐκάστου τύπου, τοῦ ὁποίου δηλοῦται ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἢ ἡ διαρκὴς χρήσις. Ἐνταῦθα περιλαμβάνεται ἐπίσης καὶ ὁ τρόπος κοπῆς, στοιχεῖον βοηθητικὸν εἰς τὴν κατανόησιν ἐκάστου τύπου. Περὶ τῆς ζώνης, ἡ ὁποία ἐξετάζεται εἰς ἰδιον κεφάλαιον, γίνεται λόγος ἐνταῦθα μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἀποτελεῖ βασικὸν στοιχεῖον τοῦ τύπου (τύπος Α').

1. Βλ. ἀνωτ. σ. 9 σημ. 5. KARO, σ. 175.

2. MACKENZIE, σ. 247. GLOTZ, σ. 81. ΖΩΡΑ, σ. 1.

3. GLOTZ, σ. 83. MACKENZIE, σ. 237.

4. MACKENZIE, σ. 237.

5. "Ε. ἀ. σ. 234.

6. "Ε. ἀ. σ. 235.

7. "Ε. ἀ. σ. 245.

Πρὸς καλυτέραν κατανόησιν τῶν τύπων παρατίθενται τὰ σχέδια τῶν εἰκόνων 16 - 62, τὰ ὅποια δὲν ἀποδίδουν τὸ περιζώμα ὡς ἐνεφανίζετο ἐπὶ τοῦ σώματος. Τοῦτο ὁμῶς δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἐκ τῶν εἰκόνων τοῦ καταλόγου, ἔνθα ἀποδίδεται ἡ προσθία, ἡ ὀπισθία ἢ καὶ ἡ πλαγία ὄψις εἰς τὰ ὁλόγλυφα ἢ ἡ πλαγία ὄψις συνήθως εἰς τὰς ἀναγλύφους καὶ γραπτὰς παραστάσεις. Εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ κεφαλαίου τῆς τυπολογίας ἐπιχειρεῖται ἀνάλυσις τοῦ τρόπου δημιουργίας ἐκάστου τύπου. Διὰ τὴν καλυτέραν ἐρμηνείαν κατεσκευάσθησαν κατὰ τὸ στάδιον τῆς μελέτης τοῦ θέματος ὑποδείγματα ἐπὶ ὑφάσματος ἢ χάρτου, αἱ ἀναπτύξεις τῶν ὁποίων δίδονται ἐνταῦθα. Δι' ὠρισμένους ἐκ τῶν τύπων ὡς π.χ. διὰ τὸν Η' ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν λύσεις παλαιότερων μελετητῶν, ὡς τῶν Vercoutter καὶ Schachermeyr ¹.

Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ παράθεσις τοιούτων ὑποδειγμάτων ἴσως θεωρηθῇ παράδοξος διὰ τόσον πρῶτον ἐποχὴν. Παράλληλοι ἐνδυματολογικαὶ ἐργασίαι ὁμῶς προκειμένου περὶ ἄλλων λαῶν τῆς πρωΐμου ἀρχαιότητος, ὡς τῆς Αἰγύπτου, Συρίας καὶ Μεσοποταμίας ², δεικνύουν τὸν εὐφάνταστον τρόπον, καθ' ὃν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ ἐδημιουργοῦν τὰ ἐνδύματά των.

Εἰς ὠρισμένας παραστάσεις, ὡς τὰ ἀνάγλυφα, τὰς τοιχογραφίας καὶ τὰς σφραγίδας, εἶναι ἀσαφὴς ἡ ἀπόδοσις τοῦ περιζώματος, διὰ τοῦτο δύναται ὁ αὐτὸς τύπος νὰ δεχθῇ δύο διαφόρους ἐρμηνείας. Ἐνταῦθα νιοθετεῖται ὁ πιθανώτερος. Εἶναι γνωστὸν ὁμῶς ὅτι τὸ αὐτὸ σχέδιον δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ διαφόρων τρόπων κοπῆς. Εἰς τὸ ἀνεπτυγμένον σχέδιον αἱ διακεκομμένα γραμμὰ δηλοῦν ἀναδίπλωσιν, αἱ κάθετοι δέ, μεταξὺ τῶν ὁποίων τίθενται στιγμαί, συρραφήν. Εἰς ταῦτα τέλος τηρεῖται ἐνιαία κλίμαξ.

ΤΥΠΟΣ Α' (ΖΩΝΗ ΜΕΤΑ ΑΙΔΟΙΟΘΥΛΑΚΟΣ)

Ὁ συνδυασμὸς τῆς ζώνης μετὰ τοῦ αἰδοιοθύλακος ἀποτελεῖ τὸ εἶδος τῆς ἀνδρικῆς περιβολῆς, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ καθ' ὅλας τὰς φάσεις τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ, παραλλήλως πρὸς οἷονδήποτε ἄλλον τύπον. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον δικαίως, ὡσάκις ἤθελέ τις ὁμιλήσῃ περὶ τοῦ μινωικοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος, κατέφευγε εἰς τὸν τύπον τοῦτον.

Εἰς τὸν τύπον Α' ἡ ζώνη ἀποδίδεται γραπτῶς (ἀρ. 3 - 5, 29, 31, 54α) ³ ἢ δι' ἐγχαράξεως (ἀρ. 74, 87), δηλοῦσα πιθανῶς ὕφασμα, ἢ πλαστικῶς

1. VERCOUTTER II, σ. 280 κέ., εἰκ. 91-5. SCHACHERMEYR, σ. 56, εἰκ. 38.

2. C. KÖHLER, A History of Costume, New York 1963, σποράδην.

3. Εἰς ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα αἱ ζῶναι ἀπεσβέσθησαν. Ὅτι πρόκειται περὶ αἰδοιοθύλακος, ἐξηρητημένου ἐπομένως ἀπὸ ζώνης καὶ ὄχι περὶ ἰθυφαλλίας, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ὑπ' ἀρ. 4, 5 παραδειγμάτων, ἔνθα κρέματα ἐπίσης ἐγχειρίδιον καὶ διακρίνεται πλαστικῶς κόμβος.

(άρ. 1, 26, 30, 32, 33, 42 - 44, 46, 54β - γ, 59 - 64, 73, 76, 77, 85, 92, 99, 101 - 103, 107, 191, 193, 195), δηλοῦσα δέρμα ἢ ὕφασμα πληρούμενον δι' ἐτέρας ὕλης, προσδίδεται δ' εἰς αὐτὴν συνήθως ἐλλειπτική τομή, ἐνίοτε δὲ κυματοειδής (άρ. 43). Περισσότερας λεπτομερείας ὁμως περὶ τῆς ζώνης θὰ ἴδωμεν εἰς ἴδιον κεφάλαιον. Εἰς τὸν τύπον Α' ἡ ζώνη συνδυάζεται μετὰ τοῦ αἰδοιοθύλακος ποικιλοτρόπως:

α) Δι' ἀπλῆς προσαρτήσεως εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα τῆς ζώνης τεμαχίου ὕφασματος ἢ δέρματος, σχηματίζοντος τὸν αἰδοιοθύλακα. Ὁ τύπος οὗτος, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἀπλούστερος καὶ διὰ τοῦτο συνηθέστερος, διαρκεῖ ἀπὸ τῆς Παλαιοανακτορικῆς μέχρι καὶ τοῦ τέλους τῆς Μετανακτορικῆς περιόδου (άρ. 1, 3 - 6, 26, 27, 29, 31 - 33, 43, 54 α - γ, 59, 69, 73, 76, 77, 85, 87, 88, 92, 99, 102, 104, 147, 151, 158, 191, 193 - 195).

Ὁ τύπος τοῦ καλύμματος τῆς αἰδοῦς θὰ ἐξετασθῇ εἰς τὸ περὶ αἰδοιοθύλακος τμήμα τοῦ παρόντος κεφαλαίου.

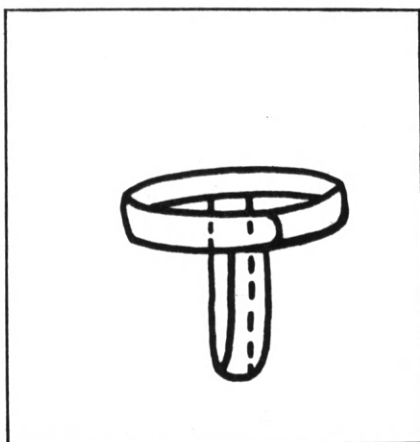
β) Εἰκ. 16. Ἐκ τοῦ προσθίου τμήματος τῆς ζώνης κατέρχεται στενὴ ταινία, ἥτις διερχομένη μετὰ τῶν μηρῶν προσαρτᾶται εἰς τὸ κέντρον τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς. Τὸν τύπον τοῦτον δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν μόνον εἰς τὰ ὀλόγλυφα ἔργα (άρ. 42, 44 (πέντε παραδείγματα), 62, πιθανῶς 103, 107). Εἰς ἓν εἰδῶλιον ἐξ Ἀγ. Τριάδος (άρ. 107) ἡ κυλινδρική ζώνη ἐλίσσεται πεντάκις περὶ τὴν ὀσφύν. Ἡ παραλλαγή αὕτη εἶναι ὀλιγώτερον συνήθης τῆς προηγουμένης καὶ ἀπαντᾷ ἀπὸ τῆς Παλαιοανακτορικῆς (άρ. 42, 44, 62) μέχρι καὶ τῆς Νεοανακτορικῆς περιόδου (άρ. 103, 107) εἰς τὴν κεντρικὴν Κρήτην. Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ¹, ἡ αἰδὼς καλύπτεται καθ' ὅμοιον τρόπον εἰς τὴν Λιβύην καὶ σπανιώτερον εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀνατολήν.

γ) Εἰκ. 17. Ἐκ τοῦ προσθίου τμήματος τῆς ζώνης διέρχεται ἑτέρα λωρὶς ὕφασματος, τῆς ὁποίας τὸ ἐν ἄκρον, πίπτον ἐλευθέρως, καλύπτει τὴν αἰδῶ, τὸ δὲ ἕτερον διπλούμενον πίπτει ἐπὶ τοῦ πρώτου (άρ. 61, τρία παραδείγματα). Δυνατὸν τὸ σχῆμα τοῦτο νὰ ἐπετυγχάνετο δι' ἀπλῆς προσδέσεως αὐτῆς ταύτης τῆς ζώνης, ἐφ' ὅσον μάλιστα εἰς ἓν εἰδῶλιον (άρ. 60) τὸ ἐν ἄκρον τῆς ζώνης καλύπτει τὴν αἰδῶ, τὸ ἕτερον δὲ πίπτει ἐπὶ τοῦ πρώτου. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἐπομένην παραλλαγὴν (τύπος Αδ') (άρ. 30, 63). Ἡ παραλλαγή Αγ' ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὰ Παλαιοανακτορικὰ εἰδῶλια τοῦ Κόφινα.

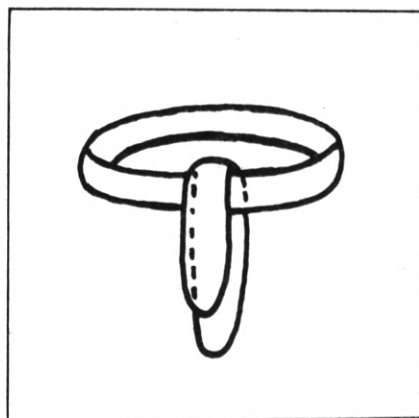
1. Βλ. κατωτέρω, κεφ. τὸ περίζωμα ἐκτὸς Κρήτης.

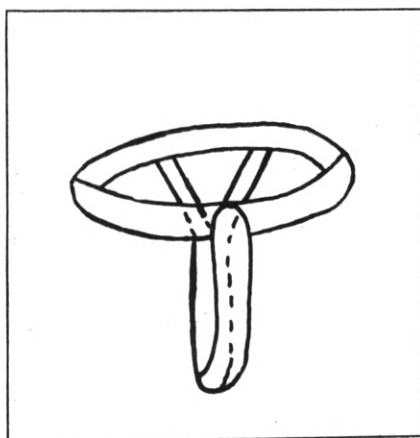
δ) Γωνιώδης τύπος. Εικ. 18. Ἀποτελεῖται ἐκ ζώνης, ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς προσθίας ὤψεως τῆς ὁποίας ἄρχεται ταινία, ἣτις καλύπτει τὴν αἰδῶ καί, διερχομένη μεταξὺ τῶν μηρῶν, διχάζεται ὀπισθεν καὶ στερεοῦται εἰς

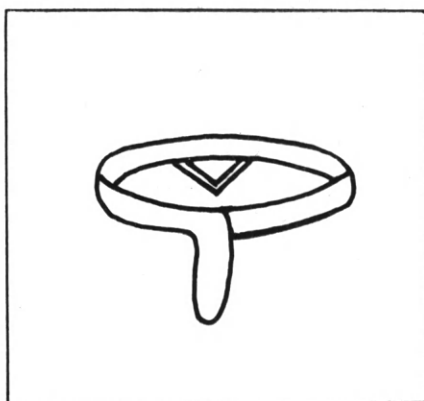
Εικ. 16.

Εικ. 17.

Εικ. 18.

Εικ. 19.

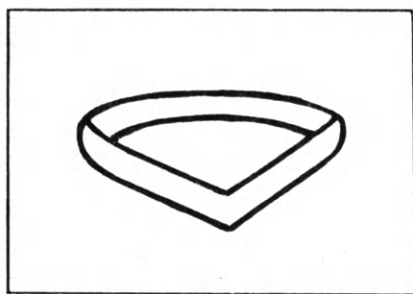
Εικ. 16-19. Περιζώματα τύπου Α'.

δύο σημεία τῆς ζώνης (ἀρ. 21, 46, 53, 101). Πιθανῶς μίαν τοιαύτην παραλλαγὴν δεικνύει ἡ λεπτὴ ἀνάγλυφος ταινία ἢ συνεχομένη πρὸς τὸν αἰδοιοθύλακα εἰδωλίου ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 103) (βλ. ἀνωτέρω τύπον Αβ').

Τὸν τύπον Αδ' δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν μόνον εἰς τὰ ὀλόγλυφα ἔργα. Παραλλαγὴν τοῦ τύπου τούτου ἀποτελεῖ τὸ περίζωμα εἰδωλίου ἐκ Κόφινα (ἀρ. 64), ἐνθα σχηματίζεται πάλιν τρίγωνον εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τῆς ζώ-

νης, μὴ διερχομένης ὁμως τῆς ταινίας μεταξύ τῶν μηρῶν (εἰκ. 19). Εἰς τὸ παράδειγμα τοῦτο ὁ αἰδοιοθύλαξ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ κέντρου τῆς ζώνης ἢ σχηματίζεται ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄκρου ταύτης.

Εἰς τίνα παραδείγματα (ἄρ. 30, 63, 74, 187) ἀπαντᾷ ἑτέρα παραλλαγή τοῦ τύπου Αδ', καθ' ἣν ἡ αὐτὴ ζώνη σχηματίζει ἔμπροσθεν (ἄρ. 187) ἢ ὀπισθεν (ἄρ. 30, 63) ἢ κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὀψεις (ἄρ. 74) γωνίαν ἄνευ ὁμως χρησιμοποίησεως δευτέρας λωρίδος (εἰκ. 20). Ὁ αἰδοιοθύλαξ σχηματίζεται ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τῆς ζώνης (ἄρ. 30, 63) ἢ ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτῆς (ἄρ. 74). Εἰς εἰδῶλιον ἐκ Κνωσοῦ (ἄρ. 187) δὲν δηλοῦται αἰδοιοθύλαξ.

Εἰκ. 20. Περίζωμα τύπου Α'.

Ἡ παραλλαγή Αδ', ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς γωνίας τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἔμπροσθεν ἢ ὀπισθεν, ἄρχεται ἀπὸ τῶν ΜΜ I χρόνων, ἀντιπροσωπευομένη διὰ τῶν εἰδωλίων ἐκ Πετσοφᾶ (ἄρ. 21), Μαζᾶ (ἄρ. 30), Τυλίσου (ἄρ. 46) καὶ Ψυχροῦ (ἄρ. 53), συνεχίζεται εἰς τὴν ΜΜ III περίοδον διὰ τῶν εἰδωλίων ἐκ Κόφινα (ἄρ. 63, 64) καὶ τὴν ΥΜ I διὰ τῶν εἰδωλίων ἐξ Ἀρχανῶν (ἄρ. 74) καὶ τοῦ ὀλίγον μεταγενεστέρου ἐκ Ψυχροῦ (ἄρ. 101), τέλος δὲ φθάνει μέχρι τῶν ΥΜ III χρόνων διὰ τοῦ εἰδωλίου ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῶν διπλῶν πελέκεων τῆς Κνωσοῦ (ἄρ. 187), προαγγέλλουσα καὶ παρακολουθοῦσα συνεχῶς τὴν τριγωνικὴν μορφήν τῶν πλείστων μινωικῶν περιζωμάτων. Ἦτο δυνατόν νὰ κατασκευασθῇ ἐξ ἴσου ἐκ μαλακοῦ ὑφάσματος (ἄρ. 21, 46, 53, 101), νὰ κοπῇ ἐκ δέρματος εἰς τὸ ἐμφανιζόμενον σχῆμα (*en forme*) (ἄρ. 30, 64), τέλος δὲ νὰ πλεχθῇ ἐκ ψιάθου (ἄρ. 187). Τὸ περίζωμα ἐνὸς εἰδωλίου ἐκ Τυλίσου (ἄρ. 46), τὸ ὁποῖον φέρει κόσμημα ὁμοιάζον πρὸς τὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων «κόσμημα τῆς ἐχίδνης» (*adder mark*), εἶναι πιθανὸν νὰ κατεσκευάσθῃ ἐκ δέρματος ὁφews¹, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξη κεντηθῇ ἐπὶ ὑφάσματος.

1. Ὁ EVANS (The Palace of Knossos. Provisional Report for the Year 1903. BSA 9, 1902-3, σ. 83) ἐρμηνεύει τὰς ἱεράς ζώνας ὡς ἀπομμήσεις ταριχευμένων ὄφων.

Εἰς τῖνα παραδείγματα (ἀρ. 21, 46, 101) ὁ τύπος Αδ' δυνατόν νά εἶχε πλὴν τῆς αἰσθητικῆς καὶ πρακτικῆς σημασίαν, τὴν καλυτέραν συγκράτησιν τοῦ αἰδοιοθύλακος. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν παραδειγμάτων ὅμως ὁ αἰσθητικὸς σκοπὸς ὑπερισχύει, ὡς καταφαίνεται εἰς εἰδῶλιον ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 21), εἰς τὸ ὅποιον δίδεται διὰ τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος μία καλαίσθητος διάθεσις εἰς τὸ μελανόλευκον περιζῶμα, τὸ ὅποιον περιβάλλει.

Ὁ τύπος Α' φέρεται κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον ἐξ ἴσου ὑπὸ τῶν ἀπλῶν λάτρεων (ἀρ. 72, 73), τῶν παλαιστῶν (ἀρ. 144) καὶ ἀνδρῶν ἐχόντων ὑψηλὴν θέσιν εἰς τὴν ἱεραρχίαν (ἀρ. 76) ¹, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς μορφῆς τῆς ἀπεικονιζομένης εἰς σφραγιδόλιθον ἐκ Κυδωνίας (ἀρ. 152), ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς παριστῶσα θεόν ².

ΤΥΠΟΣ Β' (ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΒΡΑΧΕΙΑΣ «ΦΟΥΣΤΑΣ»)

Ὁ τύπος οὗτος ὑφίσταται κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον παραλλήλως, ἂν καὶ σπανιώτερον, πρὸς τὸν τύπον Α'. Τὸ βασικὸν χαρακτηριστικόν του εἶναι ὅτι καλύπτει τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἀνωτέρου μῆματος ἢ καὶ τοῦ μέσου τῶν μηρῶν. Κατασκευάζεται ἐξ ἑνὸς ὀρθογωνίου τεμαχίου ὑφάσματος — εἰς τὰ εἰδῶλια δι' ἐπιθέσεως φύλλου πηλοῦ εἰς τὸ γυμνὸν σῶμα — παραλλάσσωσαν ἀναλόγως τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον ἀπεκόπτετο τμήμα τοῦ τεμαχίου τούτου. Κάτωθεν τοῦ περιζώματος δηλοῦται σχεδὸν πάντοτε πλαστικῶς ὁ αἰδοιοθύλαξ, ὅστις διακρίνεται σαφῶς εἰς τὰ ἀνοικτὰ ἔμπροσθεν περιζώματα τῆς παραλλαγῆς Βγ' (ἀρ. 12, 13, 16, 37).

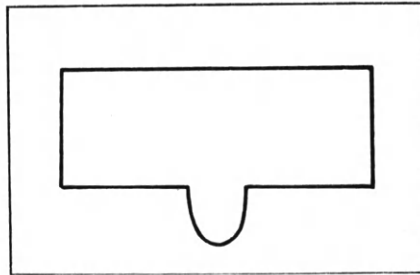
Ὁ τύπος Β' ἀπαντᾷ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην, κυρίως εἰς Πετσοφᾶν (ἀρ. 7 - 20, 24, 25), ἀλλὰ καὶ εἰς Τραόσταλον (ἀρ. 34 - 37, 39) καὶ Πισκοκέφαλον (ἀρ. 55), ὀλίγα δὲ παραδείγματα ἀνευρίσκονται εἰς τὴν κεντρικὴν Κρήτην, εἰς Τύλισον (ἀρ. 45, 47, 49) καὶ Ψυχρό (ἀρ. 52), πιθανῶς δὲ καὶ εἰς Καρφί (ἀρ. 28). Εἰς τὰ πλεῖστα εἰδῶλια, καὶ δὴ εἰς τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης, τὸ περιζῶμα ἀποδίδεται γραπτῶς (ἀρ. 7 - 14, 17 - 19, 24, 25, 28, 34, 37, 55), εἰς πολλὰ ὅμως πλαστικῶς (ἀρ.

1. Τοῦτο δεικνύουν τὸ περιλαίμιον καὶ τὰ ψέλια περὶ τοὺς ἀστραγάλους.

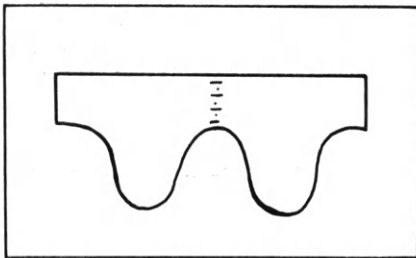
2. EVANS, PM III, σ. 467. NILSSON, σ. 148. Ὁ J. BETTS (Notes on a Possible Minoan Forgery, BSA 60, 1965, σ. 203 κέ.) θεωρεῖ τὸν σφραγιδόλιθον κίβδηλον.

15, 20, 35, 36, 39, 45, 47, 49, 71), ταῦτα δὲ ἀποδεικνύονται χρησιμώτατα διὰ τὴν πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ τύπου ¹.

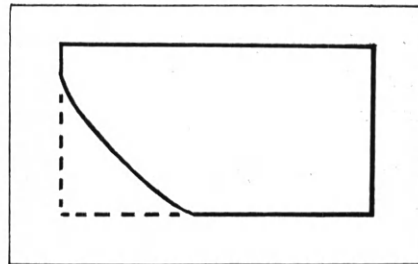
Εἰς τὸν τύπον Β' περιλαμβάνονται μόνον τὰ περιζώματα τῶν Παλαιο-ανακτορικῶν εἰδωλίων, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ περίζωμα τὸ φερόμενον ὑπὸ τῆς μορφῆς τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ Ψυχροῦ (ἀρ. 52), διότι ὁ σχεδὸν ὁμοῖος

Εἰκ. 21.

Εἰκ. 22.

Εἰκ. 23.

Εἰκ. 21-23. Περιζώματα τύπου Β'.

μορφολογικῶς τύπος τῆς ἐποχῆς τῶν Νέων Ἀνακτόρων, ὁ ὅποῖος διακρίνεται εἰς διάφορον τύπον (Η'), κατασκευάζεται ἐπὶ τῇ βάσει τελείως διαφόρου ἀρχῆς, μόνον δὲ αἱ κατωτέρω ἀναφερόμεναι παραλλαγαὶ Ββ' (εἰκ. 22) καὶ Βδ' (εἰκ. 28) συνεχίζονται μὲ μικρὰς διαφορὰς καὶ κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον.

1. Τὰ πῆλινα εἰδώλια κατασκευάζονται διὰ πρωτογόνου τεχνικῆς, ὡς πλάθουν ταῦτα τὰ παιδιά. Ὁ τεχνίτης πλάθει πρῶτον τὰς ἀνατομικὰς λεπτομερείας τοῦ σώματος καὶ κατόπιν «ἐνδύει» τὸ εἰδώλιον δι' ἑνὸς τεμαχίου πηλοῦ, μιμούμενον τὸ τεμάχιον τοῦ ὑφάσματος. Τοῦτο βοηθεῖ πολὺ εἰς τὸ νὰ κατανοήσωμεν, ἔάν αἱ διάφοροι παραλλαγὰὶ ὁφείλωνται εἰς πτυχώσεις ἢ ἀνάσυσιν τοῦ ὑφάσματος ἢ εἰς τὸν τρόπον διὰ τοῦ ὁποῖου τοῦτο ἐκόπτετο. Βλ. κατωτέρω.

‘Ο τύπος Β’ διακρίνεται εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας παραλλαγάς :

α) Τὸ περίζωμα κατασκευάζεται ἐξ ὀρθογωνίου τεμαχίου ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον τυλίσσεται κατὰ μῆκος περὶ τὴν ὀσφύν (ἀρ. 7 - 10, πιθανῶς 28, 35, 47, 52, 55, 71), αἱ δὲ δύο στεναὶ πλευραὶ τοῦ συνήθως συρράπτονται (ἀρ. 7 - 10, 35, 47, 71) ἢ ἀπλῶς συγκρατοῦνται κατὰ τὴν ὀσφύν (ἀρ. 52, 55), οὕτω δὲ σχηματίζεται εἶδος «φούστας», ἀντιστοίχως κλειστής ἢ ἀνοικτῆς πλαγίως. Τὸ περίζωμα στερεοῦται διὰ ζώνης, γραπτῆς (ἀρ. 10, 55) ἢ πλαστικῆς (ἀρ. 7, 47, 71), κεκοσμημένης (ἀρ. 7) ἢ μονοχρώμου (ἀρ. 10, 55), ἐνίοτε πτυχωτῆς (ἀρ. 47, 52) μετὰ κυλινδρικής πόρπης (ἀρ. 47, 71), ἅπαξ μετὰ τριφυλλοσχῆμων ἄκρων (ἀρ. 71). Ἡ ζώνη τοποθετεῖται συνήθως ἐπὶ τῆς ἀνωτέρας παρυφῆς τοῦ περιζώματος (ἀρ. 47, 52, 55, 71) ἢ κατὰ τὸ μέσον τούτου (ἀρ. 7, 10), ἐὰν τὸ περίζωμα ἄρχεται ἀπὸ τοῦ στομάχου, ὥς καὶ εἰς τὴν παραλλαγὴν Ββ’ (ἀρ. 11). Πολλάκις ὁμως τὸ περίζωμα στερεοῦται κατὰ τὴν ὀσφύν καὶ ἄνευ τῆς παρεμβολῆς ζώνης, πιθανῶς διὰ περόνης, κοσμούμενον μόνον διὰ τοῦ ἐγχειριδίου (ἀρ. 8, 9).

Συνήθως τὸ περίζωμα τῆς παραλλαγῆς Βα’ εἶναι λευκοῦ χρώματος, ἀλλ’ εἰς εἰδῶλιον ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 10) ἔχει πλουσίαν διακόσμησιν δι’ ἐπιθέτου ἐρυθροῦ. Ἄπαξ τὸ περίζωμα εἶναι μέλαν (ἀρ. 9), πιθανῶς κοσμούμενον διὰ λευκοῦ. Ὁ αἰδοιοθύλαξ, ὅστις διαφαίνεται κάτωθεν τοῦ περιζώματος, εἶναι ἐπιμήκους σχήματος (ἀρ. 7 - 9).

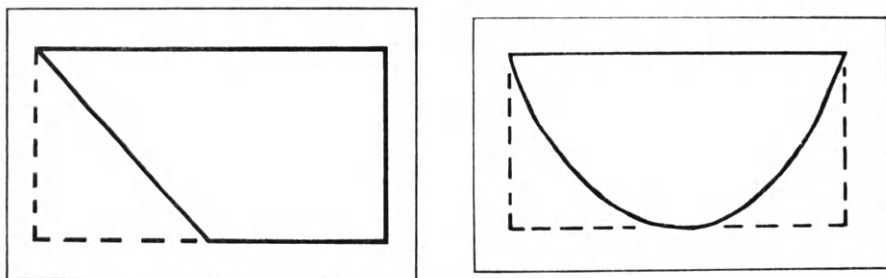
β) Παραλλαγή τοῦ τύπου Β’, ἥτις ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην, εἰς Πετσοφᾶν (ἀρ. 11, 24) καὶ Τραόσταλον (ἀρ. 39), συνισταμένη εἰς τὴν ὑπαρξιν πεταλοειδοῦς ἐπιμηκύνσεως εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τοῦ περιζώματος (ἀρ. 11) (εἰκ. 21) ἢ εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὀψεις (ἀρ. 39) (εἰκ. 22)¹. Πιθανῶς τοιοῦτου τύπου περίζωμα φέρεται ὑπὸ τοῦ ἡμιτόμου εἰδωλίου ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 24) μετὰ παρεμβολῆς πτερυγίων εἰς τὰς πλαγίας ὀψεις.

Τὸ περίζωμα τῆς παραλλαγῆς Ββ’ ἀποδίδεται γραπτῶς διὰ λευκοῦ (ἀρ. 11, 24) ἢ πλαστικῶς (ἀρ. 39), ἅπαξ δὲ συγκρατεῖται διὰ καστανῆς ζώνης, κεκοσμημένης διὰ λευκοῦ (ἀρ. 11). Ὁ αἰδοιοθύλαξ, ὅστις διακρίνεται ἅπαξ κάτωθεν τοῦ περιζώματος, εἶναι ἐπιμήκους σχήματος (ἀρ. 11).

Ἡ παραλλαγή Ββ’ ἐμφανίζεται, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, μὲ ὀρισμένης διαφορᾶς καὶ κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον (τύπος Ηδ’) (εἰκ. 59).

1. Ἡ παραλλαγή μετὰ τῶν δύο ἐπιμηκύνσεων ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ ἐπίσης καὶ ἐκ δύο ὁμοίων πρὸς τὸ τῆς εἰκ. 21 φύλλων, ἀλλὰ βραχυτέρων, συρραπτομένων κατὰ τὰς πλευράς, ἢ ἐξ ἑνὸς φύλλου ὁμοίου πρὸς τὸ τῆς εἰκ. 21, μετὰ ἐπιμήκους καλύμματος τῆς αἰδοῦς.

γ) Ἑτέρα παραλλαγή τοῦ τύπου Β' (ἀρ. 12 - 16, 19, 20, 34, 36, 37, 45, πιθανῶς 49), κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκ τοῦ ὀρθογωνίου τεμαχίου ὑφάσματος ἀφαιρεῖται ἡ μία τῶν κατωτέρων γωνιῶν, συνήθως ἡ δεξιὰ, ἅπαξ δὲ ἡ ἀριστερά (ἀρ. 16), ἥτις καμπυλοῦται (ἀρ. 14-16, 36, 45) (εἰκ. 23) ἢ παραμένει λοξή (ἀρ. 12, 13, 19, 20, 34) (εἰκ. 24), οὕτω δὲ φερόμενον τὸ περίζωμα δὲν καλύπτει ἐξ ὁλοκλήρου τὸ πρόσθιον τμήμα τοῦ σώματος, παραμένει δ' ἐπίσης ἀκάλυπτον συνήθως μέγα τμήμα τοῦ δεξιοῦ μηροῦ (ἀρ. 12 - 14,

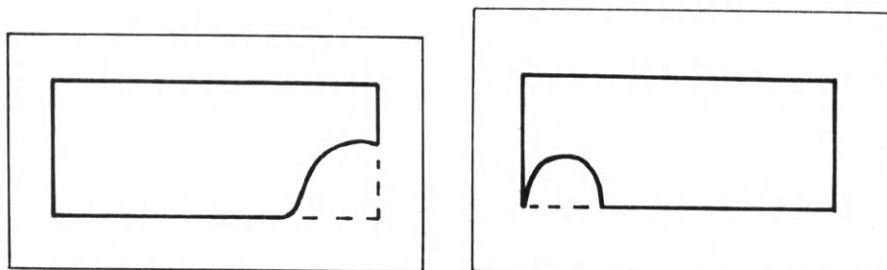
Εἰκ. 24-25. Περίζωματα τύπου Β'.

19, 36, 45). Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ὑπ' ἀρ. 12 ἡ παραλλαγή πιθανῶς ἐπετυγχάνετο ἀνασυρομένου τοῦ περιζώματος, ὥς δεικνύει ἡ φορὰ τῶν λευκῶν γραμμῶν. Εἰς ἓν εἰδῶλιον ἐκ Τραοστάλου (ἀρ. 37) ἀφαιροῦνται καὶ καμπυλοῦνται ἀμφότεραι αἱ κατώτεραι γωνίαι τοῦ περιζώματος, σχηματίζεται δ' οὕτω ἡμικύκλιον (εἰκ. 25), τὸ ὅποιον δὲν καλύπτει τὸ πρόσθιον τμήμα τῶν μηρῶν, οὕτως ὥστε διακρίνεται ὁ πλαστικὸς αἰδιοιοθύλαξ.

Τὸ περίζωμα τῆς παραλλαγῆς Βγ' ἀποδίδεται πλαστικῶς (ἀρ. 15, 20, 36, 45), συνηθέστερον ὁμως γραπτῶς διὰ λευκοῦ (ἀρ. 13, 14, 16, 19, 37), δηλοῦντος λευκὸν ὕφασμα, κοσμούμενον διὰ διαφόρων εὐθυγράμμων θεμάτων, ἐρυθρᾶς θαλασπῆς γραμμῆς (ἀρ. 16) ἢ διὰ μελαίνης παρυφῆς μετὰ λευκῶν στιγμῶν (ἀρ. 13). Ἄπαξ τὸ περίζωμα εἶναι μέλαν καὶ κοσμεῖται διὰ λευκῶν λοξῶν γραμμῶν καὶ λευκῶν παρυφῶν (ἀρ. 12). Μόνον τρία ἐκ τῶν παραδειγμάτων τῆς παραλλαγῆς ταύτης (ἀρ. 14 - 16) φέρουν ζώνην πλαστικὴν, ἐνίοτε βεβαμμένην διὰ καστανοῦ (ἀρ. 14) ἢ καστανομέλανος, κεκοσμημένου δι' ἐρυθροῦ (ἀρ. 16). Εἰς μίαν περίπτωσιν τὰ δύο ἄκρα τῆς ζώνης ἀπλῶς ἐφάπτονται, καμπτόμενα κατ' ἀντίθετον φορὰν. Πιθανῶς πρόκειται περὶ μεταλλικῆς ζώνης ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος. Τέλος ὁ αἰδιοιοθύλαξ τῆς παραλλαγῆς Βγ', ὁ ὅποιος ἀποδίδεται πλαστικῶς (ἀρ. 12 - 16, 19, 37, 49), ἐνίοτε βάφεται διὰ λευκοῦ (ἀρ. 13, 16), εἶναι δὲ συνήθως ἐπιμήκους σχήματος, ἅπαξ ὁμως τριγωνικὸς (ἀρ. 49).

δ) Παραλλαγή του τύπου Β', κατά την οποίαν αφαιρείται ή μία εκ των κατωτέρων γωνιών (άρ. 18) (είκ. 26) ή το κατώτερον τμήμα του περιζώματος από της μίας γωνίας μέχρι του μέσου περίπου της μακρᾶς πλευρᾶς εἰς ἡμικυκλικὸν σχῆμα (άρ. 17) (είκ. 27) ἢ τέλος τὸ κεντρικὸν τμήμα τοῦ κατωτέρου ἡμίσεος τοῦ περιζώματος, πάλιν εἰς ἡμικυκλικὸν σχῆμα (άρ. 25) (είκ. 28).

Τὸ περίζωμα τοῦ τύπου Βδ' εἶναι γραπτὸν διὰ λευκοῦ, ὁ αἰδοιοθύλαξ ὅμως εἰς τὰ δύο τοῦλάχιστον παραδείγματα (άρ. 17, 18) πλαστικός, διαφαι-

Εἰκ. 26-27. Περιζώματα τύπου Β'.

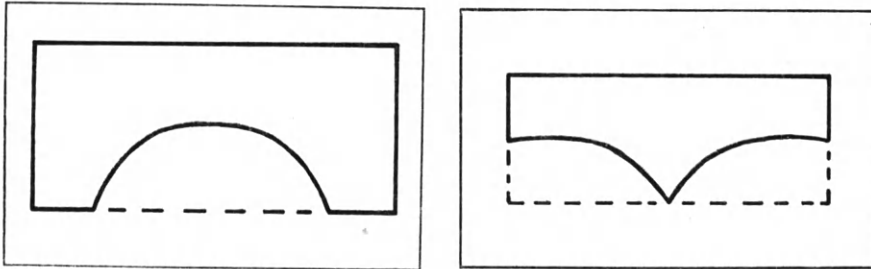
νόμενος ὑπὸ τὸ περίζωμα. Ἐν εἰδώλιον (άρ. 17) φέρει λευκὴν πλαστικὴν ζώνην. Πλαστικά ἄκρα ζώνης βεβαμμένα διὰ καστανομέλανος βερνικίου μετὰ λευκῶν στιγμῶν διασώζονται καὶ εἰς ἕτερον εἶδωλιον (άρ. 18), τοῦ ὁποίου ἡ παρυφὴ τῆς στενῆς πλευρᾶς εἶναι μέλαινα, κοσμουμένη διὰ λευκῆς θλαστῆς γραμμῆς.

Αἱ παραλλαγαὶ Βγ' καὶ Βδ' τοῦ περιζώματος τοῦ βραχυνομένου κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν ἀπαντῶσι κυρίως εἰς Πετσοφᾶν, πλὴν ὀλίγων δειγμάτων ἐκ Τραοστάλου (άρ. 34, 36, 37) καὶ Τυλίσου (άρ. 45). Τοῦτο εἶναι ἴσως τυχαῖον καὶ ἐνδεχομένως μεταγενέστεραι ἀνασκαφαὶ νὰ ἀποδώσουν ὅμοια δείγματα καὶ ἐξ ἐτέρων περιοχῶν. Ἐν εἰδώλιον, τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη προσφάτως ὑπὸ τοῦ Ἰ. Σακελλαράκη εἰς τὸν θολωτὸν τάφον τοῦ Ἀγ. Κυρίλλου¹ (πίν. 20α-γ) ἐπὶ τῶν Ἀστερουσίων, φέρει πλαστικὸν περίζωμα τῆς παραλλαγῆς Βγ'. Ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως τῶν σημερινῶν δεδομένων δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὰς παραλλαγὰς ταύτας τύπον Πετσοφᾶ, ἀσφαλῶς δὲ δυνάμεθα νὰ τὰς θεωρήσωμεν ὡς τύπον τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης κατὰ τοὺς Παλαιοανακτορικὸς χρόνους, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ Τραόσταλος κεῖται πλησίον τοῦ Πε-

1. ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ, Θολωτὸς τάφος εἰς Ἅγιον Κύριλλον Μεσσαράς, ΑΑΑ 1, 1968, σ. 53, εἰκ. 3.

τσοφά. Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁ τύπος τοῦ Πετσοφά ἀπαντᾷ κατὰ τοὺς πρῶιμους χρόνους τόσοις εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τοῦτο ἴσως δεικνύει ὅτι, ἐνῶ ἡ κεντρικὴ Κρήτη εἶχε στενὰς σχέσεις πρὸς τὴν Λιβύην, ἡ ἀνατολικὴ εἶχεν ἤδη ἀναπτύξει ἐπαφὰς πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ διακρίβωσις τῆς ιδιότητος τῶν φερόντων περίζωμα τύπου Β' εἶναι δύσκολος, διότι πάντα τὰ παραδείγματα ἀνήκουν εἰς εἰδῶλια λατρευτῶν, διαφοροποιούμενα μόνον κατὰ τὰς χειρονομίας καὶ εἰς τινὰς περιπτώσεις

Εἰκ. 28-29. Περίζωματα τύπου Β'.

κατὰ τὰ κοσμήματα, ἅτινα φέρουν. Τοῦτο ἰσχύει τόσοις διὰ τὰ Παλαιο-ανακτορικά, ὅσον καὶ διὰ τὰ Νεοανακτορικά εἰδῶλια, ἐνῶ ἀντιθέτως ἐκ τῶν λοιπῶν Νεοανακτορικῶν ἔργων λαμβάνομεν πλείονας πληροφορίας. Οὕτω προκειμένου διὰ τὰ εἰδῶλια, ἐφ' ὅσον ἔχει ὑποτεθεῖ ὅτι αἱ χειρονομίαι εἶναι ἀπλῶς λατρευτικαί ¹, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ λατρευτοῦ, δὲν ἀπομένουν πρὸς διερεύνησιν εἰ μὴ μόνον τὰ κοσμήματα, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐξετάζονται ἐκτενέστερον ἐνταῦθα.

Τὰ κοσμήματα, κυρίως δὲ τὰ ψέλια ² καὶ τὰ περιδέραια ³, δεικνύουν ἴσως κάποιον βαθμὸν εἰς τὴν μινωικὴν ἱεραρχίαν ⁴ ὅπως ἄλλωστε εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀνατολήν ⁵. Ὁ μέγας στιγμορόδαξ μετὰ τοῦ ἐρυθροῦ πυρήνος καὶ τῶν λευκῶν περὶ αὐτὸν στιγμῶν (ἀρ. 10 εἰκ. 77γ), ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ ὡς θέμα καὶ εἰς τὴν σύγχρονον κεραμεικὴν ⁶, ἐνθυμίζει

1. ΠΛΑΤΩΝ, σ. 157.

2. EVANS, PM II, σ. 705, 726-7.

3. Αὐτόθι IV, σ. 762.

4. Ἀντιθέτως εἰς τινὰς περιπτώσεις μεταγενεστέρων χρόνων ἀξιωματοῦχοι, ὡς ὁ λεγόμενος «youthful officer» τῆς τοιχογραφίας τῆς Κνωσοῦ (EVANS, PM III, σ. 83, εἰκ. 46), οὐδὲν τῶν ἀνωτέρω διακριτικῶν φέρουν.

5. EVANS, PM II, σ. 762-7.

6. Αὐτόθι I, πίν. I d, εἰκ. 194g. IV, σ. 106, πίν. XXVIII, C1.

ὡς πρὸς τὸ σχῆμα ἀνάλογον κυκλικὸν κόσμημα ἐκ τοῦ λεγομένου θησαυροῦ τῆς Αἰγίνης, προερχομένου πιθανῶς ἐκ Κρήτης ¹. Τὸ λευκὸν ἐξ ἐλάσματος περιδέραιον (εἰκ. 77α) εἰδωλίου ἐκ Πετσοφᾶ καὶ ὁ ἐπίσης λευκὸς διπλοὺς σταυρὸς μετὰ κρεμαμένου δίσκου (εἰκ. 77ε) ἐτέρου εἰδωλίου (ἀρ. 13) ἐνθυμίζουν ἀνάλογα κοσμήματα τῶν Συρίων ἀρχηγῶν εἰς Αἰγυπτιακὰ μνημεῖα ² ἄνευ ὅμως τοῦ δίσκου, ὅστις ἀποτελεῖ κόσμημα τῶν Βεδουίνων ³. Τὸ ἄγκιστρον (εἰκ. 77δ) ἐτέρου εἰδωλίου (ἀρ. 12) καὶ τὸ κρινοειδὲς (ἀρ. 9) (εἰκ. 77β) ἐνθυμίζουν χρυσᾶ κοσμήματα ἐκ τῶν τάφων τῆς Μεσαρᾶς ⁴ καὶ τὰ μεταγενεστέρων χρόνων χρυσᾶ κοσμήματα ἐκ τῶν τάφων τῶν Καλυβίων Φαιστοῦ ⁵, ὡς ἐπίσης τὸ φερόμενον ὑπὸ τοῦ Βασιλέως - 'Ιερέως (ἀρ. 130) ⁶, τέλος δὲ τὸ ἀπλοὺν περιδέραιον, τὸ ὁποῖον φέρεται ὑπὸ ἐτέρου εἰδωλίου (ἀρ. 16). Πάντα δηλοῦν ἀσφαλῶς τὴν ἀνωτέραν τάξιν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν οἱ φέροντες ταῦτα. Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ πρὸς τοῦτοις ὅτι οὐδεὶς λατρευτῆς ἐκ τῶν φερόντων περιζῶμα τύπου Α' φέρει κόσμημά τι, οὕτω δέ, ἐφ' ὅσον ἔχει ἤδη σημειωθῇ ὅτι τὸ περιζῶμα τύπου Α' εἶναι ἀπλοὺς τύπος, δυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ περιζῶμα τύπου Β' ἐφέρετο ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀνωτέρας τάξεως.

ΤΥΠΟΣ Γ'

Βραχὺ περιζῶμα καλύπτον τοὺς γλουτοὺς καὶ τὴν κοιλιακὴν χώραν, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς μηρούς, ὡς αἱ παραλλαγαὶ Ββ' καὶ Βδ' μετὰ τῶν ὁποίων συνάπτεται (εἰκ. 28, 29).

Ὁ τύπος οὗτος εἶναι γνωστὸς ἤδη κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον (ἀρ. 21, 65) συνεχίζεται δὲ σχεδὸν ἀμετάβλητος μέχρι καὶ τῆς Νεοανακτορικῆς ἐποχῆς (ἀρ. 80, 82, 117, 132, 189, 190), ἔχων πάντοτε τριγωνικὴν μορφήν ὀπισθεν. Ἐνίοτε τὸ τρίγωνον εἶναι ὀξυκόρυφον καὶ ἡ βᾶσις του, τὸ εὐρύτερον δηλαδὴ τμήμα, καλύπτει τοὺς γλουτοὺς, τὸ στενότερον δὲ τμήμα, ἡ κορυφή τοῦ τριγώνου, σχηματίζει τὸν αἰδοιοθύλακα, διερχομένη μετὰ τῶν μηρῶν (ἀρ. 80, 82, πιθανῶς καὶ 117) (εἰκ. 30). Εἰς τὰ εἰδώλια ἐξ 'Αγ. Τριάδος (ἀρ. 190) καὶ ἐκ τοῦ Κάμπου (ἀρ. 189) ἐξ ἄλλου σχηματίζεται τρίγωνον τόσον εἰς τὸ ὀπίσθιον ὅσον καὶ εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα, δὲν φαίνεται ὅμως νὰ διέρχεται τὸ ὕφασμα μετὰ τῶν μηρῶν, ὡς τὸ τῆς

1. HIGGINS, *The Aegina Treasure Reconsidered*, BSA 52, 1957, σ. 45, πίν. 9 a-b.

2. MÜLLER, σ. 298-9.

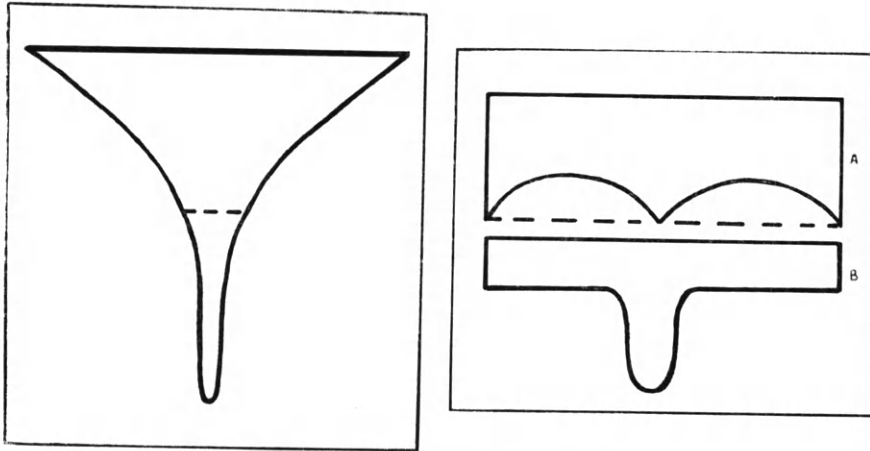
3. 'Ε. ἀ. σ. 139.

4. Μ. 'Η. 77. XANTHUIDES, πίν. LVII, 487. 'Ανάλογα θέματα ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὴν σύγχρονον κεραμεικὴν (EVANS, PM I, σ. 262, εἰκ. 194, b, d).

5. MARINATOS-HIRMER, εἰκ. 120.

6. EVANS, PM II, εἰκ. 508, προμετωπίς, πίν. XIV.

εικόνας 30, ἀλλὰ μάλλον ἔχει κοπή κατὰ τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον δεικνύει ἡ εἰκὼν 31Α. Τέλος εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ εἰς Ashmolean (ἀρ. 132) πιθανῶς ἡ κεντρικὴ γωνία τοῦ σχεδίου τῆς εἰκόνας 31 ἐπιμηκύνεται καὶ διερχομένη μεταξὺ τῶν μηρῶν σχηματίζει τὸν αἰδοιοθύλακα (εἰκ. 32), ἂν καὶ λόγῳ τῆς κακῆς διατηρήσεως εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα καὶ

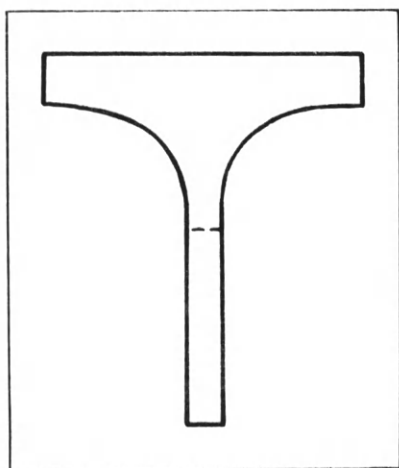
Εἰκ. 30-31. Περιζώματα τύπου Γ'.

τῆς μὴ ὁρατῆς ὀπισθίας πλευρᾶς δὲν καθίσταται σαφὴς ὁ τρόπος κοπῆς καὶ δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ καὶ ὁ κανονικὸς τρόπος κοπῆς τοῦ τύπου Γ' (εἰκ. 30).

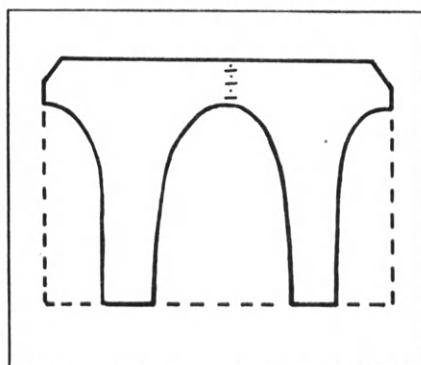
Τὸ περιζῶμα τοῦ τύπου Γ' εἰς ἓν Παλαιοανακτορικῶν χρόνων παράδειγμα, εἰς τὸ ὁποῖον συνδυάζεται μετὰ τῆς παραλλαγῆς Αγ' εἶναι μέλανος χρώματος, κοσμούμενον διὰ λευκῶν στιγμῶν (ἀρ. 21 εἰκ. 64η), διακόσμησις ἀσφαλῶς δηλοῦσα κεντημένον ὕφασμα, ἐμπνευσθὲν ἐκ τῆς συγχρόνου κεραμικῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εἰς ἓν παράδειγμα δὲ Νεοανακτορικῶν χρόνων βάφεται διὰ πορτοκαλλόχρου (ἀρ. 132). Αἱ παρυφαί του δηλοῦνται ἐνίοτε δι' ἐγχαράξεως (ἀρ. 117) ἅπαξ δὲ κοσμοῦνται δι' ἐναλλήλων γωνιῶν (ἀρ. 190). Ὁ τύπος Γ' συνδυάζεται πάντοτε μετὰ ζώνης συνήθως δὲ καὶ μετὰ ἐπιμήκους τύπου αἰδοιοθύλακος. Ἡ ζώνη εἶναι συνήθως ἐλλειπτικῆς τομῆς, ἐνίοτε ὅμως κυρτεπίπεδος ἀπλῇ (ἀρ. 117) ἢ διπλῇ κοσμουμένη δι' ὀριζοντίων καὶ καθέτων γραμμῶν (ἀρ. 132), εἰς τὸ προαναφερθὲν δὲ εἰδῶλιον ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 21) ἐρυθρὰ τριγωνικοῦ τύπου, τέλος δὲ ἅπαξ κοσμεῖται διὰ καστανῶν στιγμῶν (ἀρ. 190).

Τὰ περιζώματα τῶν μορφῶν τοῦ Κάμπου καὶ τῆς τοιχογραφίας τοῦ Ashmolean (ἀρ. 132, 189) παρουσιάζουν ἐπίσης ὁμοιότητα πρὸς τὰ φερόμενα ὑπὸ δύο εἰδωλίων ἐκ Πετσοφᾶ καὶ Κόφινα (ἀρ. 21, 65) κατὰ τὸ ὅτι ἡ

ζώνη και ὁ αἰδοιοθύλαξ ἀποτελοῦνται ἐξ ἐτέρου τεμαχίου ὑφάσματος ἢ ἐτέρας ὕλης κεχωρισμένης τοῦ λοιποῦ περιζώματος (εἰκ. 31B). Ἡ ζώνη καὶ ὁ αἰδοιοθύλαξ τῆς μορφῆς τῆς ἀπεικονιζομένης εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Ashmolean (ἀρ. 132) ἀποδίδεται διὰ κυανοῦ χρώματος, τὸ ὁποῖον πι-

Εἰκ. 32. Περίζωμα τύπου Γ'.

Εἰκ. 33. Περίζωμα τύπου Δ'.

θανῶς δηλοῖ μεταλλικὸν ἔλασμα (ἀργυροῦν), ἐνῶ τὸ περίζωμα εἶναι πορτοκαλλόχρουν. Τὸ μεταλλικὸν ἔλασμα, ἐὰν ὄντως γίνῃ δεκτὸς ὁ συμβολισμὸς τοῦ κυανοῦ, θὰ ἐχρησίμευεν ἢ διὰ προστασίαν κατὰ τὴν ἄσκησιν τῶν ἐπικινδύνων ταυροκαθαψίων ἢ διὰ νὰ προσδώσῃ καμπυλότητα εἰς τὸν αἰδοιοθύλακα.

Τὸ περίζωμα τύπου Γ' φέρεται ἀδιαφόρως ὑπὸ ποικίλων μορφῶν, ὑπὸ εἰδωλίου (ἀρ. 189), τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύεται ὡς μουσικὸς ¹ ἢ ὡς νέος παίζων μετὰ πτηνοῦ ἄνευ ἰδιαιτέρας ιδιότητος ² ἢ ὡς θεὸς εἰς στάσιν προστασίας ³, ὑπὸ παλαιστοῦ (ἀρ. 117) καὶ γυναικὸς ἀκροβάτιδος (ἀρ. 132). Τὸ εἰδῶλιον ἐκ Κατσαμπᾶ (ἀρ. 80) ἐξ ἄλλου ἐρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Evans ⁴ ὡς «boy - god», λόγῳ τῆς τιάρας, τοῦ περιδεραιοῦ καὶ τῶν ψελίων, τὰ ὁποῖα φέρει.

1. VAN HOORN, σ. 67.

2. MARINATOS-HIRMER, σ. 124, εἰκ. 224-5.

3. DIKAIOS, The Bronze Statue of a Horned God from Enkomi, AA 77, 1962. σ. 27-39, εἰκ. 18-22.

4. EVANS, PM II, σ. 235.

ΤΥΠΟΣ Δ' (ΤΥΠΟΣ ΠΙΣΚΟΚΕΦΑΛΟΥ)

Ὁ τύπος Δ' (εἰκ. 33), ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὰ εἰδῶλια Παλαιο-ανακτορικῶν χρόνων ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Πισκοκεφάλου (ἀρ. 56 - 58), σχηματίζεται ἐκ δύο μακρῶν φύλλων, ἐνὸς ἔμπροσθεν καὶ ἐνὸς ὀπίσθεν, ἰσχυρῶς μειουμένων πρὸς τὰ κάτω, ἐνουμένων δὲ κατὰ τὰ δύο πλάγια. Τὸ περίγραμμα τοῦ περιζώματος δηλοῦται δι' ἐγχαράξεως ἀλλὰ εἰς τὸ κατώτερον τμήμα πρὸς γεφύρωσιν τοῦ μεταξὺ τῶν κνημῶν χάσματος τίθεται λεπτὸν τεμάχιον πηλοῦ· τὸ ὅλον βάφεται διὰ λευκοῦ.

Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἡ ὁμοιότης ἢ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ τύπου τούτου καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ἐνδύματος εἶχε παρατηρηθῇ ἤδη ὑπὸ τοῦ Forster ¹, δύναται ὁμως νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ὑπαρξίς τοῦ τύπου Δ' ὠδήγησε πιθανῶς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἐξ Ἀνατολῆς ἐπιδράσεις εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ τύπου Ζ'.

Δυστυχῶς λόγῳ τῆς ἐλλείψεως περισσοτέρων δειγμάτων εἶναι δύσκολος ἡ διάκρισις τῆς ιδιότητος τῶν φερόντων περιζῶμα τύπου Δ'.

ΤΥΠΟΣ Ε' (ΕΠΙΤΡΑΧΗΛΙΟΝ ἢ ΕΠΙΣΤΗΘΙΟΝ)

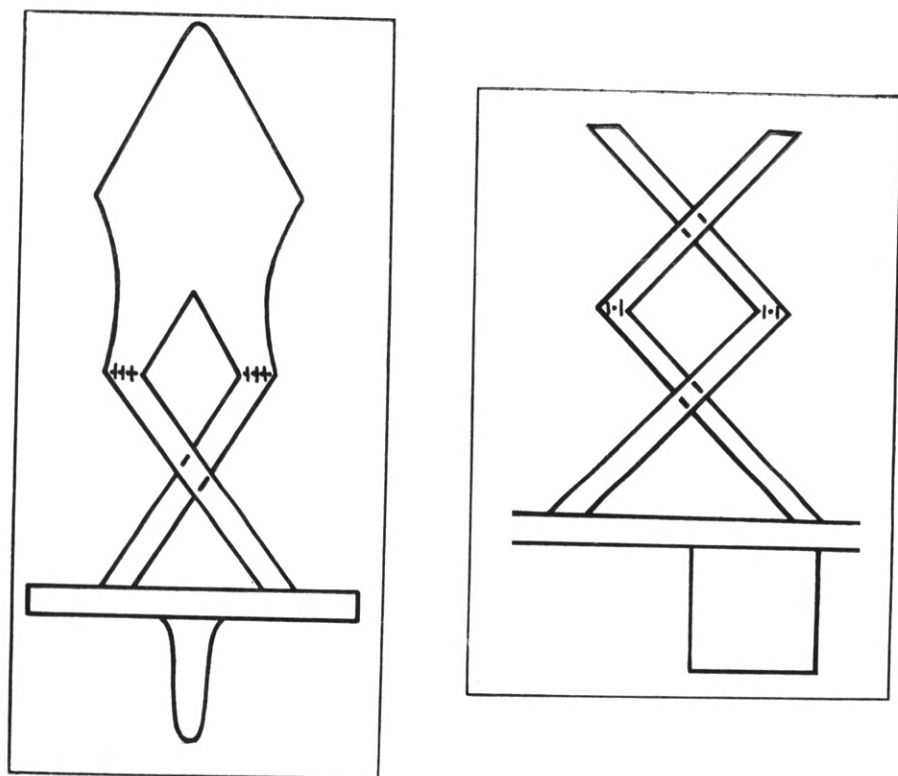
Ὁ τύπος Ε' ἀπαντᾷ μόνον κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον καὶ εἰς τέσσαρα παραδείγματα (ἀρ. 22, 23, 40, 48) ², ἐκ τῶν ὁποίων εἰς ἐν (ἀρ. 23) εἶναι ἀσαφὴς λόγῳ τῆς ἀπολεπίσεως τοῦ χρώματος, ἀποδίδεται δὲ πλαστικῶς ἢ πλαστικῶς καὶ γραπτῶς. Βασικὸν στοιχεῖον τοῦ τύπου τούτου εἶναι ἡ κάλυψις ὀλοκλήρου ἢ τμήματος τοῦ ἄνωθεν τῆς ὀσφύος σώματος δι' ἱμάντων ἢ τεμαχίου ὑφάσματος ἢ δέρματος συνεχομένου πρὸς τὸ περίζωμα. Αἱ ταινίαι διασταυροῦνται ἔμπροσθεν (ἀρ. 22) (εἰκ. 34) ἢ ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν (ἀρ. 48) (εἰκ. 35) ἢ ἡ μία ταινία διευθετεῖται καθέτως ἔμπροσθεν (ἀρ. 23) (εἰκ. 36) ἢ ὀπίσθεν (ἀρ. 40) (εἰκ. 37), ἐξηρητημένη ἐκ περιλαιμίου. Εἰς τὴν ἀντίθετον τῶν ταινιῶν ὅψιν τὸ σῶμα καλύπτεται ἔμπροσθεν (ἀρ. 40) (εἰκ. 37) ἢ ὀπίσθεν (ἀρ. 22) (εἰκ. 34), πλὴν τριγωνικοῦ ἀνοίγματος κατὰ τὸ ἀνώτερον τμήμα ³. Τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ ἐπιτραχηλίου καλύπτει τὸ σῶμα ὀπίσθεν (ἀρ. 22) ἢ ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν (ἀρ. 40) μέχρι τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τῶν μηρῶν, λήγον εἰς ὀξύ. Ἐνίοτε οἱ ἱμάντες συν-

1. FORSTER, Praesos. The Terra-cottas, BSA 8, 1901-2, σ. 274.

2. Τὸ ὑπ' ἀρ. 38 δὲν ἀνήκει εἰς τὸν τύπον τοῦτον. Ἡ διαγώνιος ταινία, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἔχει διάφορον χαρακτῆρα.

3. Τὰ ἐλάχιστα ἴχνη λευκοῦ εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τοῦ ὑπ' ἀρ. 23 δειγματος πιθανῶς δηλοῦν ἐν εἶδος ἐπιτραχηλίου, ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ ὑπ' ἀρ. 40.

δυάζονται πρὸς περίζωμα τύπου Βα' (ἀρ. 23). Ἐπαξ (ἀρ. 48) καλύπτεται μόνον τὸ πρόσθιον τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ δι' ἀπλοῦ φύλλου ἐξαρτωμένου ἀπὸ ζώνης, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐπίσης ἐξαρτᾶται καὶ ταινία διερχομένη μεταξὺ τῶν μηρῶν, καλύπτουσα τὴν αἰδῶ ¹.

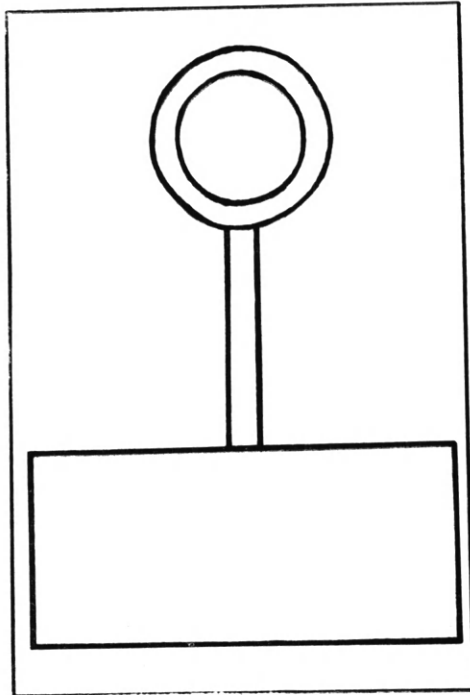
Εἰκ. 34-35. Περιζώματα τύπου Ε'.

Ἡ ἄποψις τοῦ Myres ², ὁ ὁποῖος συνάπτει τὸ ἐπιτραχήλιον τὸ φερόμενον ὑπὸ τοῦ εἰδωλίου ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 22) πρὸς τὸ ἐπώμιον τὸ φερόμενον ὑπὸ τοῦ εἰδωλίου ἐκ Κάμπου τῆς Λακωνικῆς (ἀρ. 189), νομίζει δ' ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ ὀξεῖα ἀπόληξις εἰς τὸ εἰδῶλιον τοῦ Πετσοφᾶ σχηματίζεται ἐκ τῶν ἱμάντων, μετ' ἐπιφυλάξεως εἶναι δυνατόν νὰ γίνη δε-

1. Τὸ ὑπ' ἀρ. 22 συνεπληρώθη ἔμπροσθεν, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπάρχοντα ἱχνη, διὰ ζώνης καὶ αἰδοιοθύλακος.

2. MYRES, σ. 366.

κτῆ, διότι, ἐκτὸς τῆς χρονικῆς διαφορᾶς τῶν δύο τύπων, τὸ ἐπώμιον τοῦ εἰδωλίου ἐκ Κάμπου εἶναι τελείως κεχωρισμένον τοῦ περιζώματος, ἐνῶ εἰς τὸ τοῦ Πετσοφᾶ δὲν εἶναι τελείως σαφές, ἡ ὀξεῖα δὲ ἀπόληξις ἀπαντᾷ καὶ εἰς περιζώματα, τὰ ὅποια δὲν φέρουν ἱμάντας, ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω περὶ τοῦ τύπου Γ' (εἰκ. 29).

Εἰκ. 36. Περίζωμα τύπου Ε'.

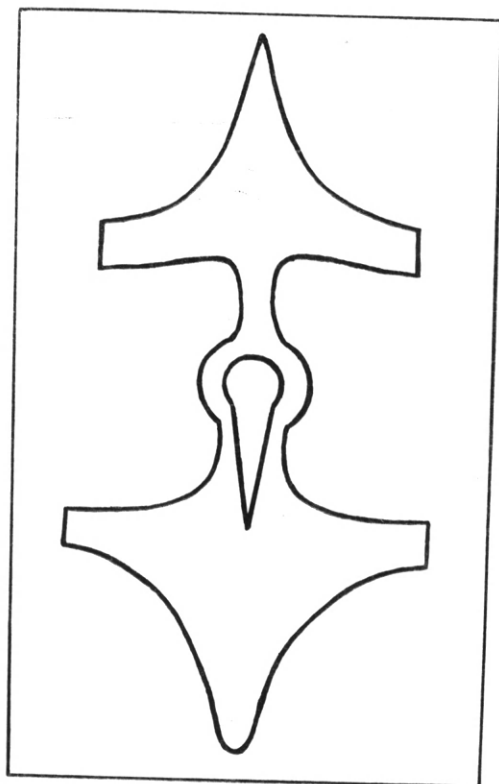
Παραδείγματα συγγενῇ πρὸς τὸν τύπον Ε' ἀνευρίσκονται συχνάκις εἰς Αἴγυπτον ¹. Οἱ διασταυρούμενοι ἱμάντες ἐξ ἄλλου ἀπαντῶσιν εἰς πολλὰς περιοχὰς τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου, εἰς Σαρδηνίαν ², Λέσβον, Μ. Ἀσίαν, ἐπίσης δὲ Αἴγυπτον καὶ Μεσοποταμίαν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ἡ διακρίβωσις τῆς ιδιότητος τῶν φερόντων περιζώμα τύπου Ε' εἶναι δύσκολος λόγῳ τῆς ἐλλείψεως περισσοτέρων δειγμάτων, ὡς θὰ ἴδωμεν ὅ-

1. NEWBERRY, Beni Hassan, II, London 1894, πίν. VII.

2. ZERVOS, La Civilisation de la Sardaigne, Paris 1954, σ. 164, ἀρ. 177.

μως κατωτέρω, είναι δυνατή ή εξαγωγή συμπερασμάτων τινών κατά την σύγκρισιν των μορφών, αίτινες φέρουν ανάλογον ένδυμα εἰς Αἴγυπτον.

Εἰκ. 37. Περίζωμα τύπου Ε'.

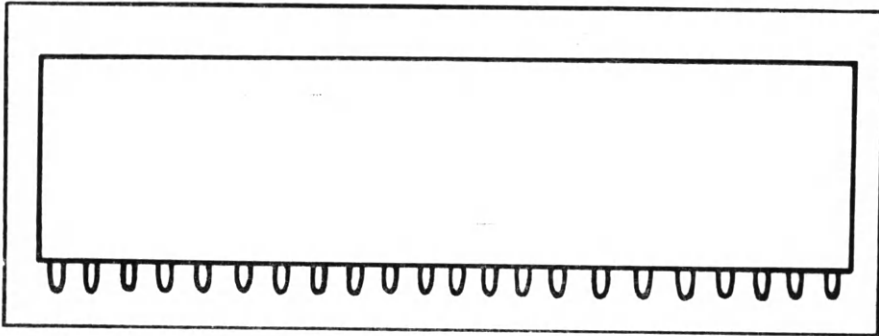
ΤΥΠΟΣ ΣΤ' (ΧΛΑΙΝΑ)

Ἄλυτον πρόβλημα σχετικῶς πρὸς τὸ μινωικὸν ένδυμα ὑπῆρξε τὸ εἶδος τῆς ένδύσεως, τὸ ὁποῖον θὰ ἔφερον οἱ Μινωῖται, οἵτινες ἔζων εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς ἢ ἐν γένει κατὰ τὸν χειμῶνα. Ὁ Μ. Mayer¹ εἶχε πρὸ πολλοῦ ὑποθέσει ὅτι τοῦτο θὰ ἦτο τύπος διάφορος τοῦ ἀπλοῦ περιζώματος. Ὁ Evans ἐπίσης² ἐξέφρασεν ἀπορίας διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀνδρικοῦ ένδύ-

1. MAYER, Mykenische Beiträge. II. Zur mykenischen Tracht und Kultur, JdI 7, 1892, σ. 195.

2. EVANS, PM II, σ. 32.

ματος καλύπτοντος τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ σώματος, πλὴν βεβαίως τῆς ἱερατικῆς θηλυστολίας, διερωτώμενος διὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὅποιον οἱ κάτοικοι ἀντιμετώπιζον τὰς δυσμενεῖς καιρικὰς συνθήκας. Τέλος ὁ Karo ¹ ἐξ ἀφορμῆς τῆς εὐρέσεως περονῶν εἰς τοὺς βασιλικοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν ² καὶ εἰς Πρωτοκυκλαδικὸν τάφον τῆς Σύρου, ἀνασκα-

Εἰκ. 38. Περίζωμα τύπου ΣΤ'.

φέντα ὑπὸ τοῦ Τσουντα ³, ἔνθα εὐρέθησαν εἰς τὸν ὄμον τοῦ νεκροῦ περόναι ὅμοιαι πρὸς τὰς τῆς Τροίας ⁴, ὑπέθεσεν ὅτι καὶ εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην, παρὰ τὰς διαφορὰς τοῦ μινωικοῦ ἐνδύματος ἀπὸ τοῦ μυκηναϊκοῦ, λόγῳ τῆς διαφορετικῆς καταγωγῆς, θὰ ἐφέρετο εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς ἓν εἶδος μανδύου, παρομοίου πρὸς τὸν λεγόμενον θώρακα τοῦ ἡλικιωμένου ἀνδρὸς τοῦ ἀγγείου τῶν θεριστῶν.

Παρὰ τὴν ἔλλειψιν σαφῶν δειγμάτων τοῦ τύπου ὁ Karo εἶχε διαβλέψει ὀρθῶς, ὥς καταφαίνεται νῦν ἐκ τῶν παραδειγμάτων τὰ ὅποια ἀπέδωσαν νεώτεραι ἀνασκαφαί. Τὰ παραδείγματα ταῦτα, τὰ ὅποια ἀποδίδουν εἶδος χλαίνης, ἀποτελοῦν σημαντικὴν βοήθειαν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ εἶδους τούτου τῆς ἐνδύσεως λόγῳ τῆς σαφηνείας, διὰ τῆς ὁποίας ἀποδίδεται τοῦτο, ὥς ἐπίσης λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ των (ἀρ. 41, 50, 51, 121γ, 148, 181 - 183, 192 καὶ εἰκ. 14, Α - Β) ⁵.

1. KARO, σ. 174.

2. "Ε.ἀ. τάφος IV, ἀρ. 245-7, πίν. XVIII, τάφος VI, ἀρ. 924, πίν. XLV, τάφος VI, πίν. LII, ἀρ. 5.

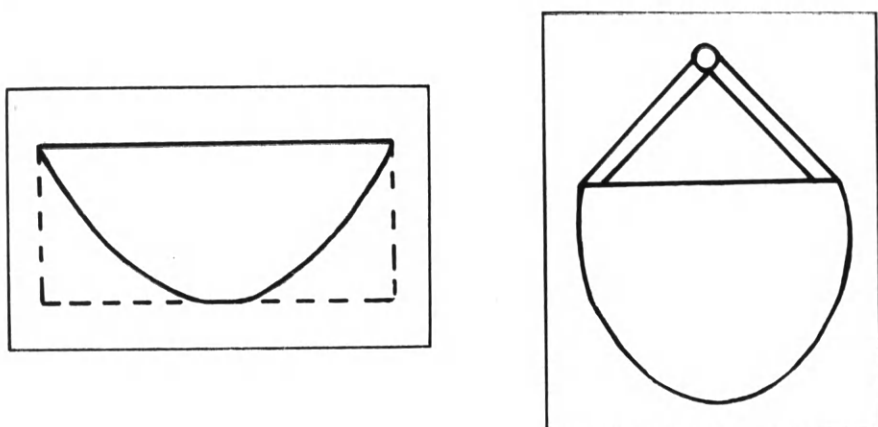
3. Χ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Κυκλαδικά, ΑΕ 1899, σ. 101, πίν. 10.

4. W. DÖRPFELD, Troja und Ilion I, Athen 1902, σ. 355, πίν. 43.

5. "Όμοιον πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 41 ὑπάρχει εἰς τὴν Συλλογὴν Μεταξᾶ, μὴ συμπεριλαμβανόμενον εἰς τὸν κατάλογον (πίν. 45α).

Ἡ χλαῖνα θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ εἶδος περιζώματος, διότι διατηρεῖ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τούτου. Ἀποτελεῖται ἐξ ὀρθογωνίου ἢ ἡμικυκλικοῦ τεμαχίου ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄρραφον καὶ περιζώνει τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ σώματος. Εἰς τὰ εἰδῶλια ἀποδίδεται πάντοτε πλαστικῶς, πιθανῶς πρὸς δῆλωσιν τῆς τραχείας ὑφῆς ἢ τοῦ πάχους της. Θὰ κατεσκευάζετο ἐξ ἐρίου, πιθανῶς εἰς τινὰς περιπτώσεις ἐξ ἐρίου αἰγὸς ἢ ἐκ πιλήματος, λόγῳ τῆς σκληρότητος καὶ τῆς ἀκαμψίας τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει, ἢ ἀκόμη καὶ ἐκ δέρματος.

Εἰκ. 39-40. Περιζώματα τύπου ΣΤ'.

Τὸ σχῆμα τῆς χλαίνης δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο βασικοὺς τύπους, τὸν κατασκευαζόμενον ἐξ ἐπιμήκους τεμαχίου ὑφάσματος (εἰκ. 38) καὶ τὸν σχηματιζόμενον ἐξ ἡμικυκλικοῦ, πεταλοειδοῦς ἢ παρεμφεροῦς τινος τεμαχίου ὑφάσματος (εἰκ. 39), τοῦ ὁποῖου ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἀκριβῆ μορφήν λόγῳ τοῦ ἀσαφοῦς τῶν παραστάσεων. Παραλλαγὴν τοῦ δευτέρου τύπου ἀποτελεῖ τὸ Μετανακτορικῶν χρόνων εἰδῶλιον ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἄρ. 192) (εἰκ. 40), τὸ ἔνδυμα τοῦ ὁποῖου καλύπτει τὴν πλάτην κοσμούμενον διὰ ζατρικίου, στερεοῦται δ' ἔμπροσθεν διὰ δύο λωρίδων, ἐνθυμίζον τὸ περιζῶμα τοῦ τύπου Αδ' ἢ συγχρόνως τὰ πεταλοειδῆ περιζώματα. Πιθανῶς ὁ αὐτὸς τύπος ἐχρησίμευε καὶ ὡς ζῶμα περὶ τὴν ὀσφύν καὶ ὡς χλαῖνα. Τὴν διπλὴν αὐτὴν χρῆσιν γνωρίζομεν ἐκ Μεσοποταμίας, ἔνθα ὁ καυνάκης φέρεται κατὰ τὰς θερμὰς ἡμέρας ὡς ζῶμα περὶ τὴν ὀσφύν¹.

α) Χλαῖνα ἐπιμήκους σχήματος (εἰκ. 38). Ἀντιπροσωπεύεται κυρίως ἐκ δύο παραδειγμάτων, ἐνὸς Παλαιοανακτορικοῦ (ἄρ. 51) καὶ ἐνὸς Νεοα-

1. FORBES, IV, σ. 9.

νακτορικού (ἀρ. 148) (εἰκ. 14), ἀποτελεῖται δ' ἐξ ἐπιμήκους τεμαχίου ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον ἐλίσσεται περὶ τὸ σῶμα καλύπτον ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας, κοσμούμενον διὰ κροσσῶν εἰς τὴν κατωτέραν παρυφήν. Πιθανῶς εἰς τὴν παραλλαγήν ταύτην ἀνήκει καὶ τὸ ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον φέρει μορφὴ ἐπὶ ἄρματος κνωσιακῆς τοιχογραφίας ¹, ἢ ἐπιφάνεια τοῦ ὁποίου κοσμεῖται διὰ θαλαστῶν, στικτῶν γραμμῶν.

β) Χλαῖνα χαρακτηριζομένη συμβατικῶς ὡς ἡμικυκλικοῦ σχήματος (εἰκ. 39). Ἡ παραλλαγή αὕτη χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς αὐτῆς ἀναλογίας ἢ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ μήκους καὶ πλάτους καὶ ἐκ τῆς καμπυλότητος τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει (ἀρ. 41, 50, 121γ, 181 - 183, εἰκ. 14α - β) ². Τὸ μῆκός της φθάνει μέχρι τῆς ὀσφύος (ἀρ. 50, 182, εἰκ. 14α - β) ἢ μέχρι τοῦ μέσου ἢ τοῦ κατωτέρου τμήματος τῶν μηρῶν (ἀρ. 41, 181, 183, προφανῶς δὲ καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 121γ, τοῦ ὁποίου δὲν σώζεται τὸ κατώτερον τμήμα). Ἐνταῦθα συνήθως αἱ χεῖρες κρύπτονται (ἀρ. 41, 50, 181, 182).

Ἡ παραλλαγή ΣΤΒ' τῆς χλαίνης ἔχει πολλάκις συζητηθῇ. Ὁ Savignoni ³, ἐρμηνεύων τὸ ἀγγεῖον τῶν θεριστῶν (ἀρ. 121γ) καὶ τὸ σφράγισμα τῆς Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 181), ὑπέθεσεν ὅτι πρόκειται περὶ θώρακος, ὁ αὐτὸς δὲ ἡρμήνευσε τὴν παράστασιν τοῦ ἀγγείου ὡς πομπὴν πολεμιστῶν ⁴. Θώρακα, θρησκευτικῆς ὁμῶς χρήσεως, τὸν ὀνομάζουν καὶ οἱ Evans ⁵ καὶ Nilsson ⁶. Ὁ Μαρινᾶτος ⁷ ὀρθότερον ὀνομάζει τὸν φέροντα τὸν λεγόμενον θώρακα εἰς τὸ ἀγγεῖον τῶν θεριστῶν ὡς γαιοκτήμονα ἡγούμενον πομπῆς—καὶ ὄχι ἱερέα—τὸν θώρακα δὲ τοῦ ἀνδρὸς τοῦ σφραγίσματος ἐκ Σκλαβοκάμπου (ἀρ. 182) ⁸ μετ' ἐπιφυλάξεως θεωρεῖ ὡς ἱερεῶς σημασίας.

Ὁ Μαρινᾶτος ⁹ συνεσχέτισεν ἤδη τὸ παράδειγμα ἐκ Σκλαβοκάμπου (ἀρ. 182) πρὸς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἡλικιωμένου τοῦ ἀγγείου τῶν θεριστῶν (ἀρ. 121γ). Τὸ σχῆμα καὶ αἱ κάθετοι ραβδώσεις συσχετίζουν ἐπίσης τὸ παράδειγμα ἐκ Σκλαβοκάμπου (ἀρ. 182) πρὸς τὴν χλαῖναν ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 50) καὶ

1. ΑΛΕΞΙΟΥ, Neue Wagendarstellungen aus Kreta, AA 79, 1964, σ. 795, εἰκ. 1-4. Ὁ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ (Kleidung, σ. Α 24) ὀνομάζει «ὄρθοστάδιον χιτῶνα» παρόμοιον ποδῆρες ἔνδυμα, ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ Συριακὸν ἔνδυμα.

2. Πρόσθετες καὶ τὸ εἰδῶλιον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν σ. 106 σημ. 1.

3. SAVIGNONI, Il vaso di Hagia Triada, Mon. Ant. 13, 1903, σ. 114-20, πίν. I-III.

4. Αὐτόθι σ. 124-5.

5. EVANS, The Minoan and Mycenaean Element in Hellenic Life, JHS 32, 1912, σ. 290, σημ. 14. PM IV, σ. 401.

6. NILSSON, σ. 160.

7. MARINATOS-HIRMER, σ. 102. Ὁ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ ἐπίσης (σ. 102 καὶ Kleidung, σ. Α 25) θεωρεῖ τὰς μορφὰς τὰς φερούσας μανδύαν εἰς τὸ ποτήριον τῆς ἀναφορᾶς ὡς νεαροὺς φέροντας ἔνδymατα μεγαλυτέρων τῶν χάριν παιδιᾶς.

8. Σ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, Τὸ Μινωικὸν μέγαρον τοῦ Σκλαβοκάμπου, AE 1939, σ. 88.

9. Αὐτόθι.

*Αγ. Τριάδος (εἰκ. 14α). Οὐδεμία τέλος ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι τὸ περικόρμιον τὸ ἀπεικονιζόμενον εἰς τὸ σφράγισμα ἐξ *Αγ. Τριάδος (εἰκ. 14α) εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ φερόμενον ὑπὸ μορφῆς ἐπὶ σφραγίσματος ἐκ Ζάκρου (εἰκ. 14β), τὸ ὁποῖον ὁ Hogarth ¹ χαρακτηρίζει «cloak made of some thick material like the felt the capotes of cretans shepherds are still made». Πράγματι, ἡ χλαῖνα πρέπει ἀρχικῶς νὰ κατεσκευάζετο ἐκ παχέος δέρματος ἢ ἐρίου, πιθανῶς δὲ ἡ ἀκαμψία τινῶν ἐξ αὐτῶν (ἀρ. 121, 181) ἐπετυγχάνετο διὰ πιλήματος. Αἱ ἐγχαράξεις τῆς χλαίνης τοῦ εἰδωλίου ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 50) δεικνύουν πιθανῶς ὅτι κατεσκευάσθη ἐκ δέρματος ζώου, ἔχοντας τὸ τρίχωμα κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευράν, ὥστε νὰ διακρίνονται τὰ βοστρυχίδια μόνον κατὰ τὰ ἄκρα, ὡς συνηθίζεται εἰς Μεσοποταμίαν ² καὶ εἰς Αἴγυπτον ³, πιθανῶς δ' οὕτω κατεσκευάσθησαν καὶ αἱ χλαῖναι τῶν ἀνδρῶν τοῦ σφραγίσματος ἐκ Σκλαβοκάμπου (ἀρ. 182) καὶ *Αγ. Τριάδος (εἰκ. 14α). Τὸ φολιδωτὸν θέμα ἐξ ἄλλου, διὰ τοῦ ὁποῖου κοσμεῖται τὸ περικόρμιον τοῦ ἡλικιωμένου ἀνδρὸς τοῦ ἀγγελίου τῶν θεριστῶν (ἀρ. 121γ) καὶ αἱ θλασταὶ γραμμαὶ τῶν ἀπεικονιζομένων περικορμίων εἰς τὰ δύο σφραγίσματα τῆς *Αγ. Τριάδος (ἀρ. 148, 181), ὡς καὶ εἰς τὸ προαναφερθὲν δεῖγμα τῆς κνωσιακῆς τοιχογραφίας ⁴, εἶναι θέματα γνωστὰ ἐκ τῆς συγχρόνου ὕφαντικῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω προκειμένου περὶ τῆς διακοσμήσεως, ἐνῶ ἀντιθέτως τὰ θέματα ταῦτα δὲν προσιδιάζουν εἰς χαλκᾶ ἔργα, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρξέ ποτε χαλκοῦς θώραξ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην, ἀνάλογος τοῦ μεταγενεστέρου YE III τῶν Δενδρῶν ⁵. Ὡς ὑπέδειξαν ἄλλωστε οἱ Wace—Stubbings ⁶, ὁ μεταλλικὸς θώραξ ἦτο ἄγνωστος πρὸ τῆς «development of oplite tactics».

Ὁ Savignoni ⁷ ὅστις θεωρεῖ θώρακας τὰ παραδείγματα ὑπ' ἀρ. 121

1. HOGARTH, Note on Two Zakro Sealings, BSA 17, 1910-11, σ. 265.

2. FORBES, V, σ. 38-9. Ὁ ὁμηρικὸς «στρεπτός χιτῶν» ἐρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ (Kleidung, σ. Α7) ὡς φλοκάτον ἔνδυμα, ἐνθυμίζον τὴν «οὐλὴν χλαῖνην», δυνάμενον νὰ φορεθῇ κατ' ἀμφοτέρως τὰς ὀψεις.

3. FORBES, V, σ. 21.

4. ΑΛΕΞΙΟΥ, Ε. Α. Τὸ φολιδωτὸν ἔχει ἐρμηνευθῇ ὑπὸ ἄλλων μελετητῶν ὡς ἀποδίδον τρίχωμα (J. SIX, Altgriechische Gewebemuster und Webetechnik, ÖJh 15, 1912, σ. 106).

5. Ὁ χαλκοῦς θώραξ τῶν Δενδρῶν (E. VERMEULE, Greece in the Bronze Age, London 1964, σ. 135, πίν. XXI A) εἶναι ξένος πρὸς τὰ μελετώμενα ἐνταῦθα μινωικά παραδείγματα.

6. WACE-STUBBINGS, σ. 506.

7. SAVIGNONI, Il vaso di Hagia Triada, Mon. Ant. 13, 1903, σ. 113-5. Ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῆς λέξεως στρεπτός χιτῶν ἢ LORIMER (σ. 206) ἀποφεύγει νὰ λάβῃ θέσιν, ἐνῶ οἱ WACE-STUBBINGS (σ. 508) θεωροῦν πιθανὴν τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐκ πλεκτοῦ δέρματος. Τέλος ὑπὸ τοῦ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ (Kleidung, σ. Α8, 10) ἐρμηνεύεται ὡς «double face».

καὶ 148, συσχετίζει τὸ πρῶτον πρὸς τὸν «στρεπτὸν χιτῶνα» τῆς Ἰλιάδος (Ε 113), πιστεύων ὅτι πρόκειται περὶ ἄλυσιδωτοῦ θώρακος, ἀναλόγου πρὸς τοὺς τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀνατολῆς, κατασκευασθέντος ἐκ μετάλλου ἢ ἐκ μεταλλικῶν δακτυλίων ἐπὶ ὑφάσματος ἢ δέρματος, ὡς οἱ μεταγενέστεροι ἑλληνορρωμαῖκοι θώρακες. Πράγματι εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ δὴ εἰς Μεσοποταμίαν (Nuzi) ἀπὸ τοῦ 1500 π.Χ. περίπου ὑπῆρχεν ἓν εἶδος φολιδωτοῦ θώρακος ¹, ὅστις εἰκονίζεται ἐπίσης εἰς αἰγυπτιακὰ μνημεῖα τῆς ἐποχῆς τῶν Φαραῶ Τουθμῶσιος Γ' καὶ Δ' καθὼς καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ραμεσῆ Γ', φερόμενος ὑπὸ τῶν Shardana καὶ Pulesata ².

Τὰ ἐξεταζόμενα ὁμῶς ἐνταῦθα μινωικὰ παραδείγματα δὲν ἀνήκουν εἰς τοιοῦτου τύπου ἐνδυμα, διότι τὰ συναντῶμεν εἰς εἰρηνικὰς σκηνὰς καὶ εἰς τὰ πλεῖστα τούτων αἱ χεῖρες κρύπτονται κάτωθεν τοῦ ἐνδύματος, ἀποκλειομένων οὕτω εὐχερῶν κινήσεων μάχης, ἐνῶ εἰς τὰ Ἀνατολικά καὶ Αἰγυπτιακὰ παραδείγματα οἱ χιτῶνες ἔχουν βραχείας χειρῖδας ³ ἢ εἶναι ἄνευ χειρῖδων ⁴. Ἄλλωστε χαλκαὶ φολίδες δὲν εὐρέθησαν οὔτε εἰς τὴν Κρήτην οὔτε καὶ εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν Ἑλλάδα. Τέλος αἱ θλασταὶ γραμμαὶ τοῦ θώρακος τῶν πολεμιστῶν τοῦ Ραμεσῆ Β' ἔχουν ἐρμηνευθῇ καὶ ὡς «βελονιές» ⁵ ἐπὶ τοῦ λινοῦ θώρακος. Ἡ ἀναφορὰ εἰς τὰς πινακίδας τῆς Κνωσοῦ πλησίον τῶν λινῶν ὑφασμάτων καὶ χαλκοῦ (e-pi-ke-to-ni-a) πιθανῶς διὰ τὴν διακόσμησιν ὑφάσματος ⁶, δὲν δηλοῖ ὅπωςδὴποτε ἐπίθετον διακόσμησιν θώρακος, ἐφ' ὅσον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἢ ἐπίθετος ἐκ μετάλλου διακόσμησις ἐχρησιμοποιοεῖτο καὶ ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων.

Τὴν κατασκευὴν τῆς χλαίνης ἐξ ὑφάσματος δεικνύουν ἐπίσης καὶ οἱ κροσσοί.

Ὁ ὅρος θώραξ, ὁ ὁποῖος ἀποδίδεται εἰς τὰ προαναφερθέντα παραδείγματα, πρέπει κατὰ ταῦτα νὰ ἀπαλειφθῇ, τουλάχιστον ὡς σημαῖνον τὸ πολεμικὸν ἐνδυμα, ἀντικαθιστάμενος ὑπὸ τοῦ ὅρου χλαῖνα. Ἡ γνώμη ἐξ ἄλλου τοῦ Evans ⁷ καὶ τοῦ Nilsson ⁸ ὅτι πρόκειται περὶ θρησκευτικοῦ ἐνδύματος δὲν θεμελιούται ἰσχυρῶς ⁹ μόνον ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἐνίστε

1. LORIMER, σ. 197.

2. Αὐτόθι σ. 199.

3. Αὐτόθι σ. 198, εἰκ. 16-7

4. Αὐτόθι σ. 199.

5. Αὐτόθι ἔ.ἀ.

6. WEBSTER, σ. 102.

7. EVANS, PM IV, σ. 401.

8. NILSSON, σ. 160.

9. Εἰς ἐπίρρῳσιν τῆς ἀπόψεως ὅτι τὸ ἐνδυμα εἶναι θρησκευτικὸν δύνανται νὰ προστεθοῦν τὰ παραδείγματα τῆς εἰκ. 14 α-β, ἐνθα τοῦτο συνδυάζεται πρὸς τὴν θηλυστολίαν καὶ τὸν συριακὸν πέλεκυν, καθὼς καὶ τὸ σφράγισμα ἐκ Σκλαβοκάμπου (ἀρ. 183), ἐνθα συνδυάζεται πρὸς τὸ ἐκ δέρματος ζώου περίζωμα.

ἀπεικονίζεται χλαῖνα εἰς παραστάσεις ἔνθα αἱ μορφαὶ κρατοῦν τεμάχιον ὑφάσματος, ἐφ' ὅσον οἱ ἴδιοι δὲν εἶναι βέβαιοι, ἐὰν ὄντως πρόκειται περὶ χλαίνης ἢ κόμβου. Εἰς τὸ ἀγγεῖον τῶν θεριστῶν οὐδὲν στοιχεῖον χαρακτηρίζει τὴν πομπὴν ὡς θρησκευτικὴν. Εἰς τὰς λοιπὰς παραστάσεις αἱ μορφαὶ φέρουν τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα ἐκ δέρματος ζώου (ἀρ. 121γ, 181 - 183) ἢ ποδῆρες ἔνδυμα (εἰκ. 14α,β), ἀλλὰ τὰ φέροντα χλαῖναν εἰδῶλια (ἀρ. 41, 50, 51, 192) στεροῦνται τελείως στοιχείων δυναμένων νὰ χαρακτηρίσουν τὸ ἔνδυμα ὡς θρησκευτικόν.

Ἐν συμπεράσματι δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι χλαῖνα ἐλισσομένη περὶ τὸ σῶμα, οὐχὶ δὲ θώραξ, κατασκευαζομένη ἐκ δέρματος ἢ ὑφάσματος, ἐφέρετο πρὸς προστασίαν ἀπὸ τοῦ ψύχους ὑφ' ὅλων τῶν τάξεων τῆς μινωικῆς Κρήτης, διαφοροποιουμένη διὰ τῆς πλουσίας ἐνυφασμένης ἢ ἐπιθέτου διακοσμήσεως εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων, ὡς παρατηρεῖται καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ἔνθα φολιδωτὸν περικόρμιον φέρουν ἔτι καὶ θεοί ¹. Πιθανῶς αἱ χλαῖναι αὗται ἀνήκουν εἰς τὴν εἰδικὴν τάξιν τῶν ὑφασμάτων, τὰ ὅποια αἱ πινακίδες τῆς Γραμμικῆς Γραφῆς Β' διακρίνουν τῶν λοιπῶν.

ΤΥΠΟΣ Ζ' (ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΠΕΤΑΛΟΕΙΔΕΣ ΚΑΙ ΛΟΓΧΟΕΙΔΕΣ)

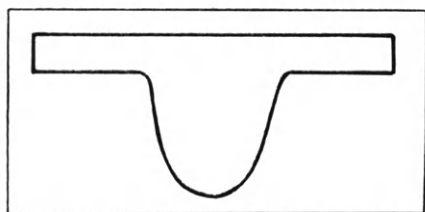
Ὁ τύπος Ζ', ὁ ὅποιος ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τοὺς Νεοανακτορικοὺς χρόνους ὑπὸ δύο μορφᾶς ὡς πεταλοειδῆς καὶ ὡς λογχοειδῆς, ἀνεπτύχθη περὶ τὸ τέλος τῆς ΜΜ περιόδου. Συνηθίζεται κατὰ τὴν ΥΜ Ι περίοδον, διαρκεῖ ὅμως μέχρι καὶ τῆς ΥΜ ΙΙ ἐποχῆς ὑπὸ τὴν πεταλοειδῆ μορφήν. Ὁ λογχοειδῆς τύπος ἀποτελεῖται ἐκ μακροῦ καὶ στενοῦ φύλλου, ὁ δὲ πεταλοειδῆς ἐκ βραχυτέρου καὶ εὐρυτέρου. Ἀμφότεροι οἱ τύποι συνοδεύονται συνήθως ὑπὸ αἰδοιοθύλακος. Πολλάκις ὁ διαχωρισμὸς τῶν δύο παραλλαγῶν καθίσταται δυσχερής, λόγῳ τῆς ἀσαφοῦς ἀποδόσεώς των, κυρίως εἰς σφραγιδολίου, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς μικρᾶς διαφορᾶς, ἢ ὅποια ὑφίσταται μεταξύ των.

α) Τὸ πεταλοειδὲς περίζωμα (ἀρ. 72, 110 - 113, 118, 123, 130, 131, 133, 137, 148 - 149, 156 - 157, 200) (εἰκ. 41, 43), σχηματίζεται ἐξ ἑνὸς «πετάλου», τὸ ὅποιον καλύπτει τοὺς γλουτοὺς καὶ τμήμα τῆς πλαγίας ὀψεως τῶν μηρῶν. Τὸ κατώτερον τμήμα ἐνίοτε εἶναι εὐθὺ (ἀρ. 113, 131α) (εἰκ. 42) ἀντὶ τοῦ συνήθους καμπύλου. Τὸ πέταλον δύναται ἐπίσης νὰ εἶναι βραχύ, καλύπτον μόνον τμήμα τῶν γλουτῶν (ἀρ. 72) (εἰκ. 44).

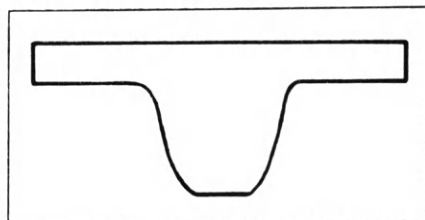
Ὁ αἰδοιοθύλαξ ὅστις συνοδεύει τὸν τύπον τοῦτον εἶναι εἴτε ἀπλοῦ ἐπιμήκους σχήματος εἴτε ἐξέχοντος τριγωνικοῦ σχήματος (εἰκ. 45) ἢ τέλος

1. ERMAN, σ. 358, 367, 384.

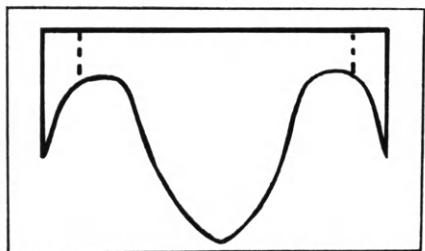
μικτού τύπου (εἰκ. 46), ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν κυρίως ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν (ἀρ. 130 - 133), ὁ αἰδοιοθύλαξ κατεσκευάζετο ἐξ ὑφάσματος ὁμοίου πρὸς τὸ περίζωμα, ἐπενδεδυμένος ἐσωτερικῶς προφανῶς διὰ δέρματος ἥτο δὲ προσκεκολλημένος εἰς τὸ περίζωμα ἢ πάλιν ἡδύνατο νὰ σχηματισθῇ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὡς τὸ περίζωμα τεμαχίου ὑφάσματος δι' εἰδικοῦ τρόπου κοπῆς (εἰκ. 43). Σπανιώτερον ἡδύνατο νὰ σχηματισθῇ ἐκ μετάλλου ¹.

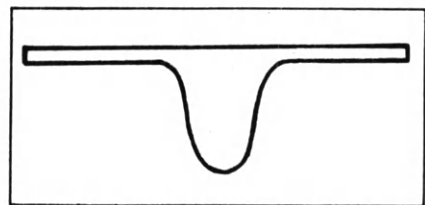
Εἰκ. 41.

Εἰκ. 42.

Εἰκ. 43.

Εἰκ. 44.

Εἰκ. 41 - 44. Περιζώματα τύπου Ζ'.

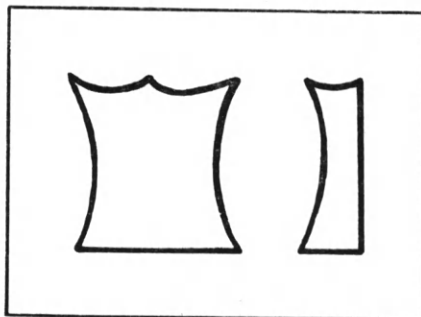
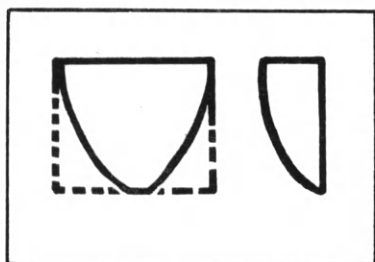
β) Λογχοειδὲς περίζωμα.

Διακρίνεται ἀπὸ τοῦ πεταλοειδοῦς διότι τὸ φύλλον εἶναι περισσότερον μακρὸν καὶ στενότερον. Εἷς τινὰ τῶν παραδειγμάτων τὸ στενὸν φύλλον φθάνει μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τῶν μηρῶν εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα, ἐνῶ

1. Ἡ λεγομένη χαλκὴ μήτρα ἐκ Φαιστοῦ (L. SAVIGNONI, Scavi e scoperte nella necropoli di Festos, Mon. Ant. 14, 1904, σ. 537 εἰκ. 22) εἶναι δυνατόν νὰ ἀπετέλει αἰδοιοθύλακα ἐπιμήκους τύπου, ἐρραμμένον ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος. Ὁ SAVIGNONI (Il vaso di Haghia Triada, Mon. Ant. 13, 1903, σ. 110) θεωρεῖ τὸν αἰδοιοθύλακα ἄνωθεν τοῦ ζώματος τοῦ εἰδωλίου ἐκ Κάμπου Λακωνικῆς (ἀρ. 189) ὡς εἶδος μήτρας. Οἱ M. S. F. HOOD καὶ PIET DE JONG (Late Minoan Warrior Graves, BSA 47, 1952, σ. 260) πιστεύουν ὅτι ἥτο δυνατόν ἡ μήτρα τῆς Φαιστοῦ νὰ ἀπετέλει τμήμα θώρακος.

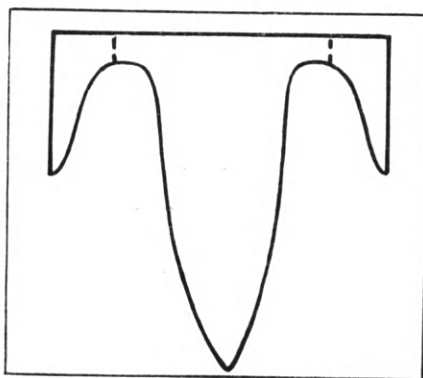
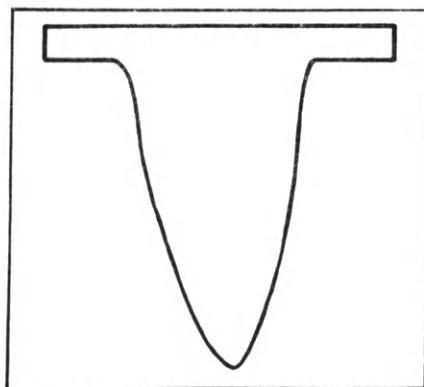
τὸ πρόσθιον καλύπτεται διὰ τοῦ αἰδοιοθύλακος (ἀρ. 90, 114, 121α, 122, 124β, γ, 129, 150, 153) (εἰκ. 47). Ἡ παραλλαγή αὕτη εἶναι ἡ πλησιεστέρα πρὸς τὸν πεταλοειδῆ τύπον, διαφέρουσα κυρίως ὡς πρὸς τὸ πλάτος τοῦ περιζώματος.

Εἰς τὸν χαρακτηριστικώτερον λογχοειδῆ τύπον τὸ πρόσθιον τμήμα δὲν καλύπτεται δι' αἰδοιοθύλακος ἀλλ' ἐπίσης διὰ φύλλου, τὸ ὁποῖον εἶναι

Εἰκ. 45 - 46. Αἰδοιοθύλακες περιζώματος τύπου Ζ'.

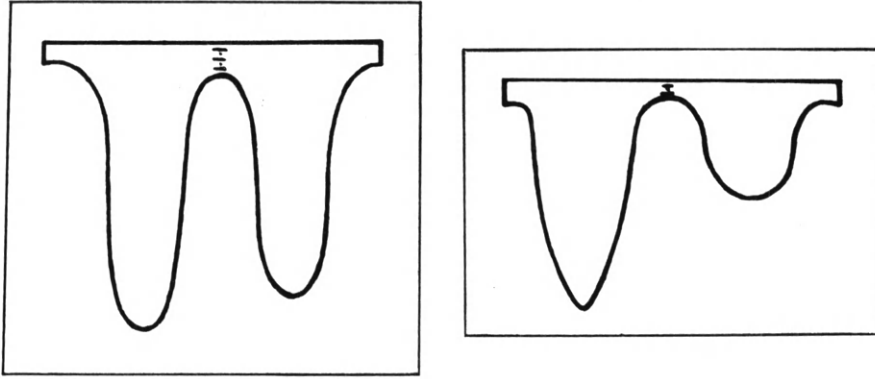
τοῦ αὐτοῦ μήκους ἢ ὀλίγον βραχύτερον τοῦ ὀπίσθιου (ἀρ. 93, 94, 127, 128). Ὁ τύπος οὗτος σχηματίζεται ἐκ δύο φύλλων κεχωρισμένων, ἐξ ὧν

Εἰκ. 47 - 48. Περιζώματα τύπου Ζ'.

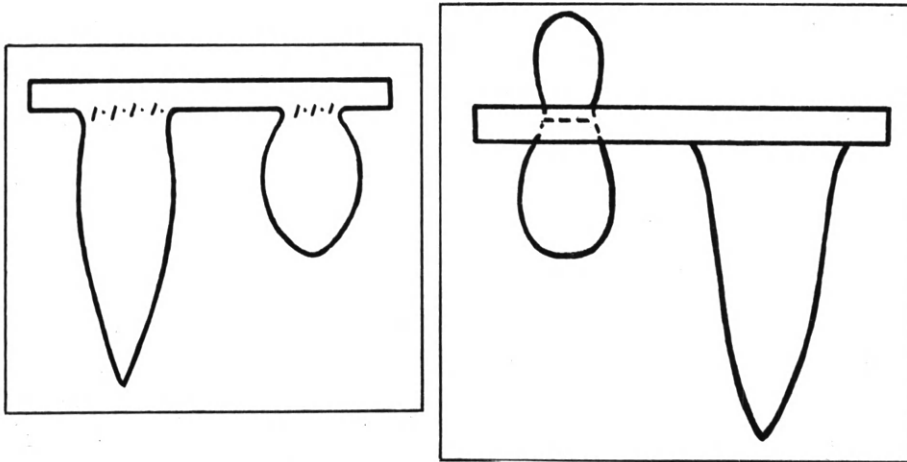
τὸ καλύπτον τὸ πρόσθιον τμήμα ἐμφανίζεται καθ' ὃν τρόπον δεικνύει ἡ εἰκὼν 47, πιθανῶς ὅμως ἡ κοπή ἀμφοτέρων νὰ ἐγένετο ὅπως ὑποδεικνύεται διὰ τῆς εἰκόνης 48. Τὸ πρόσθιον τμήμα φθάνει συνήθως μέχρι τοῦ ἄνω μέρους τῶν κνημῶν καὶ τὸ ὀπίσθιον εἶναι ἐλαφρῶς βραχύτερον (ἀρ. 109) (εἰκ. 49), ἀλλὰ εἰς τινὰς περιπτώσεις καλύπτεται τὸ πρόσθιον τμήμα μέχρι περίπου τῶν γονάτων (ἀρ. 95, 186) ἐνῶ τὸ ὀπίσθιον μένει γυμνόν.

Συχνάκις αἱ δύο παραλλαγαι τοῦ τύπου Z' , ὁ πεταλοειδῆς καὶ ὁ λογχοειδῆς, συνδυάζονται καὶ ἀποτελοῦν ἓνα μικτὸν τύπον, σχηματιζόμενον ἐκ

Εἰκ. 49-50. Περιζώματα τύπου Z' .

λογχοειδοῦς φύλλου εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα καὶ πεταλοειδοῦς εἰς τὸ ὀπίσθιον (ἀρ. 84, 86, 97, 98, 131γ) (εἰκ. 50) ¹. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην

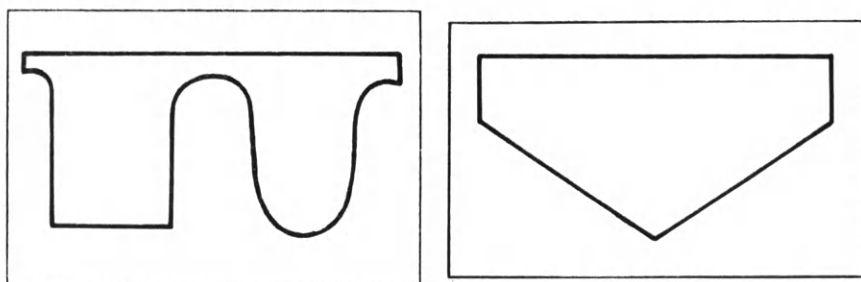
Εἰκ. 51-52. Περιζώματα τύπου Z' .

τὸ πεταλοειδές φύλλον φθάνει πάντοτε μέχρι τοῦ μέσου τῶν μηρῶν, ἐνῶ τὸ λογχοειδές ἐνίστε μέχρι τοῦ μέσου ἢ τοῦ κατωτέρου τμήματος τῶν μηρῶν

1. Εἰς τῖνα ὅμως παραδείγματα δηλοῦται εἴτε κάτωθεν τοῦ φύλλου (ἀρ. 84) εἴτε ἄνωθεν αὐτοῦ (ἀρ. 131γ) ὁ σκληρὸς τριγωνικὸς αἰδοιοθύλαξ, τὸν ὅποιον, ὡς ἐκ τοῦ δευτέρου παραδείγματος καταφαίνεται, δὲν ἔφερον διὰ νὰ κρύψουν τὴν αἰδῶ, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν τονίσουν.

(ἀρ. 97, 131γ), συνηθέστερον ὅμως μέχρι τοῦ κατωτέρου τμήματος τῶν κνημῶν (ἀρ. 84, 86, 98), παρατηρεῖται ὅμως καὶ τὸ ἀντίθετον, δηλαδή ἡ τοποθέτησις τοῦ πεταλοειδοῦς φύλλου ἔμπροσθεν καὶ τοῦ λογχοειδοῦς ὀπισθεν (ἀρ. 81, 105, 108, 129) (εἰκ. 51). Εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 81 παράδειγμα διπλοῦν πεταλοειδὲς φύλλον καλύπτει τὸ πρόσθιον τμήμα (εἰκ. 52). Πιθανῶς τὸ ὅλον θὰ ἔστερεοῦτο ἐπὶ ἀπλῆς ταινιοειδοῦς ζώνης, ἄνωθεν τῆς ὁποίας θὰ ἐτίθετο ἡ σωληνοειδής.

Εἰκ. 53-54. Περιζώματα τύπου Ζ'.

Ἐτέρα παραλλαγή παρατηρεῖται εἰς εἰδώλια ἐκ Σκοτεινοῦ, Ψυχροῦ καὶ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 83, 89, 106) (εἰκ. 53), ἔνθα τὸ ὀπίσθιον τμήμα εἶναι πεταλοειδές, ἔνῳ τὸ πρόσθιον ὀρθογώνιον.

Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, παράλληλα τοῦ λογχοειδοῦς τύπου ἀνευρίσκονται εἰς Μεσοποταμίαν, μεταγενεστέρως δὲ καὶ εἰς Σαρδηνίαν ¹.

Συναφῆς πρὸς τὸν τύπον Ζ' εἶναι ἕτερα παραλλαγή περιζώματος ἐκ φύλλου τριγωνικοῦ σχήματος (εἰκ. 54), τὸ ὁποῖον καλύπτει τὸ πρόσθιον (ἀρ. 91) ἢ τὸ ὀπίσθιον τμήμα (ἀρ. 154, 155, 159, 160) μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν. Εἶναι ὅμως ἐπίσης πιθανὸν ὁ τύπος οὗτος νὰ ὀφείλεται εἰς κακὴν ἀπόδοσιν τοῦ πεταλοειδοῦς φύλλου ὑπὸ τῶν σφραγιδογλύφων.

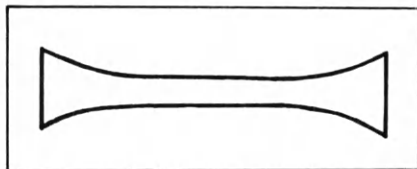
Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω προκειμένου περὶ τῆς διακοσμήσεως, τὰ πλεῖστα τῶν παραδειγμάτων τοῦ τύπου Ζ', κυρίως δὲ τὰ γνωστὰ ἐκ τοιχογραφιῶν, εἶναι κεκοσμημένα. Συχνάκις δὲ εἰς τὰ ἐκ χαλκοῦ πλαστικὰ ἔργα (ἀρ. 81, 86, 91, 97, 98, 106), εἰς τὰ ἀνάγλυφα (ἀρ. 121α, 123) καὶ εἰς τὰς σφραγίδας (ἀρ. 200) τονίζονται δι' ἐγχαράξεως αἱ παρυφαί, πιθανῶς δηλοῦσαι δέρμα ἔρραμμένον ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος ² ἢ παρυφὴν ἐξ ἑτέρου ὑφάσματος. Διακόσμησιν πλουσιωτέραν ἐκ λοξῶν γραμμῶν ἔχει ἐπίσης τὸ περίζωμα τοῦ πότνιος θηρῶν ἐπὶ σφραγίσματος ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 155). Διακοσμητικὸν τέλος στοιχεῖον δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανῶς καὶ ἕτερον ἐξάρτημα τοῦ περι-

1. C. ZERVOS, *La civilisation de la Sardaigne*, Paris 1954, σ. 170, εἰκ. 187.

2. VAN HOORN, σ. 71.

ζώματος του τύπου Ζ', ή ταινία ή ο κόμβος, ο οποίος κρέμαται από της ζώνης τινών εξ αυτών (άρ. 92, 112, 131, 133, 156) (είκ. 55), περί του οποίου όμως ευρύτερος λόγος γίνεται κατωτέρω.

Ο λογχοειδής και πεταλοειδής τύπος του περιζώματος, του οποίου ένα παρόμοιον τύπον είδομεν ήδη κατά την Παλαιοανακτορικήν περίοδον (τύπος Ββ'), ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ΜΜ ΙΙβ περιόδου (άρ. 112 - 114, 127 - 129) ἀπαντᾷ δὲ κυρίως κατὰ τὴν ΥΜ Ι. Κατὰ τὴν ΥΜ ΙΙ περίοδον ἐξαφανίζεται ὁ μετὰ τοῦ μακροῦ φύλλου λογχοειδής τύπος, ἐνῶ ὁ πεταλοειδής ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενος (άρ. 108, 134, 149), διατηρούμενος μέχρι καὶ τῆς ΥΜ ΙΙΙ περιόδου (άρ. 200).

Εἰκ. 55. Ταινία συνοδεύουσα περίζωμα τύπου Ζ'.

Ο Evans ¹ ἐνόμισεν ὅτι ὁ τύπος Ζ' εἶναι παλαιότερος τοῦ περιζώματος τύπου Η', περί τοῦ οὗτοι θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐν τούτοις ὅμως οἱ δύο τύποι συνυπάρχουν ἀπὸ τῆς ΜΜ ΙΙΙ περιόδου.

Τὸ περίζωμα τύπου Ζ' φέρεται ὑφ' ἀπάντων ἀνεξαίρετως τῶν Μινωιτῶν, ὑπὸ τῶν ἄνευ διακριτικῶν ἀνωτέρας τάξεως λατρευτῶν (άρ. 112 - 114), τῶν κυνηγῶν (άρ. 153), τῶν ἀγροτῶν (άρ. 121), τῶν μουσικῶν (άρ. 81), τῶν ταυρομάχων (άρ. 131 - 133), τῶν παλαιστῶν (άρ. 122, 129) ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἐχόντων διακριτικὰ ἀνωτέρας τάξεως ἀξιωματούχων (άρ. 127, 128), τῶν πριγκίπων καὶ βασιλέων (άρ. 130), ἔτι δὲ ὑπὸ τῶν θεωρουμένων ὡς θεῶν ἢ παρέδρων θεῶν (άρ. 150, 155) ². Ο Evans ³ πιστεύει ὅτι ὁ τύπος Ζ' ἦτο τὸ ἐνδυμα τῶν ταυροκαθαπτῶν· πράγματι εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις οἱ ταυροκαθάπται φέρουν περίζωμα τύπου Ζ'. Ὑπὸ τῶν ταυροκαθαπτῶν ὅμως φέρεται καὶ περίζωμα τύπου Η' (άρ. 165).

ΤΥΠΟΣ Η'

Τὸ περίζωμα τοῦ τύπου Η', τὸ ὁποῖον καλύπτει τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν, ἀπαντᾷ ἤδη κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικήν περίοδον. Κατὰ τὴν Νεοανακτορικήν ὁ τύπος καθίσταται μακρότερος καὶ κόπτεται κατὰ διάφορον τρόπον, εἶναι δὲ κατάκοσμος. Κατὰ τοὺς χρῶ-

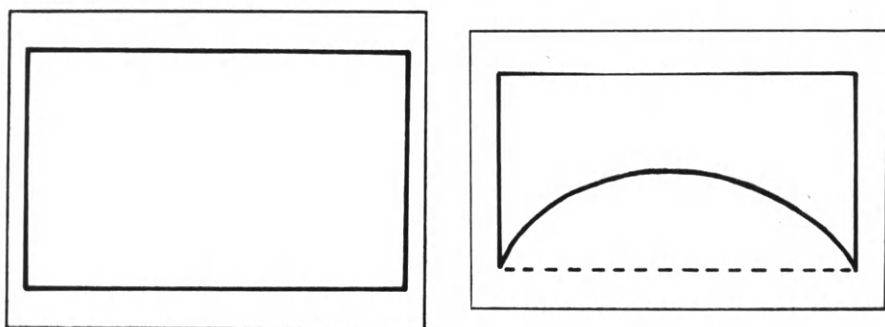
1. EVANS, PM II, σ. 750, 751.

2. Αὐτόθι σ. 765. IV, σ. 607.

3. Αὐτόθι σ. 752. Δὲν θεωρῶ ὀρθὴν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ τύπου τούτου ὡς ἱερατικοῦ ἐνδύματος τὴν διατυπωθεῖσαν ὑπὸ τῆς BESQUES-MOLLARD (Un bronze Minoen au Musée-Hôtel Sandelin de Saint-Omer, RA 1966, σ. 238-9).

νους τούτους άπαντᾷ κυρίως εἰς δύο παραλλαγάς, κατὰ τὴν πρώτην τῶν ὁποίων ἡ παρυφή του εἶναι εὐθεῖα, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἀπολήγει εἰς ὀξύ, ὥς καὶ εἰς τινὰς μικροτέρας συχνότητος παραλλαγάς.

α) Περίζωμα μετ' εὐθείας τῆς κατωτέρας παρυφῆς (ἄρ. 96 δύο παραδείγματα, 167, 168, 188) ἢ ἐλαφρῶς καμπύλης (ἄρ. 100). Ἀποτελεῖται ἐξ ὀρθογωνίου τεμαχίου ὑφάσματος (εἰκ. 56), τὸ ὁποῖον περιβάλλει ἄνευ ἢ μετ' ἀνοίγματος (ἄρ. 100) τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν (ἄρ. 188) ἢ μέχρι τῶν γονάτων (ἄρ. 96, 167, 168) ¹. Εἰς τὴν παρά-

Εἰκ. 56-57. Περίζωματα τύπου Η'.

στασιν ἀνδρὸς ἐπὶ σφραγιδολίθου εἰς Ashmolean (ἄρ. 167) διακρίνεται ἄνωθεν τοῦ πρώτου περιζώματος δεύτερον διαφανὲς καὶ βραχύτερον, συνηθιζόμενον κυρίως εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἔτερον δεῖγμα πάλιν ἐπὶ σφραγιδολίθου εἰς Ashmolean (ἄρ. 168) φέρει εἰς τὸ κατώτερον τμήμα ἀναδιπλώσεις ἢ στολιδώσεις (volants), ἐνθυμιζούσας ἀνάλογα Συριακὰ παραδείγματα ὡς ἐπίσης τὸ περίζωμα τὸ ὁποῖον φέρουν στρατιῶται εἰς εἰδῶλια ἐκ Σαρδηνίας ². Τὰ παραδείγματα τῆς παραλλαγῆς Ηα' προέρχονται ἐξ εἰδωλίων καὶ σφραγίδων, διὰ τοῦτο ὀλίγα δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν διὰ τὴν διακόσμησιν. Ἡ ζώνη, ἥτις φέρεται μετ' αὐτοῦ, εἶναι πάντοτε ἐλλειπτικῆς τομῆς.

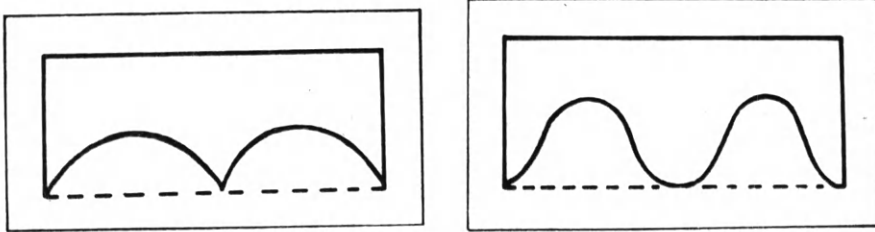
β) Περίζωμα δξύληκτον. Ἀποτελεῖ πιθανῶς ἐξέλιξιν τοῦ Παλαιοανακτορικοῦ τύπου Βδ' (εἰκ. 28), ὁ τρόπος ὅμως κατὰ τὸν ὁποῖον κόπτεται εἰς

1. Τὸ μέσον μήκος τοῦ μινωικοῦ περιζώματος δὲν φθάνει κατωτέρω τοῦ μέσου τοῦ μηροῦ. Τὰ τρία ἄνωτέρω παραδείγματα εἶναι μᾶλλον ἀσυνήθη εἰς Κρήτην. Ἀντιθέτως εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τὸ μακρὸν περίζωμα εἶναι συνηθέστατον.

2. C. ZERVOS, ἑ.ἀ. σ. 118, εἰκ. 113.

τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον διαφέρει ἐλαφρῶς τοῦ Παλαιοανακτορικοῦ (εἰκ. 57). Συνήθως ἡ ὀξεῖα κατάληξις τίθεται εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν (ἀρ. 115, 126, 138 - 140, 142, 162, 163, 165, 166, 201), σπανιώτερον δὲ εἰς τὴν ὀπισθίαν (ἀρ. 160, 164). Τὸ περίζωμα τοῦ ἐνὸς τῶν ἀνδρῶν τῆς πυξίδος τοῦ Κατσαμπᾶ (ἀρ. 124) πρέπει νὰ ἔχη κοπὴ ὁμοίως πρὸς τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα, αἱ δύο στεναὶ πλευραὶ ὅμως τούτου δὲν ἔχουν συρραφή, ἀλλὰ πίπτουν ἐλευθέρως ἔμπροσθεν δημιουργοῦσαι πτυχώσεις ἀναλόγους πρὸς τὰς τῶν Αἰγυπτιακῶν ¹.

γ) Περίζωμα ὀξυλήκτον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν (ἀρ. 161). Ὁ τρόπος κοπῆς τοῦ ὑφάσματος εἶναι τελείως διάφορος τῶν ἀνωτέρω παραλλαγῶν (εἰκ. 58). Εἰς τὸ σφράγισμα ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 161), ἄνωθεν τοῦ πρώτου

Εἰκ. 58-59. Περιζώματα τύπου Η'.

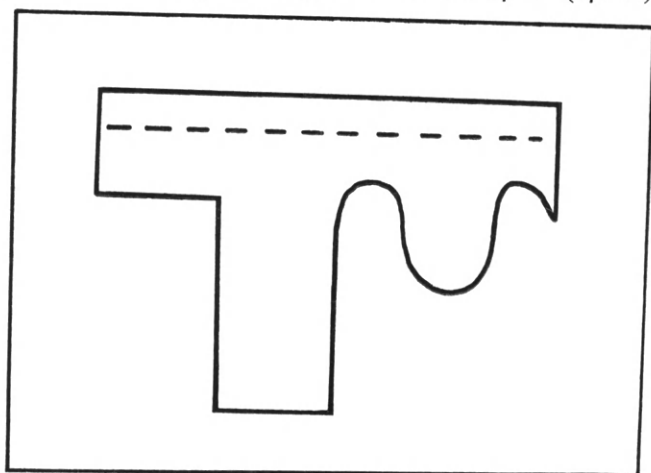
ὀξυλήκτου περιζώματος, ἐτέθη δεύτερον ὅμοιον, βραχύτερον. Τὸ περίζωμα τοῦ ὑπ' ἀρ. 190 εἰδωλίου ἐξ Ἀγ. Τριάδος ἐκόπτετο πιθανῶς διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, ἐν συνεχείᾳ δὲ συνερράπτοντο αἱ δύο ὀξεῖαι λήξεις.

δ) Παραλλαγή τοῦ τύπου Ηγ'. Ἐνταῦθα τὰ ἄκρα δὲν λήγουν εἰς ὀξὺ ἀλλὰ καμπυλοῦνται ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν (ἀρ. 120α, β) ἢ εἰς τὰς δύο πλαγίας ὀψεις (ἀρ. 196) (εἰκ. 59), ἐνθυμίζοντα ἐντόνως τὴν Παλαιοανακτορικὴν παραλλαγὴν Βδ' (εἰκ. 22), ἐκ τῆς ὁποίας πιθανώτατα κατάγεται ἡ Ηδ'.

Δύο εἰδώλια ἡλικιωμένων ἀνδρῶν ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 75) καὶ Μ. Βρύσης (ἀρ. 79), πιθανῶς δὲ καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. 121β μορφή, παρουσιάζουν μικτὸν τύπον μεταξὺ τοῦ τύπου Ζα', λόγῳ τῆς πεταλοειδοῦς μορφῆς των εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα, καὶ τοῦ Ηα', λόγῳ τοῦ εὐρέος φύλλου, τὸ ὁποῖον καλύπτει τὸ πρόσθιον τμήμα. Εἰς τὸ πρῶτον (εἰκ. 60) ἡ ζώνη ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ περίζωμα τεμαχίου, τοῦ ὁποίου ὁ τρόπος κοπῆς παρουσιάζει ὁμοιό-

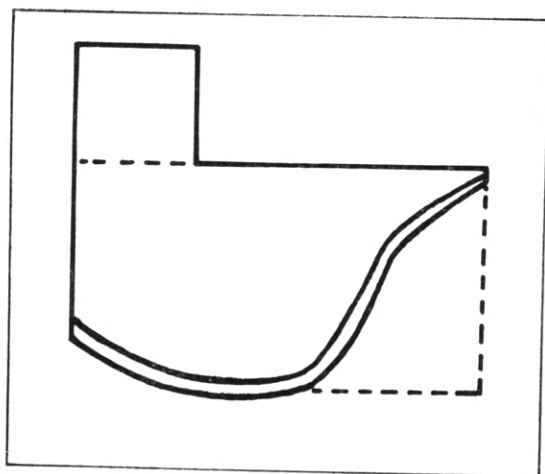
1. LANGE-HIRMER, εἰκ. 61, 153.

τητα πρὸς τὸν τύπον Ζ' τῆς εἰκόνης 53 ¹. Τὸ δεύτερον (ἄρ. 71) ἐνθυμίζει

Εἰκ. 60. Περίζωμα τύπου Η'.

ὡς πρὸς τὸν τρόπον κοπῆς (εἰκ. 61) τὴν Παλαιονακτορικὴν παραλλαγὴν

Εἰκ. 61. Περίζωμα τύπου Η'.

Βδ' (εἰκ. 26), ὡς πρὸς τὴν ἀναδίπλωσιν δέ, διὰ τῆς ὁποίας σχηματίζεται τὸ πρόσθιον τετράπλευρον, ἐνθυμίζει τὸ εἰδώλιον τοῦ Leiden (ἄρ. 81).

1. Εἰς τὸ ὑπ' ἄρ. 75 παράδειγμα ἡ ζώνη σχηματίζεται δι' ἀναδίπλωσεως τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τοῦ περιζώματος. Ἡ ἐμφάνισις διπλῆς ζώνης εἰς τὰς δύο πλαγίας ὁφείλει καθὼς καὶ εἰς τὴν προσθίαν ὀφείλεται εἰς δευτέραν περιστροφὴν ταύτης περὶ τὴν ὀσφύν, ἢ μὴ ἐμφάνισις δὲ τῆς πρώτης ἀναδίπλωσεως τῆς ζώνης εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα ὀφείλεται εἰς ἀναδίπλωσιν τοῦ ὀρθογωνίου τεμαχίου, τὸ ὅποιον ἔπρεπε νὰ εἶναι μακρότερον, διπλάσιον τοῦλάχιστον, τοῦ ὀπισθοῦ πεταλοειδοῦς φύλλου.

Ὁ Schachermeyr ¹ υπέθεσεν ὅτι ὁ δξύληκτος τύπος (Hβ', Hγ') ἄρχεται εἰς τὴν Κρήτην ἀπὸ τῆς YM II περιόδου, παραβλέπων ² τὰ πρωιμώτερα παραδείγματα. Ὁ Smith ³ νομίζει ὅτι ὁ τύπος ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 1500 π.Χ. Ὁ Evans ἀντιθέτως πιστεύει ⁴ ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἄρχεται ἀπὸ τῆς MM II περιόδου. Δύναται ὁμως νὰ λεχθῇ μετὰ βεβαιότητος ὅτι ἄρχεται μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν ἀκόμη παλαιότερον, ἀπὸ τῆς MM I περιόδου (τύπος Bβ', εἰκ. 22, Bδ', εἰκ. 28) ⁵. Ὑπὸ τὴν γνωστὴν μορφήν του ἀπαντᾷ ἀσφαλῶς ἀπὸ τῆς MM III περιόδου (ἀρ. 115, 161). Δὲν πρόκειται ἐπομένως περὶ τύπου ἀναπτυχθέντος κατόπιν ξένων ἐπιδράσεων, ὡς υπετέθη ὑπὸ τοῦ Evans ⁶, ἀλλὰ περὶ ἐξελίξεως τοῦ Παλαιοανακτορικοῦ τύπου τῆς ἀνατολικῆς καὶ κεντρικῆς Κρήτης, ὅστις ὁμως, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εἶχεν ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Αἰγύπτου, ἃν καὶ ἐξελίχθη ἐν συνεχείᾳ κατὰ τελείως διαφορετικὸν τρόπον. Ὁ τύπος H' ἀπαντᾷ κατὰ τὴν YM I καὶ II περίοδον τόσον συχνά, ὅσον καὶ ὁ τύπος Z', διατηρεῖται δὲ μέχρι καὶ τῆς YM III περιόδου (ἀρ. 142, 201).

Ὁ Evans ⁷ καὶ ὁ Schachermeyr ⁸ νομίζουν ὅτι ὁ τύπος τοῦ εἰς ὁξὺ λήγοντος περιζώματος εἶναι τὸ ἔνδυμα τῶν ἀνωτέρων τάξεων καὶ δὴ τὸ αὐλικὸν ἔνδυμα. Γνωρίζομεν ὁμως ἐκ τῶν ἔργων τέχνης, ὅτι οὗτος φέρεται ἐπίσης ὑπὸ τῶν πολεμιστῶν (ἀρ. 115, 140), τῶν ταυροκαθαπτῶν (ἀρ. 165), τῶν λατρευτῶν εἰς τὸν ἱερὸν χορόν (ἀρ. 126), ὑπὸ τῶν ἀπλῶν λατρευτῶν ἄνευ διασήμων ὑψηλῆς τάξεως (ἀρ. 162 - 166), ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἀξιωματούχων τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς (ἀρ. 138), ἔνθα αἱ μορφαὶ φέρουν περιλαίμια, περιβραχιόνια καὶ ψέλια περὶ τοὺς ἀστραγάλους, τοῦ πρίγκιπος καὶ τοῦ ἀξιωματούχου εἰς τὸ ποτήριον τῆς ἀναφορᾶς (ἀρ. 120α, β) ὡς καὶ μορφῆς ἐπὶ σφραγίσματος ἐξ 'Αγ. Τριάδος (ἀρ. 161), ἡ ὁποία ἐρμηνεύεται ὡς θεὸς ⁹. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν μαύρων (ἀρ. 140), ὅστις φέρει περιζῶμα τύπου Hβ', φέρει ἐπίσης περιλαίμιον, δεῖγμα βαθμοῦ τινοῦ. Δυστυχῶς ὁμως οὐδενὸς τῶν νέγων, οἱ ὅποιοι φέρουν ὅμοιον περιζῶμα, σώζονται τὰ τμήματα, τὰ ὅποια θὰ ἔδιδον τὰ διακριτικά, ὥστε νὰ θεωρηθοῦν οὗτοι μέλη ἀνακτορι-

1. SCHACHERMEYR, σ. 54-5.

2. Αὐτόθι σημ. 17.

3. SMITH, σ. 85.

4. EVANS, PM II, σ. 754.

5. Τὸ παλαιότατον δξύληκτον περιζῶμα εἰκονίζεται εἰς μίαν τῶν ὤψεων ἐλεφαντίνου περιάπτου ἐξ Ἀρχανῶν. J. and E. SAKELLARAKIS, *The First Untouched Royal Burial Found in Crete*, ILN, 26 Μαρτίου 1966, σ. 32. εἰκ. 4. CMS II 1, ἀρ. 391 κ.

6. EVANS, PM II, σ. 754-5.

7. Αὐτόθι σ. 755.

8. SCHACHERMEYR, σ. 54.

9. EVANS, PM II, σ. 832.

κῆς φρουρᾶς ¹ καὶ νὰ διακριθοῦν ἀπὸ μίαν ἀπλῆν στρατιωτικὴν μονάδα μισθοφόρων, ἐχόντων ἐπικεφαλῆς Μινωίτην βαθυφόρον.

Τὸ περίζωμα τύπου Η' δὲν συνοδεύεται συνήθως ὑπὸ αἰδοιοθύλακος. Μοναδικὸν μετ' αἰδοιοθύλακος παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ ὑπ' ἀρ. 120, καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὅμως ὁ αἰδοιοθύλαξ δὲν συνάπτεται ὀργανικῶς πρὸς τὸ περίζωμα, ἀλλ' ἔχει τεθῆ μᾶλλον πρὸς ἑξαρσιν τῆς αἰδοῦς.

Τὸ περίζωμα τοῦ τύπου Η' ἐκοσμήθη πλουσίως, ὥς ἀκριβῶς καὶ τὸ περίζωμα τοῦ τύπου Ζ'. Συνήθως τοῦ τύπου Η' κοσμεῖται ἅπασα ἡ ἐπιφάνεια διὰ πλουσίων κοσμημάτων, ἐτέραν δὲ διακόσμησιν φέρει ἡ παρυφή. Τὰ μονόχρωμα περιζώματα (ἀρ. 140 - 190) εἶχον ἐπίσης διακεκοσμημένην παρυφήν, τοιαύτην δὲ παρυφήν δηλοῦν αἱ διπλαῖ ἐγχαραῖς εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ περιζώματος εἰδωλίων τινῶν καὶ σφραγισμάτων (ἀρ. 75, 79, 120, 126, 165, 166). Σειρὰ στιγμῶν εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τοῦ περιζώματος ἐνὸς σφραγίσματος (ἀρ. 164) δηλοῖ πιθανῶς διακόσμησιν διὰ ψήφων, ἐνῶ εἰς ἕτερα παραδείγματα (ἀρ. 163, 168) δηλοῦνται ὀριζόντιοι πτυχαὶ ἢ στολίδες (volants) ἐξ ἐτέρου τεμαχίου ὑφάσματος, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ἡ ζώνη εἶναι ἀπλῆ σωληνοειδῆς (ἀρ. 120, 164, 165, 168, 188, 190, 196) ἢ κυρτεπίπεδος (ἀρ. 138, 140), δις δὲ πίπτει μέχρι τοῦ κάτω τμήματος τοῦ περιζώματος (ἀρ. 166, 201). Εἰς ὠρισμένα παραδείγματα (ἀρ. 126, 161, 162, 163) τὸ περίζωμα τύπου Η' δὲν συγκρατεῖται ὑπὸ ζώνης. Μοναδικὸν τέλος παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ δίκτυον, τὸ ὁποῖον κρέμαται ἀπὸ τῆς ζώνης τῶν μορφῶν τῆς πομπῆς (ἀρ. 138).

ΤΥΠΟΣ Θ' (ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΤΥΠΟΥ ΠΕΡΙΣΚΕΛΙΔΟΣ)

Αἱ παραστάσεις τὰς ὁποίας ἔχομεν τοῦ τύπου τούτου εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου μικρογραφικαί, προερχόμεναι κυρίως ἐξ ἀναγλύφων, σφραγίδων καὶ σφραγισμάτων, ἐλλείπουν δὲ τὰ παραδείγματα πλαστικῶν ἔργων καὶ τοιχογραφιῶν καὶ διὰ τοῦτο ὁ τύπος εἶναι δυσερμηνευτός καὶ πολλάκις ἔχει παρερμηνευθῆ. Τὸ περίζωμα τύπου περισκελίδος ἀπαντᾷ εἰς Κρήτην εἰς δύο παραλλαγάς, εὐρυνόμενον εἰς τὸ κατώτερον τμήμα ἢ ἐφαπτόμενον τελείως κατὰ τοὺς μηρούς, πιθανῶς ὅμως ἡ διαφορὰ αὕτη ὀφείλεται ὄχι εἰς τὰς περισκελίδας, ἀλλ' εἰς τὰς στολίδας, αἱ ὁποῖαι τὰς κοσμοῦν. Τὰ περιζώματα ἀμφοτέρων τῶν τύπων ἄρχονται ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ φθάνουν μέχρι τοῦ γόνατος.

α) Αἱ περισκελίδες (ἀρ. 169, δύο παραδείγματα, 170 εἰκ. 14δ,ε) σχη-

1. EVANS, PM II, σ. 755.

ματίζονται ἐκ δύο τεμαχίων σχήματος τραπεζίου, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀφαιρεῖται πεταλοειδὲς τεμάχιον εἰς τὸ ἀνώτερον τμήμα (εἰκ. 62).

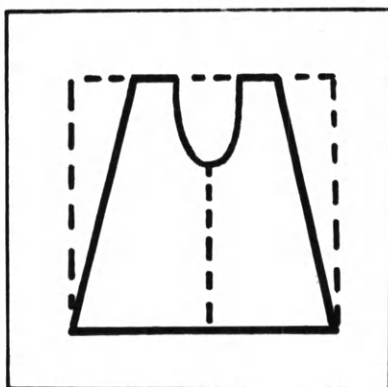
β) Αἱ στεναὶ περισκελίδες (ἀρ. 119, 125, 171, 174, 202 εἰκ. 14 στ)¹ κόπτονται καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς τὸν τύπον Θα', εἶναι ὅμως στενότεραι.

Ἀμφότεραι αἱ παραλλαγὰι φέρουν πολλάκις εἰς τὸ κατώτερον τμήμα ἀπλὴν στολίδα (volant) (ἀρ. 119, 171α, 202), συνηθέστερον δὲ ἀπλὴν ἢ διπλὴν πτυχὴν, ἥτις εἰς δύο παραδείγματα (ἀρ. 172, 174) εἶναι λοξή. Εἰς τινὰς περιπτώσεις (ἀρ. 125, εἰκ. 14στ) δὲν διακρίνεται στολὶς.

Ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων, ὁ τύπος οὗτος εἶναι λίαν συνήθης εἰς Κρήτην, φερόμενος ὑπὸ τοξοτῶν (ἀρ. 119, 173), πολεμιστῶν (ἀρ. 174, εἰκ. 14ε), ἀλιέων (ἀρ. 172), ἀκροβατῶν (ἀρ. 125), ταυροκαθαπτῶν (εἰκ. 14δ), λατρευτῶν (ἀρ. 202, εἰκ. 14στ) καὶ τῶν δαιμόνων τοῦ σφραγίσματος ἐκ Ζάκρου (ἀρ. 169), ὡς καὶ τῆς σφραγίδος τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη (ἀρ. 170). Παρατηρεῖται ὅτι δὲν φέρεται ὑπὸ τῶν ἐχόντων διακριτικὰ ἀνωτέρας τάξεως.

Παλαιότερον ὁ τύπος εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν μελετητῶν², εἶχε δὲ ἐρμηνευθῇ ὑπὸ τοῦ Deonna³ ὡς «vêtements de dessous», ἐνῶ ἀντιθέτως προσφάτως ὑπὸ τοῦ Schachermeyr⁴ ὁ εὐρὺς τύπος ἐκλαμβάνεται ὡς σύνθηες περίζωμα, ἀποδοθὲν ὡς περισκελίδες κατὰ τὴν κίνησιν. Ἐν τούτοις εἰς τινὰ δείγματα (ἀρ. 140, 163, 165), ἐνθα ἡ κίνησις εἶναι ἔντονος, τὸ περίζωμα δὲν δεικνύεται ὡς περισκελὶς, εἰς τὰ ἀνωτέρω δὲ ἀναφερθέντα μινωικὰ παραδείγματα ἡ ἀπόδοσις εἶναι σαφής. Ἀλλωστε, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τὸ περίζωμα ὑπὸ τύπον περισκελίδος ἦτο γνωστὸν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ἡ γνώμη ἐξ ἄλλου ὅτι ὁ τύπος οὗτος τοῦ περιζώματος εἶναι μυκηναϊκός, οὐχὶ δὲ μινωικός⁵, δὲν φαίνεται ὀρθή, ἀφ' ἐνὸς διότι ἀπαντᾷ εἰς

Εἰκ. 62. Περίζωμα τύπου Θ'.

1. Πιθανῶς καὶ εἰς τὸ σφράγισμα Μ. Ἡ. 114.

2. K. MÜLLER, Frühmykenische Reliefs, JdI 30, 1915, σ. 263, 319.

3. W. DEONNA, Les toilettes modernes de la Crète Minoenne, Genève 1911, σ. 21.

4. SCHACHERMEYR, σ. 53. MARINATOS, Kleidung, σ. Α 23, 24.

5. SCHACHERMEYR, σ. 53. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, σ. 27.

τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν καὶ εἰς τὰς δύο περιοχάς ¹, καὶ ἀφ' ἐτέρου διότι, ὡς ἔδειξεν ἡ Σακελλαρίου ², ὁ ἀνθρώπινος τύπος, ὁ ὁποῖος φέρει περισκελίδας εἰς τὰς μυκηναϊκὰς σφραγίδας, εἶναι μινωικός, δημιουργηθεὶς κατόπιν ἐπιδράσεως τῶν σφραγισμάτων τοῦ Ζάκρου. Δὲν εἶναι δὲ τυχαῖον ὅτι εἰς τὰ σφραγίσματα τοῦ Ζάκρου αἱ πτερωταὶ μορφαὶ φέρουν περισκελίδας. Ἄλλωστε τὰ μινωικὰ παραδείγματα εἶναι πρωιμώτερα τῶν μυκηναϊκῶν ἀπαντοῦν ἤδη ἀπὸ τῆς MM III περιόδου (ἀρ. 119, 169) ἀλλὰ εἶναι συνήθη εἰς τὴν YM I, ἐν δὲ μόνον (ἀρ. 202) ἀνήκει εἰς τοὺς YM III χρόνους.

Ἄνωθεν τοῦ περιζώματος τύπου Θ' φέρεται συνήθως ἀπλὴ σωληνοειδὴς ζώνη, ἐνίοτε (ἀρ. 172) ἐλισσόμενη περισσοτέρας φορὰς περὶ τὴν ὀσφὺν καὶ πίπτουσα χαλαρῶς ἐπὶ τῆς κοιλίας.

Δυστυχῶς ἅπαντα τὰ δείγματα τοῦ τύπου Θ' προέρχονται ἐκ μικρογραφικῶν ἔργων, οὕτω δὲ δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πλείονα στοιχεῖα διὰ τὰ θέματα, διὰ τῶν ὁποίων διεκοσμεῖτο, ἐφ' ὅσον ἐκ τοῦ ξίφους τῶν Μαλίων (ἀρ. 125) καὶ τοῦ ἐγχειριδίου τῶν Μυκηνῶν ³ γνωρίζομεν ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἦτο κεκοσμημένος.

ΤΥΠΟΣ Γ' (ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΕΚ ΔΕΡΜΑΤΟΣ ΖΩΟΥ)

Ὁ μακρότερος τύπος τοῦ μινωικοῦ περιζώματος εἶναι τὸ περίζωμα ἐκ δέρματος ζώου (ἀρ. 143, 175 - 185), τὸ ὁποῖον καλύπτει τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῶν σφυρῶν. Τὸ σχῆμά του εἶναι αὐτοῦσιον τὸ σχῆμα τοῦ ζώου, πλὴν τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ποδῶν, τὰ ὁποῖα ἀποκόπτονται ⁴. Πρωιμώτατον παράδειγμα τοῦ τύπου τούτου εἰς τὴν Κρήτην ἀποτελεῖ πιθανῶς τὸ στικτὸν περίζωμα, τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζεται εἰς τὴν MM φρουτοδόχην ἐκ Φαιστοῦ ⁵. Εἰς ἅπαντα τὰ παραδείγματα ἀποδίδεται σαφῶς τὸ σχῆμα, ὅχι ὅμως καὶ ἡ ὕψις τοῦ δέρματος, λόγῳ τοῦ μικρογραφικοῦ χαρακτῆρός των, πλὴν τῶν δειγμάτων τῶν ἀπεικονιζομένων εἰς τὴν σαρκοφάγον τῆς Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 143), εἰς τὰ ὁποῖα τὰ βοστρυχίδια ἀποδίδονται διὰ σιγμοειδῶν σχεδίων, ἐκτὸς τοῦ περιζώματος τῆς γυναικείας μορφῆς, ἡ

1. Μυκηναϊκὰ δείγματα εἰς CMS I, ἀρ. 9, 12, 16, 165, 290, 307 καὶ ἐγχειρίδιον Μυκηνῶν (MARINATOS-HIRMER, πίν. XXXVI).

2. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, σ. 27.

3. MARINATOS-HIRMER, πίν. XXXVI.

4. Ὁμοίως περίζωμα ἐκ δέρματος ζώου, ἄνευ τῶν ἄκρων καὶ τῆς κεφαλῆς, φέρουν ἄνδρες εἰς λατρευτικὸν χορὸν εἰς τοιχογραφίαν ἐκ Chatal Hüyük (J. MELLAART, *The Beginnings of Mural Painting*, *Archaeology* 15, 1962, πίν. σ. 10) εἰς ὀριζοντίαν διάταξιν, πιθανῶς λόγῳ τῆς σφοδρᾶς κινήσεως. Τὴν κεφαλὴν τοῦ ζώου φέρουν οἱ ἄνδρες ὡς κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των.

5. DEMARGNE, σ. 96, εἰκ. 122.

ὅποια τελεῖ θυσίαν, ἔνθα τὸ σιγμοειδὲς ἀντικαθίσταται, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, διὰ κλαδοσχήμου σχεδίου.

Συχνάκις τὸ δέρμα τοῦ ζώου συνδυάζεται πρὸς τὸν τύπον ΣΤ' (ἀρ. 181, 182, πιθανῶς 183) ἢ συνοδεύεται διὰ περικορμίου, ὥς εἰς σφράγισμα ἐκ Ζάκρου (ἀρ. 179) καὶ εἰς τὰς γυναικείας μορφὰς τῆς σαρκοφάγου (ἀρ. 143).

Εἶναι βέβαιον, ὅτι τὸ δέρμα τοῦ ζώου ἀποτελεῖ τελετουργικὸν ἔνδυμα¹. Οὐδέποτε ἀπαντᾷ εἰς σκηνὰς τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Αἱ μορφαὶ αἱ ὅποια τὸ φέρουν κρατοῦν ἱερὰ σύμβολα (ἀρ. 175) ἢ ἴστανται πλησίον θεᾶς (ἀρ. 180), ἂν καὶ εἰς τινὰς περιπτώσεις ἢ παράστασις δὲν εἶναι σαφῆς (ἀρ. 176, 177, 182). Τὰ περιλαίμια καὶ τὰ ψέλια ἐξ ἄλλου, τὰ ὅποια φέρουν αἱ κομίζουσαι δῶρα εἰς τὸν νεκρὸν μορφᾷ τῆς σαρκοφάγου, δεικνύουν ὅτι οἱ φέροντες ταῦτα κατεῖχον βαθμὸν τινα εἰς τὴν μινωικὴν ἱεραρχίαν, συνδέουν δὲ ταύτας πρὸς τὰς μορφὰς τῆς πομπῆς.

Πιθανῶς θὰ ἐγένετο μίμησις τοῦ δέρματος ἐπὶ ὑφάσματος, ὥς δεικνύει ἡ κλαδόσχημος διακόσμησις μιᾶς τῶν μορφῶν τῆς σαρκοφάγου τῆς 'Αγ. Τριάδος (ἀρ. 143), περὶ τῆς ὁποίας θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ὑπ' ἀρ. 175, 176 παραδείγματα, ἔνθα ἡ οὐρὰ δὲν ἀποδίδεται εἰς τὴν ὀρθὴν θέσιν, ἀλλ' ἄρχεται ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ εἶναι εἴτε βραχεῖα (ἀρ. 175) εἴτε μακρά (ἀρ. 176). Εἰς τὰ δύο τελευταῖα παραδείγματα ἡ οὐρὰ δύναται νὰ εἶναι πραγματικὴ, τοποθετουμένη εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ὥς συμβαίνει εἰς εἰδῶλια ἐκ Μεσοποταμίας (Mari), ἔνθα διακρίνεται σαφῶς ἡ οὐρὰ εἰς τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ ἐκ δορᾶς περιζώματος (πίν. 42β)².

Τὴν χρῆσιν τοῦ ἐκ δέρματος περιζώματος, πλὴν τοῦ δείγματος ἐκ Φαιστοῦ, παρακολουθοῦμεν ἀπὸ τῆς ΥΜ I περιόδου μέχρι καὶ τῆς ΥΜ III (ἀρ. 143). Ἡ χρησιμοποίησις του ἐξ ἄλλου ὥς θρησκευτικοῦ ἐνδύματος, ἀλλὰ κυρίως ὥς ἐνδύματος καθημερινῆς χρήσεως, ἀπαντᾷ, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εὐρύτατα τόσον εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅσον καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον.

ΑΙΔΟΙΟΘΥΛΑΞ

Ὁ αἰδοιοθύλαξ ὑπῆρξε τὸ βασικὸν στοιχεῖον τῆς μινωικῆς ἀνδρικῆς ἀμφιέσεως. Μόνον οὗτος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ζώνην, ὥς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀπετέλει ἓνα ἐκ τῶν συνηθεστέρων τύπων τοῦ ἀνδρικοῦ περιζώματος (τύπος Α').

Ἐκ τῶν μνημείων δὲν δυνάμεθα πάντοτε νὰ συμπεράνωμεν ποῖος ἀκριβῶς ὑπῆρξεν ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐφήρμοζεν ἐπὶ τοῦ σώματος, εἰς ἀρκετὰς ὁμῶς περιπτώσεις ἔχομεν σαφῆ τὴν μορφήν τούτου.

1. NILSSON, σ. 156.

2. STROMENGER-HIRMER, πίν. 100-3.

Βασικῶς διαιρεῖται εἰς δύο τύπους. Τὸν ἐπιμήκη καὶ σχεδὸν ἐπίπεδον (μὴ ἐξέχοντα ἐντόνως) καὶ τὸν ἐξέχοντα τύπον, πιθανῶς ἐνισχυμένον δι' ἐτέρας πλὴν τοῦ ὑφάσματος ὕλης.

α) Ὁ ἐπιμήκης τύπος ἀπαντᾷ εἰς τρεῖς παραλλαγάς. Ἐκ τούτων αἱ δύο πρῶται εἶναι παρόμοιαι, πιθανῶς δὲ ἀποτελοῦν τὸν αὐτὸν τύπον, διαχωριζόμεναι ἐνταῦθα, διότι ἡ μὲν πρώτη εἶναι δυσδιάγνωστος ἡ δὲ δευτέρα σαφεστέρα. Ἡ πρώτη ἀποτελεῖται ἐξ ἐπιμήκους καλύμματος στερεομένου συνήθως ἀπὸ τῆς ζώνης εἶναι δὲ συχνοτάτη τόσον εἰς τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον (ἀρ. 1, 3 - 6, 26, 27, 29, 31β, 32, 33, 54β, 59, 64) ὅσον καὶ εἰς τὴν Νεοανακτορικὴν (ἀρ. 74, 77, 87, 92, 99, 102, 147, 151, 193). Ἡ δευτέρα, ἡ ὁποία εἶναι σαφεστέρα, ἀποτελεῖται ἐξ ἀπλοῦ ἐπιμήκους βραχέος γλωσσοειδοῦς καλύμματος σχηματιζομένου κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον συνήθως ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τῆς ζώνης (ἀρ. 30, 60, 63) ἢ ἐκ τεμαχίου διερχομένου κάτωθεν ταύτης καὶ ἀναδιπλουμένου (ἀρ. 61). Κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν λαμβάνει τὸ κάλυμμα τοῦτο τριγωνικὴν (ἀρ. 73, 76, 85, 195), πεταλοειδῆ (ἀρ. 191) ἢ ὀρθογώνιον μορφήν (ἀρ. 158).

Εἰς τὴν τρίτην παραλλαγὴν, ἥτις εἶναι καὶ ἡ σαφεστέρα, ὁ αἰδοιοθύλαξ ἀποτελεῖ ἓν εἶδος θήκης σχηματιζομένης ἐκ ταινίας διερχομένης μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ στερεομένης εἰς τὸ κέντρον τῆς προσθίας καὶ ὀπισθίας ὄψεως (ἀρ. 42, 44, 46, 48, 62, 101, 103, 107).

Εἰς τὰ προαναφερθέντα παραδείγματα ὁ αἰδοιοθύλαξ ἐξαρτᾶται ἢ σχηματίζεται ἐκ τῆς ζώνης, ἄνευ ἄλλου στοιχείου, ἀποτελῶν οὕτω τὸν τύπον Α' τοῦ περιζώματος. Τὸν αὐτὸν ὅμως τύπον τοῦ αἰδοιοθύλακος καὶ κυρίως εἰς τὰς δύο πρώτας παραλλαγὰς συναντῶμεν καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς περίζωμα τύπου Β' (ἀρ. 12, 13, 16, 37), Γ' (ἀρ. 65, 116, 189) καθὼς καὶ εἰς περίζωμα τύπου Ζ' (ἀρ. 72, 82, 90, 110, 111, 121α, 150, 153, 159), εἰς τὴν τρίτην δὲ παραλλαγὴν πρὸς περίζωμα τύπου Γ' (ἀρ. 21). Ὁ τύπος οὗτος τοῦ αἰδοιοθύλακος θὰ κατεσκευάζετο ἐξ ὑφάσματος ἢ δέρματος.

β) Ὁ ἐξέχων τύπος τοῦ αἰδοιοθύλακος συνήθως τριγωνικῆς τομῆς (εἰκ. 45) εἶτε ἐξαρτᾶται ἀπλῶς ἐκ ζώνης (ἀρ. 54γ, 88, 104), σχηματίζων οὕτω περίζωμα τύπου Α', εἶτε συνδυάζεται πρὸς περίζωμα τύπου Ζ' (ἀρ. 49, 93, 112, 118, 131α, γ, 133, 154, 156) ἔχει δὲ ὡς παραλλαγὴν ἓνα μικτὸν τύπον ἐπιμήκους μορφῆς (εἰκ. 49) ἀλλ' ἐντόνως ἐξέχοντα ὡς ὁ τριγωνικός, ὅστις συνδυάζεται ἐπίσης ἢ πρὸς ἀπλὴν ζώνην (ἀρ. 31, 69, τύπος Α' περιζώματος) ἢ πρὸς περίζωμα τύπου Ζ' (ἀρ. 80, 113, 120α, β, 123, 130, 131β, 141).

Ὁ λόγος τῆς δημιουργίας τοῦ αἰδοιοθύλακος τοῦ τύπου τούτου θὰ ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἡ ἀνάγκη ἐμφάσεως τῆς αἰδοῦς. Ἡ ἐπιδίωξις αὕτη τῶν Μινωιτῶν καταφαίνεται κυρίως ἐκ τῆς ἐμφάνισεως τοῦ αἰδοιοθύλακος εἰς τύπους περιζώματος, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ὑφίσταται λόγος ὑπάρξεως τούτου

(ἀρ. 21, 65, 132, 120α, β). Ὁ τύπος οὗτος θὰ ἐνισχύετο ἀσφαλῶς διὰ σκληρᾶς ὕλης καὶ θὰ ἐπενεδύετο δι' ὑφάσματος. Δυνατὸν νὰ ἐδημιουργήθη ἀνεξαρτήτως εἰς Κρήτην, δυνατὸν ὅμως νὰ ὀφείλεται εἰς ἐπίδρασιν τοῦ τριγωνικοῦ καλύμματος τοῦ αἰγυπτιακοῦ περιζώματος.

Ὁ ἐπιμήκους τύπου αἰδοιοθύλαξ ἄρχεται ἀπὸ τῆς Παλαιοανακτορικῆς περιόδου, ἐξακολουθεῖ δὲ ὑπάρχων μέχρι καὶ τῆς Μετανακτορικῆς. Ὁ ἐξέχων ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς ΜΜ ΙΙΙ (ἀρ. 54γ). Μοναδικὸν ἀλλὰ καὶ ἀμφίβολον παλαιότερον (ΜΜ Ι) παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 49).

ΑΝΔΡΙΚΟΝ ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΦΕΡΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Τὸ ἀνδρικὸν περίζωμα φέρεται ἐπίσης εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην καὶ ὑπὸ τῶν γυναικῶν. Ὀλίγα παραδείγματα τῆς συνηθείας ταύτης σώζονται, ἐν τούτοις ὅμως ἀρκετὰ διὰ νὰ καταδειχθῇ ἡ συχνότης τούτου.

Κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον τὸ περίζωμα φέρεται ὑπὸ εἰδωλίου ἐκ Τραοστάλου (ἀρ. 39) καὶ ὑπὸ ἐτέρου ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 49), συχνότερόν ὅμως εἶναι κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον, φερόμενον ὑπὸ εἰδωλίου ἐξ Ἀζύμου Μαλίων (ἀρ. 87), ὑπὸ τῶν δύο γυναικείων μορφῶν τῆς τοιχογραφίας τῆς ταυρομαχίας εἰς τὴν μετόπην τοῦ Μουσείου Ἑρακλείου (ἀρ. 131α, γ), τρίτης εἰς τὸ τεμάχιον τῆς τοιχογραφίας τὸ εὗρισκόμενον εἰς Ashmolean (ἀρ. 132), τετάρτης δὲ εἰς ἕτερον τεμάχιον ἀνήκον πιθανῶς εἰς τὴν αὐτὴν τοιχογραφίαν τοῦ Μουσείου Ἑρακλείου (ἀρ. 133). Τέλος ἀνδρικὸν περίζωμα φέρει καὶ ἡ γυναικεία μορφή ἢ τελοῦσα θυσίαν ἐντὸς κυκλικοῦ πηλίνου οἰκοδομήματος προερχομένου ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Καμηλάρη ¹. Ἡ μορφή αὕτη παρίσταται γυμνὴ κατὰ τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ σώματος, κατὰ τὸ κατώτερον δὲ τμήμα ἀντὶ τοῦ συνήθους ποδήρους ἐνδύματος φέρει βραχὺ φύλλον, τὸ ὅποιον κρέμαται μεταξὺ τῶν μηρῶν. Περίζωμα φέρεται καὶ ὑπὸ τῶν ὑπ' ἀρ. 193, 198 πιθανῶς γυναικείων εἰδωλίων.

Ἐκ τῶν παραδειγμάτων τῆς μυκηναϊκῆς Ἑλλάδος ἀναφέρονται τὸ ποτήριον τοῦ Βαφειοῦ (ἀρ. 123) καὶ ἡ τοιχογραφία ἐκ Τίρυνθος μετὰ παραστάσεως ταυροκαθαψίων ². Περίζωμα εἰς θρησκευτικὴν σκηνὴν ἀπεδόθη εἰς χρυσοῦν δακτύλιον, φερόμενον ὡς προερχόμενον ἐκ Μυκηνῶν ³, ὅστις ὅμως θεωρεῖται ἀμφιβόλου γνησιότητος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων αἱ σαφέστεραι παραστάσεις προέρ-

1. D. LEVI, La tomba a tholos di Kamilari presso a Festòs, Annuario 39-40, 1961-2, σ. 145, εἰκ. 177 b, c.

2. RODENWALDT I, σ. 163, πίν. XVIII.

3. CMS I, ἀρ. 514.

χονται ἐκ τοιχογραφιδῶν, αἱ ὁποῖαι εἰκονίζουσι ταυροκαθάψια. Αἱ δύο Παλαιονακτορικαὶ μορφαὶ ὁμῶς καὶ ἡ γυναικεία μορφή ἐκ Καμηλάρη δεικνύουσι ἐπίσης ὅτι καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις πλὴν τοῦ ἀγωνίσματος τῶν ταυροκαθαψίων ἔφερον αἱ γυναῖκες τὸ ἀνδρικὸν περίζωμα ἢ ἀκόμη ὅτι ἡ ἰδία γυνὴ ἐξετέλει δι' αὐτοῦ τοῦ ἐνδύματος δύο εἰδῶν τελετουργίας. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐπίσης ὅτι εἰς ἅπαντα τὰ Νεονακτορικὰ δείγματα αἱ γυναῖκες φέρουσι περίζωμα τύπου Ζ'.

Συνήθως αἱ φέρουσαι περίζωμα γυναῖκες διατηροῦν ἅπαντα ἢ τινὰ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ φύλου, ὥς τὴν μακρὰν κόμην καὶ τὸ στήθος. Εἰς τινὰς ὁμῶς περιπτώσεις, ὥς εἰς τὴν γυναικείαν μορφήν τοῦ ποτηρίου τοῦ Βαφειοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ Evans ἐκ τοῦ κρωβύλου κυρίως χαρακτηρίζει γυναικείαν, καὶ τὴν μετόπην τῆς ταυρομαχίας εἰς Ashmolean ἐλλεῖπει τελείως τὸ στήθος. Ἡ ἀτροφικότης τοῦ στήθους δύναται πιθανῶς νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν πρωτόγονον καὶ παγκόσμιον ἀντίληψιν ὅτι διὰ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἐνδύματος ἐπέρχεται αὐτομάτως ἀλλαγὴ τοῦ φύλου ἢ εἰς τὴν ἀπεικόνισιν εὐνούχων, οἱ ὅποιοι εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ καλλιτέχνου καὶ πιθανῶς τῶν θεατῶν ἐφάνταζον ὥς γυναῖκες, ἢ τέλος εἰς τὴν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἀσκήσιν τῶν προοριζομένων διὰ τὸ ἄθλημα γυναικῶν, ὥς εἰς τὰς σημερινὰς χορευτρίδας. Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἤδη ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς εἰκονίζεται ἡ θεὰ φέρουσα περίζωμα, ἔχουσα δὲ μικρὸν στήθος ¹.

Ὁ Evans ² ὑπενίχθη ἤδη τὴν ἀνθρωπολογικὴν σημασίαν τοῦ ἐθίμου τῆς μεταμορφώσεως τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι φέρουσι γυναικεῖον ἔνδυμα, καὶ τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουσι ἀνδρικόν, τονίσας ὁμῶς ὅτι εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν αἱ γυναῖκες φέρουσι τὸ περίζωμα μόνον κατὰ τὴν ἀσκήσιν τῶν ταυροκαθαψίων. Ὁ Persson ³ πάλιν ἡρμήνευσε τὰς δύο γυναικείας μορφὰς τοῦ ἀμφιβόλου γνησιότητος δακτυλίου ἐκ Μυκηνῶν ⁴ ὥς ἀθλητρίδας, λόγῳ τοῦ περιζώματος τὸ ὁποῖον φέρουσι. Ἡ Vaughan ⁵ ἐξήτασε τέλος ἐκ νέου τὸ θέμα τῆς παρουσίας γυναικῶν εἰς τὰ ταυροκαθάψια, συγκεντρώσασα προχείρως καὶ τὰς γνώμας παλαιότερων τινῶν μελετητῶν. Ἀναφερομένη εἰς τὴν θεωρίαν ὀρισμένων μελετητῶν, οἵτινες ἐπίστευσαν ὅτι αἱ παραστάσεις τῶν ταυροκαθαψίων ἐγένοντο ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ἀρχικῶς πρὸς τιμὴν ἀνδρικῆς θεότητος, ἀλλ' ἀργότερον, ὅταν ἐλατρεῦετο γυναικεία θεότης, ἐλάμβανον μέρος εἰς ταῦτα καὶ γυναῖκες, ὁρθῶς ἀποκρούει ταύτην,

1. J. MELLAART, *Anatolia before c. 4000 B.C. and c. 2300-1750 B.C.*, CAH I, VII, §§ XII, σ. 15.

2. EVANS, PM II, σ. 35.

3. PERSSON III, σ. 91.

4. CMS I, ἀρ. 514.

5. A. CARR VAUGHAN, *The House of the Double Axe*, London 1959, σ. 151.

διότι είναι γενικῶς δεκτὸν ὅτι ἡ λατρεία τῆς γυναικείας θεότητος προηγείται τῆς ἀνδρικῆς ¹. Ἀπορρίπτει ἐπίσης ἡ Vaughan τὴν θεωρίαν τῆς ἀλλαγῆς τῶν ἐνδύματων μεταξὺ τῶν φύλων εἰς νεαράν ἡλικίαν (early adolescence) εἰς τὰς πρωτογόνους κοινωνίας, καταλήγουσα, ὡς καὶ ὁ Evans, εἰς τὴν ἁποψιν ὅτι αἱ νέαι, ἢ ἀκόμη καὶ ἡ θεά, φέρουν περίζωμα, διότι εἶναι πρωταγωνίστριαι εἰς τὸ ἱερὸν ἄθλημα.

Ὅρθῶς οἱ μελετῆται προσεπάθησαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ ἔθιμον τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἐνδύματος ἐκ τῶν παραστάσεων κυρίως τῶν ταυροκαθαψίων, ἔνθα κατὰ κανόνα ἔφερον τοῦτο αἱ γυναῖκες, καὶ ἐκ τῆς σχέσεως τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ γυναῖκες πρὸς τὸ ἄθλημα. Διὰ τὰ ταυροκαθάψια ἀρχαιολόγοι καὶ ἐθνολόγοι δέχονται ὅτι προῆλθον ἀπὸ τὴν προσπάθειαν συλλήψεως ἢ ἐξημερώσεως τῶν ἀγρίων ταύρων, ἔργον τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἀρχικῶς τῶν ἀνδρῶν ², οἱ ὅποιοι κατὰ τὸ κυνηγετικὸν στάδιον εἶχον ὡς κύριον μέλημα τὴν σύλληψιν καὶ ἐξημέρωσιν τῶν ζώων, ἐνῶ αἱ γυναῖκες ἤσκουν τὰς οἰοικακὰς ἐργασίας ³. Ἡ ἀνάμνησις αὕτη παρέμεινεν ἀργότερον ὡς ἀπλοῦν ἄθλημα. Εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην ὅμως, ἔνθα ἐλατρεῦετο ἡ γυναικεία θεότης, τὸ ἄθλημα τὸ ὁποῖον ἡσκεῖτο ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ἔλαβε καὶ μίαν περαιτέρω σημασίαν, τὸν δαμασμὸν τοῦ ἱεροῦ ζώου, τοῦ ταύρου. Εἶχε κατὰ ταῦτα τὸν χαρακτήρα τελετουργίας, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ ἀμέτοχον τὸ γυναικεῖον ἱερατεῖον τῆς μεγάλης θεᾶς, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε ἐπίσης νὰ μεταγισθῇ ἡ δύναμις τοῦ ἱεροῦ ζώου. Ὁ θρησκευτικὸς συντηρητισμὸς ὅμως δυσκόλως θὰ ἐπέτρεπε τὴν εἴσοδον τῆς γυναικὸς εἰς ἔν καθαρῶς ἀνδρικὸν ἄθλημα ἄνευ ὀρισμένων ὄρων, ἐντεῦθεν δὲ πιθανῶς καὶ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἐνδύματος.

Εἶναι σχεδὸν γενικῶς δεκτὸν ὑπὸ τῶν ἐθνολόγων, ὅτι εἰς τοὺς πρωτογόνους λαοὺς ἰσχύει ὡς νόμος ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἐξομοίωσις ἐπιφέρει τὴν μεταμόρφωσιν, βασιζομένη εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι τὰ «ὅμοια εἶναι τὰ ἴδια». Εἰς ὁλόκληρον τὴν ὑφήλιον ἡ μεταφορὰ τῆς θρησκευτικῆς λειτουργίας ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἕτερον φύλον ἐπετεύχθη διὰ τῆς ἀλλαγῆς τῆς ἐνδύσεως ⁴, διότι εἶναι γενικῶς δεκτὴ ἡ ἀρχὴ ὅτι διὰ τοῦ ἐνδύματος μεταφέρονται αἱ

1. NILSSON, σ. 400.

2. GARDINER, *Athletics of the Ancient World*, Oxford 1930, σ. 11. EVANS, *PM IV*, σ. 23. Π. ΛΕΚΑΤΣΑΣ, 'Ἡ καταγωγὴ τῶν θεσμῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δοξασιῶν, 'Αθήναι 1951, σ. 7. F. MATZ, *Minoischer Stiergott*, Κρητ. Χρον. 15-16, 1961, σ. 218. Ὁ G. THOMPSON (Τὸ προϊστορικὸ Αἰγαῖο, 'Αθήναι 1954, σ. 18) πιστεύει εἰς τὰς μαγικὰς ιδιότητας τῆς ἀναπαράστασως τῆς πράξεως τοῦ κυνηγίου, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ κυνηγὸς ἐφοδιάζεται διὰ τῆς ἀπαραιτήτου ἐνεργητικότητος.

3. G. THOMPSON, ἔ. ἀ. σ. 18.

4. R. BRIFFAULT παρὰ G. THOMPSON, ἔ. ἀ. σ. 357.

ιδιότητες τοῦ φύλου ¹. Διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ τρόπου πιθανῶς εἰσεχώρησαν οἱ ἄνδρες εἰς τὴν λατρείαν τῆς μινωικῆς γυναικείας θεότητος.

Ἡ πιθανότης νὰ εἰκονίζονται εἰς τὰς μινωικὰς τοιχογραφίας εὐνοῦχοι πρέπει μᾶλλον νὰ ἀπορριφθῇ. Ἱερεῖς εὐνοῦχοι ὑπῆρξαν πιθανῶς, ἀλλὰ θὰ ἦτο πολὺπλοκος ἡ σκέψις ὅτι ὁ ζωγράφος ἀπεικόνισε τοὺτους διὰ τοῦ λευκοῦ χρώματος τῶν γυναικῶν, ἄρα τοὺς ἐφαντάζετο ὡς γυναῖκας, ἐνῶ συγχρόνως διὰ τοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος ἐπανεῖδωσεν εἰς τοὺτους τὴν ιδιότητα τοῦ ἀνδρός. Εἶναι γνωστὸν ἄλλωστε γενικῶς ὅτι οἱ εὐνοῦχοι παύουν νὰ θεωροῦνται ὡς ἄνδρες ² καὶ ἐνδύονται τὴν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν.

Ἡ χρῆσις τοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἶναι γνωστὴ ἐπίσης καὶ ἐξ ἄλλων περιοχῶν εἰς διαφόρους περιόδους. Οὕτω ἤδη κατὰ τὴν νεολιθικὴν περίοδον περίζωμα φέρει ἡ μεγάλη θεὰ εἰς παράστασιν ἐκ Μ. Ἀσίας ³. Ὁ Evans ἤδη ἀνέφερεν ⁴ ἀντίστοιχα παραδείγματα τῶν συζύγων τῶν ἀρχηγῶν τῆς Λιβύης ⁵, τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Sahure (Ε' Δυναστεία) εἰς Medinet Abu, ὁ Mackenzie δὲ πάλιν ⁶ ὑπέδειξεν ὅτι εἰς τὴν Ἱταλίαν ἔφερον περίζωμα καὶ αἱ γυναῖκες. Τέλος ἡ Χατσεψούτ, ὁ θῆλυς Ὡρος, εἰκονίζεται συχνάκις φέρουσα περίζωμα ⁷. Τὴν ἀπεικονίσιν ταύτην οἱ Newberry καὶ Evans ἀποδίδουν εἰς τὴν Λιβυκῆς καταγωγῆς μητέρα της, τὴν ὁποίαν ὁ πρῶτος ταυτίζει πρὸς τὴν Ahmose, τοῦτο ὅμως δὲν φαίνεται ἀληθές. Διὰ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἐνδύματος ὑποδηλοῦται ἡ ἀλλαγὴ τοῦ φύλου, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τοῦ πώγωνος τὸν ὁποῖον φέρει ἡ Χατσεψούτ. Οὕτω πλὴν τῆς «μεταμορφώσεως» διὰ τοῦ ἐνδύματος αἱ γυναῖκες λαμβάνουν συχνάκις τὴν ἀνδρικὴν ὑπόστασιν διὰ τῆς προσθήκης καὶ ἄλλων ἀνδρικῶν χαρακτηριστικῶν ⁸.

1. Π. ΛΕΚΑΤΣΑΣ, ἔ.α. σ.46. Καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὸ Καμερούν, εἰς τὴν ἀνδρικὴν ὀργάνωσιν EGB, ἥτις ἀποκλείει τὴν εἰσοδὸν γυναικῶν κατὰ τὴν πανήγυριν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους, ὁ «τραγουδιστής» ἐνδεδυμένος γυναικεῖα ἐνδύματα ὀνομάζεται «ἡ μάνα τοῦ Ekong».

2. Εἰς τὴν σύγχρονον γυναικεῖαν φυλὴν Ἀντόγκα τῆς Siera Leone, ὅταν ὁ ἀνὴρ εὐνουχισθῇ, θεωρεῖται εἰς τὸ ἐξῆς γυνή καὶ θάπτεται εἰς τὸ γυναικεῖον νεκροταφεῖον. Ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἐξ ἄλλου ἔχομεν τὸ παράδειγμα τῶν εὐνοούχων, οἱ ὅποιοι εἶχον δικαίωμα νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς τελετὰς τῆς Κυβέλης (A. LAUMONIER, *Les cultes indigènes en Carie*, Paris 1958, σ. 370).

3. J. MELLAART, ἔ. α.

4. EVANS, PM II, σ. 35.

5. Βλ. ἐπίσης NEWBERRY, *Ancient Egypt*, 1915, πίν. III, εἰκ.4 καὶ BATES, σ. 113, 114.

6. MACKENZIE, σ. 237.

7. LANGE-HIRMER, εἰκ. 127, 128, 130.

8. Γνωστὸν εἶναι τὸ παράδειγμα τῆς βασιλίσσης τῆς Μερόης, ἡ ὁποία εἰκονίζεται μετὰ πώγωνος καὶ τῆς ἱερείας τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὴν χώραν τῶν Πηδασιῶν, ἡ ὁποία ἔφερε γενειάδα, ὡςάκις ἐπρόκειτο νὰ συμβῇ δυσάρεστόν τι (ΗΡΟΔΟΤΟΣ I 175), τῆς Ἀφροδίτης Barbata τῆς Κύπρου (P. FOUCAULT, *Le Zeus Stratis de Labranda*, Mon. Piot 18, 1911, σ. 169, 170) καὶ τῆς Ἰστάρ (ἔ. α. σ. 171).

Ἐκ τῶν προαναφερθέντων παραδειγμάτων παρατηρεῖται ὅτι ἡ «μεταμόρφωσις» συνηθίζεται μεταξὺ τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν κάποιον ἀξίωμα, εἶναι δηλαδὴ θεαί, βασίλισσαι, γυναῖκες ἀρχηγῶν, ἱέρειαι. Τοῦτο εἶχεν ἤδη ὑποθέσει ὁ Evans ¹ διὰ τὰς εἰκονιζομένας γυναῖκας εἰς τὰ ταυροκαθάψια, αἵτινες θὰ πρέπει νὰ ἀνῆκον εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν, λόγῳ τῆς ἐπιμελελημένης κομμώσεως καὶ τῶν κοσμημάτων τὰ ὅποια φέρουν. Ὁ Evans ἐπίσης ὑπέθεσεν ὅτι εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις εἰκονίζετο ἡ ἰδία ἡ θεὰ καὶ τοῦτο εἶναι πιθανὸν ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὰς Ἀνατολικὰς «ἀνδρογύνους» θεότητας ². Ἐξ ἴσου ὅμως δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανὸν ὅτι εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην ἡ ἀντιπροσωπεύουσα τὴν θεότητα βασίλισσα, ἢ εἰδικὴ τάξις ἱερειῶν, ἐλάμβανε δι' ἐξωτερικῶν στοιχείων, καὶ ἐν προκειμένῳ διὰ τοῦ ζώματος, τὰ ἀνδρικὰ γνωρίσματα, ἡδύνατο δ' οὕτω νὰ μεθέξῃ τῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν ἔδιδεν ἡ ἐπαφὴ πρὸς τὸ ἱερὸν ζῶον κατὰ τὴν ἄσκησιν τῶν ταυροκαθαψίων ³. Πιθανῶς τέλος ἡ ὅλη αὕτη μεταμόρφωσις ὠφείλετο εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀνάγκην νὰ ἐνσωματωθοῦν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μορφήν ἅπαντα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀναπαραγωγῆς καὶ τῆς γονιμότητος, ὥς συμβαίνει εἰς μεταγενεστέρas περιόδους ⁴.

1. EVANS, PM II, σ. 35. IV, σ. 21.

2. Αὐτόθι σημ. 1. Ἡ προσθήκη τοῦ ἀνδρικοῦ στοιχείου εἰς τὰς γυναικεῖας θεότητας τῆς εὐφορίας εἶναι ἐνδειξίς δυνάμεως (P. FOUCART, ἔ. ἀ. σ. 171). Ἀντιστοίχως παραδείγματα ἀνδρῶν μετὰ μαστῶν ἔχομεν εἰς τὴν Ἀνατολήν (A. LAUMONIER, ἔ. ἀ. σ. 79). Βλ. ἐπίσης διὰ τὸν Ἑρμαφρόδιτον καὶ Διδόνυσον θηλύμορφον (αὐτόθι σ. 78).

3. Ι. ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς σημειωθείσης εἰς Ἀρχάνας ΥΜ III θυσίας ταύρου, Πεπραγμένα Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, Ἀθῆναι 1967, σ. 245-6.

4. PERSSON III, σ. 106, 107, 159.

ΖΩΝΗ

Ἡ συχνή χρῆσις τῆς ζώνης διὰ πρακτικούς λόγους, ὡς διὰ τὴν στήριξιν τοῦ ἐγχειριδίου, ἀπὸ τῶν πρωιμωτάτων ἤδη χρόνων, ὠδήγησε μεταγενεστέρως εἰς τὴν σύνδεσιν ταύτης πρὸς πάντα τὰ εἶδη τῶν ἐνδυμάτων, ἔλαβε δὲ διαφόρους μορφάς καὶ ἐκοσμήθη ποικιλοτρόπως, ἀναλόγως τῆς ὕλης καὶ τῆς καλαισθησίας τοῦ φέροντος.

Ἡ χρῆσις τῆς ζώνης δὲν περιορίσθη μόνον εἰς πρακτικούς καὶ αἰσθητικούς σκοπούς. Ἡ ζώνη συχνάκις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἔτι δὲ καὶ σήμερον εἰς τοὺς πρωτογόνους λαοὺς θεωρεῖται ὡς φορεὺς μαγικῶν ιδιοτήτων¹ ἢ ἀποτελεῖ διάσημον ἐξουσίας, δεικνύον τὴν διαβάθμισιν εἰς τὴν κοινωνικὴν ἱεραρχίαν, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου².

Οἱ Evans³ καὶ Vaughan⁴ ὑπέθεσαν ὅτι ἅπαντες οἱ ἄρρενες, ἀπὸ ἡλικίας ἐξ ἑως ἐπτὰ ἐτῶν, ἔφερον ζώνην διὰ τὸν σχηματισμὸν λεπτῆς ὀσφύος. Ὡς δεικνύουν ὅμως τόσον τὰ Παλαιοανακτορικὰ ὅσον καὶ τὰ Νεοανακτορικὰ εἰδώλια, ἡ λεπτὴ ὀσφὺς δὲν εἶναι συνήθης, ἀποτελοῦσα μᾶλλον συμβατικότητα τῶν καλλιτεχνῶν διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ραδινῶν ἐν γένει μορφῶν τῶν Μινωιτῶν. Κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτος, πλὴν ἐνὸς παραδείγματος ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 5), κατὰ δὲ τὴν Νεοανακτορικὴν, εἰς τὰ ὀλόγλυφα ἔργα τὰ εἰκονίζοντα λάτρεις, ἀποδίδεται εἰς τὰς φυσικὰς τῆς διαστάσεις. Ἡ λεπτὴ ὀσφὺς τῶν Μινωιτῶν τῶν ἀπεικονιζομένων εἰς τὰς τοιχογραφίας καὶ τοὺς σφραγιδολίθους δὲν εἶναι κατὰ ταῦτα «a sign of strength and endurance», ἀλλὰ δείγμα αἰσθητικῆς θεωρήσεως, ἀποδοθεῖσα ἰδεαλιστικῶς, ὡς αὐτὸς ὁ Evans⁵ ἀλλαχοῦ ὑπέδειξεν.

Ἡ ζώνη θὰ κατεσκευάζετο κυρίως ἐξ ὑφάσματος ἢ δέρματος, ἐνίοτε

---

1. GOTSMICH, Volkstümliche Anschauungen in der griechischen Kunst, VI Intern. Congress, Berlin 1939, σ. 436.

2. ΖΩΠΑ, σ. 35.

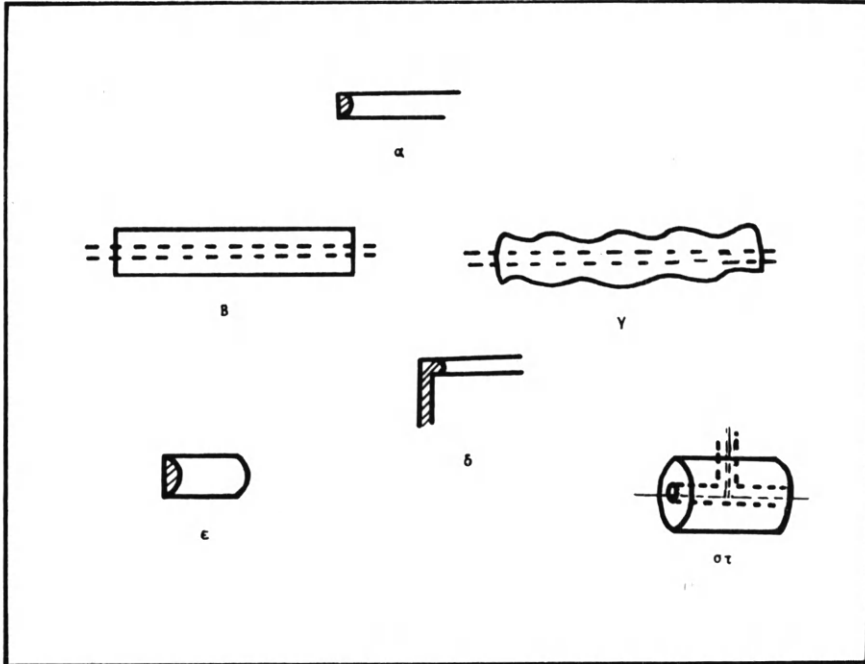
3. EVANS, PM III, σ. 444, 450.

4. A. CARR VAUGHAN, The House of the Double Axe, London 1959, σ. 87, 88.

5. EVANS, PM III, σ. 450. Ὁ EVANS ὑπέδειξεν ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ ὀσφὺς εἶναι λεπτὴ ἀπὸ τῆς MM III περιόδου καὶ ἐξῆς, ἥτοι εἰς χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους, ὡς καταδεικνύεται ἐκ τῆς πλαστικῆς, συναντῶμεν μεγαλυτέραν συμβατικότητα (π.χ. τὴν διπλῆς καμπυλότητος κίνησιν τῶν πλείστων εἰδωλίων).

δέ, ἂν καὶ ὄχι τόσον συχνὰ ὅσον ἔχει ὑποτεθῇ ¹, ἐκ μετάλλου, πιθανῶς δὲ εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἐγένετο χρήσις ξύλου ².

Κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον ἀνευρίσκονται τέσσαρες τύποι ζώνης, ἡ σωληνοειδῆς, ἐλλειπτικῆς τομῆς εἰς τὰ μνημεῖα, ἡ ταινιοειδῆς, ἡ ἐπίπεδος πτυχωτή, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου, καὶ ἡ ἀπλῆ κυρτεπίπεδος, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν. Κατὰ

Εἰκ. 63. Τομαὶ ζωνῶν περιζωμάτων.

τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον, πλὴν τῆς ταινιοειδοῦς, τῆς σωληνοειδοῦς καὶ τῆς ἀπλῆς κυρτεπίπεδου ζώνης, αἵτινες ἐξακολουθοῦν ὑφιστάμεναι, ἀπαντοῦν ἡ διπλῇ σωληνοειδῆς καὶ ἡ διπλῇ κυρτεπίπεδος. Συχνάκις τέλος λεπτὸς ἱμάς ἐλίσσεται ἀπλῶς περὶ τὴν ὀσφύν.

α) Σωληνοειδῆς ζώνη (εἰκ. 63α).

1. EVANS, PM II, σ. 705. III, σ. 444. MYRES, σ. 365. GLOTZ, σ. 84. REUSCH, σ. 53. ΖΩΡΑ, σ. 47. Δι' ὠρισμένα ἐκ τῶν χρυσῶν κοσμημάτων τῶν τάφων τοῦ Κύκλου Α' τῶν Μυκηνῶν ἔχει ὑποτεθῇ ὅτι ἀνήκουν εἰς ζώνας (Β.ΣΤΑΗΣ, Περὶ τῆς χρήσεως μυκηναϊκῶν τινῶν κοσμημάτων, ΑΕ 1907, σ. 38).

2. O R. DUSSAUD, Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la mer Égée, Paris 1914, σ. 68, λέγει ὅτι ὠρισμένοι πιστεύουν, ὅτι καὶ ὁ αἰδοιοθύλαξ κατεσκευάζετο ἐκ ξύλου.

Ὁ κύλινδρος τῆς ζώνης δὲν εἶναι πλήρης, ἀλλ' ἔλλειπτικῆς τομῆς, περισσότερον δὲ κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον, τόσον εἰς τὸν ἀπλοῦν, ὅσον καὶ εἰς τὸν διπλοῦν τύπον.

Ὁ ἀπλοῦς σωληνοειδὴς τύπος εἶναι ἡ πλέον ἀγαπητὴ μορφή ζώνης διὰ τοὺς Μινωίτας, τόσον εἰς τὴν Παλαιοανακτορικὴν (ἀρ. 7, 11, 14 - 17, 23, 30, 32, 42, 44, 46, 54β, 60, 62, 63, 69, 71) ὅσον καὶ εἰς τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον (ἀρ. 72, 73, 80 - 82, 84 - 86, 89, 90, 92, 97, 99, 101 - 103, 105, 110 - 116, 118 - 120, 143 - 145, 149, 150, 152 - 155, 157 - 159, 165, 168, 169, 173 - 175, 188, 190, 193, 195, 196, 200, 202), θὰ κατεσκευάζετο δὲ δι' ὑφάσματος ἐρραμμένου σωληνοειδῶς καὶ πληρουμένου δι' ἐτέρας ὕλης ἢ καὶ σχοινίου εἰς τὰς λεπτοτέρας ζώνας ¹. Συχνάκις διακοσμεῖται, ὡς δεικνύεται εἰς εἰδώλια ἐκ Πετσοφᾶ, τὰ ὁποῖα φέρουν λευκάς γραμμάς (ἀρ. 11) ἢ σπειροειδὲς κόσμημα (ἀρ. 7) ἐπὶ καστανομέλανος καὶ εἰς ἕτερον ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 46), τὸ ὁποῖον φέρει ὀδοντωτὸν θέμα ὁμοιάζον πρὸς τὸ «κόσμημα τῆς ἐχίδνης». Τὰ γνωστότερα παραδείγματα σωληνοειδῶν ζωνῶν κατὰ τὴν MM III περίοδον ἀποτελοῦν αἱ ἀναθηματικαὶ κεκοσμημέναι ζῶναι, αἱ προερχόμεναι ἐκ τῶν θησαυροφυλακίων τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ ², αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὸν Evans ³, πιθανῶς ἀπετέλουν μίμησιν πραγματικῶν ζωνῶν ἐκ ταριχευμένων ὄφρων.

Κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον συνεχίζεται ἡ χρῆσις τοῦ ἀπλοῦ σωληνοειδοῦς τύπου, ἥδη ὅμως ἀπὸ τῆς MM III περιόδου ἀπαντᾷ ἐπίσης καὶ ὁ διπλοῦς σωληνοειδὴς (ἀρ. 54β, 77, 91, 109, 121α, 160(:)), ὡς καὶ ὁ λεπτότερος τύπος, ἐλίσσόμενος τρίς (ἀρ. 76, 146, 172) ἢ πεντάκις (ἀρ. 107) περὶ τὴν ὀσφύν. Ἡ παραλλαγή τοῦ τύπου τούτου ἐνθυμίζει ἀνάλογα παραδείγματα ἐκ Μεσοποταμίας, ἔνθα παρομοία ζώνη ἐλίσσεται ἀπλῶς περὶ τὴν ὀσφύν τοῦ Γιλγαμές καὶ τῶν ἀθλητῶν ἢ στηρίζει τὸ περίζωμα ⁴, καθὼς καὶ Συριακὰ εἰδώλια ⁵.

1. ΖΩΡΑ, σ. 42.

2. EVANS, PM I, σ. 506, εἰκ. 364 c,d.

3. EVANS, The Palace of Knossos. Provisional Report for the Year 1903, BSA 9, 1902-3, σ. 83. Κατὰ τὸν FORBES (V, σ. 17) ὁ πρῶμος ἄνθρωπος δὲν μετεχειρίζετο εἰς τὴν βυρσοδεσίαν μόνον τὸ δέρμα μεγάλων ζώων, ἀλλὰ καὶ ἰχθύων καὶ πτηνῶν, καθὼς καὶ ἐσωτερικὰ ὄργανα, ὡς τὸν στόμαχον. Ὁ SAVIGNONI ἐπίσης (Il vaso di Hagia Triada, Mon. Ant. 13, 1903, σ. 116) ἐρμηνεύει ὠρισμένα διακοσμητικὰ θέματα ὡς μιμήσεις δερμάτων ἐρπετῶν ἢ ἰχθύων.

4. R.M. BOEHMER, Die Entwicklung der Glyptik während der Akkadzeit, Berlin 1965, πίν. XXIV, 280. A. PARROT, Summer, Paris 1960, πίν. 359a.

5. BOSSERT II, σ. 182, ἀρ. 589. H. FRANKFORT, The Art and Architecture of the Ancient Orient, London 1954, πίν. 135. R. J. καὶ L. S. BRAIDWOOD, Excavations in the Plain of Antioch, Chicago 1960, I, πίν. 57a.

Ἡ Reusch ¹ νομίζει ὅτι ἡ σωληνοειδὴς ζώνη ἐσυνηθίζετο ὑπὸ τῶν κατωτέρων τάξεων. Ἡ συχνότης ὅμως τῶν παραδειγμάτων δεικνύει ὅτι ἐφέρετο ὑφ' ἀπάντων ἀνεξαίρετως τῶν Μινωιτῶν ἐτι δὲ καὶ ὑπὸ μορφῶν χαρακτηρισζομένων ὡς θεῶν (ἀρ. 155, 158) ².

β) Ταινιοειδὴς ζώνη.

Ἡ ταινιοειδὴς ζώνη ἀποδίδεται εἰς τὰ Παλαιοανακτορικὰ εἰδῶλια γραπτῶς (ἀρ. 10, 18, 21, 31, 38, 53, 55, 70) ἢ πλαστικῶς διὰ τῆς προσθήκης λεπτοῦ πεπλατυσμένου φύλλου πηλοῦ (ἀρ. 33, 61, 64 - 66), εἰς δὲ τὰ Νεοανακτορικὰ δι' ἐγχαράξεως (ἀρ. 74) ἢ ἐλαφρῶς ἀνάγλυφος διὰ βαθυτέρας ἐγχαράξεως (ἀρ. 83, 98, 121, εἰς τινὰς τῶν μορφῶν). Κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον εἶναι ὀλιγώτερον συνήθης τῆς σωληνοειδοῦς ζώνης. Πιθανῶς αἱ πλαστικαὶ ζῶναι δηλοῦν κατασκευὴν ἐκ δέρματος ἢ ἐκ χονδροῦ καὶ σκληροῦ ὑφάσματος, αἱ γραπταὶ δὲ ἐκ λεπτοτέρου ὑφάσματος. Ἡ χρησιμοποίησις χρωμάτων εἰς τὴν διακόσμησιν ἐνίων ταινιοειδῶν ζωνῶν, ὡς τοῦ ἐρυθροῦ (ἀρ. 21) καὶ τοῦ λευκοῦ μετὰ μέλανος (ἀρ. 53), δηλοῖ ἀσφαλῶς χρῆσιν ἐρίου ἢ πιθανῶς βεβαμμένου δέρματος. Ἡ χαλαρὰ ἀναδίπλωσις τῆς πλαστικῆς ζώνης εἰδωλίου ἐκ Τραοστάλου (ἀρ. 33) δηλοῖ ἀσφαλῶς χρῆσιν ὑφάσματος.

Πλὴν τῆς γραπτῆς διακοσμήσεως ἀπὸ τῆς Παλαιοανακτορικῆς ἥδη περιόδου ἡ ταινιοειδὴς ζώνη παρουσιάζει συχνάκις ἰδιαιτέραν χάριν, ὀφειλομένην εἰς τὸν τρόπον κοπῆς. Ἡ γωνία ἢ σχηματιζομένη εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τῆς ζώνης, ἡ ὁποία κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον (ἀρ. 21, 53) ἔχει πρακτικὸν σκοπὸν στηρίζουσα καλαισθήτως τὸν αἰδοιοθύλακα, ἀπὸ τῆς ΜΜ III περιόδου καὶ ἐντεῦθεν προσλαμβάνει τελείως διακοσμητικὸν χαρακτήρα (ἀρ. 64, 74). Ἡ γωνία αὕτη σχηματίζεται ἐνίστε ὄχι ἀπλῶς ἐκ λεπτῆς ταινίας, ὡς εἰς τὰ προαναφερθέντα παραδείγματα, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου, ἐκ τοῦ ὁποίου κατεσκευάσθη ἡ ζώνη, τοποθετούμενη εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα (ἀρ. 98).

Χαλαρὰν ταινιοειδῆ ζώνην φέρουν οἱ παχεῖς ἄνδρες καὶ οἱ γέροντες (ἀρ. 181) ³ ἐνίστε σχηματιζομένην δι' ἀναδιπλώσεως τοῦ ἄνωτέρου τμήματος τοῦ περιζώματος (ἀρ. 75, 79), ὡς ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς Αἴγυπτον, ἀπὸ τοῦ Ἀρχαίου ⁴ μέχρι καὶ τοῦ Νέου Βασιλείου ⁵. Ἐνίστε χαλαρὰ ζώνη ἀναδι-

1. REUSCH, σ. 53.

2. EVANS, PM IV, σ. 607, εἰκ. 597 A, h. NILSSON, σ. 148 εἰκ. 56.

3. Εἰς τὸ ἀγγεῖον τῶν θεριστῶν ἡ ἡγουμένη μορφή δὲν φέρει ζώνην. Ἡ λεπτοτέρα ἀκμή, ἥτις ἀποδίδεται πολὺ κατώτερον τῆς ὁσφύος, δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ζώνη.

4. LANGE-HIRMER, εἰκ. 61.

5. Αὐτόθι εἰκ. 153.

πλουμένη κατά τὸ πρόσθιον μόνον τμήμα φέρεται καὶ ὑπὸ νέων (ἀρ. 100, 106).

γ) Πτυχωτή ζώνη (εἰκ. 63β ἀνεπτυγμένη, 63γ συνεπτυγμένη).

Ἡ πτυχωτή ζώνη ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τῆς ταινιοειδοῦς, δημιουργουμένην διὰ τῆς ἀναδιπλώσεως καὶ συμπτύξεως τῆς ζώνης, ἥτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς διελεύσεως στενοτέρου τεμαχίου ὑφάσματος. Εἶναι γνωστὴ ἐκ δύο εἰδωλίων ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 43, 47) καὶ ἐξ ἐτέρου ἐκ Κόφινα ¹. Πιθανῶς τὴν παραλλαγὴν ταύτην ἐπεδίωξε νὰ ἀποδώσῃ ὁ τεχνίτης τοῦ ἐγχειριδίου ἐκ Ψυχροῦ (ἀρ. 52) διὰ τῶν λεπτῶν ἄκρων τῆς ζώνης καὶ τῆς ἐγχαράξεως ἐπὶ τοῦ πλατέος τμήματος ταύτης καθέτων παραλλήλων γραμμῶν. Ἡ πτυχωτή ζώνη ἀπαντᾷ μόνον κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον.

δ) Κυρτεπίπεδος ζώνη (εἰκ. 63δ).

Ἡ κυρτεπίπεδος ζώνη εἶναι συνηθέστατος τύπος ζώνης εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην, φερομένη ὑπὸ λατρευτῶν (ἀρ. 147, 156), τῶν ὁποίων ὁμως ἀγνοοῦμεν ἐτέραν ιδιότητες, ἀκροβατῶν (ἀρ. 125, 186), ἀνδρῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ ταύρου (ἀρ. 123 - 124) καὶ ταυροκαθαπτῶν (ἀρ. 131, 133), παλαιστῶν (ἀρ. 117, 122, 129), ἀγροτῶν (ἀρ. 121) ², στρατιωτῶν (ἀρ. 140), ἀλλὰ καὶ ἀξιοματούχων (ἀρ. 127, 128, 130, 138, 151). Ἀπαντᾷ εἰς δύο παραλλαγάς, ὡς ἀπλῆ κυρτεπίπεδος, τῆς ὁποίας τὸ ἐν τμήμα εἶναι ἐπίπεδον καὶ τὸ ἕτερον κυρτὸν καὶ ὡς διπλῆ κυρτεπίπεδος, τῆς ὁποίας τὸ ἐπίπεδον τμήμα εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν δύο κυρτῶν. Ἐκ τῶν δύο τύπων συνηθέστερος εἶναι ὁ τύπος τῆς ἀπλῆς κυρτεπίπεδος ζώνης, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς MM III περιόδου (ἀρ. 67, 117, 120α, 122 - 125, 127 - 130, 131α, γ, 133, 138, 140, 151, 156, 201).

Ὁ τύπος τῆς διπλῆς κυρτεπίπεδος ζώνης, γνωστὸς κυρίως ἐκ τῶν πινάκων τῶν ταυροκαθαψίων ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 131β, 132) ³, εἶναι ὀλιγώτερον σαφές. Ἡ ὑπαρξίς του εἶναι ἀμφίβολος, διότι τὰ προαναφερθέντα παραδείγματα ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν τοιχογραφημένην ὁμάδα, πιθανῶς δ' ὀφείλονται εἰς ἐμφαντικὴν ἀπόδοσιν τῆς ζώνης ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου. Ἰσως δὲ εἶναι συμπτωματικὴ ἡ παντελὴς ἀπουσία τοῦ τύπου τούτου τῆς ζώνης ἐκ τῶν ὁ-

1. M. 'H. 14267.

2. Πιθανῶς τινὲς τῶν μορφῶν φέρουν τοιαύτην ζώνην.

3. Εἰς τὸ κωνικὸν ρυτὸν τῆς Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 192) καὶ τὸν χρυσοῦν δακτύλιον τῶν Ἀρχανῶν (ἀρ. 156) ἡ κατωτέρα ἀκμὴ εἶναι πολὺ λεπτοτέρα τῆς ἀνωτέρας, ἥτις δηλοῖ τὸ κυλινδρικὸν τμήμα τῆς ζώνης, ὥστε δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι μετὰ τὴν κατωτέραν ἀκμὴν δηλοῦται τὸ τέλος τῆς ζώνης. Πιθανῶς διπλῆ κυρτεπίπεδος ζώνη δηλοῦται εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 186 παράδειγμα. Τέλος εἰς τὰ ὑπ' ἀρ. 68, 160 παραδείγματα εἶναι ἐξ ἴσου πιθανὸν νὰ δηλοῦται διπλῆ σωληνοειδὴς ἢ διπλῆ κυρτεπίπεδος ζώνη.

λογλύφων έργων. Τὸ ἐγχειρίδιον, τὸ ὁποῖον διέρχεται διὰ τοῦ καμπύλου τμήματος τῆς ζώνης τοῦ πρίγκιπος εἰς τὸ ποτήριον τῆς ἀναφορᾶς (ἀρ. 120), ὑποδηλοῖ ἐξ ἄλλου ὅτι τὸ κυρτὸν τμήμα τῆς ζώνης ἠδύνατο νὰ τεθῇ κεχωρισμένον ἄνωθεν τοῦ ἐπιπέδου.

Ἡ ὕλη, ἐξ ἧς κατεσκευάζετο ἡ κυρτεπίπεδος ζώνη, εἶναι δύσκολον νὰ διακριβωθῇ. Ἡ γενικῶς ἀποδεκτὴ θεωρία τῆς κατασκευῆς τῆς διὰ συνδυασμοῦ μετάλλου καὶ ὑφάσματος¹ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ἀπουσίαν πραγματικῶν μεταλλίνων δειγμάτων, προερχομένων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν². Τὴν ἐξ ὑφάσματος κατασκευὴν τῶν ζωνῶν τῶν Keftiu τῶν ἀπεικονιζομένων εἰς τοὺς τάφους τοῦ Senmut καὶ τοῦ User - Amon³ δέχεται ἐπίσης ὁ Vercoutter⁴, τοῦτο δὲ φαίνεται ἀληθές, διότι, ἐὰν πράγματι οἱ Μινωῖται οἱ ἀπεικονιζόμενοι εἰς τὰς Αἰγυπτιακὰς τοιχογραφίας ἔφερον μεταλλικὴν ζώνην, ἀσφαλῶς τοῦτο θὰ ἦτο ἓν χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπέδιδον οἱ Αἰγύπτιοι καλλιτέχναι. Αἱ λεπταὶ ἀκμαὶ πάλιν, τὰς ὁποίας ἐπικαλεῖται ὁ Myres⁵, δὲν ἀποδεικνύουν χρῆσιν μετάλλου, ἀλλ' ὀφείλονται πιθανῶς, ὡς παρετηρήθη καὶ προκειμένου περὶ τῆς λεπτότητος τῆς ὁσφύος, εἰς τὸν ἰδεαλιστικὸν τρόπον, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει ἐν γένει τὴν μινωικὴν τέχνην καὶ δὲν ἀποδίδει τὴν ὕλην.

Οὕτω κυρίως λόγῳ τῆς ἐλλείψεως πραγματικῶν μεταλλίνων δειγμάτων ζωνῶν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ σκληρὰ ζώνη, ἥτις τονίζει τὴν λεπτὴν ὁσφύν τῶν Μινωιτῶν, θὰ κατεσκευάζετο ἐκ φθαρτῶν ὑλικῶν, ὡς τὸ ὑφασμα καὶ τὸ δέρμα, εἰς τινα σημεῖα δὲ διὰ ξύλου, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ χρῆσις τοῦ μετάλλου, ἥτις ὅμως θὰ ἦτο σπανιωτέρα καὶ βοηθητική. Πιθανώτατα τὸ

1. MYRES, σ. 364, 365. EVANS, PM II, σ. 705, ἐνθα λέγει ὅτι ἐχρησιμοποιήθησαν δύο μέταλλα διὰ τὴν ζώνην τοῦ ρυτοφόρου. GLOTZ, σ. 84, ὅστις λέγει ὅτι ἀνευρέθη εἰς τὴν νεκρόπολιν τῆς Φαιστοῦ μεταλλικὸν τεμάχιον ἀνήκον εἰς ζώνην (βλ. ἐπομένην σημ. 2). F. MATZ, Die Ägäis, Hand. der Arch., IV 2, München 1954, σ. 254. ΖΩΡΑ, σ. 47. REUSCH, σ. 53. VAUGHAN, ἔ.ἀ. σ. 88.

2. Ὁ GLOTZ (σ. 84) δέχεται ὅτι χαλκὴν ζώνην ἀποτελεῖ ἡ μήτρα ἡ εὐρεθεῖσα εἰς τὴν νεκρόπολιν τῆς Φαιστοῦ (SAVIGNONI, Scavi e scoperte nella necropoli di Festos, Mon. Ant. 14, 1904, σ. 538, εἰκ. 22). Ἡ χαλκὴ ζώνη ἐξ ἄλλου ἐκ τοῦ 69ου θαλαμῶτος τάφου τῶν Μυκηνῶν εἶναι μεταγενεστέρα τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων δὲν εἶναι δὲ σαφές ἂν εἶναι ζώνη ἢ μέρος ὀπλισμοῦ (N. GIALOURIS, Mykenische Bronzeschutzwaffen, AM 75, 1960, σ. 59 πίν. 25,3).

3. Διὰ τὰ παραδείγματα τῶν κυρτεπιπέδων ζωνῶν τοῦ τάφου τοῦ Rekhmara ὁ VERCOUTTER (II, σ. 272, εἰκ. 75) ὀνομάζει τὰς ἐξεχούσας ἀκμάς τῶν «bourette ou rubans» χωρὶς νὰ ἐπιχειρῇ νὰ τὰς ἐρμηνεύσῃ ὡς μεταλλικάς.

4. VERCOUTTER II, σ. 252.

5. MYRES, σ. 364.

κυλινδρικὸν καὶ ἐπίπεδον τμήμα τῆς ζώνης κατεσκευάζετο ἐξ ὑφάσματος, ἐσωτερικῶς τοῦ ὁποῖου ἐτίθετο δέρμα ἢ μεταλλικαὶ κάθετοι ράβδοι πρὸς σκλήρυνσιν τῆς μαλακῆς ὕλης ἢ ἀκόμη ἐκ δέρματος βεβαμμένου κυανοῦ ἢ κιτρίνου μετ' ἐπιθέτου διακοσμήσεως. Ἡ βαφή τοῦ δέρματος δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς ἄλλας περιοχάς, ὡς π.χ. εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα εἰς τὸ Νέον Βασίλειον χρησιμοποιοῦνται πολλὰ χρώματα, τὸ ἐρυθρόν, τὸ κυανοῦν καὶ τὸ κίτρινον ¹.

Ὁ τύπος τῆς κυρτεπιπέδου ζώνης ἡδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ δι' ἀπλῆς ἀναδιπλώσεως τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τοῦ περιζώματος, τὸ ὅποσον ἐν συνεχείᾳ θὰ ἐπληροῦτο δι' ἐτέρας ὕλης ἢ θὰ ἐστερεοῦτο δι' ἀπλῆς ἐπιπέδου ταινίας. Τοῦτο πιθανῶς ἰσχύει διὰ τὰ λευκὰ περιζώματα τῶν παλαιστῶν ἐκ Τυλίσου καὶ τὰς μικρογραφικὰς τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 127 - 129).

Αἱ ζῶναι θὰ ἐδέοντο συνηθέστερον διὰ κόμβου (ἀρ. 5, 18, 42, 47, 52, 70, 71, 76, 102, 105, 106, 125, 131γ, 140, 195) χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ σημαίνει, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὅτι πάντες οἱ κόμβοι ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων ἔχουν πρακτικὴν ἀξίαν. Εἰς ὠρισμένα παραδείγματα (ἀρ. 30, 43, 46, 60, 63) τὸ ἐν ἄκρον τῆς ζώνης πατεῖ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου, δὲν διακρίνεται ὅμως ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποῖου στερεοῦται, ἴσως διότι κρύπτεται ὑπὸ τὸ ὕφασμα περόνη ².

Ἡ ζώνη ἐστερεοῦτο συνήθως ἔμπροσθεν, ἐνίοτε ὅμως καὶ ὀπισθεν (ἀρ. 131γ) πιθανῶς καὶ εἰς ἕτερα μὴ δεδηλωμένα σαφῶς παραδείγματα. Ἡ στερέωσις τῆς ζώνης εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα δὲν εἶναι ἐπίσης ἄγνωστος εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀνατολήν ³.

Εἰς ἓν εἰδῶλιον ἐκ Τραοστάλου (ἀρ. 32) ⁴ ἀποδίδεται εἰς τὸ σημεῖον κομβώσεως ἓν εἶδος «κομβίου» πεπιεσμένου κυλινδρικοῦ σχήματος (εἰκ. 63ε). Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς στερεώσεως τῆς ζώνης δὲν εἶναι τελειῶς ἄγνωστον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Τὸ συναντῶμεν ἤδη εἰς Μεσοποταμίαν, συγκρα-

1. FORBES, V, σ. 26-7, εἰκ. 4. Εἰς τὰς πινακίδας τῆς Πύλου ἀναφέρεται ἐρυθρὰ διφθέρα (βλ. κατωτέρω περὶ ὕλης).

2. Περόναι ἀπλαῖ ἢ συνθετώτεραι ἔχουν εὔρεθῇ παλαιότερον εἰς Μάλια (EVANS, PM IV, σ. 75, 125 εἰκ. 47) καὶ Μόχλον Κρήτης (αὐτόθι I, σ. 95, 97 εἰκ. 67, 69), εἰς τὰς Κυκλάδας (X. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Κυκλαδικά, ΑΕ 1899, σ. 101, πίν. 10), εἰς Μυκήνας (KARO, πίν. XXX, ἀρ. 75) καὶ ἀλλαχοῦ. Πιθανῶς εἰς τὰς προαναφερθεῖσας περιοχάς νὰ ἐστήριζεν ὄχι μόνον «χειμερινὸν ἐνδυμα» ἀλλὰ καὶ ἀπλοὺν ἐλαφρὸν περιζῶμα.

3. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ ἀργυροῦν εἰδῶλιον ἐξ Ugarit, τὸ ὁποῖον φέρει χρυσοῦν περιζῶμα καὶ ζώνην στερεομένην ὀπισθεν (C.F.A. SCHAEFFER, Ugaritica II, Paris 1949, σ. 74-7, εἰκ. 31, 33, πίν. XVII). Δι' αἰγυπτιακὰ παραδείγματα βλ. MÜLLER, σ. 108, 109.

4. Περίπου ὅμοιον πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 11. Ἡ λοξὴ διάταξις τοῦ ὅμως καὶ ἡ μεγαλυτέρα ὁμοιότης τοῦ πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 8 δεικνύει ὅτι μᾶλλον πρόκειται περὶ ἐγχειριδίου.

τοὺν τοὺς μανδύας ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ «λαβάρου» τῆς Ur ¹ (πίν. 49α). Συνηθέστερος ὁμως εἶναι ἕτερος τρόπος στερεώσεως τῆς ζώνης (ἀρ. 47, 70, 71), ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν μορφήν κυλίνδρου, ἀπὸ τῆς ὀριζοντίας ἀξονικῆς ὀπῆς τοῦ ὁποίου θὰ εἰσῆρχοντο τὰ δύο ἄκρα τῆς ζώνης, ἐξερχόμενα ἐν συνεχείᾳ ἐκ καθέτου πρὸς τὴν πρώτην ὀπῆς, σύστημα γνωστὸν ἐκ τῶν Παλαιοανακτορικῶν ἐλεφαντίνων σφραγίδων ² (εἰκ. 63στ καὶ πίν. 54β). Ἴσως δὲν θὰ ἦτο παράτολμον νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ἑνὸς πρωίμου εἶδους πόρπης, ἐφ' ὅσον ἐν εἶδος πόρπης ἔχει εὑρεθῇ ἤδη εἰς Alaça Hüyük, ἀναγόμενον εἰς τὴν πρώιμον ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ ³ (πίν. 49β). Εἰς τὰς μινωικὰς ὁμως ἀνασκαφὰς δὲν ἔχει εὑρεθῇ παρομοίου τύπου κομβίον, πιθανῶς διότι τοῦτο ἦτο κατεσκευασμένον ἐκ φθαρτοῦ ὑλικοῦ, ἴσως ἐκ ξύλου. Σπανιώτερον εἶδος ζώνης μὴ συνδεομένης διὰ τῶν προαναφερθεῖσων μεθόδων δεικνύει εἰδῶλιον ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 15) Παλαιοανακτορικῶν χρόνων, τοῦ ὁποίου τὰ δύο ἄκρα τῆς ζώνης στρέφονται κατ' ἀντίθετον φοράν, χωρὶς νὰ ἐνοῦνται, σύστημα γνωστὸν καὶ ἐκ περιδεραίου Παλαιοανακτορικῶν χρόνων (εἰκ. 77α), δηλοῦντα πιθανῶς ζώνην ἐξ ἐλάσματος.

Αἱ κυρτεπίπεδοι ζῶναι θὰ ἐκομβοῦντο διαφόρως, ἐφ' ὅσον δὲν εἰκονίζεται συνήθως εἰς τὰ μνημεῖα ὁ τρόπος κομβώσεως τῶν ⁴. Ἡ Reusch ⁵ πιστεύει διὰ ταύτας ὅτι τὸ ἐν ἄκρον τῆς ζώνης πατεῖ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου καὶ τὸ σύνολον στερεοῦται διὰ ταινίας καὶ ὄχι διὰ πόρπης, θεωροῦσα ὡς μοναδικὸν δεῖγμα πόρπης τὸ δικτυωτὸν ἐπὶ τῆς ζώνης τοῦ ἀθλητοῦ ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 129). Καὶ ὅτι δὲν πρόκειται μὲν περὶ πόρπης θὰ ὑποστηριχθῇ κατωτέρω, ἐνταῦθα ὁμως σημειοῦται ὅτι παρομοίως διακεκοσμημένον τεμάχιον ἐξέρχεται ἐκ τῶν περικορμίων ξένων εἰς Αἰγυπτιακὰς παραστάσεις ⁶, εἰς σημεῖον τὸ ὁποῖον δὲν χρήζει στερεώσεως. Διάφορος λοιπὸν πρέπει νὰ εἶ-

1. STROMENGER-HIRMER, πίν. XI.

2. KENNA, σ. 18, εἰκ. 25, σφραγὶς ἐκ Μόχλου. Ἑτέρα σφραγὶς ἐκ τοῦ Κτηρίου Στ' τῶν Ἀρχανῶν, CMS II 1, ἀρ. 385.

3. H. Z. KOŞAY, Allgemeines über die Schmucksachen der älteren Bronzeperiode. Alaça Hüyük, εἰς The Aegean and the Near East, Studies Presented to Hetty Goldman, New York 1956, σ. 36-8, πίν. II, ἀρ. 12.

4. Βλ. ἀλλαχοῦ (κεφάλαια τυπολογίας καὶ διακοσμήσεως) ἀντιρρήσεις μου διὰ τὴν ἐρμηνείαν ὡς πόρπης τοῦ διαγράμμου ἡμικυκλίου μορφῆς τῶν μικρογραφικῶν τοιχογραφιῶν ἐκ Τυλίσου ὑπὸ τῆς REUSCH (σ. 53). Αἱ πόρπαι καὶ αἱ περόναι, τὰς ὁποίας ἐξετάζουν οἱ MYRES (Who were the Greeks, California 1930, σ. 406, 409), JACOBSTAHN (Greek Pins, Oxford 1956), DESBOROUGH (The Last Mycenaeans and their Successors, Oxford 1964, σ. 53-8) καὶ CHILDE (The Bronze Age, New York 1963, σ. 105-16) ἀνήκουν εἰς μεταγενεστέραν περίοδον, ἀπὸ τῶν YE III χρόνων καὶ ἐξῆς.

5. REUSCH, σ. 53.

6. MÜLLER, σ. 8-9.

ναι ὁ λόγος ὑπάρξεως τοῦ τεμαχίου τούτου εἰς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον. Πρέπει δὲ νὰ παρατηρηθῇ ἐνταῦθα ὅτι εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τῆς ζώνης καὶ κατὰ τὰ ἄκρα ταύτης θὰ ὑπῆρχον διὰ τὴν καλυτέραν στερέωσιν ὀπαί, διὰ τῶν ὁποίων θὰ διήρχετο πρῶτον ἡ ταινία, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ λεπτῆς τοιαύτης, ἢ ὅποια θὰ περιέβαλλε τὴν ὀσφύν, καθιστῶσα τὴν ζώνην ἀσφαλεστέραν. Τὴν ταινίαν ταύτην, ἥτις εἶναι συνήθως λεπτοτάτη, ἡδύνατο ὅμως νὰ εἶναι καὶ πλατυτέρα, διέκρινεν ἤδη ἡ Reusch¹ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν μαύρων (ἀρ. 140) καὶ εἰς μίαν τῶν μορφῶν τῆς τοιχογραφίας τῆς ταυρομαχίας (ἀρ. 131γ)· ἀπαντᾷ δ' αὕτη εἰς κομψοτέραν μορφήν ἐπίσης εἰς τὸν ἀκροβάτην τῶν Μαλίων (ἀρ. 125). Διὰ τὴν πιθανὴν ὑπαρξιν ὁπῶν χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ ἐξ Ugarit προαναφερθὲν ἀργυροῦν εἰδώλιον. Πιθανῶς αἱ λεπταὶ ὀριζόντιοι γραμμαὶ εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Ashmolean (ἀρ. 132) καὶ ἡ κεντρικὴ ταινία τῆς ζώνης τῶν μορφῶν τῆς πομπῆς (ἀρ. 138), τῆς ὁποίας τὸ ἀνώτερον καὶ κατώτερον τμήμα ἔχουν διάφορον χρῶμα, σκοπὸν ἔχουν νὰ δηλώσουν ὁμοίαν ταινίαν. Τέλος αἱ ταινίαι αἱ παριστώμεναι εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τοῦ σώματος τῶν μορφῶν τῆς πυξίδος τοῦ Κατσαμπᾶ (ἀρ. 124), ἐὰν δὲν ἔχουν θρησκευτικὴν σημασίαν, δὲν ἀποτελοῦν δηλαδὴ εἶδος θρησκευτικοῦ ἢ ἀπλῶς διακοσμητικοῦ κόμβου, δηλοῦν ἀσφαλῶς τὸν τρόπον στερέωσεως τῆς ζώνης, ὅμοιον καθ' ὅλα πρὸς ἐκεῖνον τῶν Αἰγυπτιακῶν μνημείων².

Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ζωνῶν θὰ ὑπῆρχε πιθανῶς εἰδικὴ τάξις τεχνιτῶν, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ τόσον διὰ τὴν κατασκευὴν ὅσον καὶ διὰ τὴν διακόσμησιν ταύτης εἰδικὸν στενὸν «τελλάρον» καὶ εἰδικὸς τρόπος ἐπεξεργασίας³.

Διὰ τὰ κοσμήματα τῶν Παλαιοανακτορικῶν ζωνῶν ἐγένετο ἡδη λόγος ἀνωτέρω. Σημειοῦται ὅμως ἐνταῦθα ὅτι τὴν μονοχρωμίαν (ἀρ. 10, 14 - 16, 21, 23, 38) καὶ τὴν ἀπλὴν διακόσμησιν (ἀρ. 7, 11, 46, 53) τῶν Παλαιοανακτορικῶν χρόνων διαδέχεται ἡ πλουσία διακόσμησις τῶν Νεοανακτορικῶν (ἀρ. 125, 131, 138) διὰ θεμάτων ἀποδοθέντων διὰ τῆς ὑφαντικῆς καὶ τῆς κεντητικῆς μεθόδου, πιθανῶς δὲ καὶ δι' ἐπιθέσεως κοσμημάτων ἐκ πολυτίμων μετάλλων⁴. Τὰ ἄκρα τῶν ταινιῶν τῶν ζωνῶν, τὰ πίπτοντα ἐλευθέρως κάτω,

1. REUSCH, *ε. α.*

2. LANGE-HIRMER, *εἰκ. 70*, κεντρικὴ ζώνη, δευτέρας ἐξ ἀριστερῶν μορφῆς.

3. H. BLÜMNER, *Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern*, I, Leipzig u. Berlin 1912, σ. 220, 296, *εἰκ. 78-9*.

4. EVANS, *PM II*, σ. 705, 725.

κοσμούνται διὰ κροσσῶν (ἀρ. 125) ἢ ψήφων (ἀρ. 71)) ¹. Κατὰ τὴν Μετανακτορικὴν περίοδον ἡ διακόσμησις περιορίζεται εἰς δίσκους (ἀρ. 190, 193) καὶ ἀπλᾶς γραμμὰς ἢ κροσσούς (ἀρ. 198). Πρέπει νὰ σημειωθῇ τέλος ἐνταῦθα καὶ τὸ ἐγχειρίδιον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν κυρίως περίοδον (ἀρ. 4 - 6, 8, 11, 16, 18, 23, 54γ) ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν (ἀρ. 92, 120β) θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο, ὡς παρατηρεῖται καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἰς τοὺς Κρήτας χωρικοὺς, ὅχι μόνον διὰ πρακτικοὺς λόγους ἀλλὰ καὶ ὡς βασικὸν συμπλήρωμα τῆς ἀνδρικῆς ἀμφιέσεως.

ΚΟΜΒΟΣ

Ἀπὸ τῶν πρωίμων ἤδη χρόνων ὁ κόμβος ἀπετέλει ἀσφαλῶς ἓν ἐκ τῶν βασικῶν στοιχείων τῆς στερεώσεως τῆς ζώνης, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ τοῦ περιζώματος ἐφ' ὅσον δὲν ἀπαντᾷ, τουλάχιστον συχνά, ἢ περόνη καὶ ἢ πόρπη. Ὁ κόμβος ὅμως ἐκτὸς τῆς καθαρῶς πρακτικῆς χρήσεώς του ἐχρησιμοποιεῖτο, ὡς γνωστόν, καὶ ὡς θρησκευτικὸν σύμβολον, τὸ ὁποῖον πλὴν τῆς εἰδικῆς χρήσεώς του εἰς τὴν λατρείαν συνοδεύει συχνάκις τὸ ἔνδυμα, προσδίδον εἰς τοῦτο καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὸν φέροντα μίαν ἰδιαιτέραν ιδιότητα. Δύνανται οὕτω νὰ διακριθοῦν δύο εἴδη κόμβου, ὁ πραγματικῆς χρήσεως καὶ ὁ ἔχων ἰδιαιτέραν συμβολικὴν ἢ θρησκευτικὴν σημασίαν, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ θὰ γίνῃ λόγος ἐνταῦθα.

Παλαιότερον ἔχει ἤδη συζητηθῇ ἡ χρῆσις τοῦ θρησκευτικῆς σημασίας κόμβου εἰς τὴν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν ὑπὸ τῶν Persson ² καὶ Πλάτωνος ³, οἵτινες συνέλεξαν καὶ τὰ σχετικὰ παραδείγματα. Δὲν εἶναι δὲ ἄσκοπον νὰ ἀναφερθοῦν ταῦτα καὶ ἐνταῦθα πρὸς σχηματισμὸν πληρεστέρας εἰκόνης τῆς σχέσεως τοῦ κόμβου πρὸς τὸ ἔνδυμα. Οὕτω κόμβος προσηρτημένος εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τοῦ σώματος καὶ κατὰ τὸν ὦμον φέρεται ὑπὸ τῆς γυναικείας μορφῆς τῆς γνωστῆς ὡς «Παρισινῆς» τῆς τοιχογραφίας τῆς «τελετουργίας τῶν σπονδῶν καὶ τῆς μεταδόσεως τῆς ἱερᾶς κύλικος» ⁴, καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν μορφῶν ἐπὶ τῶν χρυσῶν δακτυλίων ἐκ Κνωσοῦ ⁵, ἐκ Κοιλίας τῆς Μ. Ἀσίας εἰς Βερολῖνον ⁶ καὶ ἐπὶ σφραγιδολίων, ἐξ ὧν εἷς φέρει παράστασιν θεᾶς

1. Ὁμοίως ψήφους φέρει ἡ ζώνη τῆς γυναικείας μορφῆς τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη.

2. PERSSON III, σ. 61, 67.

3. Ν. ΠΛΑΤΩΝ, Συμβολὴ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς μινωικῆς τοιχογραφίας, Κρητ. Χρον. 13, 1959, σ. 344.

4. Αὐτόθι εἰκ. 2, πίν. ΛΓ'.

5. NILSSON, σ. 256, εἰκ. 123. PERSSON III, σ. 61.

6. NILSSON, σ. 266, εἰκ. 130.

τοξευούσης ¹, ἕτερος δὲ ἐκ Μυκηνῶν θεάν μετὰ «Διοσκούρων» ² καὶ εἰς μυκηναϊκὴν τοιχογραφίαν (πίν. 51a). Δὲν ἔχει ὅμως σημειωθῇ ἡ σχέσις τοῦ κόμβου πρὸς τὸ ἀνδρικὸν περίζωμα, ἢ ταῦτισίς του δηλαδὴ πρὸς τὴν ταινίαν ἣτις κρέμαται ἀπὸ τῆς ζώνης τῆς συγκρατούσης τὸ περίζωμα, χωρὶς νὰ ἐξυπηρετῇ οὐδεμίαν πρακτικὴν σκοπιμότητα. Σαφῆ παραδείγματα τῆς ταινίας ταύτης συνδυαζόμενα πρὸς τὸ περίζωμα ἀπαντοῦν εἰς δύο μορφὰς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς τῆς τοιχογραφίας τῆς ταυρομαχίας τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου (ἀρ. 131a,β) ³, εἰς τὴν γυναικεῖαν μορφήν ἐτέρας τοιχογραφίας ταυρομαχίας (ἀρ. 133), εἰς τὸν «Βασιλέα - Ἱερέα» (ἀρ. 130), ἐὰν πράγματι τὸ εἰκονιζόμενον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ τεμάχιον λευκοῦ ὑφάσματος, ὡς συνεπληρώθη, δὲν εἶναι ἔργον τῆς φαντασίας τοῦ Evans ⁴, εἰς χαλκοῦν εἰδώλιον ἐκ Ψυχροῦ (ἀρ. 92) καὶ εἰς χρυσοῦν δακτύλιον ἐξ Ἀρχανῶν (ἀρ. 156). Πιθανῶς ὁμοίαν ταινίαν δηλοῖ ἐπίσης καὶ τὸ παρὰ τὸν αἰδοιοθύλακα τρίγωνον τοῦ πηλίνου ἀναγλύφου ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 112). Τέλος τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς ταινίας φέρει ἐπίσης τὸ δίκτυον τῶν μορφῶν τῆς πομπῆς (ἀρ. 138) ⁵.

Ἡ ταινία δι' ἧς σχηματίζεται ὁ κόμβος εἶναι εὐρεῖα εἰς τὰ δύο ἄκρα, στενοῦται δὲ εἰς τὸ μέσον (εἰκ. 55) καὶ διέρχεται κάτωθεν τῆς ζώνης, διὰ τῆς ὁποίας προφανῶς στερεοῦται. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡ ταινία διέρχεται κάτωθεν τῆς ζώνης ἀποτελεῖ τὸ χαλκοῦν εἰδώλιον ἐκ Ψυχροῦ (ἀρ. 92), εἰς τὸ ὅποσον ἀποδίδεται σαφῶς βρόγχος, ὁ ὁποῖος δὲν διακρίνεται εἰς τὰ τοιχογραφημένα παραδείγματα, πιθανῶς διότι ἡ ταινία ἀποδίδεται συνήθως εἰς δεύτερον ἐπίπεδον.

1. EVANS, PM IV, σ. 577, εἰκ. 560. ΠΛΑΤΩΝ, ἔ. ἀ. σημ. 97.

2. EVANS, PM II, σ. 341, εἰκ. 194 c. ΠΛΑΤΩΝ, ἔ. ἀ.

3. Τὸ ὑπ' ἀρ. 131β εἶναι ἐκ τῶν σαφεστέρων παραδειγμάτων, διότι λόγῳ τοῦ λευκοῦ χρώματος τῆς ταινίας οὐδόλως δύναται νὰ ἐπέλθῃ σύγχυσις μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ πορτοκαλλοχρόου τῆς ζώνης.

4. Πιθανῶς ὑπῆρχε τὸ τεμάχιον καὶ μεταγενεστέρως ἐχάθη, ὡς ἡ ψυχὴ, ἣτις ὑφίστατο εἰς τὰς ἀρχικὰς ἀπεικονίσεις.

5. Τὸ δίκτυον κατὰ τὸν EVANS (PM II, σ. 726), ὅστις τὸ παραβάλλει πρὸς τὸ αἰγυπτιακὸν uraeus (αὐτόθι σ. 755), κρέμαται ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ περιζώματος, προσεκτικῇ ὅμως παρατηρήσει δεικνύει ὅτι δὲν κρέμαται ἐξ αὐτοῦ ἀλλὰ διακρίνεται ἱκανῶς ἀνωτέρω. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀσφαλῶς ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς ὀσφύος. Ἀκριβὲς ἡ ἐξάρτησις αὕτη ὅμως τὸ συνδέει πρὸς τὰς λοιπὰς ταινίας καθὼς καὶ τὸ εὐρυνόμενον πρὸς τὰ κάτω σχῆμά του. Τὸ ὑπερβολικὸν ἐξ ἄλλου μήκος δὲν ἔχει σημασίαν, διότι καὶ εἰς τὰ ἄλλα παραδείγματα τὸ μήκος διαφέρει (ἐξαιρετικῶς βραχεῖα ταινία ὑπάρχει εἰς τὰ ὑπ' ἀρ. 92 καὶ 112 παραδείγματα, μετρίου μήκους εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῶν ταυρομαχιῶν καὶ ἐνταῦθα πολὺ μακρόν). Τὸ δικτυωτὸν ἐξ ἄλλου εἶναι χαρακτηριστικὴ διακόσμησις τοῦ κόμβου. Ἐχομεν δηλαδὴ τρία χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τοῦ ἱεροῦ κόμβου, τὸ πρὸς τὰ κάτω εὐρυνόμενον σχῆμα, τὴν δικτυωτὴν διακόσμησιν καὶ τοὺς κροσσούς.

Σημειούται επίσης ότι ἡ παρυφή τῆς ταινίας εἰς τὰς τοιχογραφίας κοσμεῖται διὰ προσθήκης λεπτοτέρων ταινιῶν διαφόρου χρώματος, οὕτως ὥστε ἐξαίρεται.

Ἡ ταινία αὕτη ἀποτελεῖ ἓν εἶδος κόμβου, ἀντιστοίχου πρὸς τὸν φερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικείων μορφῶν, διότι συγκεντρώνει ἅπαντα τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἐκείνου, πλὴν τῆς κροσσωτῆς παρυφῆς, ἥτις ἀπαντᾷ, εἰς περίπλοκον ὅμως μορφήν, εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ δικτύου τῶν μορφῶν τῆς πομπῆς (ἀρ. 138). Ἡ ἔλλειψις ὅμως τῆς κροσσωτῆς παρυφῆς δὲν εἶναι ἀσυνήθης οὔτε εἰς τὰ κλασσικὰ παραδείγματα κόμβων, ὡς εἰς τὸν ἀνάγλυφον κόμβον ἐκ Παλαικάστρου ¹, ὅστις διέρχεται διὰ τῆς ὀπῆς στειλεώσεως πελέκεως καὶ κοσμεῖται δι' ὀριζοντίων, οὐχὶ δὲ καθέτων, ραβδώσεων, δηλουσῶν κροσσούς, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς «σαφεστέρας παραστάσεως» ἱεροῦ κόμβου, τὴν ὁποίαν ἔχομεν εἰς τὴν μυκηναϊκὴν σφραγιδογλυφίαν ². Ὁ τρόπος ἐξ ἄλλου καθ' ὃν διπλοῦται ἡ ταινία εἰς τὰ πλεῖστα παραδείγματα κόμβου συνδυαζομένου πρὸς περίζωμα, δηλαδή ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἑνὸς ἄκρου ἐπὶ τοῦ ἑτέρου καὶ ὀλίγον ὑψηλότερον τούτου, εἶναι ὁ γνωστὸς τρόπος διευθετήσεως τῶν ἄκρων τῶν ἱερῶν κόμβων.

Τοὺς ἱεροὺς κόμβους ὁ Evans συνεσχέτισεν ἑνωρὶς ³ πρὸς τὸν Αἴγυπτιακὸν κόμβον τῆς Ἰσιδος καὶ τὸ Ankh, παρακολουθῶν τούτους εἰς μίαν εὐρεῖαν περιοχὴν, ὡς εἰς τὴν Β. Συρίαν καὶ τὴν κεντρικὴν Μ. Ἀσίαν, παρέμπων ἐπίσης εἰς παράστασιν κόμβου ἐπὶ πρωίμου Χαλδαϊκοῦ κυλίνδρου ⁴. Εἰς τὴν Αἴγυπτον πλὴν τοῦ Ankh οἱ βασιλεῖς κρατοῦν ἐπίσης ἓν εἶδος κόμβου ⁵, τὸν ὁποῖον ἄλλοτε φέρουν εἰς τὸν ὄμον ⁶. Δὲν γνωρίζω ἂν ὁ μορφολογικῶς ὅμοιος κόμβος, ὁ ὁποῖος διέρχεται κάτωθεν τῶν ζωνῶν ἀθλητῶν εἰς τὰς τοιχογραφίας τοῦ Beni - Hassan (πίν. 51β) ⁷, ἡ πολεμιστῶν ἐπὶ Αἴγυπτιακῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Μεσαίου Βασιλείου, ὡς εἰς παράδειγμα ἔνθα λευκὸς κόμβος διέρχεται κάτωθεν μελαίνης ζώνης ⁸, καθὼς ἐπίσης τῶν κα-

1. EVANS, PM I, σ. 432, εἰκ. 310 d.

2. CMS I, ἀρ. 54. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, σ. 46.

3. EVANS, PM I, σ. 432, 434.

4. EVANS, Mycenaean Tree and Pillar Cult, JHS 21, 1901, σ. 179.

5. ERMAN, σ. 314. LANGE-HIRMER, σ. 168, 170, ἓν εἶδος ἀδέτου κόμβου.

6. EVANS, PM I, σ. 434. A.S. MURRAY, Ancient Egypt, London 1921, πίν. II, σ. 36, 37.

7. ERMAN, σ. 335. Ὁ κόμβος εἶναι πλατὺς εἰς τὰ ἄκρα, στενότερος δ' εἰς τὸ κέντρον.

8. MÜLLER, σ. 7. Ἡ διαφορὰ τοῦ χρώματος δηλοῖ σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ ἀσχέτου πρὸς τὸ δέσιμον τῆς ζώνης κόμβου.

τοίκων τῆς Λιβύης ¹, τῆς Punt ² καὶ τῆς Συρίας ³ (πίν. 51γ,δ) εἰς Αἰγυπτιακὰ μνημεῖα, ἔχει ἐτέραν, πλὴν τῆς προσδέσεως τῆς ζώνης σημασίαν. Εἰς ἅπαντα ὁμως τὰ παραδείγματα ταῦτα ἀποδίδεται ἄδετος, στερεούμενος ὑπὸ τῆς ζώνης καὶ τοῦτο ἀσφαλῶς δὲν ὀφείλεται εἰς ἀνικανότητα τῶν Αἰγυπτίων ζωγράφων, οἱ ὅποιοι ἄλλωστε ἀποδίδουν ὀρθῶς τὸν πραγματικῆς χρήσεως κόμβον, ἀπεικονιζόμενον συχνάκις καὶ εἰς μεγάλην ποικιλίαν ⁴.

Ἡ μαγικὴ ἀξία τοῦ κόμβου εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔχει ἐπισημανθῆ ὑπὸ τῶν θρησκευτιολόγων. Συχνάκις εἰκονίζεται ἐν συνδυασμῷ πρὸς μαγικάς ρήσεις ⁵, φέρεται δὲ ὑπὸ τύπον περιδεραιῶν ἢ ἐτέρων κοσμημάτων μὲ μαγικὴν ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ μεμονωμένος ἐπὶ τῶν σωμάτων νεκρῶν ἢ ζώντων, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ ταύτην νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ σώματος. Ἡ μαγικὴ ἀξία τοῦ ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς γραφῆς, ἐνθα τὸ σημεῖον τοῦ κόμβου ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς «προστασίας» καὶ τῆς «φυλάξεως» ⁶.

Τῆς προσοχῆς τῶν μελετητῶν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ κύκλου διέφυγε μέχρι τοῦδε ἡ σχέσις τοῦ μινωικοῦ κόμβου πρὸς τὸν ἐκ καλαμοειδοῦς δεσμοῦ κόμβον τῆς Μεσοποταμίας, ὁ ὅποιος ἀποτελεῖ σύμβολον τῆς θεᾶς Inanna ⁷, συνδυαζόμενος πολλάκις πρὸς τὸν ταῦρον ⁸, ὅστις φέρει τὰ σύμβολα τῆς θεᾶς. Ὁ κόμβος οὗτος εἶναι γνωστὸς ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων ⁹. Συνηθεστάτη εἶναι ἡ χρήσις του καὶ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν κατὰ τὰς μαγικάς τελετουργίας ¹⁰.

Τὴν ἱερὰν σημασίαν τῶν μινωικῶν κόμβων ἐδέχθησαν ἅπαντες σχεδὸν οἱ μελετηταί. Ὁ Evans, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, τὸν συνεσχέτισε πρὸς τὰ Αἰγυπτιακὰ ἐμβλήματα καὶ ὑπέθεσεν ὅτι ἡ ἐμφάνισις του εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ταυροκαθαψίων προσδίδει εἰς τὸ ἄθλημα ἱερὸν χαρακτῆρα καὶ συνδέει τοὺς ἀθλητὰς πρὸς τὴν θεότητα ¹¹. Τὴν ἱερὰν σημασίαν τοῦ κόμβου καὶ τὴν

1. BATES, εἰκ. 25.

2. MÜLLER, σ. 108.

3. Αὐτόθι σ. 299. Ὁ κόμβος διέρχεται κάτωθεν τῆς ζώνης, ὡς εἰς ἐτέραν περιπτῶσιν ἐγχειρίδιον (αὐτόθι σ. 303).

4. ERMAN, σ. 282. WILKINSON-BIRCH, II, σ. 322, ἀρ. 435.

5. A. ERMAN, Die Aegyptische Religion, Berlin 1909, σ. 181, 182, εἰκ. 99.

6. A. MORET, Au temps de faraon, Paris 1908, σ. 249-50.

7. E. HEINRICH, Kleinfunde aus den archaischen Tempelschichten in Uruk, Berlin-Leipzig 1936, πίν. 17 B,C,D.

8. STROMENGER - HIRMER, πίν. 17.

9. G. CONTENAU, Manuel d'Archéologie Orientale, IV, Paris 1947, σ. 1829.

10. G. CONTENAU, La civilisation d'Assur et de Babylon, Paris 1952, σ. 172. Εἶχεν ἤδη κατατεθῆ ἡ παροῦσα ἐργασία, ὅτε ἐδημοσιεύθῃ ἡ μελέτη τοῦ ΣΤ. ΑΛΕΞΙΟΥ, (Contribution to the Study of the Minoan «Sacred Knot», Europa Festschrift für E. Grumach, Berlin 1967, σ. 1-6) σχετικῇ πρὸς τὸ θέμα τοῦτο.

11. EVANS, PM III, σ. 220.

σχέσιν του πρὸς τὸ Αἰγυπτιακὸν Ankh, δέχεται ἐπίσης ὁ Picard¹. Ὁ Persson² πιστεύει ἐξ ἄλλου ὅτι ὁ κόμβος φέρει τὸν λατρευτὴν πλησιέστερον πρὸς τὴν θεότητα, ἥτις ὅμως κατὰ τὸν αὐτὸν μελετητὴν οὐδέποτε εἰκονίζεται φέρουσα κόμβον, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ Πλάτων³ ἐρμηνεύει ὠρισμένους μορφάς, αἱ ὁποῖαι φέρουν κόμβον, ὡς θεότητας. Τέλος ὁ Nilsson⁴ ἀρνεῖται τὴν ἱερότητα τῶν κόμβων, ὑποστηρίζων ὅτι ἐδίδοντο οὗτοι ὡς βραβεῖον εἰς τὰς ταυρομαχίας, τοῦτο ὅμως δὲν ἀληθεύει, διότι ἤδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων οἱ ταυροκαθάπται φέρουν κόμβους.

Τὰς μαγικὰς ἐξ ἄλλου ιδιότητας τοῦ μινωικοῦ κόμβου ἐτόνισαν οἱ Evans⁵, Lagrange⁶ καὶ Persson⁷. Ὁ Frazer⁸ τέλος ἀνέλυσε διεξοδικῶς τὴν σημασίαν τοῦ κόμβου εἰς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ εἰς πρωτογόνους λαοὺς καὶ ἔδειξε τὴν συμβολικὴν σημασίαν τούτου. Κατὰ τὸν Frazer ὁ κόμβος εἰς ὠρισμένους λαοὺς θεωρεῖται ὡς σύμβολον κακοτυχίας, ἐνῶ εἰς ἑτέρους ὡς ἔχων εὐεργετικὴν σημασίαν. Ἀρνητικὴν σημασίαν τῶν εὐεργετικῶν ιδιοτήτων τοῦ κόμβου δεικνύει ἐξ ἄλλου ἢ πίστις ὅτι ἐξαφανίζεται τὸ κακὸν διὰ τῆς λύσεώς του⁹. Ἡ συνέχεια τῆς μαγικῆς ἀξίας τοῦ κόμβου παρακολουθεῖται μέχρι σήμερον εἰς τὰ «Ἀναστενάρια», εἰς τὰ ὁποῖα τὰ ἱερὰ μανδήλια, τὰ λεγόμενα «ἀμανέτια», ἀντικαθιστῶντα συχνάκις τὴν εἰκόνα, χορηγοῦν δύναμιν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πυροβολίας, ἔχουν ἀποτροπαϊκὴν σημασίαν καὶ ὁ φέρων ταῦτα κατέχει ἐξέχουσιν θέσιν μεταξὺ τῶν μυστῶν¹⁰.

Εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην ὁ κόμβος εἶχεν ἀναμφιβόλως τὴν αὐτὴν μαγικοθηρησκευτικὴν σημασίαν, δεικνύων τὴν σχέσιν τοῦ φέροντος πρὸς τὴν θεότητα. Λελυμένος δέ, ὡς εἰς τὸ χαλκοῦν εἰδώλιον ἐκ Ψυχροῦ (ἀρ. 92), πιθανῶς ἐδείκνυε τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ λάτρεως ἐκ τῶν γηίνων δεσμῶν¹¹ ἢ τὴν ἀποτροπὴν τῶν κακῶν¹². Δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἄνευ σημασίας ὅτι κόμβον φέρουν συνήθως οἱ ἀσχολούμενοι πρὸς τὸ ἐπικίνδυνον ἄθλημα τῶν ταυροκαθαψίων.

1. PICARD, σ. 157.

2. PERSSON III, σ. 92.

3. ΠΛΑΤΩΝ, ξ.ἀ. σ. 344.

4. NILSSON, σ. 163.

5. EVANS, Mycenaean Tree and Pillar Cult, JHS 21, 1901, σ. 179-80.

6. P. LAGRANGE, La Crète Ancienne, Paris 1908, σ. 95-6.

7. PERSSON III, σ. 93.

8. J. G. FRAZER, The Golden Bough, London 1963, σ. 238-44.

9. Έ. ἀ. σ. 242.

10. Κ. ΚΑΚΟΥΡΗ, Διονυσιακά, Ἀθῆναι 1963, σ. 15, 107.

11. PERSSON III, σ. 93.

12. FRAZER, ξ. ἀ. σ. 242.

Υ Λ Η

Ἀπὸ τῶν νεολιθικῶν ἤδη χρόνων, πλὴν τοῦ ἐκ δέρματος περιζώματος, τὸ ὅποιον ἀπετέλει τὸ ἀρχικὸν ἔνδυμα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν¹ καὶ τὸ ὅποιον διετετήθη εἰς τὴν λατρείαν μέχρι καὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ἀρχεται ἢ ἐπεξεργασία τοῦ ἐρίου καὶ ἢ χρήσις τοῦ ὑφάσματος. Αἱ γνώσεις διὰ τὴν ὑφαντικὴν τῆς ἐποχῆς εἶναι πτωχαί, ἱκανὰς ἐνδείξεις ὅμως ἀποτελοῦν διὰ τοὺς πρῶιμους χρόνους αἱ εὐρισκόμεναι εἰς τὰς ἀνασκαφὰς ἀγνῶθες². Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἡ χρήσις τοῦ ἐρίου εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τοῦ 6500 π.Χ.³ καὶ οἱ Σουμέριοι χρησιμοποιοῦν τοῦτο ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 3ης χιλιετηρίδος⁴. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐξ ἄλλου χρησιμοποιοῦν τὸ λινὸν ὑφασμα πολὺ πρὸ τῶν δυναστικῶν χρόνων⁵. Λεῖψανα ὑφάσματος, ἀναγόμενα εἰς τὴν 5ην χιλιετηρίδα, ἔχουν εὑρεθῇ εἰς Fayum καὶ Bandari⁶. Αἱ δύο αὗται ὕλαι ἐξετόπισαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ δέρμα, διότι ἦσαν μαλακώτεροι, ἐκαθαρίζοντο εὐκολώτερον καὶ ἐπέτρεπον τὴν χρήσιν χρωμάτων⁷. Τοῦ βάμβακος καὶ τῆς μετάξης γίνεται χρήσις εἰς πολὺ μεταγενεστέρους τῆς μινωικῆς περιόδου χρόνους⁸. Ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν ὑφασμάτων παλαιοτάτη μέθοδος, παλαιότερα ἴσως τῆς ὑφαντικῆς καὶ τῆς κλωστικῆς, ὑπῆρξεν ἡ τῆς κατασκευῆς ἐνδυμάτων διὰ πιλήματος, «κετσέ», ὕλικου κατασκευαζομένου ἐκ συμπίεσεως ἰνῶν ἢ τριχῶν, γνωστὴ κυρίως εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν Ἀφρικὴν⁹.

Ἐλάχιστα εἶναι τὰ διασωθέντα δείγματα ὑφασμάτων, εὐρεθέντα κυρίως εἰς περιοχάς, ἔνθα ἡ σύστασις τοῦ ἐδάφους τὸ ἐπέτρεπε, τὴν Ἱερικῶ, τὴν Ἰ-

1. GLOTZ, σ. 81.

2. EVANS, PM I, σ. 42.

3. J. MELLAART, *Anatolia before c. 4000 B.C. and c. 2300 - 1750 B.C.* CAH I, VII, §§ XII, σ. 20. Λινὸν ὑφασμα ἐξ ἐρίου ἐκ Chatal Hüyük βλ. εἰς M. RYDER, *Report of Textiles from Catal Hüyük*, *Anatolian Studies* 15, 1965, σ. 174-6.

4. H. FRANKFORT, *The Birth of Civilization in the Near East*, New York 1956, σ. 68.

5. WACE, σ. 28.

6. FORBES, IV, σ. 222.

7. A. CARR VAUGHAN, *The House of the Double Axe*, London 1959, σ. 126.

8. WACE, σ. 27. LUCAS, σ. 146.

9. FORBES, IV, σ. 89.

ουδαϊκὴν ἔρημον, τὴν Ν. Ρωσίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κύπρον¹, τὸ Catal Hüyük². Προϊστορικά ὑφάσματα ἔχουν σωθῇ ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ΒΔ. Εὐρώπην καὶ εἰς τοὺς Ἑλβετικούς λιμναίους συνοικισμούς, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Δανίαν καὶ τὴν Γερμανίαν³, ἀκέραια δὲ ἐνδύματα ἔχουν εὑρεθῇ εἰς τὴν Σκανδιναυίαν⁴. Ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος τὰ μόνα γνωστὰ τεμάχια εἶναι τὰ εὑρεθέντα εἰς τοὺς δύο ταφικούς περιβόλους τῶν Μυκηνῶν, τὴν Μιδεάν καὶ τὴν Πύλον⁵, ἂν ἐξαιρέση κανεῖς τὰ ἀποτυπώματα εἰς ἀγγεῖα τῆς Ν. Νικομηδείας καὶ τῶν Κυκλάδων, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, καὶ τὸ πολὺ μεταγενέστερον, τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰῶνος, τεμάχιον λινοῦ ὑφάσματος ἐξ Ἑλευσίνος⁶. Τέλος ἐκ τῆς Κρήτης μοναδικὸν μινωικὸν παράδειγμα ἀποτελεῖ τεμάχιον λινοῦ ὑφάσματος, τὸ ὅποιον ἦτο προσκεκολλημένον ἐπὶ ξίφους ἐκ Ζαφὲρ Παπούρας⁷ καὶ τὸ τελευταίως εὑρεθὲν εἰς γεωμετρικὸν τάφον τῆς Φοινικιάς.

Τὴν ἑλλειψιν δειγμάτων ὑφασμάτων ἀντικαθιστοῦν αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας ἔχομεν διὰ τὰς πρώτας ὕλας ἐκ τῶν πινακίδων τῆς Γραμμικῆς Γραφῆς Β', κυρίως δὲ διὰ τὸ ἔριον. Τελευταίως ὁ Killen⁸ ἠσχολήθη μὲ τὴν μεγαλυτέραν ὁμάδα τῶν πινακίδων, τὸν κατάλογον τῶν προβάτων, τὸν ὁποῖον οἱ Ventris καὶ Chadwick εἶχον ἐρμηνεύσει ὡς ἑκατόμβην ζώων πρὸς θυσίαν ἢ ἐνδειξιν ἀνταλλαγῶν ἀνάλογον τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκ τῆς παρατηρήσεως τοῦ Killen, ὅτι ἀναφέρονται κριοί, πρόβατα κλπ. ἀνεξαρτήτως γένους, συμπεραίνεται ὅτι τὰ ἀναφερόμενα ζῶα δὲν ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ γονιμοποίησιν ἢ τροφὴν ἀλλ' ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ ἔριον. Ἐκ τῶν ἀναφερ-

1. P. ÅSTROM, Remains of Ancient Cloth from Cyprus, Op. Ath. 5, 1965, σ. 111.

2. J. MELLAART, Earliest of Neolithic Cities, ILN, Φεβρουάριος 1963, σελ. 197 εἰκ. 4-8, ἐπίσης Excavations at Satal Hüyük 1962, Second Preliminary Report, Anat. Stud. 13, 1963, πίν. XXVIII, XXIX καὶ Earliest Civilization of Near East, London 1965, σ. 88, εἰκ. 57.

3. FORBES IV, σ. 220 κέ. H.J.HUNDT, Vorgeschichtliche Gewebe aus Halstäter Salzberg, RGZM 7, 1960, σ. 126-50.

4. J. DÉCHELLETTE, Manuel d'Archéologie Préhistorique Celtique et Galloromaine, II, Paris 1910, σ. 307.

5. Τάφος IV, KARO, σ. 113, εἰκ. 41, ἀρ. 551. Β' Περιβόλου, JHS 74, 1954, σ. 151. Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Ἀνασκαφαὶ ἐν Μυκῆναις, ΠΑΕ 1953, σ. 228, 229, εἰκ. 15. Ἴχνη ἐπὶ λύχνου ἐκ Μιδέας, PERSSON I, σ. 77, 94, ἀρ. 12, πίν. 32. Τὸ ἐκ Πύλου (Ρούτσι) εἶναι ἀδημοσίευτον (MARINATOS, Kleidung, σ. Α16 σημ. 68).

6. Γ. ΜΥΛΩΝΑΣ, ΠΑΕ 1953, σ. 81, εἰκ. 9.

7. EVANS, PM IV, σ. 866, εἰκ. 852. Ἀποτύπωμα ὑφάσματος ἔχει εὑρεθῇ καὶ εἰς σφράγισμα ἐκ Φαιστοῦ (LEVI, L'archivio di Cretule a Festòs, Annuario 35/36, 1957/8, σ. 61, εἰκ. 67, τύπος 2).

8. J. T. KILLEN, The Wool Industry of Crete in the Late Bronze Age, BSA 59, 1964, σ. 1-15.

θέντων δὲ ζώων φαίνεται ὅτι μεγαλυτέραν ἀξίαν εἶχον οἱ κριοί, διότι ἀπέδιδον περισσότερον καὶ ἀνθεκτικώτερον ἔριον ¹.

Ἐκ τῶν πινακίδων τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Πύλου ἔχομεν ἐξ ἄλλου πληροφορίας περὶ τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἐρίου. Ἀναφέρονται κυρίως γυναῖκες, αἱ ὅποσαι κλώθουν, νήθουν ἢ ὑφαίνουν, ὀνομαζόμεναι ἀναλόγως τοῦ εἶδους τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ἐκτελοῦν ². Ἐκ τῆς προόδου τῆς «προβατολογίας» εἰς τὴν γραφὴν δυνάμεθα σήμερον νὰ γνωρίζωμεν καὶ τὴν ἀντιστοιχίαν, ἣτις ὑπῆρξε μεταξὺ τοῦ ἐρίου καὶ τοῦ παραγομένου ὑφάσματος ³, συμπεραίνεται δὲ ὅτι ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ἐρίου ἀπετέλει ἓν εἶδος βιοτεχνίας, ὡς εἰς τὴν Αἴγυπτον, δὲν ἦτο δηλαδὴ ἀπλὴ οἰκιακὴ ἐργασία, ὡς εἰς τὴν Β. Εὐρώπην ⁴. Πρέπει τέλος νὰ προστεθῇ ἐνταῦθα ὅτι πλὴν τοῦ ἐκ προβάτου ἐρίου θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ τὸ ἔριον τῆς αἰγός, ὡς εἰς Αἴγυπτον ⁵. Τὴν χρῆσιν ἄλλωστε τοῦ δέρματος τῆς αἰγός γνωρίζωμεν ἐκ τῶν πινακίδων, ἐνθα ἡ λέξις ai-za συνδυάζεται πρὸς τὴν λέξιν di-pte-ra ⁶.

Ὡς γνωρίζωμεν ἐκ τοῦ Ὀμήρου, τὸ ἔριον ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐνδυμάτων τῶν πτωχοτέρων τάξεων ⁷ ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν χονδρῶν χειμερινῶν ἐνδυμάτων ἀπασῶν τῶν τάξεων, πιθανῶς δὲ τοῦτο συνέβαινε καὶ παλαιότερον. Διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐξ ἐρίου ὑφασμάτων θὰ ἐγένετο χρῆσις τῆς ὑφαντικῆς μεθόδου. Πλὴν ὅμως ταύτης θὰ μετεχειρίζοντο πιθανῶς καὶ τὴν παλαιότεραν μέθοδον τῆς πλεκτικῆς. Ὁ ὅρος ὅμως re - re - ke = πλέκει τῶν πινακίδων δέχεται δύο ἐρμηνείας, τοῦ πλέκειν καὶ τοῦ ὑφαίνειν ⁸. Διὰ τὴν ὑφανσιν τοῦ ἐρίου ἐκ τῶν τριῶν εἰδῶν ἱστοῦ, τοῦ ὀριζοντίου, τοῦ ὀρθίου ἄνευ βαρῶν (μετὰ δύο ἀντίων) καὶ τοῦ ὀρθίου μετὰ βαρῶν ἱστοῦ ⁹ οἱ Μινωῖται ἐχρησιμοποιοῦν τὸν τρίτον ¹⁰. Ἐκ τοῦ πλήθους

1. J. T. KILLEN, ἔ. ἀ. σ. 5. Ὡς γνωστόν, ἡ ἐξημέρωσις τοῦ προβάτου ἐγένετο κατὰ τοὺς νεολιθικοὺς χρόνους εἰς Βαλουχιστάν, Ἀφγανιστάν καὶ Ἰράν (FORBES, IV, σ. 2).

2. VENTRIS-CHADWICK, σ. 123. WEBSTER, σ. 20.

3. J. P. OLIVIER, La Série DN de Cnossos, Studi Micenei ed Egeo-Anatolice 2, 1966, σ. 13-5. Τὸ ἰδεόγραμμα τοῦ ma-ru (μαλλός, βλ. ὁμηρικὸν πηγεσίμαλλος) τῶν πινακίδων, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἐννοιαν τοῦ ὑφάσματος, μετὰ τοῦ σημείου βάρους του δηλοῖ 3 χιλιόγραμμα.

4. L. WOOLLEY, The Beginnings of Civilization, History of Mankind, I 2, London 1963, σ. 591-2.

5. FORBES, IV, σ. 6.

6. L. R. PALMER, The Interpretation of Mycenaean Greek Texts, Oxford 1963, σ. 37. Ἡ ἐρμηνεία τῆς λ. di-pte-ra-ro-ro εἶναι δύσκολος. Δυνατὸν νὰ σημαίη τὸν φέροντα διφθέραν ἢ τὸν πωλητὴν διφθέρας, MARINATOS, Kleidung, σ. A 31.

7. LORIMER, σ. 372.

8. L. R. PALMER, ἔ. ἀ. σ. 297.

9. G. M. CROWFOOT, On the Warp Weighted Loom, BSA 37, 1936/7, σ. 36-47.

10. L. WOOLLEY, ἔ. ἀ. σ. 587-8. Ἐν μικρότερον ἐργαλεῖον θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν ὑφανσιν τῶν στενῶν ταινιῶν, τῶν ζωνῶν καὶ τῶν ἱερῶν κόμβων.

τῶν ἀνευρεθέντων ὕφαντικῶν βαρῶν ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἔριον ἦτο ἡ συνηθεστέρα ὕλη κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους εἰς τὴν Κρήτην, ἐφ' ὅσον τὸ τρίτον εἶδος τοῦ ἴσου εἶναι τὸ πλέον κατάλληλον διὰ τὴν ὕφανσίν του. Ἐκ τῶν εἰδωλίων ὁμοῦς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ἀπεικονίσεων τῶν περιζωμάτων, δὲν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλῶς τὴν ὕλην. Πιθανῶς τὰ περιζώματα τῶν Παλαιοανακτορικῶν εἰδωλίων τὰ ἀποδοθέντα πλαστικῶς δηλοῦν χονδρὸν ὕφασμα, ἀσφαλῶς ἐξ ἐρίου (ἀρ. 15, 22, 33, 35, 36, 39, 40, 41, 43, 45 - 47, 49 - 51, 65, 71). Δὲν εἶναι ἴσως τυχαῖον ὅτι τινὰ τῶν εἰδωλίων, τὰ φέροντα χλαίνην (ἀρ. 40, 41, 50, 51, 192) ἢ ἕτερον βαρὺ καὶ χονδρὸν ἔνδυμα, ἔχουν ἀποδοθῇ πλαστικῶς. Ἐξ ἐρίου προφανῶς εἶχον κατασκευασθῇ καὶ αἱ χλαῖναι τῆς ἡγουμένης γηραιᾶς μορφῆς τοῦ ἀγγείου τῶν θεριστῶν (ἀρ. 121) καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ σφραγίσματος ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 181). Ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης πιθανῶς κατεσκευάσθησαν ἐπίσης τὸ διπλοῦν σκληρὸν περιζῶμα τοῦ τοξότου σφραγίσματος ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 161) καὶ τὸ ἄκαμπτον εἰδωλίου ἐκ Κόφιναι (ἀρ. 65). Ὡς ἀνθεκτικώτερον τοῦ λινοῦ τὸ ἔριον θὰ ἀπετέλει τὴν ὕλην, ἐξ ἧς θὰ κατεσκευάζοντο τὰ ἐνδύματα τῶν ἀθλητῶν, τῶν κυνηγῶν καὶ τῶν ἀπλῶν ἐργατῶν. Τέλος, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν πινακίδων, ὕφασματα ἐξ ἐρίου ἐδίδοντο συχνὰ ὡς φόρος ¹, εἰδικὴ δὲ κατηγορία κατεσκευάζετο διὰ δῶρα ² ἢ διὰ βασιλικά ἐνδύματα ³, τέλος δ' ἴσως καὶ δι' ἐνδύματα ἱερέων, ὡς εἰς Αἴγυπτον ⁴.

Ἡ χρῆσις τοῦ ἐρίου εἰς τὴν Κρήτην ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς τόσον μεγάλη, ὥστε οὐχὶ ἀδίκως ὁ Killen ⁵ πιστεύει ὅτι ὁ πλοῦτος τῆς Κνωσοῦ ὀφείλεται εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦ ἐρίου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ παραγομένων ὕφασμάτων, παραβάλλων τὴν Κνωσὸν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν τῶν Μέσων Χρόνων.

Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἡ βαφὴ τῶν λινῶν ἦτο δύσκολος, ἂν ὅχι ἀδύνατος ⁶, πρέπει νὰ γίνῃ δεκτόν, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἐγχρῶμων ἐνδυμάτων ἦσαν κατεσκευασμένα ἐξ ἐρίου, ὡς παρατηρεῖται καὶ εἰς Μεσοποταμίαν καὶ Συρίαν ⁷, ἂν καὶ εἰς τὴν Ἑξοδὸν ἀναφέρονται κυανὰ καὶ ἐρυθρὰ λινὰ ⁸.

Ἐτέρα ὕφαντικὴ ὕλη ὑπῆρξε τὸ λίνον, ἡ κυρία πρώτη ὕλη δι' ὅ-

1. WEBSTER, σ. 19.

2. VENTRIS-CHADWICK, σ. 318. WEBSTER, σ. 20.

3. pa-we-a wa-na-ka-te-ra, L.R. PALMER, ἔ. ἀ. σ. 291.

4. FORBES, IV, σ. 42.

5. J. T. KILLEN, ἔ. ἀ. σ. 14.

6. LORIMER, σ. 373-4. Καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ὀλίγα στοιχεῖα περὶ τῆς βαφῆς ἔχομεν, κυρίως ἐκ τῶν παπύρων, LUKAS, σ. 144, 150. Βαφεῖον ὁμοῦς ἔχει εὑρεθῇ εἰς Athribis ὑπὸ τοῦ PETRIE (FORBES, IV, σ. 129, εἰκ. 8).

7. L. WOOLLEY, ἔ. ἀ. σ. 589.

8. Αὐτόθι σ. 592.

φάσματα τῶν Αἰγυπτίων. Οἱ Αἰγύπτιοι, ὥς γνωστόν, ἐχρησιμοποιοῦν τὸ εἶδος «λίνον τὸ καθαρῶτατον» (*linum usitatissimum*), τὸ ὅποσον φύεται εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον ¹, καθὼς καὶ τὸν ὀριζόντιον ἰστόν ², τὸν ἀρχαιότερον ἐκ τῶν τριῶν εἰδῶν ἰστοῦ ³, ὅστις ἦτο κατάλληλος διὰ τὴν ὕφανσίν του. Τὸ λίνον ἐχρησιμοποιοῦν ἐπίσης εἰς Παλαιστίνην καὶ Μεσοποταμίαν, ἐνθα ὁμως ἐπεσκιάζετο ὑπὸ τοῦ ἐρίου ⁴.

Εἰς τὴν Κρήτην, ἐνθα πλὴν τῆς προαναφερθείσης κατηγορίας λίνου φύεται ἐπίσης καὶ τὸ «*linum rubescens*»⁵, τὸ λίνον χρησιμοποιεῖται ἐπίσης εἰς τὴν ὕφαντικὴν. Τὴν χρῆσίν του ἐπιβεβαιοῦν τὰ εὐρεθέντα εἰς Ζαφὲρ Παπούραν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μυκηναϊκὴν Ἑλλάδα τεμάχια καὶ ἡ μνεία του, σπανιωτέρα ὁμως τοῦ ἐρίου, εἰς τὰς πινακίδας τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Πύλου ⁶. Εἶναι βέβαιον οὕτω ὅτι οἱ Μινωῖται, ὥς καὶ οἱ Μυκηναῖοι, ἐγνώριζον τὴν λινοκαλλιέργειαν ⁷. Ὁ Ὅμηρος (η 107) ἐξ ἄλλου, ὅστις παραδίδει ὅτι ὑφαίνοντο λινὰ ὑφάσματα εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλκινόου, οὐδέποτε δίδει τὴν ἐντύπωσιν ξένης καταγωγῆς τοῦ λίνου ⁸. Ἀξιοσημειωτόν ἐστίν ὅτι ἅπαντα τὰ διασωθέντα τεμάχια ὑφασμάτων, τόσον τῆς μυκηναϊκῆς Ἑλλάδος ὅσον καὶ τῆς Κρήτης, εἶναι λινά. Τοῦτο ὀφείλεται πιθανῶς εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἀνθεκτικότητα τοῦ λίνου ⁹.

Ἡ συχνοτέρα χρῆσις τοῦ ἐρίου καὶ τοῦ ὀρθίου μετὰ βαρῶν ἰστοῦ, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται κυρίως ὑπὸ τῶν βορείων λαῶν ¹⁰, ἀντιτίθεται πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ περιζώματος, τοῦ ὁποίου ἡ σχέσις εἶναι μεγαλυτέρα

1. J. HAWKES, *Prehistory, History of Mankind*, I 1, London 1963, σ. 279. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπάρχει μεγάλη ποικιλία ὥς πρὸς τὴν ποιότητα τῶν λινῶν, ὀφειλομένη κυρίως εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν των. Εἰδικοί τύποι κατεσκευάζοντο διὰ τοὺς ἱερεῖς (FORBES, IV, σ. 42). Ἀποθήκαι σπόρων λίνου τοῦ 2500 π.Χ. εὐρέθησαν ἐπίσης εἰς Αἴγυπτον (ἐ.ἀ. σ. 28).

2. L. WOOLLEY, ἐ. ἀ. σ. 587.

3. Τὸν ὀριζόντιον ἰστόν χρησιμοποιοῦν μέχρι σήμερον οἱ Βεδουῖνοι τῆς Αἰγύπτου, Συρίας καὶ Παλαιστίνης (G.M. CROWFOOT, ἐ. ἀ. σ. 38). Τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ Νέου Βασιλείου χρησιμοποιεῖται εἰς Αἴγυπτον ὁ ὀριζόντιος ἰστός. Ἀπὸ τοῦ Νέου Βασιλείου ὁμως χρησιμοποιεῖται καὶ ὁ κάθετος (LUCAS, σ. 142).

4. FORBES, IV, σ. 32-3.

5. O. POLUNIN - A. HUXLEY, *Flowers of the Mediterranean*, London 1965, σ. 111. Ὁ FORBES (IV, σ. 28) πιστεύει, ὅτι τὸ λίνον πρὸ τῆς χρησιμοποίησώς του εἰς τὴν ὕφανσιν θὰ ἐχρησίμευεν ὡς τροφή.

6. VENTRIS-CHADWICK, σ. 131, 295 κέ.

7. Αὐτόθι σ. 131. ΖΩΠΑ, σ. 58.

8. LORIMER, σ. 372.

9. Πιθανῶς τὰ ὑφάσματα ταῦτα κατεσκευάσθησαν ἐκ τοῦ ἀνθεκτικότερου εἶδους τοῦ λίνου, τοῦ ἔχοντος κίτρινον χρῶμα καὶ ἵνας ἰσχυράς, οὐχὶ δὲ ἐκ τοῦ λίνου τοῦ ἔχοντος πράσινον χρῶμα (LUCAS, σ. 142).

10. ΖΩΠΑ, σ. 52, σημ. 2. L. WOOLLEY, ἐ. ἀ. σ. 591.

πρὸς τὴν Β. Ἀφρικὴν, ὡς ὁ Mackenzie ἤδη ὑπεστήριξε ¹, καὶ ἐγείρει ἔθνολογικὰ προβλήματα.

Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἡ χρῆσις τοῦ ἐξ ἀκατεργάστου δέρματος περιζώματος ἐγκατελείφθη μετὰ τὴν νεολιθικὴν περίοδον, ὅτε καὶ ἀντικατεστάθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ ὑφάσματος. Δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι κατὰ τοὺς μινωικοὺς χρόνους ἐγένετο χρῆσις κατεργασμένου δέρματος, διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου ἐχρησιμοποιοῦντο διάφοροι μέθοδοι βυρσοδεψίας, ὡς γνωρίζομεν ἐξ ἄλλων πολιτισμῶν. Τοιαῦται μέθοδοι εἶναι ἡ φυτική, ἡ δι' ἐλαίου, ἡ διὰ διαφόρων ὀρυκτῶν κατεργασία. Ἡ διαδικασία τῆς κατεργασίας ταύτης εἶναι ἐπίσης γνωστή. Ἀρχικῶς ἐγένετο προπαρασκευὴ τοῦ δέρματος, καθαρισμὸς διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ἐπιδερμίδος, ἐν συνεχείᾳ ἡ βαφή, τέλος δὲ ἡ στίλβωσις καὶ ἡ τυχὸν διακόσμησις ². Ἡ χρῆσις βεβαμμένων δερμάτων ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῶν πινακίδων τῆς Πύλου ³. Τὸ δῆμα τοῦ ζώου μετὰ τοῦ τριχώματος παρέμεινεν ὅμως ὡς θρησκευτικὸν ἔνδυμα ἀμφοτέρων τῶν φύλων (περίζωμα τύπου Ι'), συνδυαζόμενον συχνάκις πρὸς εἶδος χλαίνης, ἣτις καλύπτει τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ σώματος ⁴. Ὁ Paribeni ⁵ ὁμιλῶν διὰ τὰ ἐξ Ἀγ. Τριάδος παραδείγματα τοῦ τύπου συνεσχέτισε ταῦτα πρὸς τὸ σημιτικὸν sak, ἀπέφυγεν ὅμως νὰ τὰ χαρακτηρίσῃ ὡς κατασκευασθέντα ἐκ δέρματος. Ἀντιθέτως ὁ Evans ⁶ καὶ ὁ Nilsson ⁷ τὰ θεωροῦν ὡς δερμάτινα.

Ἡ χρῆσις τοῦ δέρματος εἶναι ἐπίσης γνωστή τόσον ἐκ τῆς μυκηναϊκῆς Ἑλλάδος ὅσον καὶ ἐκ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Β. Εὐρώπης, ἔνθα συχνὴ εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ ἐξ ἀκατεργάστου δέρματος καὶ δὴ ἐκ δέρματος ταύρου ⁸ ἐνδύματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατεργασμένου δέρματος ⁹. Εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Τίρυνθος ¹⁰ ἀνδρική μορφή καὶ εἰς σφραγιδόλιθον ἐκ Βαφειοῦ ¹¹ γυναικεῖα φέρουν εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ σώματος δερμάτινον περίζωμα. Εἰς δακτύλιον ἐξ ἄλλου ἐκ τοῦ τάφου 10 τῆς Μιδέας ¹² ἀξιώματουχος περιβάλλεται διὰ δέρματος μετὰ οὐρᾶς.

1. MACKENZIE, σ. 235.

2. FORBES, V, σ. 3-5.

3. di-pte-ra e-ru-ta-ra, L.R.PALMER, ἔ. ἀ. σ. 328.

4. EVANS, PM IV, σ. 401.

5. Παρὰ NILSSON, σ. 157.

6. EVANS, PM IV, σ. 401.

7. NILSSON, σ. 158.

8. PERSSON III, σ. 155.

9. FORBES, V, σ. 12.

10. RODENWALDT I, σ. 120, ἀρ. 155, πίν. XIV, 5.

11. CMS I, ἀρ. 226.

12. PERSSON III, σ. 133.

Ὁ Nilsson¹ συνεσχέτισεν ἤδη τὸ ἐκ δέρματος ζώου μινωικὸν περίζωμα πρὸς τὸ δερμάτινον μετὰ τριχώματος ἐπίσης περίζωμα, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ Ἀρχαῖον Βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ἐφέρετο ὑπὸ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἄνωθεν τοῦ ἐνδύματός των καθὼς ἐπίσης καὶ ὑπὸ τοῦ κατόχου τοῦ τάφου. Εἰς τὴν Αἴγυπτον πάλιν καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐφέρετο ὡς ἐπίσημον ἔνδυμα κατὰ τὰς τελετάς (Galatracht)², ἐρριμμένον ἐπὶ τῶν ὤμων³ ἢ καλύπτον τὴν κοιλίαν⁴. Εἰς τὸ Νέον Βασίλειον φέρεται μόνον ὑπὸ τῶν ἱερέων. Ἡ οὐρὰ τὴν ὁποίαν φέρει ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ Νέον Βασίλειον, καθὼς καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Λιβύης⁵, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑποκατάστατον τοῦ δέρματος. Ἐν περίζωμα ἐκ κατεργασμένου δέρματος ὁμοιον ἐκείνου τὸ ὁποῖον, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν, ἔφερον οἱ Αἰγύπτιοι εἰς τὰς καθημερινὰς τῶν ἐργασίας⁶, εὗρέθη εἰς τάφον τῆς κοιλάδος τῶν Βασιλέων τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀμενόφιου Β' (1450 - 1423)⁷, ἐνθυμίζον ἰσχυρῶς τὸν μινωικὸν τύπον Γ'. Περίζωμα ὁμοιον φέρουν ἐπίσης οἱ νέγροι αἰχμάλωτοι εἰς μνημεῖον τῆς 19ης δυναστείας⁸. Ἐκ τῶν παραδειγμάτων τούτων συμπεραίνεται ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐγένετο χρῆσις δέρματος, τόσον εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις ὑπὸ τύπον ἀκατεργάστου δέρματος, ὅσον καὶ εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν, ἔνθα τὸ ἔνδυμα διαφέρει τοῦ ἐπισήμου ὡς πρὸς τὴν μορφήν καὶ τὴν κατεργασίαν. Διὰ τὴν κατεργασίαν τῶν δερμάτων εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔχομεν πληροφορίας ἐκ προϊστορικοῦ βυρσοδεψείου, τὸ ὁποῖον ἔχει εὗρεθῇ εἰς Gebel-lein⁹.

Εἰς τὴν Μεσοποταμίαν τὸ ἐξ ἀκατεργάστου δέρματος περίζωμα εἶναι συνηθέστατον κατὰ τὴν πρώιμον δυναστικὴν περίοδον¹⁰ πιθανῶς δ' ἐπέδρασεν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐξ ὑφάσματος καυνάκου. Ἐκ τῶν κειμένων

1. NILSSON, σ. 158.

2. ERMAN, σ. 286.

3. Αὐτόθι.

4. G. MASPERO, Histoire ancienne des peuples de l'Orient classique. Les Origines, Paris 1895, σ. 54, εἰκ. σ. 55.

5. M. EBERT, Reallexikon der Vorgeschichte, VII, Berlin 1926-32, σ. 289.

6. ERMAN, σ. 566.

7. W.S. SMITH, Ancient Egyptas Represented in the Museum of Fine Arts Boston, Boston 1960, σ. 124, εἰκ. 76.

8. G. MASPERO, ἔ. ἀ. σ. 53.

9. FORBES, V, σ. 22-3.

10. Μακρὸν ἐκ δορᾶς ζώου ἔνδυμα φέρει ὁ βασιλεὺς Eannatum τοῦ Lagash καὶ δερμάτινα περιζώματα μετὰ μακρὸν τρίχωμα προβάτου (A. PARROT, Summer, Paris 1960, σ. 135, εἰκ. 164) οἱ ἀποτελοῦντες τὴν φάλαγγά του εἰς τὴν «στήλην τῆς νίκης» περὶ τὸ 2500 π.Χ. (L. WOOLLEY, Mésopotamie et Asie Antérieure, Paris 1961, σ. 60, εἰκ. 17. S. LLOYD, The Art of the Ancient Near East, London 1963, σ. 88, εἰκ. 50), ὁ Urnanshe εἰς τὴν στήλην τοῦ Telloh (S. LLOYD, αὐτόθι σ. 87, εἰκ. 49), ἔν ἐκ τῶν ἀφιερωματικῶν εἰδωλίων ἐκ Tell Asmar (L. WOOLLEY, αὐτόθι σ. 53, 66), τὸ ἄγαλμα τοῦ Ebihil (αὐτόθι

ἔχομεν πολλὰς πληροφορίας περὶ τοῦ δέρματος, ἀξιοσημείωντων δ' εἶναι ὅτι γίνεται διάκρισις μεταξύ δορᾶς καὶ κατειργασμένου δέρματος¹.

Ὡς κατεδείχθη ἀνωτέρω, οἱ Μινωῖται μετεχειρίζοντο διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ περιζώματος κυρίως τὰς τρεῖς γνωστὰς ὕλας τῆς ἐποχῆς, τὸ ἔριον, τὸ λίνον καὶ τὸ δέσμα, πλὴν αὐτῶν ὅμως θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο πιθανῶς διὰ τὴν διακόσμησιν ἢ τὴν στερέωσιν τοῦ ὑφάσματος καὶ τὰ μέταλλα, ἴσως δὲ καὶ τὸ ξύλον². Τὸ σπάρτον, ἡ ἑτέρα φυτικὴ ὕλη ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὰς πινακίδας³ καὶ ἀνευρέθη εἰς τάφον τῶν Μυκηνῶν⁴, εἶναι ἀμφίβολον ἂν ἐχρησιμοποιήθη δι' ἐνδύματα, πλὴν ἴσως τῶν ποιμένων⁵, λόγῳ τῆς τραχύτητός του. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ καλύμματα δαπέδων, κλινῶν ἢ καὶ δι' ὑποδήματα.

Τέλος δι' ὀλίγων θὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα τὸ εἶδος τῆς ὑφάσεως, τὸ ὁποῖον ἐπετύγχανον οἱ Μινωῖται διὰ τῶν δύο πρώτων ὑλῶν, τοῦ λίνου καὶ τοῦ ἐρίου. Τὰ ἐλάχιστα τεμάχια τῶν σωθέντων ὑφασμάτων, τὰ ὅποια εὐρέθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην, δὲν ἐμφανίζουν μεγάλην ποικιλίαν ὡς πρὸς τὸν τρόπον ὑφάνσεως. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἴσως συμπτωματικόν, διότι, ὡς γνωστόν, διὰ τοῦ ἴστοῦ ἐπιτυγχάνονται διάφορα εἶδη διακοσμήσεως, ἀναλόγως τοῦ τρόπου ὑφάνσεως⁶. Ὡς γνωρίζομεν ἐκ τεμαχίων ὑφασμάτων τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης⁷, διὰ τοῦ ἴστοῦ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἓν εἶδος ψαθωτοῦ, κλιμακωτοῦ, δικτυωτοῦ ἢ καὶ ἓν εἶδος σχηματίζον ἐπαλλήλους σειρὰς Τ, θλαστὰς γραμμάς κλπ. Ἐκ τῶν ὑφασμάτων τῶν ἀνευρεθέντων εἰς Αἴγυπτον εἰς τὸν τάφον τοῦ Τουταγχαμῶν μανθάνομεν ὅτι ἡδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ποικιλία δικτυωτῶν, ὀφειλομένη εἰς τὴν διαφορὰν τῆς πυκνότητος καὶ τοῦ πάχους τῶν νημάτων⁸. Παρόμοιοι πιθανῶς θὰ ἦσαν καὶ οἱ τρόποι ὑφάνσεως

σ. 62, 69) καὶ τοῦ βασιλέως Ikushshamagan (M.E.L. MALLOWAN, *Early Mesopotamia and Iran*, London 1965, σ. 102), ἀμφότερα ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Istar εἰς Mari, τὸ ἄγαλμα ἱερέως ἐκ Καφαγέ (S. LLOYD, *ἔ. ἀ. σ. 98*, εἰκ. 62), τέλος δὲ μορφῇ ἐπὶ τοῦ «λαβάρου» τῆς Ur (M.E.L. MALLOWAN, *ἔ. ἀ. εἰκ. 97, 98*).

1. Εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἀνευρέθησαν 800 κείμενα τῆς πρώτης δυναστείας τοῦ Isin (2300-2250 π.Χ.), τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὸ δέσμα καὶ τὰ δερμάτινα ἀντικείμενα (FORBES V, σ. 40, 41).

2. Βλ. τὰ περὶ ζώνης καὶ διακοσμήσεως κεφάλαια.

3. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Παρατηρήσεις ἐπὶ ἐνὸς ἰδιογράμματος τῶν πινακίδων τῆς Πύλου, *AE* 1963, σ. 154-62.

4. KARO, σ. 114, 41, ἀρ. 551.

5. FORBES, IV, σ. 60.

6. G. M. CROWFOOT, *ἔ. ἀ. σ. 47*.

7. J. DÉCHELLETTE, *ἔ. ἀ. II*, σ. 307, εἰκ. 118. H. J. HUNDT, *Vorgeschichtliche Gewebe aus dem Halsstätter Salzberg*, *RGZM* 6, 1959, σ. 69, εἰκ. I κέ., πίν. 10-28.

8. Εἰς ἓν τεμάχιον οἱ ἰσοπαχεῖς στήμονες καὶ ἡ κρόκη ἔχουν ὑφανθῇ ἀραιῶς (H. CARTER-A. MACE, *Tut-Ench-Amun, ein Aegyptisches Königsgrab*, Leipzig 1927, II,

εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην. Ὁ τρόπος ὑφάνσεως τῶν λασίων ὑφασμάτων τῆς Αἰγύπτου ¹ ἦτο ἴσως γνωστὸς καὶ εἰς τὸν κρητομυκηναϊκὸν πολιτισμόν, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ². Ἡ ποικιλία ἢ ὁποία ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἀποτυπώματα ψιάθων ἐπὶ τῶν βάσεων κυκλαδικῶν ἀγγείων ³, εἰς τὴν βάσιν ἐπίσης ἀγγείων τῆς 7ης χιλιετηρίδος ἐκ Ν. Νικομηδείας ⁴ καὶ εἰς μοναδικὸν δεῖγμα ἐπὶ τῆς βάσεως σαρκοφάγου ἐξ Ἀρχανῶν ⁵, ἂν καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν πλεκτικὴν, εἶναι ὅμως ἐνδεικτικὴ καὶ διὰ τὴν ὑφαντικὴν. Ἡ ποικιλία ὅμως τῶν τρόπων ὑφάνσεως τῶν μινωικῶν ὑφασμάτων πλουτίζεται ἔτι περαιτέρω διὰ τῆς ποικιλίας διακοσμήσεως, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

πίν. 36Α). Εἰς ἕτερον τεμάχιον οἱ ἐκ παχέων νημάτων στήμονες καὶ ἡ λεπτὴ κρόκη ἔχουν ὑφανθῇ πυκνότητα (ἐ. ἀ. πίν. 36α,β). Εἰς τρίτον, πλεκτοὶ στήμονες καὶ κρόκη ὑφάνθησαν ἀραιῶς (ἐ. ἀ. πίν. 36α,γ).

1. Α. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, Τὰ Κοπτικά ὑφάσματα τοῦ ἐν Ἀθήναις Μουσείου Διακοσμητικῶν Τεχνῶν, Ἀθῆναι 1932, σ. 24. ΖΩΡΑ, σ. 64.

2. Βλ. τὸ περὶ διακοσμήσεως κεφάλαιον.

3. Χ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Κυκλαδικά, ΑΕ 1898, σ. 167, πίν. 9,24.

4. R. J. RODDEN, A European Link with Chatal Hüyük : 7th Millenium Settlement of Nea Nikomedia in Macedonia, Part II, ILN Apr. 1964, σ. 606, εἰκ. 9, 10.

5. Ἀνευρέθη τὸ 1967 εἰς τὸ ταφικὸν Κτήριο Γ' ἐπὶ τοῦ λόφου Φουρνί.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΙΣ

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐξετάζονται τὰ διακοσμητικὰ θέματα τῶν περιζωμάτων. Δίδεται κατάλογος τῶν θεμάτων, ὃ ὁποῖος δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ἀναλύσῃ ἕκαστον θέμα ἢ νὰ ἐπεκταθῇ εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς καταγωγῆς του ἢ τῆς δημιουργίας του. Τοῦτο γίνεται μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ θέμα ἀφ' ἑαυτοῦ ὁδηγεῖ πρὸς μίαν ἀναζήτησιν ἢ λύσιν. Ἐλάχισται συγκρίσεις γίνονται πρὸς τὴν κεραμεικὴν ἢ τὰς λοιπὰς τέχνας καὶ μόνον διὰ νὰ τοποθετηθοῦν τὰ θέματα εἰς ἓνα χρονικὸν ἢ τεχνοτροπικὸν πλαίσιον. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐξετάζεται ἡ διάταξις τῶν θεμάτων, ἥτις ὅχι μόνον βοηθεῖ εἰς τὸ νὰ γνωρίσωμεν ἐὰν ἡ διακοσμητικὴ τῶν ὑφασμάτων ἔχει ἐπηρεασθῇ ἀπὸ ροπὰς ἐτέρων συγχρόνων τεχνῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἦτο δυνατόν νὰ κατεσκευάζοντο τὰ κοσμήματα ἐπὶ τῶν ὑφασμάτων, πρὶν ἢ μετὰ τὴν κοπὴν ἢ ραφὴν τῶν περιζωμάτων. Τέλος ἐξετάζονται τὰ χρώματα καὶ οἱ χρωματικοὶ συνδυασμοί, οἱ ὁποῖοι ἴσως βοηθοῦν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ψυχοσυνθέσεως τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι τὰ ἐδημιούργουν, ὥς καὶ ὁ τρόπος κατασκευῆς τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων, διὰ τὸν ὁποῖον κύρια βοηθήματα ἀποτελοῦν τὰ ἀνάλογα παραδείγματα ἐτέρων πολιτισμῶν καὶ αἱ ἐλάχισται γνώσεις τὰς ὁποίας ἔχομεν ἐκ τῶν πινακίδων καὶ τοῦ Ὁμήρου. Διὰ τὴν διακόσμησιν τῆς Παλαιοανακτορικῆς περιόδου κυρίαν πηγὴν ἀποτελοῦν τὰ πήλινα εἰδῶλια, ἐνῶ διὰ τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον αἱ τοιχογραφίαι καὶ ὀλιγώτερον τὰ ἀνάγλυφα καὶ αἱ σφραγίδες ¹.

ΠΑΛΑΙΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον, παρὰ τὴν ἀφάνταστον ποικιλίαν τοῦ σχήματος τοῦ περιζώματος, ἡ διακόσμησις του εἶναι πτωχὴ. Συνήθως τὸ ἔνδυμα χρωματίζεται διὰ λευκοῦ. Τὰ εἰδῶλια κοσμοῦνται μόνον διὰ τῆς πλαστικῆς ἢ γραπτῆς ἀποδιδομένης ζώνης καὶ τοῦ ἐγχειριδίου.

1. Πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως διὰ τῆς παραθέσεως πολλῶν παραπομπῶν εἰς τὰς εἰκόνας καὶ τοὺς πίνακας σημειοῦται ἡ ἀντιστοιχία τούτων εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον: Εἰκ. 65 = ἐγχρ. πίν. Γβ. Εἰκ. 67 = ἐγχρ. πίν. Γα. Εἰκ. 68 = ἐγχρ. πίν. Δβ. Εἰκ. 69 = ἐγχρ. πίν. Γα. Εἰκ. 70α,δ = ἐγχρ. πίν. Γβ. Εἰκ. 73β = ἐγχρ. πίν. Εβ. Εἰκ. 75 = ἐγχρ. πίν. Δα. Εἰκ. 76 = ἐγχρ. πίν. Εα.

Ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα καὶ ἑνὸς συλλεγέντων παραδειγμάτων τῆς περιόδου ταύτης μόλις τὰ δέκα ἔχουν κεκοσμημένην τὴν ἐπιφάνειάν των ἢ μόνον τὴν παρυφήν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν διακόσμησιν τῶν ἐνδυμάτων τῆς Νεοανακτορικῆς περιόδου, καθ' ἣν μοναδικὴ ποικιλία κοσμημάτων πληροὶ ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ περιζώματος.

Θέματα

Τὰ κοσμήματα τῶν περιζωμάτων τῆς Παλαιοανακτορικῆς περιόδου εἶναι αἱ εὐθεῖαι καὶ τεθλασμέναι γραμμαί, αἱ στιγμαὶ καὶ τὰ ἀπλᾶ ὀδοντωτὰ καὶ καμπυλόγραμμα θέματα.

Ἡ εὐθεῖα γραμμὴ κοσμεῖ μεγάλας ἐπιφανείας ὀριζοντίως ἢ καθέτως. Εἰς εἰδωλίον ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 10) ἐρυθραὶ γραμμαὶ ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους συνδυάζονται πρὸς σπειροειδῆ θέματα, μὴ διακρινόμενα σαφῶς (εἰκ. 64β). Εἰς ἕτερον δεῖγμα, ἐπίσης ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 12), ἡ διάταξις εἶναι κάθετος, τὸ ὕφασμα ἔχει κοπῇ λοξῶς, οὕτω δ' αἱ γραμμαὶ εἶναι ἔμπροσθεν μὲν εὐθεῖαι, ὀπισθεν δὲ λοξαί (εἰκ. 64δ). Πιθανῶς ὅμως ἡ λοξὴ διάταξις ἐδημιουργήθη δι' ἀνασύρσεως τοῦ ὑφάσματος. Κάθετοι λευκαὶ γραμμαὶ κοσμοῦν ἐπίσης τὴν μέλαιναν ζώνην τοῦ ὑπ' ἀρ. 11 εἰδωλίου (εἰκ. 64γ).

Ἡ εὐθεῖα γραμμὴ εἰς ἀμφοτέρας τὰς διατάξεις συχνάκις κοσμεῖ τὰ ἀγγεῖα τῆς ΠΜ καὶ τῆς ΜΜ περιόδου¹.

Τεθλασμένη γραμμὴ καστανερύθρου χρώματος καλύπτει ὁλόκληρον τὴν λευκὴν ἐπιφάνειαν τοῦ περιζώματος εἰδωλίου ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 16, εἰκ. 64στ). Λευκὴ τεθλασμένη γραμμὴ κοσμεῖ ἐξ ἄλλου καθέτως τὴν μέλαιναν παρυφήν τῆς μιᾶς στενῆς πλευρᾶς λευκοῦ περιζώματος ἑτέρου εἰδωλίου (ἀρ. 18, εἰκ. 64ζ).

Ἡ θλαστὴ γραμμὴ εἰς τὴν ἀγγειογραφίαν ἀπαντᾷ εἰς τὰ ρυτὰ ἐν σχήματι γυναικὸς ἐκ Μαλίων² καὶ Μόχλου³ ἀργότερον δὲ εἰς τὸν καμαραϊκὸν ρυθμόν⁴.

Λευκαὶ στιγμαὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ νὰ ποικίλλουν τὴν μέλαιναν ἐπιφάνειαν περιζώματος (ἀρ. 21, εἰκ. 64η) ἢ τὴν μέλαιναν παρυφήν λευκοῦ περιζώματος (ἀρ. 13, εἰκ. 64ε).

1. EVANS, PM I, σ. 74, εἰκ. 41, ο. 241, πίν. II a, b. PENDLEBURY, σ. 105, εἰκ. 16, ἀρ. 4-6, 8.

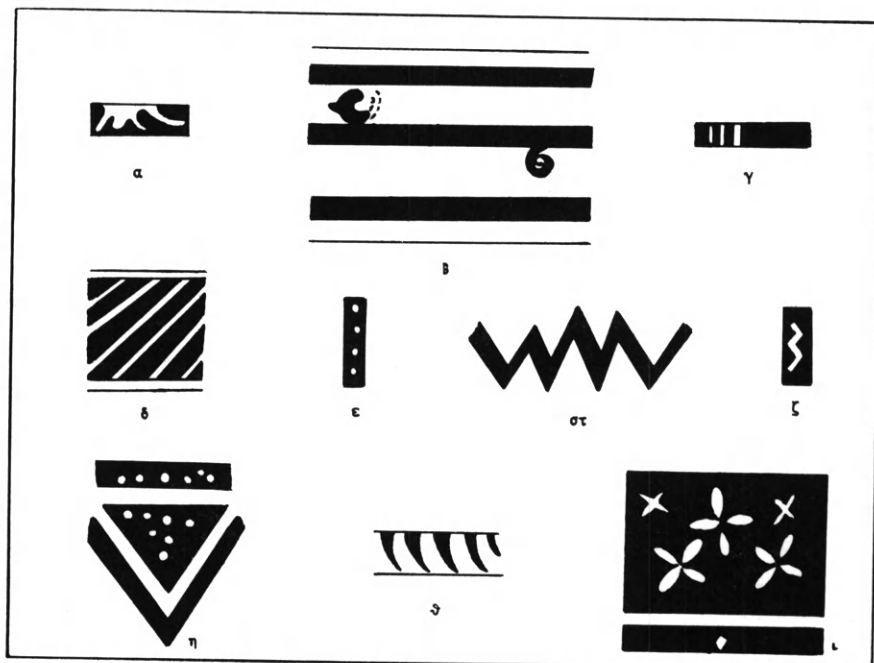
2. DEMARGNE, σ. 78, εἰκ. 100.

3. EVANS, PM I, σ. 116, εἰκ. 84.

4. Αὐτόθι σ. 240, πίν. IIc καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἡ στικτὴ διακόσμησις εἶναι συχνὴ καὶ εἰς τὴν κεραμικὴν τῆς ΜΜ Ι περιόδου¹. Κάθετος στίξις, ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ εἰδωλίου ὑπ' ἀρ. 13, ὑπάρχει καὶ εἰς κύπελλον ἐκ Φαιστοῦ². Εἰς τὴν γνωστὴν φρουτοδόχην ἐκ Φαιστοῦ³ ἡ ἀνθρωπίνη μορφή φέρει ἐπίσης μακρὸν στικτὸν περιζώμα.

Ὁ δ ο ν τ ω τ ὸ ν κόσμημα, ὁμοιάζον πρὸς τὸ σύνηθες εἰς τὴν μεταγενεστέραν κεραμικὴν «κόσμημα τῆς ἐχίδνης»⁴, κοσμεῖ τὴν ζώνην τοῦ περιζώματος εἰδωλίου ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 46, εἰκ. 64θ).

Εἰκ. 64. Διακοσμητικὰ θέματα περιζωμάτων Παλαιοανακτορικῆς περιόδου.

Παρόμοιον κόσμημα ἀνευρίσκεται καὶ εἰς πολύχρωμα ἀγγεῖα ἐκ Φαιστοῦ⁵.

Κ α μ π υ λ ὀ γ ρ α μ μ α. Ἐκτὸς τοῦ σπειροειδοῦς τοῦ σημειωθέντος ἀνωτέρω (εἰκ. 64β) λευκὸν καμπυλόγραμμον θέμα κοσμεῖ τὴν καστανὴν ζώνην καὶ ἐτέρου εἰδωλίου ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 7, εἰκ. 64α). Ἡ ἀκριβὴς μορφή

1. EVANS, PM I, σ. 174, εἰκ. 123 α, σ. 176, εἰκ. 125, ἀρ. 8.

2. M. 'H. 1710.

3. DEMARGNE, σ. 96, εἰκ. 122.

4. EVANS, PM IV, σ. 178 κέ. βλ. καὶ τοιχογραφίαν, EVANS, PM I, σ. 550, εἰκ. 401B.

5. DEMARGNE, σ. 100, εἰκ. 128, 129, εἰς τὴν βάσιν.

του ὅμως εἶναι ἀκαθόριστος, λόγω τῆς κακῆς διατηρήσεως τοῦ χρώματος.

Εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ ἀπουσία τῶν φυτικῶν κοσμημάτων ἐκ τοῦ θεματολογίου τῆς διακοσμήσεως τοῦ Παλαιοανακτορικοῦ περιζώματος. Λευκοὶ τετράφυλλοι ρόδακες ὅμως συνδυαζόμενοι πρὸς ἐρυθροὺς σταυροὺς (εἰκ. 64i), οἵτινες κοσμοῦν τὸ ἐνδυμα γυναικείου εἰδωλίου ἐκ Πετσοφᾶ ¹, καταδεικνύουν τὴν σχέσιν τῆς διακοσμήσεως τῶν ἐνδυμάτων πρὸς τὴν σύγχρονον κεραμεικὴν, ὡς καὶ τὴν συνέχειαν τοῦ Παλαιοανακτορικοῦ θεματολογίου καὶ τῆς διαρθρώσεως τῆς διακοσμήσεως πρὸς τὴν τῆς Νεοανακτορικῆς. Εἰς τὴν σύγχρονον καμαραϊκὴν κεραμεικὴν, ὁ ρόδαξ, ἐν τῶν πλέον ἀγαπητῶν θεμάτων ², συνδυάζεται ἐπίσης πρὸς τὸ σταυροειδὲς κόσμημα ³. Παρομοία διάταξις ἀπαντᾷ ἐξ ἄλλου καὶ εἰς τὸ καμαραϊκὸν εἰδῶλιον ἐκ Μήλου ⁴.

Ἡ στενὴ σχέσις τῆς συγχρόνου κεραμεικῆς πρὸς τὴν διακόσμησιν τῶν ἐνδυμάτων παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ χρησιμοποιούμενα διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν τελευταίων χρώματα. Τὰ δύο χρωματικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς, τὸ σκοτεινὸν ἐπὶ ἀνοικτοῦ καὶ τὸ ἀνοικτὸν ἐπὶ σκοτεινοῦ, ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐνδύματος, ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ συνδυασμὸς λευκοῦ, ἐρυθροῦ καὶ μέλανος (εἰκ. 64η,ι), ἀντίστοιχος τοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ. Προφανῶς τὰ εἰδῶλια ἐξωγραφίζοντο ὑπὸ τῶν αὐτῶν τεχνιτῶν, τῶν κοσμοῦντων καὶ τὰ ἀγγεῖα. Ἡ ἐλλιπὴς παράδοσις ὅμως ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀπουσίαν ἀσφαλῶς χρονολογημένων δειγμάτων κεκοσμημένων περιζωμάτων δὲν ἐπιτρέπει τὴν περαιτέρω ἔρευναν τῶν σχέσεων κεραμεικῆς καὶ ὕφαντικῆς. Πιθανῶς αἱ ἐπιδράσεις ὑπῆρξαν ἀμοιβαῖαι, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι τόσον ἡ ὕφαντικὴ, ὅσον καὶ ἡ κεραμεικὴ ἡσκοῦντο ὑπὸ τῶν γυναικῶν ⁵. Τὰ κοσμήματα τῶν ἐνδυμάτων τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς τῆς φρουτοδόχης τῆς Φαιστοῦ ⁶ καὶ τῶν δύο ρυτῶν εἰς σχῆμα γυναικὸς ἐκ Μόχλου ⁷ καὶ Μαλίων ⁸ τὰ ὁποῖα,

1. M. 'H. 4879.

2. EVANS, PM I, σ. 240, πίν. II, σ. 268, εἰκ. 199a-c.

3. Αὐτόθι II σ. 268, εἰκ. 199a.

4. Αὐτόθι σ. 262, εἰκ. 194b.

5. Ὁ MAPINATOS (Kleidung, σ. A19 σημ. 86) δέχεται ὅτι ἡ ὕφαντικὴ ἦτο ἀνδρικὸν ἐπάγγελμα, «ὡς εἰς τὴν Αἴγυπτον», ἀλλ' ἐκ τῶν πινακίδων γνωρίζομεν γυναίκεϊα ὀνόματα ὕφαντριῶν καὶ ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν τοιχογραφιῶν ἔχομεν ἀφθόνους παραστάσεις γυναικῶν ὕφαινουσῶν (L. ROTH, Ancient Egyptian and Greek Looms, Halifax 1913, εἰκ. 1-6, 11). Καὶ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν (FORBES, IV, σ. 8) ἡ ὕφανσις ἐγένετο ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἀργότερον καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡροδότου ἡ ὕφαντικὴ ἀπετέλεσεν ἀνδρικὸν ἐπάγγελμα. Γνωρίζομεν τέλος ὅτι οἱ ὕφανταί, τόσον εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Παλαιστίνην, εἶχον ὀργανωθῇ εἰς σωματεῖα (FORBES, IV, σ. 229).

6. DEMARGNE, σ. 96, εἰκ. 122.

7. EVANS, PM I, σ. 116, εἰκ. 84.

8. DEMARGNE, σ. 78, εἰκ. 100.

ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω, ἀπαντοῦν τόσον ὡς ὕφαντικά, ὅσον καὶ ὡς κεραμεικὰ θέματα, συνδέουν παραστατικῶς τὰς δύο τέχνας.

ΝΕΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Αἱ τοιχογραφίαι ἀποτελοῦν τὴν κυρίαν πηγὴν διὰ τὴν μελέτην τῶν κοσμημάτων τῆς Νεοανακτορικῆς περιόδου. Τὰ ἐκ πηλοῦ εἰδώλια εἶναι ἐλάχιστα, τὰ χαλκᾶ δέ, ὡς καὶ τὰ ἀνάγλυφα, λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ ὑλικοῦ, δὲν ἐπιτρέπουν τὴν χρῆσιν χρώματος. Μόνῃ διακόσμησις παρατηρουμένη εἰς τινὰ χαλκᾶ εἰδώλια εἶναι ἡ ἐξέχουσα παρυφὴ τοῦ περιζώματος, δηλουμένη δι' ἐγχαράκτου γραμμῆς. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ προκειμένου περὶ τῶν σφραγισθῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνευρίσκονται συχνότερον στοιχεῖα διακοσμῆσεως τοῦ γυναικείου φορέματος ἢ τοῦ ἀνδρικοῦ.

Τὰ τεμάχια τῶν τοιχογραφιῶν, τὰ ὅποια εἰκονίζονται ἐνταῦθα, ἀποδίδονται εἰς τὸ φυσικόν των μέγεθος, πλὴν τῶν θεμάτων τῶν τοιχογραφιῶν τῶν εἰκόνων 70β, γ καὶ 72α, γ, ε, τὰ ὅποια ἀντεγράφησαν ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Evans. Ὁ τύπος τοῦ περιζώματος εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν εἶναι ὁ Ζ' ¹ καὶ ὁ Η' ². Τινὰ τούτων δὲν περιελήφθησαν εἰς τὸν κατάλογον (εἰκ. 65β, 67β, γ, 68γ, στ, η, 69α-δ, 70α, δ, 71, 72β, δ, 73β, 75, 76), διότι δὲν προσθέτουν νέα στοιχεῖα εἰς τὸ σχῆμα ³ ἢ εἶναι δυσδιάγνωστα λόγῳ ἑλλιποῦς διατηρήσεως.

Ἄπαντα τὰ τεμάχια προέρχονται ἐκ Κνωσοῦ. Τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι δημοσιευμένα ⁴, τὰ πλεῖστα ὅμως εἶναι ἀδημοσίευτα.

Θέματα

Παρὰ τὴν σημειωθεῖσαν ἑλλειψιν τῶν μνημείων τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν διακόσμησιν τοῦ ἀνδρικοῦ μινωικοῦ περιζώματος εἶναι ἀξιοσημείωτον τὸ παρατηρούμενον πλῆθος τῶν θεμάτων, γραμμικῶν καὶ φυτικῶν. Ἄνευρί-

1. Ἄρ. 134 (εἰκ. 66), ἄρ. 135 (εἰκ. 68α), ἄρ. 136στ', ζ' (εἰκ. 65α-γ), ἄρ. 136α-δ (εἰκ. 68β, δ, ε, ζ), ἄρ. 141 (εἰκ. 67α). Τὸ τεμάχιον τοῦ αἰδοιοθύλακος ὑπ' ἄρ. 141, ὡς διεπιστώθη, συνάπτεται πρὸς τὰ μὴ συμπεριλαμβανόμενα εἰς τὸν κατάλογον δύο τεμάχια τῆς εἰκόνης 75 (M. H. 77-8), σχηματίζεται δ' οὕτω μορφή πρὸς τὰ ἀριστερά, φέρουσα περίζωμα τύπου Ζ'.

2. Ἄρ. 138α (εἰκ. 70β, 73α), ἄρ. 138β (εἰκ. 72α, 74α), ἄρ. 138γ (εἰκ. 72γ, 74β), ἄρ. 138δ (εἰκ. 70γ, 73γ), ἄρ. 139 (εἰκ. 72ε).

3. Τὰ τῶν εἰκόνων 67β, 69γ, 71α, καὶ 72δ ἀνήκουν εἰς περίζωμα τύπου Ζ', τὸ τῆς εἰκόνης 73β εἰς περίζωμα τύπου Η', τὸ τῆς εἰκόνης 69δ ἀνήκει εἰς ζώνην τοῦ περιζώματος τῆς εἰκ. 66, τέλος τὸ τεμάχιον τῆς εἰκόνης 76β ἀνήκει εἰς ζώνην ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν μορφῶν τῆς πομπῆς.

4. Ἄρ. 134 (εἰκ. 66), εἰκ. 69. Ἄρ. 138 (εἰκ. 70β, γ, 72α, γ, 73α, γ, 74), εἰκ. 71α (EVANS, PM II, σ. 680, εἰκ. 430c) καὶ τὸ ἀνώτερον μόνον τμήμα τῆς εἰκόνης 75 περὶ τοῦ ὁποίου βλ. καὶ τὴν ἀνωτέρω σημ. 1 (EVANS, ἔ. ἀ. σ. 200, εἰκ. 110 A, k).

σκονται οὕτω εὐθεῖαι γραμμαὶ εἰς ὀριζοντίαν, κάθετον, ἢ λοξὴν διάταξιν, τεθλασμέναι, στιγμαὶ εἰς διαφόρους διατάξεις, ἐνάλληλοι γωνίαι, σταυροί, ρόμβοι, ζατρίκια, δικτυωτά, φολιδωτά, τρίλοβα, σταυροειδῆ, σπείραι, ἔλικες, τὸ λεγόμενον «κόσμημα τῆς ἐχίδνης», καθὼς ἐπίσης φύλλα, κλάδοι, ρόδακες, πάπυροι καὶ κισσοί, ἅπαξ δὲ διπλοῦς πέλεκυς.

Ἡ εὐθεῖα γραμμὴ, τὸ ἀπλούστερον στοιχεῖον τῆς διακοσμῆσεως, εἶναι γνωστὴ εἰς ὀριζοντίαν διάταξιν ἐκ τῶν περιζωμάτων τῶν δύο γυναικείων μορφῶν τῆς τοιχογραφίας τῆς ταυρομαχίας (ἀρ. 131α, γ), ἀπαντᾷ δ' ἐπίσης εἰς τὰς παρυφὰς περιζωμάτων τεμαχίων τοιχογραφιῶν ἐκ Κνωσοῦ (εἰκ. 65β, γ, 69γ).

Εἰς κάθετον διάταξιν συνδυαζομένη πρὸς ἕτερα κοσμήματα κοσμεῖ τὸ περιζῶμα εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας (εἰκ. 65α). Ἡ κάθετος διάταξις τῶν γραμμῶν συνηθίζεται κυρίως εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τῶν ζωνῶν (εἰκ. 74α, β, 76γ) ἢ περὶ τὸ κυρτὸν ἄνω τμήμα τούτων (εἰκ. 73α) καὶ εἰς τὰς παρυφὰς τῶν περιζωμάτων (ἀρ. 140, εἰκ. 72ε, 73β)¹. Εἰς τὰς παρυφὰς αἱ γραμμαί, αἵτινες εἶναι συνήθως παχεῖαι ἢ ἐναλλάξ παχεῖαι καὶ λεπταὶ καὶ μέλανος χρώματος, συνδυάζονται συχνάκις πρὸς ἕτερα δύο χρώματα, δι' ἐναλλαγῆς δὲ τῶν χρωμάτων δημιουργοῦνται μετόπαι (εἰκ. 72ε, 73β). Κάθετοι γραμμαὶ διακοσμοῦν συχνότατα καὶ τὰ γυναικεῖα ἐνδύματα².

Εὐθεῖαι γραμμαὶ εἰς λοξὴν διάταξιν κοσμοῦν περίζῶμα ἀνδρικῆς μορφῆς εἰς σφράγισμα ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 155), ἀπαντοῦν δ' ἐπίσης καὶ εἰς τὴν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν³. Τέλος αἱ εὐθεῖαι γραμμαὶ χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης διὰ νὰ περιορίσουν ἢ νὰ συμπεριλάβουν ἕτερα κοσμήματα, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

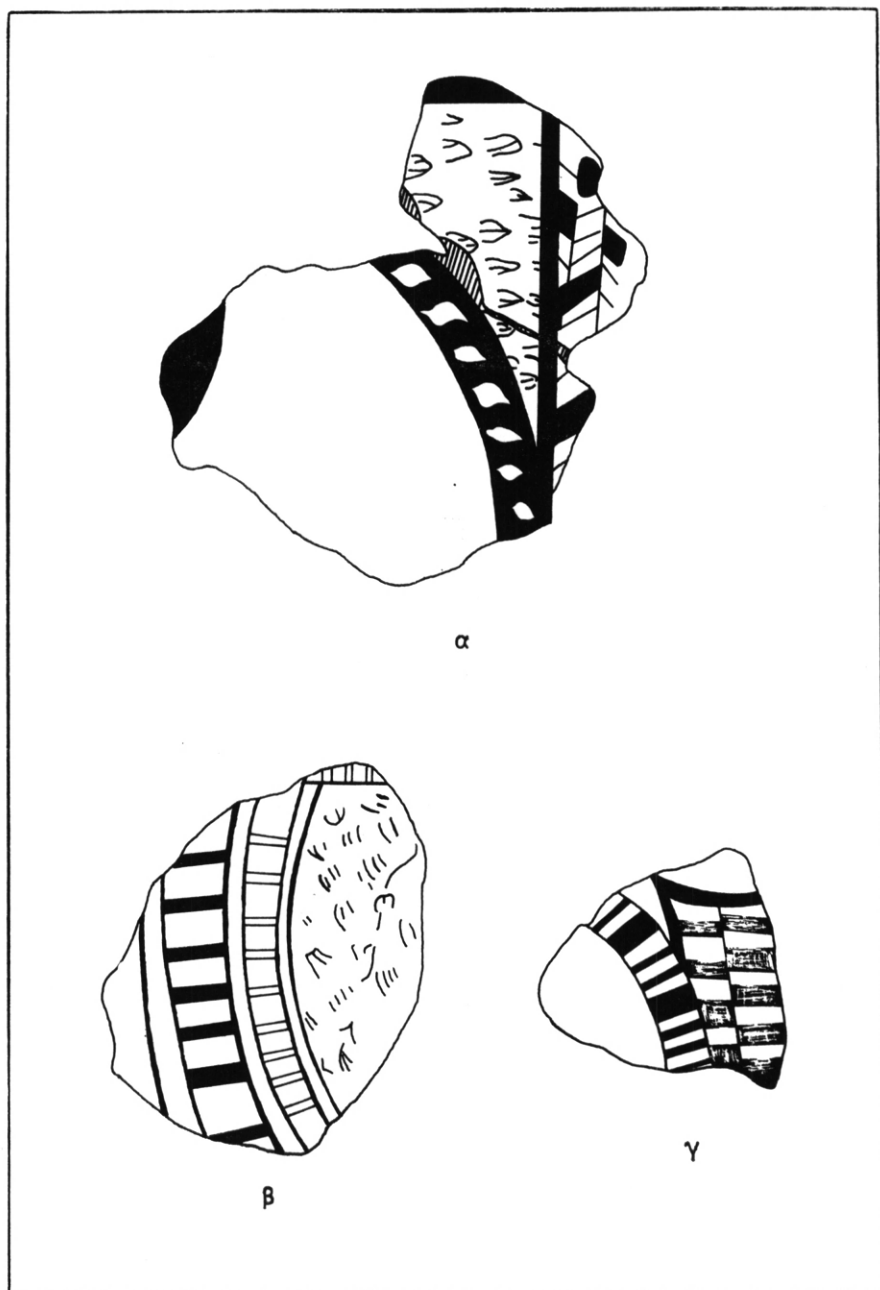
Τεθλασμένη γραμμὴ ἀπαντᾷ εἰς δύο παραδείγματα ἐπὶ σφραγιδολίθων (ἀρ. 148, 181), ἐνθα κοσμεῖ χλαίνας, καὶ εἰς τὴν διακόσμησιν περιζωμάτων ἐπὶ δύο τεμαχίων κνωσιακῶν τοιχογραφιῶν (εἰκ. 65α, ἐνθα λεπταὶ λοξαὶ γραμμαὶ μεταξὺ καθέτων σχηματίζουν θλαστὰς γραμμάς, εἰκ. 67α, β). Ὡς αἱ εὐθεῖαι γραμμαὶ οὕτω καὶ αἱ τεθλασμέναι χρησιμοποιοῦνται ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς ἕτερα κοσμήματα, πολλάκις δὲ σχηματίζεται τεθλασμένη γραμμὴ ἐκ στιγμῶν, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Συνήθης εἶναι ἐξ ἄλλου ἢ χρήσις τῆς τεθλασμένης γραμμῆς καὶ εἰς τὴν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν⁴.

1. EVANS, PM II, σ. 756, πίν. XIII.

2. Αὐτόθι III, σ. 51, εἰκ. 29-32, πίν. XVI, XVII.

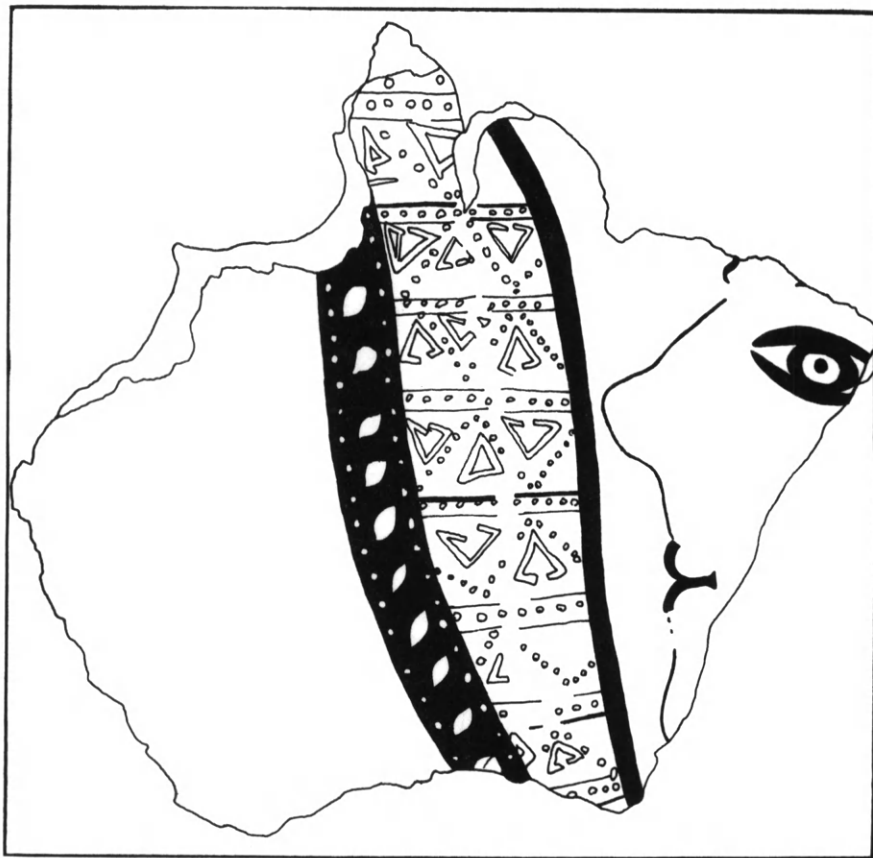
3. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ, Μῆτραι ἀρχαῖαι ἐκ Σητείας Κρήτης, ΑΕ 1900, σ. 27 - 30, πίν. 4, κάτω. EVANS, PM III, ε. α.

4. EVANS, PM II, σ. 731, εἰκ. 457α (κυαναῖ κυρία). IV, σ. 937, εἰκ. 907 (σφραγίς ἐκ Κνωσοῦ).

Εικ. 65. Τμήματα περιζωμάτων εκ τοιχογραφιών της Κνωσού.

Αἱ στιγμαὶ ἀποτελοῦν συχνότατον τρόπον διακοσμητικῆς ἐκφράσεως εἰς μίαν ὁμάδα τοιχογραφίων ἐκ Κνωσοῦ. Σχηματίζουν τὸ κύριον ἢ τὸ παραπληρωματικὸν κόσμημα τῶν περιζωμάτων ἢ κοσμοῦν τὰς παρυφάς τούτων. Δὲν διαχέονται ὅμως ἐλευθέρως εἰς τὸν χῶρον ὡς κατὰ τὴν Παλαιο-

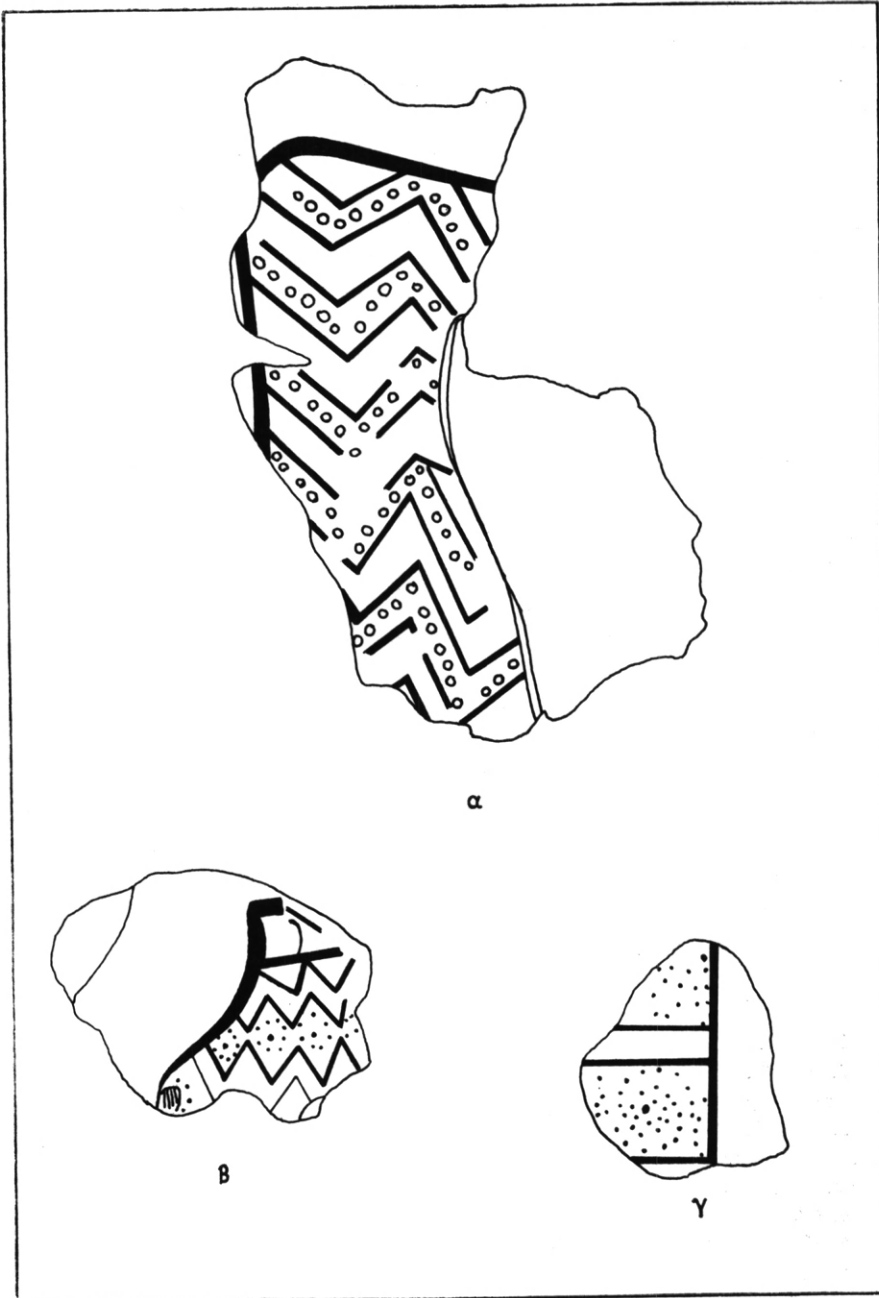

Εἰκ. 66. Μῆρὸς καὶ πρόσωπον εἰς τοιχογραφίαν ἐκ Κνωσοῦ.

ανακτορικὴν περίοδον¹. Συνήθως τὸ ἐκ στιγμῶν κόσμημα ὀρίζεται διὰ συνεχῶν ἢ στικτῶν γραμμῶν.

Στιγμαὶ εἰς εὐθεῖαν γραμμὴν καὶ κάθετον διάταξιν εὐρίσκονται κυρίως εἰς τὰς παρυφάς τῶν περιζωμάτων (εἰκ. 68στ), τοποθετούμεναι ὅμως συνηθέστερον ἐκατέρωθεν (ἀρ. 134 εἰκ. 66, ἀρ. 136 εἰκ. 68α, β, δ, ε, ζ),

1. Ἀνευρίσκονται ὅμως οὕτω εἰς τὴν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν. Βλ. εἰδῶλιον ἐκ Τυλίσου, EVANS, PM III, σ. 427, εἰκ 293.

Εικ. 67. Τμήματα περιζωμάτων μετά στικής διακοσμήσεως εκ τοιχογραφιών της Κνωσού.

ἀλλὰ καὶ μεταξὺ (εἰκ. 68η) σειρῶν φυλλοειδῶν κοσμημάτων. Εἰς ὀριζοντίαν διάταξιν χρησιμεύουν ἐξ ἄλλου διὰ νὰ ὀρίσουν τὰς διαφόρους διακοσμητικὰς ταινίας, αἵτινες περιλαμβάνουν καμπύλας ἢ θλαστὰς γραμμὰς ἐπίσης ἐκ στιγμῶν (ἀρ. 134 εἰκ. 66) ¹.

Εἰς τέσσαρα παραδείγματα αἱ στιγμαὶ σχηματίζουν θλαστὴν γραμμὴν. Εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ ² λευκαὶ ἐπὶ κυανοῦ ἐδάφους στιγμαὶ σχηματίζουν ἐναλλήλους γωνίας κατὰ τὸ ἀνώτερον τμήμα, μεταξὺ τῶν ὁποίων σπεῖραι ἐκ στιγμῶν καὶ σειρὰ ἀντικορύφων τριγώνων κατὰ τὸ κατώτερον, ἐναλλασσομένων πρὸς σειρὰν τρεχουσῶν σπειρῶν. Εἰς ἕτερον τεμάχιον ἀπαντοῦν λευκαὶ θλασταὶ γραμμαὶ ἐπὶ ἐρυθροῦ ἐδάφους ³. Εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐπίσης ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 141 εἰκ. 67α) ὁ καστανοῦ χρώματος αἰδοιοθύλαξ κοσμεῖται διὰ μελαινῶν θλαστῶν γραμμῶν, αἵτινες περιέχουν ἐτέρας θλαστὰς ἐκ λευκῶν στιγμῶν. Τέλος εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 134 περίζωμα (εἰκ. 66) ἐρυθραὶ στιγμαὶ ἐπὶ κιτρίνου ἐδάφους σχηματίζουν θλαστὴν γραμμὴν, μεταξὺ τῆς ὁποίας γράφονται ἐρυθραὶ γωνίαι διὰ συνεχοῦς γραμμῆς. Σειραὶ θλαστῶν γραμμῶν ἐκ μελαινῶν στιγμῶν κοσμοῦν ἐπίσης τὸ κίτρινον ἔδαφος ποδήρους ἐνδύματος ἡνιόχου ἐπὶ προσφάτως δημοσιευθείσης τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ ⁴.

Συχνάκις αἱ στιγμαὶ σχηματίζουν καμπυλόγραμμα σχέδια. Εἰς τρία τεμάχια τοιχογραφίας σχηματίζεται τρέχουσα σπεῖρα (εἰκ. 67γ, ἀρ. 135, εἰκ. 68α καὶ εἰς τὴν ὑπ' ἀρ. Μ. 'Η. 51 τοιχογραφίαν) ⁵, ἐντὸς τῶν σταυρῶν δὲ τοῦ περιζώματος τοῦ ρυτοφόρου (ἀρ. 138α εἰκ. 70β), ὡς καὶ εἰς τὰ περιζώματα δύο τεμαχίων τοιχογραφιῶν (ἀρ. 137, εἰκ. 67β) σχηματίζονται στιγμορόδακες ⁶. Ὡς παραπληρωματικὸν κόσμημα αἱ στιγμαὶ παρακολουθοῦν τὸ φολιδωτόν (εἰκ. 71α,ε, 72α (ἀρ. 138β) ⁷, τέλος δὲ συμπληρώνουν καὶ τονίζουν τὴν διακόσμησιν παπυροειδῶν (εἰκ. 72ε ἀρ. 139 καὶ εἰκ. 76γ) καὶ κισσῶν (εἰκ. 72γ, ἀρ. 138γ καὶ εἰκ. 76α,δ). Ὡς κατεδείχθη ἀνωτέρω, αἱ στιγμαὶ ἀποτελοῦν βασικὸν στοιχεῖον τῆς διακοσμήσεως τοῦ μινωικοῦ περι-

1. Καὶ EVANS, PM III, σ. 37, εἰκ. 20. Μ. 'Η. 51.

2. Αὐτόθι. Κατὰ τὸν EVANS τὸ τεμάχιον τοῦτο ἀνήκει εἰς γυναικεῖαν μορφήν, ἴσως ὅμως ἀπεικονίζει περίζωμα.

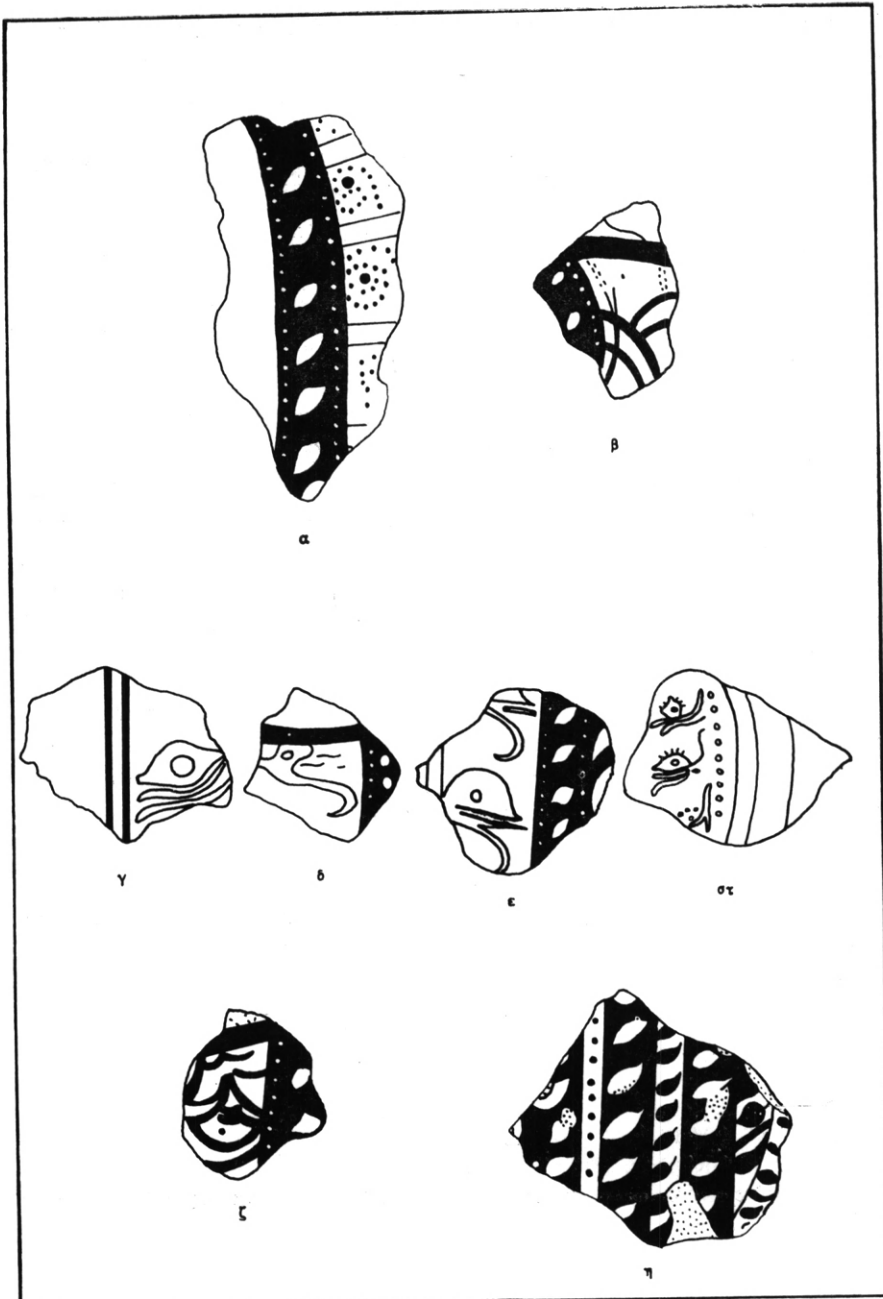
3. EVANS, PM III, σ. 37, διὰ τὸ ὅποιον ὁ EVANS ἐνόμισεν ὅτι ἀποτελεῖ τμήμα γυναικεῖου ἐνδύματος. Πιθανώτατα ὅμως, ὡς καὶ ἡ τοιχογραφία Μ. 'Η. 51, ἀποτελεῖ ζώην καὶ τμήμα ἀνδρικοῦ περιζώματος.

4. ΑΛΕΞΙΟΥ, Neue Wanddarstellungen aus Kreta, AA 1964, σ. 795, 797, εἰκ. 2-4.

5. EVANS, PM III, σ. 37, εἰκ. 20.

6. Στιγμορόδακες κοσμοῦν καὶ τὸ περικόρμιον τῶν δύο γυναικεῖων μορφῶν ἐκ Ψύρρας. Τῆς μᾶς βλ. εἰκόνα εἰς EVANS, PM III, σ. 28, εἰκ. 15Α.

7. EVANS, PM II, σ. 680, εἰκ. 430 c, σ. 729, εἰκ. 456 b. Βλ. ἐπίσης γονατιστὴν γυναικεῖαν μορφήν τοιχογραφίας Ἀγ. Τριάδος (SMITH, εἰκ. 107).

Είκ. 68. Τμήματα περιζωμάτων μετὰ φυλλοειδῶν καὶ ζωικῶν κοσμημάτων τοιχογραφιῶν τῆς Κνωσοῦ.

ζώματος, αξιοσημείωτον δὲ εἶναι ὅτι εἰς τὰ περιζώματα τύπου Ζ' ἢ στίξεις χρησιμοποιεῖται διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν κυρίων κοσμημάτων, ἐνῶ εἰς τὰ περιζώματα τύπου Η' διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ βασικοῦ κοσμήματος.

Σειρά ἐναλλήλων γωνιῶν εἶναι γνωστὴ μόνον εἰς δύο παραδείγματα Μετανακτορικῶν χρόνων ἐκ τοῦ περιζώματος τοῦ ἀνδρικοῦ εἰδωλίου ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῶν διπλῶν πελέκεων (ἀρ. 187) καὶ ἐκ τῆς παρυφῆς τοῦ περιζώματος εἰδωλίου ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 190), δυνατόν ὅμως ὡς τοιαῦται νὰ νοηθοῦν αἱ λευκαὶ ἐπὶ κυανοῦ ἐδάφους γωνίαι τῆς ὑπ' ἀρ. Μ. Ἡ. 51 παλαιότερας τοιχογραφίας¹. Τὴν καταγωγὴν τοῦ θέματος τῶν ἐναλλήλων γωνιῶν ἀποδίδει ὁ Furumark² εἰς τὸ διπλοῦν φυλλοειδὲς κόσμημα.

Ὁ σταυρὸς χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν μινωικὴν ὑφαντικὴν κυρίως ὡς κόσμημα ἐντεταγμένον εἰς σύστημα δικτυωτοῦ ἢ ὡς σύστημα συμπλεκόμενων σταυρῶν, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ³. Ἀπαξ μόνον ἀπαντᾷ μεμονωμένος (εἰκ. 70δ), ἀλλὰ καὶ πάλιν χρησιμοποιεῖται ὡς παραπληρωματικὸν κόσμημα σταυροειδοῦς δικτυωτοῦ. Εἰς τὸ δείγμα τοῦτο ὁ σταυρὸς ἀποτελεῖται ἐκ δύο λεπτῶν γραμμῶν, εἰς τὰ ἄκρα δὲ τῶν κεραιῶν τοῦ φέρει στιγμάς (croix rommée). Τὸν αὐτὸν τύπον γνωρίζομεν καὶ πάλιν ἐκ καμαραϊκοῦ ἀγγείου ἐκ Φαιστοῦ⁴.

Ὁ ρόμβος εὐρίσκεται συνήθως εἰς τὸ κέντρον ἐτέρου κοσμήματος, κυρίως τοῦ σταυροειδοῦς, ἐν περιγράμματι (ἀρ. 138δ εἰκ. 70γ) ἢ σκιαγραφία (εἰκ. 70α, 76γ). Προφανῶς εἰς τμῆμα ὑφάσματος, ἴσως περιζώματος, ἀνήκει τὸ κόσμημα τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ (εἰκ. 69α), ἐνθα τὸ περιέχον σταυρὸν ρομβοειδὲς συνδυάζεται πρὸς τὸν διπλοῦν πέλεκυν. Ὁ αὐτὸς συνδυασμὸς ἄλλως διατεταγμένος εἶναι γνωστὸς ἐκ καμαραϊκοῦ ἀγγείου τῆς Φαιστοῦ⁵, ἐν συνδυασμῷ δὲ πρὸς τὸν σταυρὸν ἐκ καμαραϊκῶν ἀγγείων τόσον τῆς Κνωσοῦ ὅσον καὶ τῆς Φαιστοῦ⁶. Πρὸς ἄλυσιν ρόμβων ὁμοιάζει τὸ ἐκ δύο θλαστῶν γραμμῶν κόσμημα τεμαχίου τοιχογραφίας (εἰκ. 67β), τοῦ ὁποίου ὅμως αἱ δύο γωνίαι δὲν ἐνοῦνται καλῶς. Ὁ ρόμβος εἶναι ἐπίσης γνωστὸς καὶ ἐκ τῶν γυναικείων ἐνδυμάτων⁷.

1. EVANS, PM III, σ. 37, εἰκ. 20.

2. FURUMARK I, σ. 381, εἰκ. 67, θέμα 58.

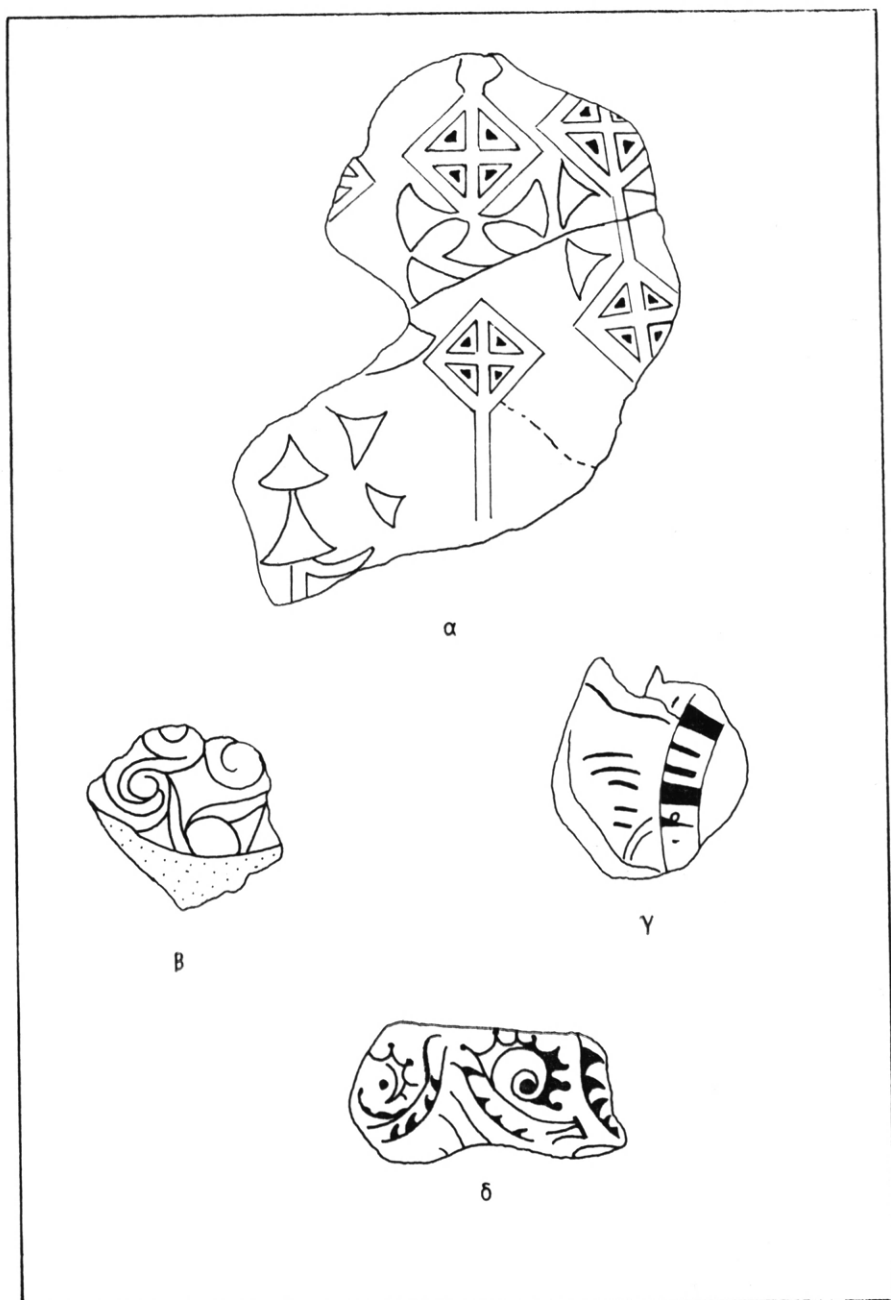
3. Τὸ δεῦτερον κυρίως εἰς γυναικεῖα ἐνδύματα. Ἐνδυμα γυναικὸς ἐξ Ἀγ. Τριάδος, BOSSERT I, εἰκ. 69.

4. Μ. Ἡ. 10317.

5. MARINATOS-HIRMER, πίν. V.

6. Ἐκ τῆς Κνωσοῦ ἀκατάγραφον εἰς τὴν Ἐπιστημονικὴν Συλλογὴν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Ἐκ τῆς Φαιστοῦ Μ. Ἡ. 10317.

7. Παρυφὴ ἐνὸς τῶν εἰδωλίων θεᾶς ἐκ φαγεντιανῆς, EVANS, PM I, σ. 523, εἰκ. 382.

Εικ. 69. Τμήματα ύφασμάτων και ζώνης (δ) ἐπὶ τοιχογραφιῶν ἐκ Κνωσοῦ.

Τὸ ζατρίκιον εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος κυρίως ἐξ εἰδωλίου τῆς Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 192). Τὸ θέμα τοῦτο δὲν εἶναι ἄγνωστον εἰς τὴν κεραμεικὴν τῆς Κρήτης παλαιότερον τῆς ΥΜ III περιόδου¹, ἂν καὶ ὁ Furumark² πιστεύει ὅτι προήλθεν ἐξ ἐπιδράσεως ἀπεικονίσεων ἀρχιτεκτονημάτων εἰς τὰς τοιχογραφίας. Διὰ ζατρικίου κοσμεῖται καὶ τὸ ἐνδυμα τῆς θεᾶς ἐκ Παγκαλοχωρίου³. Τέλος παραλλαγή τοῦ ζατρικίου δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ θέμα τοῦ ὑπ' ἀρ. 136ζ περιζώματος (εἰκ. 65γ).

Τὸ δικτυωτὸν ἀποτελεῖ συνήθη τρόπον διακοσμήσεως τοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος. Κοσμεῖ τὸ περιζῶμα τῆς μορφῆς τῆς πλαγίας ὤψεως τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 142), τὸ ὕφασμα τὸ ὁποῖον πίπτει ἐπὶ τῆς ζώνης τοῦ παλαιστοῦ τῆς τοιχογραφίας ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 129)⁴, τὸ κυρτὸν τμήμα τῆς ζώνης τοῦ ἀκροβάτου τῶν Μαλίων (ἀρ. 125) καὶ τέλος τὸ περιζῶμα ἀνδρὸς τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς (ἀρ. 138γ εἰκ. 72γ). Εἰς τὸ τελευταῖον παράδειγμα ἐντὸς τοῦ δικτύου περιλαμβάνονται ὡς κύρια διακοσμητικὰ στοιχεῖα ἐσχηματοποιημένα φύλλα κισσοῦ. Τὸ δικτυωτὸν συχνότατα κοσμεῖ ἐπίσης τὰ γυναικεῖα ἐνδύματα⁵ ὡς καὶ τοὺς ἱεροὺς κόμβους⁶.

Εἶδος δικτυωτοῦ ἀποτελοῦν καὶ τὰ φολιδωτά, τὰ τρίλοβα καὶ τὰ σταυροειδῆ κοσμήματα.

1. Φρουτοδόχη ΜΜ III χρόνων, MARINATOS-HIRMER, πίν. XII, σ. 83.

2. FURUMARK I, σ. 378, εἰκ. 67, θέμα 56.

3. Σ. MAPINATOS, ΑΔ 15, 1933-35, Παράρτ. σ. 56 κέ. εἰκ. 12. Βλ. ἐπίσης ὅμοιον κόσμημα εἰς ἐνδυμα, ἐπὶ ὀστράκῳ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν (O. MONTELIUS, La Grèce préclassique, II, Stockholm 1928, πίν. 135, 11).

4. Κίτρινον δικτυωτὸν ἐπὶ τεφρᾶς ἐπιφανείας. Εὐρίσκω λίαν εὐφάνταστον τὴν γνώμην τῆς REUSCH (σ. 53) ὅτι πρόκειται περὶ ἐλασμάτων διὰ τὸ κλείσιμον τῆς ζώνης. Τὴν ἀδυναμίαν τοῦ συλλογισμοῦ ἐπιβεβαιοῖ ἡ ἰδίᾳ, διὰ τῆς σκέψεως ὅτι παράστασιν τοιούτου δεσμοῦ, λαμβάνοντος καὶ κοσμηματικὴν ἀξίαν, δὲν ἔχομεν οὔτε εἰς τὰς μνημειωδεστέρας τοιχογραφίας. Ἄλλωστε τὸ ἑδάφος, ἐφ' οὗ ἐπικάθηται τὸ κίτρινον χρῶμα, εἶναι τεφρόν, δεικνύον διάφορον τοῦ περιζώματος ὕφασμα, πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐπιφανείας τῆς ζώνης καὶ τοῦ περιζώματος.

5. 1) «Ποδιά» θεᾶς ἐκ τῶν θησαυροφυλακίων τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ καὶ παρυφὴ ἐτέρας (EVANS, PM I, σ. 502, εἰκ. 360 a, b, 361, 362).

2) Ἐνδύματα γυναικῶν ἐκ τῶν μικρογραφικῶν τοιχογραφιῶν (EVANS, PM III, σ. 49, πίν. XVII, σ. 51-3, εἰκ. 29-31).

3) Σφράγισμα ἐκ Κνωσοῦ (EVANS, PM IV, σ. 602, εἰκ. 596).

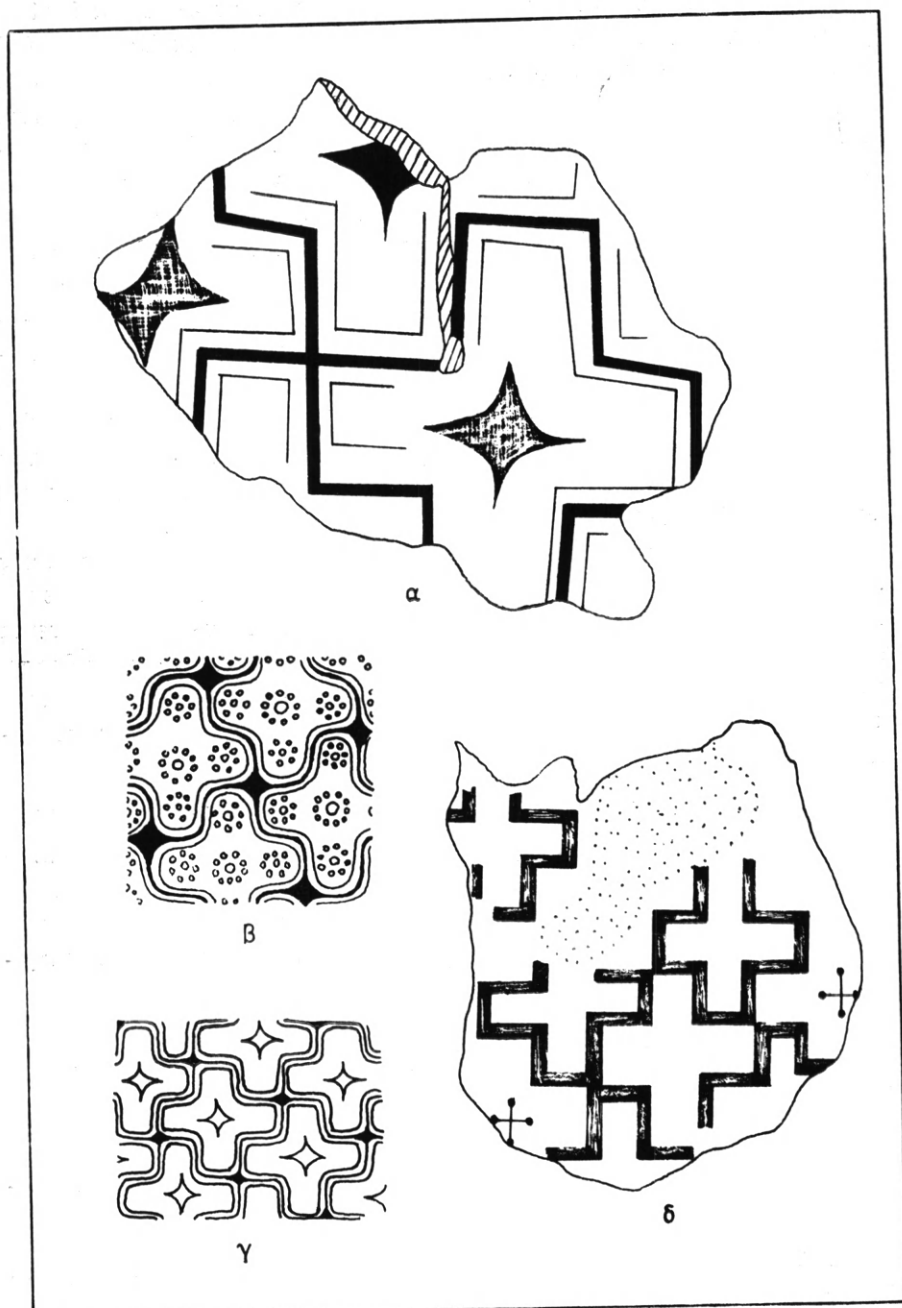
4) Σφραγὶς ἐξ Ἀγ. Τριάδος (NILSSON, σ. 356, εἰκ. 166).

5) Τοιχογραφία ἐξ Ἀγ. Τριάδος (M. Ἡ. 60).

6) Τοιχογραφία ἐκ Τυλίσου (ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ, Τύλισος μινωική, ΑΕ 1912, σ. 224-5 πίν. 18α).

7) Σφραγιδόλιθος ἐκ Μυκηνῶν (CMS I, ἀρ. 127).

6. EVANS, PM I, σ. 430, εἰκ. 308, 309 a-c.

Εικ. 70. Σταυροειδής διακόσμησης περιζωμάτων επί τοιχογραφιών εκ Κνωσού.

Φολιδωτόν. Σπανίως αποδίδεται άπλουν ως εἰς ἓν δεῖγμα MM III χρόνων (εἰκ. 71α)¹, ἔνθα ἡ καμπύλη τῆς φολίδος παρακολουθεῖται ὑπὸ στικτοῦ ἡμικυκλίου. Συνηθέστερον ἡ φολὶς ἀποτελεῖται ἐκ διπλῆς γραμμῆς καὶ περιέχει παραπληρωματικὰ κοσμήματα (ἀρ. 136α εἰκ. 68β, ἀρ. 136δ εἰκ. 68ζ, εἰκ. 71β, γ, δ, ε, ἀρ. 138β εἰκ. 72α). Εἰς ἓνα τῶν δειγμάτων τούτων (εἰκ. 71ε) ἡ διπλῆ φολὶς παρακολουθεῖται ἐσωτερικῶς ὑπὸ τρίτης στικτῆς, ἐνῶ εἰς τὸ γνωστὸν παράδειγμα ἐκ τῆς ζωφόρου τῆς πομπῆς (εἰκ. 72α ἀρ. 138β) αἱ στιγμαὶ τίθενται μεταξὺ τῶν δύο καμπύλων τοῦ ἡμικυκλίου τῆς φολίδος.

Συνήθως τὰ κατώτερα τμήματα τῶν φολίδων περιέχουν καὶ παραπληρωματικὰ κοσμήματα: δύο καμπύλας (ἀρ. 136δ εἰκ. 68ζ καὶ εἰκ. 71β), λογχοειδὲς ἐν περιγράμματι (εἰκ. 71δ) ἢ διάγραμμα (εἰκ. 72β), γλωσσοειδὲς εὐρυνόμενον εἰς τὸ κατώτερον τμήμα, ἔνθα διαγραμμίζεται (εἰκ. 71γ, ε)². Τέλος ἐν εἶδος ἐσχηματοποιημένου φυτικοῦ κοσμήματος καταλαμβάνει τὸ ὕψος τῆς φολίδος εἰς τὸ περιζῶμα μιᾶς μορφῆς τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς (εἰκ. 72α ἀρ. 138β).

Φολιδωτὸν κόσμημα, ὡς γνωστὸν, κοσμεῖ τὸ ἔνδυμα τοῦ μεσήλικος ἀρχηγοῦ εἰς τὸ ἀγγεῖον τῶν θεριστῶν ἐξ Ἀγ. Τριάδος. Τὸ θέμα δὲν εἶναι ἄγνωστον καὶ εἰς τὴν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν³. Ὁ Evans⁴ ἀναφερόμενος εἰς τὸ φολιδωτὸν τῆς πομπῆς ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἐνθέματα ἔχουν ἐπιδράσει εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κοσμήματος τούτου καὶ ἀμφισβητεῖ τὴν ὕφαντικὴν καταγωγὴν τοῦ θέματος. Ὁ Fyfe⁵ νομίζει, προκειμένου περὶ τοῦ κοσμήματος τῆς εἰκόνης 71ε, ὅτι αἱ φολίδες ἀποδίδουν ἐπαλλήλους κροσσοὺς ὑφάσματος, τὸ δὲ γλωσσοειδὲς, τὸ ὁποῖον πληροῖ τοῦτο, μεταλλικὰ ἐξαρτήματα.

Τὸ τρίλοβον δικτυωτὸν ἀποδίδεται εἴτε ἄπλουν, σχηματιζόμενον διὰ παχείας ταινίας (ἀρ. 139 εἰκ. 72ε)⁶, εἴτε διὰ διπλῆς γραμμῆς, ὡς εἰς τμήμα ἀνδρικοῦ περιζώματος ἐκ Κνωσοῦ (εἰκ. 72δ) καὶ εἰς τὸ περικόρμιον τῆς μιᾶς ἐκ τῶν λεγομένων «κυανῶν κυριῶν»⁷. Εἰς τὴν γωνίαν τὴν σχη-

1. EVANS, PM II, σ. 680, εἰκ. 430 c.

2. Τὸ κόσμημα τοῦτο ὁμοιάζει πρὸς κάλυκα φοινικοειδοῦς (βλ. FURUMARK I, σ. 276, εἰκ. 38, θέμα 14, I, k). Ὁ FURUMARK τονίζει τὴν μινωικὴν καταγωγὴν τοῦ κοσμήματος. Δύναται ὅμως νὰ εἶναι καὶ «μυκηναϊκὸν ἄνθος» (FURUMARK I, σ. 284, εἰκ. 41 D).

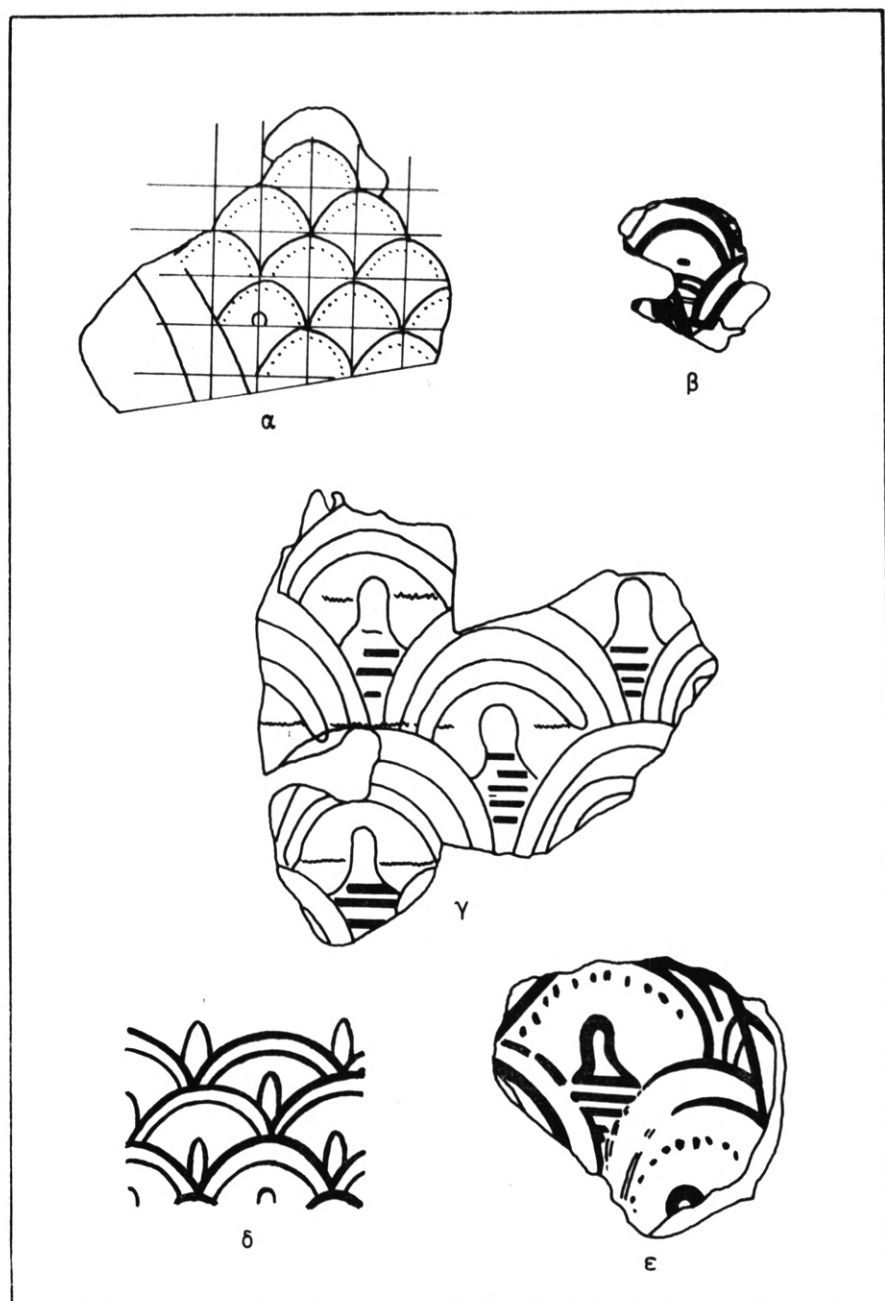
3. Τοιχογραφίαν ἐξ Ἀγ. Τριάδος μετὰ παραστάσεως γονατιστῆς γυναικείας μορφῆς.

4. EVANS, PM II, σ. 731.

5. T. FYFE, Painted Plaster Decoration of Knossos, Journ. of the Royal Inst. of Brit. Architects 11, 1901, 10, σ. 130, εἰκ. 75.

6. EVANS, PM III, σ. 297, εἰκ. 194. FYFE, ἔ. ἀ. σ. 128, εἰκ. 69.

7. EVANS, PM II, σ. 731, εἰκ. 457 b.

Είκ. 71. Φολιδωτά θέματα περιζωμάτων επί τοιχογραφιών εκ Κνωσού.

ματιζομένην μεταξύ των δύο τριλόβων, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὑπάρχει συνήθως παπυροειδές, εἰς συνδυασμὸν γνωστὸν καὶ ἐκ τῆς κεραμεικῆς ¹.

Τὸ τρίλοβον δικτυωτὸν εἶναι ἀγαπητὸν κόσμημα τόσον τῶν Μινωιτῶν ὅσον καὶ τῶν Μυκηναίων ², ἀνευρίσκεται δὲ ὄχι μόνον εἰς ὑφάσματα καὶ ἀγγεῖα, ἀλλὰ καὶ εἰς πλῆθος ἀντικειμένων ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ³ καὶ ἀργύρου ⁴, προερχομένων ἐκ μυκηναϊκῶν περιοχῶν τῆς κυρίως Ἑλλάδος, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ⁵.

Σταυροειδὲς δικτυωτόν ⁶. Ἡ καταγωγή τοῦ θέματος ἀποδίδεται εἰς τοὺς Μινωίτας ⁷, πιστεύεται δὲ ὅτι ἐξ αὐτῶν παρελήφθη ὑπὸ τῶν Μυκηναίων ⁸ καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ Evans ⁹ καὶ ὁ Nilsson ¹⁰ ἡμφεσβήτησαν τὴν ὑφαντικὴν καταγωγὴν τοῦ θεωρήσαντες καταφανῆ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐνθέτων κοσμημάτων. Κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον τὸ σταυροειδὲς δικτυωτὸν ἀποτελεῖ ἓνα τῶν συχνοτέρων τρόπων διακοσμήσεως. Ὁ σταυρὸς σχηματίζεται ἐν περιγράμματι δι' ἀπλῆς παχείας γραμμῆς (εἰκ. 70δ) ἢ διὰ περισσοτέρων, ἐξ ὧν μία εἶναι παχύτερα (εἰκ. 70α, 76γ). Παραλλαγὴν τῆς δευτέρας ταύτης μορφῆς ἀποτελοῦν τὰ δύο δείγματα ἐκ τῆς ζωφόρου τῆς πομπῆς (ἀρ. 138α εἰκ. 70β, ἀρ. 138δ εἰκ. 70γ), ἐνθα ἡ μεσαία καὶ ἐλαφρῶς παχύτερα γραμμὴ ἐκ τῶν περιβαλλουσῶν τὸν σταυρὸν σχηματίζει ρόμβον ἐν σκιαγραφίᾳ κατὰ τὰς γωνίας εἰς τὰς ὁποίας ἐφάπτονται οἱ σταυροί. Αἱ γωνίαι τῶν σταυρῶν δύνανται νὰ εἶναι ὀξεῖαι ἢ ἐστρογγυλευμέναι. Συνήθως ὁ σταυρὸς κοσμεῖται εἰς τὸ κέντρον διὰ ρόμβου ἐν σκιαγραφίᾳ (εἰκ. 70α, 76γ) ἢ ἐν περιγράμματι (ἀρ. 138δ εἰκ. 70γ), διὰ μικροῦ σταυροῦ φέροντος στιγμὰς κατὰ τὰ ἄκρα τῶν κεραίων (*croix rommée*) (εἰκ. 70δ), τέλος δὲ διὰ πέντε στιγμοροδάκων διατεθειμένων κατὰ τὰ σκέλη καὶ τὸ κέντρον τοῦ σταυροῦ, ὅπως εἰς τὸ περίζωμα τοῦ ρυτοφόρου (ἀρ. 138α εἰκ. 70β). Ἡ διάταξις τῶν σταυρῶν εἷς τινα τῶν περιζωμάτων ἔχει συσχετισθῇ πρὸς τὸ σταυροειδές, τὸ ὁποῖον κοσμεῖ τὸ ἔνδυμα τῆς γυναικείας μορφῆς εἰς τοιχογρα-

1. YM II ψευδόστομος ἀμφορεύς. EVANS, PM II, σ. 413, εἰκ. 239.

2. KANTOR, σ. 99.

3. Αὐτόθι σ. 99, 100, πίν. XXV.

4. E. VERMEULE, *Greece in the Bronze Age*, London 1964, πίν. XIV.

5. KANTOR, σ. 100.

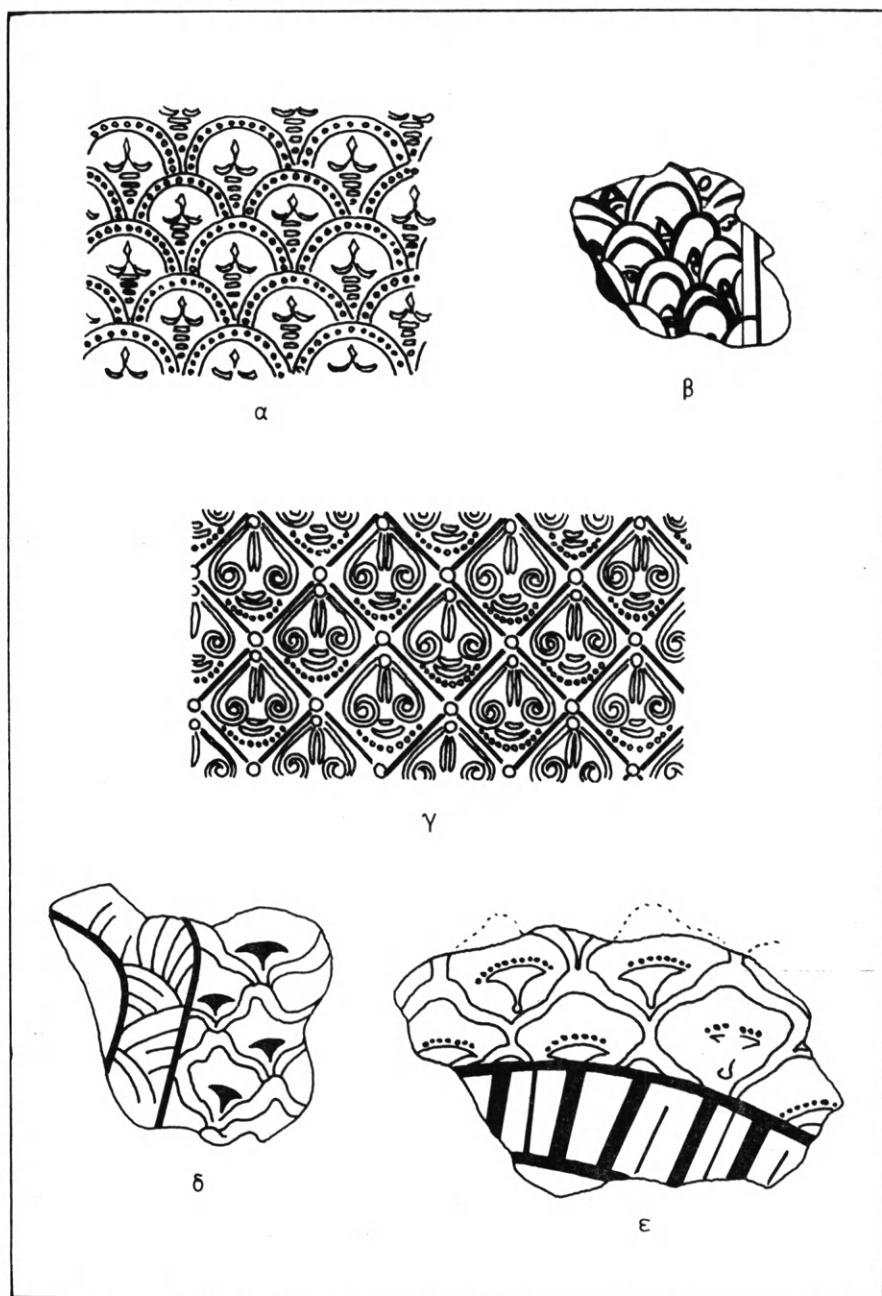
6. «Interlocked cross pattern» κατὰ τὴν KANTOR (σ. 58, πίν. X). Ὁ F. MATZ (*Die Frühkretischen Siegel*, Leipzig 1928, σ. 150) μεταχειρίζεται τὸν ὄρον «Hakenkreuzmäander».

7. KANTOR, σ. 58.

8. Αὐτόθι σ. 58, πίν. X, I. Βλ. καὶ τεμάχιον ἐκ Μυκηνῶν, F. MATZ, ἔ. ἀ. σ. 149, εἰκ. 46.

9. EVANS, PM II, σ. 705, σημ. 2.

10. NILSSON, σ. 424.

Εἰκ. 72. Φολιδωτὰ καὶ τρίλοβα θέματα ἐπὶ τοιχογραφιῶν ἐκ Κνωσοῦ.

φίαν ἐξ Ἀγ. Τριάδος¹. Εἰς τὸ παράδειγμα τοῦτο οἱ συμπαγεῖς σταυροὶ συμπλέκονται μεταξὺ των.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὁμῶς περιγραφέντα παραδείγματα τὰ περιγράμματα σχηματίζουν συνεχῆς δίκτυον, συναπτόμενον διὰ ρομβοειδῶν κόμβων, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται πρὸς ἀπάσας τὰς κατευθύνσεις. Ἡ διακοσμητικὴ ἀρχή, ἣτις διέπει τὴν διάθεσιν τῶν θεμάτων τοῦ γυναικείου ἐνδύματος τῆς τοιχογραφίας τῆς Ἀγ. Τριάδος, πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ μᾶλλον εἰς τὸ καμαραϊκὸν εἰδώλιον ἐκ Πετσοῦ (εἰκ. 64ι), ἔνθα οἱ σταυροὶ συμπλέκονται ὡς ἐλεύθερα κοσμήματα. Εἰς τὴν ἀνωτέρω τοιχογραφίαν ἡ σύνδεσις τῶν κοσμημάτων ἔχει πράγματι μεγάλην σχέσιν πρὸς τὴν τεχνικὴν τῆς ἐνθέσεως² οὐχὶ ὁμῶς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ προαναφερθέντα παραδείγματα.

Τέλος ἕτερον εἶδος δικτυωτοῦ κοσμεῖ τὴν περισκελίδα τοῦ ἀκροβάτου τῶν Μαλίων³, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἐλαφρὰν παραλλαγὴν λευκοῦ ἐπὶ μέλανος κοσμήματος ἐπὶ καμαραϊκοῦ κυπέλλου ἐκ Φαιστοῦ⁴. Εἰς τὸ περίζωμα τῶν Μαλίων τὸ κόσμημα τῶν δύο ταινιῶν τοῦ κυπέλλου συμπυκνοῦται εἰς μίαν⁵.

Σ π ε ῖ ρ α ι. Ὁ Evans⁶, ἀναφερόμενος εἰς τὰ κρητικὰ κοσμήματα ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὑφάσματα τῶν Keftiu τῶν αἰγυπτιακῶν τοιχογραφιῶν, λέγει ὅτι σπεῖραι δὲν κοσμοῦν συχνὰ τὰ μινωικὰ ὑφάσματα, πλὴν τῶν ζωνῶν τῶν μορφῶν τῆς πομπῆς καὶ τοῦ ἐκ φαγεντιανῆς εἰδώλου ἐκ τοῦ θησαυροφυλακίου τοῦ ἱεροῦ τῆς Κνωσοῦ⁷. Ὡς εἶδομεν ὁμῶς ἀνωτέρω προκειμένου περὶ τῶν στιγμῶν, συχνότατα αἱ σπεῖραι κοσμοῦν τὰ μινωικὰ ὑφάσματα καὶ δὴ τὰ περιζώματα.

Πλὴν τῆς τρεχούσης σπείρας ἀνευρίσκονται ἐπίσης ἡ σπεῖρα σχήματος S, ἣτις κοσμεῖ τὸ προαναφερθὲν εἶδωλον τῆς θεᾶς τῶν ὄψεων, ἡ τετραπλὴ σπεῖρα, εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ (εἰκ. 69β), ἀπεικονίζον πιθανῶς ὕφασμα⁸, ὁμοία πρὸς τὴν σπεῖραν ἐνδύματος τῆς μιᾶς γυναικὸς ἐκ Ψύρρας, καὶ ἡ ὀδοντωτὴ σπεῖρα εἰς ἕτερον τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ

1. KANTOR, πίν. X, F. BOSSERT I, εἰκ. 69.

2. Ὁ MATZ (ἔ. ἀ. σ. 151) δέχεται δι' ὀρισμένα θέματα «Hakenkreuzmäander» ἐπίδρασιν τῆς «Fayenceinkrustation». Διὰ τὸ θέμα τῆς τοιχογραφίας πιστεύει ὅτι δὲν εἶναι παρὰ «eine Spielart des Gewandmusters».

3. MARINATOS-HIRMER, εἰκ. 69.

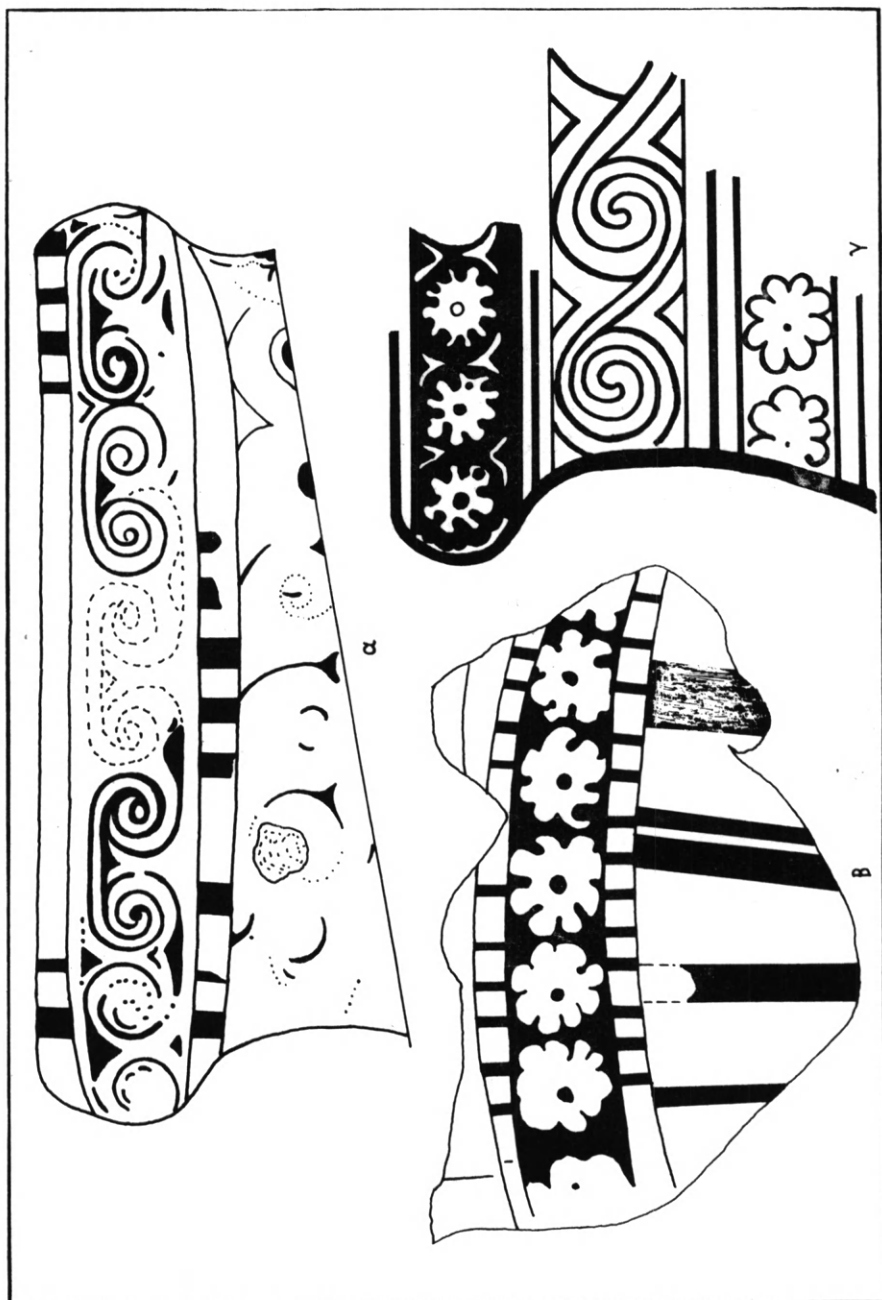
4. M. 'H. 5851.

5. Ὁ CHAPOUTHIER (Deux épées d' apparat découvertes en 1936 au Palais de Mallia, EC V, 1938, σ. 38 σημ. 5) εὕρισκει ὁμοιότητα πρὸς χρυσοῦν πλάκα ἐκ Χρυσολάκκου Μαλίων (DEMARGNE, Bizoux minoens de Mallia, BCH 54, 1930, σ. 408, εἰκ. 2).

6. EVANS, PM II, σ. 744.

7. 'E. ἀ. IV, εἰκ. 139.

8. Βλ. KANTOR (σ. 23 κέ.) διὰ τὴν καταγωγὴν τοῦ κοσμήματος καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μινωικῶν ἐπὶ τῶν αἰγυπτιακῶν τετραπλῶν σπειρῶν.

Εικ. 73. Διακοσμήσεις ζωνών και παρυφών περιζωμάτων εις τοιχογραφίας εκ Κνωσού.

Κνωσοῦ (εἰκ. 69δ) προερχομένη ἐκ τῆς ζώνης τοῦ ὑπ' ἀρ. 134 (εἰκ. 66) περιζώματος¹. Τὸ τελευταῖον δεῖγμα σπείρας εἶναι γνωστὸν καὶ ἐκ τῆς κεραμεικῆς τῆς MM περιόδου².

Ἐλῖκες. Δύο τεμάχια μινωικῶν τοιχογραφιῶν παραδίδουν τὸ ἀγαπητὸν τοῦτο κόσμημα τῶν Αἰγαίων³ ἐφηρμοσμένον καὶ εἰς τὴν ἐνδυμασίαν. Εἰς ἀμφοτέρα τὰ παραδείγματα αἱ ἔλικες κοσμοῦν ζώνην. Εἰς τὸ πρῶτον, τὴν ζώνην τοῦ ρυτοφόρου (ἀρ. 138α εἰκ. 73α), τὸ κυρτὸν τμήμα ταύτης κοσμεῖται διὰ σειρᾶς συνδεομένων ἐλίκων εἰς σχῆμα ἐνθυμίζον ἐντόνως τὸ ὅμοιον κόσμημα στήλης ἐκ τοῦ V τάφου τοῦ Κύκλου Α' τῶν Μυκηνῶν⁴.

Εἰς τὸ δεύτερον παράδειγμα, εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας MM III χρόνων, αἱ ἔλικες κοσμοῦν τὸ κατώτερον τμήμα ζώνης (εἰκ. 75)⁵. Αἱ ἔλικες αὗται ὁμοιάζουν πρὸς τὰς τοῦ ρυτοφόρου, συνδυάζονται ὁμῶς καὶ πρὸς ἕτερον ζεύγος, σχηματιζομένης οὕτω μιᾶς τετραπλῆς σπείρας⁶.

Τὸ «κόσμημα τῆς ἐχίδνης» (adder mark), εἰς τὴν ἱερὰν σημασίαν τοῦ ὁποίου πιστεύει ὁ Evans⁷, ἂν καὶ ἀπαντᾷ συχνάκις εἰς τὴν κεραμικήν, εἶναι μᾶλλον ἀσύνηθες εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ περιζώματος. Μοναδικὸν Νεοανακτορικὸν παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ τῆς παρυφῆς τοῦ περιζώματος τοῦ ρυτοφόρου⁸. Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, τὸ κόσμημα τοῦτο ἀπαξ ἐκόσμησε τὴν ζώνην Παλαιοανακτορικοῦ εἰδωλίου. Τὸ «κόσμημα τῆς ἐχίδνης», χρησιμοποιούμενον ἴσως διὰ τὴν διακόσμησιν ὑφάσματος, εἶναι γνωστὸν ἐπίσης ἐκ δύο τεμαχίων τοιχογραφιῶν ἐκ Κνωσοῦ καὶ Φυλακωπῆς⁹, ἔνθα κοσμεῖ πτερὰ γρυπῶν, καὶ ἐκ γυναικειοῦ ἐνδύματος τοιχογραφίας ἐκ Τίρυνθος¹⁰.

1. EVANS, PM II, σ. 751, εἰκ. 485.

2. Φρουτοδόχη ἐκ Φαιστοῦ (MARINATOS-HIRMER, πίν. XIII) καὶ περισσότερον ὁμοία σπείρα ἐπὶ ἀμφορέως τοῦ τέλους τῆς MM περιόδου (M. 'H. 10664).

3. «Interlocked C-Spiral» τῆς KANTOR (σ. 26 κέ.).

4. EVANS, PM II, σ. 200, εἰκ. 110 A,h.

5. 'Ε. ἀ. σ. 200, εἰκ. 110, A,k. Ὁ EVANS δὲν εἶχε ταυτίσει τοῦτο πρὸς ἐνδυμα. Ἡ KANTOR (σ. 26), ἀναφερομένη εἰς τὸ τεμάχιον τοῦτο, λέγει ὅτι, ἐφ' ὅσον τὸ κόσμημα δὲν εἶναι σύνηθες εἰς τὴν κεραμικήν, πρέπει νὰ ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικήν καὶ τὴν ὑφαντικήν.

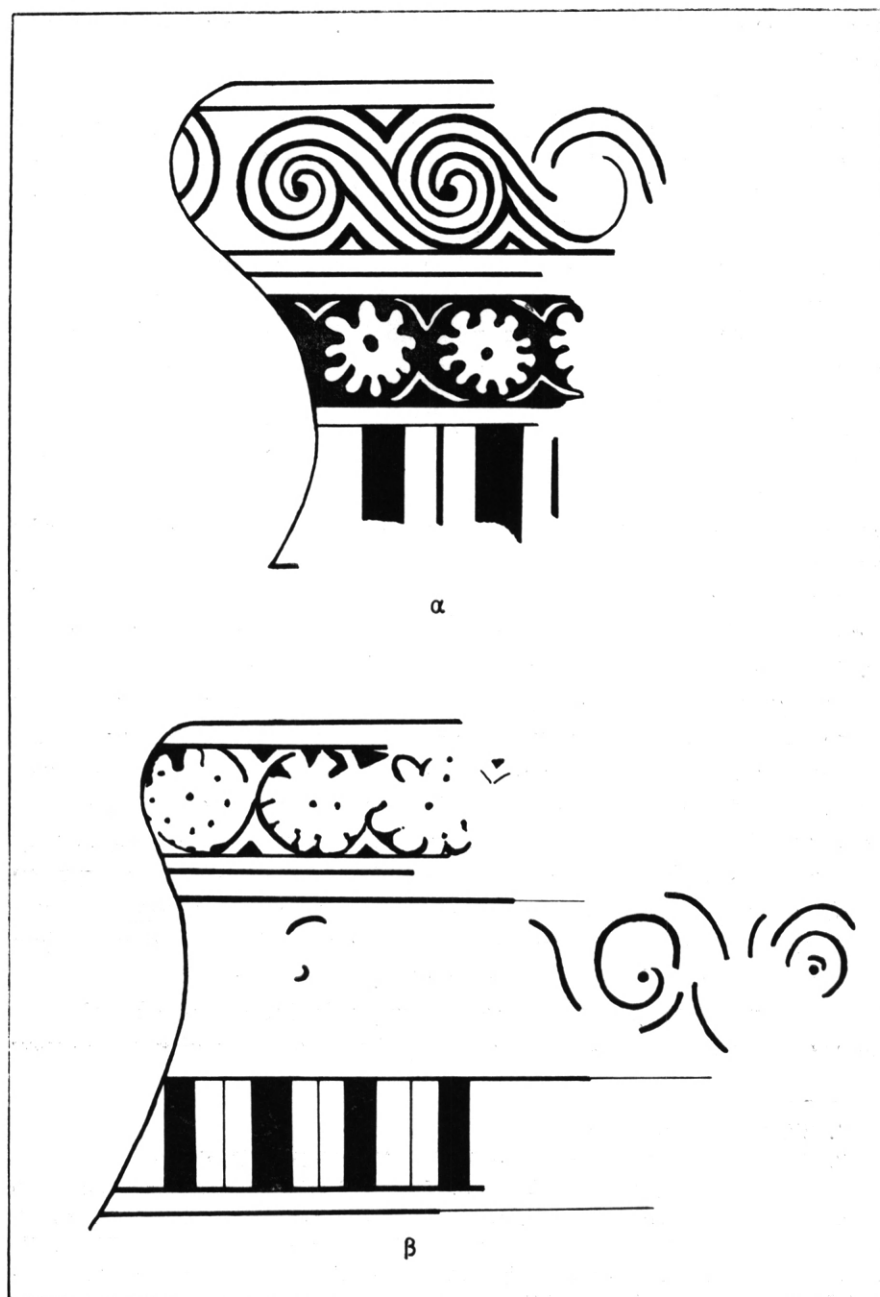
6. Διὰ παλαιότερα καὶ νεώτερα παραδείγματα τοῦ κοσμήματος τοῦτου βλ. KANTOR, ἔ. ἀ. μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας.

7. EVANS, PM I, σ. 550. III, σ. 42. Ὁ FYFE (ἔ. ἀ. σ. 130, εἰκ. 64-5) νομίζει ὅτι τὸ κόσμημα τῆς ἐχίδνης εἶναι κόσμημα ὑφάσματος.

8. EVANS, PM II, σ. 725, πίν. XII. Πιθανῶς εἰς περίζωμα τύπου Ζ' ἀνήκει ἀκατάγραφον τεμάχιον τοιχογραφίας τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐκ Κνωσοῦ, τὸ ὁποῖον φέρει ἐπὶ κυανῆς ἐπιφανείας τρεῖς σειρὰς τοιοῦτου κοσμήματος, καστανοῦ χρώματος.

9. EVANS, PM III, σ. 40, εἰκ. 25e, 26. Τὸ ἐκ Κνωσοῦ δεῖγμα μετὰ τῆς ἀετωματικῆς διευθετήσεως πιθανῶς πρέπει νὰ ἐπανεξετασθῇ μετὰ τὴν ἀνέυρεσιν παρομοίου θέματος εἰς τοιχογραφίαν ἐκ Πύλου, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ SMITH (σ. 80).

10. RODENWALDT I, πίν. VIII.

Είκ. 74. Ζώναι περιζωμάτων εκ της τοιχογραφίας της πομπής εκ Κνωσού.

Φυλλοειδή κοσμήματα χρησιμοποιούνται κυρίως διὰ τὴν διακόσμησιν παρυφῶν περιζωμάτων τύπου Ζ' ἀποδιδόμενα διὰ κιτρίνου χρώματος. Ταῦτα διευθετοῦνται λοξῶς εἰς κάθετον διάταξιν ἐπὶ τῆς μελαίνης ἐπιφανείας τῆς παρυφῆς, ἐκατέρωθεν δ' αὐτῶν ἔχουν ἀνὰ μίαν σειρὰν μικρῶν λευκῶν στιγμῶν (ἀρ. 134 εἰκ. 66, ἀρ. 135 εἰκ. 68α, ἀρ. 136α εἰκ. 68β, ἀρ. 136β εἰκ. 68δ, ἀρ. 136γ εἰκ. 68ε, ἀρ. 136δ εἰκ. 68ζ). "Απαξ τὰ φυλλοειδῆ εἶναι λευκὰ καὶ αἱ στιγμαὶ ἐλλείπουν (ἀρ. 136στ, εἰκ. 65α). Εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας (εἰκ. 68η) κίτρινα φύλλα καλύπτουν ἅπασαν τὴν ἐπιφάνειαν περιζώματος, διευθετούμενα λοξῶς ἐντὸς καθέτων μελαινῶν ταινιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο λευκαὶ ταινίαι κοσμοῦνται ἢ μὲν πρώτη διὰ μελαινῶν στιγμῶν, ἢ δὲ δευτέρα διὰ μέλανος φυλλοειδοῦς. Εἰς τὸ σωζόμενον ἄκρον τοῦ τεμαχίου ζωγραφεῖται ἐπὶ λευκῆς πλατείας ταινίας μέλας κλάδος.

Κλάδοι. Ὁ Evans¹ ἐνόμισεν ὅτι ὁ φυλλωτὸς κλάδος (foliate spray), ὅστις εἰκονίζεται εἰς τὸ περίζωμα ἐνὸς ἐκ τῶν Keftiu, εἶναι μοναδικὸν καὶ ἄγνωστον εἰς τὴν μινωικὴν ἐνδυμασίαν κόσμημα. Ἐν τούτοις κλάδος κοσμεῖ τὸ ἀμέσως ἀνωτέρω περιγραφέν περίζωμα (εἰκ. 68η) καὶ δὴ ὑπὸ τὴν μορφήν, κατὰ τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν τὸ θέμα ἐκ τῆς ΥΜ Ι κεραμεικῆς². Τὸ φυσιοκρατικὸν τοῦτο δεῖγμα εἶναι μοναδικόν, παραλλήλως ὅμως πρὸς τοῦτο ἐμφανίζονται καὶ ἐσχηματοποιημέναι μορφαὶ κλάδων (ἀρ. 136στ εἰκ. 65α καὶ εἰκ. 65β, 75) διακοσμοῦσαι περιζώματα, τὸ πληρέστερον παράδειγμα τῶν ὁποίων ἀνευρίσκομεν εἰς τὸ ἐνδυμα μιᾶς τῶν μορφῶν τῶν ἀπεικονιζομένων ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 143) (πίν. 44α).

Παλαιότατα ἤδη εἶχεν ὑποθεθῆ ὅτι ἡ διακόσμησις τῶν περιζωμάτων τῶν μορφῶν τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος ὑποδηλοῖ δέρμα ζώου³. Δὲν ἔχει διακριθῆ ὅμως μέχρι τοῦδε ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ σιγμοειδοῦς κοσμήματος τῶν περιζωμάτων τῶν λοιπῶν μορφῶν (ἀρ. 143) καὶ τοῦ κλαδοσχήμου κοσμήματος τοῦ περιζώματος, τὸ ὁποῖον φέρει ἡ γυναικεία μορφή ἢ ἴσταμένη πρὸ τοῦ βωμοῦ⁴. Διὰ τοῦτο καὶ θὰ ἐξετασθῇ ἡ διαφορὰ αὕτη, ἥτις ἴσως σημαίνει δορὰν ἐκ δέρματος ἑτέρου ζώου, ἢ ἕτερόν τι.

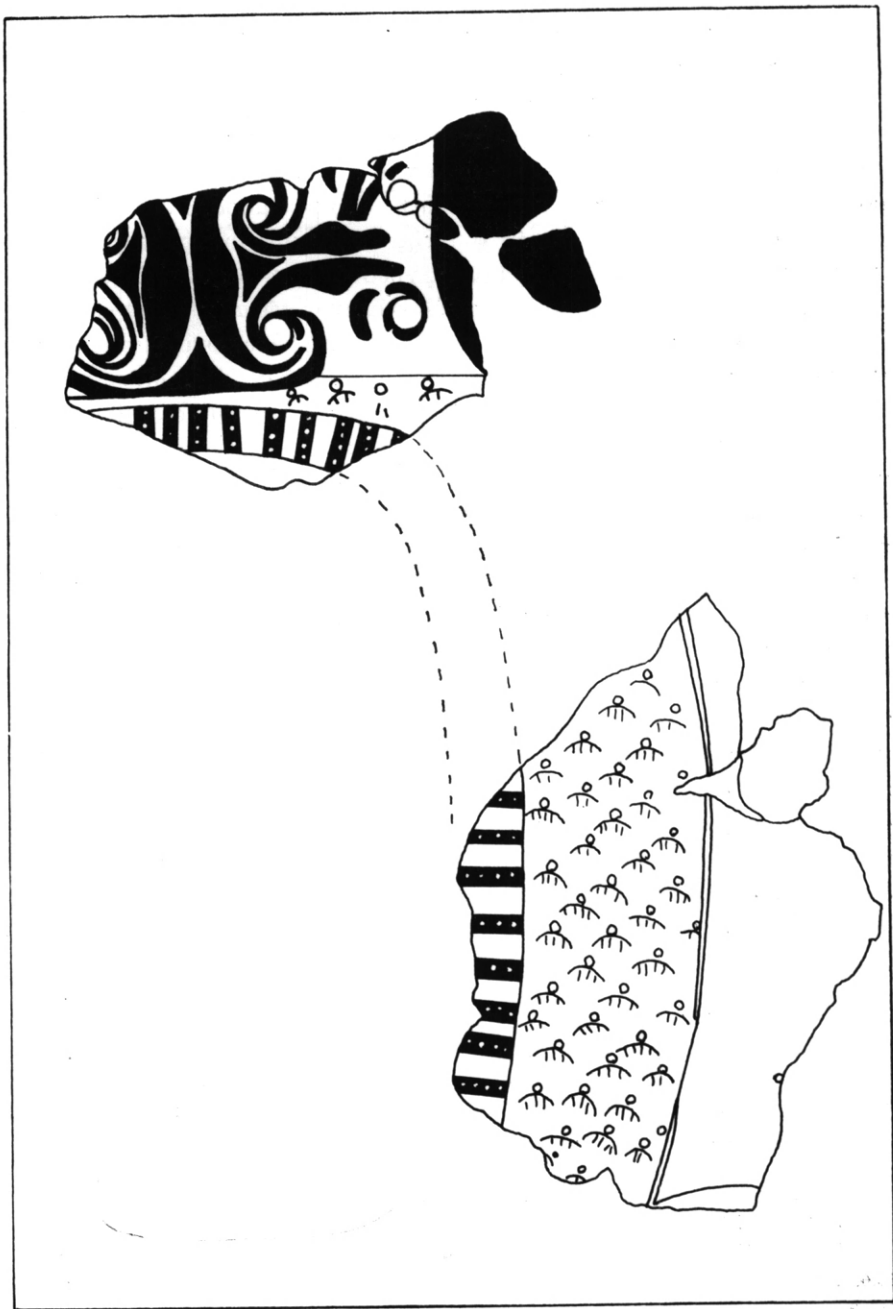
Κλαδόσχημον θέμα κοσμεῖ ἅπαξ τὸ σῶμα εἰδωλίου ταύρου ἐκ τοῦ σπηλαίου τοῦ Σκοτεινοῦ (πίν. 44β), τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι τὸ κλαδόσχημον

1. EVANS, PM II, σ. 744.

2. YM I ἀγγεῖον ἐκ Παλαικάστρου, MARINATOS-HIRMER, εἰκ. 89.

3. EVANS, PM IV, σ. 43. NILSSON, σ. 156 καὶ PARIBENI, II sarcofago dipinto di Haghia Triada, Mon. Ant. 19, 1908, σ. 18, εἰκ. 4-5. Ὁ MARINATOS (MARINATOS-HIRMER, σ. 106) εἰδικώτερον πιστεύει ὅτι πρόκειται περὶ δέρματος προβάτου. Ἡ HARRISSON (Bird and Pillar Worship, Transact. of the 3rd Congress for the History of Religions at Oxford, II, σ. 155) ὑποθέτει τὴν ἐκ πτερῶν κατασκευήν.

4. MARINATOS-HIRMER, πίν. XXVIII.

Είκ. 75. Ζώνη και περίζωμα τοιχογραφίας εκ Κνωσσοῦ.

θέμα εἶναι δηλωτικὸν τοῦ δέρματος τῶν ταύρων, διότι συχνότατα κατὰ τοὺς μινωικοὺς χρόνους τὰ σώματα τῶν ταύρων δέχονται παντοειδῆ κοσμήματα, ὥς τὸ δικτυωτὸν τοῦ ταύρου ἐκ Ψύρρας ¹, τὰ πτηνὰ εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ταύρου ἐκ Κατσαμπᾶ, καθὼς ἐπίσης καὶ διάφορα ἐσχηματοποιημένα θέματα ². Δὲν θὰ εἴμεθα λοιπὸν ἀπολύτως ἀκριβεῖς ἐὰν ἐκ τοῦ παραδείγματος καὶ μόνον τοῦ ταύρου τοῦ Σκοτεινοῦ συμπεράνωμεν ὅτι πρόκειται περὶ δορᾶς ταύρου. Ἐξ ἄλλου, ὅλως ἀντιθέτως, τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς μορφῆς ἐσχηματοποιημένον κλαδόσχημον θέμα σαφῶς φυτικῆς καταγωγῆς ἀνευρίσκεται εἰς τὴν κεραμεικὴν ³ καὶ τὴν μικροτεχνίαν, εἰς χρυσοῦν δακτύλιον ⁴ καὶ πλακίδια ἐκ φαγεντιανῆς ἐκ Μυκητῶν ⁵ καὶ εἰς τὸ ἐλεφάντινον πῶμα ἐκ Minet-el-Beida ⁶. Ἀσφαλῶς λοιπὸν τὸ κλαδόσχημον τῆς μορφῆς τῆς ἀπεικονιζομένης ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος δὲν ἀποδίδει τρίχωμα ζώου, ἀλλὰ φυτικὸν θέμα. Πιθανῶς δὲ τὸ ἔνδυμα τῆς μορφῆς ταύτης ἦτο κατεσκευασμένον ἐξ ἐρίου, εἰς τὸ σχῆμα τῶν λοιπῶν ἐκ δέρματος περιζωμάτων, ἐφ' οὗ ἦσαν κεντημένα ἢ ἐπίθετα τὰ κλαδόσχημα κοσμήματα, ἴσως ἐκ πολυτίμου ὕλης. Τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν τὸν ἐξ ὑφάσματος μανδύαν τοῦ Τουταγχαμῶν εἰς σχῆμα λεοπαρδάλεως, ἐφ' οὗ ἀπεδίδοντο δι' ἀργυρῶν ἐλασμάτων αἱ κηλίδες καὶ οἱ ὄνυχες τοῦ ζώου, διὰ χρυσοῦ δὲ ἡ κεφαλὴ του ⁷. Δὲν εἶναι διὰ τοῦτο τυχαῖον ὅτι τὸ κλαδόσχημον κοσμεῖ τὸ ἔνδυμα μιᾶς τῶν κυρίων μορφῶν τῆς σαρκοφάγου.

Παραλλαγὴν τοῦ κλαδόσχημου θέματος μετὰ προσθήκης κύκλου ἀποτελεῖ τὸ κόσμημα ἐτέρου περιζώματος (εἰκ. 75). Ὁμοιότητα ἐξ ἄλλου πρὸς κλάδον παρουσιάζουν καὶ τὰ κοσμήματα ἐτέρων δύο περιζωμάτων (ἀρ. 136στ εἰκ. 65α καὶ 65β). Εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα ὅμως δὲν πρόκειται περὶ κλάδων, ἀλλὰ περὶ ἐτέρων φυτικῶν κοσμημάτων, ὅμοια τῶν ὁποίων κοσμοῦν τὴν ἐπιφάνειαν ΥΜ Ι κυπέλλου ἐξ Ἀγ. Τριάδος. Ἴσως ἀποδίδεται οὕτω ἐσχηματοποιημένη ἀνεμώνη, ὡς γνωρίζομεν τὸ θέμα εἰς πληρεστέραν μορφὴν ἐξ ἀγγείου τῶν Γουρνιῶν ⁸.

1. MARINATOS-HIRMER, εἰκ. 90.

2. Τρίλοβα, σταυροί, κηλίδες.

3. FURUMARK Ι, σ. 282, εἰκ. 40, θέμα 16 (ΥΕ ΙΙβ). Τὸ ἴδιον θέμα κοσμεῖ τὸν λαϊκὸν ὑψηλοῦ πίθου ἐκ τῆς Βασιλικῆς Ἐπαύλεως τῆς Κνωσοῦ, ΥΜ ΙΙ περιόδου. Βλ. MARINATOS-HIRMER, εἰκ. 92 καὶ ἀλλαχοῦ.

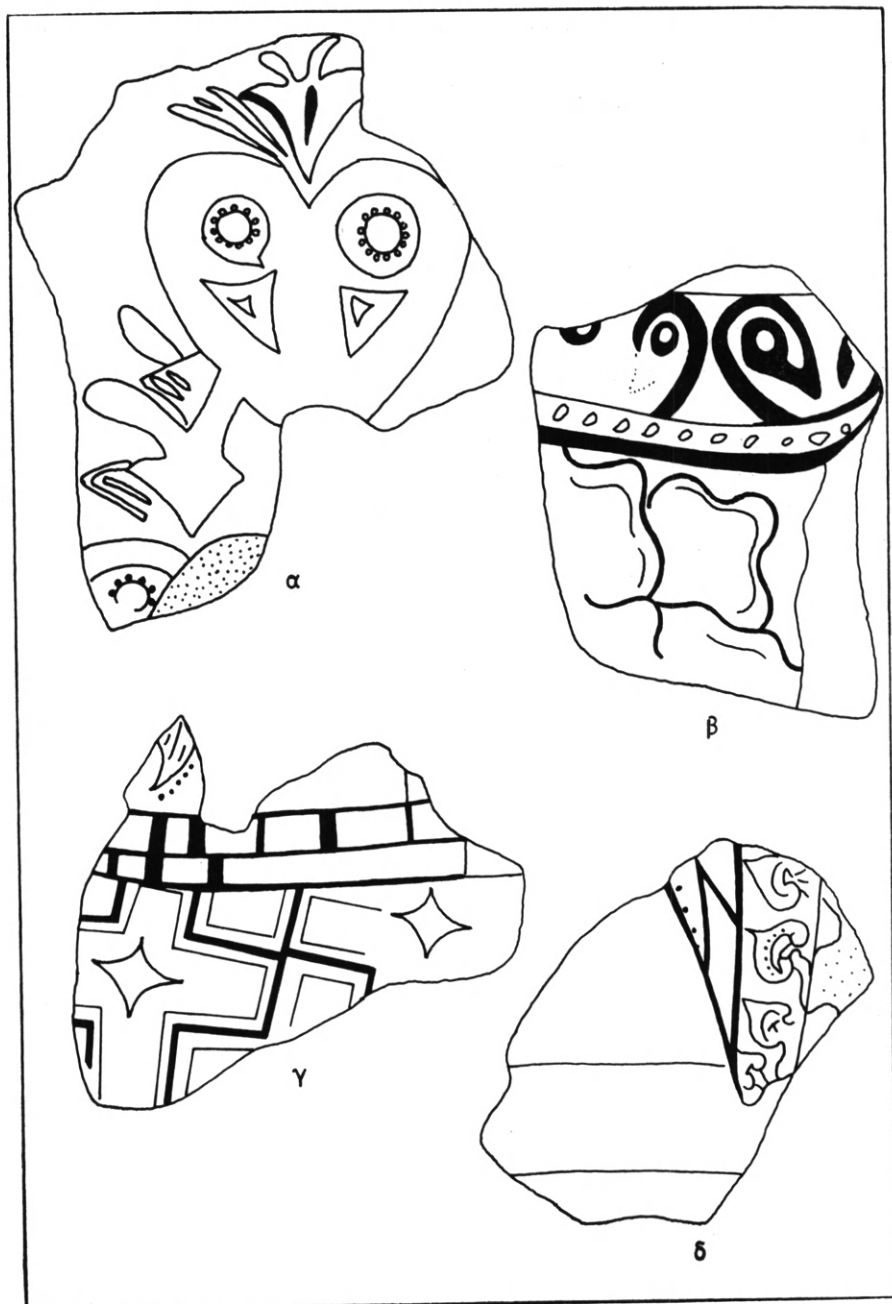
4. CMS Ι, ἀρ. 86.

5. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Ἀνασκαφαὶ τάφων ἐν Μυκῆναις, ΑΕ 1888, σ. 147, πίν. 8, 3, 10.

6. KANTOR, πίν. XXII, J.

7. H. CARTER-A. MACE, Tut-Enkh-Amun. Ein Aegyptisches Königsgrab, Leipzig 1924, Ι, σ. 198. Διὰ μμήσεις πτερῶν πτηνοῦ ἐκ ψήφων ἐπὶ ὑφάσματος βλ. αὐτόθι σ. 253, εἰκ. 62.

8. M. Ἡ. 3913.

Εικ. 76. Σταυροειδή και φυτικά θέματα εις τεμάχια τοιχογραφιών εκ Κνωσού.

Ρόδαξ. Πλήν τῶν στιγμοροδάκων, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, οἱ συμπαγεῖς ρόδακες ἀποτελοῦν ἐπίσης ἐν ἑκ τῶν στοιχείων τῆς διακοσμήσεως τῶν ἐνδυμάτων, κοσμοῦντες τὴν ζώνην ἢ τὴν παρυφήν, οὐδέποτε ὁμως τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ περιζώματος. Οὕτω ρόδακες κοσμοῦν τὰς ζώνας τριῶν ἐκ τῶν μορφῶν τῆς πομπῆς (ἀρ. 138δ εἰκ. 73γ, ἀρ. 138β εἰκ. 74α, ἀρ. 138γ εἰκ. 74β)¹, ὥς καὶ τὴν παρυφήν περιζώματος τύπου Η' εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ (εἰκ. 73β). Τὸ θέμα δὲν εἶναι ἀσύνηθες καὶ εἰς τὴν γυναικείαν ἐνδυμασίαν, πάλιν εἰς ζώνας ἢ παρυφάς². Διὰ ροδάκων κοσμεῖται ἡ ζώνη γυναικείας μορφῆς εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ³, ὥς καὶ ἡ ποδήρης ἐσθῆς τῶν μουσικῶν τῆς πομπῆς⁴ καὶ τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος. Οἱ ρόδακες, ὥς κατεφάνη ἐκ τῶν τάφων τῶν Μυκηνῶν⁵ καὶ τῆς προσφάτου ἀνασκαφῆς τοῦ θολωτοῦ τάφου Α' τῶν Ἀρχανῶν⁶, ἠδύναντο νὰ εἶναι χρυσοῖ.

Ἀπαξ παρατηρεῖται καὶ ὁ τετράφυλλος ρόδαξ, κοσμών τὴν παρυφήν τοῦ περιζώματος τοῦ ἀκροβάτου τῶν Μαλίων (ἀρ. 125), θέμα γνωστὸν ὄχι μόνον ἐκ τῆς ἀγγειογραφίας⁷ καὶ τῆς πρωίμου σφραγιδογλυφίας⁸ ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς μεταλλοτεχνίας, ὥς εἰς τὴν λαβὴν ξίφους ἐκ τοῦ IV τάφου τοῦ Κύκλου Α' τῶν Μυκηνῶν⁹, εἰς χρυσοῦν κομβίον ἐκ τοῦ III τάφου¹⁰ καὶ εἰς τὴν λαβὴν ΥΕ III ξίφους ἐκ Δενδρῶν¹¹.

1. Τῆς 20ῆς, 21ης καὶ 22ας μορφῆς (EVANS, PM II, Suppl. πίν. XXVII). Τῆς 20ῆς μορφῆς (εἰκ. 74α) κοσμεῖ τὸ κεντρικὸν τμήμα τῆς ζώνης καὶ εἶναι κίτρινος, ἀνωθεν καὶ κάτωθεν τοῦ ὁποίου γωνία ἐπὶ μέλανος ἐδάφους. Τῆς 21ης (εἰκ. 74β) κοσμεῖ τὸ ἀνώτερον τμήμα τῆς ζώνης καὶ εἶναι κίτρινος, ἐγγεγραμμένος εἰς κίτρινον κύκλον ἐπὶ μέλανος ἐδάφους. Τῆς 22ας (εἰκ. 73γ) κοσμεῖ τὴν ἄνω καὶ κάτω ταινίαν καὶ εἶναι κίτρινος ἐπὶ μέλανος ἐδάφους. Ἐὰν πράγματι ὑπάρχῃ συμβατισμὸς τῶν χρωμάτων (EVANS, PM II, σ. 725), πιθανῶς χρυσοῖ ρόδακες θὰ ἦσαν ἐρραμμένοι ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος, τὸ ὅποιον θὰ ἐκάλυπτε σκληροτέραν ὕλην τῆς ζώνης. Γνωστὸν παράδειγμα χρυσοῦν ροδάκων ἐκ ζώνης ἀποτελεῖ τὸ τῶν Δενδρῶν (PERSSON II, σ. 80, πίν. III).

2. Τεμάχιον κεντημένου ὑφάσματος (;) ἐκ Κνωσοῦ (EVANS, PM III, σ. 40, εἰκ. 25, a, d) εἰς τὴν παρυφήν τῆς χειρὶδος μιᾶς τῶν ἀναγλύφων γυναικῶν τῆς Ψύρρας καὶ τὰς γωνίας τῶν κυανῶν ἐστιγμένων ρόμβων τῆς «φοῦστας» τῆς ἐτέρας (αὐτόθι σ. 28, εἰκ. 15Α). Σημαντικὴν θέσιν κατέχει ἐπίσης εἰς τὴν μινωικὴν ἀγγειογραφίαν, εἰς τὸν καμαραικὸν ρυθμὸν (αὐτόθι II σ. 215, πίν. IX d I (MM IIa) καὶ I, σ. 268, εἰκ. 199 a-c) ἀλλὰ καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ὥς εἰς YM II ψευδόστομον ἀμφορέα (αὐτόθι II, σ. 413, εἰκ. 239).

3. REUSCH, σ. 54, εἰκ. 21.

4. EVANS, PM II, πίν. XXV, 4.

5. WACE, Chamber Tombs at Mycenae, Oxford 1932, σ. 195, πίν. XXXII.

6. J. and E. SAKELLARAKIS, The First Untouched Royal Burial Found in Crete ILN 26 Μαρτίου 1966, σ. 33.

7. Εἰς ὄστρακον MM Ia χρόνων (EVANS, PM IV, σ. 92, εἰκ. 59).

8. Σφραγὶς ἐκ Πλατάνου, XANTHUIDES, πίν. XIV, 1027.

9. SCHLIEMANN, Mykenai, Darmstadt 1964, σ. 330, ἀρ. 451.

10. Αὐτόθι σ. 220, ἀρ. 287.

11. PERSSON I, σ. 34, 35, πίν. XXI.

Ὁ π ά π υ ρ ο ς χρησιμοποιεῖται κυρίως ὡς συμπληρωματικὸν κόσμημα εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ μινωικοῦ περιζώματος, τοποθετούμενος, ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω, εἰς τὴν βάσιν τῶν τριλόβων (ἀρ. 139 εἰκ. 72δ, 72ε). Πιθανῶς ὡς ἀνεξάρτητον θέμα κοσμεῖ τὴν παρυφὴν περιζώματος εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας (εἰκ. 76γ). Εἰς δύο παραδείγματα (εἰκ. 72ε, 76γ) ὁ πάπυρος ἀκολουθεῖται εἰς τὸ ἄνωτερον τμήμα ὑπὸ σειρᾶς στιγμῶν, ὡς εἶναι γνωστὸς ἐκ τῶν φυσιοκρατικῶν ἀποδόσεων τῆς οἰκίας τῶν τοιχογραφιῶν ¹ καὶ τῆς κεραμεικῆς ².

Κισσός. Ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω, ἐσχηματοποιημένα φύλλα κισσοῦ περικλείονται ἐντὸς τοῦ δικτυωτοῦ τοῦ περιζώματος μιᾶς ἐκ τῶν μορφῶν τῆς ζωφόρου τῆς πομπῆς (ἀρ. 138γ εἰκ. 72γ). Φύλλα κισσοῦ κοσμοῦν ἐπίσης τὴν παρυφὴν περιζώματος κνωσιακῆς τοιχογραφίας (εἰκ. 76δ), ὡς καὶ τὴν ζώνην ἐτέρου περιζώματος (εἰκ. 76β), ἔνθα τὸ χρῶμα εἶναι λίαν ἐξίτηλον. Οἱ κύκλοι, καθὼς ἐπίσης ἡ τριγωνικὴ διαμόρφωσις τῶν ἐλίκων τοῦ δευτέρου δείγματος, ὁμοιάζουν πρὸς τὸν κισσὸν ἐτέρου τεμαχίου τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ (εἰκ. 76α) ³.

Ὁ κισσὸς φαίνεται ὅτι ἔχει ἀπολέσει τὸν ἱερὸν χαρακτήρα του ⁴ εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐνδύματος, διότι τὰ φύλλα καθίστανται ἐνταῦθα τελείως διακοσμητικά, πολλάκις δὲ συγχέονται καὶ πρὸς τὰς ἑλικας ⁵.

Ἐσχηματοποιημένον φυτικὸν ἢ ζωικὸν θέμα κοσμεῖ τὰς ἐπιφανείας τεσσάρων περιζωμάτων (εἰκ. 68γ, ἀρ. 136β εἰκ. 68δ, ἀρ. 136γ εἰκ. 68ε καὶ 68στ). Πρόκειται περὶ κοσμήματος ὠοειδοῦς σχήματος μετ' ἀποφύσεων ἐν εἵδει μίσχων καὶ «ὀφθαλμῶν». Εἰς δύο παραδείγματα (εἰκ. 68γ,στ) εἶναι χρώματος κιτρίνου μετὰ κυανοῦ «ὀφθαλμοῦ» ἐπὶ κυανοῦ ἐδάφους, εἰς τὸ τρίτον (ἀρ. 136β εἰκ. 68δ) καστανέρυθρον ἐπὶ κυανοῦ μετὰ κιτρίνου «ὀφθαλμοῦ» καὶ εἰς τὸ τέταρτον (ἀρ. 136γ εἰκ. 68ε) καστανέρυθρον ἐπὶ κυανοῦ μετὰ κιτρίνου «ὀφθαλμοῦ».

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ θέματος εἶναι προβληματική. Ἀρκετὴν ὁμοιότητα παρουσιάζει πρὸς φυτικὸν θέμα, ἴσως πρὸς κισσόν, ὡς ἀποδίδεται οὕτως

1. EVANS, PM II, σ. 446, πίν. X, σ. 477, εἰκ. 285 A-C.

2. Ψευδόστομος ἀμφορεὺς YM II χρόνων (EVANS, PM II, σ. 413, εἰκ. 239). Ὁ EVANS πιστεύει ὅτι τὰ κοσμήματα ἐμφανίζονται πρῶτον εἰς τὰς τοιχογραφίας, ἐν συνεχείᾳ δ' εἰς τὴν κεραμεικὴν.

3. Οἱ δύο κύκλοι τῶν ἐλίκων ἀπαντοῦν ἐπίσης εἰς τὴν διακόσμησιν MM III ξίφους (EVANS, PM II, σ. 481, εἰκ. 288b).

4. EVANS, PM II, σ. 480.

5. Ὁ EVANS (PM II, σ. 731) ἀποδίδει τὴν ἐφαρμογὴν τῶν πλείστων κοσμημάτων τῶν μορφῶν τῆς πομπῆς εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐνθέτων κοσμημάτων.

εἰς ἀγγεῖον MM IIIa χρόνων ἐκ Κνωσοῦ ¹, ἐνθυμίζει δ' ἐπίσης ἀνάλογον θέμα ἐπὶ μεταγενεστέρων ἐλεφαντοστών ἐκ Δενδρῶν ² καὶ Σπάτων ³ καθὼς ἐπίσης καὶ πλακιδίου ἐκ Πύλου ⁴, ἡ διευθέτησίς του ὅμως εἰς τὸν χρόνον ἀποκλείει τὴν φυτικὴν καταγωγὴν του ⁵. Ἐκ τῶν ζωικῶν θεμάτων ἐνθυμίζει ὡς πρὸς τὸ γενικὸν σχῆμα τὴν σηπῖαν σφραγίσματος ἐκ Κνωσοῦ ⁶, τὸ πτερὸν ψυχῆς σφραγίσματος ἐπίσης ἐκ Κνωσοῦ ⁷ καὶ τὰ πτερὰ τῆς ψυχῆς ἐτέρου σφραγίσματος ἐξ Ἀγ. Τριάδος ⁸. Μεγαλυτέρα ὁμοιότης ὑφίσταται πρὸς τὴν κεφαλὴν γρυπός, ὡς ἀπεικονίζεται ἐπὶ Μεσοκυκλαδικοῦ ἀγγείου ⁹, αἱ ἀκτινοειδεῖς δὲ γραμμαὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐνός τῶν ὑπὸ ἐξέτασιν παραδειγμάτων (εἰκ. 68στ) ἐνθυμίζουν τὴν κεφαλὴν ἐτέρου γρυπός ἐπὶ ἀγγείου ἐκ τῶν καθέτων τάφων τῶν Μυκηνῶν ¹⁰.

Λόγφ τῆς ὑπερβολικῆς σχηματοποιήσεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ σαφῶς ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀγνώστου τούτου θέματος, τὸ ὅποιον ἴσως χρήζει ἐιδικῆς μελέτης. Τὸ «λοφίον» τοῦ ἐνός τῶν παραδειγμάτων (εἰκ. 68στ) φέρει ὡς πιθανὴν τὴν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ γρυπός καταγωγὴν. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρεται ὅτι ὁ γρὺς ἐμφανίζεται ἐσχηματοποιημένος ὄχι μόνον εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς Μυκήνας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κρήτην, ὡς εἰς σφράγισμα ἐκ Ζάκρου ¹¹, ἐνθα τὸ κατώτερον τμήμα τοῦ γρυπός διαμορφοῦται ὡς οὐρά. Εἰς τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν ὅμως τεμάχια τῶν τοιχογραφιῶν οἱ πλόκαμοι εἶναι συνήθως περισσότεροι τοῦ ἐνός. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο, ὡς καὶ τὸ ἐπίμηκες τοῦ σώματος φέρουν τὸ θέμα πλησιέστερον πρὸς θαλάσσια ὄντα ὡς ἡ σηπία ἢ ὁ ἀργοναύτης. Τὸ θέμα ὅμως τὸ ὅποιον συγκεντρώνει τὰς περισσοτέρας πιθανότητας εἶναι ἡ ψυχὴ. Τὸ ἐπίμηκες σχῆμα, αἱ κεραφαί, ὁ ὀφθαλμὸς καὶ κυρίως τὸ ποικιλόχρωμον εἶναι στοιχεῖα, τὰ ὅποια προσομοιάζουν μᾶλλον εἰς πτερὸν ψυχῆς.

1. EVANS, PM II, σ. 370, εἰκ. 206 C. Ὁ T. FYFE (ἐ. ἀ. σ. 129, εἰκ. 74) προκειμένου περὶ ἐτέρου τεμαχίου μὲ τὸ αὐτὸ θέμα πιστεύει ὅτι εἶναι φυτικόν, δὲν ταυτίζει τοῦτο ὅμως πρὸς ὕφασμα.

2. PERSSON II, σ. 47, πίν. II,2.

3. Φύλλον ἢ ράμφος πτηνοῦ κατὰ τὸν HAUSSOULLIER, Catalogue des objets decouverts à Spata, BCH 2, 1878, σ. 208, πίν. 13 ἀρ. 6.

4. C. BLEGEN-M. RAWSON, The Palace of Nestor at Pylos in Western Messenia, I, 2, Princeton 1966, εἰκ. 284,1,3.

5. Ἀποδίδονται ὡς νὰ πλέουν καὶ ὄχι ὡς νὰ ἐκφύονται, ἐνθυμίζοντα τοὺς δελφίνας εἰς τοὺς πῆλους ἐκ Παχείας Ἀμμου (EVANS, PM I, σ. 608, εἰκ. 447 a,b) καὶ σφραγιδόλιθον ἐκ Παλαικάστρου MM III χρόνων (αὐτόθι IV, σ. 500, εἰκ. 441).

6. EVANS, PM I, σ. 273, εἰκ. 202 b.

7. Αὐτόθι σ. 705, εἰκ. 529 d, ἐνθα δηλοῦνται ἀκτινοειδεῖς ἀπολήξεις.

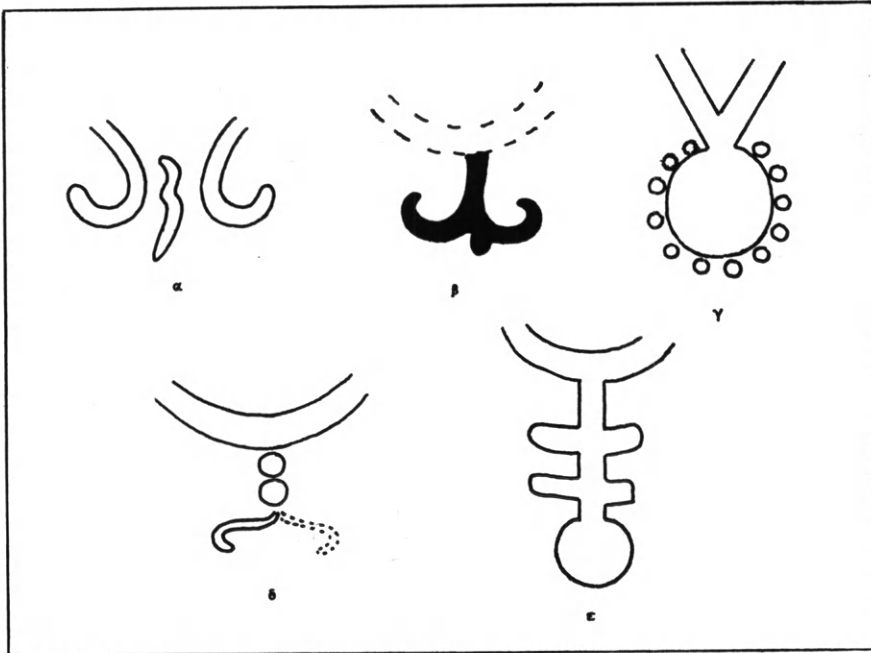
8. Αὐτόθι III, σ. 148, εἰκ. 99.

9. Αὐτόθι I, σ. 558, εἰκ. 405 e.

10. Αὐτόθι σ. 558, εἰκ. 406 b.

11. Αὐτόθι σ. 712, εἰκ. 536 b.

Ὁ διπλοῦς πέλεκυς ἐμφανίζεται ἅπαξ εἰς τὴν διακόσμησιν ὑφάσματος¹, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν ρόμβον (εἰκ. 69α), ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω. Εἶναι ἀμφίβολον ὅμως ἐὰν διατηρῇ καὶ εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐνδύματος

Εἰκ. 77. Περιδέραια γραπτὰ ἐπὶ πηλίνων εἰδωλίων.

τὴν ἱερὰν σημασίαν του. Πιθανῶς, ὡς παρατηρήθη καὶ διὰ τὸν κισσόν, ἔχει μόνον διακοσμητικὸν χαρακτήρα.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

Ἡ ὀργάνωσις τῶν θεμάτων εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ μινωικοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος γίνεται πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει ὀρισμένων ἀρχῶν. Ἀφ' ἑνὸς τηρεῖται εἰς ὀριζόντιος καὶ εἰς κατακόρυφος ἄξων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἐπὶ μέρους θέματα συνδέονται μεταξύ των, ὥστε νὰ σχηματίζουν ἐν ἀπείρῳ ἑκτατὸν κόσμημα. Σπανίως τὰ κοσμήματα ἀποδίδονται ἐλευθέρως εἰς τὸν χῶρον καὶ πάλιν κατὰ μίαν ὀρισμένην τάξιν, τοιαύτην ὥστε νὰ ἐπιτρέπη τὴν ἐπανάληψιν των κατὰ κανονικὰ διαστήματα. Σπανιώτατα ἀπαντᾷ φυσιοκρατική

1. Ἐὰν πράγματι, ὡς πιστεύω λόγῳ τῆς διευθετήσεως τῆς διακοσμήσεως, τὸ τεμάχιον τοῦτο ἀνήκει εἰς ὑφάσμα.

ἔνταξις τῶν θεμάτων εἰς τὸν χώρον ¹, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ φυσιοκρατικὸς ρυθμὸς ἀνθεῖ εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην.

Κατὰ τὸν ὀριζόντιον ἄξονα διατάσσονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑφάσματος αἱ εὐθεῖαι γραμμαὶ τῶν περιζωμάτων τῶν δύο γυναικείων μορφῶν τῆς τοιχογραφίας τῆς ταυρομαχίας (ἄρ. 131α,γ), αἱ θλασταὶ γραμμαὶ καὶ τὰ τρίγωνα τοῦ περιζώματος ὑπ' ἄρ. 134 (εἰκ. 66), αἱ θλασταὶ γραμμαὶ τῶν χλαινῶν ὑπ' ἄρ. 148 καὶ 181 (εἰκ. 14), αἱ ταινίαι καὶ οἱ στιγμορόδακες τοῦ περιζώματος ὑπ' ἄρ. 135 (εἰκ. 68α), αἱ σπεῖραι καὶ αἱ θλασταὶ γραμμαὶ ἐτέρου τεμαχίου τοιχογραφίας ², τέλος δὲ τὰ στικτὰ κοσμήματα καὶ αἱ εὐθεῖαι καὶ θλασταὶ γραμμαὶ ἐτέρων τριῶν περιζωμάτων (ἄρ. 141 εἰκ. 67α καὶ εἰκ. 67β,γ) καθὼς καὶ τινες γραμμαὶ παρυφῶν, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Ἡ διακόσμησις κατὰ τὸν κατακόρυφον ἄξονα ³ υἰοθετεῖται εἰς τρία περιζώματα (ἄρ. 136στ εἰκ. 65α, ἄρ. 136ζ εἰκ. 65γ καὶ 68η), εἰς τὰ ὁποῖα τὰ θέματα, λοξαὶ καὶ εὐθεῖαι ταινίαι εἰς τὰ δύο πρῶτα, φύλλα εἰς τὸ τρίτον, παρατάσσονται εἰς καθέτους σειράς. Καὶ εἰς τὰ τρία παραδείγματα ἢ κατακόρυφος διάταξις διακόπτεται εἰς τὸ σημεῖον, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ ὀπίσθιον φύλλον τοῦ περιζώματος κάμπτεται διὰ νὰ καλύψῃ τὸ πρόσθιον, σχηματιζομένου οὕτω ἐνὸς χώρου ἀκοσμήτου (ἄρ. 136ζ εἰκ. 65γ) ἢ κεκοσμημένου (ἄρ. 136στ εἰκ. 65α, 68η), διὰ κοσμήματος ἀσχέτου ὅμως πρὸς τὸ τοῦ λοιποῦ περιζώματος. Εἰς τὸ ὑπ' ἄρ. 155 παράδειγμα (εἰκ. 14) τὸ ὕφασμα ἔχει ὑφανθῇ εἰς κάθετον διάταξιν, πιθανώτερον ὅμως ἢ διευθέτησις τῶν γραμμῶν ὀφείλεται εἰς τὸν τρόπον κοπῆς.

Ἡ ἀπείρως ἐκτατὴ διάταξις, ὁ τόσον ἀγαπητὸς οὗτος τρόπος διακοσμήσεως τῆς ἀγγειογραφίας, ἔχει τύχει παρομοίας μεταχειρίσεως καὶ εἰς τὴν ὑφαντικὴν. Τὰ τρίλοβα, τὰ σταυροειδῆ καὶ τὰ φολιδωτὰ κοσμοῦν τὰ περιζώματα τῶν μνημειωδεστέρων συνθέσεων (ἄρ. 125, 138 εἰκ. 70-72, 76β,γ).

Ἐλευθέρως εἰς τὸν χώρον ἀποδίδονται κυρίως τὰ κλαδόσχημα κοσμήματα τῶν περιζωμάτων (ἄρ. 136στ εἰκ. 65α, 65β, 75) καὶ τὸ περίζωμα τῆς γυναικείας μορφῆς τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ.Τριάδος (ἄρ. 143), καθὼς καὶ οἱ βόστρυχοι τοῦ περιζώματος τῶν μορφῶν τοῦ αὐτοῦ μνημείου,

1. Ἐνδύματα φαγεντιανῆς EVANS, PM I, σ. 506, εἰκ. 364 a,b.

2. M. Ἡ. 51. EVANS, PM III, σ. 37, εἰκ. 20.

3. Ἡ παλαιότερα (EVANS, PM I, σ. 231, πίν. Ia) καὶ ἡ νεωτέρα (ἔ. ἀ. σ. 260, εἰκ. 193) κεραμεικὴ, δίδουν δείγματα καθέτου διακοσμήσεως ἰσχυρῶς ἐνθυμίζοντα τὴν ὑφαντικὴν.

οἵτινες ἀποδίδονται διὰ σιγμοειδῶν (εἰκ. 11), ἐπίσης τὸ κόσμημα τὸ συνδυάζον τοὺς ρόμβους μετὰ τῶν διπλῶν πελέκεων (εἰκ. 69α), καθὼς καὶ τὸ φυτικὸν ἢ ζωικὸν θέμα (ἀρ. 136 εἰκ. 68γ-στ). Τὰ φυτικά κοσμήματα τείνουν γενικῶς ἅπαντα πρὸς μίαν κατεύθυνσιν, εἰς τινὰ δ' ἐξ αὐτῶν (εἰκ. 75 καὶ τὴν γυναικεῖαν μορφήν τῆς σαρκοφάγου Ἀγ. Τριάδος ἀρ. 143), ἔνθα ἡ διακόσμησις σώζεται καλῶς, παρατηρεῖται ἡ συνεπὴς διάταξις τῶν εἰς τὸν χῶρον, ὀριζοντία καὶ κανονικῶς ἐναλλασσομένη εἰς τὸ πρῶτον, λοξή πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὸ δεύτερον. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸ θέμα τῶν ρόμβων καὶ τῶν διπλῶν πελέκεων (εἰκ. 69α), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ θέμα ἐπαναλαμβανόμενον κατὰ μίαν λογικὴν τάξιν, ὡς καὶ διὰ δύο παραδείγματα τοῦ φυτικοῦ ἢ ζωικοῦ θέματος (ἀρ. 136γ εἰκ. 68ε καὶ 68στ), εἰς τὰ ὁποῖα σώζονται περισσότερα τοῦ ἐνὸς κοσμήματα, ἐστραμμένα πρὸς μίαν κατεύθυνσιν, πρὸς τὰ δεξιὰ εἰς τὸ ἔν (ἀρ. 136γ εἰκ. 68ε), πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἰς τὸ ἕτερον (εἰκ. 68στ).

Ἡ διακόσμησις οὕτω τοῦ μινωικοῦ ἐνδύματος ὑπακούει εἰς μίαν ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν. Ἡ ἐντύπωσις, ἡ ὁποία δίδεται ἐκ πρώτης ὄψεως, καθ' ἣν αἱ δυναμικαὶ γραμμαῖ, αἱ καμπύλαι, τὰ τόξα καὶ αἱ τεθλασμέναι τείνουν νὰ διαφύγουν τῶν ὁρίων τοῦ κεκοσμημένου ὑφάσματος, εἶναι ἀπατηλῇ.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΙΣ ΠΑΡΥΦΩΝ ΠΕΡΙΖΩΜΑΤΩΝ

Τὰ τοιχογραφημένα δείγματα ἐνδυμάτων ἀνήκουν κυρίως εἰς περιζώματα τῶν τύπων Ζ' καὶ Η', αἱ παραστάσεις δὲ τῶν λοιπῶν τύπων εἰς σφραγιδολίθους δὲν ἐπιτρέπουν τὴν διάκρισιν τῆς διακοσμήσεως τῶν παρυφῶν τῶν. Ἡ παρυφή ὅμως τῶν περιζωμάτων τῶν τύπων Ζ' καὶ Η', ἥτις εἶναι εὐρεῖα, ἀποτελεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰδιαιτέραν διακοσμητικὴν ἐπιφάνειαν κεκοσμημένην παρατακτικῶς δι' ὀρισμένων θεμάτων. Κοσμήματά τινα χρησιμοποιοῦνται κατὰ προτίμησιν εἰς ἕκαστον τύπον, ἕτερα ὅμως εἰς ἀμφοτέρους. Ἡ παρυφή τῶν περιζωμάτων τοῦ τύπου Ζ' εἶναι συνήθως κεκοσμημένη. Σπανίως εἶναι ἀκόσμητος καὶ πάλιν ὅμως διακρίνεται τοῦ λοιποῦ περιζώματος διὰ μονοχρόμου ταινίας, ὡς ἡ ἐρυθρὰ ἐπὶ τοῦ κυανοῦ περιζώματος τοῦ Βασιλέως - Ἱερέως ¹ καὶ ἡ λευκὴ ἐπὶ ἐτέρου περιζώματος (εἰκ. 68στ). Τὰ συνήθη κοσμήματα τῶν παρυφῶν εἶναι ὀριζόντιοι παράλληλοι ἰσοπαχεῖς ταινίαι (ἀρ. 137, εἰκ. 65β) ², παχεῖαι ὀριζόντιοι ταινίαι μετὰ τῶν ὁποίων λεπτότεραι γραμμαῖ (ἀρ. 136ζ εἰκ. 65γ, 69γ), παχεῖαι ὀριζόντιοι περιλαμβανουσαι σειρὰν λευκῶν στιγμῶν (εἰκ. 75), κόσμημα τὸ ὁποῖον ὁ Evans ἐθεώρησεν ὡς μίμησιν «barbotine» ³, φυλλοειδῇ λευκὰ ἐπὶ μελαίνης ἐπιφανείας

1. Ἐνταῦθα ἐμφανίζεται καὶ ἡ παρυφή τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, ἡ μὴ φαινομένη πραγματικῶς.

2. EVANS, PM III, σ. 331, εἰκ. 220.

3. Αὐτόθι II, σ. 231, πίν. I, k.

(άρ. 136 στ είκ. 65α) ἡ κίτρινα μετὰ λευκῶν στιγμῶν ἐκατέρωθεν ἐπὶ μελαίνης ἐπιφανείας (άρ. 134 είκ. 66, άρ. 135 είκ. 68α, άρ. 136α είκ. 68β, άρ. 136δ είκ. 68ζ, άρ. 136β είκ. 68γ, άρ. 136γ είκ. 68δ), σειρά φύλλων κισσοῦ (είκ. 76δ), κόσμημα συγκεντρικῶν τόξων (είκ. 72δ) ¹, τέλος δὲ διὰ φυτικοῦ ἢ ζωικοῦ θέματος (άρ. 136ε).

Ἡ παρυφή τῶν περιζωμάτων τοῦ τύπου Η', ἣτις εἶναι εὐρυτέρα, κοσμεῖται δι' ἀπλουστέρων θεμάτων. Συνηθέστερα κοσμήματα εἶναι αἱ παράλληλοι παχεῖαι κάθετοι γραμμαί, ὡς εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν μαύρων (άρ. 140) καὶ τὴν μορφήν τῆς πλαγίας ὄψεως τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος (άρ. 142, πλαγία ὄψις), αἱ παχεῖαι παράλληλοι ταινίαι εἰς κάθετον διάταξιν, μεταξὺ τῶν ὁποίων τίθενται λεπταὶ γραμμαί, ὡς εἰς τεμάχιον κνωσιακῆς τοιχογραφίας (άρ. 139 είκ. 72ε) καὶ εἰς δύο μορφὰς τῆς πομπῆς (άρ. 138β καὶ 138γ), ἔνθα ὅμως ἡ οὕτω κεκοσμημένη παρυφή παρακολουθεῖται ἄνω καὶ κάτω ὑπὸ δύο ὀριζοντίων γραμμῶν ², τὸ «κόσμημα τῆς ἐχίδνης» εἰς τὴν παρυφήν τοῦ ρυτοφόρου (άρ. 138α), οἱ τετράφυλλοι ρόδακες εἰς τὸ περίζωμα τοῦ ἀκροβάτου τῶν Μαλίων (άρ. 125), ρόδακες συμπαγεῖς (είκ. 73ε), κισσοὶ πληρούμενοι διὰ παπυροειδῶν (είκ. 76γ) ³ καὶ τέλος αἱ ἐνἄλληλοι γωνίαι εἰς τὸ περίζωμα εἰδωλίου ἐξ Ἀγ. Τριάδος (άρ. 190).

ΧΡΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΧΡΩΜΑΤΙΚΟΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ

Ἀφθονία χρωμάτων παρατηρεῖται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν περιζωμάτων τῶν τοιχογραφιῶν. Παρὰ τὸ μέλαν καὶ τὸ λευκὸν ἀνευρίσκονται ἐπίσης τὸ κίτρινον, τὸ κυανοῦν, τὸ ἐρυθρόν, τὸ πορτοκαλλόχρουν καὶ τὸ καστανόν. Ὁρισμένα τούτων τυγχάνουν ἰδιαιτέρας εὐνοίας, εἶναι ἀδύνατον ὅμως νὰ διακριθῇ ἀσφαλῶς, ἐὰν ἡ συχνότης τῆς χρήσεως ὀρισμένων χρωμάτων ὀφείλεται εἰς τὴν χρωματικὴν εὐαισθησίαν τοῦ ζωγράφου ἢ εἰς τὸν σύγχρονον χρωματικὸν συρμόν. Πιθανωτέρα εἶναι ἡ δευτέρα ἐκδοχή, διότι οἱ αὐτοὶ χρωματικοὶ συνδυασμοὶ ἐπαναλαμβάνονται εἰς διαφόρους τοιχογραφίας, ἔργα ἀσφαλῶς περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς τεχνιτῶν.

Δυστυχῶς πλὴν τῶν τοιχογραφιῶν δὲν ἔχομεν πληροφορίας διὰ τὰ χρώματα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν οἱ Μινωῖται εἰς τὴν βαφήν τῶν ὑφασμάτων, δυνάμεθα ὅμως νὰ συμπληρώσωμεν τὰς γνώσεις μας ἐκ τῶν πινακίδων τῆς Γραμμικῆς Γραφῆς Β', τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τῶν συγχρόνων πρὸς

1. FURUMARK I, σ. 344, είκ. 58, θέμα 44, 10.

2. Μορφαὶ 20 καὶ 21. Τὸ θέμα τοῦτο κοσμεῖ καὶ τὸ κατώτερον τμήμα τῆς ζώνης τῶν προαναφερθεισῶν μορφῶν.

3. T. FYFE, ἔ. ἀ. σ. 117, είκ. 40. Τόσον εἰς τὴν ἀπεικόνισιν παρὰ FYFE, ὅσον καὶ εἰς τὴν είκ. 76γ τὸ τεμάχιον ἀποδίδεται ἀνεστραμμένον.

τὰς τοιχογραφίας διασωθέντων εἰς τὴν Αἴγυπτον ὕφασμάτων, ἐκ τῆς μελέτης τῶν σημερινῶν πρωτογόνων λαῶν, τέλος δ' ἐκ τῆς λαογραφίας ¹.

Εἰς τὰς πινακίδας ἀναφέρονται αἱ λέξεις *ro-ru-ro* (πορφυροῦν), *ro-gi-wa* (πολιά, μελανόλευκον), *ka-na-ko* (κνᾶκος, κνήκος, ψευδοζαφορά, δι' ἧς ἐπετυγχάνετο τὸ κίτρινον καὶ τὸ πορτοκαλλόχρουν), *ro-gu-ko-nu-ka* (πολυώνυχον) καὶ *re-u-ko-nu-ka* (λευκώνυχον), αἱ ὁποῖαι σημαίνουν πιθανῶς πολυχρωμίαν ἢ ἀντίστοιχον πρὸς τὸν ὄνυχον διακόσμησιν, ἢ ὁποῖα ὅμως θὰ ἐπετυγχάνετο μᾶλλον εἰς τὴν ὕφανσιν διὰ ποικιλοχρῶμων νημάτων. Τέλος ἡ συλλαβὴ *mi* (μιαρὸν) δυνατόν νὰ σημαίνει τὸ ἀκάθαρτον, ἀλλὰ καὶ τὸ βεβαμμένον δι' ἐρυθροῦ ὕφασμα ².

Ἐκ τῶν πηγῶν, αἵτινες ἀνεφέρθησαν ἀνωτέρω, διδασκόμεθα ὅτι διὰ τὴν βαφὴν εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ρίζαι, φύλλα καὶ ἄλλα φυτικά προϊόντα, ἀλλὰ καὶ ζωικαὶ ἢ ὀρυκταὶ βαφαί. Οὕτω τὸ κίτρινον δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ κρόκου (*ζαφορά*, *crocus sativus*), τοῦ κνήκου, διὰ τοῦ βουφθάλμου (*χρυσανθέμου*), τοῦ φλοιοῦ ροιᾶς, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἐξωτερικῆς μεμβράνης, τῆς χαμελαίας κλπ., τὸ πορτοκαλλόχρουν διὰ τοῦ κνήκου (*ψευδοζαφορά*) (*carthamus tinctorius*) καὶ τὸ καστανὸν διὰ τῶν καρπῶν τῆς μορέας. Τὸ ἐρυθρόν, πλὴν τῆς πορφύρας, τῆς ὁποίας τὸ χρῶμα κλίνει πρὸς τὸ ἰώδες καὶ ἦτις εἰς τὴν Μεσόγειον εὐρίσκεται εἰς τριῶν εἰδῶν ὄστρακα (*murex trunculus*, *murex brandaris* καὶ *porpura haemastoma*), ἐπετυγχάνετο διὰ τοῦ φύκου, θαλασσίου φυτοῦ, φυομένου κυρίως εἰς τὴν Κρήτην, τοῦ ἐρυθροδάνου, (*rubia tinctoria*), διὰ τοῦ ὁποίου ἦτο βεβαμμένον ὕφασμα εὐρεθὲν εἰς τὸν τάφον τοῦ Τουταγχαμών, διὰ τῶν ριζῶν τῆς ἐγγούσης (*hybrida undulata*) ³ ἀλλὰ καὶ ἐκ ζωικῶν βαφῶν, ὡς τοῦ ἐντόμου κόκκου (ἐξ οὗ τὸ κόκκινον), τῶν κανθαρίδων κλπ. Τέλος τὸ κυανοῦν ἐπετυγχάνετο κυρίως διὰ τοῦ ἰνδικοῦ (*indigo*, λουλάκι) ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἡλιοτροπίου καὶ τοῦ ὑακίνθου, τὸ δὲ μέλαν δι' αἰθάλης μυρσίνης καὶ φλοιοῦ καρυῆς. Τὸ πράσινον, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὸ μινωικὸν χρωματολόγιον, εἶναι καὶ μέχρι σήμερον δύσκολον νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ ἀναμειξέως διαφόρων χρωμάτων ⁴.

Τὰ χρώματα τὰ ἐπιτυγχανόμενα διὰ τῶν ἀνωτέρω ὕλων ἦσαν ἀνεξίτηλα, λόγῳ τῆς πρὸ τῆς βαφῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ἐρίου, δηλαδὴ τοῦ καθαρισμοῦ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Περὶ χρωμάτων, 794a, 30. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, σ. 71 κέ. LUCAS, σ. 150 κέ. E. LEUZINGER, *Africa, Kunst der Welt*, Baden Baden 1959, σ. 37. FORBES, IV, σ. 98-137. O. POLUNIN-A. HUXLEY, *Flowers of the Mediterranean*, London 1965.

2. C. GALLAVOTTI, *Nomi di Colori in Miceneo*, *La parola del passato*, 1957, σ. 5-22. L.R. PALMER, *The Interpretation of Mycenaean Greek Texts*, Oxford 1963, σ. 296.

3. O. POLUNIN-A. HUXLEY, ἔ. ἄ. σ. 150.

4. FORBES, IV, σ. 125.

ἐκ τοῦ φυσικοῦ λίπους (στρουθισμός) καὶ τῆς προϋποστιφῆς, ἐμβαπτίσεως εἰς στυπτικὴν οὐσίαν, ὡς θεῖον τὸ βολλῶδες, τὰ λέπη τῆς ροιᾶς κλπ. Πιθανῶς ἡ βαφή ἐγένετο πρὸ τῆς ὑφάνσεως ¹. Πληροφορίας διὰ τὴν βαφήν καὶ τοὺς βαφεῖς, οἵτινες ἀπετέλουν εἰδικὴν τάξιν, ἔχομεν ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἀλλὰ κυρίως τῶν Μεσοποταμιακῶν πηγῶν καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ νόμου ².

Τὸ μέλαν δὲν χρησιμοποιεῖται ὡς βάθος κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον οὔτε εἰς τὰς τοιχογραφίας, πλὴν ἐνὸς πρωΐμου παραδείγματος ³, οὔτε εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν περιζωμάτων, ὡς γνωρίζομεν, κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον (ἀρ. 9, 12, 21, εἰκ. 64δ, η, ι) εἰ μὴ μόνον διὰ τὰς παρυφάς (ἀρ. 134 εἰκ. 66, ἀρ. 135 εἰκ. 68α, ἀρ. 136α εἰκ. 68β, ἀρ. 136β εἰκ. 68δ, ἀρ. 136γ εἰκ. 68ε, ἀρ. 136δ εἰκ. 68ζ, ἀρ. 136στ εἰκ. 65α). Σπανίως χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἀπόδοσιν ἐνὸς θέματος κυρίως τοῦ στικτοῦ (εἰκ. 67β, γ, ἀρ. 135 εἰκ. 68α). Ἡ χρῆσις του εἶναι συχνότερα εἰς τὸν διαχωρισμὸν τῶν διακοσμητικῶν ζωνῶν καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν κοσμημάτων.

Τὸ λευκὸν χρησιμοποιεῖται ὄχι μόνον ὡς βάθος (ἀρ. 136στ εἰκ. 65α, ἀρ. 136ζ εἰκ. 65γ, ἐπίσης εἰκ. 68η, 72δ, 75) καὶ εἰς τὰς μορφάς, αἱ ὅποιαι φέρουν δέρμα εἰς τὴν σαρκοφάγον τῆς Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 143), ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπόδοσιν κοσμημάτων, ὡς τὸ κισσοειδὲς ἐπὶ περιζώματος τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς (ἀρ. 138γ εἰκ. 72γ, 76γ) ⁴, τὰ φύλλα (ἀρ. 136στ εἰκ. 65α) καὶ αἱ στιγμαὶ ὡς κύριον κόσμημα (ἀρ. 141 εἰκ. 67α) ⁵ ἢ παραπληρωματικὸν τῶν παρυφῶν (ἀρ. 134 εἰκ. 66, ἀρ. 135 - 136α-δ εἰκ. 68α, β, δ, ε, ζ) ἢ ἐτέρου κοσμήματος (εἰκ. 76β) καὶ τέλος ὡς διακοσμητικὴ ταινία τῆς παρυφῆς (εἰκ. 68γ, στ).

Τὸ κίτρινον χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἀπόδοσιν μονοχρώμων περιζωμάτων, ὡς τὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν μαύρων (ἀρ. 140), καὶ ὡς βάθος ἐτέρων κοσμημάτων εἰς μορφάς ὡς π.χ. τῆς τοιχογραφίας τῆς ταυρομαχίας (ἀρ. 131α, γ) καὶ ἐτέρων τεμαχίων τοιχογραφιῶν (ἀρ. 134 εἰκ. 66, ἀρ. 136ζ εἰκ. 65γ, εἰκ. 69α-γ, 70α, δ, 76γ ἀρ. 138β εἰκ. 72α), ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπόδοσιν λεπτομερειῶν εἰς τεμάχια τοιχογραφιῶν ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 134 εἰκ. 66, ἀρ. 135 εἰκ. 68α, ἀρ. 136α-δ εἰκ. 68β, δ, ε, ζ, καὶ εἰκ. 68γ, στ, η), εἰς τὸν παλαι-

1. FORBES IV, σ. 125.

2. Αὐτόθι σ. 83 κέ. Περὶ τῶν μεθόδων βαφῆς βλ. MARINATOS, Kleidung, σ. A2 -A5.

3. Ὁ FYFE (ἐ. ἀ. σ. 131, εἰκ. 74), λόγῳ τοῦ μέλανος βάθους της, πιστεύει ὅτι ἡ τοιχογραφία αὕτη εἶναι πρῶτον ἔργον.

4. Βλ. ὡς διετηρεῖτο παλαιότερον, FYFE, ἐ. ἀ. σ. 117, εἰκ. 40.

5. Εἰς τὴν τοιχογραφίαν Μ. Ἡ. 51 (EVANS, PM III, σ. 37, εἰκ. 20) καὶ εἰς ἕτερον τεμάχιον μετ' ἐρυθροῦ βάθους καὶ θλαστὰς ἐκ στιγμῶν γραμμὰς (Μ. Ἡ., ἀκατάγραφον).

στην τῆς τοιχογραφίας τῆς Τυλίσου (ἀρ. 129), εἰς τοὺς ρόδακας τῶν ζωνῶν τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς (ἀρ. 138β εἰκ. 74α, ἀρ. 138γ εἰκ. 74β, ἀρ. 138δ εἰκ. 73γ), ὡς βάθος παρυφῆς (εἰκ. 65β, 73β)¹ καὶ εἰς ζώνας (ἀρ. 136β εἰκ. 68δ καὶ εἰκ. 67β).

Τὸ κυανοῦν χρησιμοποιεῖται ἐπίσης τόσον διὰ τὴν ἀπόδοσιν μονοχρώμων περιζωμάτων (ἀρ. 130, 133, 140β) ἢ τοῦ βάθους κεκοσμημένων περιζωμάτων (ἀρ. 135 εἰκ. 68α, ἀρ. 136α εἰκ. 68β, ἀρ. 136β εἰκ. 68δ, ἀρ. 136γ εἰκ. 68ε, ἀρ. 136δ εἰκ. 68ζ, ἀρ. 137, 138γ εἰκ. 72γ, ἀρ. 138δ εἰκ. 70γ, καὶ εἰκ. 65β, 67β, γ, 68γ, στ, 72β), τῆς ζώνης (ἀρ. 138α, εἰκ. 73α, ἀρ. 138β εἰκ. 74α, ἀρ. 138γ εἰκ. 74β, ἀρ. 138δ εἰκ. 73γ, εἰκ. 69δ), τῶν παρυφῶν (εἰκ. 65β, 72δ, 73β, 76δ), ὅσον καὶ τῶν λεπτομερειῶν ὡς π.χ. τοῦ κισσοῦ τεμαχίου τοιχογραφίας (εἰκ. 76α), τῶν ροδάκων τῆς παρυφῆς περιζώματος (εἰκ. 73β), τῶν ρομβοειδῶν ἐπὶ ὑφάσματος τῆς εἰκόνοιο 69α.

Τὸ ἐρυθρὸν χρησιμοποιεῖται σπανιώτερον ὡς βάθος, ὡς εἰς τὸ κοῖλον τμήμα ζώνης (εἰκ. 76β)², συχνότατα ὅμως χρησιμοποιεῖται διὰ λεπτομερείας, ὡς διὰ τὴν παρυφὴν μονοχρώμου περιζώματος (ἀρ. 130) ἢ διακόσμησιν περιζωμάτων (ἀρ. 131α, γ, 134 εἰκ. 66, ἀρ. 138α εἰκ. 70β, ἀρ. 138β εἰκ. 72α, ἀρ. 139 εἰκ. 72ε, εἰκ. 70α, 71γ, ε, 73β, 75 (ζώνη), 76 α-γ).

Τὸ πορτοκαλλόχρουν χρησιμοποιεῖται εἰς μονόχρωμα περιζώματα (ἀρ. 131β, 132), ὡς βάθος κοσμημάτων διὰ τὴν ζώνην καὶ τὸ περίζωμα τοῦ ρυτοφόρου (ἀρ. 138α εἰκ. 70β, 73α) καὶ τὴν παρυφὴν τοῦ ὑπ' ἀρ. 142 περιζώματος, ἅπαξ δὲ διὰ τὴν ἀπόδοσιν κοσμήματος, ὡς τὸ κλαδόσχημον τῆς μορφῆς τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος.

Τὸ καστανό, τὸ ὁποῖον ἅπαξ μόνον (εἰκ. 70δ) εἶναι σαφῶς καστανὸν ἐνῶ συνήθως εἶναι καστανέρυθρον, χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἀπόδοσιν βάθους (ἀρ. 141 εἰκ. 67α καὶ εἰκ. 75), ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπόδοσιν κοσμημάτων, ὡς τὸ ζωικὸν ἢ φυτικὸν θέμα (ἀρ. 136β, γ εἰκ. 68δ, ε) καὶ ὁ σταυρός (εἰκ. 70δ).

Χρωματικοὶ συνδυασμοὶ

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω χρωμάτων συνδυάζονται συχνότερον τὸ κίτρινον πρὸς τὸ κυανοῦν (ἀρ. 135 εἰκ. 68α, ἀρ. 136α-δ εἰκ. 68β, δ, ε, ζ, ἀρ. 137, ἀρ. 138 β-γ εἰκ. 74σ-β, ἀρ. 138δ εἰκ. 73γ, ἀρ. 139 εἰκ. 72ε, ἀρ. 140β εἰκ. 65β, 67β,

1. Καὶ εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ (EVANS, PM III, σ. 331, εἰκ. 220).

2. Καὶ εἰς ἕτερον τεμάχιον ἐκ Κνωσοῦ μετὰ λευκῶν θαλαστῶν γραμμῶν, σχηματιζομένων ἐκ στιγμῶν (M. Ἡ., ἀκατάγραφον).

68γ,στ, 69α, 70α, 73β, 76α,γ)¹, τὸ κίτρινον πρὸς τὸ ἐρυθρὸν (ἀρ. 131α,γ ἀρ. 134 εἰκ. 66, ἀρ. 136ξ εἰκ. 65γ, ἀρ. 137, ἀρ. 138β εἰκ. 72α, ἀρ. 139 εἰκ. 72ε, εἰκ. 65β, 69γ, 71γ, 73β, 76α,γ) καὶ τὸ κυανοῦν πρὸς τὸ ἐρυθρὸν (ἀρ. 130, 137, 138α εἰκ. 70β, ἀρ. 139 εἰκ. 72ε, εἰκ. 65β, 70α, 71ε, 73β, 76α-γ). Τὰ τρία βασικά χρώματα, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀποτελοῦν συνήθως τριπλοῦν συνδυασμὸν ἐρυθροῦ, κυανοῦ καὶ κιτρίνου.

Τὸ πορτοκαλλόχρουν συνδυάζεται περισσότερον πρὸς τὸ κυανοῦν (ἀρ. 132, 142, 138α εἰκ. 70β, 73α)² ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ λευκόν (ἀρ. 131β, 143), τὸ καστανέρυθρον καὶ καστανὸν πρὸς τὸ λευκόν (ἀρ. 141 εἰκ. 67α, εἰκ. 75) καὶ τὸ κυανοῦν (ἀρ. 136β εἰκ. 68δ, ἀρ. 136γ εἰκ. 68ε)³ καθὼς ἐπίσης καὶ πρὸς τὸ κίτρινον (εἰκ. 70δ). Τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν συνδυάζονται εἰς δύο παραδείγματα (ἀρ. 136στ εἰκ. 65α, εἰκ. 75 ζώνη), ἀμφότερα ὁμῶς εἰσδύουν εἰς ἅπαντας τοὺς συνδυασμοὺς διὰ νὰ φωτίσουν ἢ νὰ τονίσουν ἀντιστοίχως τὴν χρωματικὴν σύνθεσιν.

Ὡς κατεδείχθη ἀνωτέρω, τὸ περίζωμα χρωματίζεται κυρίως διὰ τῶν τριῶν βασικῶν χρωμάτων, τοῦ ἐρυθροῦ, τοῦ κυανοῦ καὶ τοῦ κιτρίνου. Σπανιώτερον χρησιμοποιοῦνται τὰ συμπληρωματικά χρώματα, τὸ καστανὸν καὶ τὸ πορτοκαλλόχρουν, οὐδέποτε δὲ τὸ πράσινον, τὸ ὁποῖον ἄλλωστε εἶναι ἀσυνήθης εἰς τὰς μινωικὰς τοιχογραφίας ἐν γένει. Τὰ οὕτω συνδυαζόμενα χρώματα ἀναδίδουν συχνὰ τὴν χαρὰν ἐνὸς παιδικοῦ σχεδίου⁴ μετ' ἐντόνων χρωμάτων, ἀλλ' ὄχι ἰσχυρῶν χρωματικῶν ἀντιθέσεων. Σπανίως παρατίθενται δύο χρώματα ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα, ὡς τὸ μέλαν μετὰ τοῦ λευκοῦ ἢ ἀκόμη τὸ σκοτεινὸν καστανὸν μετὰ τοῦ λευκοῦ. Συνήθως τοποθετοῦνται τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἐτέρου χρώματα, ὅπως τὸ ψυχρὸν κυανοῦν καὶ τὸ λαμπερὸν κίτρινον, τὰ ὁποῖα κρατοῦν μίαν χρωματικὴν ἰσορροπίαν εὐχάριστον εἰς τὸν ὀφθαλμόν, ἀντικαθιστῶντα οὕτω τὸ παράγωγόν των χρῶμα, τὸ ἥρεμον πράσινον, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἐλλείπει παντελῶς. Ἡ χρωματικὴ ἰσορροπία ἐπιτυγχάνεται ἀκόμη διὰ τῆς μειώσεως τῆς ζωηροῦς ἐντυπώσεως τῶν ἐντόνων χρωμάτων καὶ διὰ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ἀσθενεστέρων (ἐρυθρὸν ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ κυανοῦ, μέλαν ἐπὶ τοῦ ἐντόνου κιτρίνου). Δὲν ἐφαρμόζεται συχνάκις ἡ διαβάθμισις τῶν τόνων ἐνὸς χρώματος ἀπὸ τοῦ σκοτεινοτέρου εἰς τὸ φωτεινότερον, εἶναι δ' οὕτω ἀσυνήθεις αἱ ἀποχρώσεις

1. Καὶ εἰς τὴν τοιχογραφίαν Μ. Ἡ. 51. Βλ. ἀν. σ. 188 σημ. 5.

2. Ὁ συνδυασμὸς εἶναι γνωστὸς καὶ ἐκ τῶν γυναικείων ἐνδυμάτων, ὡς εἰς τὰς κυανᾶς κυρίας (EVANS, PM II, σ. 731, εἰκ. 457), τὴν χορεύτριαν τοῦ μεγάρου τῆς βασιλείσεως ἐκ Κνωσοῦ (αὐτόθι III, σ. 70-1, εἰκ. 40) καὶ εἰς τὴν μίαν τῶν γυναικείων μορφῶν τῆς Ψύρρας.

3. Βλ. ἀνωτ. σ. 143 σημ. 10.

4. HUTCHINSON, σ. 129-33, περὶ τοῦ εἰδιτικοῦ χαρακτῆρος τῆς μινωικῆς τέχνης.

τοῦ αὐτοῦ χρώματος. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται ὁμως εἰς παρυφάς, ἔνθα τὸ μέλαν συνδυάζεται πρὸς τὸ τεφρὸν (ἀρ.136ζ εἰκ. 65γ, εἰκ.69γ, 75 καὶ εἰς τὸ παράδειγμα ἀρ.136ε)¹ καὶ εἰς παράδειγμα κυανοῦ περιζώματος μετὰ παρυφῆς σκοτεινότερου κυανοῦ χρώματος. Ἀντιθέτως εἰς τοὺς συνδυασμοὺς τῶν χρωμάτων διακρίνεται μία ἐπιτηδευμένη φροντίς δι' αἰσθητικὰ ἀποτελέσματα, ὡς εἰς τὸν συνδυασμὸν τοῦ κυανοῦ πρὸς τὸ πορτοκαλλόχρουν, τὸ δεύτερον τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ τὸ παράγωγον χρῶμα τῶν δύο συμπληρωματικῶν τοῦ πρώτου, ἥτοι τοῦ κιτρίνου καὶ τοῦ ἐρυθροῦ.

Ἴσως θὰ ἦτο τολμηρὸν νὰ παραβάλλῃ τις τὸν μινωικὸν χρωματικὸν συρμὸν πρὸς τὸν τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἀλλὰ συνδυασμοὶ ὡς τοῦ ἀνοικτοῦ κυανοῦ πρὸς τὸ κίτρινον ἢ τὸ πορτοκαλλόχρουν καὶ τοῦ ἐρυθροῦ πρὸς τὸ κίτρινον, οἱ ἀπλούστεροι δηλαδὴ συνδυασμοὶ τῶν τριῶν βασικῶν χρωμάτων καὶ εὐνοούμενοι τῶν Μινωιτῶν, εἶχον ἐξαιρετικὴν ἐπίδοσιν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ παρόντος αἰῶνος.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

Ἡ διακόσμησις τῶν ὑφασμάτων ἀπετέλει μίαν τῶν πλέον σημαντικῶν φροντίδων τῶν ἀρχαίων λαῶν. Οἱ κάτοικοι τῆς Μεσοποταμίας παλαιότατα ἤδη ἐκόσμουν τὰ ἐνδύματά των δι' ἐπιρράψεως ταινιῶν. Οἱ Ἀσσύριοι βασιλεῖς τόσον ἐξετίμων τὰ πολύχρωμα ὑφάσματα, ὥστε ἔδιδον εἰς ταῦτα τὴν ἀξίαν τοῦ χρυσοῦ ἢ τοῦ ἀργύρου². Εἰς τὴν Αἴγυπτον, παρ' ὅλην τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν δεικνύουν οἱ κάτοικοί της εἰς τὰ λευκὰ λινά, ἔχει εὑρεθῇ ἱκανὸς ἀριθμὸς κεντημένων ὑφασμάτων καὶ δὴ ἐνδυμάτων³. Ὑφάσματα κεκοσμημένα διὰ τῆς ὑφαντικῆς μεθόδου γνωρίζομεν ἤδη πρὸ τοῦ 1100 π.Χ.⁴ Τὰ κεντημένα ὑφάσματα τῆς Ἀσίας εἶναι ὁμως ἀνώτερα τῶν Αἰγυπτιακῶν ὡς πρὸς τὴν «χαρὰν τοῦ χρώματος καὶ τὴν αἴσθησιν τοῦ πολυχρώμου σχεδίου», ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Buschor⁵. Ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου καὶ παρὰ τὰ σύνορα τῆς Αἰγύπτου οἱ Φοίνικες κοσμοῦν ἐπίσης τὰ ἐνδύ-

1. Καθὼς καὶ εἰς ἕτερα ἀκατάγραφα τεμάχια τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ὡς εἰς ἔν ἔχον παρυφὴν ἐκ συγκεντρικῶν τόξων καὶ διακόσμησιν ἐκ παυροειδῶν.

2. A.L. OPPENHEIM, *Ancient Mesopotamia*, Chicago 1964, σ. 319.

3. H. CARTER-A. MACE, ἔ. ἀ. I, σ. 253, πίν. 62 A, B. WACE, σ. 28. ΖΩΡΑ, σ. 59. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐθεώρουν τὰ πολύχρωμα ἐνδύματα ὡς βαρβαρικά, H.R. HALL, *Ancient History of Near East*, London 1913, σ. 49.

4. WACE, σ. 29. Εἰς τὸν τάφον τοῦ Τουταγχαμὼν εὑρέθησαν ἐνδύματα διακεκοσμημένα διὰ τῆς κεντητικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑφαντικῆς μεθόδου (C. DESROCHES-NOBLE-COURT, *Tutankhamen*, London 1963, σ. 68).

5. E. BUSCHOR, *Beiträge zur Geschichte der griechischen Textilkunst*, München 1912, σ. 19.

ματά των διὰ πολυχρώμων κοσμημάτων. Γνωστοτάτη εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξεν ἡ φοινικικὴ πορφύρα, κέντρα πασίγνωστα τῆς κατεργασίας τῆς ὁποίας ἦσαν ἡ Τύρος καὶ ἡ Σιδὼν¹. Τὴν χρῆσιν τῆς πορφύρας οἱ Φοίνικες ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῶν Μινωιτῶν, οἱ ὅποιοι τὴν γνωρίζουν ἀπὸ τῶν ΜΜ χρόνων². Πλὴν τῆς διακοσμήσεως τῶν ὑφασμάτων διὰ τῆς κεντητικῆς μεθόδου οἱ κάτοικοι τῆς Μεσοποταμίας ἐγνώριζον καὶ τὴν ὑφαντικὴν μέθοδον, διὰ τῆς ὁποίας ἀπέδιδον μόνον τὸ ταινιωτὸν κόσμημα³.

Οἱ κατὰ καιροὺς ἀσχοληθέντες μὲ τὸ μινωικὸν ἔνδυμα προσεπάθησαν νὰ ἐρμηνεύσουν τοὺς τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων τοῦτο ἐκοσμεῖτο. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ὅμως παρουσιάζει μεγάλας δυσκολίας, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχουν εὑρεθῇ διακεκοσμημένα παραδείγματα, ὥς εἰς τὴν Αἴγυπτον. Καὶ ἐκεῖ ὅμως, ὅπου ἀνευρέθησαν ἄφθονα διακεκοσμημένα ὑφάσματα, οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ τρόπου κατασκευῆς διαφωνοῦν. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τοιαύτης διαφωνίας ἀποτελεῖ ἡ ζώνη Ραμεσσή τοῦ Β' ⁴. Ὁ Wace, ὅστις ἐξήτασε τὴν διακόσμησιν τῶν αἰγυπτιακῶν ὑφασμάτων⁵, διέκρινεν ὀρισμένας μεθόδους, ὥς τὴν ζωγραφικὴν, τὴν ὑφαντικὴν, τὴν κεντητικὴν καὶ τὴν τῆς ἐπιρράψεως ταινιῶν, ψήφων ἢ χρυσῶν κοσμημάτων. Ἡ ζωγραφικὴ μέθοδος, ἥτις ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τὸν Wace ὑπὸ τῶν Κρητομυκηναίων, θὰ ἦτο μὲν ἀπλουστερά, περισσότερον ὅμως δύσχρηστος. Διὰ μὲν τὸ καθημερινὸν ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπλύνετο συχνότερον, ἦτο ἄχρηστος διότι θὰ ἐξηλείφοντο εὐκόλως τὰ χρώματα, διὰ δὲ τὰ ἐπισημότερα ἐνδύματα θὰ προετιμᾶτο μονιμώτερος καὶ πολυτελέστερος τρόπος διακοσμήσεως. Θὰ ἦτο ὅμως ἄστοχον νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ μέθοδος αὕτη, διότι ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν ἀρχαιότητα· ἀπαντᾷ εἰς τὰ κοπτικὰ ὑφάσματα⁶ καὶ εἶναι ἐν χρήσει σήμερον εἰς τὰς πρωτογόνους φυλάς τῆς Ἀφρικῆς⁷. Ἡ Ζώρα⁸ ἐπεχείρησεν ἐπίσης νὰ προσδιορίσῃ τὰς μεθόδους, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐπετυγχάνοντο τὰ διάφορα κοσμήματα. Συμφώνως πρὸς ὅσα παρατήρησε περὶ τῆς μινωικῆς

1. HARDEN, *The Phoenicians*, London 1962, σ. 145. Ὑφάσματα δὲν ἔχουν εὑρεθῇ ὅμως καὶ ἐκεῖ (ἐ. ἀ. σ. 144).

2. BOSANQUET, *Excavations at Palaikastro II*, BSA 9, 1902-3, σ. 276, 277. LORIMER, σ. 63.

3. A. L. OPPENHEIM, ἐ. ἀ. σ. 319.

4. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τρόπον τῆς διακοσμήσεως τῆς ζώνης ταύτης ἔχουν διατυπωθῇ πολλάι γνώμαι. Κατὰ τινες μελετητάς ἐγένετο δι' ἀπλῆς ὑφάνσεως δι' ἱστοῦ (L. ROTH), κατ' ἄλλους διὰ τῆς μεθόδου «tissages aux cartons» (CENNER-JEQUIER, JOHL παρὰ LUCAS, σ. 146), καὶ ἄλλων μεθόδων (LUCAS, σ. 146).

5. WACE, σ. 30 κέ.

6. Α. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ, Τὰ κοπτικὰ ὑφάσματα τοῦ ἐν Ἀθήναις Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν, Ἀθήναι 1952, σ. 17.

7. E. LEUZINGER, ἐ. ἀ. σ. 37.

8. ΖΩΡΑ, σ. 59-73.

ύφαντικῆς εἶναι δυνατὴ ἡ διάκρισις ὀρισμένων τρόπων διακοσμήσεως¹. Κατὰ τὴν Ζώρα διὰ τοῦ ἴστου ἡδύναντο νὰ ἐκτελεσθοῦν αἱ ταινίαι (ραβδωτὸν) ἢ τὸ ἀπλοῦν δικτυωτὸν (διαγώνιον ἢ «καρρῶ»). Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν ὅτι ποικιλία δικτυωτῶν θὰ ἡδύναντο νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τοῦ ἴστου, δημιουργουμένη διὰ τοῦ διαφορετικοῦ πάχους τῶν νημάτων τῶν στημόνων καὶ τῆς κρόκης ὡς καὶ τῆς διαφορετικῆς πυκνότητος τῆς ὑφάνσεως². Ἀλλὰ καὶ ἕτερα κοσμήματα, ὡς τὸ θλαστὸν καὶ τὸ σταυροειδές, ἡδύναντο νὰ ἐπιτευχθοῦν διὰ τοῦ ἴστου, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῆς περιφήμου ζώνης τοῦ Ραμεσῆ τοῦ Β'³. Ἡ λέξις *di-ju-ra-ta* (= *διωφαντῆς* ἐκ τοῦ ρ. *διωφαίνω* = κατασκευάζω διακεκοσμημένον ὕφασμα ἢ συμπληρῶ ὑφαίνων)⁴ σημαίνει ὅτι ὑπῆρξεν εἰδικὴ τάξις ὑφαντῶν διὰ τὴν κατασκευὴν διακεκοσμημένων ὑφασμάτων.

Ἡ μέθοδος τῆς ἐπιρράψεως θὰ ἴσχυσε προκειμένου περὶ τῶν παρυφῶν, αἱ ὁποῖαι διεκοσμοῦντο εἴτε διὰ μονοχρώμου ταινίας ἐκ χρώματος διαφόρου τοῦ περιζώματος, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω προκειμένου περὶ τῶν τοιχογραφιδῶν καὶ τινῶν τῶν χαλκῶν εἰδωλίων (ἀρ. 75, 79, 81, 86, 97, 98, 106), εἴτε διὰ διακεκοσμημένης ταινίας, ὡς εἶδομεν ἐπίσης ἀνωτέρω.

Τὴν χρῆσιν ἐξ ἄλλου ψήφων εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν κρητομυκηναϊκῶν ἐνδυμάτων, ἡ ὁποία εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐκ δειγμάτων τοῦ τάφου τοῦ Τουταγχαμῶν καὶ κυρίως ἐκ τοῦ γνωστοῦ προσκεφαλαίου τοῦ⁵ ὡς καὶ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἐκ τοῦ φορέματος τῆς βασιλίσσης Shubad⁶, γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἀνευρέσεως εἰς τὸ κενοτάφιον τῶν Δενδρῶν⁷ τεσσαράκοντα χιλιάδων περίπου ψήφων, αἱ ὁποῖαι ἐσχημάτιζον θλαστὴν γραμμὴν. Πιθανῶς κόσμημα ἀπαρτισθὲν ἐκ τοιούτων ψήφων συμβολίζουν οἱ κύκλοι οἱ παρεμβαλλόμενοι εἰς τὸ δικτυωτὸν μιᾶς ἐκ τῶν μορφῶν τῆς πομπῆς (ἀρ. 138γ εἰκ. 72γ). Ἡ ἐπίθεσις χρυσῶν κοσμημάτων ἐπίσης ἦτο συνήθης, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, προκειμένου περὶ τῶν ροδάκων. Ἐπίθεσιν κοσμημάτων χρυσῶν ἢ ἀργυρῶν γνωρίζομεν πάλιν ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Τουταγχαμῶν⁸.

1. ΖΩΡΑ, σ. 62 κέ. Κατὰ τὴν ΖΩΡΑ κατασκευάζοντο διὰ τοῦ ἴστου, διὰ πτυχώσεως, δι' ἐπιρράψεως ἢ διὰ τῆς κεντητικῆς μεθόδου. Ἡ ἰδία πιστεύει ὅτι ἐγένετο χρῆσις δύο εἰδῶν βελονιάς, τῆς πλακωτῆς (*passée* ἢ *ars plumaria* τῶν Ρωμαίων) καὶ τῆς ριζοβελονιάς.

2. H. CARTER-A. MACE, ἔ. ἀ. II, πίν. 36 A-C.

3. L. ROTH, *Ancient Egyptian and Greek Looms*, Halifax 1913, σ. 27.

4. L. R. PALMER, ἔ. ἀ. σ. 296.

5. P. FOX, *Tutankhamun's Treasure*, Oxford 1951, σ. 31, πίν. 61.

6. L. WOOLLEY, *Ur Excavations, II, The Royal Cemetery*, Oxford 1934, πίν. 130.

7. PERSSON I, σ. 79, πίν. 28b, σ. 106, ἀρ. 51, πίν. 34,4.

8. H. CARTER-A. MACE, ἔ. ἀ. I, σ. 198, 253, πίν. 62.

Ἔτερον τρόπον διακοσμήσεως ἀπετέλουν ἐπίσης οἱ θύσανοι, οἱ ὅποιοι ἐκόσμουσαν τὰς παρυφάς. Οὗτοι θὰ κατεσκευάζοντο ἐξ ἐρίου καὶ λίνου, ἀλλ' εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις καὶ ἐκ χρυσῶν ἐλασμάτων, ὡς μαρτυροῦν οἱ εὗρεθέντες εἰς Μυκῆνας¹ καὶ Πύλον² καὶ τὰ χρυσᾶ ἐλάσματα εἰς πρωίμους τάφους τῆς Μεσαρᾶς³.

Ἡ μέθοδος τῆς κεντητικῆς θὰ ἴσχυσε διὰ τὰ πλεῖστα τῶν περιζωμάτων. Τὸ εἶδος τῶν νημάτων θὰ ἦτο ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ὕφασμα, λινὸν διὰ τὰ λινά, ἔριον διὰ τὰ μάλλινα. Ἡδύνατο ὅμως νὰ χρησιμοποιηθῇ λινὴ κλωστή ἐπὶ μαλλίνου ὑφάσματος καὶ ἀντιστρόφως, ὡς ἐπεδιώκετο ἡ δημιουργία ἐντόνων σχημάτων ἐπὶ λεπτῆς ὕλης ἢ λεπτῶν κοσμημάτων ἐπὶ χονδροῦ ὑφάσματος. Διακόσμησιν ἐκ νήματος ἐρίου ἐπὶ λινοῦ ὑφάσματος γνωρίζομεν ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Τουταγχαμῶν⁴ καὶ ἐτέρων Αἰγυπτιακῶν παραδειγμάτων.

Διὰ τῆς πλακωτῆς (*passée, ars plumaria* τῶν Ρωμαίων) ἦτο δυνατόν νὰ κατασκευασθοῦν αἱ παχύτεραι τῶν θλαστῶν⁵, αἱ παχεῖαι γραμμαὶ σταυροειδῶν, ἐφ' ὅσον ταῦτα δὲν κατεσκευάζοντο διὰ τῆς ὕφαντικῆς μεθόδου, τὰ παχεῖα καμπυλόγραμμα, τὰ φυλλοειδῆ τῶν παρυφῶν, οἱ ρόμβοι, ἔτι δὲ αἱ παχεῖαι λοξαὶ γραμμαὶ. Ἐν εἶδος «ριζοβελονιάς» θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο πιθανῶς διὰ τὴν κατασκευὴν λεπτοτέρων γραμμῶν, ὡς τῶν φοιλιδωτῶν καὶ τῶν τριλόβων, τὰς ἐσωτερικὰς γραμμάς τῶν σταυροειδῶν, διὰ τὰ ζωικά, τὰ κλαδόσχημα καὶ γενικῶς τὰ καμπυλόγραμμα θέματα.

Τὰ λεπτότατα στικτὰ κοσμήματα ἐνθυμίζουσιν τὴν τεχνικὴν «ajour», ἥτις ὅμως δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ ἦτο γνωστὴ κατὰ τὴν μινωικὴν ἐποχὴν. Ὁ Wace πιστεύει, προκειμένου περὶ τῶν στικτῶν κοσμημάτων ἐπὶ τῆς «ποδιᾶς» τῆς θεᾶς τῶν ὄψεων, ὅτι ἀποτελοῦν ἐνυφασμένα κοσμήματα⁶. Ὁρισμένοι τῶν ροδάκων ἐπίσης εἶναι δυνατόν νὰ ἦσαν κεντημένοι, ὡς δεικνύουν οἱ κεντημένοι ρόδακες ἐπὶ λινοῦ ὑφάσματος τοῦ Τουθμῶσιος τοῦ Δ' ⁷. Ἡ σύγχρονος ἐλληνικὴ χειροτεχνία διδάσκει ἐπίσης ὅτι πολλὰ τῶν ἀνωτέρω θεμάτων ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθοῦν διὰ τῆς ὕφαντικῆς ἢ τῆς πλεκτικῆς με-

1. KARO, πίν. LVI, ἀρ. 639.

2. Ἔργον 1962, σ. 119, εἰκ. 141.

3. XANTHUIDES, πίν. LVII, ἀρ. 497.

4. C. DESROCHES-NOBLECOURT, ἔ. ἀ. σ. 68.

5. Ἡ ΖΩΡΑ (σ. 73, εἰκ. 28), προκειμένου περὶ τῆς θλαστῆς διακοσμήσεως εἰς ἐλεφάντινον εἰδώλιον ἐκ Μυκηνῶν λέγει ὅτι δὲν ἦτο ὕφαντικὸν κόσμημα, ἀλλὰ μίμησις τοῦ θέματος τοῦ κίονος τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως. Τὸ κόσμημα τοῦτο ὅμως εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν ὕφαντικὴν καὶ μάλιστα ἐκ γυναικείων ἐνδυμάτων (γυναικεία μορφή τοιχογραφίας ἐκ Ψύρρας).

6. WACE, σ. 31.

7. Αὐτόθι σ. 28.

θόδου ¹. Δὲν ἔχομεν τέλος ἐνδείξεις κατασκευῆς κοσμημάτων διὰ τῆς «σταυροβελονιάς», ἥτις ταυτίζεται πρὸς τὴν φρυγικὴν τῶν ἀρχαίων ².

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μεθόδων ἕτερον εἶδος διακοσμήσεως ἀπετέλει ἡ διὰ πτυχώσεως (ἀρ. 163, 168, 171, 173, 174, 202) ἢ στολιδώσεως (ἀρ. 169, εἰκ. 14α) κόσμησις τῶν παρυφῶν τῶν περιζωμάτων. Ὡς ἐλέχθη τέλος ἀνωτέρω εἰς τὸ περὶ ζώνης κεφάλαιον, δι' εἰδικοῦ τρόπου ἐπεξεργασίας ἐπετυγχάνοντο αἱ ζῶναι ³.

Δυστυχῶς αἱ πινακίδες τῆς Γραμμικῆς Β' Γραφῆς δὲν βοηθοῦν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν κρητομυκηναϊκῶν τρόπων διακοσμήσεως, οὔτε πάλιν ἐκ τοῦ Ὅμηρου λαμβάνομεν περισσοτέρας πληροφορίας. Ἡ λέξις *ἐμπάσσειν* ἀσφαλῶς δηλοῖ ἐνυφασμένον κέντημα. Αἱ λέξεις *δαίδαλος* καὶ *ποικίλος* διχάζουν ὅμως τοὺς μελετητάς. Ἡ Lorimer ⁴ τὰς ἐρμηνεύει ὡς κέντημα ἢ ἐνύφανσιν, ὁ Wace ⁵ ὅμως νομίζει ὅτι ἀναφέρονται εἰς κοσμήματα ἐνυφασμένα, διότι οὐδέποτε εἰς τὸν Ὅμηρον ἀναφέρεται κέντημα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑφανσιν, ἢ ὑπαρξίς ὅμως ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων εἰς Αἴγυπτον, εἰς χρόνους πολὺ προγενεστέρους τῶν ὁμηρικῶν, ἐπιτρέπει νὰ ταχθῶμεν ὑπὲρ τῆς Lorimer.

1. Δ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ, Πῶς ὑφαίνουσιν καὶ ντύνονται οἱ Αἰτωλοί, Ἀθήναι 1927, σ. 34. Πιθανῶς καὶ οἱ Μινωῖται μετεχειρίζοντο, ὡς καὶ οἱ σύγχρονοι Αἰτωλοί, ξυλίνας βελόνας διὰ τὴν πλεκτικήν.

2. H. BLÜMNER, ἔ. ἀ. σ. 219.

3. E. REESEMA, Contribution to the Early Textile Technics, Amsterdam 1926, εἰκ. 5, 14. H. BLÜMNER, ἔ. ἀ. σ. 290, εἰκ. 78, 79.

4. LORIMER, σ. 374 σημ. 1.

5. WACE-STUBBINGS, σ. 501, σημ. 1. WACE, Weaving or Embroidery, AJA 52, 1948, σ. 51-5.

ΤΟ ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Τὸ παρὸν κεφάλαιον διαιρεῖται κυρίως εἰς δύο τμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν περιλαμβάνει τὸ μυκηναϊκὸν καὶ τὸ κυκλαδικὸν περίζωμα, τὸ ὅποιον προφανῶς ἐδημιουργήθη κατόπιν μινωικῆς ἐπιδράσεως, τὸ ἕτερον δέ, τὸ περίζωμα εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἐνταῦθα ἐξετάζονται τὰ κοινὰ πρὸς τὸ μινωικὸν ζῶμα στοιχεῖα τῶν περιοχῶν αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ταῦτα ὑπάρχουν.

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΝ ΠΕΡΙΖΩΜΑ

Διὰ τὸ μεσοελλαδικὸν ἔνδυμα αἱ γνώσεις εἶναι ἐλλιπεῖς. Ἡ Lorimer¹ πιστεύει ὅτι ὁ χιτὼν τὸν ὅποιον φέρουν κατὰ τὴν ΥΕ III περίοδον οἱ ἄνδρες ἀπετέλει τὸ προμυκηναϊκόν, δηλαδὴ τὸ πρὸ τῆς μινωικῆς ἐπιδράσεως ἔνδυμά των.

Αἱ πληροφορίες διὰ τὸ ἐλλαδικὸν ἔνδυμα ἄρχονται κυρίως ἀπὸ τῆς περιόδου τῶν καθέτων τάφων. Ὁ Rodenwaldt² θεωρεῖ ὅτι κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον ὁ χιτὼν ἀπετέλει τὸ βασικὸν ἔνδυμα τῶν ἀνδρῶν, ἐνῶ τὸ περίζωμα ἔφερον δοῦλοι³ καὶ ταυροκαθάπται⁴. Τελευταίως ἐπίσης ὁ Stevenson Smith θεωρεῖ ὡς μοναδικὸν ἔνδυμα τῶν μυκηναίων τὸν χιτῶνα⁵. Τὸ πλῆθος τῶν σφραγιδολίθων κυρίως μετὰ παραστάσεως ἀνδρῶν φερόντων περίζωμα θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Rodenwaldt⁶ καὶ τῆς Lorimer⁷ εἰσηγμένον ἐκ Κρήτης, ἐνῶ ὁ Rodenwaldt προβάλλει ὡς ἀξιόλογον πηγὴν διὰ τὸ μυκηναϊκὸν ἔνδυμα μόνον τὰς τοιχογραφίας⁸. Τὰ ἐπιχειρήματά του ὅμως ἀποδεικνύονται ἀσθενῆ. Δὲν εἶναι δυνατόν ἄνευ ἰσχυρῶν λόγων νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἔνδυμα δούλων⁹, ἔνδυμα τὸ ὅποιον ἐκ παραδόσεως χρησιμοποιοεῖται διὰ τελετουργίας.

1. LORIMER, σ. 361, 362.

2. RODENWALDT I, σ. 120, 203.

3. Αὐτόθι σ. 120.

4. RODENWALDT II, σ. 48.

5. SMITH, σ. 85, 86.

6. RODENWALDT II, σ. 48.

7. LORIMER, σ. 360.

8. RODENWALDT II, σ. 48.

9. RODENWALDT I, σ. 120, πίν. XIV, 5. Ἡ μορφή αὕτη τῆς Τίρυνθος φέρει ἀκριβῶς ὅμοιον ἔνδυμα πρὸς τὸ τῶν μορφῶν τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος, τὸ ὅποιον φέρουν ὄχι μόνον οἱ κομίζοντες δῶρα ἀξιωματοῦχοι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱέρεια ἢ τελοῦσα θυσίαν. Τὸ ἐκ δέρματος ἔνδυμα τοῦ βασιλικοῦ νεκροῦ ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου ἔχει διάφορον μορφήν, ὁμοιάζουσιν πρὸς τὸ τῆς γυναικείας μορφῆς τοῦ δακτυλίου τῆς Τίρυνθος (CMS I, ἀρ. 179). Εἰς τὴν μορφήν τῆς Τίρυνθος τὸ τρίχωμα ἀντὶ τῶν σιγμοειδῶν γραμμῶν ἔχει δηλωθῇ δι' ἀπλῶν καθέτων.

Ὅτι πάλιν τὸ περίζωμα φέρουν ταυροκαθάπται δὲν μειώνει τὴν ἀξίαν τοῦ φέροντος διότι, ὡς ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Evans ¹ καὶ ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, εἰς τὸ ἄθλημα ἐλάμβανον μέρος καὶ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἢ ἱερεία ἐκπροσωποῦσα τὴν θεότητα ². Δὲν δυνάμεθα ἐξ ἄλλου νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ ἔργα ἐφ' ὧν εἰκονίζεται τὸ περίζωμα, δηλαδή τὸ πλῆθος τῶν σφραγιδολίθων, δὲν εἶναι μυκηναϊκά, ἀλλ' εἰσηγμένα ³, διότι τότε θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποκλείσωμεν τὴν ὑπαρξίν ἐπιτοπίου σφραγιδογλυφίας, ἐνῶ ἡ νεωτέρα ἔρευνα ἀποδεικνύει τὸ ἀντίθετον ⁴.

Ὁ Karo ⁵ δὲν παραβλέπει ἐξ ἄλλου τὰ ἔργα ταῦτα, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἐλείψεως μεταλλικῶν ζωνῶν, χαρακτηριστικοῦ συμπληρώματος τῶν περιζωμάτων, εἰς τοὺς καθέτους τάφους, τάσσεται, μὲ ὠρισμένας ἐπιφυλάξεις, πρὸς τὴν ἄποψιν τοῦ Rodenwaldt. Μεταλλικὴ ζώνη ὅμως δὲν ἔχει εὑρεθῇ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, οὔτε εἰς τὴν Κρήτην, πιθανῶς δ' οὐδέποτε ἐχρησιμοποιήθη τόσον συχνὰ ὅσον τοῦλάχιστον οἱ Myres καὶ Evans ἐνόμισαν ⁶. Τὴν διαφορὰν τοῦ ἐλλαδικοῦ ἀπὸ τοῦ μινωικοῦ ἐνδύματος ὁ Karo πάλιν ἐρμηνεύει ὡς ἐθνολογικὴν ⁷ συμφωνῶν οὕτω πρὸς τὸν Mackenzie ⁸. Ἡ ἐθνολογικὴ αὕτη διαφορὰ ἀποδεικνύεται σαφῶς ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις ἤκμασε πρὸ τοῦ 1600 π.Χ. εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα.

Ἀντιθέτως ὁ Schachermeyr ⁹ πιστεύει ὅτι τὸ ἀπὸ τῆς ὁσφύος μέχρι τοῦ ἄνω τμήματος τῶν μηρῶν περίζωμα (τύπος Ηβ') εἶναι μυκηναϊκὸς τύπος ΥΕ Ι χρόνων, τὸν ὁποῖον παρέλαβον κατὰ τὴν ΥΜ ΙΙ περίοδον οἱ Κρήτες. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀληθές, ὡς κατεδείχθη ἀλλαχοῦ. Ἡ Kantor τέλος ¹⁰ καὶ ὁ Vercoutter ¹¹ πιστεύουν ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους μυκηναϊκοὺς χρόνους οἱ Μυκηναῖοι καὶ οἱ Μινωῖται ἔφερον τὸν αὐτὸν τύπον περιζώματος.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νεωτέρας ἐρεῦνης τῆς μυκηναϊκῆς σφραγιδογλυφίας ¹² δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ μυκηναϊκῶν σφραγίδων χωρὶς βεβαίως νὰ δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ δι' ἐν τμήμα τούτων καὶ ἡ πιθανότης εἰσαγωγῆς τῶν ἐκ Κρήτης καὶ ἐπομένως αὐταὶ δύνανται νὰ ἀποτελέσουν τὴν σημαντι-

1. EVANS, PM IV, σ. 21.

2. Αὐτόθι.

3. Ἀποψὶς τοῦ RODENWALDT καὶ τῆς LORIMER. Βλ. ἀνωτ. σ. 196 σημ. 6, 7.

4. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, σ. 113-5.

5. KARO, σ. 175.

6. Βλ. εἰς τὸ περὶ ζώνης κεφάλαιον.

7. KARO, σ. 175. RODENWALDT I, σ. 203.

8. MACKENZIE, σ. 235.

9. SCHACHERMEYR, σ. 53-5.

10. KANTOR, σ. 44.

11. VERCOUTTER II σ. 403.

12. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, σ. 113.

κωτέραν πηγήν διὰ τὴν σύγκρισιν τοῦ μυκηναϊκοῦ πρὸς τὸ μινωικὸν περίζωμα.

Συχνάκις εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς σφραγιδολίθους εἰκονίζονται ἄνδρες φέροντες ἀπλὴν ζώνην ¹. Σπανιώτερον διακρίνεται σαφῶς ὁ αἰδοιοθύλαξ, ὡς εἰς σφράγισμα ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Πύλου ², εἰς σφραγιδόλιθον ἐκ Μυκηνῶν ³, ἀμφότερα εἰκονίζοντα πάλιν ἄνδρὸς πρὸς λέοντα, καὶ εἰς τὸν χρυσοῦν δακτύλιον ἐκ Βαφειοῦ ⁴ μετὰ παραστάσεως σκηνῆς λατρείας. Ὁ πεταλοειδὴς τύπος (τύπος Ζ') εἰκονίζεται συχνότερον ὡς εἰς σφραγιστικούς δακτυλίους ⁵ καὶ σφράγισμα ⁶ ἐκ Μυκηνῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ τελευταῖον ἐνθυμίζει ἰσχυρῶς τὸν μινωικὸν τύπον (ἀρ. 149α), εἰς σφραγιστικὸν δακτύλιον ἐξ Ἀσίνης ⁷, εἰς τοιχογραφίαν ἐκ τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος ⁸ καὶ σφράγισμα ἐκ Πύλου ⁹. Ὁ λογχοειδὴς τύπος (τύπος Ζ') εἶναι γνωστὸς ἐξ YE I τοιχογραφίας ἐκ Ramp House τῶν Μυκηνῶν ¹⁰. Συνδυασμὸς περιζώματος πεταλοειδοῦς εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν καὶ λογχοειδοῦς εἰς τὴν προσθίαν, γνωστὸς ἐκ τῶν μινωικῶν δειγμάτων, ἀπαντᾷ πάλιν εἰς σφραγιδόλιθον ἐκ Μυκηνῶν ¹¹. Περίζωμα τύπου Ηα' φέρει ὁ μινώταυρος εἰς σφραγιδόλιθον YE III χρόνων ἐκ Προσύμνης ¹², μορφή ἐπὶ σφραγιδοκυλίνδρου ἐκ Μυκηνῶν ¹³ καὶ ἀνὴρ εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐξ Ὀρχομενοῦ ¹⁴. Περίζωμα τύπου Γ', ὅμοιον πρὸς παλαιότερα μινωικά ¹⁵ ἀλλὰ καὶ πρὸς μεταγενέστερα παραδείγματα ¹⁶, φέρουν ἄνδρες εἰς σκηνὴν πάλιν τοιχογραφίας ἐκ Πύλου ¹⁷ (πίν. 50β).

1. CMS I, ἀρ. 68, 79, 82, 199, 294.

2. Αὐτόθι ἀρ. 359. Ἡ γυμνότης εἶναι σπανία καὶ εἰς τὸν μυκηναϊκὸν κόσμον καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐπίσης ἱερατικὴ. Πρβ. L. DREES, *Der Ursprung der olympischen Spiele*, Stuttgart 1962, σ. 124-9.

3. CMS I, ἀρ. 112.

4. Αὐτόθι ἀρ. 219.

5. Αὐτόθι ἀρ. 89, 126.

6. Αὐτόθι ἀρ. 170.

7. Αὐτόθι ἀρ. 200.

8. H. SCHLIEMANN, *Tirynthe*, Paris 1885, πίν. XIII.

9. CMS I, ἀρ. 324.

10. W. LAMB, *Excavations at Mycenae. § III Frescoes from the Ramp House*, BSA 24, 1919-21, σ. 192, πίν. VII, 4. Ὁ SMITH (σ. 70) πιστεύει ὅτι μόνον ἡ Ramp House ἔχει προῖμους τοιχογραφίας τοῦ 15ου αἰῶνος.

11. CMS I, ἀρ. 12.

12. Αὐτόθι ἀρ. 216.

13. Αὐτόθι ἀρ. 107.

14. H. BULLE, *Orchomenos*, München 1907, I, σ. 79, πίν. XXVIII, 8.

15. Ἀρ. 21, 117.

16. Ἀρ. 189, ἐκ Κάμπου Λακωνίας, 190, ἐξ Ἀγ. Τριάδος.

17. C. BLEGEN- M. RAWSON, *The Palace of Nestor at Pylos in Western Messenia*, Princeton 1966, I, 2, εἰκ. 197.

Αἱ περισκελίδες (τύπος Θ') κατέστησαν ὁ πλέον ἀγαπητὸς τύπος περιζώματος ἐξ ὅσων παρέλαβον οἱ Μυκηναῖοι παρὰ τῶν Μινωιτῶν, ἀπαντᾷ δὲ συχνότατα ἀπὸ τῆς ΥΕ I μέχρι καὶ τῆς ΥΕ III περιόδου, τόσον ὑπὸ τὴν στενήν, ὅσον καὶ ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν τοῦ μορφῆν. Εἰς τὸ γνωστὸν ἐγχειρίδιον ἐκ Μυκηνῶν ¹, εἰς σφράγισμα ΥΕ III χρόνων ² καὶ εἰς τὸ ἀργυροῦν ρυτὸν ἐκ Μυκηνῶν ³ αἱ μορφαὶ φέρουν τὸν στενὸν τύπον περισκελίδος. Ὁ εὐρὺς τύπος ἐμφανίζεται εἰς τοιχογραφίαν ἐκ τοῦ Ὁρχομενοῦ ⁴, εἰς χρυσοῦν δακτύλιον ⁵ καὶ εἰς δύο σφραγιδολίθους ἐκ Μυκηνῶν ⁶, εἰς σφραγιδόλιθον ⁷ καὶ σφράγισμα ⁸ ἐκ Πύλου καὶ εἰς σφραγιδόλιθον ἐκ Βαφειοῦ ⁹. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἐνδύματος, λόγῳ τῆς συχνῆς τοῦ χρήσεως ὑπὸ τῶν Μυκηναίων ἐθεωρήθη ὑπὸ τινῶν μελετητῶν ¹⁰ ὡς μυκηναϊκόν. Οἱ Μυκηναῖοι ὁμῶς παρέλαβον τοῦτο ὑπὸ τῶν Μινωιτῶν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐφ' ἐνὸς ἐκ τῆς συχνῆς χρήσεώς του εἰς τὴν Κρήτην εἰς ὀλίγον προγενεστέρους χρόνους, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐκ τοῦ ὅτι αἱ φέρουσαι τοιοῦτου εἶδους περιζώμα ἀνδρικαὶ μορφαὶ εἰς τοὺς σφραγιδολίθους θεωροῦνται δι' ἄλλους λόγους ὡς μινωικῆς καταγωγῆς ¹¹.

Δέρμα ζώου (τύπος Γ'), ὡς γνωρίζομεν τοῦτο ἐκ τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος καὶ τῶν λοιπῶν μινωικῶν δειγμάτων, εἰκονίζεται εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος ¹² καὶ εἰς δύο σφραγιδολίθους ἐκ Βαφειοῦ ¹³ καὶ Μυκηνῶν ¹⁴, εἰς τὸν πρῶτον τῶν ὁποίων φέρεται ὑπὸ γυναικείας μορφῆς καὶ εἶναι ἐν εἵδει «φούστας», τὸ τρίχωμά του δὲ παρίσταται ἐν εἵδει φύλλων, ὡς ἀκριβῶς εἰς τὰ ἐνδύματα τῆς πρώτης δυνα-

1. MARINATOS-HIRMER, πίν. XXXV, XXXVI.

2. CMS I, ἀρ. 165.

3. RODENWALDT II, σ. 26, εἰκ. 15.

4. H. BULLE, ἔ. ἀ. σ. 80, πίν. XXVIII, 9. Πιθανῶς ὁμοῦς τὸ παράδειγμα τοῦτο νὰ εἶναι βραχὺ περιζώμα τύπου Η'.

5. CMS I, ἀρ. 16.

6. Αὐτόθι ἀρ. 9, 12.

7. Αὐτόθι ἀρ. 290.

8. Αὐτόθι ἀρ. 307.

9. Αὐτόθι ἀρ. 224. Πιθανῶς ἐνταῦθα νὰ πρόκειται καὶ περὶ ὀξυλήκτου περιζώματος τύπου Η'.

10. LORD W. TAYLOUR, *The Mycenaeans*, London 1964, σ. 148 (ἀναφερόμενος εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 119 τοξότην). ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, σ. 113. Ὁ SCHACHERMEYER (σ. 53), θεωρεῖ τὸν τύπον τοῦτον ὡς «φούσταν», τῆς ὁποίας τὰ δύο ἅκρα ἀνοίγουν κατὰ τὴν κίνησιν.

11. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, σ. 27.

12. RODENWALDT I, σ. 120, πίν. XIV, 5.

13. CMS I, ἀρ. 226.

14. Αὐτόθι ἀρ. 132.

στικής περιόδου της Μεσοποταμίας. Ὡς εἶδος χλαίνης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀσπίδα, ἐρμηνεύει ἐξ ἄλλου ὁ Rodenwaldt¹ δέρμα καλύπτον τὸ κατώτερον σωζόμενον τμήμα μορφῆς μέχρι τοῦ μέσου τῆς κνήμης εἰς τοιχογραφίαν ἐκ τοῦ πρώτου ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος, δυστυχῶς ὅμως ἡ κατάστασις τοῦ μνημείου δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ τύπου, οὕτω δὲ ἀμφότεραι αἱ ἐρμηνεαὶ εἶναι πιθαναί.

Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἅπαντες οἱ ΥΜ τύποι περιζώματος χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν Μυκηναίων, ὠρισμένοι δ' ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὰς παραλλαγὰς τῶν βασικῶν τύπων. Ἡ χλαίνη μόνον, ὑπὸ τὴν μορφήν τὴν ὁποίαν τὴν γνωρίζομεν ἐκ Κρήτης, ἐλλείπει. Ἐν εἶδος χλαίνης ὅμως ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τῶν πρωιμωτάτων μυκηναϊκῶν χρόνων, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν περονῶν, αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν εἰς τοὺς τάφους². Ἡ ὕπαρξις τῆς χλαίνης συμπεραίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅλου χαρακτῆρος τοῦ μυκηναϊκοῦ ἐνδύματος, τοῦ χιτῶνος, ὅστις εἶναι γενικῶς βαρύτερος, δεικνύων πιθανῶς τὴν διαφορὰν τοῦ κλίματος καὶ ἀσφαλῶς τὴν διαφορὰν καταγωγῆς τῶν Μυκηναίων.

Ἡ ἔλλειψις σαφοῦς χρονολογήσεως πολλῶν σφραγίδων δὲν ἐπιτρέπει τὸν καθορισμὸν τῆς ἐνάρξεως ἢ τοῦ τέλους τῆς χρήσεως ἐκάστου τύπου. Ἐκ τῶν χρονολογημένων ὅμως δειγμάτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἐκ τῶν πρωιμωτέρων τύπων περιζωμάτων εἰς τὴν μυκηναϊκὴν Ἑλλάδα ἦσαν αἱ περισκελίδες καὶ ὁ λογχοειδὴς τύπος. Ὁ πεταλοειδὴς τύπος εἰκονίζεται εἰς σφραγίδας τῆς ΥΕ II-III περιόδου. Ὁ συνδυασμὸς ὅμως πεταλοειδοῦς καὶ λογχοειδοῦς τύπου εἰς σφραγιδόλιθον τῶν καθέτων τάφων³ δεικνύει ὅτι ἡ διάρκεια τοῦ πεταλοειδοῦς εἶναι πολὺ μεγάλη, ἀπὸ τῆς ΥΜ I μέχρι καὶ τῆς ΥΜ III περιόδου ὡς ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Τὸ περίζωμα τύπου Η' εἰκονίζεται εἰς σφραγιδόλιθον ΥΕ III ἐποχῆς⁴. Τὸ δέρμα ζώου χρησιμοποιεῖται ἤδη κατὰ τὴν ΥΕ II περίοδον⁵, ἀλλὰ συνεχίζεται καὶ εἰς τὴν ΥΕ III⁶. Πρέπει τέλος νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ περίζωμα κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους δὲν ἐπιχωριάζει εἰς τὰς Μυκήνας, ἀλλὰ γενικεύεται εἰς ὅλας τὰς ἑλλαδικὰς περιοχάς, ἀπὸ τοῦ Ὁρχομενοῦ μέχρι καὶ τῆς Πύλου, ὅπου δηλαδὴ ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς εἰσέδυσεν. Εἶδομεν ἤδη δείγματα αὐτοῦ εἰς Ὁρχομενόν, Μυκήνας, Τίρυνθα, Ἀσίνην, Βαφειὸ καὶ Πύλον.

Ὁ χιτῶν, τὸ ἑλλαδικὸν ἔνδυμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐξετάζεται ἐνταῦθα, εἰκονίζεται σπανιότερον εἰς τὴν πρόϊμον μυκηναϊκὴν περίοδον, ὡς εἰς τὸ

1. RODENWALDT I, σ. 16, ἀρ. 21, πίν. II, 3.

2. KARO, σ. 173.

3. CMS I, ἀρ. 12.

4. Αὐτόθι ἀρ. 216.

5. Αὐτόθι ἀρ. 226.

6. RODENWALDT I, σ. 120, πίν. XIV, 5.

ἀργυροῦν ρυτὸν ἐκ τοῦ IV καθέτου τάφου τῶν Μυκηνῶν¹ καὶ εἰς τοιχογραφίαν ἐκ τοῦ πρώτου ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος². Ἀντιθέτως εἶναι συχνότατος κατὰ τὴν ΥΕ III ἐποχὴν³. Συμπεραίνεται δ' οὕτω, ὅτι ἀμφότερα τὰ εἶδη τῆς ἐνδυμασίας, χιτῶνα καὶ περιζῶμα, ἔφερον οἱ Μυκηναῖοι κατὰ τὴν πρώτην μυκηναϊκὴν περίοδον, ἀργότερον δὲ ὑπερίσχυσε τὸ περιζῶμα, τὸ ὅποιον εἰκονίζεται εἰς τοὺς σφραγιδολίθους μεταξὺ τῆς ΥΜ I-III περιόδου, εἰς τὴν τελευταίαν δὲ μυκηναϊκὴν περίοδον ἐπανέρχεται πάλιν ὁ ἐλλαδικὸς χιτῶν. Ἡ σύγχρονος χρῆσις τῶν δύο εἰδῶν ἐνδυμασίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ΥΕ περιόδου δεικνύει ἐξ ἄλλου τὸν συντηρητισμὸν τῶν Μυκηναίων εἰς τὴν ἀποδοχὴν μινωικῶν ἐπιδράσεων⁴.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διακόσμησιν ἑλλείπουν σχεδὸν παντελῶς τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ ἀνδρικὸν περιζῶμα στοιχεῖα. Τὸ πλῆθος τῶν δειγμάτων τοῦ μυκηναϊκοῦ περιζώματος προέρχεται ἐκ σφραγιδολίων, πλὴν τῶν ἐκ Ramp House τεμαχίων τοιχογραφιῶν⁵ καὶ τῶν τεμαχίων τοιχογραφίας ἐξ Ὀρχομενοῦ⁶, τὰ ὅποια εἶναι λευκά, τέλος δὲ τοῦ κιτρίνου περιζώματος τοιχογραφίας ἐκ Τίρυνθος⁷. Ὡς εἶδομεν ὁμῶς προκειμένου περὶ τοῦ μινωικοῦ περιζώματος, ἡ διακόσμησις τοῦ ὑφάσματος τοῦ ἀνδρικοῦ ἐνδύματος δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν τοῦ γυναικείου. Δυνάμεθα οὕτω νὰ συμπληρώσωμεν τὴν γνῶσιν τοῦ μυκηναϊκοῦ περιζώματος ἐκ τῆς γυναικείας ἐνδυμασίας ἢ ἀκόμη ἐκ τῆς διακοσμήσεως τῶν χιτῶνων, ὅσας οὗτοι κοσμοῦνται, διότι τὰ κοσμήματα ὁμοιάζουν πρὸς τὰ τοῦ μινωικοῦ θεματολογίου, πιθανῶς δ' ὑπέστησαν τὴν μινωικὴν ἐπίδρασιν καὶ κατέστησαν κοινὰ εἰς τὸν Αἰγαιακὸν χῶρον.

Τὰ πλέον ἀγαπητὰ θέματα τῶν Μινωιτῶν, ὡς τὸ δικτυωτόν, τὸ φολιδωτόν, τὸ τρίλοβον, ἡ θλαστὴ γραμμὴ, ὁ ρόδαξ καὶ αἱ στιγμαὶ κοσμοῦν ἐπίσης τὰ μυκηναϊκὰ ὑφάσματα. Εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Ramp House⁸ εἰκονίζεται τμήμα ἐνδύματος κοσμούμενον διὰ φολιδωτοῦ μετὰ διπλῶν γωνιῶν εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τῆς φολίδος, ἐνῶ λογχοειδὲς ἐν περιγράμ-

1. KARO, σ. 174, εἰκ. 83.

2. Ἦτις ὁμῶς κατὰ τὸν RODENWALDT (I, σ. 8, πίν. I, 6) δύναται νὰ εἶναι πλησιέστερον πρὸς τὴν ΥΕ III ἐποχὴν. Ὁ SMITH (σ. 88) ὁμῶς δὲν εὕρισκε ρυθμολογικὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος.

3. LORIMER, σ. 361-2.

4. KANTOR, σ. 51, 53. FURUMARK II, σ. 186. Σημειοῦται ὁμῶς ἐνταῦθα ὅτι πολὺ ἐνωρὶς καὶ οἱ Μινωῖται υἱοθετοῦν ἐν εἶδος χειριδωτοῦ χιτῶνος, ἔχοντος πιθανῶς σχέσιν πρὸς τὴν θηλυστολίαν (βλ. γηραιὰν μορφήν τοῦ ὑπ' ἀρ. 146 παραδείγματος).

5. Βλ. ἀνωτ. σ. 198, σημ. 10.

6. BULLE, ἔ. ἀ. σ. 79-80 πίν. XXVIII, 8, 9, 12.

7. H. SCHLIEMANN, ἔ. ἀ. πίν. XIII.

8. W. LAMB ἔ. ἀ. σ. 194, πίν VIII, 8.

ματι κοσμεῖ τὸ κατώτερον τμήμα φολίδος εἰς τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος ¹ καὶ τέλος ἀπλοῦν φολιδωτὸν κοσμεῖ γυναικεῖον φόρεμα εἰς σφραγίδα ἐκ Βαφειοῦ ². Τὸ ἀπλοῦν τρίλοβον φολιδωτὸν κοσμεῖ τὸ ἔνδυμα εἰς YE III ἐλεφαντοστοῦν ἐκ Μυκηνῶν ³, μετὰ παπυροειδοῦς δέ, εἰς τὴν βάσιν τοῦ τριλόβου, κοσμεῖ ἔνδυμα εἰς τοιχογραφίαν ἐκ Ramp House ⁴. Τὸ δικτυωτὸν εἰκονίζεται εἰς δύο τεμάχια τοιχογραφίας ἐκ τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος ⁵, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν κοσμεῖ χειρίδα χιτῶνος τὸ δ' ἕτερον γυναικεῖον ἔνδυμα. Εἰς τὸ τελευταῖον παράδειγμα αἱ γραμμαὶ αἱ σχηματίζουσιν τὸ δίκτυον εἶναι κυματοειδεῖς. Ἔτερα δύο ἔνδymατα εἰκονιζόμενα εἰς σφραγιστικὸν δακτύλιον ἐκ Μυκηνῶν ⁶ καὶ σφραγιδόλιθον ἐκ Βαφειοῦ ⁷ κοσμοῦνται ἐπίσης διὰ δικτυωτοῦ.

Δικτυωτὸν σχηματιζόμενον ἐκ λευκῶν στιγμῶν ἐπὶ ἐρυθροῦ ἐδάφους κοσμοῦν ὕφασμα ⁸ προέρχεται ἐκ Ramp House. Δικτυωτὸν ἐκ στιγμῶν κοσμεῖ χιτῶνα μεταγενεστέρας τοιχογραφίας ἐκ Μυκηνῶν ⁹. Τέλος εἰς ἕτερον τεμάχιον ἐκ Ramp House ¹⁰ εἰς τὰ σημεῖα ἐνώσεως τοῦ δικτύου παρίστανται τέσσαρες στιγμαὶ ἐνθυμίζουσαι ἐντόνως τὸ δίκτυον, τὸ ὅποιον κρέμαται ἀπὸ τοῦ περιζώματος τῶν μορφῶν τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς ¹¹.

Αἱ ταινίαι αἱ σχηματιζόμεναι δι' ἐναλλάξ παχειῶν καὶ λεπτῶν γραμμῶν συχνάκις κοσμοῦν ὕφασματα ἐκ Μυκηνῶν ¹², Τίρυνθος ¹³ καὶ Θηβῶν ¹⁴.

Τὸ «κόσμημα τῆς ἐχίδνης» κοσμεῖ τὰ γυναικεῖα ἔνδυματα τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ δευτέρου ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος ¹⁵. Ἡ θλαστὴ γραμμὴ κοσμεῖ τὰ περιζώματα τῶν ἀνδρικῶν μορφῶν τοῦ ἐμπιέστου ἐγχειριδίου ἐκ τοῦ IV τάφου τῶν Μυκηνῶν ¹⁶, τμήμα γυναικείου ἔνδυματος καὶ κόμβου εἰς τοι-

1. RODENWALDT I, πίν. VIII.

2. CMS I, ἀρ. 220.

3. KANTOR, πίν. XXV A.

4. W. LAMB, ἔ. ἀ. πίν. VIII, 9.

5. RODENWALDT I, σ. 76, εἰκ. 31, σ. 119, εἰκ. 50.

6. CMS I, ἀρ. 127.

7. Αὐτόθι ἀρ. 220.

8. W. LAMB, ἔ. ἀ. σ. 196, πίν. IX, 19.

9. A. J. B. WACE, Excavations at Mycenae, BSA 25, 1921-23, πίν. XXVII.

10. W. LAMB, ἔ. ἀ. πίν. IX, 21.

11. Ἀρ. 138. EVANS, PM II, σ. 726, εἰκ. 453.

12. W. LAMB, ἔ. ἀ. σ. 194, πίν. VIII, 9.

13. RODENWALDT I, σ. 76, εἰκ. 31.

14. REUSCH, πίν. 15.

15. RODENWALDT I, πίν. VIII.

16. MARINATOS-HIRMER, πίν. XXXVI.

χογραφίαν τῶν Μυκηνῶν¹ καὶ τὴν χειρῖδα ἐνδύματος εἰς τοιχογραφίαν τῆς Τίρυνθος². Πολυχρώμους θλαστὰς γραμμὰς ἐσχημάτιζον ἐξ ἄλλου αἱ τεσσαράκοντα χιλιάδες ψῆφοι τοῦ ὑφάσματος τῶν Δενδρῶν³. Ὁ ρόδαξ τέλος κοσμεῖ γυναικεῖα ἐνδύματα εἰς τεμάχια τοιχογραφιῶν ἐκ Τίρυνθος⁴.

Ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν κοσμημάτων τῶν μινωικῶν περιζωμάτων ἐλλείπουν τὰ φυλλοειδῆ καὶ τὰ ζωικά θέματα. Ἡ ὁμοιότης ὅμως τῶν ἀναφερθέντων θεμάτων δεικνύει τὴν στενὴν σχέσιν, ἥτις ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς μινωικῆς καὶ τῆς μυκηναϊκῆς ὑφαντικῆς ὡς πρὸς τὸ θεματολόγιον, σχέσιν ἥτις ἐπεσημάνθη ἤδη προκειμένου καὶ περὶ τοῦ σχήματος τῶν περιζωμάτων.

ΤΟ ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Αἱ σχέσεις τῆς Κρήτης πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου εἶναι παλαιόταται⁵. Ἦδη κατὰ τὴν ΠΜ περίοδον ἡ Κρήτη ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὰς Κυκλάδας⁶. Ἀπὸ τῆς ΜΜ II περιόδου ἡ ἐπίδρασις τῆς Κρήτης ἐπὶ τῶν Κυκλάδων κορυφουται⁷. Τέλος δέ, ὡς συμπεραίνεται ἐκ τῆς ΥΜ I-II κεραμικῆς τῆς Μήλου, αἱ Κυκλάδες ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται τὴν ἐπιρροὴν τῆς Κρήτης καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην⁸.

Διὰ τὴν μελέτην τοῦ ἐνδύματος τῶν Κυκλάδων κατὰ τοὺς πρωιμωτάτους χρόνους κυρίαν πηγὴν ἀποτελοῦν τὰ εἰδῶλια, ἐφ' ὅσον εἰς τὰς ἐγγράκτους ἐπὶ λίθων παραστάσεις ἐκ Νάξου⁹ τὸ περίζωμα ἀποδίδεται ἀσαφῶς. Τὰ πρωτοκυκλαδικὰ εἰδῶλια ὅμως συνήθως παρίστανται γυμνά. Ἐν τούτοις εἰς δύο παραδείγματα ἐκ Σύρου¹⁰ καὶ Ἀμοργοῦ¹¹ αἱ μορφαὶ εἶναι στοιχειω-

1. RODENWALDT II, σ. 50, εἰκ. 26.

2. RODENWALDT I, σ. 95, εἰκ. 38.

3. PERSSON I, σ. 79, 106, ἀρ. 51, πίν. XXXIV, 4.

4. RODENWALDT I, σ. 95, εἰκ. 38, 39.

5. FURUMARK II, σ. 192-201.

6. XANTHUIDES, σ. 22. EVANS, PM II, σ. 193 καὶ Index, λ. Cyclades, Relations with Crete. FURUMARK II, σ. 192.

7. FURUMARK II, σ. 192.

8. Αὐτόθι σ. 198, 200.

9. Γ. ΣΤ. ΚΟΡΡΕΣ, Ἐπὶ τῆς χρονολογήσεως τῶν μαρμαρίνων πλακῶν τῆς «Κορφῆς τ' Ἀρωνιοῦ» Νάξου, AE 1965, Χρον. σ. 1-6, ἐνθα ἐκφράζονται ἀντιρρήσεις διὰ τὴν πρῶτον χρονολόγησιν τοῦ ΧΡ. ΝΤΟΥΜΑ (Κορφὴ τ' Ἀρωνιοῦ, μικρὰ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐν Νάξῳ AD 20, 1965, σ. 41-64), ὅστις τὰς χρονολογεῖ εἰς τὸ τέλος τῆς Πρωτοκυκλαδικῆς περιόδου.

10. C. ZERVOS, Art des Cyclades du début à la fin de l' âge de bronze, Paris 1957, σ. 193, εἰκ. 253.

11. K. MAJEWSKI, Figuralna plastyka Cycladezka, Lwow 1935, ἀρ. 248, πίν. LXXI b.

δῶς ἐνδεδυμένοι. Ἡ μὲν πρώτη φέρει αἰδοιοθύλακα συγκρατούμενον διὰ ζώνης, ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ τμήματος τῆς ὁποίας ἄρχεται ἱμάς, ἐξικνούμενος μέχρι τοῦ δεξιοῦ ὤμου, ἡ δὲ δευτέρα φέρει ὅμοιον ἐνδυμα, ἄνευ ὅμως αἰδοιοθύλακος.

Ὡς εἶδομεν ἤδη ἀνωτέρω, ὁ διαγώνιος ἱμάς ἀπαντᾷ εἰς μινωικὰ εἰδῶλια ἐκ Τραοστάλου (ἀρ. 38) καὶ Ψυχροῦ (ἀρ. 89) συχνότερον δέ, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ, εἰκονίζεται εἰς τὰς Αἰγυπτιακὰς παραστάσεις. Ὁ τύπος τῶν διασταυρουμένων πρὸ τοῦ στήθους ἱμάντων, ὡς ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἐκ Πετσοφᾶ, (ἀρ. 22) καὶ Τυλίσου (ἀρ. 48) εἰδῶλια, ἀπαντᾷ εἰς παλαιότερα εἰδῶλια ἐξ ἐτέρας νήσου τοῦ Αἰγαίου, τῆς Λέσβου¹, ἀλλὰ καὶ εἰς περιοχὰς τῆς Μ. Ἀσίας, ὡς εἰς Τροίαν², Kültepe³, Θυάτειρα⁴, Antalya, Aliçar⁵ τέλος δέ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εἰς Αἴγυπτον καὶ Μεσοποταμίαν. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τύπου τούτου κατὰ τὴν πρόωμον ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ εἰς τόσον εὐρεῖαν περιοχὴν δὲν ὀφείλεται πιθανῶς εἰ μὴ εἰς μίαν κοινὴν πρακτικὴν ἀνάγκην στηρίξεως τοῦ περιζώματος. Εἶναι δυνατόν ὅμως, ὡς δεικνύουν ἕτερα παραδείγματα, κυρίως ἐξ Ἀφρικῆς, νὰ ἀποτελοῦν εἶδος διασήμου⁶. Τὸ περίεργον ἐξ ἄλλου μολύβδινον ἀντικείμενον ἐκ Λέσβου, διαμ. 0.175 μ., κοσμούμενον δι' ἐγχαράκτων θαλαστῶν γραμμῶν, ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ ὁποίου ἐκφύεται γλωσσίδιον⁷, πιθανῶς εἶναι μικρὰ ἀναθηματικὴ ζώνη μετὰ καλύμματος τῆς αἰδοῦς, ἐνθυμίζουσα ἐντόνως τὸ περίζωμα τοῦ ἐκ Πορτί εἰδωλίου (ἀρ. 1) καὶ τοῦ κυκλαδικοῦ ἐκ Σύρου⁸ περισσότερον δὲ τὴν ζώνην, ἡ ὁποία ἐφέρετο ἄνωθεν τοῦ περιζώματος τύπου Γ' εἰς τινὰ μινωικὰ δείγματα⁹.

Κατὰ τὴν μεταγενεστέραν MM III περίοδον εὐρίσκομεν εἰς τὰς Κυκλάδας τὸ «κόσμημα τῆς ἐχίδνης» κοσμοῦν ὕφασμα εἰς τοιχογραφίαν τῆς Φυ-

1. W. LAMB, Excavations at Thermi in Lesbos, Cambridge 1936, σ. 150, πίν. XX, ἀρ. 29, 1, πίν. XXII.

2. H. SCHLIEMANN, Ilios City and Country of the Trojans, London 1880, σ. 331, ἀρ. 193.

3. H. A. ORMEROD, Prehistoric Remains in Southwestern Asia Minor III, BSA 19, 1912-3, σ. 59, εἰκ. 6.

4. Αὐτόθι σ. 54, εἰκ. 3.

5. W. LAMB, ἔ. ἀ. σ. 150 κέ.

6. Εἰς μορφήν ἐπὶ αἰγυπτιακῆς τοιχογραφίας ἐμφανίζονται κεχωρισμένοι τοῦ λοιποῦ περιζώματος, συγκρατούμενοι ὑπὸ ταινίας, ἥτις περιβάλλει τὸ σῶμα κάτωθεν τοῦ στήθους (MÜLLER, σ. 7).

7. W. LAMB, ἔ. ἀ. σ. 206, εἰκ. 61.

8. C. ZERVOS, ἔ. ἀ. σ. 193, εἰκ. 253.

9. Ἀρ. 65, 132, 189.

λακωπής ¹, ἕτερον δὲ διακοσμητικὸν θέμα ἐπὶ ἀγγείου ² ἐνθυμίζει τὸ ζωικὸν θέμα τῶν περιζώματων (εἰκ. 68γ,δ,ε,στ).

Κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον καὶ περὶ τὸ 1500 π. Χ. περίπου εἰς χαρκτηριστικὸς τύπος μινωικοῦ περιζώματος εἰκονίζεται εἰς τὸ ἀγγεῖον τῶν ἀλίων ³, περίζωμα τὸ ὁποῖον λήγει ἐνταῦθα εἰς ὁξὺ κατὰ τὸ ὀπίσθιον τμήμα (τύπος Ηβ'). Δυσκόλως ἐρμηνεύεται ὁ χαρακτηρισθεὶς ὡς πτερύγιον αἰδοιοθύλαξ ⁴, ὅστις οὐδέποτε εἰς μινωικὸν παράδειγμα τοποθετεῖται τόσον ὑψηλά, ἀλλὰ καὶ σπανίως συνοδεύει τοιοῦτου τύπου περίζωμα. Πιθανῶς ἡ προσθήκη τούτου καὶ ἡ θέσις του ὀφείλεται εἰς καλλιτεχνικὴν αὐθαιρεσίαν, ἣτις διαπιστοῦται ἄλλωστε καὶ εἰς τὴν γενικὴν διάρθρωσιν τῶν μορφῶν π.χ. εἰς τὸν ὀφθαλμόν, ὁ ὁποῖος καταλαμβάνει τὸ μεγαλύτερον τμήμα τῆς παρεΐας, τοὺς ὑπερβολικῶς ὑψηλοὺς πόδας καὶ τὰς ἀτροφικὰς χεῖρας. Ὁ καλλιτέχνης προφανῶς θὰ ἐγνώριζε καὶ ἕτερον τύπον περιζώματος, πιθανῶς τὸν Ζ', ὅστις συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ ἐξέχοντος αἰδοιοθύλακος. Πιθανῶς ὁ μὲν ἡ παράστασις αὕτη τοῦ αἰδοιοθύλακος ὀφείλεται εἰς μίαν γενικὴν διάθεσιν πρὸς ἔμφασιν τῆς αἰδοῦς διὰ τῆς προσθήκης τούτου ἄνωθεν τοῦ περιζώματος, γεγονὸς τὸ ὁποῖον διεπιστώθη ἤδη εἰς τὴν Κρήτην ⁵.

Κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα εἰς σφραγιδόλιθον ἐκ Νάξου ⁶ εἰκονίζεται ἕτερος τύπος μινωικοῦ περιζώματος, τὸ εἰς ὁξὺ λήγον εἰς τὴν προσθίαν καὶ τὴν ὀπίσθιαν ὄψιν περίζωμα (τύπος Ηγ').

Τέλος ἕτερον ἔργον, τὸ ἐλεφάντινον πλακίδιον ἐκ Δήλου ⁷, δεικνύει ὅτι καὶ κατὰ τὴν ΥΕ III περίοδον τὸ μινωικὸν ἔνδυμα ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται εἰς τὰς Κυκλάδας. Ὁ Μυκηναῖος πολεμιστὴς φέρει τὴν μινωικὴν ζώνην καὶ τὸν αἰδοιοθύλακα, πιθανῶς δὲ καὶ στενότερον λογχοειδὲς περίζωμα ⁸.

Διὰ τῶν ἀναφερθέντων οὕτω παραδειγμάτων καθίσταται σαφές ὅτι καὶ εἰς τὰς Κυκλάδας υἱοθετήθη καὶ ἐπεκράτησεν ὁ μινωικὸς τύπος τοῦ περιζώματος ⁹. Ἡ ὑπαρξὶς τέλος εἰς τὰς Κυκλάδας τοῦ περιζώματος μι-

1. Excavations at Phylakopi in Melos, London 1904, σ. 73, εἰκ. 61. EVANS, PM III, εἰκ. 26.

2. Excavations at Phylakopi in Melos, ἔ. ἀ. σ. 116, εἰκ. 89.

3. Αὐτόθι σ. 124, εἰκ. 95.

4. Αὐτόθι.

5. Ὡς καὶ περίζωμα τύπου Γ'.

6. Ἔργον 1959, σ. 127, εἰκ. 135. Ν. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ, ΠΑΕ 1959, σ. 183, εἰκ. 155β.

7. DEMARGNE, εἰκ. 311.

8. H. GALLET DE SANTERRE-J. TRÉHEUX, Rapport sur le dépôt égéen et géométrique de l'Artémision à Délos, BCH 71-72, 1947-8, σ. 156-60, πίν. XXV. E. VERMEULE, Greece in the Bronze Age, Chicago 1964, σ. 221, πίν. XXXIX B.

9. GLOTZ, σ. 84.

νωικού τύπου και μετά την καταστροφήν τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων ὑποδηλοῖ ὅτι ὁ μινωικὸς συρμὸς ἐπεβάλλετο, εἶχε δὲ καταστῆ τόσον ἀγαπητός, ὥστε ἠδυνήθη νὰ διατηρηθῇ ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι καὶ τῆς τρίτης κυκλαδικῆς περιόδου.

ΤΟ ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Ἡ εὐρύτερα ἐπικοινωνία τῆς Κρήτης πρὸς τὸν ἐκεῖθεν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου κόσμον ἤρχισε περὶ τὸ 2000 π.Χ.

Ὁ Evans ¹ ἀναφερόμενος εἰς τοὺς δύο κυλίνδρους ἐκ Πλατάνου καὶ Ἡρακλείου δέχεται τὴν ὑπαρξιν ἐπιδράσεων ἢ ἀκόμη καὶ ἀμέσων σχέσεων πρὸς τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς ΠΜ I ἤδη περιόδου, πιστεύει ὁμῶς ὅτι πραγματικαὶ σχέσεις δὲν ὑφίστανται πρὸ τοῦ τέλους τῆς ΜΜ III ἐποχῆς ², ὅταν ἡ Κρήτη ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν Συρίαν, μέσῳ δὲ ταύτης καὶ πρὸς τὴν Μεσοποταμίαν. Ὁ Pendlebury ³ καὶ ὁ Hutchinson ⁴ τονίζουν τὰς πρωίμους σχέσεις πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὁ Hutchinson δὲ πιστεύει ⁵ ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς ΠΜ III περιόδου εἰσήγετο ὁ ἐλεφαντόδους ἐκ τῆς Συρίας. Ὁ Pendlebury ⁶, νομίζει ὅτι ἄμεσοι σχέσεις πρὸς τὴν Συρίαν παύουν κατὰ τὴν ΜΜ III περίδον. Ὁ Parrot ⁷ καὶ ἡ Kantor ⁸ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ σπεῖρα τῆς σκηνῆς τῆς στέψεως εἰς τὴν τοιχογραφίαν ἐκ Mari, ἥτις χρονολογεῖται εἰς τὴν περίδον τοῦ Hammurabi (1779 - 1750), εἶναι αἰγαιακῆς καταγωγῆς, ἡ Kantor δὲ πρὸς τοῦτοις πιστεύει ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος τῶν Μινωιτῶν κατὰ τὴν ΜΜ II περίδον ⁹. Ὁ Furumark ἀντιθέτως ¹⁰ πιστεύει ὅτι οὐδὲν στοιχεῖον αἰγαιακῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς Ἀσίας ὑπάρχει κατὰ τὴν περίδον ταύτην, ἰσχυρίζομενος ὅτι ἡ λέξις Kaptaru εἰς τὰ κείμενα τοῦ Mari ¹¹ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν Κρήτην ἀλλ' εἰς τὴν Κιλικίαν, γνώμη ἥτις δὲν εἶναι γενικῶς δεκτὴ ¹². Γεγονὸς ἀποτελεῖ ὁμῶς ὅτι κατὰ

1. EVANS, PM I, σ. 16. II, σ. 265.

2. Αὐτόθι I, σ. 16.

3. PENDLEBURY, σ. 53.

4. HUTCHINSON, σ. 105. Ἀνατολικὸς σφραγιδοκύλινδρος ἐκ lapis lazuli ἀνευρέθη ἐσχάτως εἰς τὸ κτήριον E ἐπὶ τοῦ λόφου Φουρνὶ τῶν Ἀρχανῶν, I. ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, ΠΑΕ 1967, σ. 160, πίν. 150.

5. HUTCHINSON, σ. 157.

6. PENDLEBURY, σ. 173.

7. A. PARROT, Les peintures du palais de Mari, Syria 18, 1937, σ. 326.

8. KANTOR, σ. 31.

9. Αὐτόθι σ. 32.

10. FURUMARK II, σ. 216.

11. Αὐτόθι σημ. 4, σ. 242.

12. DEMARGNE, σ. 83. HUTCHINSON, σ. 178. SCHACHERMEYR, Die minoische Kultur des alten Kreta, Stuttgart 1964, σ. 81.

τὴν MM II περίοδον οἱ Κρήτες ἐξήγον εἰς τὴν Συρίαν καμαραϊκὰ ἀγγεῖα ¹ καὶ ὅτι ἤρχοντο εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν Κύπρον ἀπὸ τῆς MM Ia περιόδου ². Τὰς σχέσεις πρὸς τὰς προαναφερθείσας περιοχὰς ὑποστηρίζει ἐπίσης καὶ ὁ Schachermeyr ³. Τέλος αἱ σχέσεις πρὸς τοὺς Χετταίους κατὰ τὴν περίοδον τῶν πρώτων ἀνακτόρων εἶναι ἐλάχισται ⁴. Κατὰ τὴν περίοδον τῶν δευτέρων ἀνακτόρων αἱ σχέσεις τῆς Κρήτης πρὸς τὸν ἀσιατικὸν κόσμον εὐρύνονται. Ἡ Kantor ⁵ ὑποστηρίζει ὅτι αἱ ἐπαφαὶ Κρήτης καὶ Ἀνατολῆς διακόπτονται ἢ τοῦλάχιστον εἶναι ἀσήμαντοι κατὰ τὴν MM III περίοδον, ὅτι κατὰ τὴν YM I-II περίοδον δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα διὰ ταύτας ⁶ καὶ ὅτι τὰ αἰγαιακὰ ἀντικείμενα μεταφέρονται εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τῶν Μυκηναίων ἐμπόρων ⁷. Ἀντιθέτως ὁ Pendlebury ⁸ καὶ ὁ Demargne ⁹ πιστεύουν ὅτι ὑπάρχουν σχέσεις τῶν Κρητῶν πρὸς τὴν Συρίαν κατὰ τὴν YM I-II περίοδον. Ὁ Furumark ¹⁰ πάλιν ὑποστηρίζει ὅτι κατὰ τὴν MM III-YM I περίοδον ἡ Ἀσία ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς Κρήτης, ὥς καταφαίνεται ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν γρυπῶν, τοῦ ἀντιθετικοῦ ρυθμοῦ, τοῦ ἱπταμένου καλπασμοῦ, τοῦ ποδήρους ἱερατικοῦ συριακοῦ ἐνδύματος κλπ., ἐνῶ κατὰ τὴν YM I-II περίοδον δὲν εἶναι σαφεῖς αἱ σχέσεις Κρήτης καὶ Ἀσίας, τονίζων ὅμως ὅτι ἡ ἐπαφὴ τῆς Κρήτης πρὸς τὴν Αἴγυπτον θὰ ἐγένετο μέσῳ τῶν Ἀσιατικῶν ἀκτῶν. Οἱ σφραγιδοκύλινδροι οἱ ἀνευρεθέντες εἰς τὰς Θήβας κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς ¹¹ δεικνύουν σαφῶς τὰς ἐπαφὰς τῶν Αἰγαιῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πρὸς τὴν Μεσοποταμίαν.

1. KANTOR, σ. 18-9. DEMARGNE, σ. 84. W. CULICAN, *Le Levant et la Mer, Histoire et Commerce*, Paris-Bruxelles 1967, σ. 46-9.

2. Ὡς γνωρίζομεν ἐκ τοῦ μινωικοῦ ἀγγείου, τὸ ὁποῖον εὗρέθη εἰς Πρωτοκυπριακὸν τάφον τῆς Λαπίθου (V. GRACE, *A Cypriot Tomb and Minoan Evidence for its Date*, AJA 44, 1940, σ. 11, εἰκ. 1. KANTOR, σ. 18), τοῦ ΠΜ III ξίφους τῶν Βουνῶν, τοῦ καμαραϊκοῦ κυπέλλου, τὸ ὁποῖον εὗρεν ὁ J. STEWART εἰς Μεσοκυπριακὸν τάφον (Π. ΔΙΚΑΙΟΣ, *Αἱ σχέσεις τῆς Κύπρου καὶ Κρήτης, κατὰ τὴν 2αν π.Χ. χιλιετηρίδα*, Κρητ. Χρον. 15-16, 1961-2, σ. 152) καὶ τοῦ ὁστράκου Μεσοκυπριακῆς περιόδου ἐκ τῶν Ἀγγλικῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ζάκρου (M. POPHAM, *Two Cypriot Sherds from Crete*, BSA 58, 1963, σ. 89-93).

3. F. SCHACHERMEYR, *ἐ. ἀ.* σ. 78, 81.

4. DEMARGNE, σ. 84.

5. KANTOR, σ. 74.

6. Αὐτόθι.

7. Αὐτόθι σ. 78.

8. PENDLEBURY, σ. 224, 225.

9. DEMARGNE, σ. 116.

10. FURUMARK II, σ. 221-3.

11. N. PLATON - E. TOULOUPA, *Oriental Seals from the Palace of Cadmus : Unique Discoveries in Boeotian Thebes*, ILN 28 Nov. 1964, σ. 859, 861.

Αἱ σχέσεις τῆς Κρήτης πρὸς τοὺς Χετταίους εἶναι ὀλίγαι καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῶν δευτέρων ἀνακτόρων ¹. Μετὰ τῆς Κύπρου ἐξ ἄλλου σχέσεις ὑφίστανται καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ², ΥΜ II δὲ ἀγγεῖα ἔχουν εὐρεθῆ εἰς Τεκὲ καὶ Μαρόνι τῆς Κύπρου ³ καὶ κυπριακὰ ἢ κυπριακῆς ἐπιδράσεως ἀγγεῖα προέρχονται ἐκ Κνωσοῦ ⁴ καὶ Ἀρχανῶν ⁵. Εἶναι γνωστὸν τέλος ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν μινωικὴν περίοδον καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κνωσοῦ οἱ Μυκηναῖοι παραλαμβάνουν εἰς χεῖράς των ἐκ τῶν Μινωικῶν τὸ ἐμπόριον μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ⁶.

Τὰς ἐπαφὰς τῆς Κρήτης πρὸς τὴν Αἴγυπτον διέκρινε πρῶτος ὁ Evans, ὁ ὁποῖος παρετήρησε πολλὰς ἐπιδράσεις τῆς δευτέρας εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ ⁷. Τὴν ἐπαφὴν τῶν δύο πολιτισμῶν ἤδη κατὰ τὴν προδυναστικὴν περίοδον ὑπεστήριξαν ἐπίσης πλὴν τοῦ Evans ⁸ ὁ Pendlebury ⁹ καὶ ὁ Schachermeyr ¹⁰. Ἡ Kantor ¹¹ καὶ ὁ Vercoutter ¹² ἀντιθέτως ἐνόμισαν ὅτι ὠρισμέναι ὁμοιότητες, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν κατὰ τοὺς πρῶτους χρόνους, εἶναι δυνατόν νὰ ὀφείλονται εἰς κοινὰ χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν μεταξύ δύο πολιτισμῶν, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν δάνεια ἢ ἐπιδράσεις. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς ΠΜ II περιόδου, μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν εἰδωλίων τῆς Μεσαρᾶς ¹³, τὴν μίμησιν αἰγυπτιακῶν ἀγγείων καὶ τὴν ἐμφάνισιν περὶ τὸ 2000 π.Χ. τῆς λέξεως Keftiu εἰς Αἰγυπτιακὰ μνημεῖα ¹⁴ ὑφίστανται στεναὶ σχέσεις μεταξύ τῆς Κρήτης καὶ τῆς

1. DEMARGNE, σ. 116.

2. EVANS, PM I, σ. 15. DEMARGNE, σ. 116.

3. FURUMARK II, σ. 206, εἰκ. 16.

4. M. POPHAM, ἔ. ἀ.

5. Ι. ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, ΥΜ κενοτάφιο στὶς Ἀρχάνες, ΑΔ 20, 1965, σ. 112, πίν. 58β.

6. PENDLEBURY, σ. 259. KANTOR, σ. 81. FURUMARK II, σ. 270, 271.

7. EVANS, PM Index, λ. Egypt.

8. EVANS, PM I, σ. 16, 17.

9. PENDLEBURY, σ. 54.

10. F. SCHACHERMEYR, ἔ. ἀ. σ. 48, 49, 51, 52. Ἐσχάτως ἀνευρέθησαν εἰς Ἀρχάνες δύο σκαραβαῖοι, ὁ εἰς τὸ Κτήριον ΣΤ' (CMS II 1, ἀρ. 395) καὶ ὁ ἕτερος εἰς τὸν θολωτὸν τάφον Β', ἐπὶ τοῦ λόφου Φουρνί (Ι. ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, ΠΑΕ 1967, σ. 154, εἰκ. 137γ).

11. KANTOR, σ. 17, 18.

12. VERCOUTTER I, σ. 36.

13. PENDLEBURY, σ. 74. Ἡ BANTI (παρὰ PENDLEBURY, αὐτόθι) πιστεύει ὅτι δὲν ὑπῆρχον σχέσεις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

14. VERCOUTTER II, σ. 414. DEMARGNE, σ. 83.

Αιγύπτου, κυρίως όμως από της MM II-YM II περιόδου ¹, εποχής κατά την οποίαν ή Κρήτη δεσπόζει ως εμπορική δύναμις εις τὸ Αἰγαῖον ². Μεταξὺ 1480 καὶ 1425 π.Χ., ὅτε διὰ πρώτην φοράν ἐμφανίζονται οἱ Μυκηναῖοι εἰς τὴν Αἴγυπτον ³, τόσον αἱ Μυκῆναι ὅσον καὶ ἡ Κρήτη ἔχουν πλέον ἀπ' εὐθείας σχέσεις πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Κατὰ τὴν YM III ἐποχὴν αἱ ἐπαφαὶ μεταξὺ Κρήτης καὶ Αἰγύπτου καταπαύουν ⁴, διότι τὸ ἐμπόριον μετὰ τῆς χώρας τοῦ Νείλου ἀναλαμβάνουν αἱ Μυκῆναι καὶ αἱ ἀποικίαι των, ἡ Ρόδος καὶ ἡ Κύπρος. Ἐσχατον δείγμα ἐπαφῆς Κρήτης καὶ Αἰγύπτου εἶναι ὁ σκαρβαῖος τῆς βασιλίσσης Τί, συζύγου τοῦ Ἀμενόφιος Γ', ἀνευρεθεὶς εἰς Ἀγ. Τριάδα καὶ ὁ τελευταίως εὑρεθεὶς εἰς Αἴγυπτον κατάλογος τῆς βασιλείας τοῦ ἰδίου Φαραώ, περιέχων μινωικὰ τοπωνύμια ⁵.

Εἰς τὴν συγκριτικὴν μελέτην τοῦ μινωικοῦ περιζώματος πρὸς τὸ τῶν ἀσιατικῶν χωρῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ καὶ τῆς Αἰγύπτου πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ὁμοιογένεια, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὰς πρώτας ἐκδηλώσεις πάντων τῶν πολιτισμῶν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ζώματος, ἡ ὁμοιότης τοῦ πρώτου ἐνδύματος, τὸ ὅποσον περιεζώθη ὁ ἄνθρωπος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διαφορετικὴ ἀπεικόνισις τοῦ περιζώματος εἰς τὰ μνημεῖα διαφόρων χωρῶν, δημιουργοῦσα πολλάκις παρεξηγήσεις, αἱ ὁποῖαι ὀφείλονται εἰς τὰς ἰδιομορφίας τῆς τέχνης ἐκάστου λαοῦ, παρὰ τὰ κοινὰ στοιχεῖα ὅλων τῶν πολιτισμῶν. Διὰ τοὺς λόγους τούτους δὲν ὑποστηρίζεται πάντοτε ἐνταῦθα ἡ στενὴ σχέσηις τῆς μινωικῆς Κρήτης πρὸς τοὺς ἄλλους λαούς, διότι ὁ ἐπιχειρῶν τοιοῦτόν τι θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ πληθὺς ἑτέρων, πλὴν τοῦ ἐνδύματος, στοιχείων. Ἐπισημαίνονται ὁμως τὰ

1. J.D.S. PENDLEBURY, *Egypt and the Aegean in the Late Bronze Age*, JEA 16, 1930, σ. 75, 76. PENDLEBURY, ο. 143, 172, 222. KANTOR, σ. 18, 19, 21, 32, 33, 54 καὶ VERCOUTTER II, σ. 415, ἂν καὶ ὁ FURUMARK II, σ. 218, 219, ἀπορρίπτει ὀρισμένα στοιχεῖα δεικνύοντα ἐπίδρασιν τῆς Κρήτης ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, ὡς τὸν ἱπτάμενον καλπασμόν καὶ τὴν σπεῖραν, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ στοιχεῖα ἀσιατικά, ληφθέντα παρὰ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν MM III περίοδον.

2. J.D.S. PENDLEBURY, ἔ. ἀ. σ. 84. FURUMARK II, σ. 271. Ἡ KANTOR (σ. 54) πιστεύει ὅτι ἤδη κατὰ τὴν YM Ιβ περίοδον αἱ Μυκῆναι ἐκτοπίζουν τὴν Κρήτην.

3. VERCOUTTER II, σ. 416.

4. PENDLEBURY, σ. 258, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς JEA 16, 1930, σ. 89, 90. KANTOR, σ. 49, 79. FURUMARK II, σ. 271. VERCOUTTER II, σ. 416.

5. K. A. KITCHEN, *Aegean Place Names in a List of Amenophis III*, Bulletin of the American Schools of Oriental Research, 181, Febr. 1966, σ. 23-4. M. C. ASTOUR, *Aegean Place Names in an Egyptian Inscription*, AJA 70, 1966, σ. 313-7.

κοινὰ στοιχεῖα τῶν διαφόρων μορφῶν τοῦ περιζώματος, τὰ ὅποια εἶναι δυνατόν νὰ ὀφείλονται εἰς κοινὴν καταγωγὴν, ἐπαφὴν ἢ ἐμμέσους ἐπιδράσεις. Ἡ σύγκρισις δὲ γίνεται ἐνταῦθα ὅχι μόνον διὰ νὰ τεθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ κοινὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐρμηνευθοῦν ὀρισμένα δυσδιάγνωστα μινωικὰ στοιχεῖα ἐξ ἀντιστοιχῶν ἐτέρων χωρῶν.

Συχνάκις ἐτονίσθησαν ὑπὸ τῶν μελετητῶν αἱ ὁμοιότητες αἱ ὅποιαὶ ὑπάρχουν εἰς τὸ ἔνδυμα ἐνὸς εὐρέως κύκλου τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου κατὰ τὴν 2αν χιλιετηρίδα π.Χ.¹ Εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἡ τελεία γυνότης ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Κρήτην δὲν ὑπῆρξε σπανία, παραστάσεις δὲ γυνῶν ἀνδρικῶν μορφῶν ἀπαντοῦν εἰς ἀπεικονίσεις τελετουργιῶν κατὰ τὸ β' ἡμισυ τῆς 4ης χιλιετηρίδος². Συχνάκις μοναδικὸν ἔνδυμα ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἡ ζώνη ἄνευ αἰδοιοθύλακος, ἔνδυμα κυρίως ἡρώων, κατ' ἐξοχὴν δὲ τοῦ Engidu³ καὶ τοῦ Γιλγαμές⁴, ἀπαντῶν προσέτι ὡς μοναδικὸν ἔνδυμα μουσικοῦ εἰς πῆλινον πλακίδιον τοῦ τέλους τῆς 3ης χιλιετηρίδος π.Χ.⁵ Εἰς σκηνὰς πάλης ἐπὶ ἀναγλύφων ἐλεφαντίνων πλακιδίων τῶν ἀρχῶν τῆς 3ης χιλιετηρίδος ἀπαντᾷ ἓν εἶδος αἰδοιοθύλακος συνιστάμενον ἐκ λωρίδος ὑφάσματος, ἣτις διέρχεται μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ στερεοῦνται εἰς τὸ κέντρον τῆς προσθίας καὶ ὀπισθίας ὀψεως τῆς ζώνης, ὁμοιάζον οὕτω πρὸς μινωικὸν τύπον περιζώματος (τύπος Αβ')⁶. Ὁ Delaporte⁷ ἐπίσης πληροφορεῖ, ὅτι κατὰ τὴν Ἀκκαδικὴν περίοδον τοιοῦτου εἶδους ἔνδυμα ἔφερον οἱ θεοὶ καὶ οἱ δαίμονες. Οὐδέποτε ὁμοῦς ἀπαντᾷ ὁ τύπος τοῦ μινωικοῦ αἰδοιοθύλακος ὑπὸ τὴν κλασσικὴν του μορφήν, ὡς τὸν συναντῶμεν ἀλλαχοῦ.

Ἰμάντες διασταυρούμενοι πρὸ τοῦ στήθους καὶ στηρίζοντες τὸ περιζῶμα, ὅμοιοι πρὸς τοὺς σημειωθέντας εἰς μινωικὰ δείγματα (ἀρ. 22, 48) εἶναι γνωστοὶ ἐξ εἰδωλίου τῆς Ur⁸ καὶ ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Mari⁹ (πίν. 54α)

1. E. AKURGAL, *Remarques stylistiques sur les Reliefs de Malatya*, Istanbul 1946, σ. 36. G. CONTENEAU, *La Glyptique Syrohitite*, Paris 1922, σ. 16 κέ. C.F.A. SCHAEFFER, *Ugaritica II*, Paris 1949, σ. 126.

2. STROMENGER-HIRMER, εἰκ. 19, 20.

3. VON DER OSTEN, *Ancient Oriental Seals in the Collection of Eduard Newell*, Chicago 1934, σ. 128.

4. L. DELAPORTE, *La Mésopotamie*, Paris 1923, σ. 215. A. PARROT, *ἔ. ἀ.* σ. 150, εἰκ. 179, εἰς ἔργον τοῦ α' ἡμίσεος τῆς 3ης χιλιετηρίδος. STROMENGER-HIRMER, εἰκ. 113, εἰς κύλινδρον τοῦ β' ἡμίσεος τῆς 3ης χιλιετηρίδος.

5. STROMENGER-HIRMER, εἰκ. 143.

6. Αὐτόθι εἰκ. 46.

7. L. DELAPORTE, *ἔ. ἀ.* σ. 215.

8. L. WOOLLEY, *Histoire d'une Découverte*, Paris 1957, σ. 140.

9. A. PARROT, *ἔ. ἀ.* σ. 275, εἰκ. 342, σ. 278, εἰκ. 346.

ἐνθα, ὡς ἀκριβῶς εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 22 παράδειγμα, στηρίζεται εἶδος ἐπιτραχηλίου. Ἡ τοιαύτη διευθέτησις ἀποτελεῖ ἀγαπητὸν τρόπον στηρίξεως τοῦ περιζώματος καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἐλεφαντοστῶν τῆς Nimrud ¹.

Τὸ περίζωμα τὸ ὁποῖον καλύπτει τοὺς γλουτοὺς ἀποτελεῖ ἐπίσης κοινὴν ἐνδυμασίαν πολλῶν πολιτισμῶν. Εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἦτο κατὰ τὸν Rawlinson ² τὸ ἐνδυμα τῶν κατωτέρων τάξεων. Ἀρχικῶς ἦτο συνήθως ὁμοῖον τοῦ μινωικοῦ περιζώματος, ἐξικνούμενον μέχρι τοῦ γόνατος. Ἀπλοῦν πάλιν, περιβάλλον ἄνευ ἀνοίγματος τὸ σῶμα, ἢ ἀναδιπλούμενον ἐμφανίζεται ἀπὸ τῆς 4ης π.Χ. χιλιετηρίδος ³ ἀλλὰ συνηθίζεται ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν πρωτοδυναστικὴν περιόδον (2600-2400) ⁴, τὴν Ἀκκαδικὴν ⁵ καὶ τὴν περιόδον Isin - Larsa (2000 - 1800) ⁶ συνεχιζόμενον καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, ἐφ' ὅσον ἀπαντᾷ εἰς Ἀσσυριακοὺς κύλινδρους τοῦ 13ου αἰ. π.Χ. ⁷.

Βραχὺ περίζωμα, ἐστρογγυλευμένον κατ' ἀμφοτέρας τὰς γωνίας καὶ ἀναδιπλούμενον ἐμπροσθεν, ὡς γνωρίζομεν τοῦτο ἐκ Τραοστάλου (ἀρ. 37), ἄνευ ὅμως τοῦ αἰδοιοθύλακος, εἰκονίζεται εἰς κύλινδρον τῆς Ἀκκαδικῆς περιόδου ⁸, ἐστρογγυλευμένον δὲ κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ εὐθὺς κατὰ τὴν ἐτέραν (ἀρ. 15) ἀποδίδεται εἰς κύλινδρον τῆς ἀρχαίας Βαβυλωνιακῆς περιόδου ⁹. Τέλος εἰς πλακίδιον τῶν ἀρχῶν τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδος ¹⁰ ἀναγνωρίζεται ὁ λοξῶς ἀποτετμημένος κατὰ τὰ ἄκρα μινωικὸς τύπος περιζώματος (τύπος Βγ'). Περίζωμα, τοῦ ὁποῖου τὸ πρόσθιον τμήμα ἐνθυμίζει ἰσχυρῶς τὸν τύπον τοῦ Πισκοκεφάλου (ἀρ. 56 - 58), μετ' εὐρέως φύλλου εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα μειουμένου πρὸς τὰ κάτω ἐνθυμίζει τὸ περίζωμα τὸ ὁποῖον φέρει θεὸς εἰς ἀνάγλυφον στήλην (stele of volutures) ¹¹ τοῦ α' ἡμίσεος τῆς 3ης χιλιετηρίδος, προσκεκολλημένον ὅμως ἐπὶ ἐτέρου τύπου περιζώματος. Τέλος, ὡς ἐτονίσθη ἀνωτέρω, μεγάλη ὁμοιότης παρατηρεῖται

1. R. D. BARNETT, *The Nimrud Ivories in British Museum*, London 1957, σ. 67, εἰκ. 20, S. 4.

2. C. RAWLINSON, *The Five Great Monarchies of the Ancient Near Eastern World*, III, London 1873, σ. 2.

3. STROMENGER-HIRMER, εἰκ. 16, 17.

4. PORADA, σ. 12, ἀρ. 71, πίν. XII.

5. Αὐτόθι σ. 21, πίν. XXIII, ἀρ. 146, σ. 25, πίν. XXX, ἀρ. 195 E.

6. Αὐτόθι ἀρ. 312, πίν. XLVII.

7. Αὐτόθι ἀρ. 599, πίν. LXXXIV, ἀρ. 600.

8. Αὐτόθι σ. 22, ἀρ. 166, πίν. XXVI. STROMENGER-HIRMER, εἰκ. 113 ἄνω.

9. PORADA, σ. 62, πίν. LXXIV, ἀρ. 546 E.

10. A. PARROT, ἔ. ἄ. σ. 292, εἰκ. 359 A, D. Εἰς τὸ πλακίδιον D ἡ μία ἐκ τῶν δύο μορφῶν φέρει περίζωμα μετ' ἐστρογγυλευμένων τῶν κατωτέρων γωνιῶν.

11. STROMENGER-HIRMER, εἰκ. 67.

εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν μεταχειρίζονται ἀμφότεροι οἱ λαοὶ τὸ ἐκ δέρματος περιζῶμα.

Ἐκεῖθεν τοῦ Τίγρεως, εἰς Hassanlu, καὶ ἐπὶ χρυσοῦ κυπέλλου τοῦ 12ου - 11ου αἰ. π.Χ. ¹ μία τῶν μορφῶν φέρει περιζῶμα ὀξύληκτον ἔμπροσθεν. Τὸ σχῆμα τοῦ περιζώματος τούτου μετὰ τῆς ζώνης, ἥτις πίπτει ἔμπροσθεν, ἐνθυμίζει τὸ μινωικὸν περιζῶμα, τὸ ὁποῖον εἰκονίζεται ἐπὶ σφραγίσματος (ἀρ. 166), ἀλλὰ καὶ ἡ κλαδόσχημος διακόσμησις ἐνθυμίζει ἐπίσης ἀντίστοιχα μινωικὰ παραδείγματα.

Ὡς περισκελίδες πάλιν ἐρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Parrot ² τὸ περιζῶμα, τὸ ὁποῖον φέρει ἡ αἰοιδὸς Urnina εἰς τὸ ὀλόγλυφον ἔργον τοῦ α' ἡμίσεος τῆς 3ης π.Χ. χιλιετηρίδος, ἕτερον δὲ παράδειγμα περισκελίδος ἀπαντᾷ εἰς ἀνάγλυφον ἔργον ³.

Ἐκ τῶν δύο γνωστῶν τύπων περιζωμάτων τῆς Νεοανακτορικῆς περιόδου, τοῦ πεταλοειδοῦς καὶ τοῦ λογχοειδοῦς, ὑπάρχει ἱκανὸς ἀριθμὸς παραδειγμάτων εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, τινὰ τῶν ὁποίων εἶναι προγενέστερα ἢ σύγχρονα τῶν μινωικῶν. Ἦδη κατὰ τὸ β' ἡμισυ τῆς 3ης π.Χ. χιλιετηρίδος εἰκονίζεται ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Ναραμσὶν τεμάχιον ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον καλύπτει εἰς λογχοειδὲς σχῆμα τὸ πρόσθιον τμήμα τοῦ σώματος καὶ πίπτει μεταξὺ τῶν μηρῶν ⁴. Ὁμοιον φύλλον ἀποδίδεται εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Mari ⁵, εἰς τὴν σφραγίδα ἐκ Πλατάνου ⁶ τοῦ 18ου αἰ. π.Χ., ἐνθυμίζον ἐντόνως τὰ περιζώματα τῶν ἀρχῶν τῆς Νεοανακτορικῆς περιόδου (ἀρ. 86, 92), ἀλλὰ καὶ εἰς κυλίνδρους τῆς Παλαιοβαβυλωνιακῆς ⁷ καὶ τῆς Κασσιτικῆς περιόδου ⁸. Εἰς τὰ προαναφερθέντα παραδείγματα τὸ φύλλον τὸ ὁποῖον λήγει εἰς λόγχην κατὰ τὸ κατώτερον τμήμα ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ὤμου, καὶ ὄχι ἀπὸ τῆς ὀσφύος, ὡς εἰς τὸν μινωικὸν τύπον. Εἰς ἕτερα ὁμοῦς δείγματα, ὡς εἰς κυλίνδρους τῆς συλλογῆς Newell ⁹, εἶναι καθ' ὅλα ὅμοιον πρὸς τὸ μινωικόν (ἀρ. 81, 84 - 86, 98). Πεταλοειδὲς διαμόρφωσις τοῦ κατωτέρου τμήματος τοῦ ἐνδύματος παρουσιάζεται εἰς τὸ ἔνδυμα μορφῆς τοιχογραφίας ἐκ Mari ¹⁰ (πίν. 50a) καὶ εἰς Συριακὸν κύλινδρον, χρονολογούμενον

1. SMITH, εἰκ. 83.

2. A. PARROT, ἔ. ἀ. σ. 126, εἰκ. 155, 156.

3. C. RAWLINSON, ἔ. ἀ. σ. 7.

4. STROMENGER-HIRMER, εἰκ. 123.

5. A. PARROT, ἔ. ἀ. σ. 282, εἰκ. 348 A, ἄνω ζωφόρος.

6. DEMARGNE, σ. 86, εἰκ. 107.

7. PORADA, σ. 54, ἀρ. 451 E, πίν. LXIV, ἀρ. 468, πίν. LXVI.

8. STROMENGER-HIRMER, εἰκ. 157.

9. VON DER OSTEN, ἔ. ἀ. σ. 128, εἰκ. 19 ἀρ. 155, 193.

10. STROMENGER-HIRMER, ἀρ. 164, ἄνω.

μεταξὺ 1800 καὶ 1600 π.Χ.¹ Εἰς σφραγίδας τέλος τῆς Κασσιτικῆς περιόδου ἀπαντᾷ εἶδος περιζώματος ἐρραμμένον εἰς τὸ ὀπίσθιον τμήμα τῆς ζώνης καὶ πῖπτον ἐλευθέρως κάτω².

Ἐκ τῶν προαναφερθέντων παραδειγμάτων καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὰ πρωιμώτερα μινωικὰ δείγματα τῆς ἐποχῆς τῶν πρώτων ἀνακτόρων δὲν ἀνευρίσκεται ὁ τύπος οὗτος τοῦ περιζώματος, ἀλλ' οὔτε ἀκόμη καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἀντίθεσις μήκους μετὰ τῆς προσθίας καὶ τῆς ὀπισθίας ὤψεως τούτου, ὁδηγούμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι περὶ τὸ τέλος τῆς ΜΜ ΙΙΙ ἐποχῆς, ὅτε τὸ πρῶτον ἐμφανίζονται τὰ λογχοειδῆ καὶ τὰ πεταλοειδῆ περιζώματα, οἱ Μινωῖται ἐγνώριζον τὸ Μεσοποταμιακὸν ἔνδυμα, παρέλαβον καὶ προσήρμοσαν τὸ ἀπὸ τοῦ ὧμου καταπίπτον ὡς λόγχη ἱμάτιον πρὸς τὸ ἰδικόν των περιζώμα, ὡς ἄλλωστε κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους προσήρμοσαν τὸ ὁλόσωμον στολιδωτὸν Μεσοποταμιακὸν ἔνδυμα³ πρὸς τὴν γυναικειάν στολιδωτὴν κάτωθεν τῆς ὀσφύος ποδῆρη ἐσθῆτα⁴, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Mackenzie ἰσχυρίσθη ὅτι προῆλθεν ἐξ ἐπαναλήψεως τοῦ ἀρχικοῦ περιζώματος⁵.

Εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἀπαντοῦν τέλος διακοσμητικὰ τινὰ θέματα κοινὰ καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ὡς τὸ δικτυωτόν⁶, ἐνίοτε κοσμοῦν παρυφὴν⁷, δημιουργηθὲν πιθανῶς ἀνεξαρτήτως, ὡς καὶ ἡ χρῆσις χανδρῶν⁸. Αἱ πολυχρῶμοι στολιδώσεις ὅμως καὶ τὸ «κόσμημα τῆς ἐχίδνης», τὰ ὅποια ἀπαντοῦν εἰς τὰς τοιχογραφίας τοῦ Μαρὶ⁹, ὀφείλονται προφανῶς εἰς ἀλληλεπιδράσεις.

1. PORADA, ἀρ. 910 E, πίν. CXXXVII.

2. VON DER OSTEN, *Ancient Oriental Seals in the Collection of Mrs. Agnes Baldwin Brett*, Chicago 1936, σ. 43-4, εἰκ. 15, ἀρ. 59, 60.

3. Τοιχογραφίαι Μαρὶ, A. PARROT, ἔ. ἀ. σ. 282, εἰκ. 348 A, B.

4. EVANS, PM I, σ. 198, εἰκ. 146. Ἡ ΖΩΠΑ (σ. 37) λέγει ὅτι καυνάκης ἦτο μόνον τὸ φλοκωτὸν ἔνδυμα καὶ ἀπορρίπτει τὴν ἄποψιν τῶν TSOUNTAS-MANATT (*The Mycenaean Age*, Boston 1897, σ. 172-3) καὶ τοῦ EVANS (PM I, σ. 198) ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐχρησιμοποιοῦν «volants», μὴ λαμβάνουσα ἐξ ἄλλου οὐδόλως ὑπ' ὄψιν τὰς πολυχρῶμους στολίδας τῆς τοιχογραφίας τοῦ Μαρὶ (βλ. τὴν ἀνωτ. σημ. 3) τοσοῦτον ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν μινωικῶν γυναικειῶν ἐνδυμάτων (βλ. γυναικεῖον εἶδωλον ἐκ φαγεντιανῆς, ΖΩΠΑ, σ. 13, εἰκ. 13). Ὁ FORBES (IV, σ. 9) ἐξ ἄλλου πιστεύει ὅτι ὁ καυνάκης δὲν εἶναι «a kind of tapestry», ἀλλὰ δορά. Καὶ ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἐρμηνεύει τὰς πολυχρῶμους στολίδας εἰς τὰς τοιχογραφίας.

5. MACKENZIE, σ. 242.

6. PORADA, σ. 25, πίν. XXX, ἀρ. 195 E, σ. 34, ἀρ. 271, πίν. XLII. A. PARROT, ἔ. ἀ. σ. 72, εἰκ. 90, σ. 88, 106, 129, εἰκ. 158 A, B.

7. PORADA, σ. 54, ἀρ. 468, πίν. LXVI.

8. L. WOOLLEY, *Ur Excavations, II The Royal Cemetery*, Philadelphia 1934, πίν. 130.

9. A. PARROT, ἔ. ἀ. σ. 282, πίν. 348A, B.

Ἐκ τῶν Χιττιτικῶν σφραγίδων ¹ ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐτέρων μνημείων, ὥς ἐκ τῆς ἀναγλύφου παραστάσεως πολεμιστοῦ θεοῦ ἐκ Bogaz - Kioi τοῦ 14ου αἰ. π.Χ. ², γνωρίζομεν ὅτι τὸ περιζῶμα, τὸ ὅποσον ἔφερον οἱ Χετταῖοι κατὰ τὴν 2αν χιλιετηρίδα π.Χ. ἦτο βραχύ, ἐξικνούμενον μέχρι τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τῶν μηρῶν, ἐρραμμένον δὲ κατὰ τὰς δύο πλευράς. Τὸ περιζῶμα τοῦτο διετηρήθη μέχρι καὶ τοῦ 9ου αἰ. π.Χ., ὡς βλέπομεν εἰς τὰ ἀνάγλυφα ἐκ Kargamis ³. Ἐλαφρῶς βραχύτερον εἰς τὴν μίαν πλευρὰν εἶναι τὸ περιζῶμα, τὸ ὅποσον φέρει χαλκοῦν εἰδώλιον, τὸ ὅποσον ὁ Woolley ⁴ θεωρεῖ ὡς ἀντίγραφον τοῦ προαναφερθέντος ἀναγλύφου τοῦ πολεμιστοῦ. Τοὺς ἱμάντας, οἱ ὅποιοι διασταυροῦνται χιαστί πρὸ τοῦ στήθους καὶ οἱ ὅποιοι θὰ συνεκράτουν ἓν εἶδος περιζώματος, γνωρίζομεν πάλιν ἐξ ἀργυροῦ εἰδωλίου γυναικὸς ἐκ Hassanoğlan, πλησίον τῆς Ἀγκύρας, χρονολογούμενον μεταξὺ 2500 καὶ 2000 π.Χ. ⁵. Εἰς τὸ δεῖγμα τοῦτο αἱ ταινίαι εἶναι χρυσαῖ. Ὁ γνωστὸς μινωικὸς τύπος τοῦ περιζώματος, ὁ λήγων ἔμπροσθεν εἰς ὀξύ, ἀπαντᾷ εἰς τὸ γνωστὸν ἐπὶ βράχου ἀνάγλυφον ἐκ Yazilikaya, χρονολογούμενον κατὰ τὸν 13ον αἰ. π.Χ. ⁶ καὶ εἰς χιττιτικὰς σφραγίδας τοῦ τέλους τοῦ 14ου π.Χ. αἰ., εὐρεθείσας εἰς Ugarit ⁷. Τὸ περιζῶμα τοῦ τύπου τούτου διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς Μ. Ἀσίαν, ἀναγνωρίζεται δὲ εἰς τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Inriz ⁸ καὶ τῆς Malatya ⁹ τοῦ α' τετάρτου τῆς 1ης χιλιετηρίδος π.Χ. Ὡς ἔδειξε πάλιν ὁ Conteneau ¹⁰, τὸ ἄπλοῦν χιττιτικὸν περιζῶμα ἀπαντᾷ εἰς πολλὰς χώρας, ἐκτὸς τῆς ἐπιδράσεως τῶν Χαλδαίων, εἶναι δὲ κοινὸν εἰς τὸν Αἰγαιακὸν ᾠδρον.

Ἡ διάταξις τῆς διακοσμήσεως τῶν χιττιτικῶν περιζωμάτων εἶναι ὀριζοντία ἢ λοξή. Οἱ τύποι τῶν περιζωμάτων ἀλλὰ καὶ αἱ μορφαὶ διακοσμήσεως, ὥς π.χ. αἱ δύο ἀνάγλυφοι ὀρίζονται ραβδώσεις - στολίδες εἰς τὸ κατώτερον τμήμα ¹¹, αἱ ὅποσαι ἐνθυμίζουν ἀνάλογα μινωικὰ παραδείγματα (ἀρ. 163, 168), ἢ διακόσμησις διὰ σπείρας καὶ θλαστῆς γραμμῆς, ἐμβάλλουν εἰς σκέψεις

1. VON DER OSTEN, Collection T. Newell, ἔ.ἀ. σ. 132, εἰκ. 21, ἀρ. 285, 310, 335. Collection A. Baldwin Brett, ἔ. ἀ. σ. 45, εἰκ. 16, ἀρ. 93, 94, 96, 97.

2. H. FRANKFORT, The Art and Architecture in Ancient Orient, London 1954, πίν. 127.

3. E. AKURGAL - M. HIRMER, Die Kunst der Hettiter, München 1961, πίν. 112.

4. L. WOOLLEY, Mésopotamie et Asie Antérieure, Paris 1961, σ. 129, 141.

5. E. AKURGAL, ἔ.ἀ. πίν. 22, VIII. H. Z. KOSAY, Alaça Hüyük 1937-1938, σ. 157.

6. J. GRAY, The Chanaanites, London 1964, σ. 165-6 εἰκ. 51.

7. C.F.A. SCHAEFFER, Ugaritica III, Paris 1956, σ. 20, εἰκ. 27-9, πίν. V.

8. L. DELAPORTE, Les Hittites, Paris 1936, πίν. IV.

9. H. FRANKFORT, ἔ. ἀ. πίν. 133b.

10. G. CONTENEAU, ἔ. ἀ. σ. 16 κέ.

11. Αὐτόθι πίν. XXI, XXII, ἀρ. 152, 159, 163.

υπάρξεως ἂν ὄχι κοινῆς καταγωγῆς ἢ ἐπιδράσεων, πάντως κοινῶν αἰσθητικῶν ἀντιλήψεων κατὰ τὸ β' ἡμισυ τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδος εἰς τὸ σημεῖον ἔνθα ἡ Εὐρώπη συναντᾶται μετὰ τῆς δυτικῆς Ἀσίας.

Εἰς τὴν Συρίαν τὸ ἔνδυμα τῆς ἀνωτέρας τάξεως συνίστατο ἐκ περιζώματος, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου ἐτίθετο ὁ μακρὸς χιτῶν ¹, ἐνῶ τὸ ἅπλοῦν περιζῶμα ἐφέρετο ὑπὸ τῶν κατωτέρων τάξεων ². Ἐν τούτοις εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις, εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς μάχας, προετιμᾶτο ὑπὸ πάντων τὸ περιζῶμα ³, ὡς δεικνύεται π.χ. εἰς τὴν στήλην τοῦ Baal (1900 - 1700 π.Χ.) ⁴. Παλαιότερον καὶ λίαν διαφωτιστικὸν παράδειγμα ἀποτελεῖ ἐπίσης τὸ ἀργυροῦν εἰδῶλιον ἐξ Ugarit ⁵ (πίν. 53), χρονολογούμενον μεταξὺ 2000 καὶ 1800 π.Χ., τὸ ὁποῖον φέρει περιζῶμα ἐκ φύλλου χρυσοῦ συνιστάμενον ἐξ ὀρθογωνίου τεμαχίου μετ' ἐστρογγυλευμένων τῶν κατωτέρων γωνιῶν. Τοῦτο εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα κλείεται συγκρατούμενον διὰ ζώνης μετ' ἐγχαράκτου διακοσμῆσεως ἰχθυοειδούς, ἀφ' ἧς κρέμαται ἐγχειρίδιον καὶ ἐπιμήκης ταινία καλύπτουσα τὴν αἰδῶ. Λόγῳ τοῦ περιζώματος τὸ ὁποῖον φέρει, ὁ ἀνασκαφεὺς χαρακτηρίζει τὴν μορφήν ὡς θεὸν «lutteur» ἢ «travailleur» ⁶, θεωρεῖ ὅμως ἐπίσης ὡς πιθανόν, λόγῳ τῆς αἰγυπτιακῆς ἐπιδράσεως, νὰ εἶχε καθιερωθῇ τὸ περιζῶμα ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 2ας χιλιετηρίδος, διακρίνων οὕτω εἰς τοῦτο σαφῆ αἰγυπτιακὴν ἐπίδρασιν.

Εἰς πολλὰ εἰδῶλια ἐκ Βύβλου, χρονολογούμενα ὑπὸ τοῦ Dunand εἰς τὴν Πρωτοχαλκῆν περίοδον ⁷, τὸ περιζῶμα διπλοῦται λοξῶς ἔμπροσθεν. Ὁμοίαν ἀναδίπλωσιν γνωρίζομεν ἐκ τοῦ περιζώματος ἑτέρας στήλης τοῦ Baal ἐξ Ugarit, χρονολογούμενης μεταξὺ 2000 καὶ 1800 π.Χ. ⁸.

Πλὴν τοῦ χιτῶνος, περιζῶμα φέρουν ἐπίσης τινὲς Σύριοι εἰς τάφον τοῦ Beni - Hassan, χρονολογούμενον κατὰ τὸ 1900 π.Χ. ⁹, τὰ περιζώματα ταῦτα δὲ εἶναι κατάκοσμα διὰ θλαστῶν κυματοειδῶν καὶ καμπύλων γραμμῶν εἰς κάθετον διάταξιν μετὰ κροσσωτῶν παρυφῶν.

1. C.F.A. SCHAEFFER, Ugaritica II, Paris 1949, σ. 125, 126.

2. G. MASPERO, Histoire Ancienne des Peuples. Les Premières Mêlées des Peuples, Paris 1895-1899, τόμ. 2, σ. 150-1. MÜLLER, σ. 297.

3. C.F.A. SCHAEFFER, ἔ. ἀ. σ. 126.

4. Αὐτόθι πίν. XXIV.

5. Αὐτόθι σ. 71-7, εἰκ. 29, 31, 33, πίν. XVIII-XIX.

6. Αὐτόθι σ. 78.

7. M. DUNAND, Fouilles de Byblos, τόμ. II, Paris 1939/1950, 14, πίν. LXV, 9507, πίν. CXXX, 16152.

8. C.F.A. SCHAEFFER, ἔ. ἀ. πίν. XXII, § 39. Ὁ BOSSERT (II, σ. 134, εἰκ. 429) τὸ χρονολογεῖ εἰς τὸν 12ον αἰῶνα.

9. BOSSERT II, σ. 265, ἀρ. 913.

Τὸν 15ον αἰ. π.Χ. πλὴν τοῦ περιζώματος μετ' εὐθέως τοῦ κατωτέρου τμήματος, τὸ ὅποσον γνωρίζομεν ἐκ παλαιότερων ¹ ἀλλὰ καὶ συγχρόνων ² παραστάσεων, ἐμφανίζεται εἰς νέος τύπος, ὁ ὅποσος λήγει ἐλαφρῶς εἰς ὀξὺ ἔμπροσθεν ³ καὶ πιθανῶς ἐν εἶδος περισκελίδος ⁴. Περίζωμα λήγον εἰς ὀξὺ ἔμπροσθεν ὑφίσταται καὶ κατὰ τὸν 14ον αἰ. π.Χ. ⁵.

Οἱ ἱμάντες οἱ διασταυρούμενοι πρὸ τοῦ στήθους ὑφίστανται καὶ ἐνταῦθα, φερόμενοι εἴτε ὑπὸ γυναικῶν ⁶ εἴτε συγκρατοῦντες περίζωμα ἀνδρός, ὡς εἰς τὸ χρυσοῦν κύπελλον τῆς Ugarit (1450 - 1365 π.Χ.) ⁷ καὶ εἰς Αἰγυπτιακὸν μνημεῖον τοῦ 14ου αἰ. π.Χ. ⁸.

Τὸ Συριακὸν περίζωμα ὡς καὶ ἐν γένει τὰ Συριακὰ ὑφάσματα εἶναι πλουσίως διακεκοσμημένα, ὡς καὶ τὰ μινωικά ⁹. Πλὴν τῶν ἐνυφασμένων θεμάτων ὑπάρχει πλῆθος ἄλλων κοσμημάτων, ὡς θύσανοι καὶ κροσσοί, ὡς εἰς τὰ Μεσοποταμιακὰ δείγματα ¹⁰, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι τοσοῦτον συχνοὶ εἰς τὰ μινωικά.

Συχνάκις συγκρατεῖ τὸ περίζωμα εὐρεῖα ζώνη περὶ τὴν ὀσφύν. Ἡ ἐξ ἐλάσματος πολλάκις ἐλίσσομένη ζώνη Συριακοῦ εἰδωλίου ¹¹ ἐνθυμίζει τυπολογικῶς τὴν ζώνην εἰδωλίου ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 107), εἰς τὸ πρῶτον ὅμως πορποῦται.

Τὸ περίζωμα τῆς Κύπρου, ὡς γνωρίζομεν τοῦτο ἐξ ἐλεφαντίνης λαβῆς καθρέπτου ἐξ Ἑγκωμης ¹² καὶ τοῦ νεαροῦ θεοῦ ἐπίσης ἐξ Ἑγκωμης ¹³, εἶναι ὑπὸ τὴν Συριακὴν ἐπίδρασιν καί, ἐνῶ ἐξ ἄλλου οἱ θεοί, οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἱερεῖς κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον φέρουν ποδῆρη χιτῶνα, οἱ κοινοὶ θνητοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ φέρουν περίζωμα ¹⁴.

1. BOSSERT II, σ. 265-6, ἀρ. 913, 915.

2. Αὐτόθι σ. 177, ἀρ. 577, 579. Τὸ δεῦτερον χρονολογεῖται εἰς τὸν 14ον αἰ. π.Χ.

3. Αὐτόθι σ. 265, ἀρ. 914, σ. 266, εἰκ. 917, σ. 267, ἀρ. 919.

4. Αὐτόθι σ. 270, εἰκ. 925-6. Εἰς τὸ δεῦτερον μακραὶ περισκελίδες.

5. Αὐτόθι σ. 270, εἰκ. 926.

6. Αὐτόθι σ. 193, εἰκ. 630, εἰδῶλιον χρονολογούμενον μεταξὺ 2000 καὶ 1750 π.Χ.

7. C.F.A. SCHAEFFER, ἔ. ἀ. πίν. VIII, § 21-29.

8. BOSSERT II, σ. 271, εἰκ. 927, σ. 275, εἰκ. 939.

9. MÜLLER, σ. 296-9. BOSSERT II, σ. 265, ἀρ. 913.

10. G. CONTENEAU, Manuel d'Archéologie Orientale, II, Paris 1931, σ. 937.

11. R. J. καὶ L. J. BRAIDWOOD, Excavations in the Plain of Antioch, I, Chicago 1960, πίν. 57, εἰκ. a.

12. A. S. MURRAY, Excavations in Cyprus, London 1900, πίν. II, 872, A. BOSSERT II, σ. 54, ἀρ. 164.

13. Π. ΔΙΚΑΙΟΣ, The Bronze Statue of a Horned God from Enkomi, AA 1962, σ. 1-40. Σ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, Ὁ «Κεραίατης» τῆς Ἑγκωμης, ΑΔ 18, 1963, σ. 95-8.

14. V. KARAGEORGHIS, Les personnages en robe sur les vases mycéniens, BCH 83, 1959, σ. 193-205.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ μετὰ ὀξείας λήξεως περιζώματος εἰς τὴν Συρίαν ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος καὶ ἡ σχέσις ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ Κρήτης καὶ Συρίας κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον ἐπιτρέπουν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ τύπος οὗτος τοῦ περιζώματος ὀφείλεται εἰς τοὺς Μινωίτας.

Ὁ Schaeffer ἴσως ὄχι ὑπερβολικῶς ¹ πιστεύει ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2ας χιλιετηρίδος ἐὰν ὄχι «auparavant les étoffes crétoises semblent avoir joui d'une grande réputation en Syrie et jusqu' en Mésopotamie», ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν ὅτι αἱ ἄμεσοι σχέσεις μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχίζουν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ἐκ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν τύπων τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Κρήτης δύναται νὰ ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι τινὲς τῶν τύπων, ὡς ἡ ἀπλὴ ζώνη καὶ τὸ περιζῶμα τύπου Β', εἶναι κοινὸν στοιχεῖον εἰς ὅλους τοὺς περὶ τὴν Κρήτην πολιτισμούς, ὡς ἐπίσης ὁ δι' ἱμάντων τρόπος στηρίξεως τοῦ περιζώματος. Ὁ τύπος Ζ' εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐπαφῆς Κρήτης - Ἀνατολῆς, ἐξ ἧς τὸν παρέλαβον οἱ Κρήτες κατὰ τὴν MM III περίοδον. Τέλος ὁ τύπος Ηβ', ὁ ὁποῖος, ἐφ' ὅσον δύναμαι νὰ γνωρίζω, δὲν ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸ τοῦ 15ου αἰ. ἐνῶ εἰς τὴν Κρήτην εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τοῦ 17ου αἰ. (ἀρ. 160-163), εἶναι δημιουργία μινωικὴ, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ παρέλαβον οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ ἐκ Κρήτης.

Ἡ γυμνότης εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ Ἀρχαίου μέχρι καὶ τοῦ Νέου Βασιλείου δὲν εἶναι ἀσυνήθης εἰς τοὺς ἄνδρας ² καὶ εἰς τὰς γυναῖκας ³, ὡς παρατηρήθη ἤδη καὶ διὰ τὴν Ἀνατολήν. Ἀπλὴν ζώνην περὶ τὴν ὀσφὺν ἐνίοτε μετὰ κόμβου ἐμπροσθεν φέρουν ἐξ ἴσου γυναῖκες ⁴ καὶ ἄνδρες εἰς σκηνὰς κυνηγίου ἢ ἀλιείας ⁵, οἱ δοῦλοι ⁶, ἀλλὰ καὶ οἱ Φαραῶ, ὡς ὁ Zozer ⁷, ἀπὸ τοῦ Ἀρχαίου μέχρι καὶ τοῦ Νέου Βασιλείου.

Ὁ αἰδοιοθύλαξ, ὁ ὁποῖος εἶναι συνήθης εἰς τὴν Λιβύην ἀπὸ τῆς 4ης Αἰγυπτιακῆς δυναστείας μέχρι καὶ τοῦ Νέου Βασιλείου ⁸, ἂν καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας διαφέρει τοῦ μινωικοῦ, τυπολογικῶς εἶναι ὅμοιος πρὸς τοῦτον. Σχηματίζεται διὰ τοῦ ἄκρου τῆς ζώνης ἢ ἐκ χωριστοῦ τεμαχίου ἐξηρητημένου ἐκ ταύτης, φέρει δὲ εἰς τὸ κατώτερον τμήμα κόμβον ἢ ψῆφον κατὰ τὸν Bates ⁹. Τὸν αἰδοιοθύλακα ἔφερον μόνον ἄνδρες καὶ ὄχι παιδιά, κατε-

1. C.F.A. SCHAEFFER, ἔ. ἀ. σ. 126.

2. ERMAN, σ. 535, 574.

3. Αὐτόθι σ. 540.

4. LANGE-HIRMER, εἰκ. 147.

5. ERMAN, σ. 324, 326.

6. Αὐτόθι σ. 201.

7. LANGE-HIRMER, εἰκ. 15.

8. BATES, σ. 122, εἰκ. 18-26.

9. Αὐτόθι σ. 122, εἰκ. 21, 23, 24.

σκευάζετο δ' ἐκ δέρματος. Τὸ ὑπερφυσικὸν μέγεθός του ὁ Bates ¹ ἐρμηνεύει ὡς χρησιμεῖον ὄχι μόνον διὰ τὴν προστασίαν τῆς αἰδοῦς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν δῆλωσιν τοῦ φύλου. Ὡς δεῖγμα σχέσεων Κρήτης - Λιβύης ἐρμηνεύει ὁ Evans τὴν ὁμοιότητα τοῦ μινωικοῦ πρὸς τὸν Λιβυκὸν αἰδοιοθύλακα ², ὁ Vercoutter ³ ὅμως θεωρεῖ τὴν ὑπαρξίν των παράλληλον, ἀνεξάρτητον καὶ μὴ ὀφειλομένην εἰς ἀλληλεπιδράσεις. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀπαντᾷ σπανιότερον, κυρίως κατὰ τὴν προδυναστικὴν περίοδον καὶ τὸ Ἀρχαῖον Βασιλεῖον ⁴. Συνηθέστερον εἰς τὴν Αἴγυπτον μεταξὺ 6ης καὶ 12ης δυναστείας καλύπτει τὴν αἰδῶ τεμάχιον ὑφάσματος ὀρθογώνιον ⁵ ἢ τριγωνικὸν ⁶ προστιθέμενον καὶ εἰς τὸ περίζωμα ⁷. Τὸν συνδυασμὸν τῶν δύο (περιζώματος καὶ μεσαίου φύλλου) φέρουν συνήθως βασιλεῖς ⁸ ἀλλὰ καὶ οἱ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι ⁹, ὅποτε ὅμως τὸ μεσαῖον φύλλον εἶναι μακρότερον καὶ δεξιό. Τὸ φύλλον, τὸ ὅποιον φέρουν τὰ εἰδῶλια τοῦ Πισκοκεφάλου, ἀποτελεῖ προφανῶς μίμησιν τοῦ τελευταίου τούτου τύπου, ἄνευ ὅμως περιζώματος. Μικρὸν ἄλλωστε κάλυμμα, ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν Αἰγυπτιακῶν, ἀναγνωρίζομεν εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 158 Νεοανακτορικὸν δεῖγμα. Τὸ περίζωμα τύπου Β' (Schenti) εἶναι συνηθέστατον ἀπὸ τοῦ Ἀρχαίου Βασιλείου εἰς τοὺς κοινούς θνητοὺς ¹⁰ ἀλλὰ καὶ τοὺς πρίγκιπας ¹¹. Τὸ ὁμοιάζον πρὸς τὸν τύπον Βα' καθίσταται ἀπὸ τῆς 6ης δυναστείας μακρότερον ¹², διὰ τοῦτο θὰ ἐξετασθῇ μετὰ τοῦ τύπου Η'. Ὁ τύπος Βγ' εἶναι συνηθέστατος καὶ δὲν θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ ἀποδοθῇ ἢ καταγωγή του εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὁ τύπος μετὰ λοξῶς ἀποτεμμένης τῆς κάτω δεξιᾶς γωνίας ἀπαντᾷ ἀπὸ τοῦ Ἀρχαίου Βασιλείου ¹³ εἰς μίαν δὲ περίπτωσιν τόσον βραχὺ ὅσον τὸ ὑπ' ἀρ. 20 ἐκ Πετσοφᾶ ¹⁴. Μετ' ἐστρογγυλευμένης τῆς κάτω δεξιᾶς γωνίας περίζωμα ἀπαντᾷ συχνό-

1. BATES, σ. 126.

2. EVANS, PM II, σ. 34, 35. IV, σ. 34.

3. VERCOUTTER I, σ. 36.

4. WILKINSON-BIRCH, II, σ. 208, ἀρ. 403, ὅμοιον ἀκριβῶς πρὸς τὸ μινωικόν. BATES, σ. 122. ERMAN, σ. 640-1. J. CAPART, *Primitiv Art in Egypt*, London 1905, σ. 157, εἰκ. 120.

5. ERMAN, σ. 536.

6. WILKINSON-BIRCH, II, σ. 390, ἀρ. 464, 1.

7. ERMAN, εἰκ. σ. 569, 604 κλπ.

8. M. EBERT, *Reallexikon der Vorgeschichte*, VII, Berlin 1926, σ. 30.

9. ERMAN, σ. 292, σημ. 3.

10. Αὐτόθι σ. 201, 282, 552 καὶ ἀλλαχοῦ.

11. LANGE-HIRMER, πίν. 22.

12. ERMAN, σ. 285. WILKINSON-BIRCH, II, σ. 322, ἀρ. 435, 1-4.

13. WILKINSON-BIRCH II, σ. 324, ἀρ. 436, 8.

14. Αὐτόθι I, σ. 454, εἰκ. 3.

τερον τοῦ προηγουμένου, τὸ ἐστρογγυλεμένον ὅμως φύλλον πατεῖ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου καὶ καλύπτει τελείως τὸ πρόσθιον τμήμα.

Συχνάκις τὸ ἐστρογγυλεμένον φύλλον εἶναι πτυχωτόν, συνήθως εἶναι μακρότερον τοῦ μινωικοῦ καὶ τὸ φέρουν ἀπὸ τοῦ Ἀρχαίου Βασιλείου κυρίως θεοὶ ¹ καὶ ὑψηλοὶ ἀξιωματοῦχοι ². Περίζωμα τοῦ τύπου Βγ', εἰς κομψοτέραν παραλλαγὴν μετ' ἐστρογγυλεμένων τῶν δύο κάτω γωνιῶν, ὡς ἀντιπροσωπεύεται κυρίως ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 37 εἰδωλίου ἐκ Τραοστάλου, καὶ ἀκριβῶς ὅμοιον πρὸς αὐτὸ ὡς πρὸς τὸ μῆκος, εἶναι συχνότατον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα κλείεται περισσότερον τοῦ μινωικοῦ, καὶ τὸ ἐναπομένον τμήμα καλύπτεται διὰ τριγωνικοῦ φύλλου. Τὸ περίζωμα τοῦτο ³ φέρουν βασιλεῖς ἢ θεοὶ κατὰ τὸ Ἀρχαῖον Βασίλειον ⁴, συνηθίζεται ὅμως ἐξ ἴσου κατὰ τὸ Μεσαῖον ⁵ καὶ κατὰ τὸ Νέον ⁶ Βασίλειον. Ἀπὸ τῆς 9ης δυναστείας ἔφερον τοιοῦτου εἶδους περίζωμα οἱ ἀρχηγοὶ ὄλων τῶν διοικήσεων ἀλλὰ καὶ κοινοὶ θνητοὶ ⁷, ὡς ἐργάται εἰς τὸν τάφον τοῦ Τι (5ης δυναστείας), εἰς Saqqara, ἄνευ ὅμως αἰδοιοθύλακος ⁸, θερισταὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου ⁹ ὡς καὶ οἰκοδόμοι, οἵτινες φέρουν καὶ ἔν ἐίδος αἰδοιοθύλακος ¹⁰. Εἰς μεταγενεστέραν περίοδον ¹¹ φέρεται ἄνωθεν τοῦ πρώτου δευτέρου περίζωμα λεπτόν, διαφανὲς καὶ μακρότερον. Τὸ βασιλικὸν περίζωμα διαφέρει τοῦ τῶν κοινῶν θνητῶν κατὰ τὸ ὅτι συμπληροῦται δι' οὐρᾶς λέοντος ¹². Τὴν οὐρὰν φέρουν ἐπίσης οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ πολεμισταὶ τῆς Λιβύης ¹³ καθὼς καὶ οἱ πρίγκιπες ¹⁴. Ὁ τύπος οὗτος, ὅστις ἔμεινεν ἀμετάβλητος εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τόσους αἰῶνας, κατέστη ἐπίσης ἀγαπητὸς καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν Αἴγυπτον περιοχάς, ὡς τὴν Συρίαν, ἔνθα,

1. ERMAN, σ. 201.

2. LANGE-HIRMER, εἰκ. 18 (Hesire 3ης Δυναστείας), εἰκ. 61 (Renufer 4ης Δυναστείας), εἰκ. 116 (θεὸς Amun εἰς τάφον τῆς 18ης Δυναστείας).

3. WILKINSON-BIRCH, II, σ. 322, ἀρ. 435,9, 10.

4. ERMAN, σ. 292, σημ. 1. LANGE-HIRMER, εἰκ. 44, 46 (Μυκερῖνος).

5. LANGE-HIRMER, εἰκ. 82 (11η Δυναστεία, βασιλεὺς Mentuhotep), εἰκ. 86 (12η Δυναστεία), εἰκ. 107 (Σέσωστρις Γ').

6. Αὐτόθι εἰκ. 116, 117 (18η Δυναστεία, Ἀμένοφις Α'), εἰκ. 128, 130 (Hatchepsut), εἰκ. 131, 132, 134, 136 (Τούθμωσις Γ'), εἰκ. 145 (Ἀμένοφις Β'), εἰκ. 149 (Τούθμωσις Δ').

7. ERMAN, σ. 289, 291.

8. LANGE-HIRMER, εἰκ. 69.

9. ERMAN, σ. 572, 573 καὶ ἐξ ἐτέρου τάφου σ. 578.

10. Ἐ. ἀ. σ. 556.

11. Ραμεσῆ Β', ERMAN, σ. 290 κέ.

12. ERMAN, σ. 290. G. MASPERO, ἔ. ἀ. I, Les Origines, σ. 53 κ.έ.

13. M. EBERT, ἔ. ἀ. VII, σ. 30-2.

14. BATES, σ. 132.

ὡς εἶδομεν ἐκ τοῦ ἀργυροῦ εἰδωλίου ἐκ Ras Shamra ¹, ἀντεγράφη ἀκριβῶς, καθὼς καὶ εἰς Punt ².

Ὁ λογχοειδὴς τύπος δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Αἴγυπτον. Μόλις κατὰ τὴν 18ην δυναστείαν ³ ἐμφανίζεται εἰς συγγενὴς πρὸς τοῦτον τύπος περιζώματος φερόμενος ὑπὸ στρατιωτῶν ⁴.

Ὁ τύπος Η' εἰς τὴν ἀπλουστέραν του μορφὴν (Ηα') ἀπαντᾷ πολὺ ἐνωρὶς κατὰ τὸ Ἀρχαῖον Βασιλείον, ἀπὸ δὲ τῆς 6ης δυναστείας ⁵ καθίσταται μακρότερος. Εἰς τὸ Ἀρχαῖον Βασιλείον ἦτο ἐνδυμα τῶν γραφέων, ὑπηρετῶν καὶ χωρικῶν ⁶, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς 4ης δυναστείας τὸ ἔφερον ἐπίσης εὐγενεῖς ⁷. Ὁ τύπος διατηρεῖται μέχρι καὶ τοῦ Νέου Βασιλείου ⁸. Κατὰ τὸ Μεσαῖον Βασιλείον ἐν δευτέρον μακρὸν περίζωμα ἐκ λεπτοῦ διαφανοῦς ὑφάσματος πίπτει ἄνωθεν τοῦ πρώτου ⁹, ὅμοιον δὲ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ καὶ κατὰ τὴν 18ην δυναστείαν ¹⁰. Ἀντίστοιχον μινωικὸν παράδειγμα διπλοῦ περιζώματος πιθανῶς δηλοῦται εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 167 σφράγισμα.

Ὁ τύπος Ηβ', ὀξύληκτος ἐμπροσθεν, δὲν ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ 15ου αἰ., ὅτε φέρεται ὑπὸ τῶν λαῶν τῶν εἰκονιζομένων εἰς τοὺς τάφους τῶν Θηβῶν. Ἡ χρῆσις του ὑπὸ πολλῶν λαῶν εἰς τοὺς Θηβαϊκοὺς τάφους, γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι καλλιτέχναι υἰοθετοῦν ἕνα γενικὸν τύπον διὰ νὰ διαχωρίσουν τοὺς Βορείους ἀπὸ τοὺς Ἀνατολικούς λαούς, ὡς ἐπίσης τοὺς Αἰθίοπας ἢ Ἀσιάτας, χωρὶς ὅμως νὰ προσέχουν τὰς λεπτομερείας ¹¹, δεικνύει τὴν εὐρεῖαν διάδοσιν τοῦ τύπου. Εἰς ὠρισμένας Αἰγυπτιακὰς παραστάσεις ὑπάρχει εἰς τύπος, ὁ ὅποιος θὰ ἡδύνατο νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν μινωικὸν Ηβ' ¹². Πρόκειται ὅμως περὶ τοῦ εἰς εὐθὺ λήγοντος περιζώματος, ὡς εἰκονίζεται εἰς σφοδρὰς κινήσεις, ἐνθα τὰ δύο ἄκρα πίπτουν, ὥστε νὰ ἀπεικονίζωνται αἱ γωνίαι ὀξεῖαι.

Ἐν εἶδος περισκελίδος ¹³ ἔφερον ἀπὸ τοῦ Μεσαίου Βασιλείου, ὡς

1. C.F.A. SCHAEFFER, *ἔ. ἀ. II*, σ. 71-6, εἰκ. 31.

2. MÜLLER, σ. 108.

3. LANGE-HIRMER, σ. 202.

4. ERMAN, σ. 153.

5. Αὐτόθι σ. 282.

6. Αὐτόθι σ. 281. Ἀπαντᾷ συχνὰ εἰς σκηνὰς τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ὡς εἰς σκηνὰς ἀρόσεως (αὐτόθι σ. 331, 334). Φέρεται ἐπίσης ὑπὸ ἀγγειοπλαστῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐργασίας εἰς τοιχογραφίαν τοῦ Beni-Hassan (αὐτόθι σ. 606).

7. Αὐτόθι σ. 281.

8. Αὐτόθι σ. 278.

9. Αὐτόθι σ. 287.

10. Αὐτόθι σ. 288.

11. BOSSERT II, εἰκ. 917, 919-21.

12. ERMAN, σ. 161.

13. WILKINSON-BIRCH, II, σ. 322, ἀρ. 435,6.

γνωρίζομεν τοῦτο ἐκ τοιχογραφιῶν μετὰ παραστάσεως χοροῦ εἰς Beni - Hassan ¹, μέχρι καὶ τοῦ Νέου εἰς καθημερινὰς ἐργασίας, ὡς ὁ θερισμὸς καὶ ἡ ὕφανσις ². Ὁ τύπος οὗτος, ὡς εἰκονίζεται εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἀποδίδεται εἰς ἀγγεῖον ἐκ τῶν καθέτων τάφων τῶν Μυκηνῶν ³.

Ὁ τύπος Ε' εἰς τὴν μορφήν τοῦ ὑπ' ἀρ. 48 εἰδωλίου ἐκ Τραοστάλου, δηλαδὴ περίζωμα συγκρατούμενον ὑπὸ διασταυρουμένων ἱμάντων, κοινὸς τύπος, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν, ἀπαντᾷ εἰς πρῶμον ἐποχὴν εἰς Λιβύην ⁴, φέρεται δὲ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐξ Ἰσου ὑπὸ χορευτῶν τοῦ Ἀρχαίου Βασιλείου ⁵, ὕφαντων εἰς τοιχογραφίαν τοῦ Beni - Hassan ⁶, πολεμιστῶν ⁷ ἀλλὰ καὶ θεοτήτων, ὡς εἰς στήλην Σεσώστριος Α' εἰς Καρνάκ (12ῃ δυναστεία) ⁸. Οἱ ἱμάντες δὲν ἀποτελοῦν πάντοτε στοιχεῖον στηρίξεως τοῦ περιζώματος, ἀλλὰ πιθανῶς διάσημον ἐξουσίας, ὡς δεικνύεται ἐκ παραστάσεων τοῦ Μεσαίου Βασιλείου, ἔνθα Βεδουίνος φέρει κάτωθεν τοῦ στήθους ταινίαν μὴ ἔχουσαν σχέσιν πρὸς τὸ περίζωμα, ἐξ ἧς ἄρχονται διασταυρούμενοι πρὸ τοῦ στήθους ἱμάντες ⁹.

Ἐπιτραχήλιον ὅμοιον πρὸς τὰ ὑπ' ἀρ. 40 ἐκ Τραοστάλου καὶ ἀρ. 22 ἐκ Πετσοφᾶ (ὀπίσθια ὄψις) φέρουν ἀλιεῖς εἰς τοιχογραφίαν τοῦ Beni - Hassan 11ης ¹⁰ καὶ 12ης δυναστείας ¹¹.

Ἐν περίζωμα ὁμοιάζον τυπολογικῶς πρὸς τὸ ὑπ' ἀρ. 21 ἐκ Πετσοφᾶ ἔτι δὲ περισσότερον πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 80 ἐκ Κατσαμπᾶ καὶ 132 τῆς τοιχογραφίας τῆς ταυρομαχίας ¹², ἀπαντᾷ ἐπίσης εἰς Αἴγυπτον, ἔνθα πολλάκις τὸ ὀπίσθιον τμήμα, τὸ ὅποιον εἶναι μακρότερον, διέρχεται μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ στερεοῦται ἐμπρὸς διὰ τῆς ζώνης ¹³. Ἐπιβεβαίωσιν τῶν παραστάσεων ἔδωκε τὸ εὐρεθὲν εἰς τάφον δερμάτινον περίζωμα τοῦ τύπου τούτου ¹⁴.

1. Αὐτόθι I, σ. 505, ἀρ. 262,5.

2. ERMAN, σ. 578, 596.

3. SMITH, εἰκ. 88 C.

4. BATES, εἰκ. 20, 43.

5. ERMAN, σ. 337. G. MASPERO, ξ. ἀ. σ. 309.

6. ERMAN, σ. 301. NEWBERRY, Beni Hassan, I, London 1894, πίν. XXIX, τάφος 3.

7. NEWBERRY, ξ. ἀ. πίν. XLVII, τάφος 14.

8. LANGE-HIRMER, εἰκ. 92.

9. MÜLLER, σ. 7.

10. NEWBERRY, ξ. ἀ. I, πίν. XXXII, τάφος 3, II, πίν. IV, τάφος 15.

11. Αὐτόθι I, πίν. XII.

12. Βλ. τύπον Γ' σ. 98.

13. ERMAN, σ. 556.

14. W. STEVENSON SMITH, Ancient Egypt, σ. 124, εἰκ. 75.

Τὸ δέρμα ζώου, πλὴν τῆς ἱερατικῆς χρήσεως ¹ (πίν. 52a), φέρεται ὑπὸ τῶν βασιλέων εἰς πρῶμον ἐποχὴν ², ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς περιζώμα κοινῶν θνητῶν ³, φέρεται δὲ καὶ ὑπὸ τῶν νέγων ⁴.

Ἐκ τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ἐνδύματος ἡ λευκὴ ταινία, τὴν ὁποῖαν γνωρίζομεν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 38 εἰδωλίου ἐκ Τραοστάλου, ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν Αἴγυπτον ὡς διάσημον ὑψηλῆς τάξεως ⁵. Λευκὴν ταινίαν περὶ τὸν λαιμὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔφερον καὶ οἱ ἐπιστάται τῶν διαφόρων ἐργασιῶν, ὡς π.χ. ἀλιείας καὶ ἀγροτικῶν ἀσχολιῶν. Οὕτω πως πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ ἴσως καὶ ἡ περὶ τὸν λαιμὸν ταινία τοῦ ὑπ' ἀρ. 23 εἰδωλίου ἐκ Πετσοφᾶ, ὡς καὶ τῶν μεταγενεστέρων παραστάσεων ἐπὶ τοιχογραφιῶν ⁶. Πρέπει νὰ τονισθῇ τέλος ἡ χρῆσις περιζώματος ὑπὸ γυναικὸς καὶ δὴ βασιλίσσης, τῆς Χατσεψούτ ⁷ - συνήθης καὶ εἰς τὴν Κρήτην - τὴν ὁποῖαν ὁ Newberry ⁸ ἀποδίδει ἐσφαλμένως εἰς τὴν ἐκ τῆς Λιβύης καταγωγὴν τῆς μητρὸς τῆς.

Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ τύπος Βγ', ὁ ὁποῖος ὁμοιάζει πρὸς τὸ αἰγυπτιακὸν περιζώμα, εἶναι συνηθέστερος εἰς τὰ εἰδώλια ἐκ Πετσοφᾶ καὶ Τραοστάλου. Αἱ λοιπαὶ πρὸς τὴν Αἴγυπτον ὁμοιότητες, ὡς ἡ λοξὴ ταινία (ἀρ. 38), τὸ περιλαίμιον (ἀρ. 16), τὸ περιζώμα τύπου Πισκοκεφάλου (ἀρ. 56 - 58), ἀπαντοῦν ἐπίσης εἰς εἰδώλια τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης. Ὅφειλομεν λοιπὸν νὰ τονίσωμεν ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῶν πρώτων ἀνακτόρων ἡ μὲν κεντρικὴ Κρήτη (Τύλισος, Κόφινας) παρέμεινε πιστὴ περισσότερον εἰς τὸν Λιβυκὸν αἰδοιοθύλακα, ἡ ἀνατολικὴ ὁμως ἐπηρεάσθη ὑπὸ τῆς Αἰγύπτου ⁹. Ἀπὸ τῆς ΜΜ III περιόδου ἡ Κρήτη δίδει στοιχεῖα εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ λαμβάνει ἕτερα ἐξ αὐτῆς, ἐνῶ παραλλήλως ἀναπτύσσει τοὺς παλαιοὺς τύπους.

1. Ἱερεῖς εἰς τάφον τοῦ Neferhotep τῆς 18ης Δυναστείας (ERMAN, σ. 430, πίν. I) καὶ εἰς τάφον τῶν ἀρχῶν τῆς 19ης Δυναστείας (αὐτόθι σ. 430, πίν. I, κάτω). Ἱερεὺς Amenhotep III (ἔ. ἀ. σ. 402. G. MASPERO, ἔ. ἀ. σ. 55). Ἀποτελεῖ ἐπίσης ἐνδυμα τοῦ κατόχου τοῦ τάφου (NILSSON, σ. 158).

2. W. S. SMITH, ἔ. ἀ. σ. 76.

3. ERMAN, σ. 556.

4. Αὐτόθι σ. 662. G. MASPERO, ἔ. ἀ. σ. 53.

5. ERMAN, εἰκ. σ. 292.

6. EVANS, PM III σ. 67, πίν. XVIII.

7. Βλ. ἀγαλμα Ν. Ὑόρκης (LANGE-HIRMER, σ. 127) καὶ ὀβελίσκον (ἔ. ἀ. εἰκ. 128, 130).

8. Παρὰ EVANS, PM II, σ. 35, σημ. 3.

9. Τὸ τελευταίως εὑρεθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰ. Σακελλαράκη εἰς Ν. Κρήτην (Ἀγ. Κύριλλον) εἰδώλιον, φέρον περιζώμα τύπου Βγ', ἀποτελεῖ μοναδικὸν δεῖγμα τοιοῦτου τύπου ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης (I. ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ, Θολωτὸς τάφος εἰς Ἀγ. Κύριλλον Μεσαράς, AAA 1, 1968, σ. 52, εἰκ. 3-4).

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν νέων ἀνακτόρων δὲν ἔχομεν στοιχεῖα ἀποδεικνύοντα ἐπίδρασιν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ἐνδύματος ἐπὶ τοῦ μινωικοῦ, πλὴν τῶν παλαιῶν, τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης, τὰ ὅποια ἐπιζοῦν καὶ ἀναπτύσσονται. Ἀντιθέτως ὁ μινωικὸς ὀξύληκτος τύπος ἐπέδρασεν ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἀσίαν, ὥς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀφρικανικὴν ἥπειρον.

ΤΟ ΠΕΡΙΖΩΜΑ ΤΩΝ KEFTIU

Τὸ πρόβλημα τῶν Keftiu ἀπασχόλησε τοὺς μελετητὰς τόσο εἰς εἰδικὰ ἄρθρα, ὅσον καὶ εἰς γενικώτερα ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξητάσθη τὸ θέμα τῶν σχέσεων τῶν Αἰγαιῶν πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους. Ἐνταῦθα θίγεται ἐκ νέου τὸ θέμα μόνον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἔνδυμα.

Ὡς εἶναι γνωστόν, οἱ Keftiu καὶ οἱ προερχόμενοι ἐκ τῶν «Νήσων εἰς τὸ μέσον τῆς θαλάσσης» ἀπεικονίζονται κομίζοντες δῶρα εἰς τὰς τοιχογραφίας τῶν τάφων τοῦ Senmut, βεζύρου τῆς Χατσεψούτ (1501 - 1480), τοῦ Puemre (περὶ τὸ 1490), τοῦ User - Amon, βεζύρου τοῦ Τουθμῶσιος τοῦ Γ' (περὶ τὸ 1476), τοῦ Rekhmara, ἐπίσης βεζύρου τοῦ Τουθμῶσιος τοῦ Γ' (περὶ τὸ 1470), τοῦ Menhepereseneb, ἱερέως τοῦ Ἀμμωνος, ὁ τάφος τοῦ ὁποίου χρονολογεῖται κατὰ τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Τουθμῶσιος τοῦ Γ' καὶ τοῦ Amentemiter. Τὸ ὄνομα τῶν Keftiu ἀναφέρεται καὶ εἰς ἄλλους τάφους, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως δὲν φέρουν τὸ χαρακτηριστικὸν μινωικὸν περίζωμα¹.

Εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἀπόψεών των οἱ μελετηταὶ ἔλαβον κυρίως ὑπ' ὄψιν τὰς ἐπιγραφάς, αἵτινες ὑπάρχουν κάτωθεν τῶν τοιχογραφιῶν, τὸν ἀνθρωπολογικὸν τύπον τῶν ἀνδρῶν, τὸ ἔνδυμα τὸ ὁποῖον φέρουν καὶ τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα κομίζουν ὡς δῶρα. Διὰ διαφόρους λόγους ἕκαστος, ἐτοποθέτησαν τὴν πατρίδα τῶν Keftiu εἰς διαφόρους τόπους, ὁ Wainwright καὶ ὁ Furumark εἰς τὴν Κιλικίαν, ὁ Evans, ὁ Pendlebury καὶ ὁ Hall εἰς τὴν Κρήτην ἢ τὴν Κιλικίαν, ὁ Schaeffer, ἢ Welker, καὶ ὁ Christophe εἰς τὴν Ν. Συρίαν, τέλος δὲ ὁ Gardiner, ὁ Gauthier, ἢ Kantor, ὁ Vercoutter, ὁ Schachermeyr, ὁ Demargne, καὶ ὁ Smith εἰς τὴν Κρήτην ἢ τὴν μυκηναϊκὴν Ἑλλάδα.

Συστηματικώτερον ἡσχολήθη τελευταίως ὁ Vercoutter², ὁ ὁποῖος ἀνέλυσε λεπτομερῶς τὸ ἔνδυμα τῶν Keftiu καὶ προσεπάθησε νὰ συσχετίσῃ τοῦτο πρὸς τὸ Αἰγαιακὸν περίζωμα, λόγῳ ὅμως τῆς ἐλλείψεως συστηματικῆς μελέτης περὶ τούτου τινὰ τῶν συμπερασμάτων τοῦ Vercoutter χρήζουν συμπληρώσεως. Διὰ τῆς βοηθείας τοῦ συναχθέντος ὑλικοῦ καὶ τῆς γνώσεως τοῦ μινωικοῦ περιζώματος εἶναι δυνατὴ πλέον ἢ ὑπὸ νέον πρῖσμα ἀντιμετώπισις τοῦ προβλήματος.

1. VERCOUTTER I, σ. 106.

2. VERCOUTTER, L' Égypte et le monde Égéen Préhellénique, Le Caire 1956.

Ἐκ τῶν γνωστῶν τύπων τοῦ περιζώματος εἰκονίζονται εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους οἱ τύποι Ζ' καὶ Η'.

Τὸ περίζωμα τύπου Ζ' ἀπαντᾷ εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους εἰς τρία μνημεῖα : εἰς τοὺς τάφους τοῦ Senmut, τοῦ User - Amon καὶ τοῦ Rekhmara. Εἰς τὸ τελευταῖον ἀπεσβέσθη καὶ ἀντικατεστάθη ἀργότερον ὑπὸ περιζώματος τύπου Η'. Ἐνταῦθα ἐξετάζεται ἀρχικῶς τὸ ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον φέρουν οἱ ἄνδρες τῶν δύο πρώτων τάφων. Διὰ τὸ περίζωμα τῶν Keftiu τοῦ Rekhmara, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ εἰδικὸν πρόβλημα, εὐρύτερος λόγος γίνεται κατωτέρω.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη δημοσιεύσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπαντα τὰ μεταγενέστερα ἄρθρα οἱ μελετηταὶ ἐδέχθησαν διὰ τοὺς πρεσβευτὰς τῶν δύο πρώτων τάφων ὅτι εἶναι Κρήτες καὶ τὸ ἔνδυμά των μινωικόν¹.

Ὁ Furumark² παρετήρησεν ἰδιαιτέρως ὅτι ὁ ζωγράφος τοῦ τάφου τοῦ Senmut ἀπέδωσε τοὺς ἄνδρας ὅπως τοὺς εἶδεν εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Χατσεψούτ, διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐνδύματά των παρεστάθησαν ὀρθῶς, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ ἀπόδοσις τῶν Keftiu εἰς τὸν τάφον τοῦ User - Amon ὑπῆρξε συμβατική, κατέληξε δὲ εἰς ἱστορικὰ συμπεράσματα, ὅπως ὅτι ἀπὸ τοῦ 1501 - 1480 π.Χ., ὁπότε χρονολογεῖται ὁ τάφος τοῦ Senmut καὶ ἐντεῦθεν, δὲν ὑπάρχει καμμία ἀσφαλὴς πηγὴ διὰ τὰς ἐπαφὰς Αἰγύπτου καὶ Κρήτης, αἱ ὁποῖαι ὅμως, πάντοτε κατὰ τὸν Furumark, θὰ ἐξηκολούθουν ὑφιστάμεναι. Ὡς εἰδομεν ὅμως ἀνωτέρω³, ὁ τύπος Ζ' τοῦ μινωικοῦ περιζώματος τὸν ὁποῖον φέρουν οἱ ἄνδρες τῶν δύο τάφων ὑφίσταται εἰς τὴν Κρήτην ἀναλλοίωτος ἀπὸ τῆς MM III μέχρι τῆς YM III περιόδου, ἐπομένως ὄχι μόνον κατὰ τοὺς χρόνους ζωγραφίσεως τοῦ τάφου τοῦ Senmut ἀλλὰ καὶ τοῦ User - Amon. Ὡς καταδεικνύεται δ' ἐκ τῆς τυπολογίας (τύπος Ζβ'), συγγενέστερα περιζώματα πρὸς τὸν μινωικὸν τύπον φέρουν οἱ ἄνδρες τοῦ τάφου τοῦ User - Amon, ἐνῶ ἀντιθέτως εἰς τὸν τάφον τοῦ Senmut τὸ περίζωμα εἶναι περισσότερον ἐσχηματοποιημένον⁴.

1. G. DAVIES, B. Metr. M. A. 21, 1926, σ. 44. H.R. HALL, Keftiu and the Peoples of the Sea, BSA 8, 1901-2, σ. 157 κέ. H.R. HALL, The Keftiu Fresco in the Tomb of Senmut, BSA 10, 1903-4, σ. 154 κέ. H.R. HALL, An Addition to the Senmut Fresco, BSA 16, 1909-10, σ. 254 κέ., ἐνθα ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι τὸ πρόσθιον φύλλον παριστᾷ ξίφος. WAINWRIGHT, σ. 1. FURUMARK II, σ. 225. KANTOR, σ. 42-5. VERCOUTTER I, σ. 110 καὶ II, σ. 243-50, 416. SCHACHERMEYER, σ. 51-2.

2. FURUMARK II, σ. 239. Οἱ περισσότεροι μελετηταὶ δέχονται τὴν ἐπίδρασιν τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ τάφου τοῦ Senmut ἐπὶ τῶν τοῦ User - Amon. Ὁ FURUMARK σημειοῦται ἰδιαιτέρως ἐνταῦθα λόγῳ τῶν συμπερασμάτων τὰ ὁποῖα ἐξάγει.

3. Βλ. σ. 110 κέ.

4. Εἰς τὸν τάφον τοῦ Senmut τὸ περίζωμα δὲν πίπτει καθέτως, ἀλλὰ δημιουργεῖται λίαν ἐσχηματοποιημένη καμπύλη, ὃ δὲ αἰδοιοθύλαξ ἄρχεται ὀλίγον ἀνωτέρω τοῦ κατω-

Ὁ Vercoutter νομίζει ἐπίσης ὅτι ὁ ζωγράφος τοῦ τάφου τοῦ User - Amon ἀντέγραψε τὰς παραστάσεις τῶν Keftiu τοῦ τάφου τοῦ Senmut, στηριζόμενος κυρίως εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ αἰδοιοθύλακος. Τὴν ἀπόδοσιν τοῦ αἰδοιοθύλακος κάτωθεν τῆς ζώνης, ὅστις σημειωτέον τίθεται οὕτω μόνον εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ User - Amon, χαρακτηρίζει ὁ Vercoutter¹ ὡς λανθασμένην καὶ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς συμβατικότητος τοῦ Αἰγυπτίου ζωγράφου. Ὡς εἶδομεν ὁμως ἀνωτέρω, ὁ αἰδοιοθύλαξ ἄρχεται εἰς τὰς μινωικὰς παραστάσεις πάντοτε κάτωθεν τοῦ κατωτέρου ἄκρου τῆς ζώνης, πλὴν ἐλαχίστων παραδειγμάτων ἀνηκόντων εἰς ἕτερον τύπον περιζώματος, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ὁμιλήσωμεν ἀμέσως κατωτέρω. Ἀντιθέτως λίαν εὐστόχως ἐρμηνεύει ὁ Vercoutter τὴν ἀπόδοσιν τοῦ αἰδοιοθύλακος εἰς τὰς αἰγυπτιακὰς παραστάσεις²: πιστεύει δηλαδή ὅτι ὁ αἰδοιοθύλαξ εἰκονίζεται κατ' ἐνώπιον, ἐνῶ τὸ περίζωμα ἐν κατατομῇ, λόγῳ τῆς συμβατικότητος τοῦ Αἰγυπτίου ζωγράφου, ὅστις ἀποδίδει τὸν ὀφθαλμὸν κατ' ἐνώπιον καὶ τὸ πρόσωπον ἐν κατατομῇ. Τοιαύτη συμβατικότης ὑφίσταται καὶ εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ταύτης δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὸ περίζωμα τοῦ Βασιλέως-Ιερέως (ἀρ. 130), ἐνθα διακρίνεται ἡ παρυφή τῆς μὴ ὁρατῆς ἐτέρας ὀψεως. Ἐτι πλησιέστερον παράδειγμα πρὸς τὰς ἀπεικονίσεις τῶν δύο τάφων ἀποτελεῖ σφράγισμα ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 155), ἐνθα ὁ αἰδοιοθύλαξ ἢ τὸ ἐπίμηκες φύλλον παρίσταται κατ' ἐνώπιον, ἡ δὲ παρυφή τούτου κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς.

Ὁ Vercoutter ἐπιχειρεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ ποικιλοτρόπως τὸν τύπον τοῦ αἰδοιοθύλακος τῶν τάφων τῶν Senmut καὶ User - Amon. Κατ' ἀρχὰς ἐρμηνεύει τοῦτον ὡς ταινίαν, ἥτις διπλουμένη καὶ διερχομένη ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς προσθίας ὀψεως τῆς ζώνης πίπτει κάτω ἐλευθέρα³.

Ταινίαν διὰ τὴν κάλυψιν τῆς αἰδοῦς συναντῶμεν εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν Παλαιοανακτορικὴν περίοδον (ἀρ. 61, εἰκ. 17), καθὼς ἐπίσης ταινίαν, ἥτις διέρχεται μεταξὺ τῶν μηρῶν καὶ προσαρτᾶται εἰς τὴν ζώνην ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν (ἀρ. 62, εἰκ. 16), οὐδέποτε ὁμως κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν, καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς περίζωμα τύπου Ζ', τὸ ὁποῖον

τέρου ἄκρου τῆς ζώνης, δὲν συνδέεται ὀργανικῶς πρὸς τὸ περίζωμα, δὲν καμπυλοῦται καὶ λήγει ὑψηλότερον τῆς ἀνωτάτης καμπύλης τοῦ περιζώματος. Ὁ αἰδοιοθύλαξ εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ τάφου τοῦ User-Amon, πλὴν μιᾶς ἀσαφοῦς μορφῆς, λήγει συνήθως εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον λήγει καὶ ἡ καμπύλη τοῦ περιζώματος. Εἰς τὰ μινωικὰ παραδείγματα τύπου Ζ' ὑπάρχει σαφὴς σχέσις μεταξὺ αἰδοιοθύλακος καὶ περιζώματος, ὡς συμβαίνει εἰς τὸν δεῦτερον τάφον.

1. VERCOUTTER II, σ. 253-5.

2. Αὐτόθι σ. 254.

3. Αὐτόθι εἰκ. 33.

φέρουν οἱ ἄνδρες τῶν δύο τάφων. Δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅμως ὅτι τοιαύτη ταινία ἀποδίδεται, τοῦλάχιστον ὡς ὁ Vercoutter ὑπέθεσε ¹, διότι κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον δὲν θὰ ἐστερεοῦτο καλῶς. Ἐὰν δὲ ἐπρόκειτο περὶ τοῦ γνωστοῦ μινωικοῦ τρόπου διευθετήσεως τῆς ταινίας, δηλαδή ἐὰν τὸ ἐν ἄκρον διήρχετο κάτωθεν τῆς ζώνης καὶ ἀναδιπλούμενον ἐπιπτεν ἄνωθεν τοῦ πρώτου καλύπτου καὶ τὴν ζώνην, τότε συμφῶνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς αἰγυπτιακῆς ζωγραφικῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω, θὰ ἀπεδίδετο ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ἄνω ἄκρου τῆς ζώνης.

Τελείως ἀτυχῆς εἶναι ἡ προσπάθεια συγκρίσεως τοῦ αἰδοιοθύλακος πρὸς τὴν εὐρεῖαν «ποδιάν» τοῦ ἡλικιωμένου τῆς Τυλίσου (ἀρ. 75) ². Ἐὰν ὁ Αἰγύπτιος ζωγράφος ἐπέδωκε τὴν κατ' ἐνώπιον παράστασιν τοιαύτης «ποδιάς» θὰ ἀπέδιδε ταύτην κατὰ τὸν τρόπον διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέδωσε τὸ τριγωνικὸν φύλλον εἰς τὴν παράστασιν Αἰγυπτίου στρατιώτου, πρὸς τὸν ὅποιον παραβάλλει ὁ Vercoutter τὰ μινωικὰ παραδείγματα ³, δηλαδή ἀπὸ τοῦ ἄνω τμήματος τῆς ζώνης.

Ἀντιθέτως, ἐπιτυχεστέρα εἶναι ἡ σύγκρισις, ἡ ὁποία γίνεται ὑπὸ τοῦ Vercoutter τοῦ προσθίου φύλλου τοῦ περιζώματος τῶν Keftiu πρὸς τὸ λογχοειδὲς φύλλον, τὸ ὅποιον κρέμαται εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα εἰδωλίου ἐκ Ψυχροῦ (ἀρ. 98) ⁴, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως οὗτος δὲν ἔδωκεν ἰδιαιτέραν προσοχήν. Ὁ τύπος τοῦ περιζώματος τῶν τοιχογραφιῶν τῶν τάφων τῶν Senmut καὶ User - Amon ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς τὴν μικτὴν παραλλαγήν τοῦ τύπου Ζ' (πεταλοειδοῦς καὶ λογχοειδοῦς) λόγῳ τῶν διαστάσεων τοῦ προσθίου φύλλου εἰς τὰς παραστάσεις τῶν δύο τάφων, ἐνθα τοῦτο ἀποδίδεται μακρὸν καὶ στενόν, καὶ τῆς διακοσμήσεως εἰς τὴν παρυφήν, συνηθεστάτης εἰς τὸν τύπον τοῦτον.

Τέλος ὁ Vercoutter ἀνεγνώρισεν εἰς τὸ πρόσθιον φύλλον τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐξέχοντος τριγωνικοῦ τύπου αἰδοιοθύλακος. Ὁ τριγωνικὸς ἐξέχων αἰδοιοθύλαξ ἀποτελεῖ βεβαίως χαρακτηριστικὸν συμπλήρωμα τοῦ περιζώματος τύπου Ζ', τὸ ὅποιον παρίσταται εἰς τοὺς δύο τάφους. Ὁ Vercoutter ὅμως συγκρίνει τὸ πρόσθιον φύλλον πρὸς ἀτυχῆ παραδείγματα, ἐν τῶν ὁποίων εἶναι ἀμφιβόλου γνησιότητος ⁵, ἐνῶ ἀντιστοίχου τριγωνικοῦ τύπου αἰδοιοθύλακα εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην γνωρίζομεν ἐκ τῆς τοιχογραφίας τῆς ταυρομαχίας (ἀρ. 131). Ἡ σύγκρισις πρὸς αἰδοιοθύλακα τοῦ τύπου τούτου εἶναι ἀτυχῆς καὶ λόγῳ τοῦ μικροτέρου μήκους τὸ ὅποιον οὗτος ἔχει συνήθως εἰς τὰς μινωικὰς παραστάσεις, ἀλλὰ καὶ διό-

1. VERCOUTTER II, σ. 255, εἰκ. 33.

2. Αὐτόθι σ. 376.

3. Αὐτόθι σ. 254, εἰκ. 32a.

4. Αὐτόθι σ. 376.

5. Αὐτόθι σ. 302, εἰκ. 109a, ἀμφιβόλου γνησιότητος.

τι ἀντιτίθεται πρὸς τὴν κατ' ἐνώπιον συμβατικὴν ἀπόδοσιν, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ὑπεστήριξεν, ἐφ' ὅσον δὲν παρίσταται ὡς ἀπλοῦν τρίγωνον ἐμπροσθεν. Ἐὰν τὸ πρόσθιον τοῦτο φύλλον ἀποδίδει αἰδοιοθύλακα, τότε οὗτος πρέπει νὰ εἶναι ἐπιμήκους ἐξέχοντος τύπου, γνωστοῦ ἐκ μινωικῶν παραδειγμάτων, ἀποδοθέντος ἐν κατατομῇ, ὡς καὶ τὸ περιζῶμα. Παραστάσεις τοιοῦτου τύπου, πλὴν τῶν ἔργων τῆς μικροπλαστικῆς, ἔχομεν καὶ εἰς τὴν μινωικὴν ζωγραφικὴν (ἀρ. 141).

Δυνάμεθα οὕτω νὰ συμπεράνωμεν σχετικῶς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐνδύματος εἰς τοὺς τάφους τῶν Senmut καὶ User - Amon, ὅτι ὁ ζωγράφος τοῦ δευτέρου τάφου δὲν πρέπει νὰ ἀντέγραψε τοὺς πρεσβευτὰς τοῦ πρώτου, ὡς ὁ Furumark ἰσχυρίσθη, διότι οἱ ἄνδρες τοῦ τάφου τοῦ User - Amon φέρουν περιζῶμα πλησιέστερον πρὸς τὸ μινωικόν, εἶναι δηλαδὴ πιθανὸν ὅτι ὁ τεχνίτης τοῦ τάφου τοῦ User-Amon εἶδεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Τουθμῶσιος τοῦ Γ' νέαν πρεσβείαν ἐκ Κρήτης, διότι δὲν δύναται νὰ γίνῃ δεκτόν, ὅτι κατὰ τὴν ὑποτιθεμένην ἀντιγραφὴν ἀπέδωσεν ὀρθότερον τὸ ἔνδυμα ¹. Ἐπίσης πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα τῶν περιζωμάτων τῶν Keftiu τῶν δύο τάφων δὲν ἀπεδόθη ταινία ἢ «ποδιά» ἢ τριγωνικοῦ τύπου αἰδοιοθύλαξ, ὡς ὁ Vercoutter ἰσχυρίσθη, ἀλλ' ἐν ἐκ τῶν δύο : ἢ ἐπιμήκους τύπου αἰδοιοθύλαξ, ἐξέχων καὶ ἐκ σκληρᾶς ὕλης, ὡς συνηθίζεται κατὰ τὴν Νεοανακτορικὴν περίοδον, συνοδεύων τὸ περιζῶμα τύπου Ζ', προσκολλώμενος εἰς τοῦτο καὶ τοποθετούμενος κάτωθεν τῆς ζώνης, τὸ ὑπερβολικὸν μῆκος τοῦ ὁποίου εἰς τὰς αἰγυπτιακὰς τοιχογραφίας ὀφείλεται εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Λιβυκοῦ αἰδοιοθύλακος ², ἢ πιθανώτερον λογχοειδὲς φύλλον περιζώματος τύπου Ζ' μετὰ διακεκοσμημένης παρυφῆς, συνηθέστατον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην.

Ὡς ἀνεφέρθη ἀνωτέρω, περιζῶμα τύπου Ζ' ἔφερον ἀρχικῶς καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ τάφου τοῦ Rekhmara ³ ἐπιγραφόμενοι ὡς Keftiu καὶ «κάτοικοι τῶν νήσων τῆς θαλάσσης». Τοῦ περιζώματος τούτου ὁμως, τὸ ὅποϊον ἀπεσβέσθη ἀργότερον καὶ ἀντικατεστάθη διὰ περιζώματος τύπου Η', σώζονται ὀλίγα ἔχνη, κυρίως τοῦ αἰδοιοθύλακος, ἐλάχιστα σημαντικὰ διὰ τὴν τυπολογικὴν ἐξέτασιν.

Εἶναι ἐνδιαφέρον ὁμως νὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα ἐν ὀλίγοις ὁ λόγος τῆς γενομένης ἀποσβέσεως.

1. G. A. WAINWRIGHT, *Asiatic Keftiu*, AJA 56, 1952, σ. 206. Ὅρθως ὁ WAINWRIGHT διερωτᾶται διατί νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἕκαστος τῶν μεταγενεστέρων ζωγράφων πρέπει νὰ ἀντέγραψε προηγούμενον καὶ ὄχι νὰ εἶδε νέους πρεσβευτὰς «from life or the pattern book».

2. BATES, σ. 126.

3. G. DAVIES, *ἐ. ἀ. σ. 46*. VERCOUTTER, II, σ. 243.

Ἐκ τῶν τελευταίων μελετητῶν ¹ ὁ Vercoutter ² πιστεύει ὅτι ἡ ἀλλαγή ἐγένετο ἐνσυνειδήτως, ὅτι δὲ τὸ πρῶτον στρώμα χρονολογεῖται κατὰ τὰ ἔτη 1475 - 1470 τὸ δὲ δεύτερον περὶ τὸ 1470. Τοῦτο δέχεται καὶ ὁ Schachermeyr ³, ὁ ὁποῖος νομίζει ὅτι ὁ ζωγράφος τοῦ πρῶτου στρώματος ἀντέγραψε παλαιότερα πρότυπα, μεταγενεστέρως δὲ διώρθωσε τὰ ἐνδύματα συμφώνως πρὸς τὸν συρμὸν τῆς κνωσιακῆς αὐλῆς. Τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ἐνδύματος εἰς τὴν Κρήτην ἀποδίδει ὁ Schachermeyr εἰς τὴν σύγχρονον κατὰκτησιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Μυκηναίων.

Ὡς κατεδείχθη ὁμως ἐκ τῆς συναγωγῆς τοῦ ὕλικου καὶ τῶν γενομένων παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν σχέσεων Μυκηναίων καὶ Κρήτης, τὸ περίζωμα εἶχον παραλάβει πρὸ πολλοῦ οἱ Μυκηναῖοι παρὰ τῶν Μινωιτῶν. Δὲν εἶναι δυνατόν ἐπομένως νὰ ἀποδοθῇ μυκηναϊκὴ ἐπίδρασις εἰς τὸ καθαρῶς μινωικὸν ἔνδυμα, ἀλλ' ἀντιστρόφως. Ὡς εἶδομεν ἐπίσης εἰς τὴν τυπολογίαν, τὰ περιζώματα τῶν τύπων Ζ' καὶ Η' φέρονται παραλλήλως εἰς τὴν Κρήτην κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ζωγραφήσεως τοῦ τάφου τοῦ Rekhmara, δὲν εἶναι δηλαδὴ ὀρθόν, ὅτι κατὰ τὴν ΥΜ II περίοδον ἐμφανίζεται ὁ τύπος Η' εἰς τὴν Κρήτην καὶ ὅτι ἡ γενομένη ἀπόσβεσις τοῦ τύπου Ζ' εἰς τὸν τάφον τοῦ Rekhmara ὀφείλεται εἰς ἀλλαγὴν τοῦ ἐνδύματος κατὰ τὸ μεσολαβήσαν διάστημα. Πιθανῶς ἡ ἀπόσβεσις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ εἰς δεξιὴν λήγον τύπος (τύπος Ηβ') κατέστη δημοφιλέστερος. Ὡς εἶδομεν δὲ προκειμένου περὶ τῶν σχέσεων τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἐπέδρασεν εἰς μεγάλην ἀκτῖνα περὶ τὴν Κρήτην, ἀπαντῶν ἄλλωστε εἰς διαφόρους λαοὺς ἐκ τῶν εἰκονιζομένων εἰς τὰ Αἰγυπτιακά μνημεῖα (Takari, Punt, Rutenu κλπ.).

Τὸ περίζωμα μετ' εὐθείας τῆς κατωτέρας παρυφῆς (τύπος Ηα') ἐμφανίζεται εἰς τρεῖς αἰγυπτιακοὺς τάφους ἐκ τῶν περιλαμβανόντων Keftiu, τοὺς τάφους τοῦ Puemre ⁴, τοῦ Menhepereseneb ⁵ καὶ τοῦ Amenemitep ⁶.

Ὁ δξύληκτος κατὰ τὸ πρόσθιον τμήμα τύπος (τύπος Ηβ') ἐμφανίζεται εἰς δύο τάφους, τοῦ Rekhmara καὶ τοῦ Menhepereseneb.

1. Ἐκ τῶν παλαιότερων μελετητῶν ὁ DAVIES (παρὰ G. A. WAINWRIGHT, σ. 8) ὑπέθεσεν, ὅτι εἰς τὴν ἰδίαν ὁμάδα περιλαμβάνονται κάτοικοι τῶν νήσων τῆς θαλάσσης, φέροντες μόνον στενὸν ζῶμα μετ' αἰδοιοθύλακος, καὶ Keftiu, φέροντες περίζωμα τύπου «φούστας». Ὁ καλλιτέχνης ἐζωγράφησεν ἀρχικῶς ἅπαντας φέροντας «φούσταν», ὅτε ὁμως ἀντελήφθη τὸ λάθος του, ἠθέλησε νὰ τὸ διορθώσῃ καί, μὴ ἱκανοποιηθεὶς ἀπὸ τὰς γενομένας διορθώσεις, ἐπανήλθεν εἰς τὸ ἀρχικόν του σχέδιον. Τοῦτο γίνεται δεκτὸν καὶ ὑπὸ τοῦ WAINWRIGHT, ἔ. ἀ.

2. VERCOUTTER II, σ. 256.

3. SCHACHERMEYR, σ. 56.

4. VERCOUTTER II, σ. 285, ἀρ. 187.

5. Αὐτόθι σ. 285, ἀρ. 188.

6. Αὐτόθι σ. 286, ἀρ. 189.

Τὸν τύπον *Ha'* ὁ Vercoutter ¹ χαρακτηρίζει ὡς «une création arbitraire des artisans Égyptiens», ἐν τούτοις ὅμως ὁ τύπος οὗτος ὑπάρχει, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, εἰς μινωικὰ παραδείγματα.

Περὶ σσότερον ὅμως ἀπασχόλησε τοὺς μελετητὰς ὁ τύπος *Hb'*, δηλαδὴ τὸ περίζωμα τὸ λήγον ἔμπροσθεν εἰς ὀξύ. Ὁ Davies ² θεωρεῖ τὸ περίζωμα τοῦτο ὡς χαρακτηριστικὸν τῶν Keftiu, τοὺς ὁποίους διακρίνει σαφῶς ἀπὸ τοὺς δωροφόρους τῶν τάφων τοῦ Senmut καὶ τοῦ User - Amon, τοὺς μόνους τοὺς ὁποίους δέχεται ὡς Κρήτας. Ὁ Wainwright ³ διὰ τὰ ὑποστηρίξει τὴν θεωρίαν του ὅτι οἱ Keftiu εἶναι κάτοικοι τῆς Κιλικίας καὶ ὄχι Μινωῖται, χρησιμοποιεῖ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, σειρὰν λανθασμένων ἐπιχειρημάτων ⁴. Ὁ Pendlebury ⁵ ἀπορρίπτει τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Wainwright, ἀνευ ὅμως στοιχείων, καὶ πιστεύει ὅτι τὸ περίζωμα τῶν Keftiu δὲν εἶναι βεβαίως ἀσιατικόν, ἀλλ' ἀποφεύγει νὰ ταυτίσῃ τοῦτο πρὸς τὸ μινωικόν.

Ὁ Rodenwaldt ⁶ ἐξ ἄλλου νομίζει ὅτι ἡ ταύτισις τῆς χώρας τῶν Keftiu πρὸς τὴν Κρήτην εἶναι προβληματικὴ καὶ ὅτι τὰ ὕφαντικὰ θέματα τῶν περιζωμάτων τῶν δὲν εἶναι μινωικά. Ἡ Kantor ⁷, ἡ ὁποία θεωρεῖ τοὺς Keftiu μικτὴν ὁμάδα Μινωιτῶν καὶ Μυκηναίων, ἰσχυρίζεται ὅτι, ἐνῶ τὸ σχῆμα τῶν περιζωμάτων εἶναι Αἰγαιακόν, ἡ διακόσμησις τῶν εἶναι δημιουργημα τῶν Αἰγυπτίων ζωγράφων, ἀποψιν τὴν ὁποίαν ἀπέρριπεν ἤδη ὁ Vercoutter ⁸. Ὁ Furumark ⁹ πάλιν πιστεύει ὅτι τὸ περίζωμα τῶν μορφῶν τῶν δύο τάφων εἶναι «of non aegean type worn also by asiatics in egyptian representations».

Ὡς εἶδομεν ὅμως ἀνωτέρω ¹⁰, ὁ τύπος οὗτος ἀποτελεῖ μινωικὴν δημιουργίαν πρὸ τοῦ τέλους τῆς MM III περιόδου, τὴν ὁποίαν υἱοθέτησαν οἱ περὶ τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου λαοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

Ὁ Vercoutter ¹¹ ἐξ ἄλλου, παραβάλλων τὸ μινωικὸν περίζωμα πρὸς τὸ φερόμενον ὑπὸ τῶν Keftiu τῶν δύο τάφων, ἀναλύει τὸ δεύτερον καὶ ταυτί-

1. VERCOUTTER II, σ. 286.

2. G. DAVIES, παρὰ WAINWRIGHT, σ. 8.

3. WAINWRIGHT, ξ. ἀ.

4. Βλ. κατωτέρω ἀντιρρήσεις μου διὰ τὰς ἀπόψεις τοῦ WAINWRIGHT.

5. J.D.S. PENDLEBURY, Egypt and the Aegean in the Late Bronze Age, JEA 16, 1930, σ. 80, 81.

6. RODENWALDT II, σ. 64, σημ. 50.

7. Ἡ KANTOR (σ. 43) καὶ ὁ EVANS (PM II, σ. 745) δέχονται ὅτι τὸ ὀκτώσχημον εἶναι αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς.

8. VERCOUTTER II, σ. 298.

9. FURUMARK II, σ. 226.

10. Βλ. ἀνωτ. Τὸ περίζωμα ἐκτὸς τῆς Κρήτης.

11. VERCOUTTER II, σ. 280, εἰκ. 91, 92.

ζει τὰ δύο ἐνδύματα ¹ τόσον ὡς πρὸς τὸ σχῆμα ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν ². Τέλος ὁ Schachermeyr ³ καὶ ὁ Smith ⁴ δέχονται ὅτι ἡ ἐμφάνισις τῶν Keftiu εἰς τοὺς Αἰγυπτιακοὺς τάφους εἶναι μινωική.

Ἐπειδὴ οἱ ἀνωτέρω μελετῆται δὲν ἀπέρριψαν λεπτομερῶς ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ μινωικοῦ ἐνδύματος τὰς θεωρίας τοῦ Wainwright, σχετικῶς πρὸς τὰς παρατηρουμένας διαφορὰς μεταξὺ τοῦ ἐνδύματος τῶν Keftiu καὶ τῶν Κρητῶν, δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἄσκοπον νὰ συζητηθοῦν ἐξ ἀρχῆς ὠρισμένα τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Wainwright ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ ἔτους 1931 ⁵.

Ὡς ἀνεφέρθη ἀνωτέρω, ὁ Wainwright ⁶ διὰ νὰ στηρίξη τὴν θεωρίαν του ὅτι οἱ Keftiu εἶναι κάτοικοι τῆς Κιλικίας συγκρίνει τὸ ἐνδυμᾶ των πρὸς τὸ περίζωμα δύο ἀνδρῶν ἐπὶ μεταγενεστέρων ἐλεφαντίνων ἔργων, τοῦ Ἀριμασποῦ ἐκ Κύπρου ⁷ τοῦ 12 αἰ. π.Χ. καὶ τοῦ Φιλισταίου, πάλιν ἐκ Κύπρου ⁸, τοῦ 11ου αἰ. ⁹. Αἱ ὁμοιοτητες, τὰς ὁποίας ὁ Wainwright εὕρισκε μεταξὺ τοῦ ἐνδύματος τῶν Φιλισταίων καὶ τῶν Keftiu ¹⁰, εἶναι ἡ ὀξεῖα κατὰληξις τοῦ περιζώματος, ἡ ταινία ἡ ὁποία πίπτει ἀπὸ τῆς ὀσφύος πρὸς τὴν παρυφήν, ἡ διαίρεσις εἰς μετόπας εἰς τὸ περίζωμα τοῦ Φιλισταίου καὶ ἡ παρυφή, ἥτις κοσμεῖ τόσον τὸ κατώτερον τμήμα τῶν Keftiu, ὅσον τοῦ Φιλισταίου καὶ τοῦ Ἀριμασποῦ.

1. Ὁ VERCOUTTER εὕρισκε διαφορὰς ὡς πρὸς τὸν τρόπον ἀποδόσεως τοῦ περιζώματος εἰς τὸν ἴδιον τάφον. Λέγει ὅτι εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους ὁ ζωγράφος ἀποδίδει τὸ περίζωμα τῶν Σουδανέζων «profil», ἐνθ' τῶν «quasi égée en face», γερονὸς τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ ὡς ἑξῆς: "Ὅταν πρόκειται τὸ «profil» σχέδιον νὰ ἀποδώσῃ ὀρθῶς τὸ σχῆμα, τότε ὁ ζωγράφος υἱοθετεῖ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ζωγραφικῆς, ὅταν ὁμως εἰς τὸ μέσον ὑπάρχῃ μία διακεκομμένη ταινία, τότε ὁ ζωγράφος τὴν ἀποδίδει «en face» καὶ στρέφει ταύτην ἀναλόγως πρὸς τὴν θέσιν τοῦ στήθους τοῦ φέροντος.

2. Ὁ VERCOUTTER (II, σ. 295-301) δίδει ἓνα κατάλογον τῶν κοσμημάτων τῶν ἀπαντώντων εἰς τὰ ἐνδύματα τῶν Keftiu, τῶν ἀντιστοιχῶν κοσμημάτων εἰς τὴν αἰγαιακὴν ἀγγειογραφίαν, καθὼς καὶ τινων προερχομένων ἐξ ἐνδυμάτων ἐπὶ διαφόρων μνημείων. Ὅπως δὲποτε ὁ κατάλογος εἶναι ἐλλιπής. Διὰ τοῦ καταλόγου τῶν θεμάτων τῆς παρουσίας μελέτης συνεπληρώθη μέγα τμήμα, τὸ ὁποῖον συμβάλλει εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς θεωρίας τοῦ Vercoutter, ὅτι οἱ Keftiu εἶναι Αἰγαῖοι.

3. SCHACHERMEYR, σ. 49, 50, 51, 55 κέ.

4. SMITH, σ. 69.

5. Βλ. σ. 225 σημ. 1.

6. WAINWRIGHT, σ. 10-2.

7. Αὐτόθι εἰκ. 10.

8. Αὐτόθι εἰκ. 11.

9. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν H.R. HALL, ὅστις πιστεύει ὅτι τὸ ἐνδυμα τῶν Φιλισταίων καὶ τῶν λαῶν τῆς θαλάσσης εἶναι πολεμικόν, ἐνθ' τῶν Keftiu αὐλικόν.

10. *E. ἀ. σ. 15, 16.

Τὸ μόνον κοινὸν σημεῖον ὅμως μεταξὺ τοῦ ἐκ Κύπρου Ἀριμασποῦ καὶ τῶν Keftiu εἶναι ἡ ἀναδίπλωσις τοῦ περιζώματος καὶ ἡ δικτυωτὴ παρυφή. Ἀντιθέτως ἡ διακεκοσμημένη παρυφή τῶν Keftiu εἶναι συνήθως στενωτέρα, τὸ δὲ δικτυωτὸν ἀποτελεῖ κοινὸν διακοσμητικὸν στοιχεῖον ἐνὸς εὐρέως κύκλου¹. Ἐλλείπει ἐπίσης ἐκ τοῦ Ἀριμασποῦ ἡ χαρακτηριστικὴ ὀξεῖα κατάληξις τοῦ περιζώματος. Ἡ ὅλη δομὴ τῆς μορφῆς ἐξ ἄλλου, καθὼς καὶ ἡ ἀναλογία μήκους καὶ πλάτους τοῦ περιζώματος, οὐδόλως ἐνθυμίζει τὰς ραδινὰς μορφὰς τῶν Keftiu, οὕτως ὥστε καθίσταται δύσκολος ἡ ταύτισις τῆς λεπτῆς διαγωνίου ταινίας τῆς βαρεῖας μορφῆς τοῦ Ἀριμασποῦ πρὸς τὸν παχὺν λαιμὸν καὶ τὴν κεφαλὴν ζώου ἐπὶ τοῦ περιζώματος τῶν λεπτοφυῶν Keftiu (πίν. 52β-γ). Διὰ τὴν ταύτισιν τοῦ περιζώματος τοῦ Φιλισταίου ἐκ Κύπρου πρὸς τὸ περίζωμα τῶν Keftiu² παρατηρεῖται ἐξ ἄλλου ὅτι ὁ Wainwright δὲν ὑποστηρίζει ἐπαρκῶς τὴν σχέσιν τῶν δύο σχημάτων, στηριζόμενος κυρίως εἰς τὴν διαίρεσιν τῆς ἐπιφανείας των εἰς μετόπας³.

Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ διαφοραὶ τοῦ σχήματος, τὰς ὁποίας ὁ Wainwright πιστεύει ὅτι ὑπάρχουν μεταξὺ τοῦ περιζώματος τῶν Keftiu καὶ τῶν μινωικῶν⁴, εἶναι ἀνυπάρκτοι. Ὁ τρόπος κοπῆς, ὡς ἀπεδείχθη ἤδη ἐκ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν δύο περιζωμάτων ὑπὸ τοῦ Vercoutter⁵ καὶ τῆς τυπολογικῆς ἐξετάσεως, ἡ ὁποία ἐπεχειρήθη ἀνωτέρω (εἰκ. 57), εἶναι ὁ αὐτός.

Τὸ ἕτερον ἐξ ἄλλου τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Wainwright, ὅτι δηλαδὴ τὸ περίζωμα τῶν μὲν Μινωιτῶν προσκολλᾶται ἐπὶ τοῦ σώματος τῶν δὲ Keftiu πίπτει ἀνέτως, δὲν εὐσταθεῖ διότι ἀφ' ἐνὸς δὲν ἐλλείπουν ἐκ τῆς Κρήτης παραδείγματα ἀντίστοιχα τῶν Keftiu, ὡς π.χ. εἰς σφραγιδόλιθον ἐκ Πραισοῦ (ἀρ. 165), ἐνθα τὸ περίζωμα πίπτει ἀνέτως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ συχνότης τοῦ προσκεκολλημένου ἐπὶ τοῦ σώματος περιζώματος δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν συμβατικότητα τῆς μινωικῆς τέχνης, ἥτις ὡς ἰδεώδη ἐθεώρει τὴν λεπτὴν ὀσφὺν καὶ τοὺς ἐντόνως καμπυλουμένους γοφοὺς ἰδεώ-

1. Βλ. ἀνωτ. Τὸ περίζωμα ἐκτὸς τῆς Κρήτης.

2. WAINWRIGHT, σ. 11.

3. Ὁ τύπος τοῦ περιζώματος τοῦ Φιλισταίου, τοῦ ὁποίου ἡ προσθία ἐπιμήκυνσις δὲν σχηματίζει ὀξεῖαν γωνίαν ἀλλὰ ἐν ἀνάστροφον Π (Π), φέρεται ἐπίσης ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Punt τῆς ἐποχῆς τῆς Χατσεψούτ (VERCOUTTER II, σ. 284, εἰκ. 95a)· ἀλλὰ καὶ παλαιότερον ἀκόμη εἶναι γνωστός ἐκ Μυκηνῶν (SCHACHERMEYR, σ. 56, εἰκ. 39 c) δὲν ἔχει δὲ κατὰ τὸν VERCOUTTER οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὸν εἰς ὁξὺ λήγοντα τύπον. Ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον κόπτεται εἶναι τελείως διαφορετικός (βλ. SCHACHERMEYR, εἰκ. 38, c. VERCOUTTER II, σ. 284, εἰκ. 95b), πάντοτε δὲ κατὰ τὸν VERCOUTTER ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ἔχει ἀποδοθῇ εἰς τὸν τάφον τοῦ Rekhmara εἶναι «arbitraire». Θὰ ἦτο λοιπὸν ἄσκοπον νὰ συγκρίνωμεν δύο ἔργα χρονικῶς ἀπομεμακρυσμένα καὶ μὴ ἀποδίδοντα σαφῶς τὸ ἔνδυμα.

4. WAINWRIGHT, σ. 17, 18.

5. VERCOUTTER II, σ. 281, εἰκ. 91.

δη, τὰ ὁποῖα ἐπετυγχάνοντο μόνον, ἐὰν τὸ ἔνδυμα ἐφήρμοζεν ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ σώματος ¹. Ὡς πρὸς τὸ μήκος ἐξ ἄλλου τοῦ περιζώματος ², τὸ ὁποῖον ἐπίσης ὁ Wainwright προβάλλει ὡς διαφορὰν τῶν Keftiu καὶ τῶν Μινωιτῶν, παρατηρεῖται ὅτι εἰς τὴν Κρήτην ἀπαντοῦν διαφοροῦ μήκους παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ τύπου, τὸ βραχὺ περίζωμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν μαύρων (ἀρ. 140), τὸ μακρότερον τῆς ζωφόρου τῆς πομπῆς (ἀρ. 138) καὶ τὸ ἔχον ὅμοιον μήκος πρὸς τὸ τῶν Keftiu τοῦ σφραγιδολίθου ἐκ Πραισοῦ (ἀρ. 165). Τὴν ἀπουσίαν τοῦ δικτύου εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα τῶν περιζωμάτων τῶν Keftiu θεωρεῖ πάλιν ὁ Wainwright ὡς βασικὴν διαφορὰν, ἐνῶ, ὡς παρετηρήθη ἀνωτέρω, τὸ δίκτυον εἶναι σπάνιον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κρήτην, ἀπαντῶν ἅπαξ μόνον εἰς τὴν ζωφόρον τῆς πομπῆς, ἐνθα καὶ αἱ λοιπαὶ μορφαὶ εἶναι ἐνδεδυμέναι διὰ τοῦ εἰδικοῦ μακροῦ ἱερατικοῦ ἐνδύματος, γεγονός τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι οἱ δωροφόροι εἶναι ἐντόπιοι ἀξιωματοῦχοι, οἱ ὅποιοι λαμβάνουν μέρος εἰς μίαν ἱεροτελεστίαν καὶ ὄχι εἰς πολιτικὴν πρᾶξιν, ὡς οἱ πρεσβευταὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν τάφων ³.

Οἱ κροσσοὶ τῆς κεντρικῆς ταινίας, τοὺς ὁποίους ὁ Wainwright παραβάλλει πρὸς τὸ ἔνδυμα τῶν κατοίκων τοῦ Ταύρου, κοσμοῦν συχνάκις τὴν προσθίαν ὀξεῖαν γωνίαν τοῦ περιζώματος διαφορῶν λαδῶν, ὡς τῶν Ἀράβων ⁴. Εἰς τὴν Κρήτην ἐπίσης συχνάκις, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἡ ζώνη, ἡ ὁποία πίπτει εἰς τὸ πρόσθιον τμήμα, λήγει εἰς κροσσοὺς ἢ θυσάνους ⁵.

Ἡ σχέσις τὴν ὁποίαν εὐρίσκει ὁ Wainwright ⁶ μεταξὺ τῆς διακοσμήσεως τοῦ περιζώματος τῶν Keftiu καὶ τοῦ Φιλισταίου τῆς Ἑγκωμης, ἡ διαίρεσις δηλαδὴ εἰς μετόπας ὁμοίας πρὸς τὰς τοῦ Φιλισταίου, ἀπαντᾷ κατὰ τοὺς χρό-

1. Αἱ αὗται διαφοραὶ ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ μεταξὺ τῶν Μινωιτῶν καὶ τῶν δωροφόρων τῶν τάφων τοῦ Senmut καὶ User-Amon, ὁ WAINWRIGHT ὁμῶς δὲν ἠμφεσβήτησε ποτὲ τὴν σχέσιν τῶν πρώτων πρὸς τοὺς δευτέρους διὰ τὸν λόγον τοῦτον.

2. WAINWRIGHT, σ. 19.

3. Παλαιότερον εἶχεν ὑποτεθεῖ ὅτι οἱ ἄνδρες τῆς Κνωσιακῆς πομπῆς εἶναι πρεσβευταί. Βλ. ἀντιρρήσεις H.R. HALL, Keftiu and the People of the Sea, BSA 8, 1901-2, σ. 166.

4. WILKINSON-BIRCH, I, σ. 246, ἀρ. 76,3.

5. Βλ. ἀνωτ. σ. 139. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα εἰς γυναικεῖον εἰδώλιον Συλλογῆς Γιαμαλάκη. Βλ. ἐπίσης ἀκροβάτην τοῦ ξίφους τῶν Μαλίων (ἀρ. 125), δαίμονας ἐκ Φαιστοῦ (NILSSON, σ. 371, εἰκ. 179), εἰδώλιον Συλλογῆς Μεταξᾶ (ἀρ. 71). Ταινίαν ὁμοίαν πρὸς τὴν ὑπὸ τῶν Keftiu φερομένην, πίπτουσιν ἐμπροσθεν βλ. εἰς σφράγισμα ἀρ. 166. Οἱ κροσσοὶ συχνάκις κοσμοῦν μανδύας. Εἰς τοὺς τάφους τῶν Rekhmara καὶ Menhepereseneb ἐξ ἄλλου δὲν ἀπαντᾷ τόσον συχνά (δύο φορές εἰς ἑκάστον, VER-COUTTER II, πίν. XIX, 156, 157, XX, 158, 159). Ὁ EVANS συγκρίνει τοὺς κροσσοὺς ἐπίσης πρὸς τὰς σφραγίδας τοῦ θησαυροῦ ἐκ Θίσβης (PM II, σ. 743-4), αἱ ὁποῖαι εἶναι ὁμῶς κίβδηλοι.

6. WAINWRIGHT, σ. 13.

νους τούτους εἰς διαφόρους λαούς, ὡς τοὺς Τεύκρους ¹, τοὺς Sheretana ² καὶ τοὺς κατοίκους τῆς Punt ³. Εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα ὁμοῦς αἱ μετόπαι εἶναι ἀκόσμητοι, ὡς καὶ εἰς τὰς μεταγενεστέρας μιμήσεις τῶν Keftiu τοῦ Rekhmara ⁴ ἐπὶ ἐτέρων Αἰγυπτιακῶν μνημείων. Εἰς τὴν Κρήτην ἀντιθέτως αἱ σχηματιζόμεναι μετόπαι εἶναι διακεκοσμημέναι ὡς αἱ τῶν Keftiu τοῦ Rekhmara ⁵.

Ἡ διακόσμησις ἐξ ἄλλου τῆς παρυφῆς τοῦ μινωικοῦ περιζώματος ⁶ καὶ ἡ ποικιλία τῶν τρόπων τῆς διευθετήσεως τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων τῶν περιζωμάτων ⁷, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω εἰς τὸ περὶ διακοσμήσεως κεφάλαιον, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ Wainwright, συνάπτουν πρὸς τούτοις τοὺς Keftiu πρὸς τοὺς Κρήτας.

Ὡς παρατηρήθη πάλιν ἀνωτέρω, αὐτὰ ταῦτα τὰ διακοσμητικὰ θέματα τῶν Keftiu ἀποτελοῦν συνήθη μινωικὰ κοσμήματα. Τοῦτο ἰσχύει διὰ τὰς θλαστὰς ⁸ καὶ τὰς λοξὰς γραμμάς, τὸ «κόσμημα τῆς ἐχίδνης», τοὺς ρόμβους, τὰς σπείρας, τὰς στιγμάς, ὅχι εἰς ἀπλὴν σειράν, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Wainwright ⁹, ἀλλὰ σχηματιζούσας θλαστὰς γραμμάς καὶ σπείρας, τὸ δικτυωτόν, τὰ φυλλοειδῆ καὶ τὰ κλαδόσχημα κοσμήματα, τοὺς ρόδακας, τὰ σταυροειδῆ, τὰς κυματοειδεῖς γραμμάς ¹⁰, τὰς παραλλήλους θλαστὰς γραμ-

1. WILKINSON-BIRCH, ἔ. ἀ. ἀρ. 76,2. Ὁ WAINWRIGHT (σ. 16) πιστεύει ὅτι οἱ Τεῦκροι εἶναι κάτοικοι τῆς Κιλικίας.

2. WILKINSON-BIRCH, ἔ. ἀ. σ. 246 ἀρ. 76,1.

3. Αὐτόθι σ. 246, ἀρ. 76,5.

4. VERCOUTTER II, σ. 283, εἰκ. 94.

5. Βλ. ἀνωτ. περὶ τῆς διακοσμήσεως καθὼς καὶ τὴν μήτραν ἐκ Παλαικάστρου (NILSSON, σ. 225, εἰκ. 112).

6. Βλ. ἀνωτ. περὶ τῆς διακοσμήσεως τῆς παρυφῆς.

7. Δὲν ἀνευρίσκεται μόνον ἓν συνεχὲς ἐπαναλαμβανόμενον σχέδιον, ὡς λέγει ὁ WAINWRIGHT (σ. 19) ἔχων ὑπ' ὄψει τοῦ μόνον τὴν τοιχογραφίαν τῆς πομπῆς. Καὶ εἰς τοὺς Keftiu τοῦ Rekhmara ἐξ ἄλλου ὑπάρχει συχνὰ τὸ συνεχὲς κόσμημα (EVANS, PM II, εἰκ. 473 d, e, f. καὶ VERCOUTTER II, ἀρ. 160, 161, πίν. XX, εἰς τὸν τάφον τοῦ Rekhmara ὡς καὶ EVANS, αὐτόθι σ. 746, εἰκ. 482 καὶ VERCOUTTER II, ἀρ. 180, πίν. XXV, εἰς τὸν τάφον τοῦ Menhepereseneb).

8. Ὁ συνδυασμὸς τῆς θλαστῆς γραμμῆς μετὰ σειρᾶς παραλλήλων καθέτων (VERCOUTTER II, σ. 261, εἰκ. 45) ἀπαντᾷ εἰς πεπιεσμένον κύλινδρον ἐκ Κνωσοῦ (EVANS, PM IV, σ. 937, εἰκ. 907) μετὰ στιγμῶν δὲ (VERCOUTTER II, σ. 262, εἰκ. 48) εἰς τὴν παρυφὴν τοῦ ἐνδύματος τῆς χορευτρίας τοῦ μεγάρου τῆς βασιλίσσης ἐκ Κνωσοῦ (EVANS, PM III, σ. 369 κέ. πίν. XXV) καὶ εἰς τὴν μήτραν τοῦ Παλαικάστρου (NILSSON, σ. 225, εἰκ. 112).

9. WAINWRIGHT, σ. 21.

10. Βλ. γυναικείας μορφᾶς τῆς πομπῆς (EVANS, PM II, πίν. XXV, 7). Βλ. ἐπίσης VERCOUTTER II, σ. 296, κόσμημα ὑπ' ἀρ. XIV.

μάς ¹, τὰς μεμονωμένας σπείρας ² καὶ τέλος τὰς ἑλικας, τὰς ὁποίας ὁ Wainwright ³ συγκρίνει πρὸς πολὺ μεταγενέστερα παραδείγματα ἐκ Βορ τοῦ Ταύρου, ἂν καὶ ὀρθῶς ὁ Evans καὶ ἡ Kantor ⁴ θεωροῦν τὸ ἐξ ἑλίκων ὀκτώσχημον ὡς Αἰγυπτιακὸν κόσμημα. Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ ὁμοιότης τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν εἰς τὸν τρόπον προσδέσεως τοῦ περιζώματος, διὰ δύο κόμβων εἰς τὰς πλαγίας ὀψεις, μορφαὶ τῶν Keftiu ⁵ (πίν. 54γ) πρὸς περιζώμα εἰδωλίου ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 106).

Τέλος εἰς τελευταῖόν του ἄρθρον ὁ Wainwright ⁶ ὑποστηρίζει ὅτι, λόγῳ τῆς πολυχρωμίας τῶν περιζωμάτων τῶν Keftiu τῶν τάφων τοῦ Rekhmara καὶ τοῦ Menhepereseneb, πρέπει οἱ πρεσβευταὶ νὰ μὴ θεωρηθοῦν Κρήτες, ἐνῶ οἱ πρεσβευταὶ τοῦ Senmut, οἵτινες φέρουν λευκὰ περιζώματα, εἶναι Κρήτες. Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω ὅμως, ἡ χρῆσις τῆς πολυχρωμίας ὑπὸ τῶν Μινωιτῶν διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν περιζωμάτων, καταρρίπτει καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπιχείρημα.

Δὲν δύναται κατὰ ταῦτα νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία διὰ τὴν ταύτισιν τοῦ περιζώματος τῶν Keftiu πρὸς τὸ τῶν Μινωιτῶν λόγῳ τῆς ὁμοιότητός των τόσον ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν κατ' ἐπέκτασιν δὲ καὶ διὰ τὴν ταύτισιν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης τῶν Keftiu πρὸς τοὺς Κρήτας. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ μινωικὸς τύπος τοῦ περιζώματος, ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω, ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν Μυκηνῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὥστε ἐγενικεύθη, θὰ ἦτο ὀρθότερον νὰ τὸν ὀνομάσωμεν Αἰγαιακόν, ὡς ἀκριβῶς ὀνομάσθη ὑπὸ τοῦ Vercoutter.

1. Εἰς ἀδημοσίετον τεμάχιον ἐκ Κνωσοῦ καὶ εἰς τὰς γυναικείας μορφὰς τῆς πομπῆς (βλ. ἀνωτ. σ. 234 σημ. 10) κόσμημα ἀντίστοιχον τοῦ εἰς VERCOUTTER II, σ. 296, ἀρ. IX.

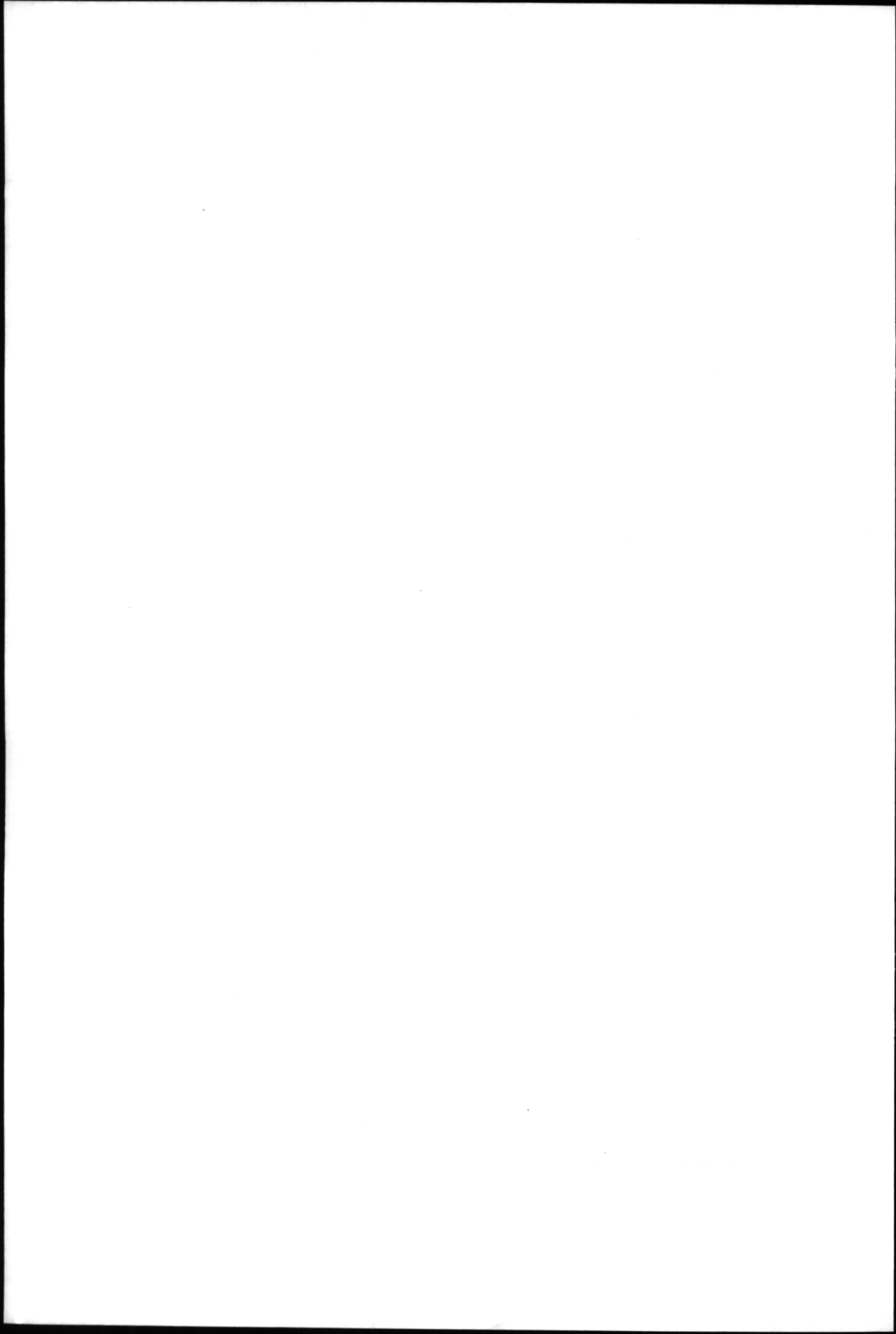
2. Ἀντίστοιχοι τῶν αἰγυπτιακῶν (VERCOUTTER II, σ. 260, εἰκ. 42) εἰς γυναικεῖον ἐνδυμα, ὡς εἰς τὰς κυανᾶς κυρίας (EVANS, PM II, σ. 731, εἰκ. 457) καὶ τοιχογραφίαν μετὰ παραστάσεως γυναικὸς ἐξ Ἀγ. Τριάδος (EVANS, PM II, σ. 733, εἰκ. 459a).

3. WAINWRIGHT, σ. 20.

4. EVANS, PM II, σ. 745, εἰκ. 481 c. KANTOR, σ. 43.

5. VERCOUTTER II, ἀρ. 156-7, 170, πίν. XIX, XXIII.

6. βλ. σ. 228 σημ. 1.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἀθηνᾶ, 128.
 Ἀθηναιο, 2.
 Αἰσχύλος, 1.
 Ἀλεξίου Στ., 18, 21, 27, 32, 36, 47, 52,
 82, 84, 107 - 8, 142, 162.
 Ἀλκαῖος, 4.
 Ἀλκίνοος, 148.
 Ἀμένοφις Α', 219.
 Ἀμένοφις Β', 150, 219.
 Ἀμένοφις Γ', 209, 222.
 Ἀμμων, 219, 224.
 Ἀποστολάκη Ἀ., 152, 187, 192.
 Ἀραβες, 233.
 Ἀριμασποί, 231 - 2.
 Ἀριστοτέλης, 187.
 Ἀφροδίτη Barbata, 128.
 Abrahams E.H., 86.
 Ahmose, 128.
 Akurgal E., 210, 214.
 Amenemitep, 224, 229.
 Astour M. C., 209.
 Åstrom P., 145.
 Βεδουῖνοι, 98, 148, 221.
 Baal, 215.
 Banti L., 6, 7, 42, 44, 81 - 2, 208.
 Barnett R. D., 211.
 Bates O., 128, 142, 217 - 9, 221, 228.
 Benton S., 34.
 Besques - Mollard, 115.
 Betts J., 68, 92.
 Bieber M., 86.
 Biesantz H., 65 - 7, 70, 73, 76, 78.
 Birch S., 142, 218 - 20, 233 - 4.
 Blegen C., 182, 198.
 Blümner H., 138, 195.
 Boardman J., 32, 38 - 40, 42, 44, 53.
 Boehmer R.M., 132.
 Bosanquet R.C., 192.
 Bossert H., 46, 132, 164, 172, 215 - 6, 220.
 Boyd - Hawes H., 32.
 Braidwood L.J., 132, 216.
 Braidwood R. J., 132.
 Briffault R., 127.
 Bulle H., 198 - 9, 201.
 Buschor E., 86, 191.
 Γερογιάννης Κ., 74.
 Γιαλούρης Ν., 135.
 Γιλγαμές, 132, 210.
 Capart J., 218.
 Carter H., 151, 178, 191, 193.
 Cenner A. van., 192.
 Chadwick J., 145 - 8.
 Chapouthier F., 53, 74, 78, 172.
 Childe G., 137.
 Chittenden J., 68 - 70, 72.
 Christophe L., 224.
 Contenau G., 10, 142, 210, 214, 216.
 Crowfoot G. M., 146, 148, 151.
 Culican W., 207.
 Δαβάρας Κ., 18, 27, 36.
 Δικαῖος Π., 100, 207, 216.
 Διόνυσος θηλύμορφος, 129.
 Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, 2.
 Daremberg - Saglio, 1 - 2.
 Davies G., 225, 228 - 30.
 Dawkins R. M., 45.
 Dechellette J., 145, 151.
 Delaporte L., 210, 214.
 Demargne P., 8, 10, 26, 33 - 4, 36,
 50 - 3, 62, 64, 66 - 7, 73, 76, 122, 154 -
 6, 205 - 8, 212, 224.
 Deonna W., 121.
 Desborough V., 137.
 Desroches - Noblecourt C., 191, 194.
 Diehl E., 1.

- Dindorfius 1.
 Dörpfeld W., 105.
 Drees L., 198.
 Dunand M., 215.
 Dussaud R., 86, 131.
- Ἐρμαφρόδιτος, 129.
 Eannatun, 150.
 Ebeling E., 1.
 Ebert M., 150, 218 - 9.
 Ebihil, 150.
 Engidu, 210.
 Erman A., 110, 141 - 2, 150, 217 - 22.
 Evans A., 7 - 10, 24, 26, 32 - 3, 36 - 7, 42, 47 - 8, 50 - 4, 56 - 70, 72 - 6, 78 - 80, 84 - 6, 91 - 2, 97 - 8, 100, 104, 107, 109, 115, 118, 120, 126 - 33, 135, 138, 140 - 5, 149, 154 - 8, 160, 162, 164, 166, 168, 170, 172, 174, 176, 180 - 2, 184 - 5, 188 - 90, 197, 202 - 3, 205 - 6, 208, 213, 218, 222, 224, 233 - 5.
 Evans M. M., 86.
- Fabricius, 46.
 Forbes K. J., 106, 108, 132, 136, 144 - 51, 156, 187 - 8, 213.
 Forster E. S., 27, 101.
 Foucart P., 128 - 9.
 Fox P., 193.
 Frankfort H., 67, 85, 132, 144, 214.
 Frazer J. G., 143.
 Furumark A., 164, 166, 168, 178, 186, 201, 203, 206 - 9, 224 - 5, 228, 230.
 Fyfe T., 63, 168, 174, 182, 186, 188.
- Gallavotti C., 187.
 Gallet de Santerre H., 205.
 Gardiner A. H., 224.
 Gardiner E. N., 127.
 Gauthier H., 224.
 Glotz G., 86 - 7, 131, 135, 144, 205.
 Gotsmich A., 130.
 Grace V., 207.
 Gray J., 214.
- Ζώρα Π., 87, 130 - 2, 148, 152, 191 - 4, 213.
- Ἡρόδοτος, 128, 156.
 Ἡσίοδος, 1.
- Halbherr F., 6, 7, 38 - 9, 42, 46.
 Hall H. R., 86, 191, 224 - 5, 231, 233.
 Hammurabi, 206.
 Harden D., 192.
 Harrison J.E., 176.
 Haussoullier B., 182.
 Hawkes J., 148.
 Heinrich E., 142.
 Helbig W., 1.
 Hesire, 219.
 Heuzey L., 86.
 Higgins R., 98.
 Hogarth D. G., 26, 38 - 40, 66, 73, 74, 76, 108.
 Hood S., 111.
 Hundt H. J., 145, 151.
 Hutchinson R. W., 26 - 7, 56, 58, 62, 190, 206.
 Huxley A., 148, 187.
- Θουκυδίδης, 2.
- Ἴσις, 141.
 Ἰστάρ, 128, 151.
 Ikushshamagan, 151.
 Inanna, 142.
 Jacobstahl P., 137.
 Jéquier G., 192.
 Johl C.H., 192.
 Jong Piet de -, 111.
- Κακούρη Ἀ., 143.
 Καραγιώργης Β., 216.
 Κοντολέων Ν., 205.
 Κορρές Γ., 203.
 Κυβέλη, 128.
- Kantor H., 72, 170, 172, 174, 178, 197, 201 - 2, 206 - 9, 224 - 5, 230, 235.
 Karo G., 10, 12 - 4, 16, 39, 40, 44, 87, 105, 136, 145, 151, 194, 197, 200, 201.
 Keftiu, 86, 135, 172, 176, 208, 224 - 35.
 Kenna V. E. G., 65 - 7, 70, 72 - 6, 78 - 9, 84, 137.
 Killen J. T., 145 - 7.

- Kitschen K. A., 209.
 Köhler C., 88.
 Kosay H. Z. 137.
- Λεκατσῆς Π., 127 - 8.
 Λουκόπουλος Ι. Δ., 195.
- Lagrange P., 143.
 Lamb W., 198, 201 - 2, 204.
 Lange K., 117, 128, 133, 138, 141, 217 - 22.
 Laumonier A., 128 - 9.
 Leuzinger E., 187, 192.
 Levi D., 66 - 7, 70, 72, 75 - 6, 78 - 80, 125, 145.
 Liddell - Scott - Jones, 1, 2, 10.
 Lloyd S., 150 - 1.
 Lorimer H., 1, 50, 70, 108 - 9, 146 - 8, 195 - 7, 201.
 Lucas A., 147 - 8, 187, 192.
- Μαραγιάννης Γ., 10, 12 - 4, 16, 39, 40, 44.
 Μαρινάτος Σ., 9, 10, 26, 33, 50 - 3, 58, 62, 64 - 6, 73, 78, 80 - 1, 86, 98, 100, 107 - 8, 121 - 2, 145 - 6, 156, 164, 166, 172, 174, 176, 178, 188, 199, 202, 216.
 Μυκερῖνος, 219.
 Μυλωνᾶς Γ., 145.
- Maas E., 1.
 Mace A., 151, 178, 191, 193.
 Mackenzie D., 86 - 7, 128, 149, 197, 213.
 Majewski K., 203.
 Mallowan M. F. L., 151.
 Maspero G., 150, 215, 219, 221 - 2.
 Matz F., 51, 56, 62, 64, 84, 127, 170, 172.
 Mayer M., 104.
 Mellaart J., 122, 126, 128, 144 - 5.
 Menhepereseneb, 224, 229, 233 - 5.
 Mentuhotep, 219.
 Money - Coutts M. B., 5 - 7, 17.
 Montelius O., 51, 166.
 Moret A., 142.
 Müller K., 50 - 1, 121.
 Müller W. M. 10, 98, 136 - 7, 141 - 2, 204, 215 - 6, 220 - 1.
 Murray A.S., 141, 216.
 Myres J. L., 8 - 10, 13 - 4, 16, 86, 102, 131, 135, 137, 197.
- Ντούμας Χ., 203.
- Neferhotep, 222.
 Newberry P., 103, 128, 221 - 2.
 Nilsson M., 7, 10, 47, 53, 66, 68-70, 72, 76, 78, 86, 92, 107, 109, 123, 127, 133, 139, 143, 149, 150, 166, 170, 176, 233 - 4.
- Ξανθοῦδίδης Σ., 5 - 8, 98, 158, 180, 194, 203.
- Ὅμηρος, 1, 2, 10, 109, 146, 148, 153, 195.
- Olivier J. P., 146.
 Oppenheim A. L., 191 - 2.
 Ormerod H.A., 204.
 Orsi P., 38 - 9.
- Παπαδημητρίου Ί., 145.
 Πανσανίας, 2.
 Πηδασιεῖς, 128.
 Πλάτων Ν., 8, 9, 17 - 8, 26 - 7, 32, 36, 80 - 1, 97, 139, 140, 143, 207.
 Πλούταρχος, 2.
 Πολύβιος, 2.
 Πολυδεύκης, 1.
- Palmer L. R., 146 - 7, 149, 187, 193.
 Paribeni R., 64, 149, 176.
 Parrot A., 132, 150, 206, 210 - 3.
 Pendlebury J. D. S., 5 - 9, 17, 38, 47 - 8, 56, 58, 62-4, 66, 80, 154, 206 - 9, 224, 230.
 Persson A., 126, 129, 139, 143, 145, 149, 180, 182, 193, 203.
 Petrie Flinders W.M., 147.
 Picard Ch., 10, 143.
 Polunin O., 148, 187.
 Popham M., 207 - 8.
 Porada E., 211 - 3.
 Prinz H., 72.
 Pryce F.N., 37.
 Puemre, 224, 229.
 Pulesata, 109.
- Ραμεσῆς Β', 192 - 3, 219.
 Ραμεσῆς Γ', 109.

- Rawlinson C., 211 - 2.
 Rawson M., 182, 198.
 Reesema E., 195.
 Rekhmara, 135, 224 - 5, 228 - 9, 232 - 5.
 Renufer, 219.
 Reusch H., 56, 62, 131, 133, 137 - 8, 166, 180, 202.
 Rodden R. J., 152.
 Rodenwaldt G., 125, 149, 174, 196 - 7, 199 - 203, 230.
 Roth L., 156, 192 - 3.
 Rutenu, 229.
- Σακελλαράκης 'Ι., 33, 52, 69, 96, 119, 129, 180, 206, 208, 222.
 Σακελλαρίου 'Α., 74, 121 - 2, 141, 197, 199.
 Σαπουνά - Σακελλαράκη 'Ε., 48, 53, 56, 119, 180.
 Σέσωστρις Α', 221.
 Σέσωστρις Γ', 219.
 Σημῖται, 149.
 Σουμέριοι, 144.
 Σοφοκλής, 1.
 Σπυρόπουλος Θ., 151.
 Στάης Β., 131.
 Στράβων, 2.
 Σχολιασταὶ 'Ομήρου 1.
 Sahure, 128.
 Savignoni L., 51, 78, 107 - 8, 111, 132, 135.
 Schachermeyr F., 33, 36, 45, 62 - 3, 73, 86, 88, 119, 121, 197, 199, 206 - 8, 224 - 5, 229, 231 - 2.
 Schaeffer C. F. A., 136, 210, 214 - 7, 220, 224.
 Schliemann H., 180, 198, 201, 204.
 Schneider R. von, 46.
 Senmut, 135, 224 - 8, 233, 235.
 Shardana, 109, 234.
 Shubad, 193.
 Six J., 108.
 Stevenson - Smith W., 119, 162, 174, 196, 198, 201, 212, 221 - 2, 224, 231.
 Stewart J., 207.
 Stromenger E., 123, 137, 142, 210 - 2.
 Stubbings F., 66, 70, 108, 195.
- Τεύκροι, 234.
- Τούθμωσις Γ', 109, 219, 224, 228.
 Τούθμωσις Δ', 109, 194, 219.
 Τουλούπα 'Ε., 207.
 Τουταγχαμών, 151, 178, 191, 193 - 4.
 Τσούντας Χ., 6, 52, 81, 105, 136, 152, 178, 213.
- Takari, 229.
 Taylour W., 199.
 Thompson G., 127.
 Ti, βασίλισσα, 205.
 Ti, 219.
 Treheux J., 205.
- Urnanshe, 150.
 Urnina, 212.
 User - Amon, 135, 224 - 8, 230, 233.
- Van Hoorn G., 36, 86, 100, 114.
 Varro, 1.
 Vaughan A. C., 86, 126 - 7, 130, 144.
 Ventris M., 145 - 8.
 Vercoutter J., 86, 88, 135, 197, 208 - 9, 218, 224 - 35.
 Vermeule E., 108, 170, 205.
 Von der Osten H., 210, 212 - 4.
- Wace A. J. B., 66, 70, 108, 144, 180, 191 - 2, 194 - 5, 202.
 Wainwright G. A., 224 - 5, 228 - 35.
 Webster T. B. L., 109, 146 - 7.
 Welker, 224.
 Wilkinson J., 142, 218 - 20, 233 - 4.
 Woolley L., 146 - 8, 150, 193, 210, 213 - 4.
- Φιλισταῖοι, 231 - 2.
 Φώτιος, 1.
- Χατζιδάκης 'Ι., 33 - 4, 36, 38, 54, 56, 84, 166.
 Χατσεψούτ, 128, 219, 222, 225, 232.
 Χετταῖοι, 207 - 214.
- Xenaki, βλ. Σακελλαρίου 'Α.
- Zervos C., 8, 10, 12 - 4, 18, 27, 32 - 4, 36 - 7, 40, 44 - 5, 47 - 8, 50 - 1, 53, 58, 62, 64, 73, 80 - 1, 103, 114, 116, 203 - 4.
 Zozer, 217.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΤΟΠΩΝ

*Αγγλία, 147.
 *Αγκυρα, 214.
 *Αγ. Κύριλλος, 96, 222.
 *Αγ. Πελαγία, 65, 68, 80, 85.
 *Αγ. Τριάς, 6, 7, 30, 42 - 6, 50, 54, 63, 65 - 6, 70, 75 - 6, 79 - 81, 89, 90, 98, 106 - 8, 114, 117, 119, 134, 147 - 8, 162, 164, 166, 168, 172, 176, 178, 180, 182, 186, 196, 198 - 9, 209, 216, 235.
 *Αζοκέραμος, 18.
 *Αζυμο, βλ. Μάλια.
 Αίγινα, 98.
 Αίγυπτος, 7, 87 - 9, 97 - 8, 101, 103 - 4, 108 - 10, 116 - 7, 119, 123, 125, 130, 133, 136, 138, 141 - 2, 144 - 52, 156, 170, 172, 187 - 8, 191 - 6, 204, 206 - 23, 225, 227, 230, 233 - 5.
 Αίτωλία, 195.
 *Αμοργός, 203.
 *Ανατολή, 89, 97, 101, 109, 116, 121, 123, 128 - 9, 136, 145, 149, 170, 196, 206 - 23.
 *Αξός, 80, 82.
 *Αρχάναι, 6, 30, 32 - 3, 65, 68, 80, 82, 91, 119, 134, 137, 140, 152, 180, 206, 208.
 *Ασία, 87, 97, 206, 223.
 *Ασίνη, 198, 200.
 *Ασσυρία, 191.
 *Αστερούσια, 27, 96.
 *Αστρακοί, 65, 67.
 *Αφγανιστάν, 146.
 *Αφρική, 87, 149, 192, 204.
 Alaça Hüyük, 137.
 Aliçar, 204.
 Antalya, 204.
 Athribis, 147.
 Βαλουχιστάν, 146.
 Βαφειός, 47, 51, 125 - 6, 149, 198 - 9,

200, 202.
 Βουνοί, 207.
 Βουρβουλίδα, βλ. Πισκοκέφαλο.
 Βύβλος, 215.
 Bandari, 144.
 Beni - Hassan, 215, 220 - 1.
 Bogaz - Kioi, 214.
 Bor, 235.
 Γερμανία, 145.
 Γιούκτας, 8.
 Γόρτυς, 80, 82.
 Γουρνιά, 30, 32, 178.
 Γρίβιγλα, 80.
 Chatal Hüyük, 122, 144 - 5.
 Δανία, 145.
 Δενδρά, 108, 180, 182, 193, 203.
 Δήλος, 205.
 *Εγκωμη, 216, 233.
 *Ελβετία, 145.
 *Ελευσίς, 145.
 Εδρόπη, 144 - 6, 151.
 Εδφράτης, 191.
 Fayum, 144.
 Gebelein, 150.
 Ζάκρος, 18, 65 - 7, 72, 74 - 5, 108, 121 - 3, 182, 207.
 Ζαφέρ Παπούρα, 145, 148.
 *Ηράκλειον, 206.
 Hassanlu, 212.
 Hassanoglan, 214.

Θῆβαι, 202.
 Θῆβαι, αἰγυπτιακαί, 220.
 Θίσβη, 233.
 Θυάτειρα, 204.

Ἰεράκων πόλις, 7.
 Ἰεριχώ, 144.
 Ἰουδαία, 144, 188.
 Ἰράν, 146.
 Ἰσόπατα, 80, 84.
 Ἰσπανία, 145.
 Ἰταλία, 87, 128.
 Ivritz, 214.

Καλὸ χωριό, βλ. Μαζᾶ.
 Καλύβια, 98.
 Καμερούν, 128.
 Καμηλάρη, 126.
 Κάμπος Λακωνικῆς, 80 - 1, 98 - 9, 102 - 3, 111, 198.
 Καπετανιανά, 27.
 Καρνάκ, 221.
 Καρφί, 8, 17, 92.
 Καστρί, 65, 73.
 Κατρίνια, βλ. Πισκοκέφαλο.
 Κατσαμπᾶς, 30, 34, 46, 52, 72, 100, 117, 138, 178, 221.
 Καφαγέ, 151.
 Κιλικία, 206, 224, 230 - 1, 234.
 Κνωσός, 30, 32, 46 - 7, 54, 56, 65 - 9, 73 - 5, 78 - 80, 84, 91, 114, 132, 136, 139, 140, 146 - 8, 157 - 8, 160, 164, 166, 168, 172, 174, 178, 181 - 2, 186, 189, 190, 208, 226, 234.
 Κοιλία, 139.
 Κουμάσα, 7.
 Κόφινας, 8, 27 - 9, 89 - 91, 99, 134, 147, 222.
 Κυδωνία, 65, 67, 69, 92.
 Κυκλάδες, 5, 6, 136, 145, 152, 182, 196, 203 - 5.
 Κύπρος, 128, 145, 170, 207 - 9, 216, 231 - 2.
 Kaptaru, 206.
 Kargamis, 214.
 Kültepe, 204.
 Λάπιθος, 207.

Λέσβος, 103, 204.
 Λιβύη, 5, 6, 89, 97, 128, 142, 150, 217 - 9, 221 - 2, 228.
 Lagash, 150.

Μαζᾶ, 8, 17 - 8, 91.
 Μάλια, 30, 37, 46, 52, 65, 79, 122, 125, 136, 138, 154, 156, 166, 172, 180, 186, 233.
 Μαρόνι, 208.
 Μεγ. Βρύση, 30, 34, 117.
 Μερόη, 128.
 Μεσαρά, 5, 98, 194, 208.
 Μεσόγειος, 103, 148, 206, 210.
 Μεσοποταμία, 88, 103, 106, 108 - 9, 114, 123, 132, 136, 142, 147 - 8, 150-1, 156, 188, 191 - 3, 204, 206 - 7, 210, 213, 216, 221.
 Μῆλος, 156.
 Μιδέα, 145, 149.
 Μ. Ἀσία, 103, 126, 128, 139, 141, 144, 204, 206, 214, 221.
 Μόχλος, 136 - 7, 154, 156.
 Μυκῆναι, 105, 122, 125 - 6, 131, 135 - 6, 140, 145, 148, 151, 166, 170, 174, 178, 180, 182, 194, 198 - 203, 209, 221, 232.
 Μυκηναϊκή Ἑλλάς, 80, 109, 148 - 9, 196, 224, 230.
 Malatya, 214.
 Mari, 123, 151, 206, 210, 212 - 3.
 Medinet - Abu, 128.
 Minet - el - Beida, 178.
 Νάξος, 203, 205.
 Ν. Νικομήδεια, 145, 152.
 Nagada, 7.
 Nimrud, 211.
 Nuzi, 109.

Ὀρχομενός, 198, 200 - 1.
 Παγκαλοχώρι, 166.
 Παλαίκαστρο, 30, 45, 140, 176, 182, 234.
 Παλαιστίνη, 148.
 Παχεῖα Ἄμμος, 182.
 Πετσοφᾶς, 8, 9 - 17, 86, 91 - 2, 94, 96 - 9, 102 - 3, 130, 132, 137, 154 - 6, 172, 204, 218, 221 - 2.

Πισκοκέφαλο, 8, 26 - 7, 92, 101, 211, 218, 222.

Πλάτανος, 7, 180, 206, 212.

Πορτί, 6 - 8, 204.

Πραισός, 30, 34, 37, 65, 73, 232 - 3.

Πρόσυμνα, 198.

Πύλος, 136, 146, 148 - 9, 174, 182, 194, 198.

Punt, 142, 220, 229, 232, 234.

Ρόδος, 209.

Ροϋτσι, 145.

Ρωσία, 145.

Ras - Shamra, 220.

Σαρδηνία, 103, 114, 116.

Σιδών, 192.

Σκανδιναβία, 145.

Σκλαβόκαμπος, 65, 78, 107 - 9.

Σκοτεινό, 30, 36, 114, 176, 178.

Σουδάν, 231.

Σπάτα, 182.

Συρία, 7, 88, 98, 116, 132, 141 - 2, 147 - 8, 206 - 7, 212, 215 - 7, 219, 221, 224.

Σύρος, 105, 203 - 4.

Siera Leone, 128.

Saqqara, 219.

Ταΰρος, 235.

Τεκές, 208.

Τίρυνς, 125, 149, 174, 196, 198 - 203.

Τραόσταλος, 8, 18 - 21, 92, 94 - 6, 125, 133, 136, 204, 211, 219, 221 - 2.

Τραπεζα, 5, 6.

Τροία, 105, 204.

Τύλισος, 8, 21 - 4, 30, 33 - 4, 54, 80, 84, 91 - 2, 96, 107 - 8, 117, 125, 132, 134, 136 - 7, 155, 160, 166, 189, 204, 222, 227.

Τύρος, 192.

Telloh, 150.

Tell - Asmar, 150.

Φαιστός, 36, 65, 74, 98, 111, 122 - 3, 135, 145, 155 - 6, 164, 172, 174, 233.

Φοινίκη, 191 - 2.

Φοινικιά, 145.

Φουρνί, βλ. 'Αρχάναι.

Φυλακαπή, 174, 205.

Χαμαίζι, 8, 9.

Χοχλακίτες, 18.

Χρυσόλακκος, 172.

Ψόρρα, 162, 172, 178, 180, 190, 194.

Ψυχρό, 8, 24 - 6, 30, 38, 46, 53, 91 - 3, 114, 134, 140, 143, 204.

Ugarit, 136, 138, 214 - 6.

Ur, 137, 210.

Yazilikaya, 214.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

- ἀγγειοπλάσται, 220.
 Ἄγ. Γραφή, 1, 2, 10, 147.
 ἀγνῶτες, 144, 147.
 ἀγρόται, 107, 115, 134.
 ἀθληταί, 132, 137, 140, 142, 147.
 ἀθλήτριαι, 126.
 αἰδοιοθύλαξ, 6, 88 - 92, 94 - 6, 98 - 100, 102, 110 - 3, 120, 123 - 5, 131, 133, 157, 162, 198, 204 - 5, 210 - 1, 217 - 9, 222, 225 - 9.
 αἰδώς, 2, 6, 9, 10, 87, 89, 90, 102, 113, 120, 124, 205, 218, 226.
 αἶξ, 146.
 ἀκροβάται, 52, 79, 121, 134, 138, 166, 172, 180, 186.
 ἀλιεῖς, 75, 121, 221.
 ἀλλαγὴ ἐνδύματος, 126 - 8.
 ἀλλαγὴ φύλου, 126, 128.
 ἀμανέτια, 143.
 ἀνάγλυφα, 46 - 53.
 ἀναστενάρια, 143.
 ἀνδρόγυνοι θεότητες, 129.
 ἀνεμώνη, 178.
 ἀνθρωπολογία, 126.
 ἀξιοματοῦχοι, 50, 54, 97, 115, 119, 134, 149, 196, 219, 233.
 ἀποτροπαϊκὴ σημασία, 143.
 ἀργοναύτης, 182.
 ἄργυρος, 100, 170.
 ἀρχιτεκτονικὰ θέματα, 166, 174.
 αὐλικὸν ἔνδυμα, 119, 231.
 ai-za, 146.
 ankh, 141, 143.
 ars plumaria, 193.
 βάμβαξ, 144.
 βασιλεὺς, 115, 140, 150, 216, 218 - 9, 222.
 βασιλεὺς - ἱερεὺς, 56, 98, 140, 185, 226.
 βασιλικά ἐνδύματα, 147.
 βασίλισσα, 128 - 9, 222.
 βαφεῖον, 147.
 βαφή, 147, 149, 186 - 8.
 βαφή δέρματος, 136.
 βελονιές, 109.
 βούφθαλμον, 187.
 βυρσοδεψία, 132, 149, 150.
 γλωσσοειδὲς θέμα, 168.
 γραμμαί, 132, 139, 186, βλ. ἐπίσης εὐ-θεῖαι, θλασταί, καμπυλόγραμμα, λοξαὶ γραμμαί, τεθλασμέναι.
 γραφεῖς, 220.
 γρόψ, 174, 182, 207.
 γυμνότης, 7, 9, 10, 87, 198, 203, 217.
 γυναικεία ἐνδυμασία, 128, 139, 158, 160, 162, 164, 166, 168, 172, 174, 180, 190, 194, 202 - 3, 213, 235.
 γυναικεῖον περίζωμα, 87, 122, 125 - 9, 199, 217, 222.
 γυνὴ ταυρομάχος, 56, 58, 60, 100.
 γωνίαι, 164, βλ. ἐπίσης ἐνάλληλοι γωνίαι.
 cintus, 1.
 δαίδαλος, 195.
 δαίμονες, 74, 121, 210.
 δακτύλιοι, 68, 72, 74, 125 - 6, 134, 139, 140, 178, 196, 199.
 δελφῖνες, 182.
 δέρμα, 89, 91, 101, 106, 108 - 11, 114, 122 - 3, 132 - 3, 135 - 6, 144, 149, 151, 176, 178, 188, 196, 199, 200, 212 - 3, 218, 221 - 2.
 ἰχθύων, 132.
 λεοπαρδάλεως, 178.
 ὄφως, 91.
 πλεκτόν, 108.
 πτηνῶν, 132.
 διάζωμα, 1, 2.

διακοσμητικά θέματα, βλ. άνεμώνη, άργοναύτης, άρχιτεκτονικά θέματα, γλωσσοειδές, γραμμαί, γρύψ, γωνίαι, δελφίνες, δικτυωτόν, διπλοί πελέκεις, έλικες, ζατρίκιον, ζωικόν θέμα, ίχθυάκανθα, κισσός, κλαδόσχημον, «κόσμημα έχίδνης», λογχοειδές, όδοντωτόν, όκτώσχημον, παπυροειδή, ρόδακες, ρόμβοι, στήπια, σιγμοειδή, σπείραι, σταυροειδή, στιγμαί, στιγμορόδακες, τρίλοβα, ύάκινθος, φυλιδωτόν, φυλλοειδή, φυτικά θέματα, ψυχή.

διάσημον έξουσίας, 130, 204, 221 - 2.

διαφανές περίζωμα, 116, 219 - 20.

δίκτυον, 120, 140, 202, 233.

δικτυωτόν, 137, 140, 151, 158, 164, 166, 168, 170, 172, 178, 181, 193, 202, 213, 232, 234.

διπλούς πέλεκυς, 158, 164, 183, 185.

διυφαντής, 193.

διφθέρα, 136, 146.

δοῦλοι, 196, 217.

δώρα, 147.

δωροφόροι, 61, 230, 233.

di - ju - pa - ta, 193.

di - pte - ra, 146, 149.

di - pte - ra - po - ro, 146.

έγγχειρίδια, 10, 12 - 4, 16 - 7, 24, 27, 39, 40, 50, 88, 93 - 4, 130, 134 - 6, 139, 153, 199, 202, 215.

έγχουσα, 187.

έθνολογία, 87, 127, 197.

ειδώλια, Μετανακτορικά, 79 - 84.

Νεοανακτορικά, 29 - 46, 97.

Παλαιοανακτορικά, 7 - 29, 97.

Προανακτορικά, 5 - 7.

έλεφαντοστᾶ, 170, 182, 202, 205 - 6, 210 - 11.

έλικες, 158, 174, 181, 235.

έμπάσσειν, 195.

ένάλληλοι γωνίαι, 158, 162, 164, 186.

ένδυμα, Μεσοελλαδικόν, 196.

Μετανακτορικόν, 79 - 84, 89, 91, 110, 115, 123, 125.

Μυκηναϊκόν, 121 - 2, 125, 196 - 203.

Νεοανακτορικόν, 29 - 79, 89, 91 - 3, 98, 110, 115, 123 - 5.

Παλαιοανακτορικόν, 7 - 29, 89, 91 - 2, 96, 98, 100 - 1, 115, 124 - 5.

Προανακτορικόν, 5 - 7.

ένθέματα, 168, 170, 172, 181.

ένύφανσις, 194 - 5, 216.

έπίδεσμοι, 1.

έπιζωγράφησις ειδωλίων, 9, 17 - 8, 21, 26, 92, 94 - 5.

έπίρραψις, 191 - 3.

έπιστάται, 222.

έπιστήθιον, 10F - 4.

έπιτραχήλιον, 101 - 4, 211, 221.

έπώμιον, 102 - 3.

έργάται, 147, 219.

έριον, 106, 108, 133, 144 - 8, 151, 178, 194.

έρυθρόδανον, 187.

εὔθειαι γραμμαί, 154, 158, 184.

εὔνουχοι, 126, 128.

«έχίδνης κόσμημα», 91, 132, 155, 174, 186, 202, 204, 213, 234.

e - pi - ke - to - ni - ja, 109.

e - ru - ta - ra, 149.

ζατρίκιον, 158, 166.

ζαφορά, 187.

ζωγραφική, 192.

ζωικόν θέμα, 181, 189, 194, 203, 205.

ζώνη, 6, 7, 87 - 91, 94 - 6, 99, 100, 102, 114 - 6, 118, 120, 122 - 4, 130 - 9, 141, 146, 153 - 5, 158, 166, 172, 174, 180, 186, 189 - 90, 192 - 3, 195, 197 - 8, 204, 210, 216 - 7, 220, 226 - 7.

άναθηματική, 132.

μετά αίδοιοθύλακος, 88 - 92.

μεταλλική, βλ. μέταλλα.

ζῶσμα, 1, 2.

ζωστήρ, 1.

ήλικιωμένοι άνδρες, 117, 133, 147, 227.

ήλιοτρόπιον, 187.

ήνίοχος, 162.

ήρωες, 210.

θεά, 78, 123, 126 - 9, 139, 164, 166, 172, 194.

θεῖον βολλῶδες, 188.
 θεός, 92, 100, 110, 115, 119, 133, 210 - 1, 215 - 6, 219.
 θεότης, 72, 126 - 7, 129, 142 - 3, 197, 221.
 θεωρισταί, 50, 219, 221.
 θεωριστῶν ἀγγεῖον, 50, 105, 107 - 8, 110, 133, 147, 168.
 θηλυστολία, 105, 109, 201.
 θησαυρός Αἰγίνης, 98.
 θλασταί γραμμαί, 109, 151, 162, 164, 184, 188 - 9, 193 - 4, 201 - 4, 214 - 5, 234.
 θρησκευτικὸν ἔνδυμα, 7, 86, 107, 109 - 10, 115, 123, 125, 138, 149, 207, 222, 233.
 θύσανοι, 194, 216, 233.
 θώραξ, 1, 105, 107 - 11.
 ἱερά κορυφῆς, 8, 17, 27, 30, 47.
 ἱερατική θηλυστολία, 105, βλ. καὶ πο-
 δῆρες ἔνδυμα.
 ἱερεῖαι, 128 - 9, 196 - 7.
 ἱερεῖς, 107, 110, 128, 147 - 8, 150, 216.
 ἱερὸς κόμβος, 138 - 43.
 ἰθυφαλλία, 88.
 ἰμάντες, 101 - 3, 204, 210, 214, 216 - 7, 221.
 ἰνδικόν, 187.
 ἰπτάμενος καλπασμός, 207, 209.
 ἰστός, 146 - 8, 151, 192 - 3.
 ἰχθυάκανθα, 215.
 καμαραϊκὸς ρυθμός, 154, 156, 164, 172, 180, 207.
 καμπυλόγραμμα θέματα, 154 - 5, 162, 168.
 καρυά, 187.
 καυνάκης, 106, 150, 213.
 κεντητική, 91, 99, 138, 178, 191 - 2, 194 - 5.
 κεραμεική, 97 - 9, 154 - 7, 166, 170, 174, 176, 178, 180 - 2, 184 - 5, 203, 205.
 κισσός, 158, 162, 166, 181, 186, 188 - 9.
 κλαδόσχημον, 123, 158, 176, 178, 184, 189, 194, 212, 234.
 κλιμακωτόν, 151.
 κλώθειν, 146.
 κνᾶκος, 187.
 κόκκος, 187.
 κομβίον, 136 - 7.
 κόμβος, 88, 110, 115, 136, 138 - 43, 146,

166, 202, 217, 235.
 κόμη, 126, 129.
 κοπτικά ὑφάσματα, 192.
 κοσμήματα, 9, 12 - 3, 16, 97 - 8, 129, 131, 142.
 κριός, 145 - 6.
 κρόκη, 151 - 2.
 κρόκος, 187, 193.
 κροσσοί, 107, 109, 139 - 41, 168, 215 - 6, 233.
 κρωβύλος, 126.
 κυνηγοί, 68, 115, 147.
 κυνοκέφαλος, 66, 73.

κα - na - ko, 187.

λαογραφία, 187.
 λαοὶ τῆς θαλάσσης, 231.
 λατρευταί, 69, 78, 92, 97 - 8, 115, 119, 121, 130, 133, 143.
 λευκώνυχα, 187.
 λινὰ ὑφάσματα, 109, 145, 191, 194.
 λίνον, 147, 151.
 λογχοειδὲς κόσμημα, 168, 201.
 λοξαὶ γραμμαί, 114, 154.
 λουλάκι, 187.

μαγεῖα, 130, 142 - 3.
 μαλλός, 146.
 μανδύας, 6, 105, 137, 178, 233.
 μέταλλα, 95, 100, 109, 111, 131, 135 - 8, 151, 166, 168, 178, 180, 194, 197, 216.
 μέταξα, 144.
 μετόπαι, 232 - 3.
 μήτρα, 111.
 μιαρόν, 187.
 μινώταυρος, 69, 74, 198.
 μορέα, 187.
 μουσικοί, 100, 115, 180, 210.
 μυρσίνη, 187.
 μωσαϊκὸν πόλεως, 47.

ma - ru, 146.
 mi, 187.

νέγροι, 119, 150, 222.
 νεολιθικὴ περίοδος, 7, 87, 149.
 νήθειν, 146.

νήματα, 151, 187, 193 - 4.

ξύλον, 131, 135, 137, 151.

ὀδοντωτόν, 132, 154 - 5.

οἰκοδόμοι, 219.

ὀκτώσχημον κόσμημα, 230, 235.

ὄφεις ταριχευμένοι, 91.

οὐλη χλαίνη, 108.

οὐρά ζώου, 123, 219.

παλαισταί, 48, 54, 65, 92, 100, 115, 134, 136, 166, 188.

παπυροειδή, 158, 162, 170, 181, 186, 191, 202.

παρυφαί, 114, 120, 141, 154, 157 - 8, 160, 164, 174, 176, 180 - 1, 184 - 6, 188 - 9, 191, 193, 195, 213, 215, 226, 228, 231 - 2, 234.

περίαπτα, 98.

περιβραχιόνια, 119.

περιδέραια, 97 - 8, 100, 137, 142.

περίζωμα, 1, 2.

περικόρμιον, 13, 108, 123, 137.

περιλαίμιον, 92, 101, 119, 123, 222.

περισκελίσ, 2, 120 - 2, 199, 200, 212, 216, 220.

περόνη, 94, 105, 136 - 7, 139, 200.

πηγεσίμαλλος, 146.

πίλημα, 106, 108.

πινακίδες Γραμμικῆς Β' Γραφῆς, 109 - 10, 136, 145 - 9, 151, 153, 156, 186, 195.

πλακωτή, 193 - 4.

πλαστική μινωική, 6, 9, 12, 18, 21, 26, 28, 30, 36, 44, 46, 92 - 3, 130, 147.

πλεκτική, 91, 108, 146, 152, 194.

ποδῆρες ἔνδυμα, 110, 162, 180, 207, 216.

«ποδιά», 2, 5, 166, 194, 227 - 8.

ποικίλος, 195.

ποιμένες, 151.

πολεμικὸν ἔνδυμα, 109, 231.

πολεμισταί, 107, 119, 121, 141, 205, 219, 221.

πολιά, 187.

πολύωνυχα, 187.

πόρπη, 97, 137, 139.

πορφύρα, 187, 192.

πορφυροῦν, 187.

ποτήρια Βαφειοῦ, 51.

ποτήριον ἀναφορᾶς, 50, 107, 119, 135.

πότις θηρῶν, 67 - 9, 114.

πότνια θηρῶν, 69.

πρεσβευταί, 225, 228, 233, 235.

πρίγκιπες, 50, 115, 119, 134, 218 - 9.

πρόβατα, 145 - 6, 150, 176.

προσκεφάλαιον, 193.

προὔποστιφή, 188.

πτερόν, 176, 178, 182.

πτηνόν, 100, 178.

πτυχαί, 120, 193, 195.

πυροβασία, 143.

πῶγων, 128.

passée, 193.

pa - we - a, 147.

pe - re - ke, 146.

po - pu - ro, 187.

po - ri - wa, 187.

po - ru - ko - nu - ka, 187.

ριζοβελονιά, 193 - 4.

ρόδακες, 156, 158, 180, 186, 189, 193 - 4, 201, 203, 234.

ροιά, 187 - 8.

ρόμβοι, 158, 164, 170, 172, 180, 183, 185, 189, 194, 234.

ρυτοφόρος, 61, 135, 162, 170, 174, 186, 189.

re - u - ko - nu - ka, 187.

σαρκοφάγοι, 152.

σαρκοφάγος Ἰ. Τριάδος, 54, 63 - 4, 122 - 3, 166, 176, 178, 180, 184 - 6, 188 - 9, 196, 199.

σηπία, 182.

σιγμοειδή, 122 - 3, 185, 196.

σπάρτον, 151.

σπείραι, 132, 154 - 5, 158, 162, 172, 174, 184, 209, 214, 234 - 5.

σταυροβελονιά, 195.

σταυροειδή, 156, 158, 162, 164, 166, 170, 172, 178, 184, 189, 193 - 4, 234.

στήμονες, 151 - 2, 193.

στιγμαί, 120, 122, 154 - 5, 158, 160, 162, 164, 168, 172, 176, 181, 184 - 6, 188 - 9, 194, 201 - 2, 234.

- στιγμορόδαξ, 97, 162, 170, 180, 184.
στολιδώσεις, 116, 120 - 1, 195, 213 - 4.
στρατιῶται, 116, 134, 220, 227.
στρεπτός χιτών, 108 - 9.
στρουθισμός, 188.
σφραγίδες, 64 - 80, 84, 137, 157, 180, 196 - 201, 213.
σφραγιδοκύλινδροι, 67, 85, 140, 198, 206.
σφραγίσματα, 64 - 79, 80, 84.
σχοινίον, 132.
sak, 149.
schenti, 87, 218.
subligaculum, 1, 2, 87.
subligar, 1, 87.
- ταινίαι, 115, 138, 140, 146, 184, 193.
ταυροκαθάπτται, 7, 56 - 9, 68, 73, 115, 119, 121, 134, 143, 196 - 7.
ταυρομαχίαι, 56 - 9, 73, 100, 125 - 7, 129, 142 - 3, βλ. επίσης τοιχογραφίας ταυρομαχιῶν.
ταῦρος, 127, 142, 149, 176, 178.
τεθλασμέναι γραμμαί, 154, 158.
τελετουργικὸν ἔνδυμα, 123.
«τελλάρων», 138.
τιάρα, 100.
τοιχογραφίαι, 53 - 64, 79, 97, 99, 100, 107 - 8, 122, 125 - 7, 134, 138, 140 - 1, 149 - 50, 156 - 8, 162, 164, 166, 172, 176, 180 - 1, 184 - 9, 196, 198 - 203.
ἀρχηγοῦ μαύρων, 63, 119, 138, 186, 188, 233.
μικρογραφικαί, 54, 136 - 7, 166.
Παρισινῆς, 139.
πομπῆς, 61 - 2, 119 - 20, 137, 140 - 1, 157, 166, 168, 170, 180 - 1, 186, 188 - 9, 193, 202, 233 - 4.
ταυρομαχιῶν, 56 - 9, 125 - 6, 134, 138, 140, 158, 184, 188, 221, 227.
τελετουργίας σπονδῶν, 97.
youthful officer, 97.
τοξόται, 48, 70, 75, 121, 147.
τρίγωνα, 162, 184.
τρίλοβα, 158, 166, 168, 170, 178, 181, 184, 194, 201 - 2.
ὀακινθος, 187.
- ὑπηρέται, 220.
ὑποδήματα, 9, 13 - 4, 151.
ὑφανταί, 193, 221.
ὑφαντική, 108, 138, 144, 146, 148, 152, 156, 164, 168, 170, 174, 184, 187 - 8, 191 - 4, 203.
ὕφασμα, 89, 91 - 2, 94 - 5, 98 - 101, 106 - 7, 109 - 11, 114, 123 - 5, 132 - 3, 135 - 6, 146 - 7, 149, 151 - 3, 164, 166, 170, 172, 174, 178, 180, 182 - 4, 186 - 7, 189, 191 - 4, 202 - 4, 216.
- φλοκωτὸν ἔνδυμα, 108, 213.
φολιδωτὸν, 108 - 10, 158, 162, 166, 168, 184, 194, 201 - 2.
φόρος, 147.
«φούστα», 2, 6, 92, 94, 229.
φρυγική, 195.
φύκος, 187.
φυλλοειδῆ, 158, 162, 164, 176, 184 - 5, 188, 194, 199, 203, 234.
φυτικά θέματα, 156 - 7, 168, 178, 181, 185, 189.
- χαλκός, 109.
χαμελαία, 187.
χειρῖδες, 109, 201.
χιτών, 1, 79, 108 - 9, 196, 200 - 1, 215.
χιτωνίσκος, 87.
χλαῖνα, 104 - 10, 147, 149, 158, 184, 200.
χορεῦτραι, 126, 234.
χρώματα, 186 - 91.
χωρικοί, 220.
- ψαθωτὸν, 151.
ψέλλια, 92, 97, 100, 119, 123.
ψευδοξαφορά, 187.
ψηφοί, 120, 139, 178, 192 - 3, 203, 213, 217.
ψίαθος, 91, 152.
ψυχή, 182.
- uraeus, 140.
- wa - na - ka - te - ra, 147.

Π Ι Ν Α Ξ
ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑΣ ΑΡΙΘΜΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ

ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΠΗΛΙΝΩΝ

Ἀριθμὸς Εὐρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
2037	58	26-7, 100, 211, 222	5	—
2183	53	24, 90 - 1, 133, 138	5	—
2918	54	26 - 7, 89, 124 - 139	5	—
3054	192	80-1, 105 - 6, 110, 134, 147, 166	15	47α-β
3064	190	80 - 1, 98 - 9, 117, 120, 132, 139, 164, 186, 198	15	—
3064	194	80, 82, 89	—	—
3065	193	80, 82, 89, 124 - 5, 132, 139	15	—
3405	5	9, 10, 88 - 9, 124, 130, 136, 139	—	—
3407	18	9, 14, 92, 96, 133, 136, 139, 154	2	9
3408	10	9, 12, 92, 94, 133, 138, 154	1	4
3409	14	9, 13, 92, 95, 132, 138	1	6α
3411	19	9, 14, 92, 95	2	—
3413	3	9, 10, 89, 124	—	—
3415	11	9, 12, 92, 94, 132, 136, 138-9	1	5α
3416	23	9, 16, 132, 138 - 9, 222	2	—
3417	4	9, 10, 88 - 9, 124, 139	—	—
3418	16	9, 14, 92, 95, 98, 124, 132, 138 - 9, 222	2	8α
3419	4	9, 10, 88 - 9, 124, 139	—	—
3420	8	9, 12, 92, 94, 136, 139	1	—
3422	7	9, 12, 92, 94, 132, 138, 155	1	—
3423	2	9, 87	—	—
3423α	3	9, 10, 88 - 9, 124	—	—
3424	15	9, 13 - 4, 92 - 3, 95, 132, 137 - 8, 147, 211	1	6β-γ
3425	12	9, 13, 92, 95, 98, 124, 154, 188	1	5β-δ
3434	17	9, 14, 92, 96, 132	2	8β
3438	3	9, 10, 88 - 9, 124	—	—
3443	24	9, 16, 92, 94	2	—

Ἀριθμός Εδρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμός Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
3444	25	9, 16, 92, 96	2	10γ
3531	191	80 - 1, 89, 124	15	—
3864	187	80, 91, 164	—	51
3904	108	30, 45, 114 - 5	9	30γ-δ
3913	—	178	—	—
4872	14	9, 13, 92, 95, 132, 138	1	7
4873	13	9, 13, 92, 95, 98, 124, 154-5	1	7α
4874	21	6, 9, 16, 90 - 2, 98 - 9, 124 - 5, 133, 138, 154, 188, 198, 221	2	10α
4876	20	9, 14, 92 - 3, 95, 218	2	—
4877	22	9 16, 101 - 2, 147, 221	2	11
4878	6	9, 10, 89, 124, 139	—	—
4879	—	9	—	—
4880	9	9, 12, 92, 94, 98, 188	—	7β
4881	2	9, 87	—	—
4882	3	9, 10, 88 - 9, 124	—	—
4884	2	9, 87	—	—
4885	2	9, 87	—	—
6110	54	26, 89, 124, 132	—	—
7082	198	80, 84, 125, 139	15	—
8557	112	46-7, 110, 115, 124, 132, 140	10	31α
9749	55	26 - 7, 92, 94	5	17α
9755	56	26 - 7, 100, 211, 222	5	17β
9760	54	26, 88	—	—
9825	57	26 - 7, 100, 211, 222	5	—
9849-52	29	18, 88 - 9, 124	—	—
9854	30	6, 18, 89, 91, 124, 132, 136	3	12α
10317	—	164	—	—
10664	—	174	—	—
14125	67	28 - 9, 134	5	—
14147	60	28, 89, 124, 132, 136	5	—
14157	62	28, 89, 124, 132, 226	5	—
14158	63	6, 28, 89, 91, 124, 132, 136	5	18α
14159	59	28, 89, 124	—	—
14161	70	29, 133, 136 - 7	5	19α
14167	59	28, 89, 124	—	—
14168	61	28, 89, 124, 133	5	—
14169	60	28, 89, 124	5	—
14202	68	28, 29, 134	5	—
14204	66	28, 29, 133	5	—
14205	59	28, 89, 124	—	—

Ἀριθμὸς Ἐδρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
14213	65	28, 98-9, 124-5, 133, 147, 204	5	18β
14237	66	28 - 9, 133	—	—
14238	61	28, 89, 124, 133	—	—
14239	66	28 - 9, 133	—	—
14242	61	28, 89, 124, 133, 226	—	—
14243	66	28 - 9, 133	—	—
14245	69	29, 89, 124, 132	5	—
14249	59	28, 89, 124	—	—
14251	64	6, 28, 89 - 91, 124, 133	5	17γ
14267	—	134	—	—
15113	197	80, 82	15	48β
15137	—	80	—	—
16439	39	18, 20, 92 - 4, 125, 147	3	13β-γ
16442	40	18, 21, 101, 147, 221	3	—
16462	35	18, 20, 92 - 3, 94, 147	3	—
16470	31	18, 88, 124, 133	—	12β
16473	38	18, 20, 133, 138, 204, 222	3	—
16598	41	7, 18, 21, 105, 107, 110, 147	3	—
16607	32	18, 20, 89, 124, 132, 136	3	13α
16608	31	18, 88—9, 124, 133	3	12β
16609	37	18, 20, 92, 95 - 6, 124, 211	3	—
16611	31	18, 88, 124, 133	—	—
16613	35	18, 20, 92 - 3, 147	—	—
16614	35	18, 20, 92 - 3, 147	—	—
16624	31	18, 88, 124, 133	—	—
16629-31	31	18, 88, 124, 133	—	—
16634	36	18, 20, 92 - 3, 95 - 6, 147	3	—
16640	33	18, 20, 124, 133, 147	3	—
16641	34	18, 20, 92, 95 - 6	3	—
16660	36	18, 20, 92 - 3, 95 - 6, 147	—	—
16681	31	18, 88, 124, 133	—	—
16890	49	21, 24, 92 - 3, 95, 124-5, 147	4	—
16891	48	21 - 2, 101 - 2, 124, 204, 221	4	14γ
16892	50	7, 21, 24, 105, 107 - 8, 110, 147	4	16
16893	47	21 - 2, 24, 92 - 4, 134, 136-7, 147	4	14β
16894	51	7, 21, 24, 105 - 6, 110, 147	4	—
16895	46	6, 21 - 2, 24, 89, 90 - 2, 124, 132, 136, 138, 147, 155	4	15β-γ
16896	43	21 - 2, 24, 89, 134, 136, 147	4	14α
16897	42	21, 89, 124, 132, 136	4	15α
16898	44	21 - 2, 89, 124, 132	4	—

Ἀριθμός Εὑρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμός Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
16899	45	22, 92 - 3, 95 - 6, 147	4	—
16934	44	21 - 2, 89, 124, 132	—	—
16935	44	21 - 2, 89, 124, 132	—	—
16986	44	21 - 2, 89, 124, 132	—	—
16987	44	21 - 2, 89, 124, 132	—	—
—	13	9, 13, 92, 95, 124, 155	—	—
—	52	24, 92 - 4, 134, 136	5	—
—	54	26, 88 9	—	—
—	74	6, 30, 32, 88, 91, 124, 133	6	19β-γ
—	26	17, 89, 124	—	—
—	27	17, 89, 124	—	—
—	28	17, 92, 94	—	—
—	—	96	—	20α-γ

ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΣΦΡΑΓΙΔΩΝ ΚΑΙ ΣΦΡΑΓΙΣΜΑΤΩΝ

Ἀριθμός Εὑρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμός Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
18-18α	176	64 - 5, 76, 122 - 3	14	—
31	169	64 - 5, 74, 120 - 2, 132, 195	13	—
36	169	64 - 5, 74, 120 - 2, 132, 195	13	—
44	177	64 - 5, 76, 122 - 3	14	—
52	147	64 - 6, 89, 124, 134	13	—
63	164	64 - 5, 72, 117, 119 - 20	13	—
70	179	64 - 5, 76, 122 - 3	14	—
71	175	64 - 5, 75, 122 - 3, 132	14	—
91	151	64 - 5, 67, 89, 124, 134	13	—
114	—	121	—	—
115	173	64 - 5, 75, 121, 132, 195	14	—
115	174	64 - 5, 75, 121, 132, 195	14	—
116	166	64-5, 73, 117, 119-20, 212, 233	13	—
145	165	64 - 5, 73, 115, 117, 119-21, 132, 232 - 3	13	—
160	146	64 - 6, 132, 201	13	—
161	146	64 - 6, 132, 201	13	—
161	157	64 - 5, 69, 110, 132	13	—
166	159	64 - 5, 114, 124, 132	13	—

Ἀριθμὸς Εὑρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
168	183	64-5, 78, 105, 107, 109 - 10, 122 - 3	14	—
188	178	64 - 5, 76, 122	—	—
200	171	64 - 5, 74, 121, 195	14	—
267	200	80, 84, 110, 114 - 5, 132	15	—
336	144	64 - 5, 92, 132	13	—
343	160	64 - 5, 70, 114, 117, 132, 134, 217	13	—
350	145	64 - 5, 132	13	—
396	154	64 - 5, 68, 114, 124, 132	13	—
441	181	64 - 5, 78, 105, 107 - 8, 110, 122 - 3, 133, 147, 158, 184	14	—
485	180	64 - 5, 76, 122 - 3	14	—
507	162	64-5, 72, 117, 119 - 20, 217	13	—
508	161	64 - 5, 70, 117, 119 - 20, 147, 217	13	—
585	163	64-5, 72, 117, 119 - 21, 195, 217	13	—
586	148	64 - 6, 105, 107 - 10, 158, 184	13-14	—
592	184	64 - 5, 79, 122	—	—
611	182	64 - 5, 78, 105, 107- 8, 110, 122 - 3	14	—
663	155	64 - 5, 68, 114 - 5, 132 - 3, 158, 184, 226	13	—
900	199	80, 84	—	—
1457	185	64 - 5, 79, 122	14	—
1460	149	64 - 6, 110, 115, 132, 198	13	—
—	—	105, 107 - 110	14α	—
—	—	105, 107 - 10	14β	—
—	150	64-5, 67, 112, 115, 124, 132	13	—
—	201	80, 84, 117, 119 - 20, 134	15	—

ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΧΑΛΚΩΝ

Ἀριθμὸς Εὑρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
204	91	30, 38 - 9, 114, 132	8	—

Ἀριθμός Εὑρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμός Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
205	89	30, 38 - 9, 114, 132, 204	8	27δ
206	78	30, 34	—	—
423	88	30, 38 - 9, 89, 124	8	—
425	97	30, 38, 40, 113 - 4, 132	8	28γ-δ
426	92	30, 38 - 9, 89, 115, 124, 132, 139 - 40, 143, 212	8	28α-β
431	93	30, 38, 40, 112, 124	8	—
432	96	30, 38, 40, 112, 116	—	—
434	95	30, 38, 40	—	—
435	96	30, 38, 40	—	—
436	94	30, 38, 40, 112	—	—
612	73	30, 32, 89, 92, 124, 132	6	—
704	72	30, 32, 92, 110, 124, 132	6	—
749	102	30, 42, 44, 89, 124, 132, 136	9	—
750	103	30, 42, 44, 89, 90, 124, 132	9	29α
752	104	30, 42, 44, 89, 124	9	—
753	105	30, 42, 44, 114, 132, 136	9	29β
1762	75	30, 33, 117 - 8, 120, 133, 227	6	21-2
1814	90	30, 38 - 9, 112, 124, 132	8	—
1829	80	30, 34, 98, 100, 124, 132, 221	7	25
1831	76	30, 33, 89, 92, 124, 132, 136	6	23α-β
1832	77	30, 34, 89, 124, 132	6	23γ
2054	106	30, 42, 44 - 5, 114, 136, 235	9	30α-β
2308	107	30, 42, 44-5, 89, 124, 132, 216	9	29γ
2314	188	80 - 1, 116, 120, 132	15	51
2395	99	30, 38, 42, 89, 124, 132	8	—
2507	196	80, 82, 117, 120, 132	12	48α
2508	195	80, 82, 89, 124, 132, 136	15	—
2573	83	30, 37, 114, 133	7	26α-β
2574	84	30, 37, 113 - 4, 132, 212	7	27α-β
2575	82	30, 36, 98, 124, 132	7	—
—	85	30, 37, 89, 124, 132, 212	7	27γ
—	87	30, 37, 88 - 9, 124 - 5	7	26γ

ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ

Ἀριθμός Εὑρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμός Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
8 - 13	138	4, 5, 54, 61 - 2, 117, 119-20,	11	40α

Αριθμός Εύρετηρίου Μουσείου	Αριθμός Καταλόγου	Σελίδες	Εικόνες	Πίνακες
		134, 137-8, 140-1, 157, 162, 164, 166, 168, 170, 174, 180 - 1, 184, 186, 188 - 90, 202, 233		41, εγχρ. πίν. Β'
19	131	4, 54, 56, 110 - 1, 113 - 5, 124 - 5, 134, 136 138, 140, 158, 184, 189 - 90,*227	12	38, εγχρ. πίν. Α'
29	139	54, 62, 117, 157, 168, 181, 186, 189 - 90	72ε	—
30	137	54, 60, 110, 162, 185, 189 - 90	—	—
33	133	54, 58, 110 - 1, 115, 124 - 5, 134, 140, 189	12	39β
44	130	4, 53 - 4, 56, 98, 110 - 11, 115, 124, 134, 140, 189 - 90, 226	11	39α
49	128	53 - 4, [†] 112, 115 134, 136	11	36β
51	—	162, 164, 184, 180, 190	—	—
62	127	4, 53-4, 112, 115, 134, 136	11	36α
74	134	4, 54, 59, 60, 115, 157, 160, 162, 174, 176, 186, 188 - 90	66	—
76	141	4, 54, 63, 124, 157, 162, 184, 188 - 90, 228	67α	εγχρ. πίν. Γα'
78	135	54, 59, 157, 162, 176, 184, 186, 188 - 9	68α	εγχρ. πίν. Δβ'
89	129	4, 53 - 4, 112, 114 - 5, 134, 136 - 7, 166, 189	11	37
94	140	4, 53 - 4, 63, 117, 119 - 21, 134, 136, 138, 158, 186, 189, 233	11	40β'
—	136	54, 59, 157, 160, 166, 168, 176, 178, 181, 184 - 6, 188 - 91	65α, γ, 68β, δ, ε, ζ,	εγχρ. πίν. Γβ', Δβ'
—	142-3	4, 54, 63 - 4, 117, 119, 122 - 3, 132, 166, 176, 185 - 6, 188 - 90	11	42α, 43, 44α

ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΛΙΘΙΝΩΝ

Ἀριθμὸς Εὐρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
124	—	6	—	—
125	—	7	—	—
171	1	6, 8, 89, 124, 204	—	2β
184	121	4, 46, 50, 105, 107-8, 110, 112, 114-5, 117, 124, 132-4, 147	10	34, 45β
219	79	30, 34, 117, 120, 133	7	24
255	118	46, 48, 110, 124, 132	10	32
256	117	46, 48, 98 - 100, 134, 198	10	31β

ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ ΦΑΓΕΝΤΙΑΝΗΣ

Ἀριθμὸς Εὐρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
5	115	46 - 7, 119, 132	10	—

ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. ΣΥΛΛΟΓΗ ΠΑΜΑΛΑΚΗ

Ἀριθμὸς Εὐρετηρίου Συλλογῆς	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
3316	170	64 - 5, 74, 120 - 1	14	—

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ. ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΕΤΑΞΑ

Ἀριθμὸς Εὐρετηρίου Συλλογῆς	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
726	71	28-9, 93-4, 118, 132, 136-7	6	—

Ἀριθμὸς Εὑρετηρίου Συλλογῆς	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	—
—	111	139, 147	9	—
—	—	30, 46, 110, 124, 132	—	45a
		105		

ΕΘΝΙΚΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἀριθμὸς Εὑρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
3301	189	80-1, 98-100, 102, 111, 124, 198, 204	15	—
—	123	47, 51, 110, 114, 124-5, 134	10	—

ΑΘΗΝΑΙ. ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΜΠΕΝΑΚΗ

Ἀριθμὸς Εὑρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
—	152	64 - 5, 67, 92, 132	13	—

ASHMOLEAN MUSEUM, OXFORD

Ἀριθμὸς Εὑρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
ΑΕ 23	98	30, 38, 42, 113-4, 133, 212, 227	8	—
ΑΕ 595	100	30, 38, 42, 116	8	—
ΑΕ 617	126	46, 53, 117, 119 - 20	—	—
ΑΕ 1554	101	6, 30, 38, 42, 89-92, 124, 132	8	—
1938. 955	186	64 - 5, 79, 112, 134	14	—
1938. 956	172	64-5, 75, 121 - 2, 132	14	—

Ἀριθμός Εύρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμός Καταλόγου	Σελίδες	Εικόνες	Πίνακες
1938. 1026	168	64-5, 74, 116 120, 132, 195	13	—
1938. 1921	167	64 - 5, 73, 116, 220	13	—
—	116	46, 48, 124, 132	10	—
—	132	53 - 4, 58, 98-100, 111, 125, 134, 138, 189 - 90, 204 - 21	11	—
—	153	64 - 5, 68, 112, 115, 124, 132	13	—
	158	64-5, 69, 89 124, 132-3, 218	13	—
	202	80, 85, 121 - 2, 132, 195	15	—

ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Ἀριθμός Εύρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμός Καταλόγου	Σελίδες	Εικόνες	Πίνακες
—	86	30, 37, 113 - 4, 132, 212	7	—
—	—	121	14στ	—

BIENNH. ANTIKENSAMMLUNG

Ἀριθμός Εύρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμός Καταλόγου	Σελίδες	Εικόνες	Πίνακες
921	109	30, 45, 112, 132	9	—
—	110	30, 46, 110, 124, 132	9	—

ΜΟΥΣΕΙΟΝ LEIDEN

Ἀριθμός Εύρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμός Καταλόγου	Σελίδες	Εικόνες	Πίνακες
	81	30, 36, 114-5, 118, 132, 212	7	—

PARIS. CABINET DES MÉDAILLES

Ἀριθμὸς Εὐρετηρίου Μουσείου	Ἀριθμὸς Καταλόγου	Σελίδες	Εἰκόνες	Πίνακες
—	—	120 - 1	14ε	—

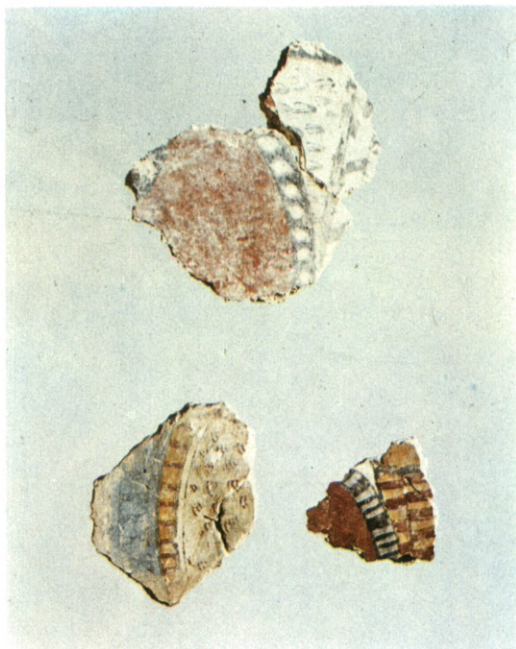

α-γ. Κνώσος. Τοιχογραφία ταυρομαχίας. Λεπτομέρειαι.

α - β. Κνωσός. Τοιχογραφία πομπής. Λεπτομέρειαι.

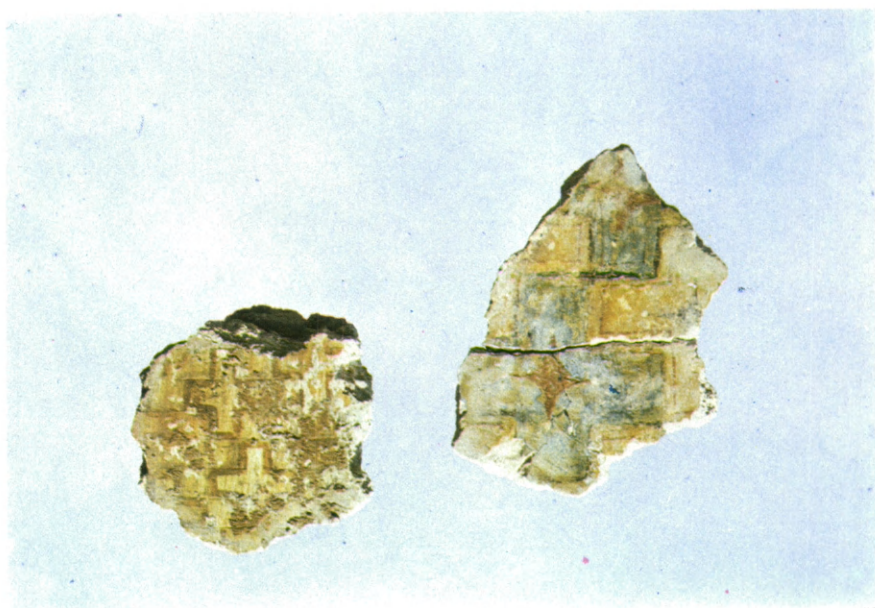

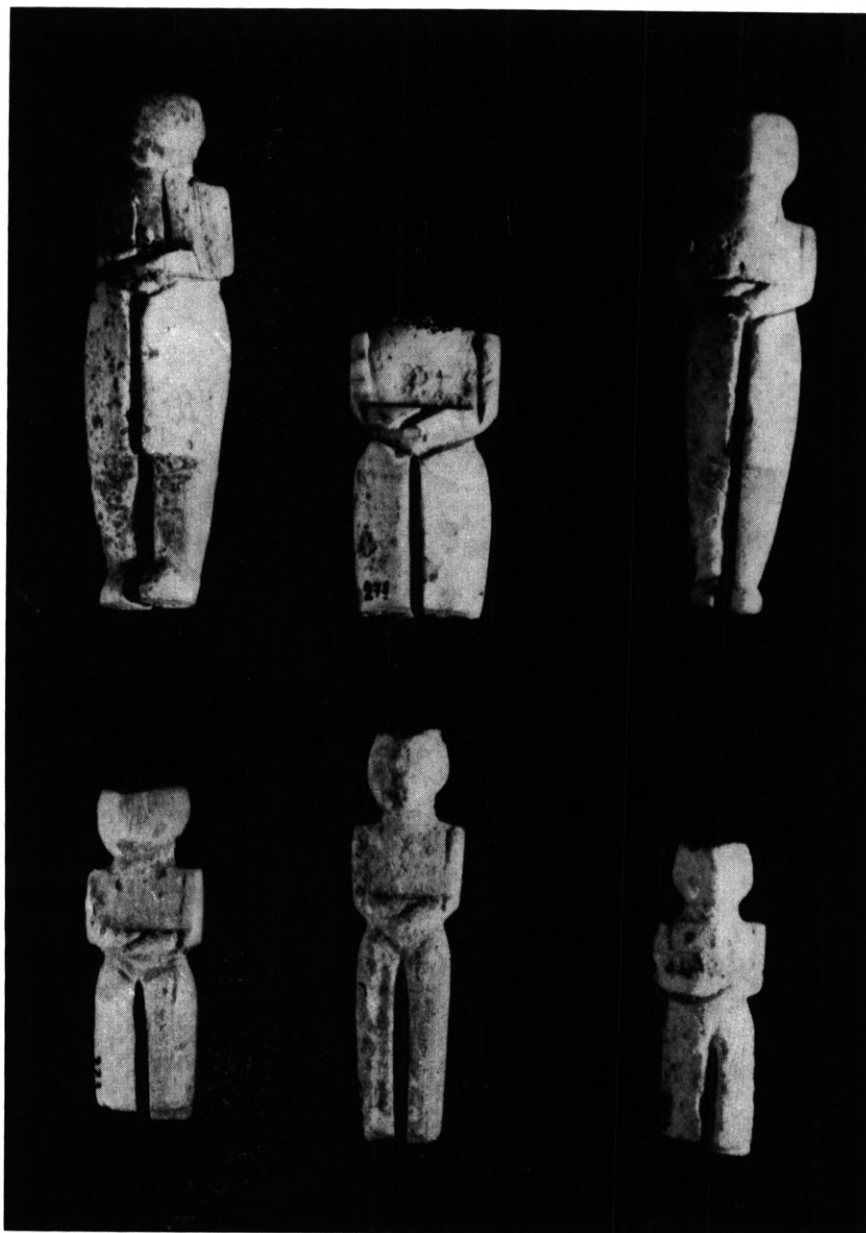
α - β. Κνωσός. Τεμάχια τοιχογραφιών.

α - β. Κνωσός. Τεμάχια τοιχογραφιών.

α - β. Κνωσός. Τεμάχια τοιχογραφιών.

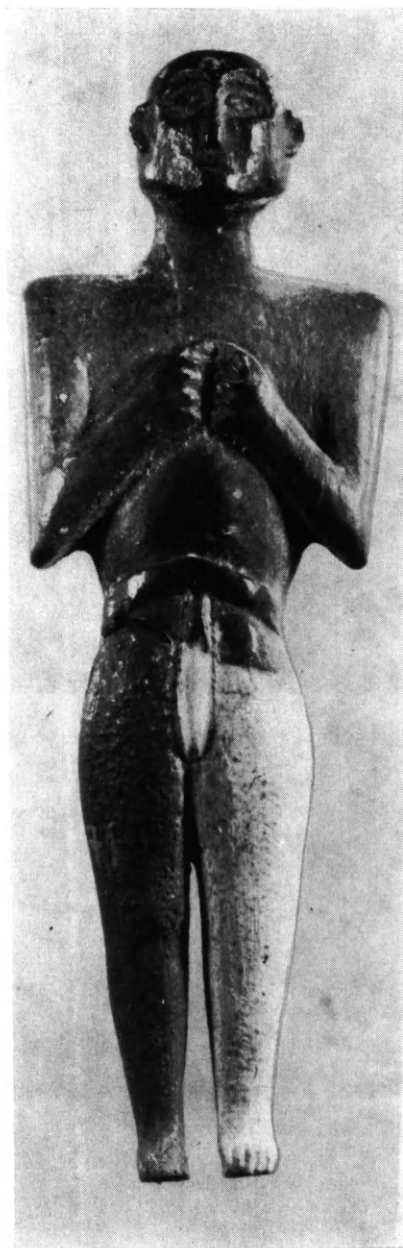

Ειδώλια Προανακτορικῶν χρόνων ἐκ Τραπέζας Λασηθίου.

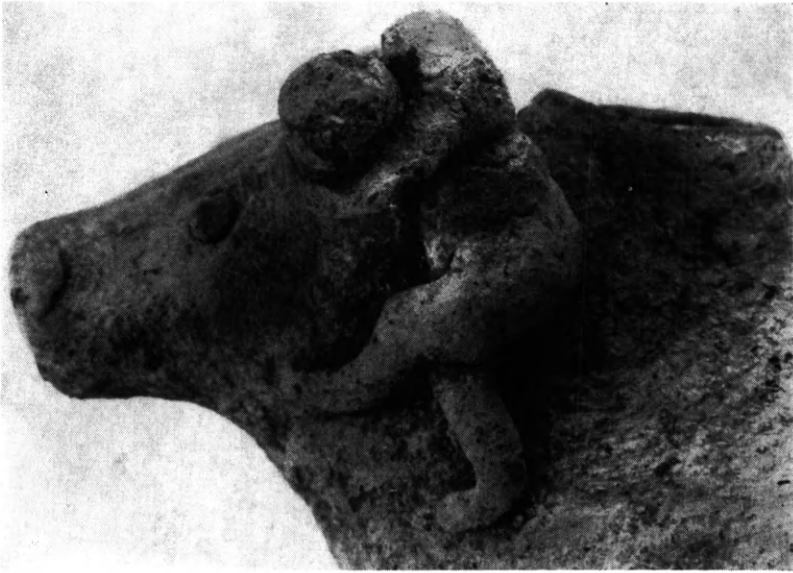

α. Ειδώλιον ἐξ Ἀγ. Τριάδος.

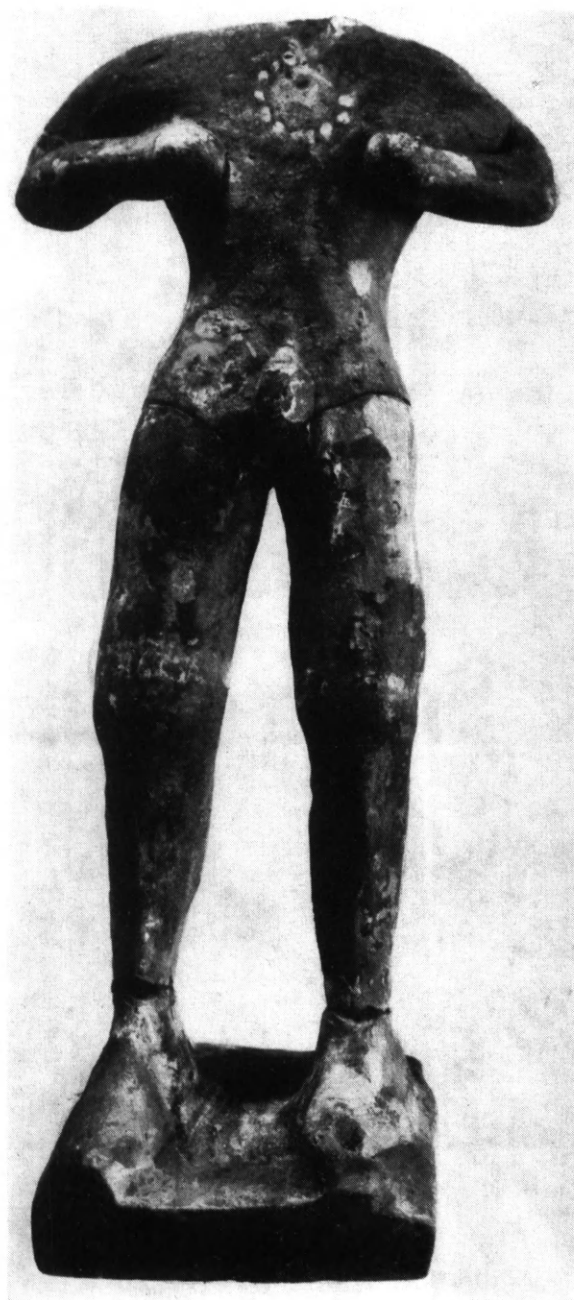
β. Ειδώλιον ἐκ Πορτί (ἀρ. 1).

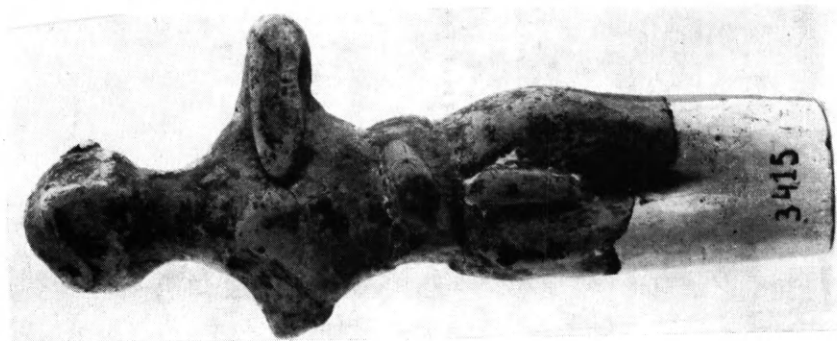
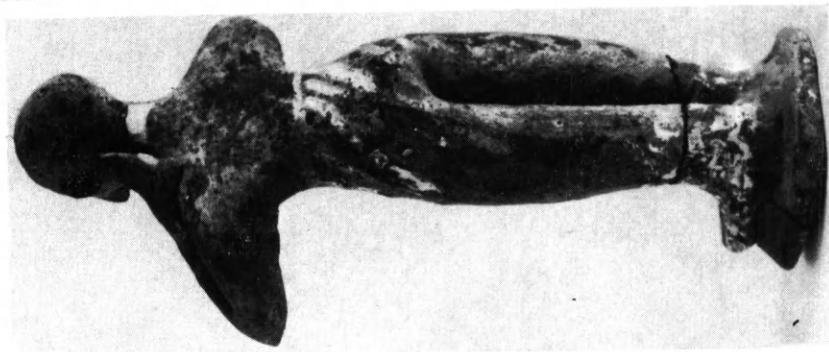
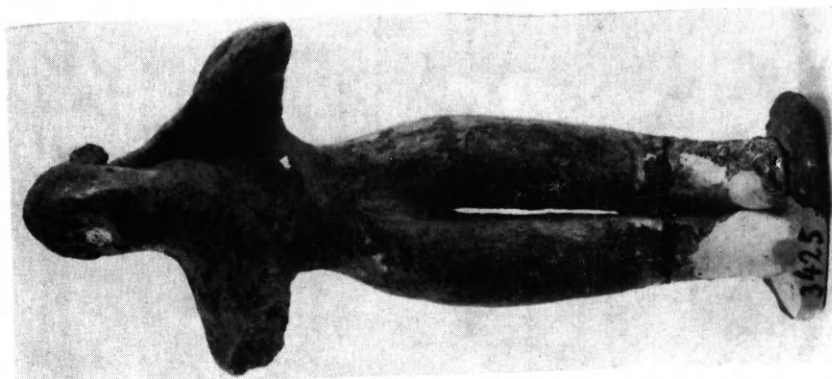
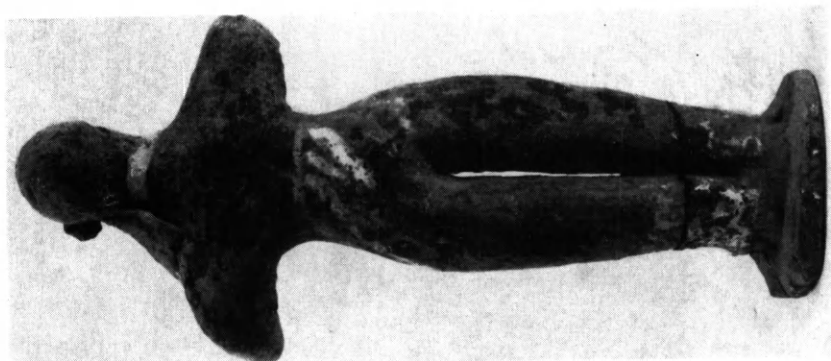
α. Ειδώλιον ἐκ Πορτί.

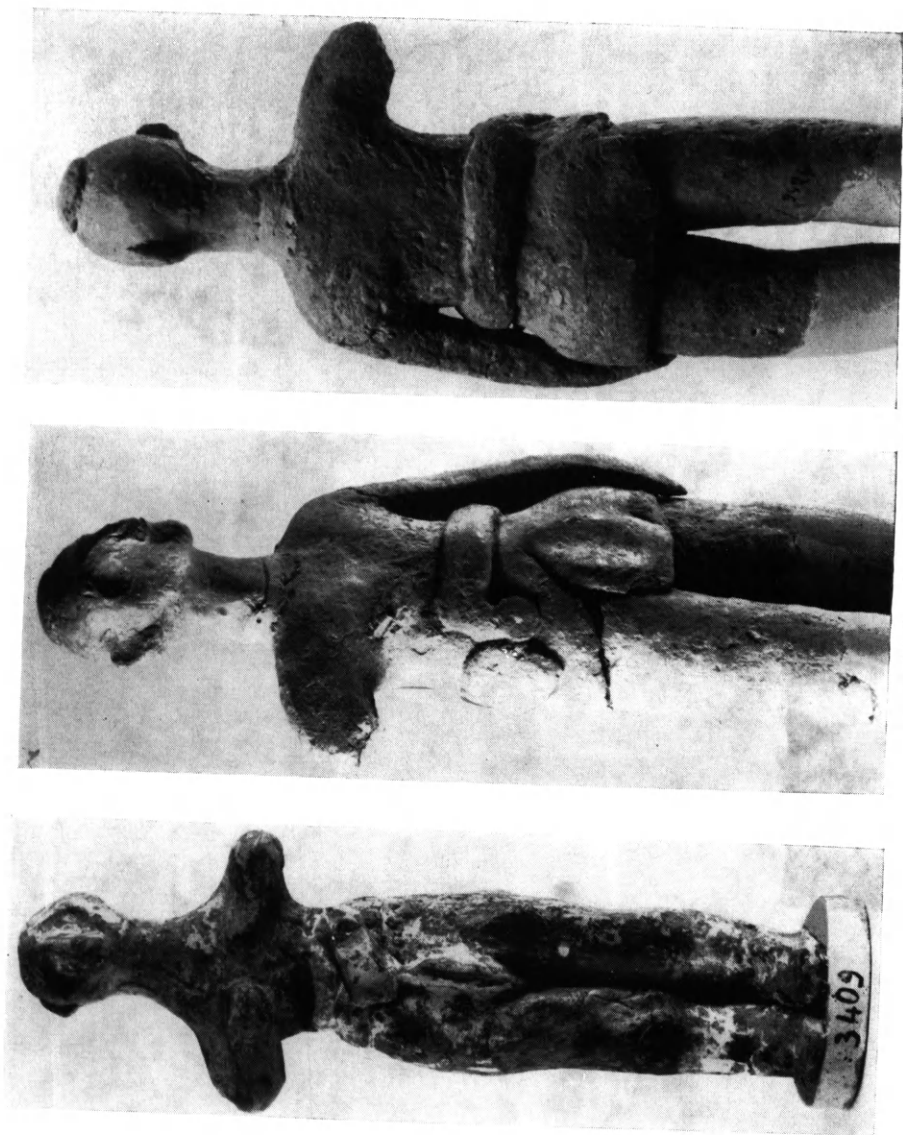
β. Ειδώλιον ἐκ Κουμάσας.

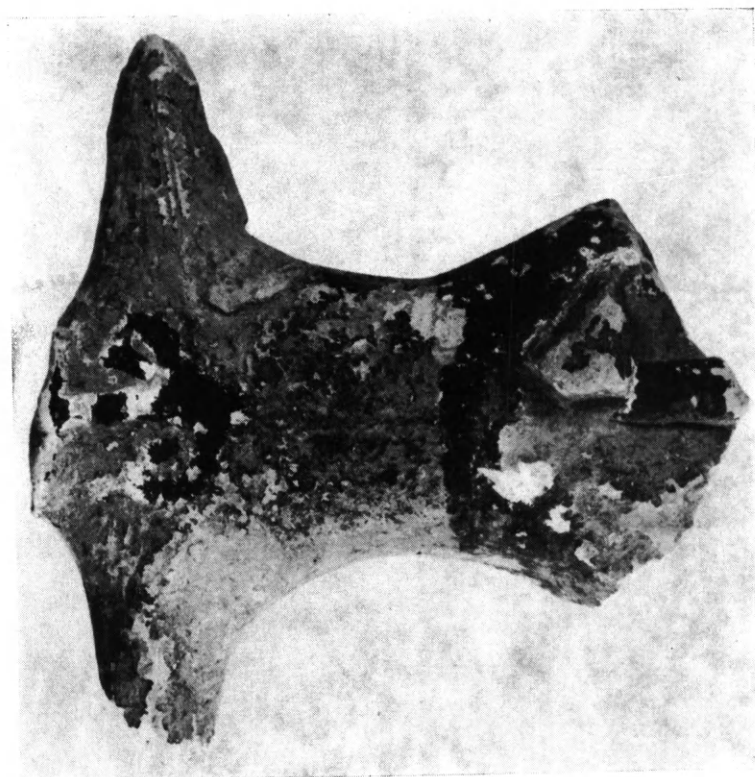
Είδώλιον ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 10).

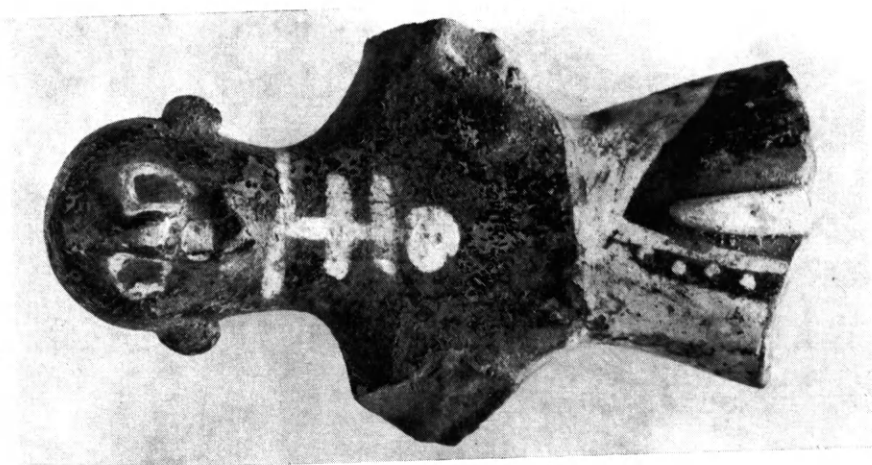
α - δ. Ειδώλια εκ Πετσοφᾶ (άρ. 11, 12).

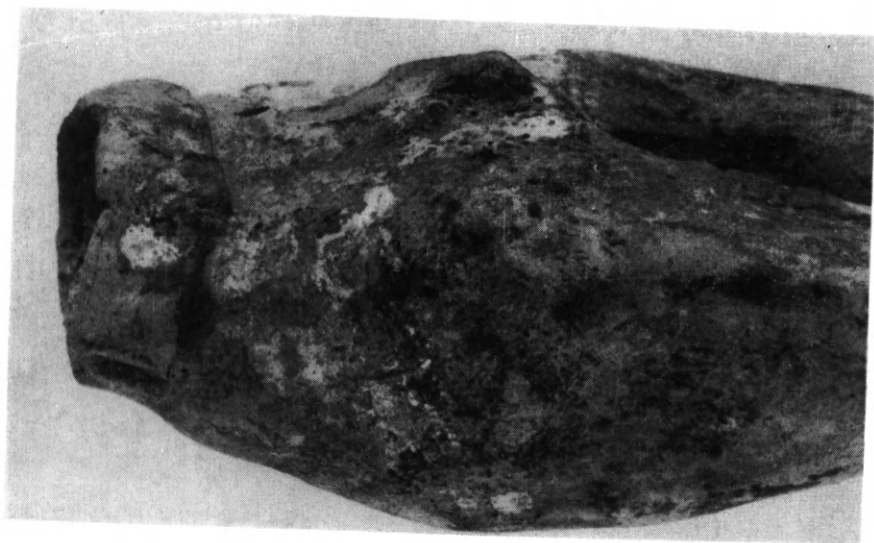
α - γ. Ειδώλια εκ Πετσοφῆ (ἀρ. 14, 15).

α - β. Ειδώλια εκ Πετροφά (άρ. 13, 9).

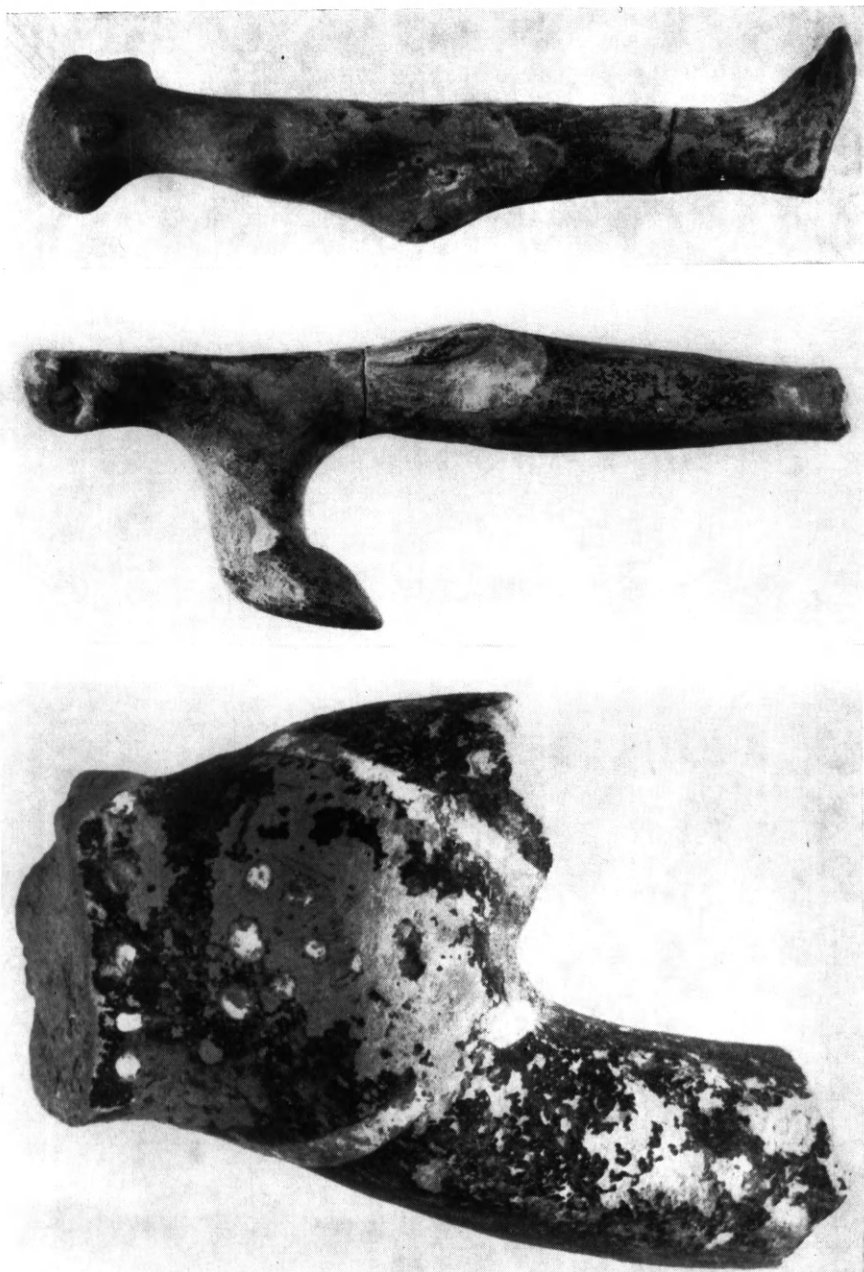

α - β. Ειδώλια ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 16, 17).

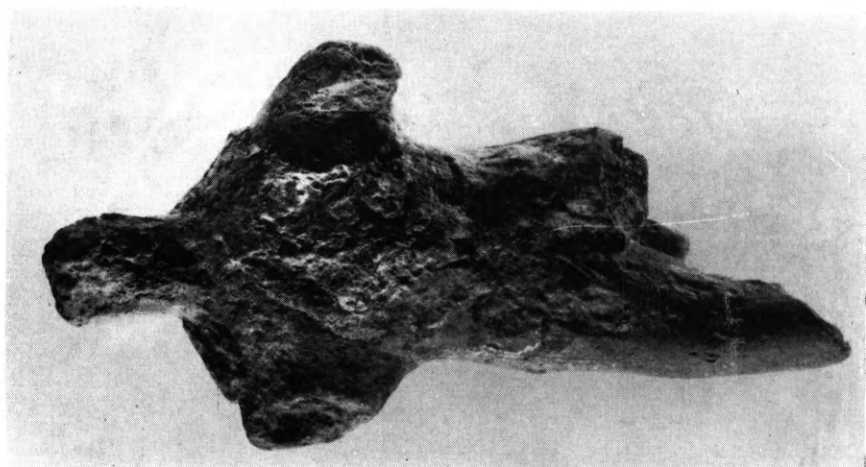

Ειδώλιον ἐκ Πετσοφᾶ (ἀρ. 18).

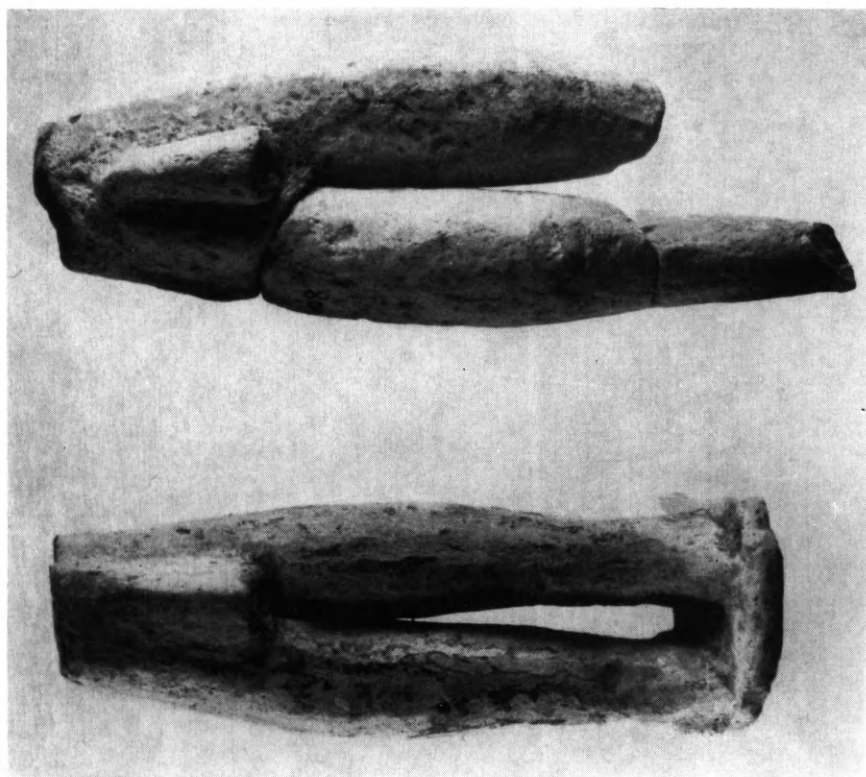

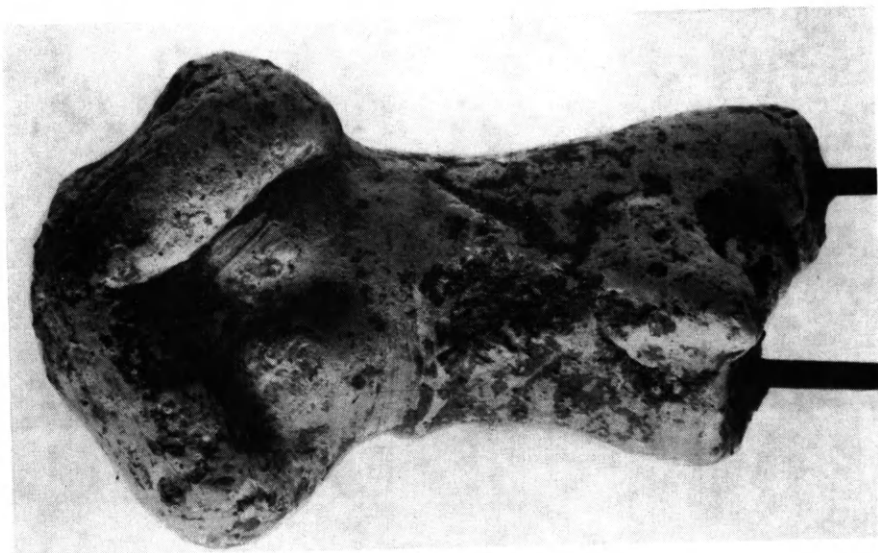
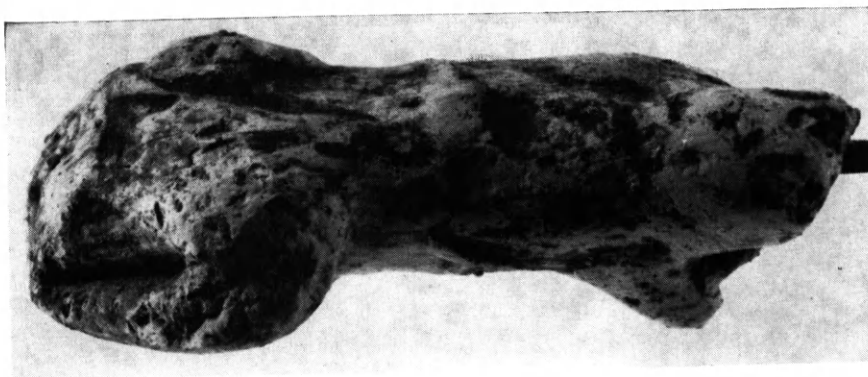
α - γ. Ειδώλια εκ Πετσοφά (άρ. 21, 24, 25).

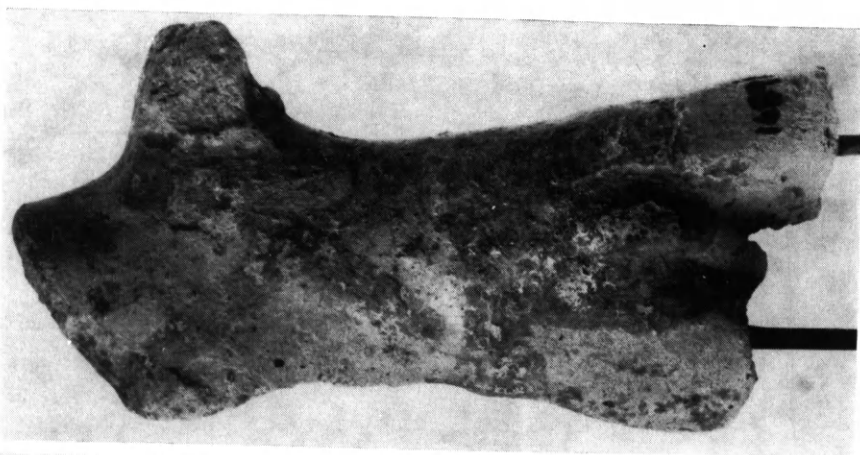
α - β. Ειδώλιον ἐκ Πετσοφῶ (ὕψ. 22).

α - β. Ειδώλια εκ Μαζα (άρ. 30) και Τραοστάλου (άρ. 31).

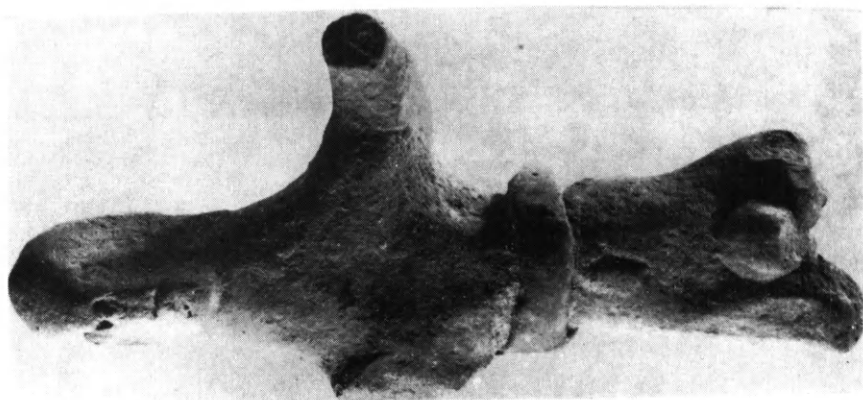
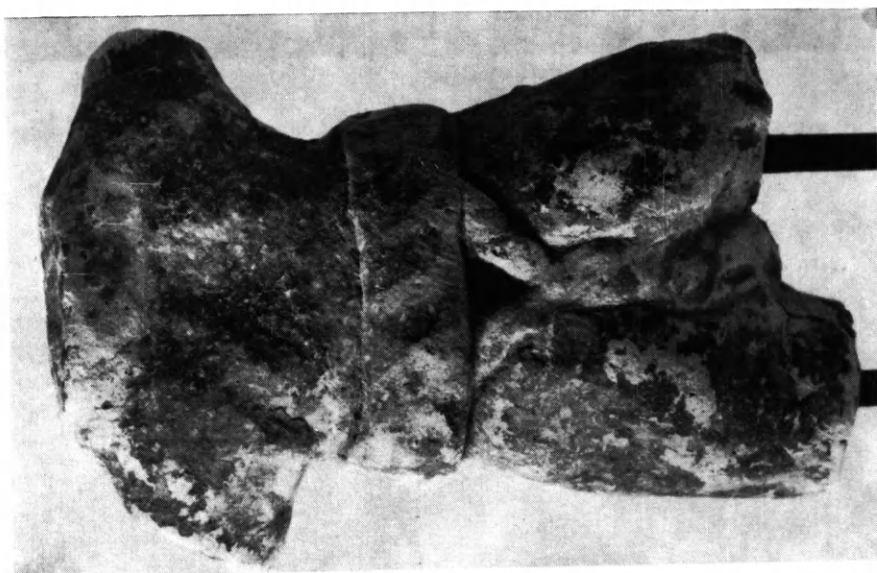
α - γ. Ειδώλια εκ Τραοστύλου (άρ. 32, 39).

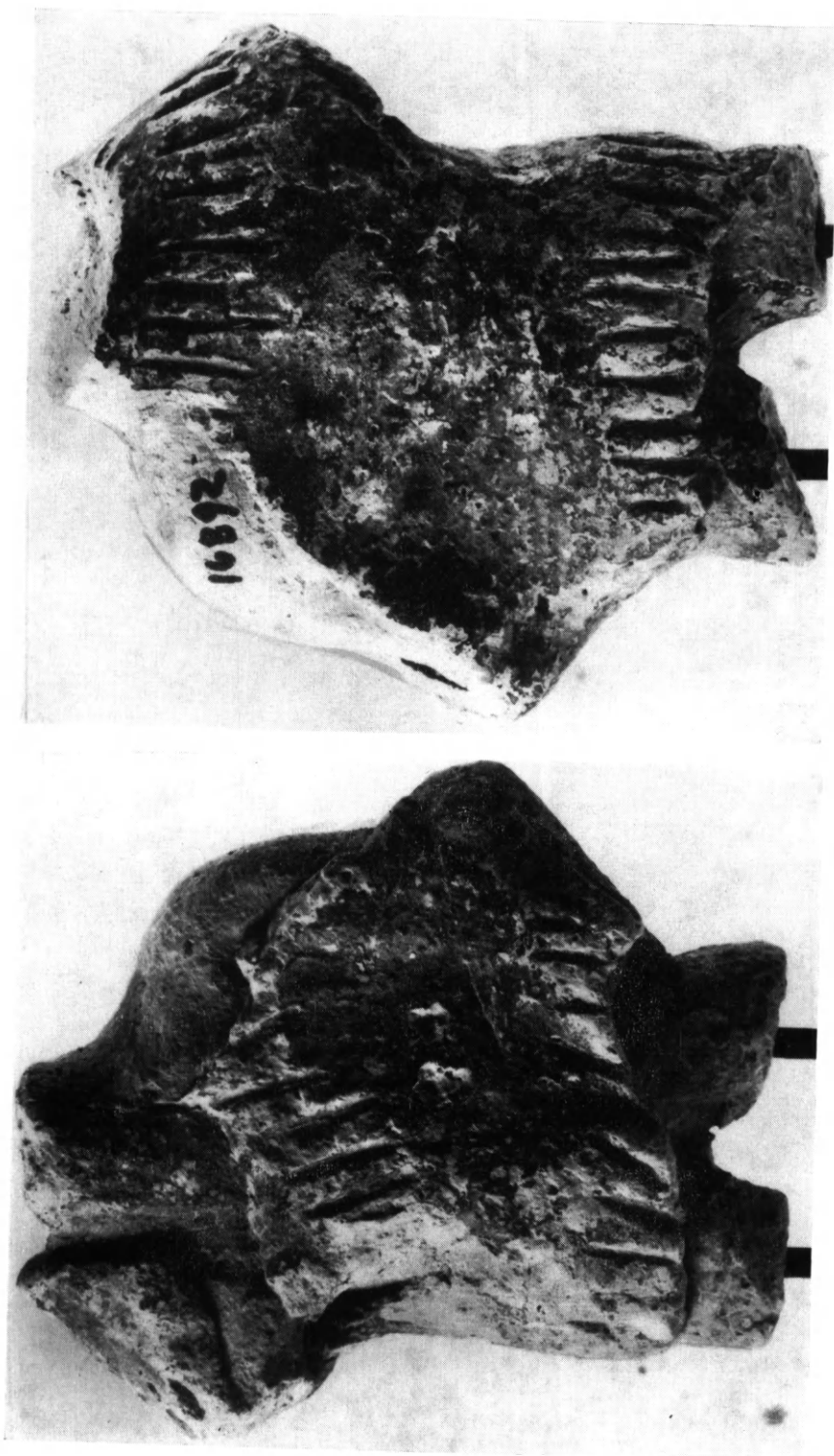
α - γ. Ειδώλια εκ Τυλίσου (άρ. 43, 47, 48).

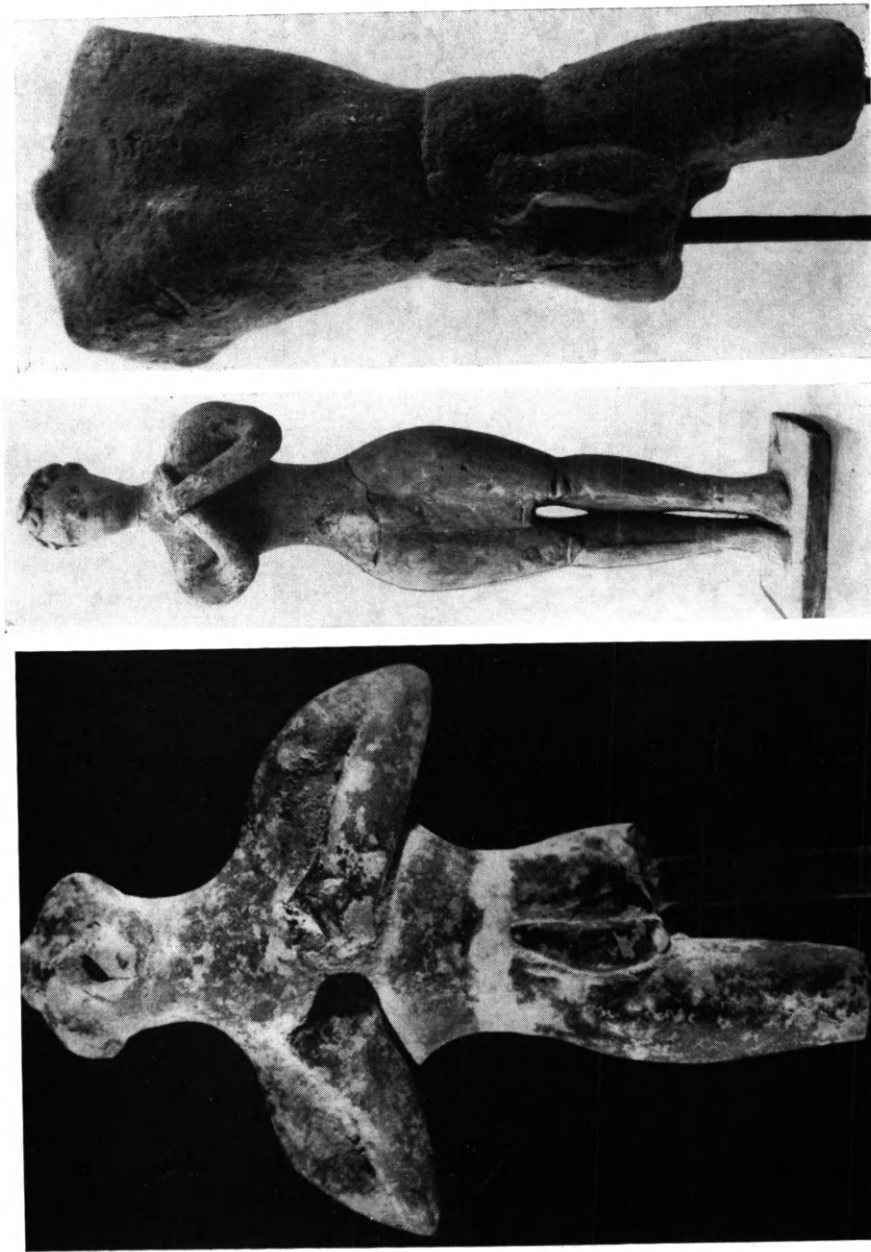

α - γ. Ειδώλια ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 42, 46).

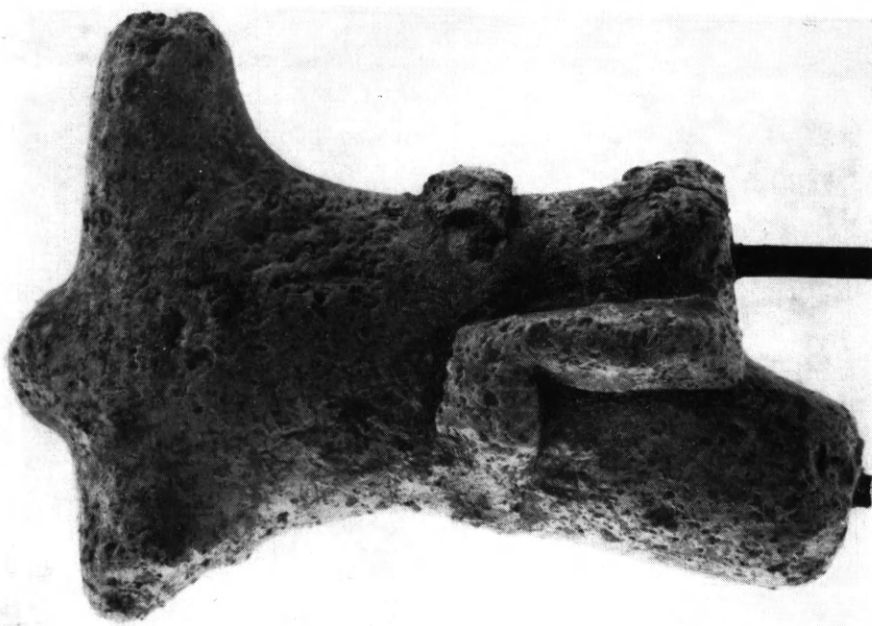
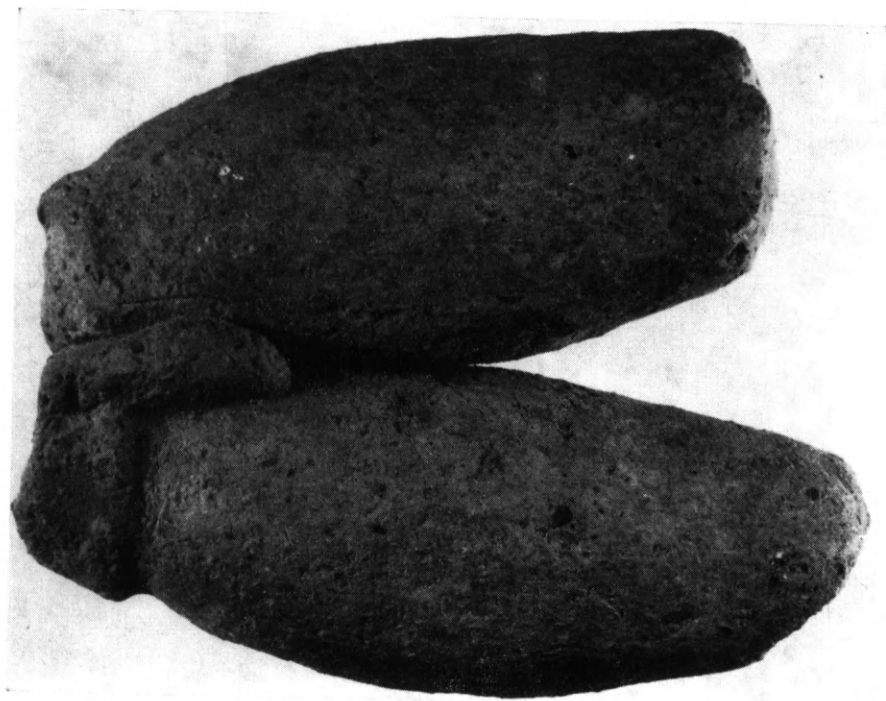

α - β. Ειδώλιον ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 50).

α - γ. Ειδώλια εκ Πισκοκεφάλου (άρ. 55, 56) και Κόφρινα (άρ. 64).

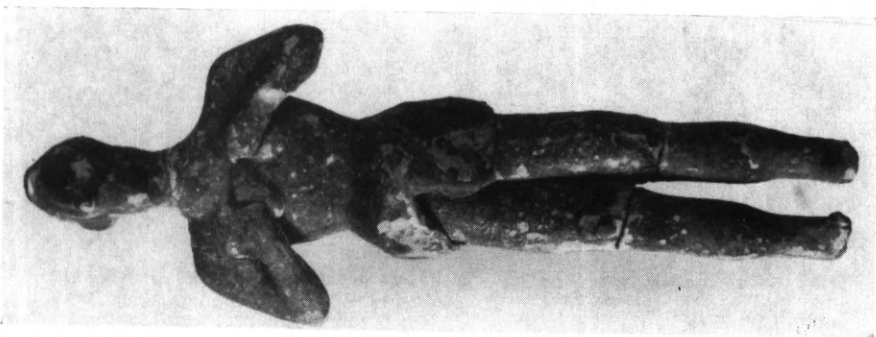
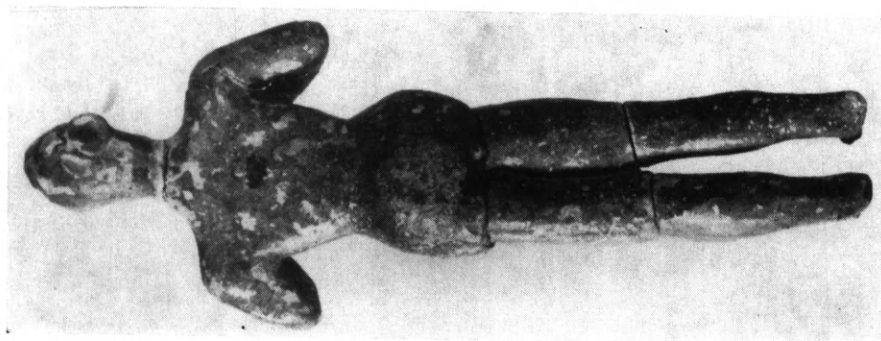
α - β. Ειδώλια εκ Κόφωνα (άρ. 63, 65).

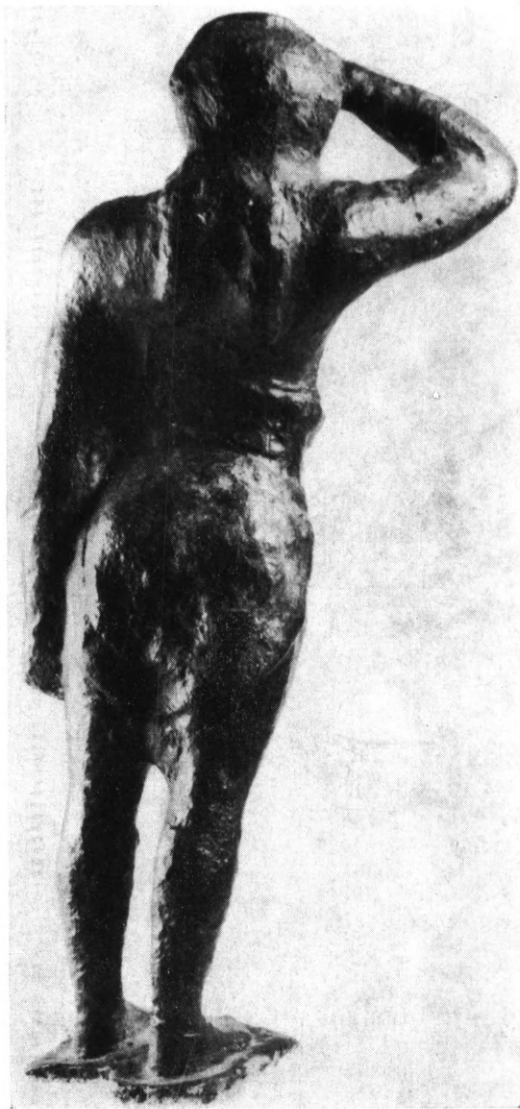
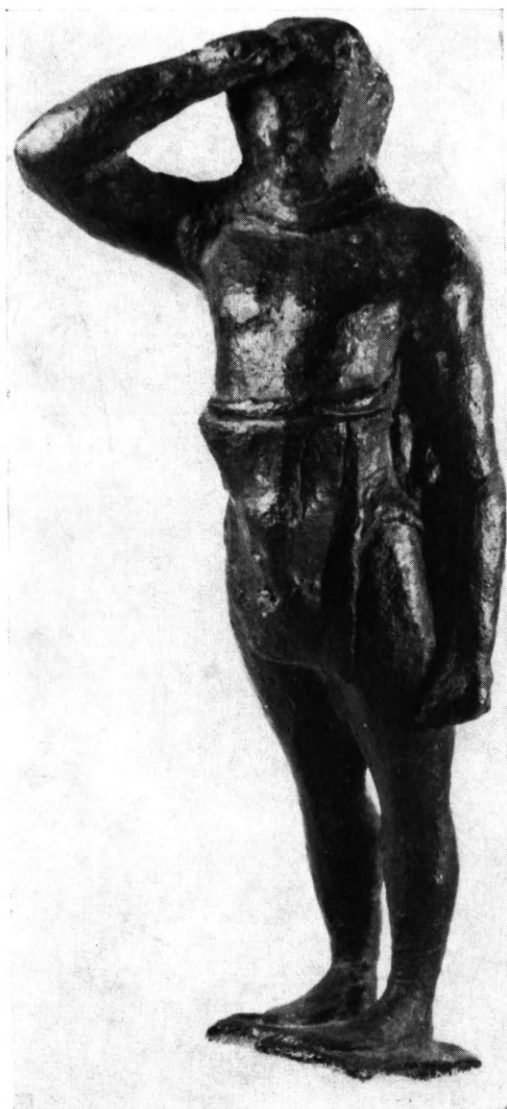
α. Ειδώλιον ἐκ Κόφινα (ἀρ. 70).

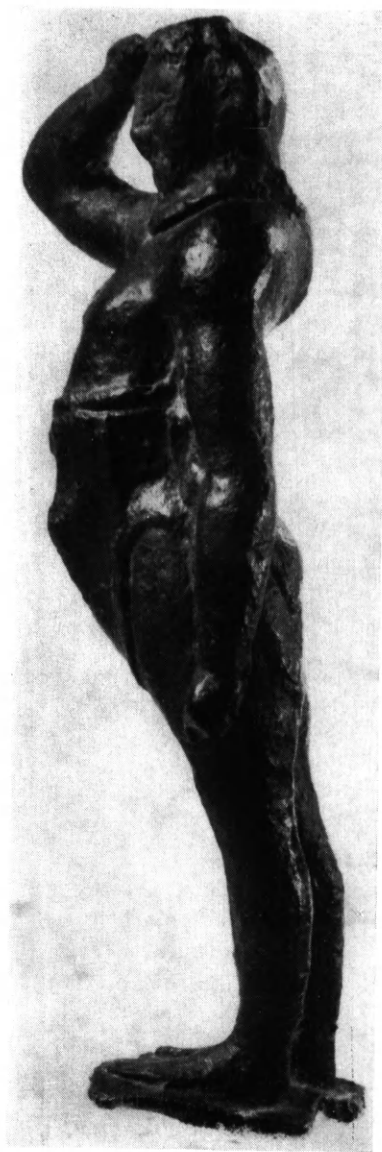
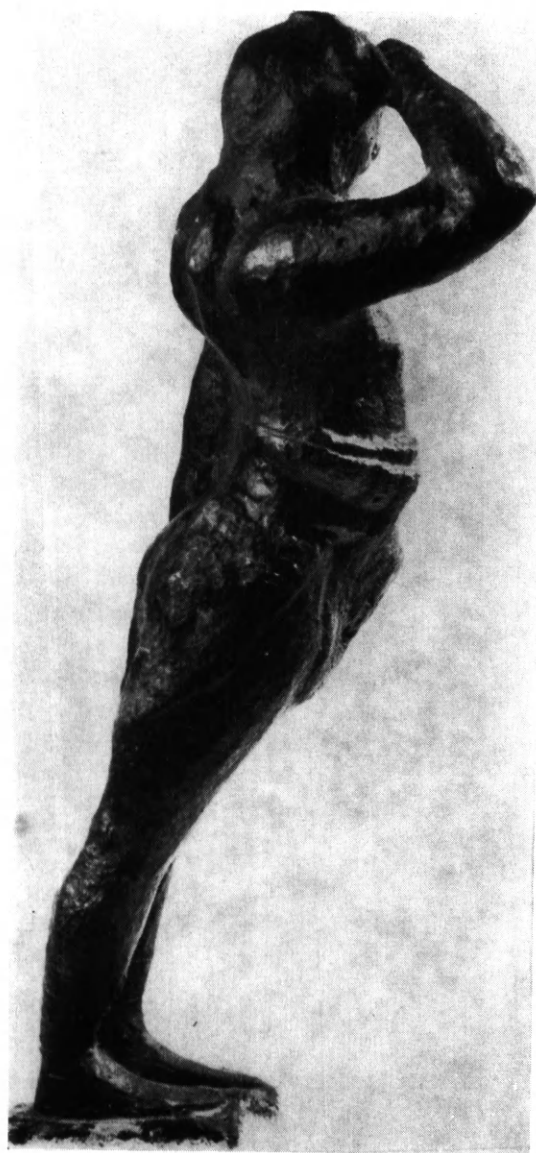
β - γ. Ειδώλιον ἐξ Ἀρχανῶν (ἀρ. 74).

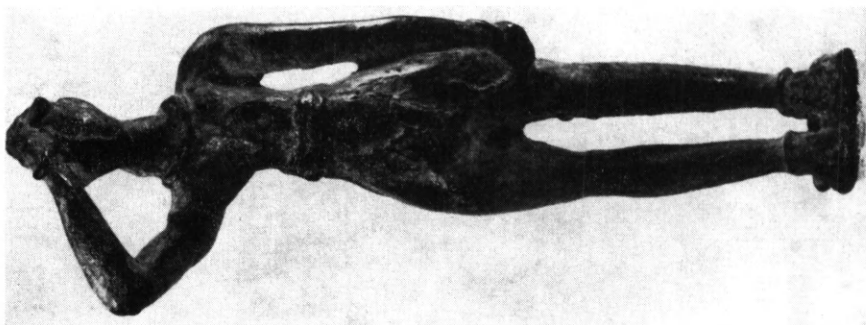
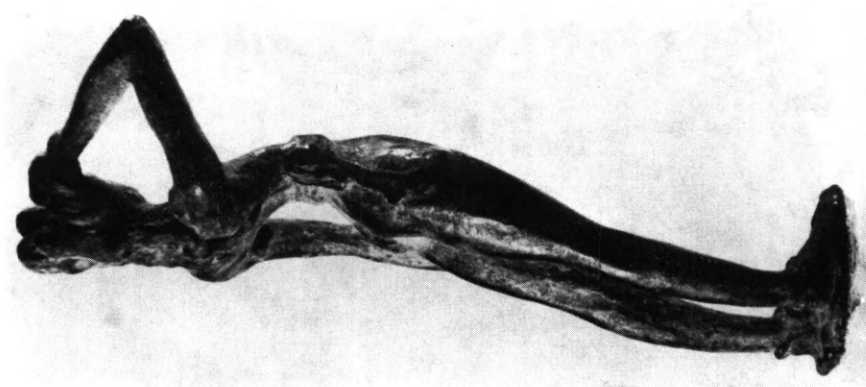
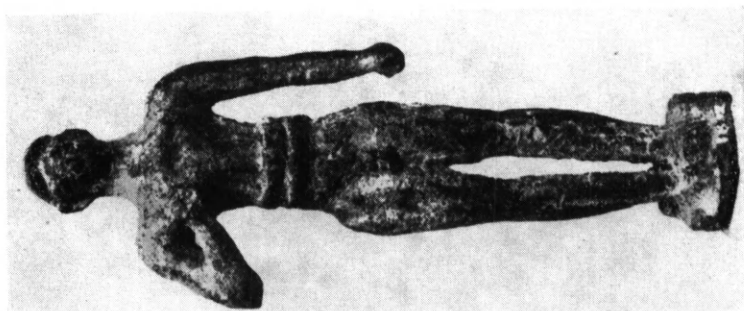
α - γ. Ειδώλιον ἐξ Ἁγ. Κυρίλλου.

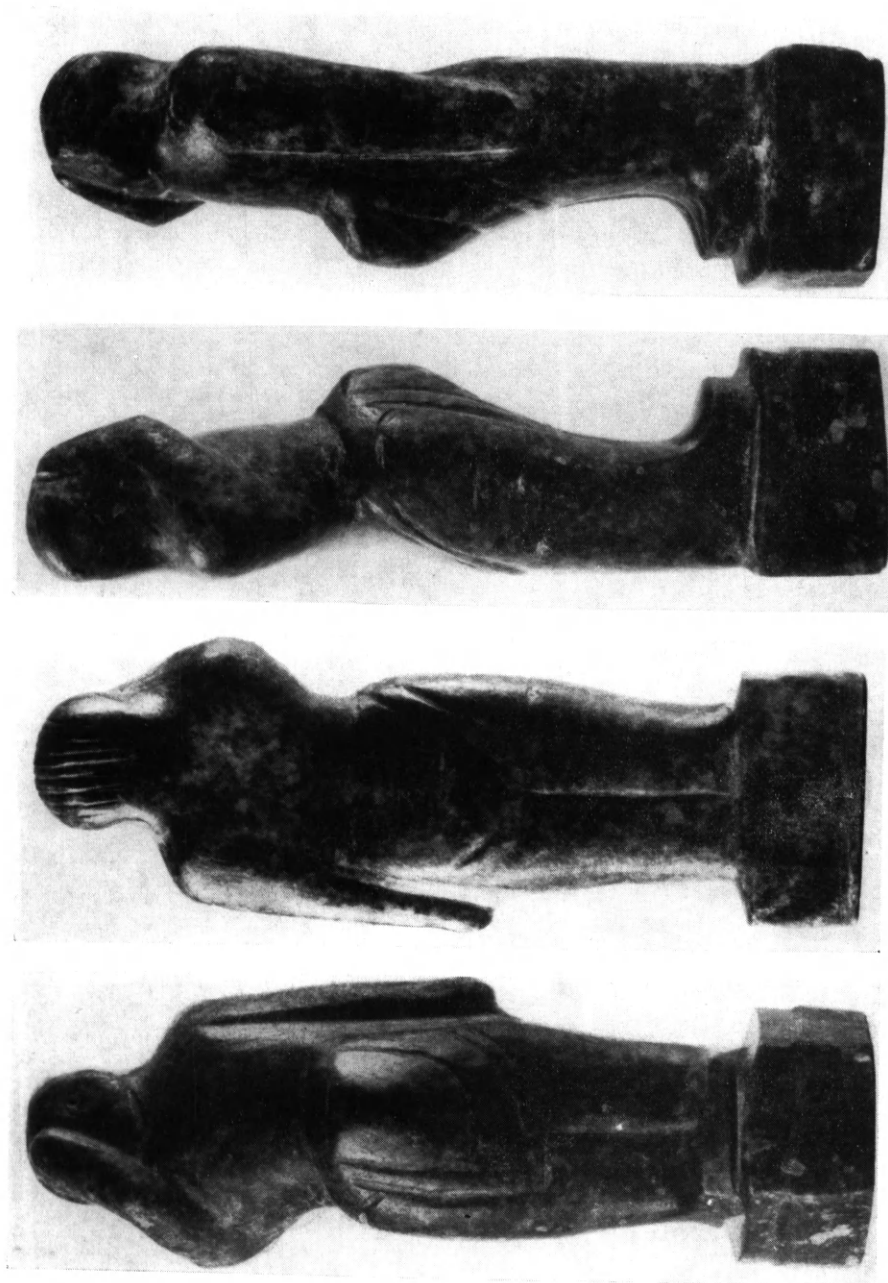
α - β. Ειδώλιον ἐκ Τυλίσου (ἀρ. 75).

α - β. Πλάγιοι ὄψεις τοῦ εἰδωλίου πίν. 21.

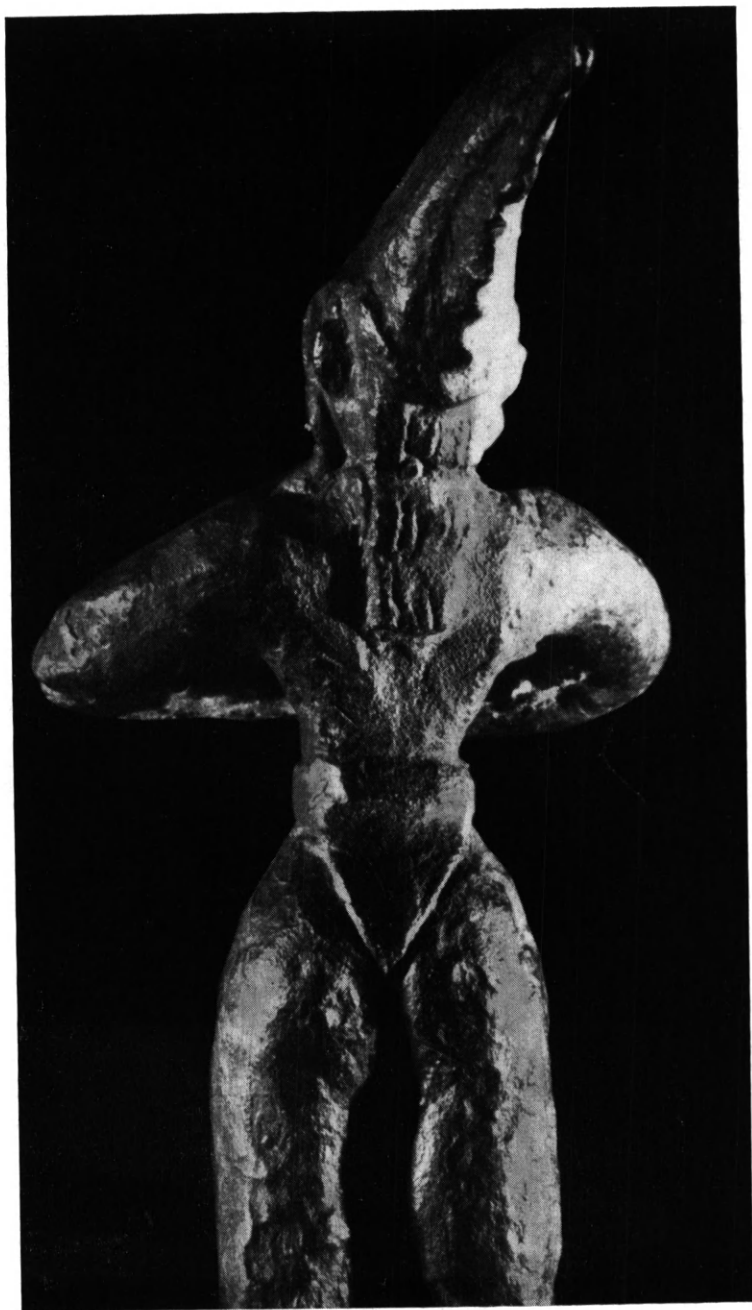

α - γ. Ειδώλια εκ Τυλίσου (άρ. 76, 77).

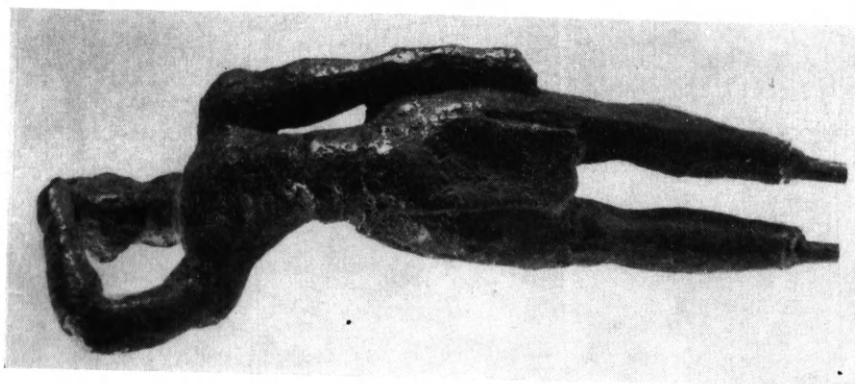
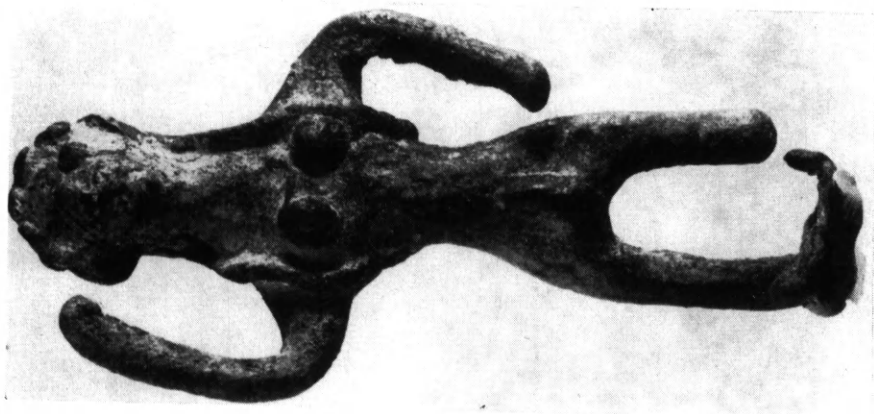
α - δ. Ειδώλιον ἐκ Μεγ. Βρύσης (ἀρ. 79).

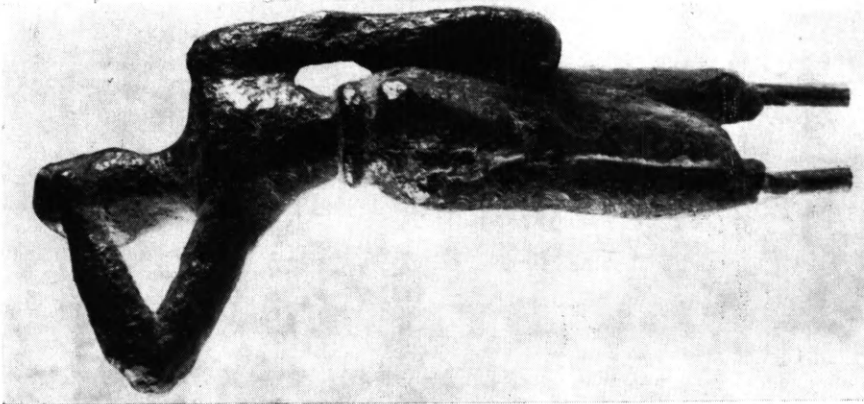
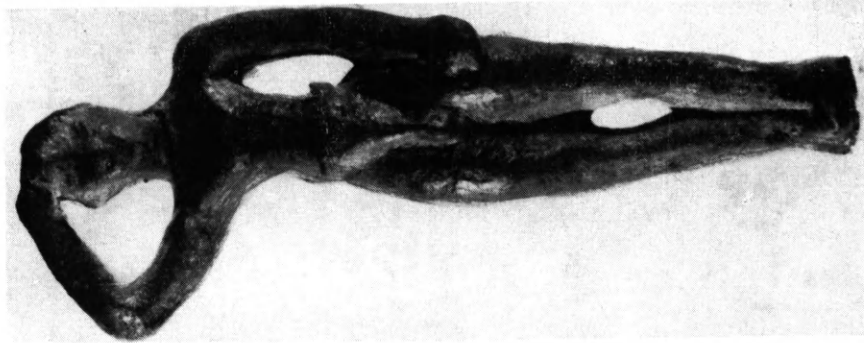
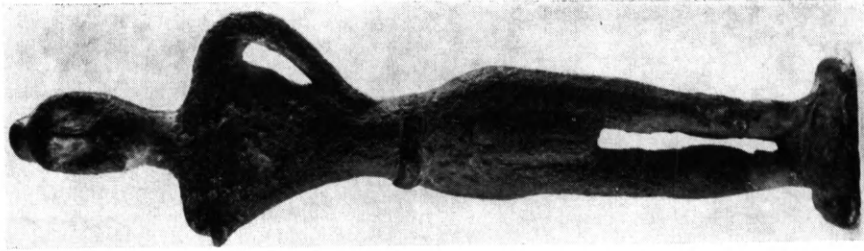

Ειδώλιον ἐκ Κατσαμπᾶ (ἀρ. 80).

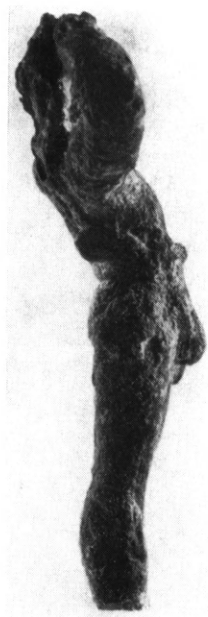

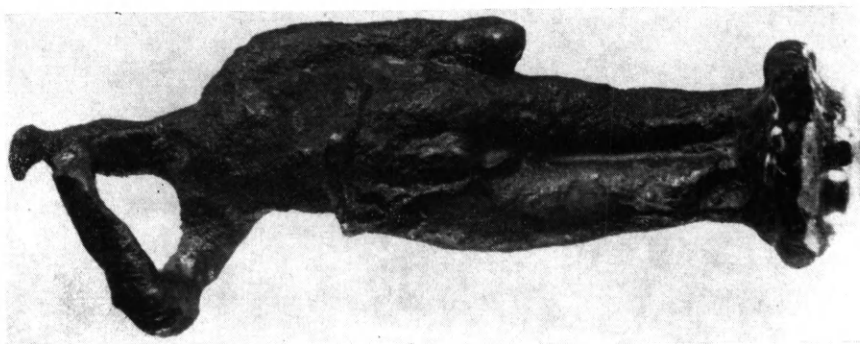
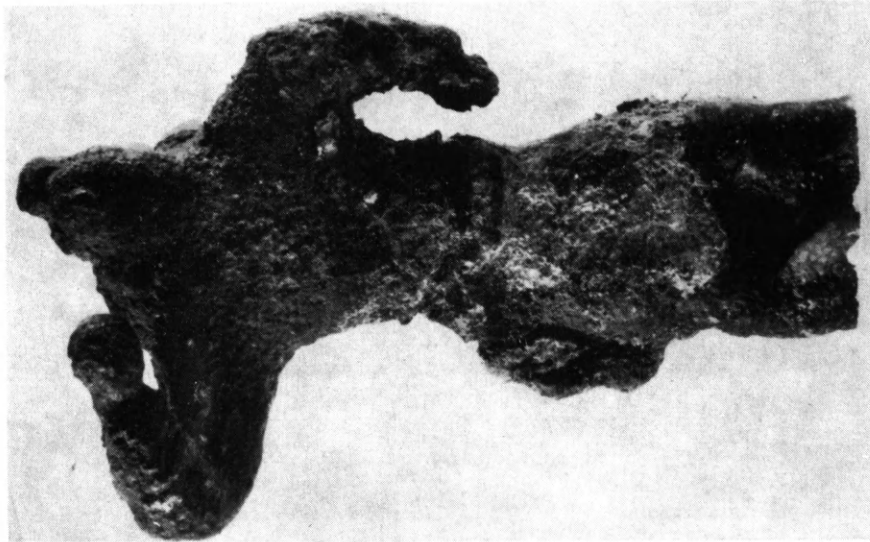
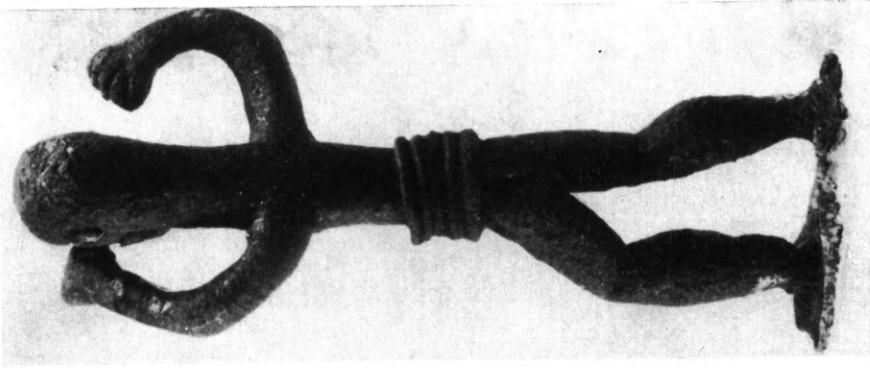
α - γ. Ειδώλια εκ Σκοτεινοῦ (ἀρ. 83) καὶ Ἀζύμου Μαλίων (ἀρ. 87).

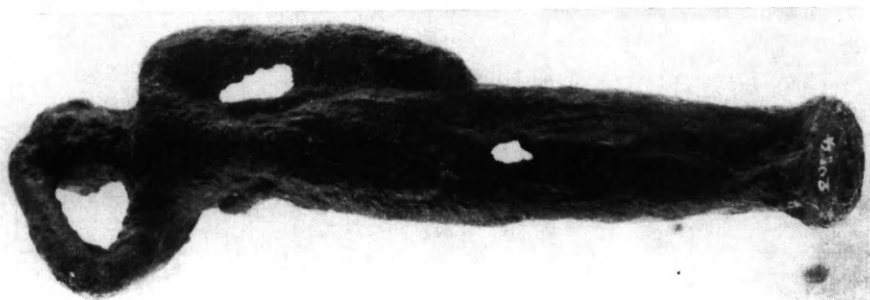
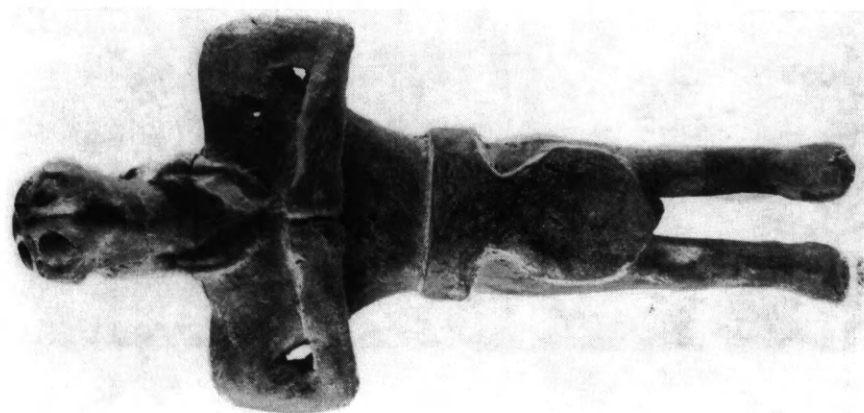
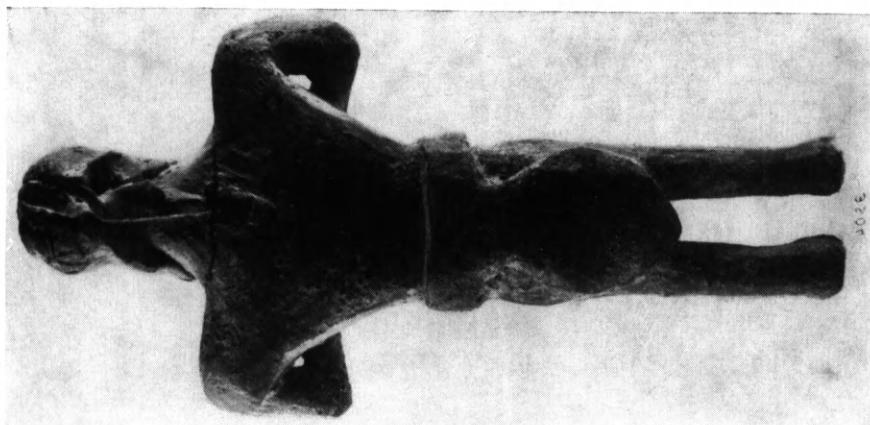
α - δ. Ειδώλια εκ Σκοτεινοῦ (ἀρ. 84), Πραισοῦ (ἀρ. 85) καὶ Ψυχροῦ (ἀρ. 89).

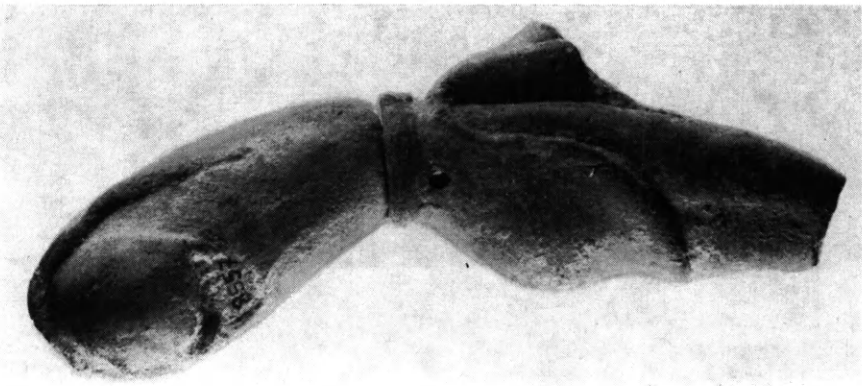
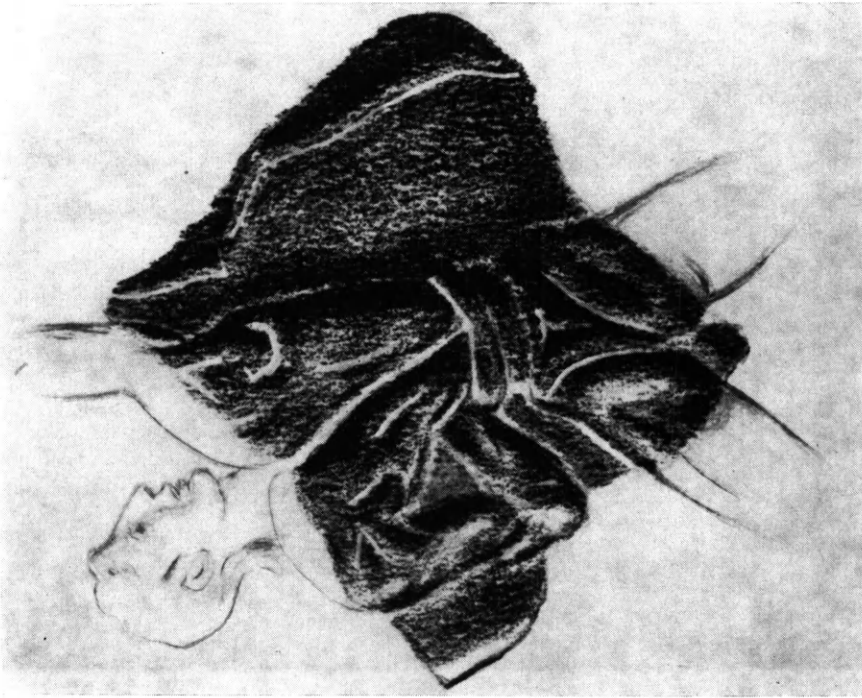
α - δ. Ειδώλια εκ Ψυχροῦ (ἀρ. 92, 97).

α - γ. Ειδώλια ἐξ Ἀγ. Τριῶδος (ἀρ. 103, 105, 107).

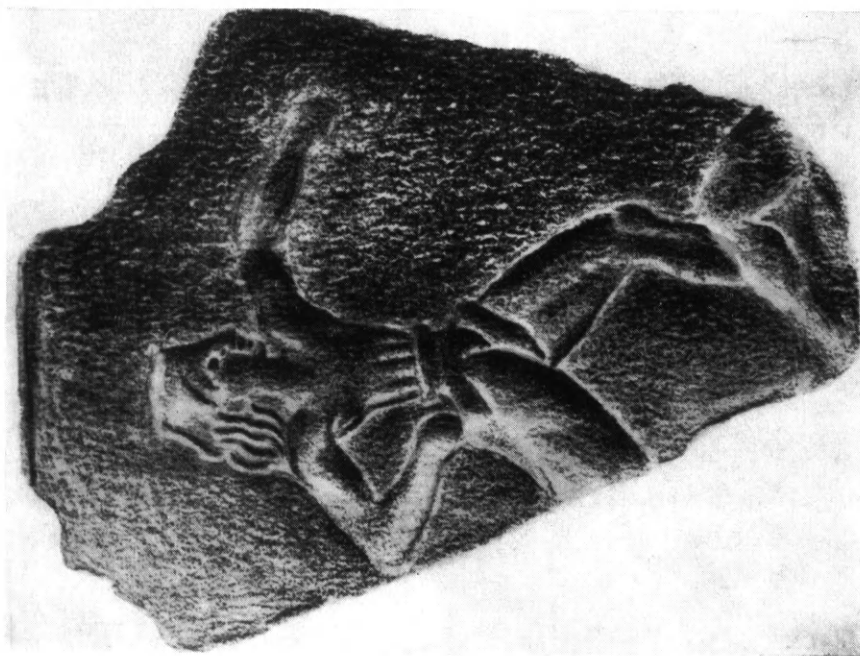

α - δ. Ειδώλια ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 106) καὶ Παλαικάστρου (ἀρ. 108).

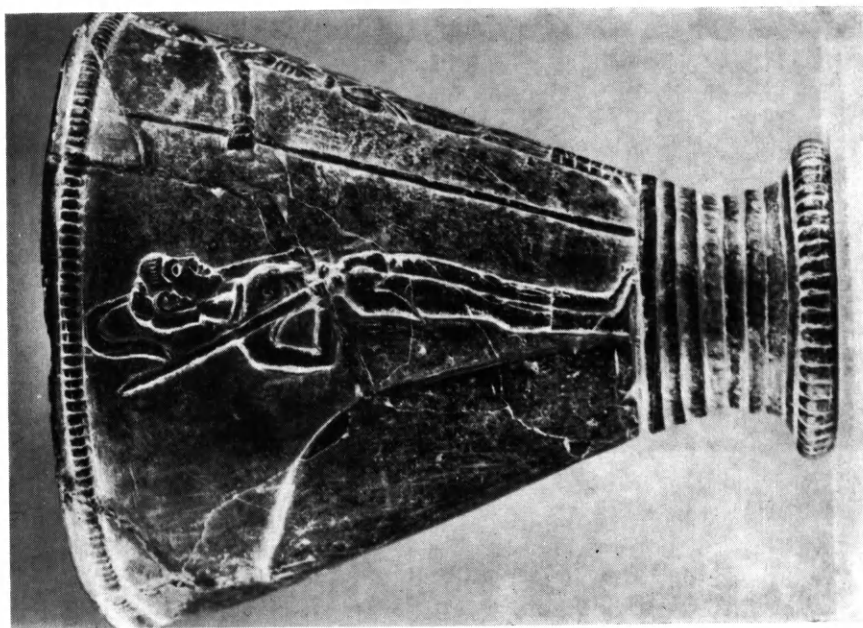
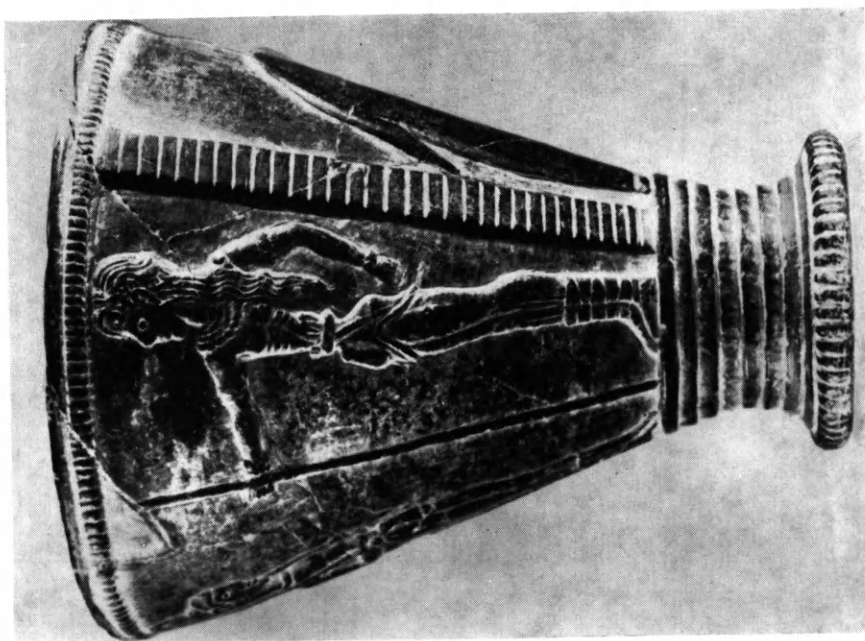

α - β. Ἀνάγλυφα ἐκ Κνωσού (ἀρ. 112, 117).

α - β. Τεμάχιον ἀναγλύφου ἀγγείου ἐκ Κνωσού (ἀρ. 118) (α. σχέδιον Θ. Φανουράκη).

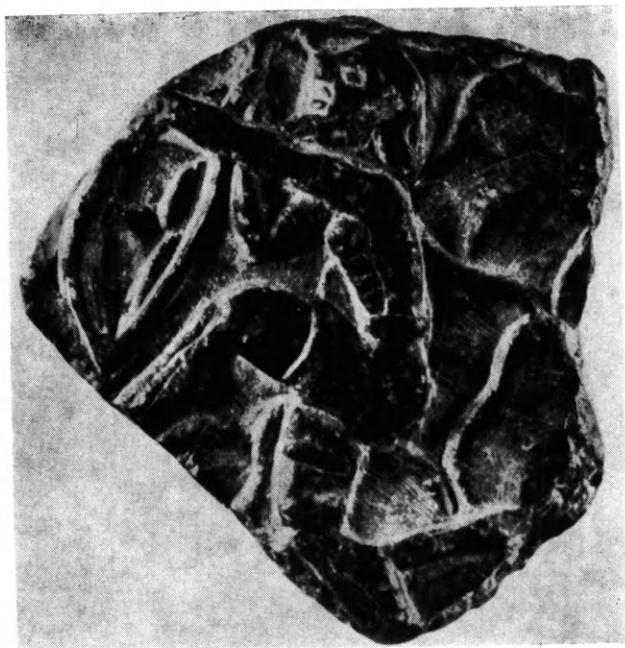

α - β. Ποτήριον ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 120).

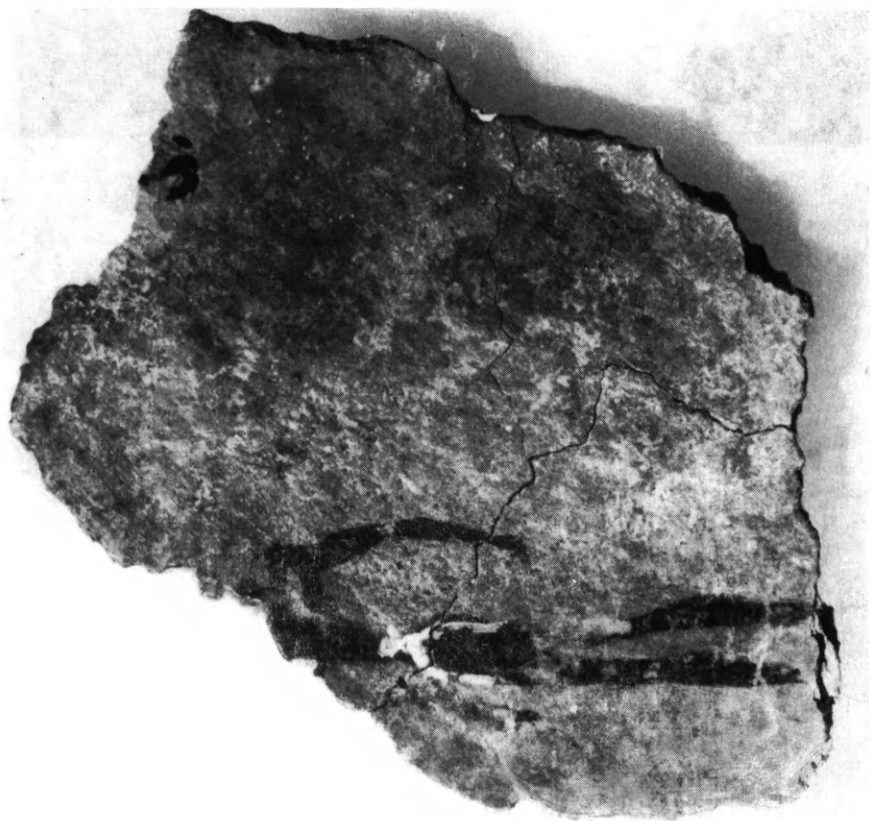
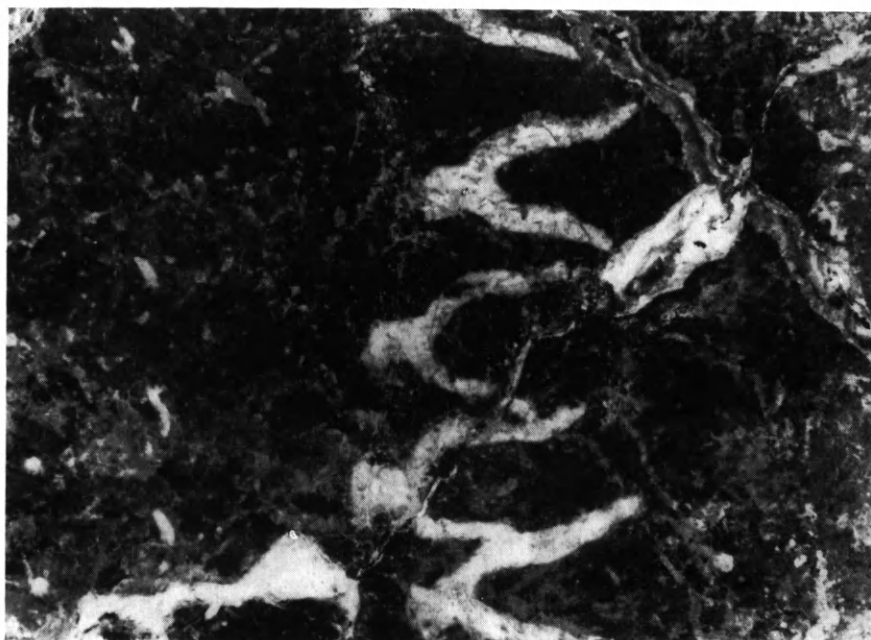
α - β. Ἁγ. Τριάς. Ἀγγελὶον θεριστῶν (λεπτομέρεια) (ἀρ. 121).

α. Τεμάχιον ἀναγλύφου ἀγγείου ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 119).

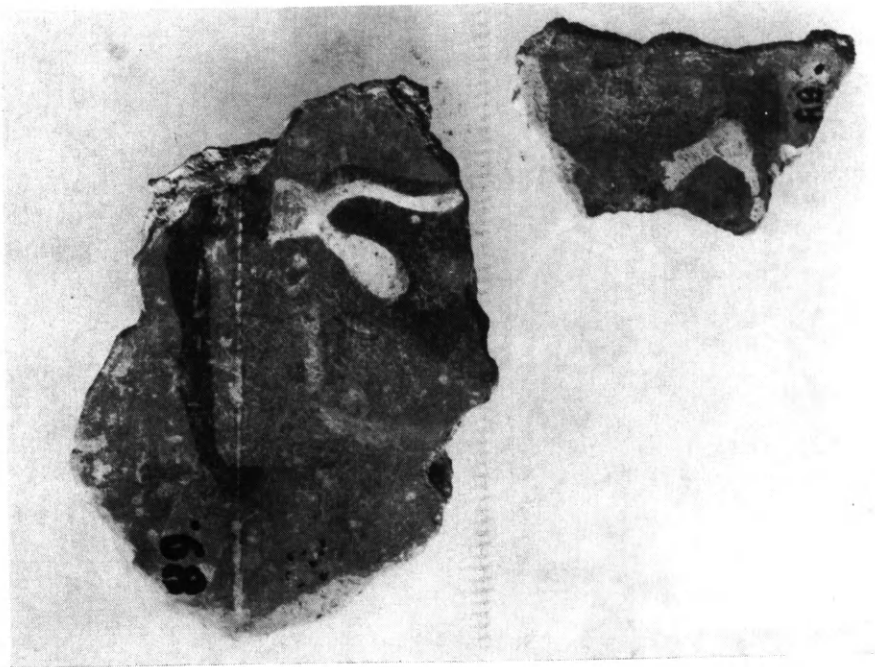
β. Χρυσὴ λαβὴ ξίφους ἐκ Μαλίων (ἀρ. 125).

α - β. Μικρογραφικαί τοιχογραφίαι ἐκ Κνωσῶς (ἀρ. 127, 128).

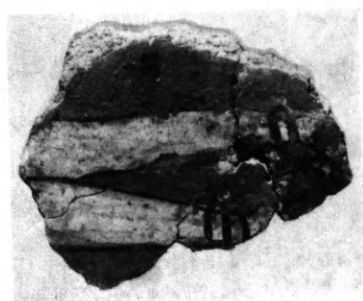
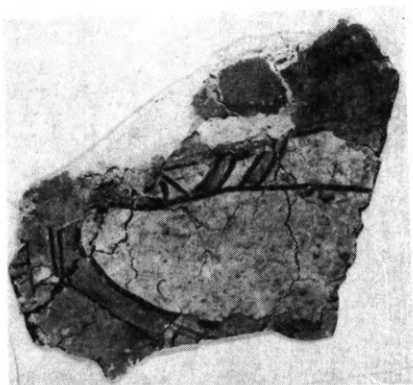

α - β. Μικρογραφικαὶ τοιχογραφίαι ἐκ Τυλίου (ἀρ. 129).

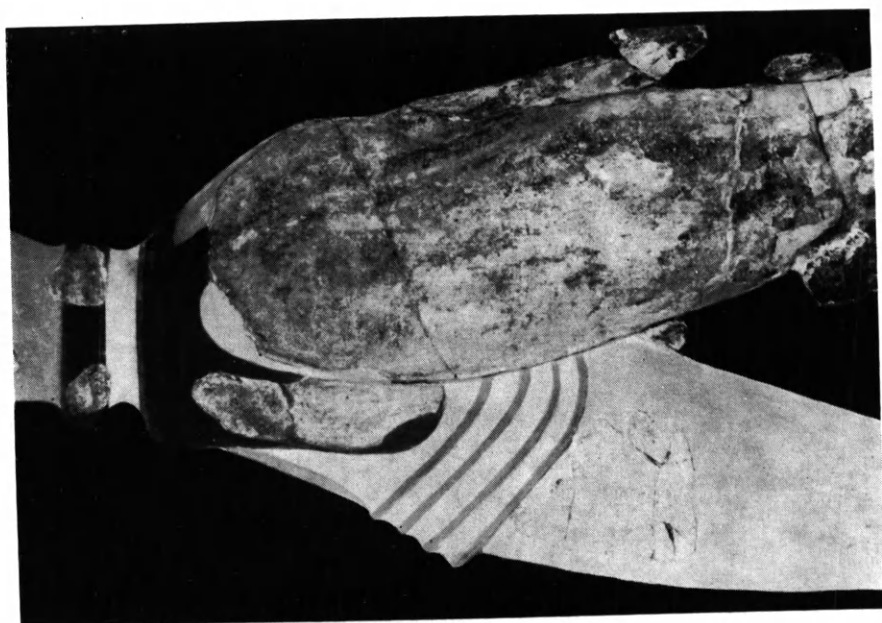

Λεπτομέρεια τοιχογραφίας ταυρομαχίας εκ Κνωσσῶ (ἀρ. 131).

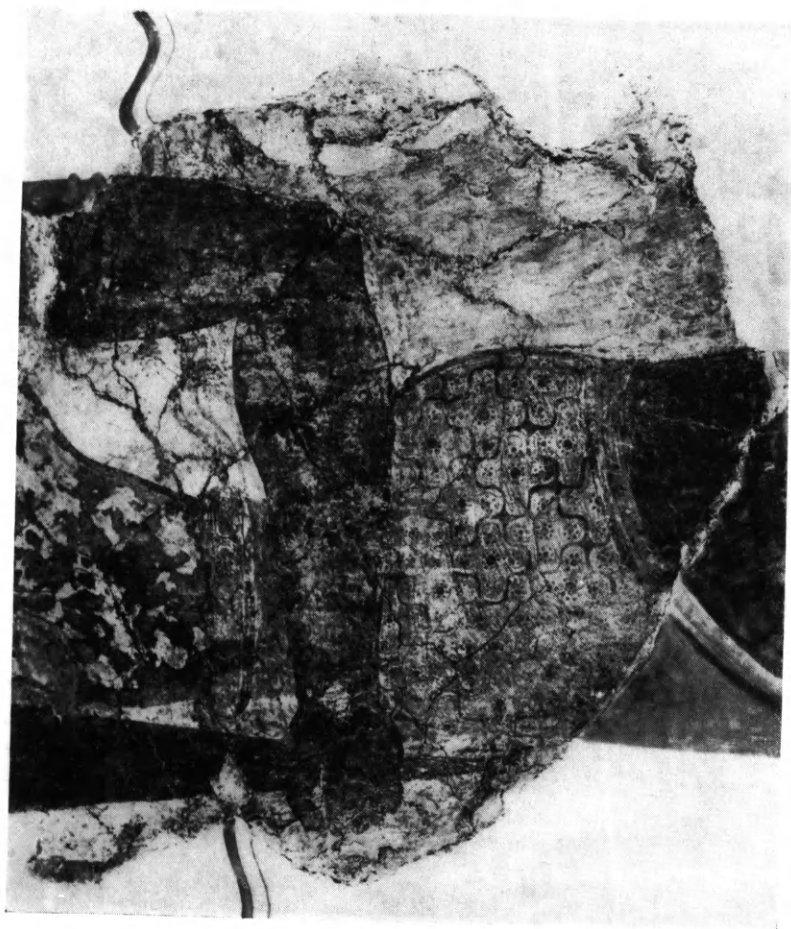

β. Τεμάχια τοιχογραφίας ταυρο-
μαχίας εκ Κνωσού (άρ. 133).

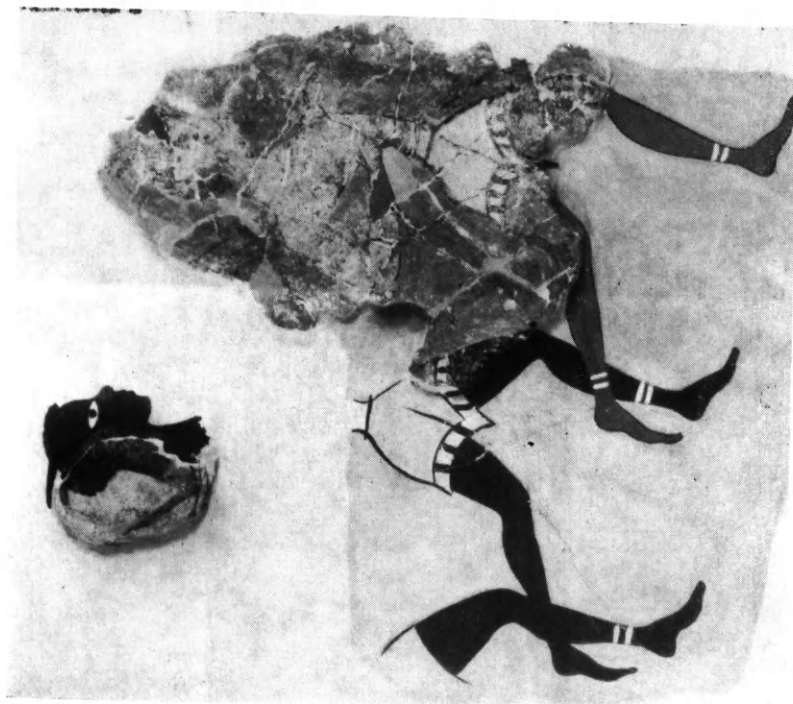

α. Λεπτομέρεια τοιχογραφίας Βασιλέως - Ίερέως εκ Κνωσού (άρ. 130).

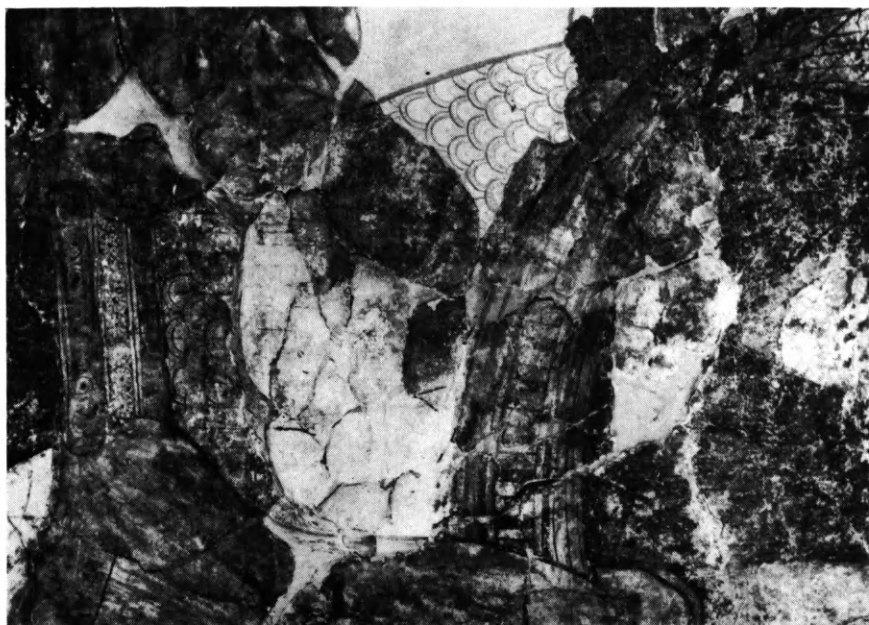
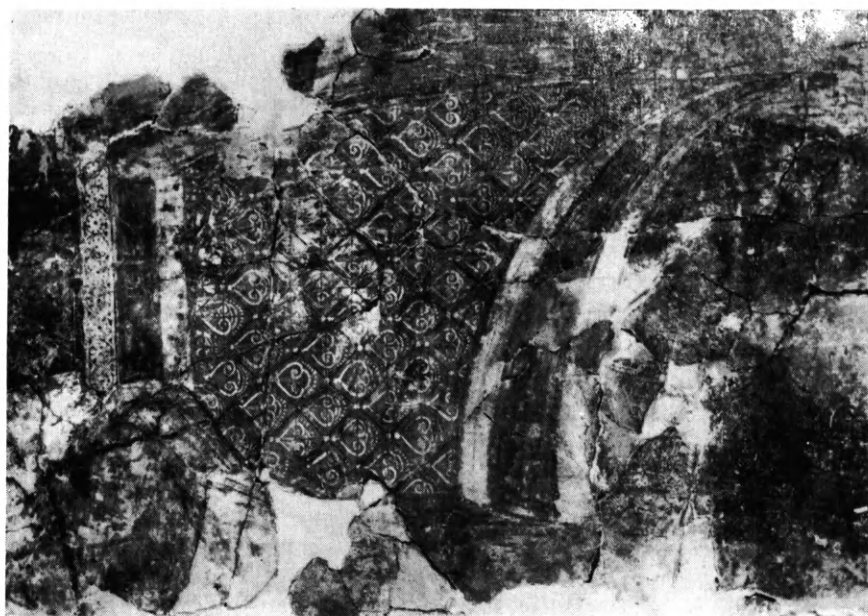

α. Λεπτομέρεια ρυτοφόρου ἐκ τῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 138α).

β. Τοιχογραφία τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν μαύρων ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 140).

α - β. Λεπτομέρειαι δύο μορφών εκ τῆς τοιχογραφίας τῆς ποιμπῆς ἐκ Κνωσοῦ (ἀρ. 138β, 138γ).

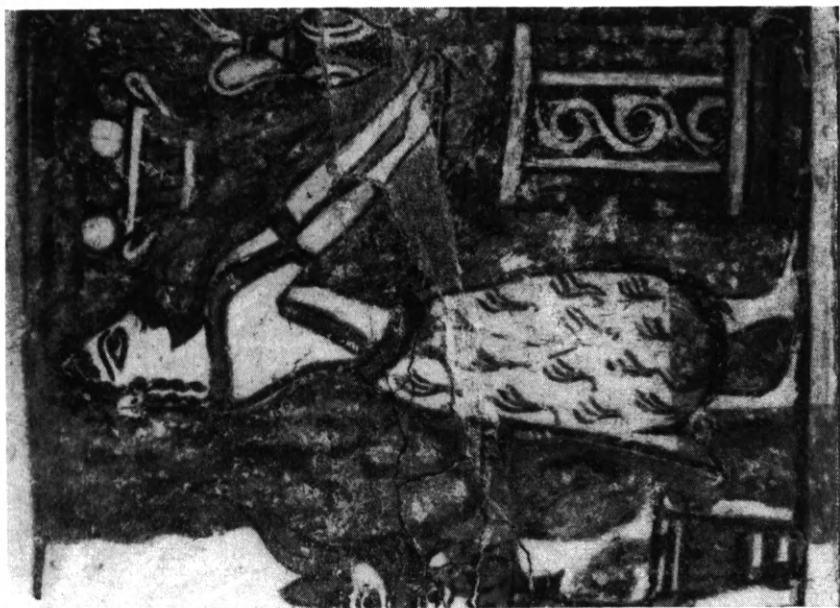
α. Μορφή ἐπὶ μιᾷ τῶν πλαγίων ὀψων τῆς σαρκοφάγου ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 142).

β - γ. Ἱερεὺς φέρων δέρμα ζώου ἐκ Mari.

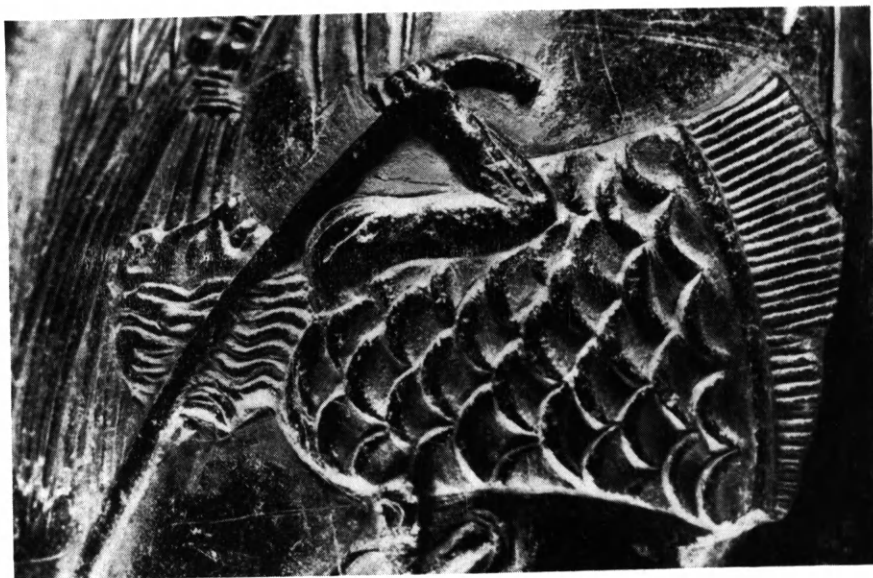
Λεπτομέρεια μιάς τών μακρών πλευρών τῆς σαρκοφάγου ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ὕψ. 143).

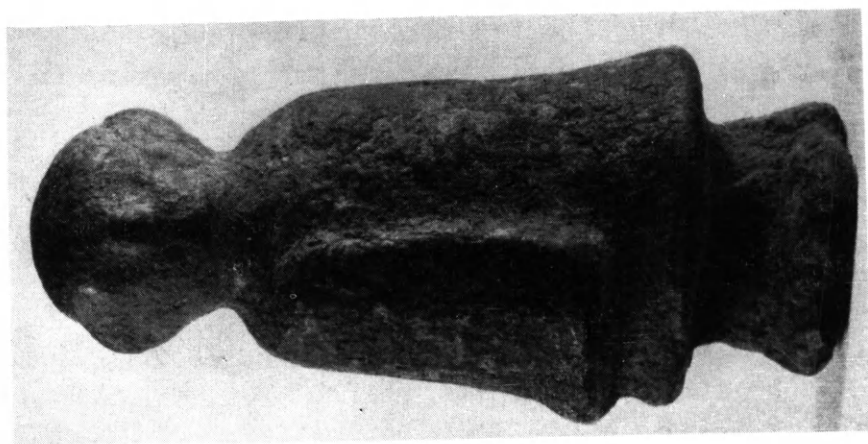
α. Λεπτομέρεια σαρκοφάγου Ἀγίας Τριάδος (άρ. 143).

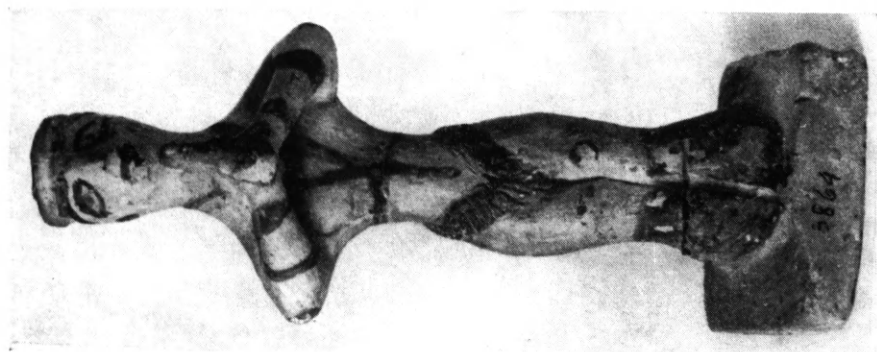
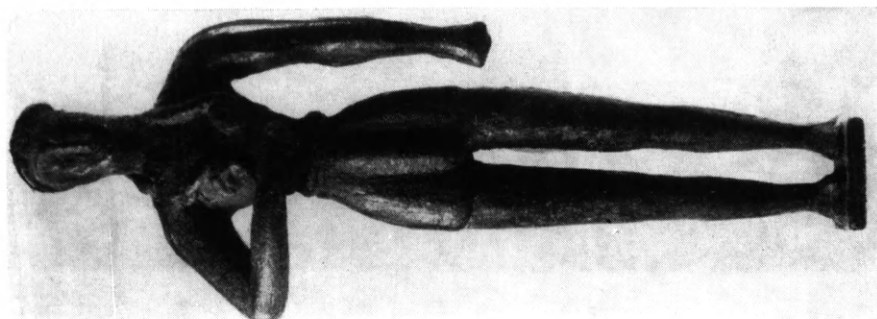
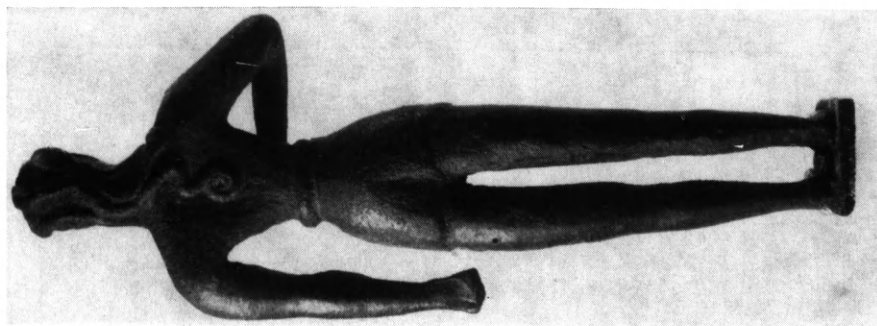
β. Τεμάχιον ειδωλίου ταύρου ἐκ Σκοτεινοῦ.

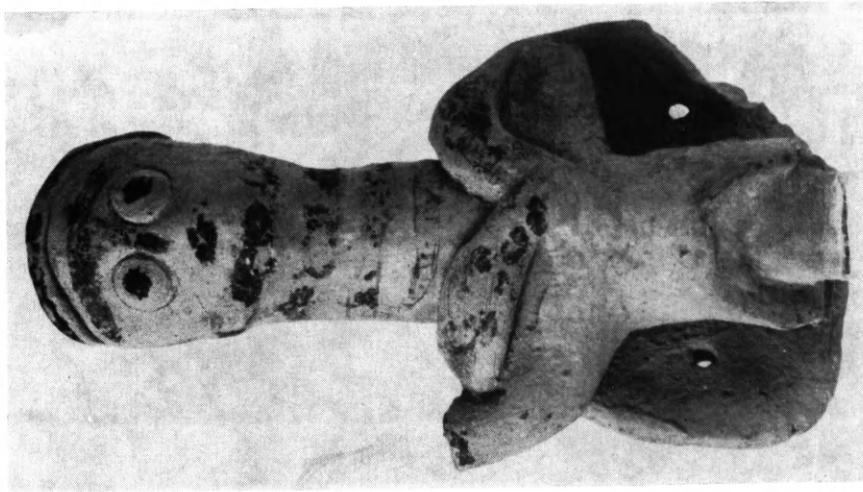
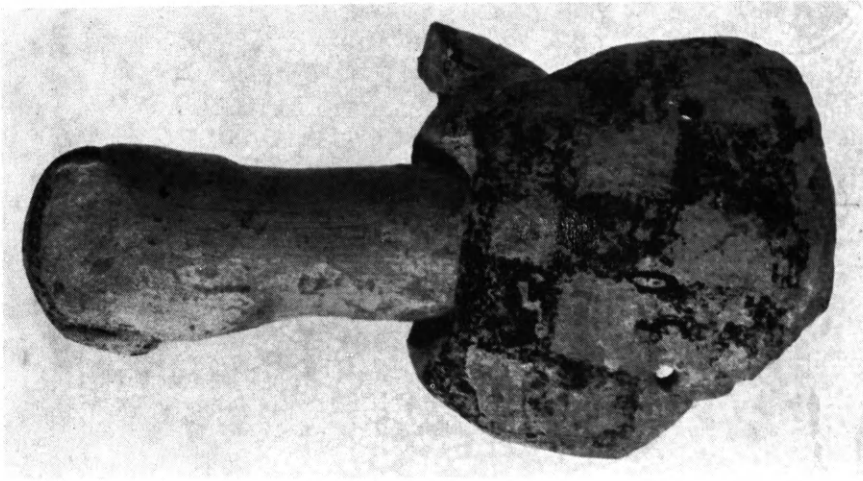
β. Ἀγ. Τριάς. Λεπτομέρεια ἀγγείου θεριστῶν (ἀρ. 121γ).

α. Εἰδώλιον εἰς Συλλογὴν Μεταξῶ (Ἡράκλειον).

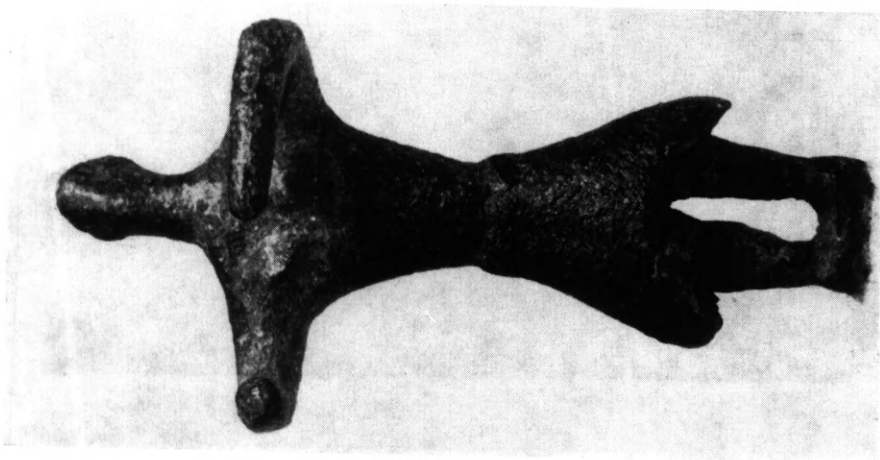
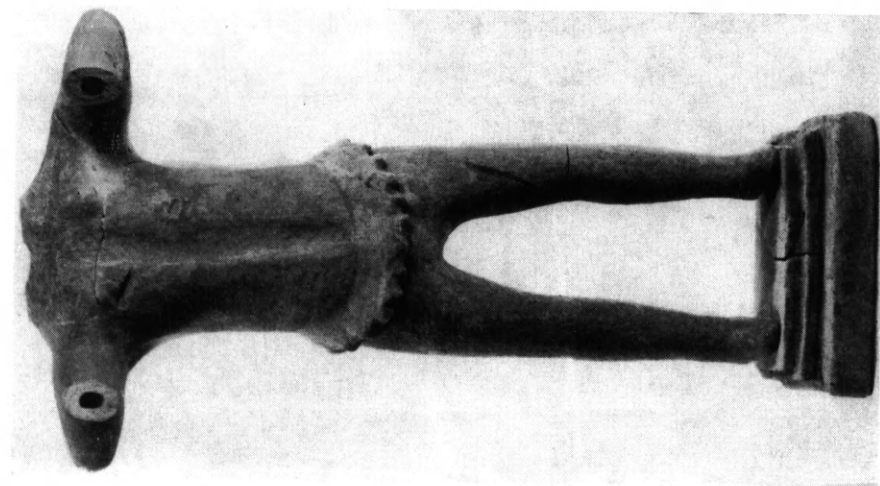

α - γ. Ειδώλια εκ Κνωσού (άρ. 187) και Γριβιγίων (άρ. 188).

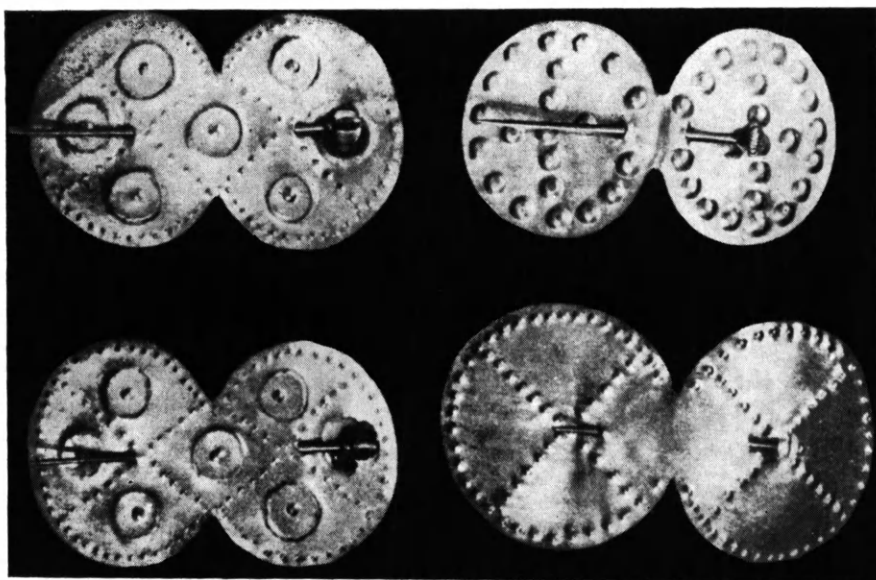

α - β. Ειδώλιον ἐξ Ἀγ. Τριάδος (ἀρ. 192).

α - β. Ειδώλια ἐξ Ἀζοῦ (ἄρ. 196) καὶ Γόρτυνος (ἄρ. 197).

β. Πόρραι ἐξ Αλαça Hüyük.

α. Λεπτομέρεια ἐκ τοῦ «λαβάρου» τῆς Ur.

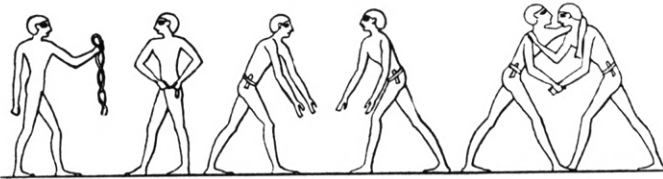
α. Τεμάχιον τοιχογραφίας ἐκ Mari.

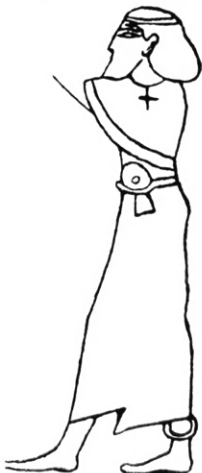
β. Τοιχογραφία ἐκ Πύλου.

α. Σχέδιον τοιχογραφίας ἐκ Μυκηνῶν.

β. Σχέδιον τοιχογραφίας ἐκ Beni - Hassan.

γ. Σύριος εἰς παράστασιν αἰγυπτιακοῦ μνημείου.

Λεπτομέρειαι ζωνῶν Συρίων εἰς παραστάσεις αἰγυπτιακῶν μνημείων.

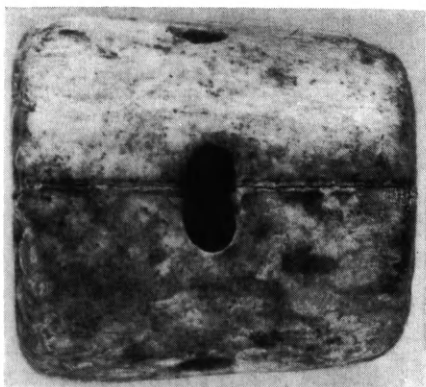
α. Αιγύπτιος ιερέυς φέρων δέρμα ζώου.

β - γ. Λεπτομέρειαι ένδυμάτων
έκ των τοιχογραφιών των Kestiu
του τάφου του Rekhmara.

α - β. Ειδώλιον ἐκ Ras - Shamra.

β. Ἐλεφαντίνη σφραγίς ἐξ Ἀρχανῶν.

γ. Λεπτομέρεια ἐνδύματος ἐκ τῶν τοιχογραφῶν τῶν Kefiti τοῦ τάφου τοῦ Rekhmara.

α. Λεπτομέρεια τοιχογραφίας ἐκ Mari.

Τυπογραφείον : ΕΜΜΑΝ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ & Σία Δερβενίων 7 — Τηλ. 631-298 — ΑΘΗΝΑΙ